

**TC
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN:

FİKRİYE GÜNDÜZ

DANIŞMAN:

PROF. DR. AHMET KARADOĞAN

OCAK- 2020

KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Prof. Dr. Ahmet KARADOĞAN danışmanlığında Fikriye GÜNDÜZ tarafından hazırlanan “Türkiye Türkçesinde Süreklilik Görünüşü” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

17/01/2020

Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ
(Başkan)

Prof. Dr. Ahmet KARADOĞAN
(Danışman)

Dr. Öğretim Üyesi Yakup SARIKAYA
(Üye)

Doç. Dr. Erkan HİRİK
(Üye)

Dr. Öğretim Üyesi Seçil HİRİK
(Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2020

Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ
Enstitü Müdürü

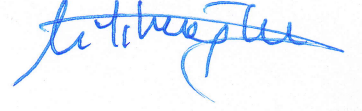
Kişisel Kabul Sayfası

Doktora Tezi olarak sunduğum “Türkiye Türkçesinde Süreklilik Görünüşü” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

Tarih: 17.01.2020

Adı Soyadı: Fikriye GÜNDÜZ

İmza:

ÖN SÖZ

Dillerin zaman ve görünüş kategorileri üzerine yapılmış çalışmalara bakıldığında gerek ana dili öğretiminde gerekse de söz konusu dilin yabancı dil olarak öğretiminde Türkiye Türkçesinde yapılan çalışmalara göre daha detaylı çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Türkiye Türkçesi üzerine son birkaç yıldır yapılan çalışmalarda geleneksel bakış açısının dışına çıkılması, dil bilgisi incelemelerinde zaman odaklı çalışmalardaki yöntem sorunu defalarca belirtilse de hâlâ üzerinde uzlaşmış zaman ve görünüş kategorilerine dair bir çalışma yoktur.

Alan yazın incelendiğinde Türkiye Türkçesinin görünüş sistemi üzerine yapılmış çalışmalarda görülen iki farklı yöntemden bahsedilebilir. Birinci yöntemin temsilcisinin Türkçe üzerine çalışmalar yapan Johanson olduğu söylenebilir. Johanson (1971)'a göre; Türkçede fiillere gelen biçimbirimlerin zaman, görünüş ve kiplik işlevleri bulunmaktadır. Bu görüş, alan yazında yaygın bir görüştür. Bu yöntem yıllarca geleneksel bakış açısıyla yazılmış dil bilgisi kitaplarında zaman ya da anlam kayması olarak geçen durumların aslında biçimbirimin farklı işlevleri olduğu görüşüne temel oluşturmuştur. İkinci yöntemin temsilcisi ise Uzun (1998)'dur. Uzun'a göre Türkçe eklemeli bir dildir, biçimbirimlerin birden fazla işlevleri olduğunu söyleyen çalışmalar yabancı kaynaklar üzerinden yapılmaktadır. İngilizce yirmi birinci yüzyılda en çok öğrenilen ve çalışan dillerdendir. Türkçe üzerine yapılan çalışmalar genellikle İngilizce kaynaklar üzerinden karşılaştırma yoluyla olmaktadır. Bu durum çalışmalarda hatalara sebep olmaktadır. Çünkü İngilizce çekimli bir dildir; Türkçe ise eklemeli bir dildir. Çekimli dillerin ve eklemeli dillerin özellikleri birbirinden farklıdır. Bu nedenle eklemeli bir dil olan Türkçede biçimbirimlerin ancak tek bir işlevi olabilir. Dolayısıyla bugün dil bilgisi kitaplarında bahsedilen biçimbirimin zaman, görünüş ve kip işlevlerinin bulunması Uzun'un deyiimiyle tek ek-çok işlev anlayışı Türkçenin yapısına aykırıdır.

Türkiye Türkçesinde süreklilik görünüşünü inceleyen bu çalışmanın kuramsal arka planında alan yazında görünüş kategorisi incelemelerinde kullanılan yöntemlerden bahsedilmiştir. Daha sonra süreklilik kategorisine değinilmiştir. Görünüş kategorisinin tanımı yapılmış, görünüş kategorisinin diğer

kategorilerle ilişkilerinden bahsedilmiş ve araştırmacıların görünüş sınıflandırmalarına yer verilmiştir. Çalışmanın inceleme kısmında ise Türkiye Türkçesinde Süreklilik Görünüşü örnekler üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran husus, süreklilik kategorisinin derecelendirilerek sınıflandırılmış olmasıdır. Bu çalışmada öncelikle ana cümle ve yan cümlelerde süreklilik kategorileri incelenmiş. Kılınış ve görünüşün iç içe geçtiği noktalardan bahsedilmiştir. Çalışmada Cumhuriyet dönemi edebiyatı ürünlerinden, güncel basılı ve sözlü materyaller yararlanılmıştır. Edebi eserlerin farklı türlerinden örnek bulunmaya çalışılmıştır.

Gerek lisans gerekse de lisansüstü çalışmalarımın her aşamasında desteğini ve yardımlarını esirgemeyen, bana her zaman ilham veren, yol gösteren danışmanım Prof. Dr. Ahmet KARADOĞAN'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Tez izleme komitemde yer alan bana sorgulamayı ve eleştirel bakmayı öğreten hocalarım Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ'a ve Prof. Dr. Mustafa BALCI'ya, çalışmamı okuyup benimle fikirlerini paylaşan beni yönlendiren hocalarım Doç. Dr. Erkan HİRİK, Dr. Öğretim Üyesi Yakup SARIKAYA ve Dr. Öğretim Üyesi Seçil HİRİK'e, hayatım boyunca her zaman arkamda duran, çalışmalarımı kolaylaştıran anneme ve babama; çalışmamın başından beri bana destek olan, yabancı kaynaklara ulaşmamı sağlayan ve çevirilerde bana yardımcı olan hayat arkadaşım Öğretim Görevlisi Hulusi Emre GÜNDÜZ'e, yaşama sebebim kızıma sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Fikriye GÜNDÜZ

2020

ÖZET

Gündüz, Fikriye, “Türkiye Türkçesinde Süreklilik Görünüşü” Doktora Tezi, Kırıkkale, 2020.

Türkiye Türkçesinde süreklilik görünüşünü inceleyen bu çalışmada süreklilik kategorisinden ve süreklilik görünüşünden bahsedilmiştir. Görünüş, zaman kategorisinden bağımsız bir kategoridir. Görünüş kategorisinin zaman kategorisinden ziyade kılınış kategorisiyle daha çok ilişkili olduğu söylenebilir. Görünüş, eylemlerin nasıl gerçekleştiğini gösteren bir bakış açısıdır. Alan yazında görünüş kategorisi Rusçanın görünüş sistemi üzerinden sınıflandırılmıştır. Kısaca görünüş kategorisinin bitmişlik ve bitmemişlik zıtlığına dayanarak sınıflandırıldığı söylenebilir. Alan yazında görünüş kategorisi üzerine yapılan çalışmalarda Comrie (1998), Johanson (1971) ve Smith (1997)’in sınıflandırmasının öne çıktığı görülmektedir. Üç araştırmacının sınıflandırması konuyu işleyiş açısından birbirinden farklı görünse de üç araştırmacının sınıflandırması temelde bitmişlik ve bitmemişlik zıtlığına dayanmaktadır.

Bu çalışmada süreklilik görünüşünün kendi içerisinde derecelendirilebileceği görülmüş ve bir sınıflandırma denemesi yapılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre Türkiye Türkçesinde süreklilik görünüşü on kategoriye ayrılmıştır. Söz konusu derecelendirmede bağlam içinde yer alan işaretleyicilerin rolü vardır. Çalışmada süreklilik görünüşünün dereceleri şu şekilde belirlenmiştir:

1. Devamlı Süreklilik Görünüşü
2. Tekrarlı Süreklilik Görünüşü
3. Kesintili Süreklilik Görünüşü
4. Aşamalı Süreklilik Görünüşü
5. Geçici Süreklilik Görünüşü
6. Yaklaşma Süreklilik Görünüşü
7. Sınırlandırılmış Süreklilik Görünüşü
8. Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü
9. Edinilmiş Süreklilik Görünüşü
10. Ani Süreklilik Görünüşü

Anahtar sözcükler; Türkiye Türkçesi, görünüş, süreklilik görünüşü.

ABSTRACT

Gündüz, Fikriye, “Durative Aspect in Turkish” PhD Dissertation, Kırıkkale, 2020.

This thesis, which examines the durative aspect in Turkish, will focus on the durative category, and the durative aspect. Aspect is a category that is independent of the tense category. It can be argued that the aspect category is more related to the aktionsart category than the tense category. Aspect is a perspective that shows how actions take place. In the literature, the aspect category is classified through the aspect system of Russian. Briefly, it can be said that the aspect category is classified based on the contrast of perfective and imperfective. In the literature, among the studies conducted on the aspect, it is observed that the classifications of Comrie (1998), Johanson (1971), and Smith (1997) are the most prevalent. Although the classifications of the three researchers seem to be different in terms of their approaches to the subject, the classifications of the three researchers is mainly based on the contrast of perfective and imperfective.

In this study, it is observed that the durative aspect can be graded in itself and, therefore, a classification attempt is conducted. In accordance with this classification, the durative aspect in Turkish is divided into ten categories. The markers that are within the context have a role in this present classification. The degrees of durative aspect in this study are as follows:

1. Continuity Durative Aspect
2. Repetitive Durative Aspect
3. Intermittent Durative Aspect
4. Gradual Durative Aspect
5. Temporary Durative Aspect
6. Proximal Durative Aspect
7. Limited Durative Aspect
8. Inferential Durative Aspect
9. Acquired Durative Aspect
10. Rapid Durative Aspect

Key words: Turkish, aspect, durative aspect.

ESER KISALTMALAR DİZİNİ

Şiirler:

- OBY Tarancı, Cahit Sıtkı, 2017, **Otuz Beş Yaş Bütün Şiirleri**, Can Yayınları.
- GB Cansever, Edip, 2016, **Gelmiş Bulundum Seçme Şiirler**, Yapı Kredi Yayınları.
- OV Kanık, Orhan Veli, 2002, **Bütün Şiirleri**, Adam Yayınları.
- YP Asaf, Özdemir, 2017, **Yalnızlık Paylaşılmaz**, Yapı Kredi Yayınları.
- GBD Uyar, Turgut, 2016, **Göğre Bakma Durağı Seçme Şiirler**, Yapı Kredi Yayınları.
- SS Süreya, Cemal, 2007, **Sevda Sözleri**, Yapı Kredi Yayınları.

Tiyatro Metinleri

- KAD Taner, Haldun, 2017, **Keşanlı Ali Destanı**, Yapı Kredi Yayınları.
- DKB Baydur, Mehmet, 1993, **Düdüklüde Kıymalı Bamya**, Boyut Yayınları.
- PEVK Özakman, Turgut, 2008, **Bütün Oyunları 4, Pembe Evin Kaderi, Ocak, Kanaviçe, Paramparça**, Bilgi Yayınevi

Romanlar

- BHH Toptaş, Hasan Ali, 2014, **Bin Hüzünlü Haz**, İletişim Yayınları.
- KY Ali, Sebahattin, 2004, **Kuyucaklı Yusuf**, Yapı Kredi Yayınları.
- H Tanpınar, Ahmet Hamdi, 2005, **Huzur**, Dergâh Yayınları.
- PKA Anar, İhsan Oktay, 2014, **Puslu Kıtalar Atlası**, İletişim Yayınları.
- BAEV Kemal, Orhan, 2007, **Baba Evi**, Epsilon Yayınları.
- FH Safa, Peyami, 2016, **Fatih Harbiye**, Ötüken Yayınları.
- ACMK Güntekin, Reşat Nuri, Tarih belirtilmemiş, **Acımak**, İnkılâp Yayınları, 27. Baskı.
- KMM Ali, Sebahattin, 2014, **Kürk Mantolu Madonna**, Yapı Kredi Yayınları.
- D Buğra, Tarık, 2005, **Dönemeçte**, İletişim Yayınları.
- BBE Kemal, Yaşar, 2008, **Binboğalar Efsanesi**, Yapı Kredi Yayınları.
- AAD Atılgan, Yusuf, 2008, **Aylak Adam**, Yapı Kredi Yayınları.

Hikâye

- AVK Esendal, Memduh Şevket, 2006, **Ayaşlı ve Kiracıları**, Bilgi Yayınevi.
- SF Abasıyanık, Sait Faik, 2001, **Bütün Eserleri Havuz başı, Son Kuşlar**, Bilgi Yayınevi.
- ÇKK Kemal, Orhan, 2014, **Çamaşırcının Kızı Küçükçuk**, Everest Yayınları.

GYÇ Uzuner, Buket, 2016, **Güneş Yiyen Çingene**, Everest Yayınları.

KKB Atay, Oğuz, 2014, **Korkuyu Beklerken**, İletişim Yayınları.

Atasözleri ve Deyimler Kitabı

AVDS Aksoy, Ömer Asım, 2016, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü- 1-2**, İnkılâp Yayınları.

Deneme

AE Halikarnas Balıkcısı, 2017, **Anadolu Efsaneleri**, Bilgi Yayınevi.

BŞ Tanpınar, Ahmet Hamdi, 2018, **Beş Şehir**, Dergâh Yayınları.

Gezi Yazısı

ANM Birand, Hikmet, 1999, **Anadolu Manzaraları**, Tübitak Yayınları.

MA Erhat, Azra, 2014, **Mavi Anadolu**, Türkiye İş Bankası Yayınları.

Otobiyografi

SY Ilgaz, Rıfat, 2003, **Sarı Yazma**, Çınar Yayınları.

Günlük

G Ataç, Nurullah, 1972, **Günce**, Türk Dil Kurumu Yayınları.

BUN Uyar, Tomris, 2015, **Gündökümü, Bir Uyumsuzun Notları, 1**, Yapı Kredi Yayınları

Mektup

OGM Süreya, Cemal, 2018, **On Üç Günün Mektupları**, Yapı Kredi Yayınları.

KTMM Ran, Nazım Hikmet, 2018, **Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar**, Yapı Kredi Yayınları.

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1: Reinchenbach fiil zamanı sınıflandırması.....	7
Tablo 2: Erkman Akerson’a göre zaman.....	9
Tablo 3: Erkman Akerson’a göre konuşma zamanına göre zamanlar.....	10
Tablo 4: Uzun (1998)’un Türkçede zaman kategorisi tablosu.....	15
Tablo 5: Givon alışkanlık zamanı	16
Tablo 6: Underhill’e göre Türkçe zaman	18
Tablo 7: Uzun ve Emeksiz –(I)yor ve –A/I/r biçimbirimleri arasındaki farklar ...	21
Tablo 8: İngilizce zaman tablosu.....	24
Tablo 9: Palmer kiplik sınıflandırması	30
Tablo 10: Kerimoğlu Türkçe kiplik sınıflandırması.....	33
Tablo 11: Vendler’in Fiil Sınıflandırması	37
Tablo 12: Johanson’a göre fiil sınıflandırması.....	40
Tablo 13: Croft’a göre fiil sınıflandırması	41
Tablo 14: Erkman Akerson görünüş sınıflandırması	50
Tablo 15: Görünüş ve Kılınış arasındaki farklar	60
Tablo 16: Friedrich’in görünüş sınıflandırması.....	72
Tablo 17: Dahl’in görünüş sınıflandırması	73
Tablo 18: Givon’un kiplik, zaman ve görünüş kategorileri sınıflandırması	75
Tablo 19: Comrie’nin Görünüş Sınıflandırması.....	76
Tablo 20: Binnick bitmişlik-bitmemişlik görünüşü ayrımı	77
Tablo 21: Dik bitmişlik-bitmemişlik görünüşü ayrımı.....	78
Tablo 22: Forsyth Rusçada görünüş sınıflandırması	80
Tablo 23: Bache görünüş ve ilişkili olduğu kategoriler	81
Tablo 24: Benzer’in görünüş sınıflandırması	86
Tablo 25: Uzun’un görünüş, kip ve zaman ayrımı	89
Tablo 26: Demirgüneş zaman ve görünüş zıtlığı.....	100
Tablo 27: ol- fiilinin zaman ve görünüş olarak değerlendirilmesi	319
Tablo 28: Forsyth Rusçada görünüş sınıflandırması	406
Tablo 29: Bache görünüş ve ilişkili olduğu kategoriler	407

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Thelin zaman-görünüş ayrımı	46
Şekil 2: Dahl Avrupa dilleri zaman ve görünüş tipleri.....	64
Şekil 3: Smaessaert zarfların görünüşleri	79

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ESER KISALTMALAR DİZİNİ	v
TABLolar DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vii
0. GİRİŞ.....	1
0.1. SÜREKLİLİK KAVRAMI	4
0.2. ZAMAN (TEMPUS).....	6
0.3. KİP VE KİPLİK (MOOD AND MODALİTY)	26
0.3.1. Kiplik Sınıflamaları.....	29
0.3.1.1. Bilgi Kipliği (Epistemic Modality)	30
0.3.1.2. Yükümlülük Kipliği (Deontic Modality)	32
0.4. KILINIŞ (AKTİONSART, ACTİONALİTY)	36
1. GÖRÜNÜŞ (ASPECT)	44
1.1. GÖRÜNÜŞ KATEGORİSİNİN İLİŞKİLİ OLDUĞU KATEGORİLER	58
1.1.1. Görünüş ve Kılınış İlişkisi.....	58
1.1.2. Görünüş ve Zaman İlişkisi	64
1.2. GÖRÜNÜŞ SINIFLANDIRMALARI.....	72
2. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ	88
2.1. DEVAMLI SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ.....	104
2.1.1. Ana Cümlede Devamlı Süreklilik Görünüşü.....	104
2.1.1.1. Ana Cümlede Devamlı Süreklilik Görünüşünde İşaretleyiciler .	109
2.1.1.1.1. -(I)yor.....	109
2.1.1.1.2. -mAktA(dIr).....	110
2.1.1.1.3. -A/I/r	110
2.1.1.1.4. -(I)yormuş	111
2.1.1.1.5. -A/I/rdI.....	111
2.1.1.1.6. -A/I/rmİş	112
2.1.1.1.7. -mİştIr	112
2.1.1.1.8. Yeterlik Fiilleri	113
2.1.1.1.9. Uzaklaşma Fiilleri	114

2.1.1.1.10. Fiilin Sözlük Anlamının Devamlı Süreklilik Görünüşüne Etkisi.....	114
2.1.2. Yan Cümlede Devamlı Süreklilik Görünüşü.....	116
2.1.2.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Devamlı Süreklilik Görünüşü	122
2.1.2.1.1. –mAk	123
2.1.2.1.2. –mAyA	123
2.1.2.1.3. –mAyI.....	124
2.1.2.1.4. –mAklA	125
2.1.2.1.5. –mA+iyelik eki +(n)A.....	125
2.1.2.1.6. –İş	126
2.1.2.1.7. –Dİk.....	126
2.1.2.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Devamlı Süreklilik Görünüşü	127
2.1.2.2.1. –An	129
2.1.2.2.2. -Dİk	130
2.1.2.2.3. –A/I/r	131
2.1.2.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Devamlı Süreklilik Görünüşü	132
2.1.2.3.1. –İp.....	134
2.1.2.3.2. –ArAk.....	134
2.1.2.3.5. –Dİ... -AsI.....	135
2.1.2.3.6. –Dİ...-AlI	135
2.1.2.3.7. Dİ... -Dİ	136
2.1.2.3.8. –DİğI halde.....	137
2.1.2.4. Yan Cümlelerin Çekimli Fiil Olduğu Yapılarda Devamlı Süreklilik Görünüşü	138
2.1.2.4.1. Bil- Fiilinin Ana Cümlede Olduğu Yan Cümleler	138
2.2. TEKRARLI SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ	139
2.2.1. Ana Cümlede Tekrarlı Süreklilik Görünüşü	139
2.2.1.1. Tekrarlı Süreklilik Görünüşünde İşaretleyiciler.....	142
2.2.1.1.1. –(I)yor.....	142
2.2.1.1.2. –mAktA(dİr).....	143
2.2.1.1.3. –A/I/r	143
2.2.1.1.4. –(I)yordu.....	144
2.2.1.1.5. –(I)yormuş	144

2.2.1.1.6. –A/I/rdI	145
2.2.1.1.7. –A/I/rmİş	147
2.2.1.1.8. –DI.....	147
2.2.1.1.9. –mİş	149
2.2.1.1.10. Süreklilik Fiilleriyle Kurulan Yapılarda Tekrarlı Süreklilik Görünüşü	150
2.2.1.1.10.1. Fiil+A/I/r dur- Yapısında Tekrarlı Süreklilik Görünüşü	160
2.2.1.1.10.2. Fiil+DI+durdu Yapısında Tekrarlı Süreklilik Görünüşü	163
2.2.1.1.10.3. Fiil+Ip dur- Yapısında Tekrarlı Süreklilik Görünüşü.	164
2.2.1.1.10.4. Fiil+A gel- Yapısında Tekrarlı Süreklilik Görünüşü	167
2.2.1.1.11. İkileme Şeklinde Kurulan Tezlik Fiilleriyle Tekrarlı Süreklilik Görünüşü	168
2.2.1.1.12. Fiilin Sözlük Anlamının Tekrarlı Süreklilik Görünüşüne Etkisi.....	169
2.2.1.1.13. Bir... bir Bağlacının Tekrarlı Süreklilik Görünüşünde Kullanımı.....	170
2.2.1.1.14. dA Bağlacının Tekrarlı Süreklilik Görünüşünde Kullanımı	171
2.2.2. Yan Cümlede Tekrarlı Süreklilik Görünüşü	172
2.2.2.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Tekrarlı Süreklilik Görünüşü	172
2.2.2.1.1. –mAk	172
2.2.2.1.2. –mAyA	173
2.2.2.1.3. –mAklA	173
2.2.2.1.4. –mAktAn	174
2.2.2.1.5. –mA	175
2.2.2.1.6. -mA+iyelik+(n)A	175
2.2.2.1.7. –İş	176
2.2.2.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Tekrarlı Süreklilik Görünüşü	177
2.2.2.2.1. –An	177
2.2.2.2.2. –Dİk.....	178
2.2.2.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Tekrarlı Süreklilik Görünüşü	179
2.2.2.3.1. –A	179
2.2.2.3.2. -Ip	180

2.2.2.3.3. –IncA	182
2.2.2.3.4. -ken	184
2.2.2.3.5. -DlkA	185
2.2.2.3.6. –DİğIndA	186
2.2.2.3.7. –ArAk	187
2.2.2.3.8. –DığI için	188
2.2.2.3.9.-Dlk+iyelik eki+ halde	188
2.2.2.3.10. –sA	189
2.2.2.3.11. –An... AnA	191
2.2.2.3.12. –mAk için	191
2.2.2.4. Yan Cümlelerin Çekimli Fiil Olduğu Yapılarda Tekrarlı Süreklilik Görünüşü	192
2.2.2.4.1. De- Fiilinin Ana Cümlede Olduğu Yan Cümleler	192
2.2.2.4.2. Gör- Fiilinin Ana Cümlede Olduğu Yan Cümleler	193
2.3. KESİNTİLİ SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ	194
2.3.1. Ana Cümlede Kesintili Süreklilik Görünüşü	194
2.3.1.1. Kesintili Süreklilik Görünüşünde İşaretleyiciler	195
2.3.1.1.1. –(I)yor	195
2.3.1.1.2. –A/I/r	196
2.3.1.1.3. –(I)yordu	197
2.3.1.1.4. –(I)yormuş	198
2.3.1.1.5. –A/I/rdI	198
2.3.1.1.6. –A/I/rmİş	199
2.3.1.1.7. Uzaklaşma Fiilleriyle Kesintili Süreklilik Görünüşü	199
2.3.1.1.8. Kesintili Alışkanlık İfadelerinde Kesintili Süreklilik Görünüşü: Fiil+DİğI ol-	200
2.3.1.1.9. Fiil+mAsI ol-	204
2.3.1.1.10. Kâh... kâh	205
2.3.1.1.11. Bazen...bazen	207
2.3.1.1.12. Bir...bir	207
2.3.2. Yan Cümlede Kesintili Süreklilik Görünüşü	209
2.3.2.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlede Kesintili Süreklilik Görünüşü	209
2.3.2.1.1. –mAk	209
2.3.2.1.2. -mAyA	209
2.3.2.1.3. –Dlk	210

2.3.2.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Kesintili Süreklilik Görünüşü	210
2.3.2.2.1. –An	210
2.3.2.2.2. –Dİk	210
2.3.2.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Kesintili Süreklilik Görünüşü	211
2.3.2.3.1. –Dİğİ zaman	211
2.3.2.3.2. –DİğİndA	212
2.3.2.3.3. –ArAk	212
2.3.2.3.4. –İp	213
2.3.2.3.5. –sA	214
2.4. AŞAMALI SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ	215
2.4.1. Ana Cümlede Aşamalı Süreklilik Görünüşü	215
2.4.1.1. Aşamalı Süreklilik Görünüşünde İşaretleyiciler	217
2.4.1.1.1. –(İ)yor	217
2.4.1.1.2. –A/İ/r	218
2.4.1.1.3. –mAktA(dİr)	218
2.4.1.1.4. –mAktAydİ	218
2.4.1.1.5. –(İ)yordu	218
2.4.1.1.6. –A/İ/rdİ	219
2.4.1.1.7. –Dİ	220
2.4.1.1.8. Fiilin Sözlük Anlamının Aşamalı Süreklilik Görüşüne Etkisi	221
2.4.1.1.9. dA Bağlacının Aşamalı Süreklilik Görünüşünde Kullanımı	222
2.4.2. Yan Cümlede Aşamalı Süreklilik Görünüşü	223
2.4.2.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Aşamalı Süreklilik Görünüşü	223
2.4.2.1.1. –mAyA	223
2.4.2.1.2. –mAyİ	223
2.4.2.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Aşamalı Süreklilik Görünüşü	224
2.4.2.2.1. –An	224
2.4.2.2.2. –Dİk	225
2.4.2.2.3. –(İ)yormuş	225
2.4.2.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Aşamalı Süreklilik Görünüşü	226
2.4.2.3.1. –A... A	226

2.4.2.3.2. –Ip.....	227
2.4.2.3.3. –IncA	227
2.4.2.3.4. –DıkçA	227
2.4.2.3.5. –ArAk.....	230
2.5. GEÇİCİ SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ	232
2.5.1. Ana Cümlede Geçici Süreklilik Görünüşü	232
2.5.1.1. Geçici Süreklilik Görünüşünde İşaretleyiciler	234
2.5.1.1.1. –(I)yor.....	234
2.5.1.1.2. –A/I/r	235
2.5.1.1.3. –mAktA(dIr).....	235
2.5.1.1.4. –A/I/rmİş	236
2.5.1.1.5. –(I)yormuş	236
2.5.1.1.6. –(I)yordu.....	237
2.5.1.1.7. –DI.....	238
2.5.1.1.8. Fiilin Sözlük Anlamının Geçici Süreklilik Görünüşüne Etkisi	239
2.5.1.1.9. Fiil+A/I/r/(I)yor + bul Yapılarında Süreklilik Görünüşü	241
2.5.1.1.9.1. –A/I/r bul-.....	246
2.5.1.1.9.2. –(I)yor bul-	246
2.5.1.1.10. Süreklilik Fiilleriyle Geçici Süreklilik Görünüşü	247
2.5.1.1.10.1. Fiil+A kal- Yapısıyla Geçici Süreklilik Görünüşü.....	248
2.5.1.1.10.2. Fiil+A/I/r kal- Yapısıyla Geçici Süreklilik Görünüşü	249
2.5.1.1.10.3. Fiil+DI kal- Yapısıyla Geçici Süreklilik Görünüşü ...	250
2.5.1.1.10.4. Fiil+Ip kal- Yapısıyla Geçici Süreklilik	250
2.5.1.1.11. Fiil+AsI gel- Yapısıyla Geçici Süreklilik Görünüşü.....	251
2.5.1.1.12. Hem... hem	252
2.5.1.1.13. Bir taraftan ... bir taraftan da/ bir yandan... bir yandan da	253
2.5.2. Yan Cümlede Geçici Süreklilik Görünüşü	254
2.5.2.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Geçici Süreklilik Görünüşü	254
2.5.2.1.1. –mAk.....	254
2.5.2.1.2. –mAyA	254
2.5.2.1.3. –mAyI.....	255
2.5.2.1.4. –mAktA	255
2.5.2.1.5. –mAklA	256

2.5.2.1.6. –mA+iyelik eki.....	256
2.5.2.1.7. –mA+iyelik eki +(n)A.....	256
2.5.2.1.8. –Dİk.....	256
2.5.2.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Geçici Süreklilik Görünüşü	257
2.5.2.2.1. –An	257
2.5.2.2.2. –Dİk.....	257
2.5.2.2.3. –mAktA olduk+iyelik eki.....	258
2.5.2.2.4. –mAktA olan	258
2.5.2.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Geçici Süreklilik Görünüşü	260
2.5.2.3.1. –A/I/r	260
2.5.2.3.2. –DığI+iyelik eki sırada.....	260
2.5.2.3.3. –Ip.....	261
2.5.2.3.4. –ken	262
2.5.2.3.5. –DİktAn sonra	266
2.5.2.3.6. –ArAk.....	267
2.6. YAKLAŞMA SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ.....	269
2.6.1. Ana Cümlede Yaklaşma Süreklilik Görünüşü	269
2.6.1.1. Yaklaşma Süreklilik Görünüşünde İşaretleyiciler.....	271
2.6.1.1.1. –(I)yor.....	271
2.6.1.1.2. –A/I/r	271
2.6.1.1.3. –(I)yormuş	272
2.6.1.1.4. –(I)yordu	272
2.6.1.1.5. –A/I/rdİ.....	273
2.6.1.1.6. –Dİ.....	273
2.6.1.1.7. Fiilin Sözlük Anlamının Yaklaşma Süreklilik Görünüşüne Etkisi.....	273
2.6.1.1.8. Fiil+ sıfat fiil eki+ gibi+ ol.....	274
2.6.1.1.9. Fiil+sıfat fiil eki+ gibi+yap-.....	277
2.6.1.1.10. Fiil+sıfat fiil eki+gibi+ görün-	277
2.6.1.1.11. Fiil+sıfat fiil eki+gibi+gözük-.....	278
2.6.1.1.12. Fiil+sıfat fiil eki+gibi+san-	278
2.6.1.1.13. Fiil+sıfat fiil eki+gibi+gel-.....	279
2.6.1.1.14. Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiillerde Yaklaşma Süreklilik Görünüşü	279

2.6.2. Yan Cümlede Yaklaşma Süreklilik Görünüşü	281
2.6.2.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Yaklaşma Süreklilik Görünüşü	281
2.6.2.1.1. –mAktAn	281
2.6.2.1.2. –mAyA	282
2.6.2.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Yaklaşma Süreklilik Görünüşü	282
2.6.2.2.1. –An	282
2.6.2.2.2 –A/I/r	283
2.6.2.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Yaklaşma Süreklilik Görünüşü	283
2.6.2.3.1. –ArAk	283
2.6.2.3.2. –DığI gibi	284
2.6.2.3.3. –DığI için.....	285
2.6.2.3.4. –cAsInA.....	286
2.6.2.3.5. –A/I/r gibi	288
2.6.2.3.6. –A/I/rmİş gibi	289
2.6.2.3.7. –(I)yormuş gibi.....	289
2.6.2.4. Yan cümlelerin Çekimli Fiil Olduğu Yapılarda Yaklaşma Süreklilik Görünüşü	290
2.6.2.4.1. San- Fiilinin Ana Cümlede Olduğu Yan Cümleler	291
2.6.2.4.2. Sayıl- Fiilinin Ana Cümlede Olduğu Yan Cümleler	293
2.6.2.4.3. Zannet- Fiilinin Ana Cümlede Olduğu Yan Cümleler	293
2.6.2.4.4. Görün- Fiilinin Ana Cümlede Olduğu Yan Cümleler	294
2.7. SINIRLANDIRILMIŞ SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ	295
2.7.1. Ana Cümlede Sınırlandırılmış Süreklilik Görünüşü	295
2.7.1. Sınırlandırılmış Süreklilik Görünüşünde İşaretleyiciler.....	297
2.7.1.1.1. –(I)yor.....	297
2.7.1.1.2. –A/I/r	297
2.7.1.1.3. –A/I/rdİ	298
2.7.1.1.4. –mAktA	299
2.7.1.1.5.-Dİ	299
2.7.1.1.6. –(I)yormuş	300
2.7.2. Sınırlandırılmış Sürekliliğin Cümlede Görünümü	300
2.7.2.1. Özne bakımından Sınırlandırılmış Süreklilik.....	300
2.7.2.2. Nesne Bakımından Sınırlandırılmış Süreklilik.....	301

2.7.2.3. Zaman Bakımından Sınırlandırılmış Süreklilik	301
2.7.2.4. Eylem Bakımından Sınırlandırılmış Süreklilik	302
2.7.2.5. Yer Bakımından Sınırlandırılmış Süreklilik.....	303
2.7.3. Yan Cümlelerde Sınırlandırılmış Süreklilik Görünüşü	303
2.7.3.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Sınırlandırılmış Süreklilik Görünüşü	303
2.7.3.1.1. -mAyA	303
2.7.3.1.2. -mAklA	304
2.7.3.1.3. -mAktAn	304
2.7.3.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Sınırlandırılmış Süreklilik Görünüşü	304
2.7.2.3.2.1. -Dlk.....	304
2.7.3.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Sınırlandırılmış Süreklilik Görünüşü	305
2.7.3.3.1. -Ip.....	305
2.7.3.3.2. -ken	305
2.7.3.3.3. -DIğIndA.....	306
2.7.3.3.4. -DığI zaman/müddetçe.....	306
2.7.3.3.5. -ArAk	307
2.7.3.3.6. -AnA/-IncAya kadar/dek/değın	308
2.7.3.3.7. -DI mI	309
2.7.3.3.8. -sA.....	310
2.8. EDİNİLMİŞ SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ	311
2.8.1. Ana Cümlede Edinilmiş Süreklilik Görünüşü.....	311
2.8.1.1. Edinilmiş Süreklilik Görünüşü İşaretleyicileri.....	314
2.8.1.1.1.-(I)yor.....	314
2.8.1.1.2.-A/I/r	314
2.8.1.1.3. -mAktA(dIr)	315
2.8.1.1.4. -(I)yordu.....	315
2.8.1.1.5. Fiil+Ir/Ar/mİş+ ol Yapılarıyla Edinilmiş Süreklilik Görünüşü	316
2.8.1.1.5.1. -A/I/r/-mAz ol-.....	324
2.8.1.1.5.2. -mİş ol-.....	327
2.8.1.1.6. Fiil+mİş+bulun- yapılarında Edinilmiş Süreklilik Görünüşü	328
2.8.1.1.7. Fiil+DI+git- Yapılarında Edinilmiş Süreklilik Görünüşü ...	330

2.8.2. Yan Cümlede Edinilmiş Süreklilik Görünüşü.....	330
2.8.2.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Edinilmiş Süreklilik Görünüşü	330
2.8.2.1.1. –mAyA	330
2.8.2.1.2. –mAktA	331
2.8.2.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Edinilmiş Süreklilik Görünüşü	331
2.8.2.2.1. –An	331
2.8.2.2.2. –Dİk.....	331
2.8.2.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Edinilmiş Süreklilik Görünüşü	332
2.8.2.3.1. –İp.....	332
2.8.2.3.2. –ArAk.....	332
2.8.2.3.3. -AlI	332
2.8.2.3.4. –mAk için	333
2.9. ÇIKARIMA DAYALI SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ.....	334
2.9.1. Ana Cümlede Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü.....	334
2.9.1.1. Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü İşaretleyicileri.....	336
2.9.1.1.1. –(I)yor.....	336
2.9.1.1.2. –(I)yordu.....	337
2.9.1.1.3. –A/I/r	338
2.9.1.1.4. –A/I/rmİş	338
2.9.1.1.5.-A/I/rdİ.....	338
2.9.1.1.6. –(I)yormuş	339
2.9.1.1.7. Edatların Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşüne Etkisi ...	339
2.9.1.1.7.1. Demek Edatıyla Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü	339
2.9.1.1.7.2. Değİl Edatıyla Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü..	340
2.9.2. Yan Cümlelerde Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü.....	344
2.9.2.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü	344
2.9.2.1.1. –mAyI.....	344
2.9.2.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü	344
2.9.2.2.1. –An	344
2.9.2.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü	345
2.9.2.3.1. –DığİnA göre.....	345

2.9.2.3. Yan Cümlelerin Çekimli Fiil Olduğu Yapılarda Çıkarıma Dayalı Süreklilik	347
2.9.2.3.1. Anla- Fiilinin Ana Cümlede Olduğu Yan Cümleler	347
2.10. ANİ SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ	348
2.10.1. Ana Cümlede Ani Süreklilik Görünüşü	348
2.10.1.1. Ani Süreklilik Görünüşü İşaretleyicileri	349
2.10.1.1.1. -(I)yor.....	349
2.10.1.1.2. -(I)yordu.....	350
2.10.1.1.3. -A/I/r	350
2.10.1.1.4. -A/I/rmİş	351
2.10.1.1.5. Tezlik Fiilleriyle Ani Süreklilik Görünüşü	352
2.10.1.1.5.1. -Iver-.....	353
2.10.1.1.5.2. -Agel-.....	356
2.10.2. Yan Cümlelerde Ani Süreklilik Görünüşü	356
2.10.2.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Ani Süreklilik Görünüşü	356
2.10.2.1.1. -İş	356
2.10.2.1.2. -Dİk.....	356
2.10.2.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Ani Süreklilik Görünüşü	357
2.10.2.2.1. -An	357
2.10.2.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Ani Süreklilik Görünüşü	358
2.10.2.3.1. -İp.....	358
2.10.2.3.2. -İncA	358
2.10.2.3.3. -ArAk.....	358
2.10.2.3.4. -A/I/r...mAz	359
3. EKSİLTİLİ YAPILARDA SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ	360
4. FARKLI SÜREKLİLİK İŞARETLEYİCİLERİNİN BİRLİKTE KULLANILDIĞI DURUMLAR	363
4.1. SINIRLANDIRILMIŞ+YAKLAŞMA SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ	367
4.2. TEKRARLI+YAKLAŞMA SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ.....	367
4.3. SINIRLANDIRILMIŞ+TEKRARLI SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ	368
4.4. SINIRLANDIRILMIŞ+KESİNTİLİ SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ	368
4.5. SINIRLANDIRILMIŞ+EDİNİLMİŞ SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ	368
4.6. SINIRLANDIRILMIŞ+DEVAMLI SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ	369

4.7. ANİ+AŞAMALI SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ.....	369
5. SONUÇ	370
KAYNAKÇA	378
İNTERNET KAYNAKLARI.....	404
EKLER	406
EK: 1.....	406
EK: 2.....	407
EK: 3.....	407
EK: 4.....	409

0. GİRİŞ

Dil bilgisi kelimesinin sözlük anlamı Güncel Türkçe Sözlük'te “*gramer ve dil bilgisi kitabı*”¹ anlamlarına gelmektedir. Türkçenin ilk dil bilgisi kitabının Kaşgarlı Mahmut tarafından yazıldığı bilinmektedir. *Kitabü cevahirü'l nahv fi lûgati't-Türk* adlı dil bilgisi kitabının Arap dil bilgisi ekolüne göre yazıldığı tahmin edilmektedir. 16. yüzyıldan itibaren Türk dili üzerine Hint-Avrupa dilleri kurallarına göre dil bilgisi çalışmaları yapılmaya başlanmıştır ancak Arap dil bilgisi geleneği 20. yüzyıla kadar devam etmiştir (Musaoğlu 2004: 5-6). Bu geleneksel dil bilgisi anlayışında biçimler önemlidir. Bu nedenle sadece yüzey yapıdaki biçimler incelenmiştir (Oymak 2004). Dil bilim incelemeleri Chomsky'nin üretimsel-dönüşümlü dil bilgisi kuramını ortaya atmasıyla değişmiştir. Bu kurama göre dilde sınırlı sayıda kurallar vardır ancak konuşucular sınırsız sayıda üretim yapabilmektedir. Dolayısıyla bir dilin dil bilgisini dil kullanıcılarının ürettikleri açısından incelemek gerekmektedir (Chomsky 2001: 105).

Türkiye Türkçesi üzerine yazılmış dil bilgisi kitaplarının zamanı merkeze aldığı dolayısıyla geleneksel bakış açısıyla yazıldığı söylenebilir. Geleneksel bakış açısıyla yazılan Banguoğlu (2004), Gencan (2001), Ediskun (2017), Ergin (2005), Korkmaz (2009)'da zaman kategorisi beşe ayrılmaktadır: Bunlar; şimdiki zaman, geniş zaman, bilinen geçmiş zaman, görülen geçmiş zaman ve gelecek zamandır. Ancak Türkçede söz konusu zamanların hikâye, rivayet ve şart şekilleri de vardır. Bu yapılarla beraber Türkçedeki zaman sayısı artmakta ve beşten on dörde çıkmaktadır (Gündüz 2019). Bu durumun sebebi zamanı, görünüşü ve kipi işaretleyen biçimbirimlerin birlikte ele alınmasıdır. Türkçe üzerine yazılmış bu dil bilgisi kitaplarında fiillere getirilen biçimbirimlerin ilk işlevi zamanı işaretlemek olarak ele alınmıştır. Bu durumun en tipik örneği *Haber Kiplerinde* görülmektedir. Çünkü Haber Kiplerini işaretleyen biçimbirimlerle zamanı işaretleyen biçimbirimler aynıdır (Ergin 2005: 289). Bunun dışında dilek kiplerinin zamanlarının gelecek zaman olduğu da belirtilmektedir. Örneğin;

¹ <http://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 08.05.2016

Gencan, dilek kiplerinin özel bir zaman anlamı olmadığını ancak hepsinde kendini pek göstermeyen bir gelecek zaman ayrıntısı sezildiğini belirtir (Gencan 2001: 325). Korkmaz da tasarlama kiplerinin belirli bir zaman anlamı taşımadıklarını ancak zaman ögesinden tümüyle de yoksun olmadıklarını çünkü bu kiplerin konuşana ait bir eğilimi, bir isteği, bir emri ya da bir gerekliliği dile getirdikleri için gerçekleşme şartları bakımından dolaylı da olsa yine de belirsiz bir gelecek ya da şimdiki zamanı içerdiklerini belirtir (Korkmaz 2009: 657). Bu nedenle geleneksel dil bilgisi kitaplarının zaman kategorisine odaklanan bir yaklaşımla yazıldığı, kılınış ya da görünüş kategorilerinin söz konusu kitaplarda ya hiç yer almadığı² ya da kısa bir bölüm olarak incelendiği³ görülmektedir.

Bu çalışmada Türkiye Türkçesinde süreklilik görünüşü incelenmiştir. Söz konusu inceleme için Türkiye Türkçesinin Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatı, güncel basılı ve sözlü materyaller kullanılmıştır.

Çalışmada her başlıkta öncelikle Banguoğlu (2004), Ergin (2005), Ediskun (2017), Gencan (2001) ve Korkmaz (2009)'dan atıflara yer verilmiştir. Daha sonra modern çalışmalardan bahsedilmiştir. Bu yöntemle farklılıkların ne ölçüde ortaya çıktığı gösterilmek istenmiştir. Her dil bilgisi kategorisine tanımlarla başlanmıştır. Bunun amacı terimin sözlük anlamıyla içeriğinin uyuşup uyuşmadığını ortaya koymaktır.

Çalışmanın başında süreklilik kavramına yer verilmiştir. Daha sonra zaman, kılınış, görünüş, kip ve kiplik alanlarından ve bu alanlardaki süreklilik kavramından bahsedilmiştir. Çalışmanın odak noktasını görünüş kategorisindeki süreklilik oluşturmaktadır. Bu nedenle zaman ve kılınış kategorilerindeki süreklilik ifadelerine kısaca değinilmiştir.

Çalışmada incelenecek veriler tarama ve içerik çözümlemesi yöntemiyle elde edilmiştir. Çalışmada nitel verilerden yararlanılmıştır. Bu amaçla otuz üç eser incelenmiştir. Söz konusu eserlerin seçiminde Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatı ürünleri olması ve edebi türlerin her birinden örnek seçilmesi gibi hususlara dikkat edilmiştir.

² Banguoğlu (2004), Gencan (2001), Ediskun (2017), Ergin (2005) gibi.

³ Korkmaz (2009).

Çalışma ile aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Süreklilik kategorisi nedir, nasıl değerlendirilmelidir?
2. Görünüş nedir? Süreklilik görünüşünün bitmemişlik görünüşünden farkı var mıdır, varsa bu farklar nelerdir?
3. –*Akal*, –*Agel*, –*Adur*, –*Ipdur* yapılarının süreklilik kategorisinde yeri nedir?
4. Birleşik fiiller nelerdir? *Fiil+zaman eki+ ol-* yapıları nasıl değerlendirilmelidir?
5. Yan cümle nedir? Yan cümlelerin süreklilik görünüşü olur mu? Olursa nasıl değerlendirilmelidir?
6. Sonuç ve öneriler nelerdir?

0.1.SÜREKLİLİK KAVRAMI

Çalışmada süreklilik görünüşünü incelemeden önce süreklilik kavramı üzerinde durulmuştur. Öncelikle kelimenin sözlük anlamı ele alınabilir. Süreklilik kelimesinin sözlük anlamı; *bitmeme, devam etme durumu* şeklinde tanımlanabilir. Nitekim Güncel Türkçe Sözlük'te süreklilik kelimesi, *sürekli olma, kesintisiz olarak sürüp gitme durumu, devamlılık*; Felsefe Terimleri Sözlüğünde 1. (Genel anlamda) *Kesintisiz olarak sürüp gitme. Sürekli olma* şeklinde açıklanmaktadır. (TDK, Güncel Türkçe Sözlük)⁴. İngilizcede süreklilik kelimesinin karşılığı olabilecek terimlerden biri “continuity” diğeri “durative” kelimesidir. Oxford Wordpower Dictionary’de “continuity” kelimesi şöyle açıklanmaktadır: “*durmaksızın veya aynı kalmadan devam etmek.*” Ancak aynı sözlükte “durative” kelimesine yer verilmemiştir (Steel 2000: 146). Aynı kelime başka bir kaynaktan “*bir süre boyunca kesintisiz devam eden, eylem ifade eden eylemsel görünüş* olarak açıklanmıştır. İsim olduğu belirtilmiş ve 1. *Sürerlik görünüşü* 2. *Bir sürerlik fiili ve fiil çeşidi* şeklinde açıklanmıştır (yourdictionary)⁵. Oxford Sözlüğünde ise “durative” kelimesi “*devam eden veya bununla alakalı eylem*” olarak açıklanmaktadır (Oxforddictionaries)⁶.

Bir dil bilgisi kategorisi olarak süreklilik ele alındığında, sözlük anlamıyla ilişkili dil bilgisi terimleriyle karşılaşılacağı ön görülmektedir. Gramer Terimleri Sözlüğü’nde, süreklilik ifadesine bir dil bilgisi kategorisi olarak tek başına rastlanılmamaktadır ancak Türkiye Türkçesinde süreklilik kavramı bir dil bilgisi kategorisi içerisinde değerlendirilirse akla ilk olarak sürerlik fiilleri gelir. Türkçe Gramer Terimleri Sözlüğü’nde süreklilik fiili başlığında bir fiilin “-A” *zarf fiili* şekli üzerine *dur-, gör-, kal-, gel-, koy- gibi tasvirici yardımcı fiillerin getirilmesi ile kurulan oluş ve kılışa süreklilik özelliği katan birleşik fiil: gidedurmak, okuyadurmak, çıkagelmek, bakakalmak, bekleyegörmek* olarak açıklanır (Korkmaz 2010: 199). Korkmaz’ın ifade ettiği durum birleşik fiillerle ilgili olup daha çok *kılınış* kategorisiyle ilgili olabileceği söylenebilir. Açıklamalı Dil bilim Terimleri Sözlüğü’nde ise, *sürekli* kelimesi için dil bilimdeki üç farklı alan için

⁴ <http://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 08.05.2016

⁵ <https://www.yourdictionary.com/durative#americanheritage> Erişim tarihi: 08.05.2016

⁶ <https://en.oxforddictionaries.com/definition/durative> (Erişim Tarihi: 25.06.2017)

açıklama yapılmıştır. Bunlardan birincisi *sürekli sesler*dir. Sürekli kelimesinin tanımında, *ünlülerin, yarı ünlülerin, sürtüşmeli ünsüzlerin sürekli ses* olduğu belirtilmiştir (Vardar 2007: 186). Dolayısıyla bu terim ses bilgisiyle ilişkilidir. Çalışmadaki ikinci süreklilik kategorisi, *süreklilik eylemi*dir. Süreklilik eylemi için sözlükte, *süre kavramı içeren, süre kavramı belirten eylem* tanımı yapılmış ve *bilmek* kelimesi örnek olarak gösterilmiştir (Vardar 2007: 187). Bu tanım ile kılınış kategorisine dikkat çekilmiştir. Çalışmada yer alan üçüncü süreklilik kategorisi ise, *süreklilik görünüşüdür*, söz konusu terim için; *eylemin gelişim ve süresi açısından ele alındığını belirten görüş* olarak bir tanımlama yapılmış ve “*konusup duruyor.*” cümlesi bu terimin örneği olarak verilmiştir (Vardar 2007: 187). Bu tanımda görünüş kategorisiyle uyumlu bir örnek verilmiştir ancak söz konusu örneğin bu kategori düşünülerek verilir verilmediği bilinmemektedir. Süreklilik görünüşü ile *duruyor* fiilindeki *-(I)yor* işaretleyicisi mi, *-Ip duruyor* yapısının mı kastedildiği anlaşılamamaktadır. Sözlükte dikkat çeken diğer bir tanım ise, *sürem dışı* kelimesidir. *Sürem dışı* terimi ile, *zaman kavramı çağrıştırmayan eylem biçimleri* için kullanıldığı belirtilerek, “*Dünya ekseninde döner*” cümlesinde yer alan “*döner*” ifadesi terimin örneği olarak gösterilmiştir (Vardar 2007: 186-187). Vardar’ın örneğinde bilimsel bir gerçeğin ifadesi söz konusudur. Geniş zaman işaretleyicinin kullanılarak genel bir bilginin verildiği bu cümledeki *-A/I/r* işaretleyicisine *sürem dışı* denilmesi pek uygun görülmemektedir. Ancak terimin tanımı ile görünüş kategorisindeki süreklilikten bahsedildiği söylenebilir.⁷

Süreklilik kelimesi üzerine yapılan bu tanımlar göz önüne alındığında süreklilik kavramının bir kategori olarak ele alınması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bir kategori olarak süreklilik kılınış, kip ve görünüş kategorilerinde ayrı ayrı değerlendirilebilir.

⁷ Zaman dışı, sürem dışı, zamansızlık ve zaman üstülük için bu çalışmada bkz. 2.1.1.

0.2.ZAMAN (TEMPUS)

Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlüğü'nde zaman kelimesi “1. isim Bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit 2. Bu sürenin belirli bir parçası, vakit 3. Belirlenmiş olan an 4. Çağ, mevsim 5. Bir işe ayrılmış veya bir iş için alışılmış saatler, vakit 6. Dönem, devir 8.dil bilgisi Fiillerin belirttikleri geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman kavram⁸ olarak tanımlanmaktadır (Güncel Türkçe Sözlük 2016). Cevizci, Felsefe Terimleri Sözlüğü'nde de zamanı benzer şekilde tanımlar: “zaman [Yunanca 'khronos' tan; Ing. time; Fr. temps; Al. Zeit). 1. Ölçülebilir nicelik olarak düşünülen süre. 2 Şimdinin geçmiş olmasına yol açan (ve genellikle süre olduğu düşünülen) kesintisiz değişme, hareket; geçmiş, şimdi veya gelecek gibi zaman dilimlerinin kendisinin parçaları olduğu sürekli bütün. Parçaları önce sonra, başlangıç ve son gibi ilişki bildiren terimlerle ifade edilen ve değişmeden ayrılmaz olan bütün. 3. Olayların birbirlerini izledikleri sonsuz bir ortam olarak düşünülen soyut kavram. 4. Fiil ya da eyleme bağlı olarak doğal sürenin çeşitli dil bilimsel bölümlerini gösteren kategori (Cevizci 1999: 943). Dolayısıyla zamanın şimdiye göre konumlanıp geçmiş, şimdi ve gelecek olarak bölümlenmesi mantıklıdır.⁹ Nitekim Aristo'dan beri zamanın geçmiş, şimdi ve gelecek biçiminde üç kategoride düşünüldüğü görülmektedir (Binnick 1991: 452).

İnsanlar yaşadıkları olay ve durumları, hissettiklerini ve düşündüklerini dili kullanarak gösterir, dinleyici ya da okuyuculara aktarırlar. İnsanlar yaşadıkları olayları dil vasıtasıyla dışa vururken dinleyici ya da okuyucuların aktarılan olayları anlayabilmesi için mecburen zaman üzerinde bir sıralama yaparlar. Dolayısıyla dil vasıtasıyla dışarıya vurulan eylemlerin gerçek zamanda ancak bir kesiti anlatılabilir. Bu nedenle gerçek zaman ve dilsel zamanın farklı olması şaşırtıcı değildir. Çünkü konuşma anı referans alındığında sürekli akıp giden zamana göre söylenen cümleler geçmişte kalacaktır. Türkçe üzerine yazılmış geleneksel dil bilgisi kitaplarında dil bilgisel anlamda geçmiş, şimdi, gelecek ve geniş zaman kategorilerinden bahsedilmektedir. Zaman teriminin açıklamasında ortaya çıkan üç zaman kavramının dil bilgisel anlamda dört zamana çıkması bir soruna işaret etmektedir.

⁸ <http://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 05. 04. 2016

⁹ Geleneksel olarak şimdi, geçmiş ve gelecek olarak üçe ayrılan zaman bölümlemesi kimi diller için geçerli olmayabilir. Bu nedenle bütün eylem zamanlarını kapsamak üzere geçmiş-geçmiş dışı, gelecek-gelecek dışı türünden sınıflamalar da vardır (İmer vd. 2011: 280).

İngilizcede zaman kategorisinin *tense* ve *time* olmak üzere iki farklı terimle karşılandığı alan yazında sıklıkla görülmektedir.¹⁰ *Tense* terimi ile dil bilgisel zaman, *time* terimiyle ise fiziksel zamanın ifade edildiği belirtilmektedir. Türkçede, İngilizcedeki gibi farklı iki terim bulunmamakla beraber Benzer, *vakit* ve *zaman* kelimesinin bu anlamda kullanılabileceğini aktararak *vakit* kelimesinin sınırlı, *zaman* kelimesinin ise daha geniş anlamı olduğunu belirtmektedir (Benzer 2012: 10). Ancak alan yazında Aydemir (2010), Benzer (2012), Demirgüneş (2007)'de olduğu gibi dilsel zamanı gerçek zamandan ayırmak amacıyla bazı terimler kullanılmaktadır. Bu terimlere örnek olarak *dilsel zaman*, *dil bilgisel zaman*, *fiil zamanı* gibi terimler verilebilir (Gündüz 2019: 242). *Gerçek zaman*, durdurulamayan, dışarıdan müdahale edilip bekletilemeyen dolayısıyla tekrar başlanamayan, sonu şimdi konumundan görülemeyen bir zamandır ve sürekli akıp gitmektedir. *Dil bilgisel zaman* ise Türkçede fiillere eklenen biçimbirimlerle ifade edilmektedir ve zaman çizgisinde belirli bir zamanı göstermektedir. Bu anlamda dil bilgisel zaman, konuşmacının aktardığı bilgilere göre konumlanan ve gerçek zamana göre sınırlı olup dışarıdan müdahale edilebilen bir zamandır.

Bu çalışmada zaman teorisi üzerine Reichenbach (2005), Comrie (1985), Klein (1994) ve Givon (2001)'dan bahsedilecektir. Reichenbach'a göre dil bilgisel zamanın, *konuşma zamanı* (*speech time*), *olay zamanı* (*event time*) ve *atıf zamanı* (*referans time*) olmak üzere üç unsuru vardır. Reichenbach'a göre söz konusu kavramlar şu şekilde açıklanır: *Konuşma zamanı*, herhangi bir cümleyi söyleyen kişinin içinde bulunduğu zamandır. *Olay zamanı*, herhangi bir cümledeki olayın gerçekleştiği zamandır. *Atıf zamanı*, herhangi bir cümledeki olaya baktığı zamandır (Reichenbach 2005, 71). Reichenbach'ın fiil zamanı sınıflandırması şu şekildedir:

Tablo 1: Reichenbach fiil zamanı sınıflandırması

<i>Structure</i>	<i>New Name</i>	<i>Traditional Name</i>
<i>E—R—S</i>	Anterior past	Past perfect
<i>E, R—S R—E—S</i> <i>R—S, E R—S—E</i>	Simple past	Simple past

¹⁰ Detaylı bilgi için bkz. Aydemir (2010), Benzer (2012), Johanson (2016).

	Posterior past	—
$E-S, R$	Anterior present	Present perfect
S, R, E	Simple present	Present
$S, R-E \quad S-E-R$	Posterior present	Simple future
$S, E-R \quad 1 \quad E-$		
$S-R$	Anterior future	Future perfect
$S-R, E$	Simple future	Simple future
$S-R-E$	Posterior future	—

(Reinchenbach 1947)

Comrie, Reinchenbach'ın görüşlerini geliştirerek dil bilimsel zamanı, zaman çizgisine yerleşmiş dil bilgiselleşmiş ifadeler olarak açıklar. Hangi ifadelerin dil bilgisel zaman olarak ele alınabileceğini ise şu şekilde örneklendirir: “*John sang.*” (*John şarkı söyledi.*) ve “*John sings.*” (*John şarkı söyler.*) dil bilgisel olarak bir zaman ifadesiyken “*John is singing.*” (*John şarkı söylüyor.*) ifadesi görünüşür (Comrie 1985: 9). Comrie, *konuşma zamanı*, *olay zamanı* ve *referans noktası* arasındaki ilişkinin ikili karşıtlıklar şeklinde olduğunu aktarır. Bu karşıtlıkların *geçmiş-geçmiş dışı*, *gelecek-gelecek dışı* olduğunu savunur (Comrie 1985: 49). İngilizce ve Türkçeyi içine alan birçok dilde *geçmiş-geçmiş dışı* ayrımı yapılırken, birçok Amerika ve Avusturya yerli dillerinde bu ikili ayrım *gelecek-gelecek dışı* şeklindedir. (Özsoy vd. 2011: 100-101).

Klein'in standart zaman teorisinde üç unsur bulunmaktadır:

1. Zamanda iki parametre vardır. Bunlar; *konuşma zamanı* ve *olay zamanıdır*.
2. *Konuşma zamanı* doğrudan verilen zamandır.
3. Zaman şekilleri *konuşma zamanı* ve *olay zamanı* arasındaki zamansal ilişkileri (öncelik, sonralık, eş zamanlılık) karşılar (Klein 1994: 21).

Ancak Klein, standart zaman teorisinin açıklayamayacağı birkaç örnek verir: Klein, John'u arayan bir kişinin “*John'un nerede olduğunu biliyor musun?*”

sorusuna “*Evet bahçedeydi.*” cevabını veren bir kişi olduğunu farz etmemizi ister. Bu durumda “*bahçedeydi*” cümlesinde konuşma anından önce olduğu ve geçmiş bir zaman aktardığı söylenir. Ancak burada *konu zamanı* da önemlidir. Çünkü dil bilgisel zaman, konuşma zamanı ve durum zamanı arasındaki zamansal ilişkiyi karşılayamaz. Dolayısıyla standart zaman teorisi yanlıştır (Klein 1994: 22-24).

Türkiye Türkçesi üzerine yazılmış dil bilgisi kitaplarında Banguoğlu (2004), Ergin (2005), Ediskun (2017), Gencan (2001) ve Korkmaz (2009) gibi zaman kategorisinin şimdiki zaman, bilinen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, gelecek zaman ve geniş zaman olmak üzere beş kategoriye ayrıldığı bu zamanların hikâye, rivayet ve şart şekilleriyle zaman kategorilerinin arttığı görülmektedir. Erkman Akerson ise felsefi açıdan ele alınan zaman kavramını şu şekilde bir çizelgede gösterir (Erkman Akerson 2008: 262):

<i>Dilimlenmemiş Zaman</i>	<i>Dilimlenmiş Zaman</i>
<i>Başı sonu belli olmayan bir akış</i>	<i>Başı sonu belli olan aralıklar</i>

Tablo 2: Erkman Akerson’a göre zaman

Erkman Akerson, zamanların Türkçedeki dışavurumlarını şimdi, geçmiş, gelecek olarak şu şekilde gösterir:

<i>Merkez: Şimdi-şu an (Konuşma zamanı)</i>				
	<i>Dilimlenmemiş Zaman</i>	<i>Dilimlenmiş Zaman</i>		
<i>İşlev</i>	<i>Geniş</i>	<i>Geçmiş</i>	<i>Şimdi</i>	<i>Gelecek</i>
<i>Biçim</i>	<i>(-İr), (-Er)</i>	<i>(-Dİ)</i>	<i>(-yor)</i>	<i>(-EcEk)</i>

<i>Merkez: Geçmişteki bir an (anlatı zamanı)</i>				
	<i>Dilimlenmemiş Zaman</i>	<i>Dilimlenmiş Zaman</i>		
<i>İşlev</i>	<i>Geniş</i>	<i>Geçmiş</i>	<i>Şimdi</i>	<i>Gelecek</i>
<i>Biçim</i>	<i>(-İrdİ), (-İrmİş)</i>	<i>(-Dİydİ)</i>	<i>(-yordu)</i>	<i>(-EcEktİ)</i>

		<i>(-mİştİ)</i> <i>(-mİşmİş)</i>	<i>(-yormuş)</i>	<i>(-EcEkmİş)</i>
--	--	-------------------------------------	------------------	-------------------

<i>Merkez: Gelecekteki bir an (anlatı zamanı)</i>				
	<i>Dilimlenmemiş Zaman</i>	<i>Dilimlenmiş Zaman</i>		
<i>İşlev</i>	<i>Geniş</i>	<i>Geçmiş</i>	<i>Şimdi</i>	<i>Gelecek</i>
<i>Biçim</i>	<i>(-İr) olacak</i> <i>(-yor) olacak</i>	<i>(-mİş)</i> <i>olacak</i>	<i>(-yor)</i> <i>olacak</i>	<i>.....</i>

Tablo 3: Erkman Akerson'a göre konuşma zamanına göre zamanlar

Erkman Akerson'un bu gösteriminde dil bilgisel zamanı, gerçek zamandan hareketle tabloştırdığı görülmektedir. Çalışmada geleneksel dil bilgisi kitaplarında yer verilmeyen odak noktası ve merkez kavramlarına değinildiği dikkat çekmektedir. Ayrıca zamanın şimdi-geçmiş ve gelecek zaman olarak konumlandırılması da önemlidir.

Türkiye Türkçesi üzerine son yıllarda yapılmış bir çalışma olarak Guzev (2015) örnek verilebilir. Guzev'e göre zaman kategorisi bildirme kipi temelinde *hakiki*, tasarlama kipleri ekseninde ise *mecazî* dil kullanım ifadeleriyle incelenmiştir. Bildirme kipi temelinde geleneksel olarak *şimdiki*, *şimdiki-gelecek*, *şimdiki uzun zaman*; *geçmiş basit* veya *görülen*, *perfekt* (*-mİştİr*, *-mİşlArđİr*), *dolaylı geçmiş zaman*; *basit* veya *belirli gelecek zaman* biçimleri belirlenmiştir. Guzev, Türkçenin zaman sistemini; birincil, ikincil, üçüncül periyot olarak sınıflandırmıştır. İkincil zaman genellikle *-(i) dİ* biçimbirimiyle kurulan yapılarda incelenmiştir. Örneğin *yazı+ıyor+duk*, *yaz+ıyor+dunuz*, *yaz+ıyor+(lar+dı)*. Üçüncül periyot birleşik-analitik zaman biçimlerinde incelenmiştir. Söz konusu yapılara *çalışıyor olacağım*; *ayrılmış olursun* örnek olarak verilmiştir (Guzev 2015:181-200). Söz konusu çalışmada zaman kategorisinin görünüş kategorisiyle birlikte değerlendirildiği görülmüştür.

Türkiye Türkçesinde zaman kategorisindeki soruna şu örnek verilebilir: Geleneksel dil bilgisi kitaplarındaki terimler kullanılarak aşağıdaki cümleler açıklanırsa şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır:

- a) *Her akşam kitap okuyorum.*
- b) *Her akşam kitap okurum.*

a ve b'de fiillere eklenen biçimbirimler geleneksel dil bilgisi kitaplarında farklı zamanları işaret etse de cümle içerisinde aynı anlamı ifade etmektedir. Bu nedenle "a'daki cümle için *şimdiki zaman*, b'deki cümle için *geniş zaman* ifade etmektedir" yargısına varılmamalıdır. Çünkü her iki cümlede verilen yargı bir alışkanlığı ifade etmektedir. Konuşma zamanı ve atıf zamanı *şimdiyi* işaretlerken olay zamanı *şimdiki zamandan geleceğe* yönelen bir zamanı, bir alışkanlığı göstermektedir. Aynı biçimbirimin şu örnekteki anlamı ise ilk örnekten tamamen farklıdır:

c)

A: *Raporları okudun mu?*

B: *Hayır, hiç zamanım olmadı.*

A: *O zaman ben bu raporları Ayşe'ye vereyim, o okur.*

Yukarıdaki diyalogda geçen “*O okur.*” cümlesindeki biçimbirim ve “*Her akşam kitap okurum.*” cümlesindeki biçimbirim ile aynı olmasına rağmen işaret ettikleri anlamlar birbirlerinden farklıdır. “*O okur.*” ve “*Her akşam kitap okurum.*” cümlelerinde ifade edilen zaman için geniş zaman denilemez. Bu anlamda geniş zamanı işaretleyen biçimbirimin her zaman bir alışkanlıktan bahsetmediği tespit edilmektedir.

Türkiye Türkçesinde biçimbirimlerin kullanıldığı bağlamın önemine şöyle bir örnek verilebilir: Ayşe, Fatma’nın evine gitmiştir ve Fatma çay servisi yapmaktadır. Fatma, Ayşe’ye şu cümleyi söyler: “*Bir çay daha **almaz mıydınız?***” Bu cümledeki “*almaz mıydınız?*” yapısı geleneksel dil bilgisi kitaplarında geniş zamanın hikâyesi olumsuz soru cümlesi olarak gösterilmektedir. Ancak söz konusu cümlede ne geniş bir zaman ne de geçmiş bir zaman gösterilmektedir. Fiile eklenen olumsuzluk eki de dinleyicinin isteksizliğini değil, çay isteyip istemediğini soran nezaket kurallarına göre en üst seviyede bir soru cümlesidir. Bu ifade ile teklif yapılmaktadır. Dolayısıyla bu cümledeki zaman için “*Emre **öğrenciyken ödevlerini yapmaz mıydı?***” cümlesinde olduğu gibi geçmişteki bir alışkanlığın sorgulanmadığı görülmektedir. Bu nedenle söz konusu teklif cümlesi için geçmiş zaman denilemez. Bu durum geleneksel dil bilgisi kitaplarındaki soruna dikkat çektiği gibi Türkçedeki biçimbirimleri ayrı ayrı incelemenin önemini de kanıtlar.

Benzer, fiil zamanın gerçek zamanla ilişkisini şöyle ifade eder: şimdiki zaman konuşma anıyla aynı anda gerçekleşen vaka ve durumlar için kullanılır: “*Okuyor*” geçmiş zaman konuşma anından önceki bir duruma yerleşir: “*Okudu*” gelecek zaman konuşma anının sonrasına yerleşir: “*Okuyacak*” ve geniş zaman ise her zamanı kapsayarak “*okur*” biçiminde konuşma anından öncesine, konuşma anına ve sonrasına yerleşir yargısında bulunur (Benzer 2012: 13). Ancak Benzer’in verdiği örnekler yukarıda da belirtildiği gibi sadece uygun bağlam içerisinde bu anlamları kazanabilir. Bu bakış açısı geleneksel bir bakış açısidir ve zaman odaklı bir düşüncedir. Benzer’in örnekleri ancak şu örneklerde söz konusu zamanları işaret edebilir:

ç)

A: Ali nerede?

B: Odasında. Kitap **okuyor**.

Yukarıdaki diyalogun şu anda konuşulduğu düşünülürse, *konuşma zamanı*, *atıf zamanı* ve *olay zamanı* zaman çizgisinde aynı yere konumlanmaktadır bu nedenle yukarıdaki örnekte geleneksel dil bilgisi kitaplarında *şimdiki zaman* olarak verilen zamandan bahsedildiği görülmektedir.

d)

A: Hocanın söylediği makaleyi okudun mu?

B: Evet, dün akşam **okudum**.

Yukarıda d'de verilen diyalogun şimdi konuşulduğu düşünülürse konuşma anı ve atıf zamanı şimdiki olay zamanı ise şimdiden önceki bir zaman dilimini yani geçmişini işaret eder.

e)

A: Hafta sonu alışverişe gidelim mi?

B: Olmaz, pazartesi sınavım var. Ders notlarımı **okuyacağım**.

A: Peki, iyi çalışmalar.

e'de verilen diyalogun şimdi konuşulduğu düşünülürse *konuşma zamanı* şimdiki, *olay* ve *atıf zamanı* ise geleceği işaret etmektedir.

f)

A: Bize biraz kendinizi tanıtır mısınız?

B: Elbette, kitap okumayı çok **severim**. Yeni yayınları **takip eder** ve onları **okurum**.

Yukarıdaki diyalogun şimdi konuşulduğu düşünülürse *konuşma zamanı* şimdiyi, *atıf zamanı* ve *olay zamanı* geçmiş ve geleceği içine alan geniş bir zamanı işaret etmektedir.¹¹

Zaman kelimesinin Güncel Türkçe Sözlük'teki karşılığının şimdi, geçmiş, gelecek olarak tanımlandığı daha önce belirtilmişti (Güncel Türkçe Sözlük 2016).¹² Bu bilgiye bakılarak bugün Türkiye Türkçesi üzerine yazılmış dil bilgisi kitaplarında zaman kategorisinde bazı sorunların olduğu anlaşılmaktadır. Bu sorunlardan ilki terim sorunudur. Gülsevin (1997) ve Uzun (2004) gibi çalışmalarda geleneksel dil bilgisi kitaplarında “birleşik zamanlar” olarak geçen yapıların adlandırılmasının sorunlu olduğuna değinilmiştir. Her iki araştırmacı hikâye ve rivayet gibi ifadelerin birleşik zaman yapılarını tam karşılamadığını belirtmektedir.

Zaman kategorisindeki ikinci sorun ise zamanı gösteren işaretleyicilerin belirlenme sorunudur. Bu konuda iki farklı araştırmacının kullandığı iki farklı yaklaşım olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi Johanson (1971)'a aittir. Johanson'a göre Türkçede biçimbirimlerin zaman, görünüş ve kiplik işlevleri bulunmaktadır. Söz konusu işlevler bağlam içinde anlam kazanır. Johanson'u örnek olarak yapılan çalışmalarda¹³ da bu görüş benimsenmiştir. Johanson'un görüşü daha önce zaman ya da anlam kayması olarak açıklanan¹⁴ durumların yanlışlığına dikkat çekmiştir. Buna göre –(I)yor biçimbiriminin odaklı şimdiki zaman işlevi, intraterminal (sınırlar arası) görünüş işlevi, planlanırlık işlevi,

¹¹ Johanson, L.Peters'in gramerinde Türkiye Türkçesindeki fiillerin temel biçimlerinin zamanlar olmadığını belirttiğini söyler. Peters, Türk gramercileri tarafından söz konusu biçimbirimlerin zaman olarak adlandırıldığını ancak bunların temelde olayın, öznenin o anda bulunduğu noktadan hareketle sekiz farklı kipsel gözlenme biçimi meydana getirdiğini belirtir. Johanson, benzer ifadelerin Bazin'de de olduğunu aktarır. Buna göre, Bazin'in de Türk fiil sisteminin esas olarak zamansal olmayan kavramlardan oluştuğunu belirtir (Johanson 2016: 55). Johanson'un ve bahsettiği yazarların dikkat çektiği husus Türkiye Türkçesinde biçimbirimlerin zamanı değil görünüşü ifade etmesidir. Ancak alan yazında kimi kaynaklarda söz konusu farklı anlamlar zaman kayması olarak ifade edilmektedir. Örnek olarak bkz. Yaman (1999). Korkmaz söz konusu durumu “Fiilde Anlam, Zaman ve İşlev Kaymaları” başlığı altında işler ancak Korkmaz, görünüş kavramından bahsederken fiillerdeki oluş ve kılışların belli bir zaman çizgisi üzerinde gerçekleştiğinden, bu oluş ve kılışların belli zaman kalıpları içinde bulunsalar da işlev ve zaman gösterme görevleri açısından, bazen bu sınırlamanın dışına çıkarak daha farklı bir zamanı gösterebildiğini buna bağlı olarak da bir dereceye kadar anlam kaymasının söz konusu olduğunu açıklar (Korkmaz 2009: 577).

¹² <http://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 08.05.2016

¹³ Aslan Demir, S. (2003, 2016), Aydemir, İ. A. (2010), Bacanlı, E. (2008, 2010, 2013), Benzer, A. (2012), Gökçe, F. (2013), Uğurlu, M. (2003) gibi.

¹⁴ Bkz. Yaman (1999).

olasılık işlevi ve hikâyelerde anlatım tabanı olma işlevi vardır (Johanson 1971 ve Aydemir 2010).

Türkiye Türkçesinde zaman kategorisi üzerine düşünceleriyle dikkat çeken ikinci isim Uzun (1998)'dur. Uzun, Johanson'un bir biçimbirimin zaman, görünüş ve kip işlevlerinin olduğu görüşüne karşı çıkar. Uzun, Türkçenin eklemeli bir dil olmasından hareketle biçimbirimlerin tek bir işlevi olması gerektiğini savunmaktadır. Uzun (1998)'un görüşüne göre, Türkçe üzerine yapılan çalışmalarda Türkçenin eklemeli bir dil olması göz ardı edilmekte ve Türkçe çekimli diller ile kıyaslanarak araştırılmaktadır. Bu nedenle Türkçede açıklanmayan ya da birbiriyle çelişen yorumlar söz konusudur. Eklemeli bir dil olan Türkçede biçimbirimlerin tek bir işlevi olması gerekir. *Tek ek-tek işlev* kuralı, eklemeli dillerin temel özelliklerindendir. Buna göre Türkçede *Geçmiş* (+GEÇMİŞ) ve *Geçmiş dışı* (-GEÇMİŞ) olmak üzere iki zaman vardır. Türkçede sadece *i-* fiilinin üzerine gelen *-DI* işaretleyicisi, Uzun'a göre geçmiş zaman bildirir. Diğer ekler ise geçmiş dışını ifade ederek kip ve görünüş bildirir (Uzun 2004: 163).

Tablo 4: Uzun (1998)'un Türkçede zaman kategorisi tablosu

Zaman	
Geçmiş -DI	Geçmiş dışı Ø

Uzun'un görüşü zaman kategorisi üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında daha uygun görünmektedir. Nitekim Comrie, *konuşma zamanı*, *olay zamanı* ve *referans noktası* arasındaki ilişkinin ikili karşıtlıklar şeklinde olduğunu aktarır. Bu karşıtlıkların *geçmiş-geçmiş dışı*, *gelecek-gelecek dışı* olduğunu savunur (Comrie 1985: 49).

Süreklilik kategorisinin zamanla ilişkisinden bahsetmek gerekirse, dinleyicinin karşısına zaman çizgisinde devam etmekte olan olaylar zinciri çıkar. Bu noktada Givon'un görüşlerine değinmek gerekir. Givon, temel zamanların yanında *alışkanlık zamanı* olduğunu belirtir. Ona göre zaman kategorileri şu şekilde ayrılır:

Tablo 5:Givon alışkanlık zamanı

<i>Büyük Zaman Ayrımları</i>
<i>a. Geçmiş: Konuşma anından önce olan bir olay (veya durum)</i>
<i>b. Gelecek: Oluş zamanı konuşma anını takip eden bir olay (veya durum)</i>
<i>c. Şimdiki Zaman: Konuşma anında olan bir olay (veya durum)</i>
<i>d. Alışkanlık: Her zaman olan veya aralıksız, veya oluş zamanı belli olmayan bir olay (veya durum).</i>

(Givon 2001: 286).

Givon, alışkanlık zamanının geçmiş zamandaki alışkanlıkları ifade etmek için kullanılan bir türünün de olduğunu da belirterek “*He used to shoot the gun*” (*Ateş etti ama artık etmiyor.*) örneğini verir.

- a. Past-perfective: He shot the gun (Ateş etti)*
(*> one shot*)
- b. Past-progressive: He was shooting the gun (Ateş ediyordu.)*
(*> repeated shots*)
- c. Past-habitual: He used to shoot the gun (Ateş ederdi artık etmiyor.)*
(*> repeated shots*)
- d. Present-progressive: He is shooting the gun (Ateş ediyor.)*
(*> repeated shots*)
- e. Habitual: He always shoots the gun (Her zaman ateş eder.)*
(*> repeated shots*) (Givon 2001: 290).

Givon’un açıklamalarında dikkat çeken husus eylemlerin betimlenmesinde kullanılan “*tek atış*” (*one shot*) ve “*peş peşe atışlar*” (*repeated shots*) ifadeleridir. Givon bu terimlerle süreklilik anlamına vurgu yapmaktadır. Süreklilik durumu bu anlamda bir tekrarı içermektedir. Givon, bu yapıları zaman kategorisi içerisinde değerlendirerek *alışkanlık zamanı* kavramından bahseder. Ancak söz konusu cümlelerin Türkiye Türkçesinde zaman kategorisinde mi, görünüş kategorisinde mi değerlendirilmesi gerektiği tartışılmalıdır. Givon’un alışkanlık zamanı olarak

nitelendirdiği zamanın geleneksel anlayışa göre yazılmış dil bilgisi kitaplarında geniş zaman olarak nitelendirilen zamana karşılık geldiği söylenebilir.¹⁵

Ergin, geniş zamanın adından anlaşılacağı gibi her zamanı ifade ettiğini, fiillerin her zaman ortaya çıktığını ve çıkacağını belirterek geniş zaman eklerinin üç çeşit zamanı ifade ettiğini aktarır: 1. *Her zaman* 2. *Geçmiş zaman şimdiki zaman içine alan bir zaman* 3. *Gelecek zaman*. Ergin bu yargıdan yola çıkarak geniş zaman ifadesinin bu üç zaman bölümünün ilk ikisinde bir daimilik ve bir devamlılık ifade ettiğini hatta gelecek zamanı karşılarken de böyle bir devamlılık hissi verir gibi olduğunu ifade etmektedir (Ergin 2005: 291). Ergin'in bahsettiği devamlılık hissinin zaman kategorisiyle mi yoksa görünüş kategorisiyle mi

¹⁵ Ergin, Türkçede geniş zaman işaretleyicisi olarak *-r* ve *-Ar* olarak iki biçimbirimin kullanıldığını belirtir (Ergin 2005: 292). Bunlardan *-r* birden çok heceli bütün fiil kök ve gövdelerine, vokalle biten bütün fiil kök ve gövdelerine tek heceli fiil kök ve gövdelerinin de bir kısmına getirilir. *-Ar* ise tek heceli fiillerin büyük bir kısmına gelmektedir. Ergin'in geniş zaman biçimbirimi olarak yer verdiği iki biçimbirime Karaağaç da yer vererek geniş zamanın genel ekinin *-r* olduğunu tek heceli fiil kök ve gövdelerine ise daha çok *-Ar*'ın geldiğini belirtir (Karaağaç 2012: 360). Özçelik, Eski Türkçe döneminden itibaren geniş zamanı gösteren *-r*, *-Ir* ve *-Ar* eklerinin olduğunu belirterek çalışmasını şöyle sonuçlandırır:

Türkiye Türkçesinde geniş zaman ekinin -r, -Ar, -Ir olmak üzere üç şekli vardır:

1. *Ünlüyle biten fiillere -r,*
2. *Ünsüzle biten çok heceli fiillere -Ir,*
3. *Ünsüzle biten tek hecelilere -Ar ekleri getirilerek kullanılır, Tek heceli fiillerin 1, n, r ile biten 13 istisnası vardır. Bunlarda da -Ir kullanılır: 1 ile biten 7 fiil: al-, kal-, bil-, gel-, bul-, ol-, öl-, n ile biten 1 fiil: san-, r ile biten 5 fiil: dur-, gör-, var-, ver vur- şeklindedir (Özçelik 2001: 411).*

Ediskun, Özçelik'in bahsettiği fiillerle ilgili olarak sonu *l, n, r* ile biten bir heceli on beş kadar fiilin *-Ir* biçimbirimini aldığını belirtir (Ediskun 2017: 181). Ergin'de Özçelik'in aktardığı bu konuya değinilmemiştir. Korkmaz *-Ir* biçimbiriminin Eski Anadolu Türkçesi döneminde tarihi gelişme sürecinde, dudak benzeşmesine uğrayarak Türkiye Türkçesine *-r* ve aynı zamanda düzleşmiş *-Ir/-Ur* biçimiyle ulaşmasından oluştuğunu belirtir. Korkmaz, *-Ir* ve *-Ar* eklerinin kullanımında bazı sorunlar olduğunu ancak basit fiillere *-Ar*, türemiş fiillere *-r* ve *-Ir* biçimbirimlerinin eklendiğini aktarır (Korkmaz 2009: 638).

Underhill de geniş zaman biçimbirimini *-r*, *-Ir* ve *-Ar* olarak tanımladıktan sonra fiilin sonuna *-l* ya da *-r* sesi olan on iki fiil listesi vererek bu listedeki fiillerin *-Ir* aldığını belirtir (Underhill 1985: 145-146). Benzer şekilde gösterim Lewis de de bulunmaktadır (Lewis 2000: 115-17). Ercilasun, konuya şu şekilde bir açıklık getirir. Ona göre, Türkçenin başlangıcında geniş zaman eklerinin iki şeklinin *-Ur* ve *-Ar*'dır. *-Ar*'ın ünsüzle biten, tek heceli basit fiillerin geniş zaman eki olduğunu, tek heceli de olsa türemiş fiillerin geniş zaman ekinin ise *-Ur* olduğunu aktararak ünsüzle biten bu tek heceli fiillerin genellikle sonlarında *l, n, r, d* olduğunu tespit eder. Söz konusu *l, n, r, d* sessiz harflerinin fiilden fiil yapma eki olduğunu dolayısıyla bu fiillerin de türemiş fiiller olduğunu belirtir (Ercilasun 1984: 119-120). Geniş zamanı işaretleyen bu biçimbirimlerin olumsuzu birinci şahıslarda *-mA* ile diğer şahıslarda ise *-mAz* ile yapılır. Ergin, söz konusu durumun Eski Anadolu Türkçesinden sonra ortaya çıktığını Osmanlı Türkçesinde *-mAz* ve *-mA* biçimbirimlerinin bir süre yan yana kullanıldığını zamanla *-mAz*'lı şekillerin ortadan kalktığını belirtir (Ergin 2005: 295). Ediskun, biçimbirimin eskiden "*sormas men*" şeklinde kullanılmasından yola çıkarak zamanla *-s* ve *-z*'nin düştüğünü ve *-mA* biçimbiriminin hem olumsuzluk hem de zaman bildirme görevini üstüne aldığını belirtir. (Ediskun 2017: 181) Karaağaç bu durumun sadece Türkiye Türkçesine has bir durum olduğunu aynı biçimbirimin Azeri Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde *-mAr* şekliyle kullanıldığını aktarır (Karaağaç 2012: 361).

açıklanması gerektiği hususu, bu çalışmanın görünüş bölümünde tartışılacaktır. Ancak burada söz konusu biçimbirimin zaman kategorisinde denk geldiği terimin (Geniş Zaman) sözlük anlamı düşünüldüğünde basit bir şekilde şu yargıya varılabilir: Geniş zaman olarak tanımlanan bir zaman kavramı olmadığı için geniş zaman kategorisinden bahsedilemez. Bu anlamda Türkçede zaman kategorisinin isimlendirilmesinde açık bir sorun olduğu görülmektedir.

Türkçe üzerine yabancı araştırmacıların yaptığı çalışmalarda ise durum Türk araştırmacıların yaptıklarıyla kimi zaman örtüşen kimi zaman ayrışan noktalar sergilemektedir. Underhill, geniş zaman ile ifade edilen olumlu bir cümlenin gelecek zaman ile kimi zaman örtüştüğünü ancak olumsuz bir cümlenin daha çok gönüllülük esasına dayandığını tespit ederek şu örnekleri verir:

Tablo 6: Underhill'e göre Türkçe zaman

<i>Geleceğim.</i>	<i>'I am going to come, I will come'.</i>
<i>Gelirim.</i>	<i>'I'll come'.</i>
<i>Halil gelmeyecek.</i>	<i>'Halil will not come, is not going to come'.</i>
<i>Halil gelmez.</i>	<i>'Halil won't come (refuses to come)'.</i>

(Underhill 1985: 148)

Underhill'in bahsettiği durum, *görünüş* kategorisiyle ilişkilidir.¹⁶ Türkçede zamanı, görünüşü ve kipliği işaretleyen biçimbirimler üzerine yapılan çalışmalarda karşılaşılan yöntem farklılığı aynı cümlede yer alan biçimbirimlerin farklı kategorilerde sınıflandırılmasına sebep olmuştur.

¹⁶ Bkz: Bu çalışmadaki 1. bölüm

Kornflit, çalışmasının zaman bölümünde Türkçede geniş zamanın şimdi, geçmiş ve geleceği kapsayan bir genişlikte olduğunu belirterek işaretleyicisinin *-Ar* olduğunu aktarır ve biçimbirimin fiillere eklenme şekillerinden bahseder. Geçmiş zamanda *-DI* ve *-mİş* biçimbirimlerinden bahsederek *-mİş* biçimbiriminin rapor etme anlamıyla kullanıldığını belirtir (Kornflit 1997: 336-337). Konflit, geniş zamanın anlatı üslubu olarak geçmiş zamanda olan olayları aktarabildiğini, bu durumun İngilizcede de olduğunu, bu üslupla hikâyeye canlılık katıldığını aktarır (Kornflit 1997: 338-339). Kornflit'in bahsettiği bu durum *-A/I/rDI* yapılarının *+GEÇMİŞ* zamanda anlatı metinlerinde zemin olarak kullanılmasıdır. Söz konusu yapının detayları görünüş bölümünde tartışılmıştır.

Kornflit çalışmasında birleşik zaman olarak adlandırılan yapıları da inceler. Bu yapıların geçmiş zamana göre konumlandığını söyleyerek *-(I)yordu*, *-mİştİ* ve *-AcAktİ* yapılarını örneklendirir. Gelecek zamanın *-AcAk* ile işaretlendiğini eğer konuşucunun söz verme durumu varsa *-AcAk* biçimbirimi yerine *-A/I/r* biçimbiriminin kullanıldığını ancak *-AcAk* ile daha kesin bir anlamın olduğunu, *-(I)yor* biçimbiriminin de resmi olmayan ortamlarda gelecek zaman anlamıyla kullanıldığını belirtir (Kornflit 1997: 340-341). Kornflit'in bahsettiği bu durum daha çok İngilizce tercümelerden kaynaklanmaktadır. Söz konusu yapıların İngilizce karşılıklarında kesinlik dereceleri farklıdır. Bu anlamda *present continous tense* ile verilen sözlerin *future tense* ile aktarılan sözlerden daha kesin olduğu belirtilmektedir (Soars ve Soars 2018: 144) Lewis de Kornflit gibi şimdiki zaman için *-(I)yor* biçimbirini vererek devam eden ya da ön görülen eylemlerle kullanılabileceğini belirtir. *-mAktA* biçimbiriminin şimdi devam etmekte olan eylemlerle kullanılabileceğini, olumsuz şeklinin *"almakta değilim"* şeklinde olduğunu aktarır. Lewis, gelecek zamanın olacak ve olması istenilen olaylar için kullanıldığını, üçüncü kişiler için tahmin anlamı olduğunu, geçmiş zaman ile kullanımında geçmiş bir niyet olduğunu söyler (Lewis 2000: 111). Gelecek zamanda *-AsI* biçimbiriminden bahseder. Bu şeklin sadece beddua etmek için üçüncü kişilerle kullanıldığını belirterek *"ipe gelesi"* yapısını ve *"Ceplerinden paralarını ben alası imişim."* cümlesini örnek olarak verir. Lewis, geniş zamanın devam eden olaylarda, tahminlerde, bölüm yönergelerinde, canlı bir şimdi aktarımında, atasözlerinde kullanıldığını bahsederek bunları örneklendirir. *-mİş* biçimbiriminin farkına varma ve aktarma anlamından söz eder. Şimdi ve

geçmiş anlamına gelebileceğini belirtir (Lewis 2000: 111-123). Lewis gereklilik kipinden bahsettikten sonra *-DI* biçimbirimiyle geçmiş zaman yapıldığını aktarır. Bu zamanın konuşucu tarafından bilinen geçmiş eylemler için kullanıldığını belirterek istek kipine ve emir kipine geçer (Lewis 2000: 123-141). Lewis'in örneklerinin şu anda standart Türkçede kullanılmaması, çoğu yapının İngilizce aslı düşünülerek verilmesi dikkat çekicidir.

Göksel ve Kerslake, geçmiş zamanı *-DI* ve *-mİş* olarak vererek bu yapıların hem geçmiş zaman hem de bitmiş görünüş aktardığını söyler. *-(y)DI* yapısı kullanılarak oluşturulan *-(I)yordu*, *-AcAktI*, *mİştI* ile geçmişteki bir referans zamanından bahsedildiğini örneklendirir. Konuşma zamanıyla ilgili referans noktası olabileceğini söyleyerek *-mİş olacak* yapısını verir. *-DIyDI* ve *-mİştI* yapılarının konuşma bağlamından oldukça ayrı bir geçmiş zaman için kullanıldığını örneklendirir. Şimdiki zamanda *-mAktA* ve *-(I)yor* biçimbirimlerinden bahseder. Bunların devamlılık görünüşü gösterdiğini aktarır. Gelecek zamanda *-AcAk* biçimbiriminden bahseder. Bu noktada *-AcAktI* yapısını vererek referans zamanının geçmiş olduğunu belirtir. *-(I)yor* ve *-AcAk* biçimbirimleri arasındaki farkın *-Iyor* için planlı, *-AcAk* için daha çok tahmini durumlardan bahsederken kullanılabileceğini söyler. Geçmişte bir referans noktasında beklenen programlanmış eylemler için *-(I)yordu* yapısının kullanıldığını bahseder. Olması yakın durumlar için *-mAkt üzere* yapısının kullanıldığını aktarır (Göksel ve Kerslake 2005: 283-288). Göksel ve Kerslake'in çalışmasında ise dikkat çeken husus Johanson (1971)'de olduğu Göksel ve Kerslake'in biçimbirimlerin zaman, görünüş ve kiplik işlevleri olduğunu benimsemeleridir.

Türkiye Türkçesinde Givon'un bahsettiği alışkanlık zamanı, geleneksel dil bilgisi kitaplarında zamanı işaretleyen biçimbirimlerden sadece geniş zaman biçimbirimleriyle değil şimdiki zamanı işaretleyen biçimbirimlerle de verilebilmektedir. Korkmaz, şimdiki zaman kipinin içinde bulunan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu gösterdiğini belirterek işaretleyicilerinin

–(I)yor, –mAktA¹⁷ ve –mAdA biçimbirimleri olduğunu belirtir (Korkmaz 2009: 610-611).

Karaağaç da çalışmasında şimdiki zamanı işaretleyen biçimbirimleri aynı şekilde gösterir. Karaağaç, dil kullanımının şimdiki zamanda yapılıyor olması ve şimdiki zaman çekimindeki eylemin başlamış (geçmiş), gerçek (şimdiki zaman) ve sürüyor (gelecek zaman) olmasının bu zamanı kolayca geniş zaman bildirir duruma getirdiğini aktarır (Karaağaç 2012: 361). Ergin, –(I)yor biçimbirimin sonradan ortaya çıktığını, birçok defa geniş zaman yerine şimdiki zamanın kullanıldığını bu durumun normal olup şekil ve zamanca birbirine yakın ifadelerin birbirinin yerine kullanıldığını belirtir (Ergin 2005: 296). Ergin’in bahsettiği durum “Emre her gün ödev yapar.” ve “Emre her gün ödev yapıyor.” cümlelerinde görülmektedir. Ancak Uzun ve Emeksiz –(I)yor ve –A/I/r biçimbirimlerinin aralarında fark olduğunu belirtir. Uzun ve Emeksiz’e göre söz konusu farklar şu şekilde tespit edilmiştir:¹⁸

Tablo 7: Uzun ve Emeksiz –(I)yor ve –A/I/r biçimbirimleri arasındaki farklar

–(I)yor	–A/I/r
<i>Aralıksal gönderimli</i>	<i>Noktasal gönderimli</i>
<i>Belirli zaman ölçüm belirteçleri ile kullanılır</i>	<i>Belirli zaman ölçüm belirteçleri ile kullanılır</i>
<i>Ulaşılabilir/ gözlemlenebilir zaman</i>	<i>Düşük ulaşılabilirlik/ gözlemlenebilirlik</i>

¹⁷ –mAktA biçimbirimi resmi dilde şimdiki zaman ifade etmektedir; bazı durumlarda geniş zaman işaretleyicisi olarak kullanıldığı görülmektedir. Ergin –(I)yor ve –mAktA biçimbirimlerinin arasında belirli bir işlev farkı bulunmadığını ancak –mAktA biçimbirimini –(I)yor biçimbirimi gibi gelecek zaman işlevi ile kullanılamayacağını buna sebep olan unsurun –mAktA biçimbirimine eklenen bulunma hâli eki olduğunu belirttikten sonra hareketin devamlılığı noktasında –(I)yor ve –mAktA biçimbirimleri arasında bir fark olmadığını belirtir (Ergin 2005: 298).

¹⁸ İngilizcede zamanlara süreklilik anlamı veren şekil “gerund” yani “–ing” ekidir. Bu ekin getirildiği fiillerin ifade ettiği zaman “continuous” veya “progressive” terimleriyle açıklanabilmektedir. Progressive geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zamanda kullanılabilmektedir. İngilizcede “I am coming” present yani şimdiki zamanı “I was coming” past yani geçmiş zamanı, “I will be coming” future yani gelecek bir zamanı ifade etmektedir. Ancak İngilizcede kimi durumlarda progressive ve present simple birbirine karışmaktadır. Bu sebeple “Mary comes” ve “Mary is coming” zaman zaman birbirinin yerine kullanılabilmektedir. Almancada ise durum biraz daha farklıdır. Almancada geniş zaman da şimdiki zaman da aynı şekilde ifade edilmektedir. “Ich lerne Deutsch” cümlesi “Almanca öğreniyorum” ve “Almanca öğrenirim” şeklinde tercüme edilebilir. Söz konusu durum Rusçada ve Arapçada da mevcuttur. Rusçada şimdiki zaman ve geniş zaman aynı şekilde ifade edilmektedir. Dolayısıyla “я читаю” cümlesi hem “okuyorum” hem de “okurum” şeklinde tercüme edilmektedir. Arapçada da örneğin أَذْهَبُ fiili “gidiyorum” ve “giderim” şeklinde ifade edilmektedir.

<i>Aşamalı düzey yüklemeleriyle</i>	<i>Tek düzey yüklemelerle</i>
<i>Konuşma anını işaret ederse süreklilik; o ana kadar olan zamanı işaret ederse alışkanlık okuması</i>	<i>Alışkanlık okuması yok</i>

(Uzun ve Emeksiz 2002)

Lewis, geniş zamanın devam eden eylemleri ifade ettiğini belirtir. Ancak Lewis Türkçede “*Ben yaparım.*” cümlesinin “*Ben bir yaparım.*” anlamına geldiğini ancak aynı cümlenin bağlama göre dört farklı anlam kazanabildiğini belirtir ve bu durumu şu şekilde örneklendirir:

1. “*Alışkanlıktan yapıyorum.*”
2. “*Genel olarak yapan bir çeşit insanım.*”
3. “*Yapmaya hazırım, yapmaya gönüllüyüm ve yapabilirim.*”
4. “*Yapacağım.*”

Lewis, “*Ben yapıyorum.*” cümlesinin anlamlarını ise şu şekilde gösterir:

1. “*Yüklendim ve şimdi yapma işiyle iştigal ediyorum.*”
2. ‘*Şimdi yapıyorum*’
3. *Gelecekte yapıyorum*’
4. ‘*İş kontrolüm altında*’

Lewis’e göre “*yazarım*” ve “*yazıyorum*” cümleleri “*I write*” olarak çevrilebilir. “*Yazarı*” (*I am a writer*); *prensipte yazarım (kalemi elime henüz almamış olabilmeme rağmen)*. “*yazıyorum*” (*I am writing now*); ‘*Gerçekten yazarım*’ (*I write, for example, for four hours every morning*) *her sabah dört saat yazıyorum*- ise “*genel yazanım*” zamanın kesin ifadesine aykırı düşecektir. Lewis, bunun sebebini ise şu şekilde açıklar: *Türkler 'I love you' için seni seviyorum der; seni severim çok belirsiz ve yakınlık olmadan ve daha çok 'I like you' olarak anlaşılacaktır.* (Lewis 2000: 116-117).¹⁹

Comrie, İngilizcedeki eylemlerin hem *devam eden (progressive)* hem de *devam etmeyen (nonprogressive- Progressive olmayan)* hâlleriyle kullanımında

¹⁹ İbe Akcan, İngilizcede ve Türkçedeki duygu değeri olan fiillerin kılınış özelliklerini incelediği çalışmasında “love” eyleminin hem geniş zaman ile hem de şimdiki zaman ile gösterilebileceğini belirterek şu örnekleri verir: *I love you.* (Seni seviyorum.) *I am still loving you.* (Seni hâlâ seviyorum.) (İbe Akcan 2008: 25).

anlamsal açıdan bir fark bulunduğunu belirterek devam eden *-(I)yor gibi* ile kullanılan eylemlerin geçici bir durumu; devam etmeyen eylemlerin *-(A/I/r gibi)* görece daha uzun sürede gerçekleştiğini dolayısıyla bir süreklilikten bahsedildiğini ifade eder. Söz konusu durumu şu şekilde örneklendirir: *I live at 6 Rainway Cuttings. (6 Rainway Cuttings'de yaşıyorum)* ve *I'm living at 6 Rainway Cuttings (Şu an 6 Rainway Cuttings'de yaşıyorum.)* (Comrie 1998: 37).

Türkiye Türkçesinde zamanda süreklilik, geniş zamanı işaretleyen biçimbirimlerle ve şimdiki zaman biçimbiriminin kimi durumlarda geniş zaman biçimbirimleriyle aynı işleve gelmesiyle aktarılabilmektedir. İngilizcede de olduğu gibi geçmiş bir alışkanlıktan bahsedilebilir ya da gelecekte edinilecek bir alışkanlığın sürekli olacağı tahmini verilebilir. Türkiye Türkçesinde süreklilik ifadeleri zaman kategorisi içerisinde şu şekilde değerlendirilebilir:²⁰

- a) **Şimdide Süreklilik:** Eylem konuşma zamanında yapılmaya devam etmektedir. Dolayısıyla eylem zamanında bir süreklilikten bahsedilmektedir. Şu anda aktarılan süreklilik ifadeleri genellikle *-(I)yor* ve *-mAktA* nadiren *-mAdA* biçimbirimleriyle işaretlenmektedir. Söz konusu eklerde sürekliliği veren biçimbirimler görünüş işaretleyicileri olup zamanı değil görünüşü işaretlemektedir. Zamanı işaretleyen ekin ise Uzun (1998)'un da dediği gibi Ø olduğu söylenebilir. İngilizcede söz konusu zaman *Present Continuous* ya da *Present Progressive* olarak adlandırılır.²¹

Örnekler:

İpek hâlâ uyuyor.

Ben iki saattir televizyonun karşısında oturuyorum.

Emre beş yıldır Ankara'da yaşamakta.

Üniversiteye başladığından beri İngilizce öğreniyor.

- b) **Geçmişte Süreklilik:** Eylem konuşma zamanından önce yapılmış ancak eylemin yapılışında bir süreklilik, devamlılık durumu görülmüştür. Geçmişteki süreklilik ifadeleri *-DI* biçimbirimleriyle zamanı; *-mIş* biçimbirimiyle kipliği²²; *-(I)yor* ya da *-(A/I/r)* biçimbirimiyle ise görünüşü

²⁰ Bu çalışmada Türkçede zaman kategorisinin işaretleyicileri Uzun (1998)'e göre belirlenmiştir.

²¹ Bkz. Azar (1999).

²² Bkz. Uzun (1998).

aktararak süreklilik anlamı vermektedir. Söz konusu zaman İngilizcede *Past Continuous* ya da *Past Progressive* olarak adlandırılır.²³

Örnekler:

Seni beklerken bu kitabı okuyordu.

Duyduğuma göre Emre hâlâ telefonla konuşuyormuş.

- c) **Gelecekte Süreklilik:** İngilizcede bu zaman *Future Continuous* ya da *Future Progressive* olarak adlandırılır. Eylem konuşma zamanından sonra gerçekleşecektir; ancak eylemin yapılışında bir süreklilik ve devamlılık görülecektir. Gelecekteki süreklilik ifadeleri –AcAk biçimbirimiyle işaretlenir. Süreklilik anlamını ise –(I)yor, –A/I/r görünüş ekleri vermektedir. Ancak bu çalışmada geleneksel dil bilgisi kitaplarında gelecek zamanı işaretleyen –AcAk biçimbirimi görünüş işaretletleyicisi olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla söz konusu yapılarda ön görülü bakış görülmektedir. Söz konusu yapıların zamanı –GEÇMİŞ olarak işaretlenmektedir.

Örnekler:

Beş yıl sonra kitaplarımı yazıyor olacağım.

İngilizcede bunlara ek olarak “*Perfect Progressive Tenses*” olarak adlandırılan zamanlar bulunmaktadır. Söz konusu zamanların Türkiye Türkçesine çevirileri şu şekilde verilebilir:

Tablo 8: İngilizce zaman tablosu

<i>İngilizce Zamanın İsmi</i>	<i>İngilizce Örneği</i>	<i>Türkçe Tercümesi</i>
1.Present Perfect Progressive	<i>Tom has been studying for two hours.</i>	<i>Tom iki saattir ders çalışıyor.</i>
2.Past Perfect Progressive	<i>Tom had been studying for two hours before his friend came.</i>	<i>Tom arkadaşı gelmeden önce iki saattir ders çalışıyordu.</i>
3.Future Perfect Progressive	<i>Tom will have been studying for two hours by the time his friend</i>	<i>Arkadaşı geldiğinde Tom iki saattir ders çalışmış olacak.</i>

²³ Bkz, Azar (1999).

	<i>arrives.</i>	
--	-----------------	--

(Azar 1999: 5)

İngilizcenin yabancı dil olarak öğretimi üzerine son zamanlarda yapılan çalışmalara bakıldığında şu hususlar dikkat çekmektedir: Soars ve Soars’a göre İngilizce dilsel zaman (tense), zaman (time) ve görünüş (aspect) anlamlarına sahip bir dildir. Bunun dışında İngilizcede basit görünüş (simple aspect), devam eden görünüş (continuous aspect), bitmiş görünüş (perfect aspect) bulunmaktadır (Soars ve Soars 2018: 140). Dolayısıyla İngilizcede de zaman ve görünüş kategorilerinin ayrı ayrı ele alındığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmanın konusu görünüş kategorisidir. Süreklilik görünüşüne çalışmanın ikinci bölümde değinileceği için çalışmanın bu kısmında konunun detaylarına girilmeyecektir.

0.3.KİP VE KİPLİK (MOOD AND MODALİTY)

Gramer Terimleri Sözlüğü'nde *kip* terimi, *kök ve gövde durumundaki fiilin aktardığı oluş ve kılışın; konuşan, dinleyen ya da kendisinden söz edilen kişiler tarafından ne biçimde yansıtıldığını gösteren bir gramer kalıbı ve anlatım biçimi* olarak tanımlanır (Korkmaz 2010: 148). Aynı sözlükte *kiplik* kelimesinin ise tanımı yapılmamıştır. Ergin, nesnelerin yaptığı hareketlerin iki çeşit olduğunu belirterek, bunları ortaya çıkan ya da çıkacak hareket ve ortaya çıkması tasarlanan hareket olarak açıklar. Bu hareketlerden ortaya çıkan ya da çıkacak olanları *bildirme kipleri*, ortaya çıkması tasarlanan hareketleri ise *tasarlama kipleri* olarak ayırır (Ergin 2005: 289). Erkman Akerson, kipi konuşmacının dile getirdiği önerme hakkındaki yorum şeklinde açıklar (Erkman Akerson 2008: 268). Uzun, kipin konuşmacının önermeye kattığı tutumu sunan bir kategori olduğunu belirterek kipin zaman ve görünüşten konuşmacı odaklı olması açısından farklı olduğuna dikkat çeker. Uzun'a göre konuşmacı cümleye bildirme, gereklilik, istek, dilek, emir, olumsuzluk, soru, öğüt, uyarma, amaç, yeterlilik, olasılık, olanak, izin, yasaklama, şüphe, koşul, potansiyel gibi kavramları kip yoluyla katabilir (Uzun 2004: 150). Söz konusu tanımlar incelendiğinde tanımlarda bir tutarlılık görülür. Dolayısıyla Türkiye Türkçesinin dil bilgisi üzerine hazırlanan farklı kaynaklarda kip kavramının konuşanın cümlesine kattığı yorum olarak verildiği anlaşılmaktadır. Ancak kiplerin sınıflandırılması noktasında bazı farklılıklar dikkat çekmektedir. Ergin (2005), Korkmaz (2009), Ediskun (2017) ve Gencan (2001)'da sınıflandırma konusunda bir ortaklık görülmektedir. Bu yazarlara göre kipler genel olarak iki gruba ayrılmıştır. Söz konusu gruplar şu şekildedir: Ergin; *bildirme kipleri* ve *tasarlama kipleri* olarak kipleri adlandırdıktan sonra bildirme kiplerinin hareketin zamanını gösterdiğini, bu nedenle zaman bildiren bütün çekimlerin bildirme kipinde toplandığını; tasarlama kiplerinin ise zaman bildirmediğini, şart, istek, gereklilik veya emir şeklinde ortaya çıktığını belirtir (Ergin 2005: 288-289). Korkmaz da Türkiye Türkçesinde iki çeşit kip olduğunu bunların *bildirme* ve *tasarlama* kipleri olduğunu, bildirme kiplerinde beş; tasarlama kiplerinde dört olmak üzere toplam dokuz anlatım kalıbı yani kipin ortaya çıktığını belirterek kipin kendi varlığını ancak zaman ekleriyle ortaya koyduğunu dolayısıyla kipin, *şekil+zaman* kavramlarının birleştiğini olduğunu aktarır. Korkmaz, kip ile zamanın birbirine karıştırılmasının veya aynı sanılmasının da bundan kaynaklandığını belirtir (Korkmaz 2009: 569-570).

Ediskun, kipleri *bildirme* ve *dilek* kipleri olarak ikiye ayırır (Ediskun 2017: 174). Gencan ise, Türkçede dokuz kipin olduğunu belirterek kipleri –*Dİ’li geçmiş zaman kipi*, –*mİş’li geçmiş zaman kipi*, *şimdiki zaman kipi*, *gelecek zaman kipi*, *geniş zaman kipi*, *gereklilik kipi*, *istek kipi*, *dilek-koşul kipi*, *buyuru kipi* olarak bunları sıralar en sonunda ise kipleri *bildirme kipleri* ve *dilek kipleri* olarak ikiye ayırıp bahsettiği kipleri bu sınıflandırmaya yerleştirir (Gencan 2001:304-326). Bozkurt, kipleri *bildirme* ve *isteme* olarak ikiye ayırsa da kiplerin belli bir eke kesin bir biçime bağlı olmadığını bu nedenle kipin sınırlarını çizmenin zor olduğunu eylemin konuşucu açısından ne yolda yansıtıldığını kipin sağladığını belirtmektedir (Bozkurt 2017: 26). Kiplerin sınıflandırılma noktasında ayırım ise, Banguoğlu ve Delice’de görülmektedir. Banguoğlu kipleri *zaman kipleri* ve *uyarı kipleri* olarak ayırır ve Türkçe fiil çekiminde toplam otuz kip olduğunu söyler (Banguoğlu 2004: 458). Delice’ye göre kip, fiil cümlelerinde yüklem olan sözcük veya sözcük öbeklerinin zaman, şekil, sürerlilik, bitmişlik, pişmanlık, gerçekleşmemişlik, planlama, küçümseme ve rivayet etme gibi değişik anlamları belli bir kişi düzlemine yaslayarak aktarmak için oluşturulmuş yapılardır. Buna göre Türkiye Türkçesinde on üç kip vardır. Bunlar şu şekildedir:

1. *Geçmiş zamanın hikâyesi kipi*
2. *Sürerli geçmiş zaman kipi*
3. *Olmayası planlı geçmiş zaman kipi*
4. *Olmayası istenen geçmiş zaman kipi*
5. *İstemdışı geçmiş zaman kipi*
6. *Bitişli gelecek zaman kipi*
7. *Varsayımlı geçmiş zaman kipi*
8. *Varsayımlı gelecek kipi*
9. *Varsayımlı gereklilik kipi*
10. *Tezlik kipi*
11. *Yaklaşma kipi*
12. *Sürerlilik kipi*
13. *Yeterlilik kipi* (Delice 2012)

Yabancı kaynaklarda kip ve kiplikle ilgili tanımlar ise şu şekildedir: Trask’a göre, *kip (mood)* bir sözcede belirtilen şeye eklenen gerçeklik derecesi ya da türüdür (Trask 1999: 191). Palmer, kipin her zaman olmasa da fiisel yapılarla verildiğini belirtir (Palmer 2001: 1). Lyons, kip kavramının kipliğin dil bilgiselleşmesi sonucunda ortaya çıktığını, bildirme kiplerinde konuşurun ifadenin gerçekliği konusunda bilgi verdiğini belirtir (Lyons 2005: 179; 253). Bybee, Perkins ve Pagliuca kipi, konuşmacının kendi davranış ve fikirlerinin

dilbilgiselleşmesi olan kipliğin gramatik bir biçimi olarak tanımlar (Bybee vd. 1994: 181).

Türkiye Türkçesinde kipliği Erk Emeksiz, dillerde anlamın doğruluk değeri açısından olasılık veya gereklilik olarak kodlanması olarak dile getirir (Erk Emeksiz 2008). Dolayısıyla kiplik terimi daha çok anlamsal bir boyut içermektedir. Nitekim Karabağ da söz konusu duruma tanımında dikkat çekerek kipliğin fiil tarafından belirlenen bir olayın veya hareketin nasıl oluştuğunu veya nasıl düşünüldüğünü ifade ettiğini ve buna ek olarak kipliğin daha çok diyalog sürecinde ortaya çıktığını, bu sebeple de dildeki karşılıklı etkileşimleri gösterdiğini belirtir (Karabağ 2002: 275). Kornflit'e göre kiplikler şu şekilde sınıflandırılabilir: *Bildirme* (Indicative), *Şart ve istek işaretleyicisi* (Conditional and wish marker), *Emir* (Imperative), *İstek* (Optative), *Niyet* (Intentional), *Gereklilik* (Debitive), *Yeterlilik* (Potential), *Kesinlik dereceleri*: (Degree of certainty), *İddia için kanıt* (Assertive), *Yüreklendirme* (Hortatory), *Uyarı* (Minority), *Anlatım/Rivayet* (Narrative), *Ardışık-sıralı* (Consecutive), *Varsayım* (Contingent) (Kornfilit 1997: 364-379).

Kerimoğlu, kiplik incelemelerinde yaklaşım biçimine göre farklı tanımların olduğunu belirttikten sonra kip ve kiplik terimleriyle ilgili olarak şöyle bir örnek verir: “*Ali burada fotoğraf çekmemelisin.*” cümlesindeki –*mAli* biçimbiriminin kiplik anlamlarından gerekliliği işaretlendiğini belirterek, konuşucunun bu cümleyi tonlama, biçimsel söz dizimi gibi unsurlarla daha geniş bir anlamı ifade edecek şekilde zorunluluk, yasaklama vb bildirmek isteyebileceğini, dolayısıyla kiplin söz konusu alanda biçime dayanan bir bölüm olduğunu, kipliğin ise söz konusu durumları içeren daha geniş alanla ilgilendiğini belirtmektedir (Kerimoğlu 2011: 70). Kiplik tanımlarından biri de Günay’a aittir. Günay, kiplikleri konuşurun duygularını ifade etmede yararlandığı yapılar olarak görür ve kipliği kişinin kendi isteği ya da dışarıdan gelen bir baskıdan dolayı eylem yapması, bir başka özne tarafından yapmaya zorlanması ya da öznenin kendi yetenek ve isteklerinin ortaya çıkmasını sağlayan sözceler olarak tanımlar. Günay’a göre kiplik, yüklemi değiştirir (Günay 2001: 27).

Kip ve kiplik konularından alan yazında bahseden diğer bir kişi ise Gülsevin’dir. Gülsevin, birleşik zamanlarla ilgili terim sorunlarına değindiği

çalışmasında gelecek zamanın hikâyesi terimi yerine geçmiş zamanda gerçekleşmemiş niyet kipi terimini, geniş zamanın hikâyesi terimi yerine ise geniş zamanın terkedilmiş alışkanlık kipi terimini önerir. Gülsevin, ilk ekin kip, ikinci ekin ise zaman gösterdiğini belirtmektedir (Gülsevin 1997: 3-4). Ancak Gülsevin'in bu görüşleri kip ve görünüş kavramlarının karıştığına işaret etmektedir.

Tanımlar incelendiğinde kipliğin, kipi de içine alan daha geniş bir alan olup anlam bilimle ilgili olduğu sonucuna varılabilmektedir.

0.3.1. Kiplik Sınıflamaları

Geleneksel dil bilgisi kitaplarında *haber kipleri* ve *dilek kipleri* olmak üzere iki tür kip kavramıyla karşılaşıldığı belirtilmişti. Kip kategorisi üzerine çalışmalarda ortaklık görülse de kiplik kategorileri her dil bilimcinin farklı sınıflandırmasının olduğu bir alandır. Wright'ın çalışmasından bu yana, en yaygın kiplik tasnifi *bilgi kipliği* (epistemic modality) ve *yükümlülük kipliği* (deontic modality) biçiminde yapılmaktadır (Wright 1951).

Haan, bilgi kipliğinin “*John must go to school.*” (*John evde olmalı.*) cümlesindeki gibi, konuşanın söylediği sözün doğruluğunun kesinlik derecesine atıfta bulunduğunu belirtir. Yükümlülük kipliği, “*John must go to school.*” (*John okula gitmek zorunda.*) cümlesinde olduğu gibi, cümlenin öznesine, bir eylemi yapması için kullanılan gücün derecesiyle ilgilenir. Genellikle, bu ayrım beceriyi (yazara ve sıklıkla isteme bağlı olarak) kodlamak için sıkça dinamik kiplik denilen ayrı bir kipliğe ihtiyaç duyar. Örnek olarak “*John can swim*” (*John yüzebilir.*) cümlesinde, kiplik öznenin yüzme becerisini belirtir, şeklinde aktarır (Haan 2005: 6). Dik, kipliği üç tipe ayırır: *Özgün Kiplik*, *Nesnel Kiplik* ve *Önerme Kipliği*. (Dik 1997: 205-251).

Kip ve kiplik üzerine en detaylı çalışma ise Palmer'a aittir. Palmer'in kiplik sınıflaması şu şekildedir:

Tablo 9: Palmer kiplik sınıflandırması

<i>Önerme Kipliği (Prepositional Modality)</i> + <i>Gerçek</i>		<i>Olay Kipliği (Event Modality)</i>	
<i>Bilgi (Epistemic)</i>	<i>Kanıt (Evidential)</i>	<i>Yükümlülük</i>	<i>Devinim</i>
1. <i>Tahmini</i> (<i>Speculative</i>)	1. <i>Aktarım</i> (<i>Reported</i>)	1. <i>İzin</i> (<i>Permissive</i>)	1. <i>Yeterlik</i> (<i>Ability</i>)
2. <i>Çıkarımsal</i> (<i>Deductive</i>)	2. <i>Duyum</i> (<i>Sensory</i>)	2. <i>Zorunluluk</i> (<i>Obligative</i>)	2. <i>İstek</i> (<i>Volitive</i>)
3. <i>Varsayımsal</i> (<i>Assumptive</i>)		3. <i>Emir</i> (<i>Commissive</i>)	

(Palmer 2001)

0.3.1.1. Bilgi Kipliği (Epistemic Modality) ²⁴

Alan yazında bilgi kipliği üzerine yapılan çalışmalarda şu bilgilere rastlanılmaktadır: Willet'e göre, aktarılan olayın gerçekliğine ilişkin konuşmacıdaki kesinlik algısının derecesi *bilgi kipliği* ile verilmektedir (Willet 1988: 52). Kerimoğlu, bilgi kipliğini dil bilimsel kiplik incelemelerinin vazgeçilmez kategorisi olduğunu belirtir (Kerimoğlu 2011: 113). Hirik, bilgi kipinin kaynağının bilgiler; dolayısıyla çıkarımlar, tahminler, olasılıklar, şüpheler, belirsizlikler; görsel, işitsel, duyumsal vb. delil tabanlı yorumlardan oluştuğunu, bilgi kipinin esasının, dünyanın konuşur tarafından algılanıp yorumlanması olduğunu belirtir. Konuşurun bu yetiye zihni dolayısıyla sahip olduğunu, söylediklerinin de dış dünyada mutlaka bir karşılık bulduğunu, söz konusu karşılığın ise, *doğru olma-doğru olmama*, *gerçek olma-gerçek olmama* ayrımlarına dayandığını belirtir (Hirik 2014: 19)²⁵.

Olay ya da durumların gerçekliğinin bir kaynağa göre değerlendirilmesi bilgi kipliğinin alt kategorisi olan kanıtlanabilirlik kategorisi altında incelenir (Bybee 1985: 184, Chung ve Timberlake 1985: 244, Palmer 1990, akt: Özsoy vd. 2011:

²⁴ “*Epistemic*” teriminin Yunanca bilgi (knowledge) anlamındaki kelimedenden geldiği aktarılmaktadır (Kiefer 2009: 180).

²⁵ Bilgi kiplikleri için ayrıca bkz. Hirik (2019a).

104). Doğrudan kanıtlanabilirlik birinci el, dolaylı kanıtlanabilirlik ikinci el bilgi aktarımını yansıtır. İkinci el bilgi aktarımı bir veriye dayalıysa çıkarım; bir duyuma dayalıysa aktarım başlığı altında değerlendirilir. Bilgi kipliği kaynağa dayalı aktarım yaptığında gereklilik ve olasılık kipleri kullanılır (Özsoy vd. 2011: 104-105).

Kiplik, süreklilik kategorisi açısından değerlendirilirse şu şekilde bir örnek verilebilir: Türkiye’de mesai saatinin 17.00’de bittiğini bilen ve babasının işten 17.01 itibariyle çıkmış olduğunu düşünen bir çocuk, annesine şu cümleyi söylesin: *“Saat 17.30, babam işten çoktan çıkmış olmalı.”* bu cümleyi söyleyen çocuk cümleinin söylendiği konuşma anında babasının yanında değildir ve dolayısıyla babasının işten ayrıldığını görmemiş fakat mesainin 17.00’de bitmesi ve konuşma anında saatin 17.30 olmasından ve babasının rutin olarak işten 17.00’de çıkmasından hareketle bir tahminde bulunmuştur. Dolayısıyla Hirik (2014)’in bahsettiği çıkarımlar sonucu bir yoruma erişilmiştir. Söz konusu yorumda verilen rutin durum ve *“çoktan”* sözcüğü kiplikle ifade edilen sürekliliği göstermektedir.

Palmer, sınıflandırmasında bilgi kipliğine önerme kipliğinin içinde yer vermiştir. Bu sınıflandırmaya göre bilgi kipliği de ihtimal, çıkarım ve varsayım olarak üçe ayrılmıştır (Palmer 2001: 24-25). Palmer, bilgi kipliğini delile dayalılık kipliğinden ayıran en önemli noktanın delile dayalılık kipliğinin gerçeklik durumuna sahip deliller göstermesi olduğunu söyler (Palmer 2001: 8). Hirik bu görüşe karşı çıkarak bilginin en önemli işaretleyicisinin delile dayalılık olduğunu belirtir (Hirik 2014: 20).

Kiplik ve bu çalışmanın konusunu oluşturan görünüş kategorileri üzerine yapılmış çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalara örnek olarak Abraham ve Leiss’ten bahsedilebilir. Abraham ve Leiss, bitmişlik görünüşünün kök kipliğiyle, bitmemişlik görünüşünün ise bilgi kipliğiyle ilişkili olduğunu belirtmektedir (Abraham ve Leiss 2008: 6). Türkiye Türkçesinde henüz bu şekilde bir çalışma yapılmamıştır. Abraham ve Leiss’in bu saptamasının Türkiye Türkçesi açısından incelenmesi yeni çalışmalara kaynaklık edecektir.

0.3.1.2. Yükümlülük Kipliği (Deontic Modality)²⁶

Özsoy vd.'ne göre yükümlülük kipliği, yaptırım gücü olan bir kaynaktan çıkar. Yükümlülük kipliği, konuşucunun yaptırımını kabul ettiği bir kurum, kişi, yasal, ahlaki, sosyal bir kural, ya da daha öznel içsel bir etki sebebiyle belirli bir biçimde tutum takındığı durumlarda kullanılır (Özsoy vd. 2011: 106).

Emeksiz, *yükümlülük kipliğinin 'olay kipliği' olduğunu*, edici üzerindeki yaptırımın zayıf veya güçlü bir biçimde yansıtılmasına bağlı olarak olası (izin verme) ve gerekli (zorunluluk) yükümlülük ile ilgili olduğunu belirtir (Emeksiz 2008). Hirik, araştırmacıların *bilge kipliği* ve *yükümlülük kipliğini* birbirinin karşıtı iki alan olarak gördüklerini ifade ettikten sonra yükümlülük kipliğinin iki yönlü olduğunu açıklar. Buna göre, kipliğin birinci yönünün konuşurun kendinden veya başka bir otoriteden gelen *emirsel* (istek, rica, gereklilik, yalvarma vs.) bir yaptırım gücüne sahip olması olduğunu söyler. Hirik, kipliğin ikinci yönünün ise hakkında söz söylenen kişinin (konuşur ya da bir başkası olabilir) sahip olduğu güçle alakalı olduğunu, söz konusu gücün de daha çok bir şeyi yapabilme yeterliliği olarak adlandırıldığını aktarır (Hirik 2014: 22). Kerimoğlu, bilgi kipliğinin konuşurun bilgi ve güvenine odaklandığını; yükümlülük kipliğinin ise istek temelli ifadelere odaklandığını belirtir (Kerimoğlu 2011: 115).

Yükümlülük kipliğinin, zorunluluk, izin, niyet, istek, gönüllülük gibi alt kategorileri bulunmaktadır (Lyons 1977: 823-825, Palmer 1990, akt. Özsoy vd. 2011: 106).

Yükümlülük kipliğinin süreklilik açısından da değerlendirebileceğine Türkiye Türkçesinde şu şekilde bir örnek verilebilir: “*Tatil bitti. Öğrenciler okula başladı.*” cümlesi tatilin bitmesi bilgisinden dolayı bilgi kipliği içerisinde değerlendirilirken; “*Eğitim şart. Çocuklar okula gitmeli.*” cümlesinde yer alan “*eğitim şart*” ifadesiyle zorunluluk ifade edilir. Bu zorunluluk da konuşurun isteği noktasında temellendirilir ve karşı tarafa bir sorumluluk yüklenir. Bu nedenle bu cümle yükümlülük kipliği başlığı altında incelenir. Söz konusu yükümlülük kipliği aynı zamanda süreklilik kategorisini de içinde barındırır. Çocukların okula gitme gerekliliği sadece bugün veya yarın geçerli değildir.

²⁶Kelime Yunanca gerekli anlamına gelen *deont* kelimesinden gelmektedir (<https://www.lexico.com/en/definition/deontic> (Erişim tarihi: 22.05.2017))

Dolayısıyla yükümlülük kipliğinde tespit edilen bir süreklilik ifadesi bulunmaktadır.

Kerimoğlu kiplik ifadelerinin konuşur ve eylem arasındaki ilişkilerin farklı olması sebebiyle araştırmacıların dış katılımlı ve iç katılımlı; eyleyici odaklı ve konuşur odaklı şeklinde ele alındığını belirtmiştir (Kerimoğlu 2011: 117).

Alan yazında bilgi ve yükümlülük kipliği dışında *dinamik* ve *atletik kiplik* türlerine de rastlanılır. *Dinamik kiplik* isteklerin, niyetlerin ve yeterliliğin ifadesiyle ilgilenir. *Ahmet piyano çalabilir, Ayşe keşke buraya gelse* vb. bu tarz kiplik örneklerindendir. *Atletik kiplik* ise kesinliklerin ve mantıksal zorunlulukların ifadesini konu alır. *İki iki daha dört eder* vb. (Aslan Demir 2008: 22-23).

Türkiye Türkçesinde biçimbirimlerin kip işlevleri şu şekilde tablolaştırılmıştır (Kerimoğlu 2014: 180):

Tablo 10: Kerimoğlu Türkçe kiplik sınıflandırması

A- Bilgi Kipliği		B-Edim Kipliği		
A1-Yorum	A2-Kanıt	B1-İsteme		B2-Devinim
1-Olasılık	1-	1-Dış Güç	2-İç güç	1-Yeterlik

-Abilir <i>Yağmur yağabilir.</i> -A/I/r <i>Bence yağmur yağar.</i> -Dİr <i>Yağmur yağmıştır.</i> Olmalı <i>Yağmur yağmış olmalı</i> 2-Çıkarım <i>Olasılıkla aynı</i> 3-Varsayım Diyelim ki, varsayalım ki vb.	Birincil -DI <i>Ali geldi.</i> 2-İkincil -mİş <i>Ali gelmiş.</i>	1-İzin -Abilir <i>İçeri girebilirsiniz.</i> 2-İstek mI <i>Verir misin?</i> -Sa <i>Versene</i> -A <i>Veresin</i> 3-Emir <i>Ver</i> -sIn Versin -(y)In <i>Verin</i> -(y)AcAk <i>Buraya geleceksin.</i> 4-Zorunluluk -mAlı	1-Gönüllülük -AyIm <i>Gideyim</i> 2-Gereklilik -mAII <i>Gitmeliyim</i>	-Abil 2-Olanak -Abil <i>Artık yapabilirim.</i>
--	--	--	--	---

Kiplik sınıflandırmalarında verilen örnekler alan yazında bir sorun olduğu göstermektedir. Özellikle Aslan Demir (2008)'in verdiği atletik kiplik örneği olan “İki iki daha dört eder” cümlesi Yavaş (1979) tarafından evrensel önerme, Gencan (2001) tarafından geniş zamanın genel gerçekleri anlatması, Hirik (2019b) tarafından zamanüstülük olarak incelenmektedir. Alan yazında zaman, görünüş ve kip kategorileri üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında her birinin ayrı kategoriler olup birbirleriyle ilişki içinde olduklarından bahsedilir. Eğer bahsedildiği gibi bu üç kategori ayrı birer kategori ise niçin aynı cümle her kategorinin içerisinde değerlendirilmektedir? Konuşucu ya da yazar tarafından söylenen bu cümleyi dinleyici ya da okuyucu hangi kategori içerisinde değerlendirmelidir, bu değerlendirmeyi neye göre, nasıl yapacaktır? Bu sorular sınıflandırmadaki soruna dikkat çeken önemli sorulardır. Bu anlamda yapılan çalışmaların sorgulanması gerekmektedir.

Çalışmada süreklilik ifadeleri görünüş kategorisi içerisinde değerlendirildiği için kiplik ve süreklilik anlamları bu çalışmanın konusu dâhilinde değildir. Ancak kip ve kiplik kategorileri konuşucunun cümleye kattığı yorum şeklinde tanımlanmaktaysa anlam bilimin içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkçenin dil bilgisi kategorileri düşünüldüğünde ek-kök-gövde ilişkisinin önemli olduğu, köklerin fiil ve isim olarak sınıflandırıldığı söylenebilir. Bu anlamda yeni kelimeler yapım ekleriyle²⁷, kelimeler arasındaki ilişkiler, zaman ve görünüş kategorilerinin belirlenmesi çekim ekleriyle yapılır. Dolayısıyla Türkiye Türkçesinde -AyIm, -AlIm, -mAlI, -mAk gerek/lazım/gerek-, -sA, -DIr, -mIş (dolaylılık işlevi ile) biçimbirimlerinin kiplik işaretleyicisi olduğu bu biçimbirimler dışındaki biçimbirimlerin cümlenin bağlamı ile kip anlamı kazandığı söylenebilir.

“Hemen geliyorsun!” ya da “Hemen gel!” cümlelerinde emir ifadesini veren cümlenin tamamı ve konuşucunun cümleye kattığı vurgu ve tonlamadır, yazı dilinde ise ünlem işaretinin kullanımıdır. Dolayısıyla söz konusu cümlelerde emir anlamını veren işaretleyicinin -(I)yor olduğu söylenemez. Aynı şekilde bir çocuğun annesine “Su!” diye bağırdığı düşünülürse “su” isminin bağrılarak söylenmesi bir isteği dile getirmekte ve bu anlamıyla bir kipliği işaret etmektedir.

²⁷ Türkçede eklerin sınıflandırılması için Bkz. Başdaş (2011), Delice (2000), Gülsevin (2004), Turan (2000).

Ancak söz konusu isme herhangi bir işaretleyici getirilmemektedir. Dolayısıyla kip kategorisinin anlam bilimle ilişkili olduğu söylenebilir.

0.4. KILINIŞ (AKTİONSART, ACTIONALİTY)

Türkçede zaman kategorisi üzerine birçok çalışma yapılmasına rağmen *kılınış* kategorisi üzerine yapılmış kitaplar oldukça yenidir.²⁸ Bu bölümde “Kılınış, kılınış türleri ve süreklilik kılınışı nedir?” sorularına cevap verilecek, görünüş ve kılınış kategorilerinin ilişkisine bu çalışmada 1.1.1. bölümünde değinilecektir.

Gramer Terimleri Sözlüğü’nde *kılınış*; fiil kök ve gövdelerinin, dil mantığı ve zamanla olan bağlantı açısından gösterdikleri özellik, fiil kök ve gövdelerindeki kılınış sürecinin zaman bakımından birbirlerine oranla taşıdıkları ayrılıklar olarak tanımlandıktan sonra *aç-*, *bas-*, *başla-*, *dokun-* fiillerinde başlangıç, *ağla-*, *ara-*, *bekle-*, *dolaş-*, *gez-*, *gözle-*, *yürü-* fiillerinde süreklilik *başar-*, *bayıl-*, *bul-*, *durul-*, *eriş-*, *kavra-*, *öde-* fiillerinde bitiş, sonuç gösterme, *atıştır-*, *damla-*, *şaşala-* fiillerinde aralıklı oluş, *boylan-*, *çiçeklen-*, *ekşi-*, fiillerinde kendi kendine oluşu gösteren bir özelliğin olması şeklinde tanımlanır (Korkmaz 2010: 146).

Vardar, kılınış terimini fiilin iç anlamıyla bağlantı kurarak kılınışın (*Alm. Aktionsart, Fr. ordre de procès, İng. manner of action*) eylemin belirttiği oluşun zaman bakımından niteliğini, bir başka deyişle başlama mı, bitiş mi, süreklilik mi belirttiğini gösteren anlamsal kategori olarak açıklar (Vardar 2007: 134).

Dilaçar, konuyla ilgili çalışmasında kılınışın fiil mastarının bildirdiği ana anlama bağlı bir süreç türü (başlama, süre, bitirme, yinleme, vb. gibi) olup kendi içinde bulundurduğunu konuşan-işitenle öznel bir ilgisi olmayıp nesnel olduğunu belirtir. Dilaçar çalışmasında kılınış ve görünüş arasındaki farka da değinerek görünüşün çekime uğramış fiilin taşıdığı kavramda süreç bakımından konuşanın özel bir başkalaşımı olduğunu nesnel değil, öznel olduğunu ve mastarda değil, çekim şekillerinde bulunan bir iç anlam olduğunu belirtir (Dilaçar 1974: 161).

Karadoğan, kılınışı *fiilin iç zamanı* olarak açıklar (Karadoğan 2009: 7). Bu nedenle kılınış terimi yerine dil biliminde *içkin anlam*, *içkin görünüş*, *sözlüksel*

²⁸ Bkz: Bacanlı (2014), Karadoğan (2009) gibi.

görünüş, durum görünüşü, eylem tarzı gibi terimler de kullanılır (Bacanlı 2014: 28).

Vendler, fiillerin geçmiş, şimdi ve gelecek zaman kullanışlarının dışında, fiilin kendisinin de bir zaman anlamına sahip olduğunu belirtir. Vendler'in bahsettiği bu ikinci durum fiilin kılınışıyla ilgilidir. Vendler'in sınıflandırması şu şekildedir:

Tablo 11: Vendler'in Fiil Sınıflandırması

Faaliyetler için: “A, t zamanında koşuyordu” t anının, A'nın koştuğu süre zarfında bir zaman aralığı üzerinde olması anlamına gelir.
Becermeler için: “A, t'de bir daire çiziyordu” A'nın, t zaman aralığında daire çizdiği anlamına gelir.
Başarılar için: “A, t1 - t2 zaman aralığında bir yarış kazandı” A'nın bu yarışta kazandığı anın t1 ile t2 arasında olduğu anlamına gelir.
Durumlar için: “A, t1'den t2'ye kadar birini sevdi” A'nın, t1 ile t2 arasında herhangi bir anda o kişiyi sevdiği anlamına gelir.

(Vendler 1957: 149).

Vendler, eylemlerin türlerini saptamak üzere +/- bitimli olma anlamsal özelliğini kullanır. Bazı eylemler içsel olarak bir etkinliğin başlama ya da bitiş noktasına gönderim yapar yani bitimlidir. Dolayısıyla süreklilik göstermezler. Vendler'in önerdiği eylem türleri şu şekilde tablolaştırılabilir:

	<i>Edim</i>	<i>Erişim</i>	<i>Tamamlama</i>	<i>Durum</i>
<i>Bitimli</i>	-	+	+	-
<i>Sürer</i>	+	-	-	-
<i>Durağan</i>	-	-	-	+

(Özsoy vd. 2011: 82-83)

Comrie, kılınışı “*inherent meaning*” ve “*inherent aspectual meaning*” olarak adlandırdıktan sonra kılınış kategorilerini şu şekilde verir:

Anlıklar-Süreçliler (Punctual-Durative): Süreklilik basitçe, verilen durumun belirli bir süre devam ettiği (veya en azından belirli bir süre sürecektir) algılanır. Bir durumun bu nedenle, niteliğinin gerçek zaman içinde sürmemesi (gerçek zamanda sürdüğü gibi algılanmayan) anlamına gelen süreçlilik; anlığın tam tersi olarak yani anlık olarak gerçekleşendir. Buradaki kritik nokta, anlık durumlar çok kısa bir sürekliliğe sahip olmadığı gibi herhangi bir sürekliliğe sahip değildir. Dolayısıyla, anlık bir durum, tanım gereği, bir içyapıya sahip değildir. Bir durumun içyapısına atıfta bulunan ayrı bitmemiş formlara sahip bir dilde, açık bir şekilde anlık ve bitmemişlik uyumsuz olacaktır. Anlık fiillere sıklıkla örnek olarak verilen bir fiil, İngilizcedeki *cough* (öksürmek) fiilidir ve diğer dillerdeki çeviri eşdeğerleri, bir dizi öksürük yerine tek bir öksürüğe karşılık gelir (Comrie 1998: 42-43).

Sonlular-Sonsuzlar (Telic-Atelic): Comrie, bu bölümün tartışmasına, “*John şarkı söylüyor*” ve “*John bir sandalye yapıyor*” cümlelerinde anlatılan durumların semantik görünüş özelliklerinin bazılarında söz ederek başlar. Comrie’ye göre her iki cümle de süreklilik durumuna atıfta bulunuluyor çünkü hem şarkı söylemek hem de sandalye yapmak belirli bir zaman sürebilen ve aslında sürmek zorunda olan durumlar olarak anlaşılıyor ve üstelik bu iki durumun, şarkı söylemeye gelince John’un gücüne ve sandalye yapmaya gelince iş yapma hızına bağlı olarak hem kısa zaman alması hem de uzun zaman alması mümkündür. Ancak, iç yapılarına gelince bu iki durumun arasında önemli bir fark vardır. İkinci örnekte John’un sonunda sandalyeyi yapma eylemini bitireceği bir an gelecektir ve sandalye hazır olacaktır; bu noktadan sonra bir sandalye yapmak olarak anlatılan durum zaruri olarak sona erer. Dahası, bu noktaya varılana kadar *bir sandalye yapmak* olarak anlatılan durum sona eremez ama sadece bitimine kadar yarım bırakılabilir. Bu, “*John şarkı söylüyor*” durumu için doğru değildir: John herhangi bir noktada şarkı söylemeyi durdurabilir ve şarkı söylediği şarkıyı veya söyleyeceği şarkıları tamamlamamış olsa bile John’un şarkı söylediği doğru olacaktır. Bu nedenle, *bir sandalye yapmak* ile açıklanan durum, yani sandalyenin tamamlandığı an, olayın otomatik olarak sona ereceği bir uç noktaya oturtulmuştur. *Şarkı söylemek* ile tarif edilen durum böyle bir uç noktaya sahip değildir ve süresiz olarak uzatılabilir veya herhangi bir noktada kesilebilir (Comrie 1998: 44).

Durgun-Hareketli Durumlar (State-Dynamic Situation): Durgun ve hareketli durumlar arasındaki ayrım, sezgisel olarak makul derecede açık görünen bir durumdur. Pratikte durumları durgun ve hareketli olarak sınıflandırması istenen bireyler arasında ve benzer şekilde durgun/hareketli ayrımının açık etkileşimi olan diller arasında büyük bir uzlaşma bulunur. Bu bölüm hem durgun ve hareketli durumlar arasındaki ayrımı hem de 'olay' ve 'süreç' gibi terimlerin anlamını netleştirmeye çalışacaktır. Comrie, soruna, gerçek zaman içinde uzayan bir durumu göz önüne alarak yaklaşabileceğimizi, yani kendimizi başlangıçta *sürekli* (durative) durumlarla sınırlandırabileceğimizi belirtir. '*Faz/Aşama*' terimi, süresi içindeki herhangi bir zamanda bir durumu ifade etmek için kullanılacaktır. Örnek olarak, bir duruma atıfta bulunan *bil-* fiilini ve dinamik bir duruma atıfta bulunan *koş-* fiilini verir (Comrie 1998: 48).

Vendler'in sınıflandırmasını geliştiren kişi Smith'dir. Smith, Vendler'in dörtlü fiil grubuna beşinci bir grup daha ekler. Smith, bu gruba *tek kerelikler* (*semelfactive*) adını verir. Bu grubun temel özelliği '*anlık*' olayları ifade etmesidir. Bu fiiller zaman yönüyle dinamik, sonlu ve anlık fiillerdir. *Öksür*, *hıçkır-*, *hapşır-* gibi anlık fiiller bu grupta yer alır. Bu tür fiiller anlık fiillerden tekrarlanıp tekrarlanmama durumlarına göre ayrılırlar (Smith 1997: 55).

Brugmann'a göre beş tür kılınış vardır. Bunlar şu şekildedir (Brugmann 1904: 493 akt: Młynarczyk 2004: 40-41):

1. Anlık (geçici, bitmiş, aoristik) fiil: Fiilin başlangıcında veya tek bir hareketle tamamlandığını ifade eder. Bazı fiiller zaten "*an sich*" (kendiliğinden) anlıktır, örnek olarak Almacadaki "*finden*" (bulmak) fiili verilebilir. Başka fiiller söz konusu olduğunda, bu kılınış (aktionsart) diğer cümlesel öğelerle (örneğin edatlarla) birleşerek ortaya çıkmıştır. Dil bilgisel zaman kökleri arasında, aorist anlık aktionsart'ın taşıyıcısıdır.

2. Oluş (sürekli, bitmemiş) fiili: Fiil, içindeki bireysel fiilleri göz önünde bulundurmadan devam ettiği gibi sunulur ve bu nedenle başlangıç ve bitiş noktası bakış açısı dışında kalır. Örneğin Almacadaki "*steigen*" (*tırman-*) ve "*leben*" (*yaşa-*) fiileri. Ayrıca bu kılınış (aktionsart) için çoğu fiilde zaten bir "*an sich* (*esasen/kendiliğinden*)" vardır. Bunun haricinde, bu kılınış (aktionsart) çoğunlukla şimdiki zaman kökü tarafından ifade edilir.

3. Bitmiş Fiil: Bitmiş kökün fiili, kendisinden önce gelen fiilin sonucu olan öznenin bir durumuyla tanımlanır.

4. Yinelemeli/Tekrarlayan Fiil: Fiil, tekrarlanan tek biçimli fiillerden oluşan fiiller olarak sunulur. Bu grup yineleme durumunu yorumsal olarak veren pekiştirmeli/ikilemeli fiil çekimlerinden oluşur. Yinelemeli/tekrarlayan fiil genellikle pekiştirmeli fiile dönüşür.

5. Sonlu (sürerli-bitmiş) Fiil: Bir fiil devam ediyor olarak sunulur ancak bu şekilde bir “varış noktası”, başlangıcı veya bitiş noktası öngörülür (*örneğin*; “*er bohrte das brett durch*” “*o tahtayı deldi*”). Her durumda, kendi kavramlarında bu şekilde kullanılma eğiliminde olan fiiller vardır. Yine de, sona erdirici bir fiilin sadece kısmi birleşim oluşturmak için bir araya geldikleri diğer cümle unsurları yoluyla bir kural olarak net bir şekilde sunulmasına izin verir. Genel olarak, edatlarla yapılan bir birleşimin bir sonucu olarak, tüm oluş fiilleri, fiilin tamamlanmasının anlam bileşenini ifade edebilir.

Johanson’un *kılınış* yaklaşımı Türkçe örnekler üzerinden verildiği için önemli çalışmalardandır. Ona göre, Türkçede fiiller *sınır vurgulayanlar* ve *sınır vurgulamayanlar* olmak üzere ikiye ayrılır. Sınır vurgulayanlar da *ön sınırı vurgulayan fiiller* ve *son sınırı vurgulayan fiiller* olarak ayrılır. Dolayısıyla Johanson’un kılınış modeline göre Türkçede fiiller şu şekilde gösterilir:

Tablo 12: Johanson’a göre fiil sınıflandırması

a) Son Sınırı Vurgulayan Fiiller: ²⁹ Olayın gerçekleşmesi hususunda son sınır önemlidir. Söz konusu fiiller (<i>x-di mi? Evet x-di ve hâlâ x-iyor.</i>) kalıbında x yerine kullanılamaz.
b) Sınır Vurgulamayan Fiiller: Olayın gerçekleşmesinde önemli olan bir süreğin olmasıdır. Söz konusu fiiller (<i>x-di mi? Evet x-di ve hâlâ x-iyor.</i>) kalıbında x yerine kullanılabilir.

²⁹ Johanson’un terimlerinin Türkçe tercümesinde Karadoğan’ın tercümesi kullanılmıştır Bkz: (Karadoğan 2009). Aslan Demir (2016), Aydemir (2010) gibi çalışmalarda ve Demir’in Türkçede Görünüş olarak Johanson’dan çevirdiği çalışmada dönüşümlü-dönüşümsüz, başlangıç dönüşümlü ve bitiş dönüşümlü terimleri kullanılmıştır.

c) **Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller:** Olayın gerçekleşmesinde önemli olan başlangıç sınırındır. Bu fiiller (*Saat 1’de x-di ve on dakika sonra hâlâ x-iyordu*), (*x-di, demek ki şimdi x-iyor*), (*x-di ve hâlâ x-iyor.*) kalıplarında x yerine kullanılabilir (Johanson 2016: 165-170).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde kılınış kategorisinin ana dili konuşan kişilerin doğal konuşma ortamında hazır olarak aldıkları fiillerin sözlük anlamlarını da içine alan, fiilin anlamında doğal olarak var olan zamanı algılama ve sunma biçimleri olarak tanımlanabilir.

Kılınış, kategorisi üzerine yapılmış çalışmalarda yöntem olarak fiil leksemi ve daha üst birimler (cümlelerin ya da bağlamsal ögeler) düzeyinde incelendiği görülmektedir (Aslan Demir 2016: 17).

Alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde kılınış kategorisi için yapılan çalışmalarda daha çok Vendler (1957) ve Smith (1997)’e değinildiği görülmektedir.

Son zamanlarda fiil sınıflandırması üzerine yapılmış çalışmalarda Croft’tan da bahsedilmektedir. Erdem, Türkçede fiilleri ve fiillerin sınıflandırılma sorunlarını anlattığı çalışmasında Croft’un sınıflandırmasından bahseder. Erdem, Croft’un geliştirdiği iki boyutlu modelin *zamansal evre (temporal phase)* kavramını içermesi, zaman diliminde olayın niteliğini açıkça modellemesi, *aspekt* tipinin kavramsal gösterimine semantik çerçevenin eklenmesi gibi üç önemli analitik kavrama dayandığını belirtir. Bu anlayışa göre, *leksikal aspekt tipleri* bir boyutlu değil, iki boyutludur ve bu model olayın zaman çizgisinde nasıl gerçekleştiğini, zamana nasıl yayıldığını daha iyi açıklar. Erdem, Croft’un sınıflandırmasının Türkçeye uyarlanması faydalı olacağını düşünmektedir. Erdem’in Croft’un yaptığı sınıflandırmayı örneklendirmesi ise şu şekildedir:

Tablo 13: Croft’a göre fiil sınıflandırması

1. Durumlar:

1.1. Kalıcı durumlar (inherent (permanent) states): “*Ben Türküm*” gibi bir örnekte Türk olma geçici bir durum değil, kalıcıdır ve bu durum değiştirilemez.

Sonradan oluşan kalıcı durumlar (acquired permanent states): Bu tür fiiller zaman içinde bir biçim değişikliğine uğramış, artık eski haline dönüşemeyecek /

dönüştürülemeyecek eylemlerdir. “*Cam kırıldı*”, “*Adam öldü*” gibi yapılarıdaki eylemler bu türdendir.

1.2.Geçici durumlar (transitory states): Bunların başlangıç ve bitiş sınırları vardır. Bu grup için *hasta ol-* / *hastalan-*, *sinirlen-* vb. örnekler verilebilir.

Noktasal durum (point states): Bu tip fiiller zaman diliminde çok kısa anlık oluşumları ifade eder. “*Güneş zirvededir*” örneğinde zirvede olma durumu zaman diliminde çok kısa bir an için geçerlidir.

2. İşler (activities):

2.1. Yönelimli işler (directed activities): Herhangi bir dönüşüme neden olmadan bir devamlılık anlamına sahiptir.

2.2. Yönelimsiz işler (undirected activities / cyclic activities): Bir devamlılıktan yoksundur ve “*konuş-*”, “*şarkı söyle-*” fiil anlamlarında olduğu gibi bir işin periyodik, ardışık yapılması söz konusudur.

3. Başarma Fiillerini

3.1.Çift taraflı (reversible): Çift taraflı fiiller (*Kapı açıldı /kapandı*), tersine çevrilebilir anlamlar içeren fiillerdir.

3.2.Tek taraflı (irreversible) başarmalar: (*öl- gibi*) geri çevrilme anlamı olmayan, tek taraflı ve sonlu fiillerdir.

4. Tamamlama fiilleri: Vendler’in sınıflandırmasıyla örtüşür.

5. Döngüsel başarmalar /tek kerelikler (cyclic achievements /semelfactives):

Döngüseller, kısa bir zaman diliminden sonra eski haline dönen fiillerdir. Erdem bu fiillere örnek olarak “*Efe beş kere öksürdü*” cümlesini verir. *Hedefe ulaşma fiillerinde* (runup achievements) bitimlilik,

süreklilik söz konusudur. Anlık bir olay gerçekleşmez. Bu fiiller yönelimsiz işler grubundaki fiiller gibi davranırlar ve fiilin anlamındaki sonuca giden süreç ölçülebilir değildir. Erdem bu fiillere ise “*Bilgisayarı tamir etti*” cümlesini örnek olarak verir.

(Erdem 2016: 198).

Kılınış kategorisi üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında da bir sorun olduğu görülmektedir. Aristo’nun fiil sistemi daha çok fiillerin tarzlarına vurgu yapmaktadır ve Johanson’un sınıflandırmasından farklıdır. Bu nedenle her iki sınıflandırmanın *kılınış*, *hâl türü*, *içkin görünüş* gibi terimlerle anıldığı ancak aynı kategoriye yani *aktionsart* ifade ettiği görülmektedir. Söz konusu duruma alan

yazında Binnick dikkat çeker. Binnick'e göre *görünüş (aspect)*, *kılınış (aktionsart)* ve *Aristocu görünüş* (genellikle Vendler'in kategorileri olarak adlandırılır) karıştırılmıştır. Binnick'e göre *Aristocu görünüş* olayı ve yönelimi gösterir. Vendler tarafından geliştirilmiştir. Ancak kategorinin kökü Aristo'ya dayanır. Aristocu görünüş fiilleri fazlı yapısal tiplere göre durum ve ifadeler olarak sınıflandırır. Kılınış ise sözcüksel bir kategori olup işaretleyicileri olan nesnel bir kategoridir. Kılınış kategorisi alt durumların, fazların ve durumların alt fazlarının ifade edilirken kullanılmasıdır (Binnick 1991: 147-148, 457-458). Dolayısıyla görünüş (aspect) teriminin çekim eklerine dayanan bitmiş-bitmemiş zıtlığında değerlendirilen bir kategori olduğu, hâl türleri yaşı Vendler ve Aristo'nun bahsettiği görünüş türünün fiillerdeki hareketi sınıflandırdığı, kılınışın ise fiilin anlamında doğal olarak sahip olduğu fazlar olduğu söylenebilir.

Süreklilik açısından kılınış kategorisine bakıldığında Johanson'un sınıflandırmasında sınır vurgulamayan fiillerin bu kategoriye dâhil edilebileceği görülmektedir. Bu çalışmada süreklilik görünüşü incelenecektir. Ancak fiillerin kılınışlarından da yeri geldikçe bahsedilecektir. Bu çalışmayla beraber süreklilik görünüşünün fiillerin kılınışlarıyla ilgili olup olmadığı da değerlendirilmiş olacaktır.

1. GÖRÜNÜŞ (ASPECT)

Görünüş teriminin nasıl ortaya çıktığı Młynarczyk tarafından şu şekilde açıklanmaktadır: Młynarczyk, görünüş teriminin görünüş kavramından çok daha yeni olduğunu belirtirerek şunları ifade eder: “*Görünüş*” terimi İngilizcede 1853’de olarak ortaya çıkmıştır, ancak görünüşsel farklılıklar Yunan ve Romalı filozoflarca daha tanındıktır. Örneğin, Yunanlılar, bitmemişlik ile aorist arasındaki farkın, bitmemişlik ile şimdi (present) arasındaki farkla aynı tür olmadığını farkındaydı. Platon’un İyonunda (M.S. 530) Socrates “*Peki rekabet [egonizu-bitmemişlik] ettiniz mi? ve başarılı oldunuz mu [egoniso-bitmişlik]?*” diye sorar. (*And did you compete [imperfect]? And did you succeed [perfect]*) Dört yüzyıl sonra, Eski Romalı yazar Varro (M.Ö. 116, M.Ö.-27)’nun Latincedeki bitmemişliği *tamamlanmamış/bitmemiş (imperfectus)* bir olay; Latincedeki bitmişliği ise *tamamlanmış/bitmiş (perfectus)* olan bir olay olarak tanımladığını belirtir. Ancak, 1846’da, Curtius’un “*Formation of the Tenses and Moods in Greek and Latin, presented Comparatively*” çalışmasında Yunanca ve Slavcanın aynı olguyu temsil ettiğini savunması için yaklaşık iki bin yıl daha geçmiştir. Ancak, görünüş araştırmasıyla ilgili ayrımlar uzun zamandır bilinmekteyse de *görünüş* terimi çok daha sonra ortaya çıkmıştır. Młynarczyk’e göre görünüş, Rusçadaki *vid* (bir) görünüm/manzara/görüş’ün öyküntüsüdür. Görünüş kelimesinin etimolojik kökü spektrum, *gör-*, *bak-*, *görünüm* anlamına gelir. (Latince *aspectus* ‘bir görünüm’; ‘bakmak’ olan ‘*aspicere*’den: *ad-* + *specere*’dan gelmektedir.) *Vid* terimi, on yedinci yüzyılın başlarında Smetriskiy’nin çalışmasında ortaya çıkmıştır, ancak orada *bitmişlik* ve *bitmemişlik* görünüşü arasındaki ikili bir karşıtlığa atıfta bulunulmamıştır. Bir kavram olarak görünüş terimi ilk kez Miklosich’de bulunmuştur. Böylece *görünüşsellik (vidy)* dil bilgisel zaman sisteminin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Örneğin, Lomonosov (1980) *glotnul’un* ‘*yuttu/yutmuş (bir kez)*’ bitmiş geçmişini ‘anlık gerçekleşen geçmiş zaman’ olarak değerlendirir. Boldyrev 1812’de bu çalışmaya cevaben, *glotnul’un* ‘*yuttu/yutmuş (bir kez)*’ ve *glotal’ın* ‘*yuttu/yutmuş*’, Rusçada şimdiki ve geçmiş zaman adıyla sadece iki zaman olduğu için, farklı zamanlar değil farklı fiiller olduğunu savundu. Młynarczyk’ın aktardığına göre Boldyrev, ilgili anlamın sözcüksel ya da biçimsel işaretlerle ifade edildiğine bakmadan *başlamalı görünüş*, *anlık gerçekleşim*, *tekrarlayan* ve benzeri semantik sınıflarından bahsetti. Młynarczyk’ın aktardığına göre *Vidy* terimi ilk kez 1827’de Grec tarafından

"pratik" Rusça dil bilgisinde, dil bilgisel zaman olmayan ayrımlara atıfta bulunmak için kullanılmıştır. Çalışmada dil bilgisel zamanlar görünüşlerden açık bir şekilde ayrılmış ve görünüşler, eylemin durumlarını ifade eden bir terim olarak tanımlanmıştır. Ancak söz konusu ifade aslında kılınışı tanımlamaktadır (Młynarczyk 2004: 35-36).

Bacanlı, Rusçada kılınışı ve görünüşün iç içe geçtiğini ön ek ve son eklerin hem kılınışı hem de görünüşü yansıttığını, Rusçada görünüş kategorisinin “*vid*” terimiyle ifade edildiğini, Rusça görünüş kategorisinin *bitmiş* (*perfective*) ve *bitmemiş* (*imperfective*) olarak ayrıldığını belirtir (Bacanlı 2014: 77). Bacanlı, Rus dilcilerinin “*vid*” ile ifade ettikleri terimin, Slav dillerinde *bitmişlik* ve *bitmemişlik* zıtlığına dayanan sözlük temelinde şekillenen ve eylemin akış karakterini belirten bir dil bilgisi kategorisi olduğunu aktarır. Bacanlı, “*vid*” kategorisinin sadece Slav dillerine özgü olduğunu dolayısıyla da “*vid*” ve “*aspect*” kavramlarının kısmi olarak farklılaştığını bu nedenle de Rus dilcilerden Bondarka’nın *görünüşsellik* (*aspectual’nost*) terimini *aspect* terimi yerine kullandığını belirtir. Mel’çuk ve Plungyan gibi Batı geleneğinde yakın olan bilginlerin görünüş terimini geniş anlamalı, *vid* terimini ise evrensel görünüşün özel bir türü olarak nitelendirdiğini söyler (Bacanlı 2014: 78). Bu bilgilerden “*vid*” ve “*aspect*” terimlerinin farklı olduğu; Rus dilcilerin Türkçede görünüş kategorisi üzerine yaptıkları çalışmada “*aspect*” terimini aslında *aspectual’nost* terimiyle adlandırdıkları anlaşılmaktadır.

Rusçada görünüş kategorisinin diğer dillerden farklı olmasının dolayısıyla *vid* ve *aspect* terimlerinin tam olarak aynı şeyi ifade etmemesinin sebebini ise Bacanlı şu şekilde maddelendirir:

1. Fiillerin semantiğinde mevcuttur. Bitmiş *vid* gösteren leksem biçimi, bitmemiş görünüşle ilgili bir anlama asla sahip olamaz. Şimdiki zaman çekimi daima geleceğe işaret eder.

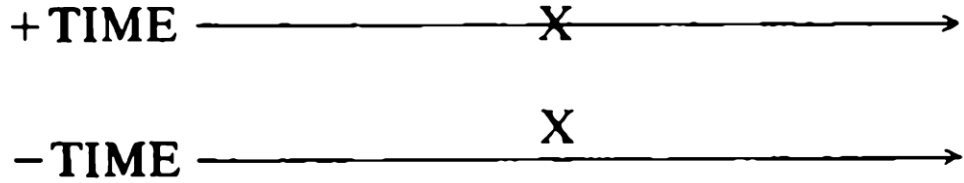
2. Bitmiş *vid* gösteren eylem daima bitiş dönüşümlüdür.

3. Bitmiş *vid* gösteren fiil, diğer dillerdeki bitmiş görünüş bütünlüğünü belirtmekle kalmaz ayrıca eylemin kritik sınıra erişimini de vurgular (Bacanlı 2014: 79-80).

Młynarczyk'ın görüşünün tarihini verdiği çalışmasında da Rusçanın görünüş sisteminin zamanla ilişki içerisinde olduğu anlaşılmaktadır (Młynarczyk 2004: 35-36).

Thelin, görünüşün geleneksel olarak *bitmişlik* ve *bitmemişlik* olarak ikiye ayrıldığını belirtir. Thelin, kategoriye farklı bir bakış açısıyla bakar. Ona göre zaman ve görünüş arasındaki ayrım şu şekilde olabilir: Zaman eksenini ile ilişkili olayları nitel olarak tanımlayan zamansal ilişkilere *görünüşt* denir. Zaman eksenini boyunca olayların sırasını tanımlayan zamansal ilişkilere ise *zaman* denir. Thelin, bu durumu aşağıdaki görselle anlatır:

Şekil 1: Thelin zaman-görünüşt ayrımı

(Thelin 1978: 29-30)

Söz konusu durumu Aksu Koç da benzer şekilde aktarır: Deiktik³⁰ bir kategori olan *dil bilgisel zaman*, konuşma anına göre bir durum ya da olayın zamanını gösterir. Öte yandan, *görünüşt* deiktik değildir. Buna göre görünüş, bir durumun iç zamansal seçim bölgesiyle ilgili olarak şimdi belirlenmiş bir referans noktasıyla ilişkisini gösterir (Aksu Koç 1988: 174).

Dil bilim sözlüğünde Vardar, *görünüşt* kategorisini eylemin anlattığı iş, oluş, edim gibi durumları konuşucunun nasıl gördüğünü belirten dil bilgisel kategori olarak tanımlayarak zaman kategorisinden ayrıldığını, görünüş kategorisinin eylemin, bitmişliği, bitmemişliği, başlangıcı, gelişimi, sonucu, yinelenişi vb. bakımdan ele alındığını belirtir (Vardar 2007: 105-106). İmer vd. görünüş terimini çoğunlukla eylemlerin çekimlenmesinde söz konusu olan ve eylemin gösterdiği iş veya oluştaki sürenin iç düzenlemesini ve sürekliliğini belirleyen dil bilgisel bir kategori olarak tanımlar. İmer vd. görünüşün çeşitlerinin *bitmiş*, *bitmemiş*, *süren*, *yinelemeli*, *noktasal* vb. olduğunu Slav dillerinde eylemde bitmişlik ve bitmemişlik karşıtlığı olduğundan bahseder. İmer vd. bu noktada Dilâçar'ın *kılınışt*

³⁰ gösterimsel

ile *görünüŖü* birbirinden ayırdığını, Dilaçar'ın kılınıŖın nesnel olup fiilin mastarının bildirdiği ana anlama bağlı bir süreç, *görünüŖün* ise 'öznel, mastarda değil, çekim Ŗekillerinde bulunan bir iç anlam olarak tanımladığından bahseder. İmer vd. “*Kaçıyordu ama bırakmadım*” cümlesinde –(I)yor biçimbiriminin *görünüŖ* gösterdiğini belirtir (İmer vd. 2011: 142).

Alan yazın incelendiğinde iki tür *görünüŖ* incelemesi olduğu dikkat çeker. Bunlardan birincisi *dil bilgisel görünüŖ incelemeleri*, ikincisi ise *sözlüksel görünüŖ* incelemeleridir. Dil bilgisel *görünüŖ* ile çalışmanın konusunu oluşturan *görünüŖ (aspect)* kategorisi, *sözlüksel görünüŖ* terimi ile 0.4. bölümde bahsedilen *kılınıŖ (actionality)* kategorisi kastedilmektedir. Ancak alan yazında zaman zaman *aspect* teriminin *kılınıŖ* kategorisini kastederek kullanıldığı da görölmektedir.

Türkiye Türkçesine *görünüŖ* olarak aktarılan ve yaygın olarak kullanılan terimin aslında pek de uygun olmadığını düşünenler de bulunmaktadır. Uğurlu; *görünüŖ* teriminin oluşturulduğu “*görün-*” fiilinin dönüşlü çatıda olduğunu bu yüzden “*aspect*” terimini karŖılamasının uygun olmadığını çünkü “*aspect*” kelimesinin anlamında, çekimli fiilin ifade ettiği “olay”ın kendi kendine bir “görünme”si değil, konuşanın onu “nasıl gördüğu” olduğunu; bir baŖka deyiŖle, iŖi yapanın “olay” değil, ona bakan insan olduğunu açıklar. Hatta *aspect* kelimesinin de Latince *aspektus* < *ad-spektus* < *specto* “bakmak, görmek” fiilinden türetildiğini belirtir. Bu yüzden “*aspect*”in bir “olay”ın “farklı yerlere odaklanan bakıŖlarla değerlendirilmesi” olduğunu aktarır (Uğurlu 2003: 125-126).

Uğurlu'nun da belirttiği gibi Oxford Companion To The English Language'de *aspect* için Latince *aspektus* bir Ŗeyin nasıl göründüğu, karŖıdan, *specer/spectrum* bakmak] kelimesinden geldiği belirtildikten sonra, dil bilgisel sınıflandırması (fiillerle ifade edilen) bir durum esnasında bir bakıŖ yolunu ifade eder: örneğin, süresi, sürekliliği, tamamlanması Ŗeklinde tanımlanır ve *görünüŖün* baŖka bir zamana göre durumun zamanını ifade eden (örneğin konuşma veya yazma anı) zamanla tezat oluşturuğu savunulur, İngilizcede iki *görünüŖ* olduğu belirtilir: *bitmemiŖlik görünüŖü* (Öğle yemeği yiyoruz) ve *bitmiŖlik görünüŖü* (Öğle yemeğimizi yedik/yemiŖtik) (McArthur 1992: 86).

Lyons'a göre dünya dillerinde *görünüŖ* kategorisine, *zaman* kategorisinden daha sık rastlanılmaktadır. Zaman kategorisi olmayan diller bulunmasına rağmen,

görünüş kategorisi olmayan dillerin sayısı yok denecek kadar azdır. Bu nedenle çocuklar bir dili öğrenirken öncelikle görünüş kategorisini öğrenmektedir (Lyons 1977: 705). Dil bilimsel bir terim olarak *görünüş* fiil anlamlarının zamansal yapısını ve diğer içerik özelliklerini ifade eden ve birçok dilde yapısal olarak dil bilgiselleşmiş fiil kategorisi olarak tanımlanmaktadır (Bußmann 1990: 103). Trask'a göre görünüş, bir olayın zaman yapısındaki bölümlenmeyi ifade eder, olayın zaman eksenindeki yerinden bağımsız olarak değerlendirilir (Trask 1999: 23). Bütün bu bilgiler görünüş ve zaman kategorilerinin birbiriyle ilişkili olduğu ancak ayrı iki kategori olarak değerlendirilmesi gerektiğini anlatmaktadır.

Görünüş (aspect), kavramı Türkiye Türkçesi üzerine yazılmış dil bilgisi kitaplarında şu şekilde geçmektedir: Banguoğlu, fiil çatılarına yer verdiği çalışmasında *görünüşü (aspect)* fiil tabanının çekimden önce aldığı değişik şekillerden her biri olarak açıkladıktan sonra Türkçede altı görünüşün olduğunu dile getirir bunlar; *yalın görünüş, olumsuz görünüş, edilen görünüşü, dönüşlü görünüş, karşılıklı görünüş, ettiren görünüşü* olarak betimler (Banguoğlu 2004: 411). Banguoğlu'nun bu tanımları *görünüş* kelimesinin dil bilimsel bir terim *aspect* olarak değil, kelimenin temel anlamı ile kullandığını göstermektedir.

Korkmaz, görünüşün nesnel değil, öznel olduğunu³¹, fiilin ad biçimi olan mastarda değil, çekimli şekillerinde görülen bir iç anlam olduğunu, anlamı etkilemesi bakımından anlam bilimle ilgili olup şekil yapısı ve işlev kayması

³¹Korkmaz'ın tanımı görünüşün öznel, kılınışın nesnel olduğu tartışmalarını hatırlatmaktadır. Araştırmacılar arasında görünüş ve kılınış kategorileri arasındaki farkı belirlemek için belirlenen bazı ölçütlerden bahsedilmektedir. Bu ölçütlerden biri de görünüş kategorisinin öznel; kılınış kategorisinin ise nesnel olduğudur. Araştırmacılar arasında bu görüşü destekleyenler bulunmaktadır. Bacanlı da söz konusu durumla ilgili olarak görünüşün, özneye bağlı olarak öznel anlam değeri, kılınışın ise olayın tabiatı ve içkin anlamlarıyla ilgili olduğu için nesnel olduğunu aktarır (Bacanlı 2014: 29). Aydemir 'de de benzer bir bilgi görülmektedir (Aydemir 2010). Bu çalışmada görünüşün öznel, kılınışın nesnel olup olmadığı tartışmalarına girilmeyecektir. Ancak bu durumla ilgili olarak öznellik ve nesnellik kelimelerinin sözlük anlamlarındaki gibi kullanılmadığı aslında burada kullanılan öznellik kelimesiyle görünüşün bağlam içerisinde anlamının değişebileceği bu nedenle cümlede yeni anlam kazanabileceği; nesnellik terimi ile ise kılınışın fiilin iç zamanı olması nedeniyle değiştirilemeyeceğinin kastedildiği düşünülmektedir. Yani konuşucu bir olayı aktarırken istediği görünüş işaretleyen biçimbirimini seçebilir. Bu anlamda görünüş özeldir. Konuşucunun iradesine bağlıdır. Ancak kılınış, fiilin iç zamanı olduğu için konuşucu fiilin iç zamanını görünüşte olduğu gibi kolaylıkla değiştiremez. Bu anlamda kılınış neseldir. Ancak fiillerin, Karadoğan (2009)'ın da bahsettiği gibi kılınışlarının da çeşitli şekillerde değiştirebildiği görülmektedir. Aslan Demir, Türkmencede görünüş kategorisini incelediği çalışmasında görünüş ve kılınış ayırımına yönelik ölçütleri tartışmış, öznellik-nesnellik noktasında görünüş işaretleyicilerinin seçiminde konuşucunun seçim yapma imkânı bulunduğundan bahsederek öznellik-nesnellik ölçütünün sağlam olmadığını belirtir (Aslan Demir 2016: 23-25).

dolayısıyla şekil bilgisinin, anlam kayması dolayısıyla anlam bilimin sınırları içine giren biçimsel-anlamsal bir nitelik taşıdığını belirttikten sonra görünüşle ilgili bilgileri üç maddede toplar:

1. *Görünüş, fiillerin çekimli durumlarıyla ilgili bir gramer kategorisidir.*
2. *Görünüş'te kip ekleri zamanı ve işlev açısından asıl işlevleriyle değil, daha başka işlevlerle de kullanılır.*
3. *Çekimli fiillerde şekil ve zamanı içine alan kip eklerinin kendilerinden beklenen görev dışında kullanılması, konuşanın o yapıya yüklediği özel anlamla ilgili olup görünüşte öznel bir anlam vardır (Korkmaz 2009: 576-577).*

Karaağaç, geniş anlamıyla bütün bilgilerin, yani bütün varlık ve olayların özelliklerinin toplamı; dar anlamıyla eylemin var oluşundan gerçekleştirilme biçiminden veya gerçekleştirildiği ortamdan kaynaklanan özellikleri bildirdiğini belirterek görünüşü sözlüklük görünüşü veya kılınış ve söz dizimlik görünüş olarak ikiye ayırdıktan sonra, söz dizimlik görünüşte şu başlıklara yer verir: *Alışkanlık görünüşü, Amaç görünüşü, Anlık görünüşü, Araçsallık görünüşü, Belirsizlik görünüşü, Bilinmezlik görünüşü, Bitmişlik görünüşü, Çıkarım görünüşü, Dilek görünüşü, Edilgen görünüş, Emir görünüşü, Etken görünüş, Ettirgen görünüş, Gereklilik görünüşü, Girişmeli görünüş, İşteşlik görünüşü, Küçültme görünüşü, Nicelemeli görünüş, Olabilirlik görünüşü, Olumluluk görünüşü, Olumsuzluk görünüşü, Sıklık görünüşü, Sınırlandırma görünüşü, Sonuç görünüşü, Soru görünüşü, Süreklilik görünüşü, Süreksizlik görünüşü, Tezlik görünüşü, Uyum görünüşü, Yaklaşma görünüşü, Yeterlilik görünüşü, Yinelemeli görünüşü, Yoğunluk görünüşü (Karaağaç 2012: 650-655).*

Delice'nin çalışmasında ise terim sorunu görülmektedir. Nitekim verdiği örneklerde kılınış terimini yanlış anlamda kullanmıştır. Delice'nin verdiği örnek şu şekildedir: “Zaman zaman onu görürmüşsünüz.” cümlesinde -Ir biçimbiriminin fiilin değişik zaman dilimlerinde yineleniyor olmasını -yani, kılınış bakımından sürerliliğini aktardığını, -mİş biçimbiriminin ise geçmişte zaman zaman yinelenen fiilin dünkü zaman dilimi içinde kaldığını bildirmek için kullanıldığını belirtir. Yine aynı çalışmada “Kuyunun başında toplanmıştık.” cümlesinde -mİş biçimbiriminin fiilin bitmişliğini -yani, kılınış bakımından

bitişini-, -DI biçimbiriminin ise geçmişte bitmiş olan fiilin dünkü zaman dilimi içinde kaldığını bildirmek için kullanılmıştır. “Geçen yıl arada sırada arkadaşlarla buluşup sinemaya gidiyorduk.” cümlesinde -(I)yor eylemin değişik zaman dilimlerinde yineleniyor olmasını -yani, kılınış bakımından sürerliliği-, -DI ise geçmişte zaman zaman yinelenen fiilin dünkü zaman dilimi içinde kaldığını bildirmek için kullanıldığı şeklinde aktarılır (Delice 2012). Kılınış terimi yerine görünüş deseydi Delice’nin görüşleri doğru kabul edilebilirdi ancak kılınış fiilin iç zamanını belirtmesi dolayısıyla çekim ekleriyle verilemez. Aynı çalışmada kılınış ve görünüş kategorileri de tanımlandığı ancak yine terimlerin karıştığı görülmüştür.

Erkman Akerson, görünüşün zaman kavramıyla yakından ilgili olup aynı olmadığını, görünüşün bir olayın süreye nasıl yayıldığını gösterdiğini ancak bunu yaparken konuşma ya da anlatı zamanını referans almadığını, genel olarak bir olayın süre boyutuyla ilgilendiğini bu nedenle de *bitmezlik* ve *biterlik* olarak ikiye ayrılabilceğini belirterek bir tablo oluşturur:

Tablo 14: Erkman Akerson görünüş sınıflandırması

	Geçmiş	Şimdi	Gelecek
Bitmezlik	(-A/I/rdI) (-I)yordu	(-A/I/r) (-I)yor	(-AcAk)?
Biterlik	(mIş), (-DI), (-mIştI), (-DIydI)	(-I)yor	(-mIş) olacak (-AcAk) ?

(Erkman Akerson 2008: 265-267).

Göksel ve Kerslake, Türkçe görünüş için durumun tamamlanmış, devam eden veya sürekli tekrarlayan bir kalıp olarak sunulduğunu belirterek şu örnekleri verir:

(a) Ahmet bir elma ye-di.

an apple eat-PF

‘Ahmet ate an apple.’

(b) Ahmet bir elma yi-yor-du.

-IMPF-P.COP

'Ahmet was eating an apple.'

(c) Ahmet sabahları bir elma ye-r-di.

-AOR-P.COP

'In the mornings Ahmet used to eat an apple.' (Göksel ve Kerslake 2005: 283).

Göksel ve Kerslake, daha sonra -DI ve -mIş biçimbirimlerinin bitmişlik görünüşüne, -(I)yor, -mAktA ve -Ar/Ir biçimbirimlerinin ise bitmemişlik görünüşüne sahip olduğunu aktarır (Göksel ve Kerslake 2005: 331). Göksel ve Kerslake de Türkçedeki biçimbirimlerin zaman, görünüş ve kiplik anlattığını düşünen araştırmacılardandır. Çalışmalarında ekler olarak verdikleri bölümde bu durumu açıkça ifade etmişlerdir. Örneğin -DI biçimbirimi geçmiş zaman, bitmişlik görünüşü ve doğal kiplik anlatır (Göksel ve Kerslake 2005: 465-466).

Kornflit'in çalışmasında *aspect* teriminin hem görünüş hem de kılınış için kullanıldığı görülmektedir. Onun çalışmasına göre Türkçede görünüş kategorisi şu şekildedir: Bitmişlik görünüşü için ayrı bir ek olmayıp geçmiş zaman eki -DI görünüş belirleyicisi olarak kullanılmaktadır. Kornflit, -mIştI yapısını örneklendirdiği bir cümlede -mIş biçimbiriminin de bitmiş görünüş aktardığını söyler. Bitmemişlik görünüşü için birden çok ve farklı bitmemişlik eklerinin olduğunu söyler. Kornflit, öncelikle *alışkanlık görünüşünden* bahsederek -Ar biçimbirimini örneklendirir. *Devam eden (Continuous) alışkanlık olmayan bitmemişlik görünüşü* başlığında -(I)yor biçimbirimini, *Devam eden görünüş* için -(I)yor ve -mAktA biçimbirimlerini verir. *İlerleyen (Progressive)* (Durum fiili olmayan devam eden görünüş) için -(I)yor ve -mAktA biçimbirimlerini örneklendirir. Kornflit burada zarf fiillerle kurulan birleşik fiillere bir örnek vererek "Hasan bütün gün bir şeyler mırıldandı/mırıldanadurdu." cümlesinde yer alan "mırıldanadurdu" yapısının ilerleyen görünüş aktarabileceğini belirtir. *Giriş görünüşü (duruma başlama)* görünüşü "Koltuğa oturmak üzereydim" ve "Koltuğa oturuyor." cümleleriyle verilir. *Bitiş görünüşünü* "Haberi dinledikten sonra durumun ciddiyetini anladım" cümlesinde -DıktAn sonra yapısıyla verir. *Yinelemeli görünüşte* bir biçimbirim kullanılmadığını cümle anlamının, önce belirtilen görünüş biçimleri ve zarflarla sağlandığını söyleyerek "Hasan çok

öksürüyor” cümlesini örnek gösterir. *Anlık görünüşe (tek olay)* “*Hasan öksürdü*” cümlesini verir. Kornflit, anlık görünüşte kısa sürede gerçekleşen olayların olduğunu belirterek söz konusu görünüşü “*Hasan dağın zirvesine erişti*” cümlesiyle örneklendirir. *Süreklilik görünüşünün* belirgin bir son eki olmadığını ilerleyici ve devamlı görünüş eklerinin kullanıldığını söyler. *Eş zamanlı görünüşü* –ken yapısıyla örneklendirir (Kornflit 1997: 348- 361). Kornflit *diğer görünüşler* başlığında Türkçede bazı yapıların görünüş özelliği taşıdığını *hızlı ve ani görünüş için* –Iver, *süreklilik için* kal-, dur-, gel- yapılarını verir. *Telik görünüş* başlığında bir sonuca ulaşan durumların aktarıldığını belirterek “*Hasan bir masa yaptı.*” cümlesini verir (Kornflit 1997: 361-362). Dolayısıyla Kornflit’in çalışmasında kılınış ve görünüş kategorilerinin de karıştığı görülmektedir.

Aksu Koç, -Ar biçimbiriminin genel durumları ifade etmesi ve alışkanlık görünüşünden dolayı belirsiz bir zamanı işaretlediğini belirterek –(I)yor ve –A/I/r biçimbirimlerinin farklarına değinir. –(I)yor biçimbiriminin doğruluğu bilinen gelecek olayları; -A/I/r biçimbiriminin ise gelecekte olması mümkün olayları nitelediğini belirtir (Aksu Koç 1988: 18).

Erkman Akerson ve Ozil sıfat işlevli yan cümleleri inceledikleri çalışmalarında fiillerde görünüşe de yer vermiştir. Onlar da görünüşün belirlenen zaman anlatımı içinde *tamamlanmış-bitmiş, başlamış-sürmekte, sürekli-yinelenmekte* vs. olmasına göre adlandırılabileceğini belirtmişlerdir (Erkman Akerson-Ozil 2015: 48).

Alan yazında görünüş üzerine pek çok yabancı kaynak bulunmaktadır. Genel olarak görünüş kategorisinin zaman kategorisinden farklı olup Rusça görünüş sistemi örnek olarak sınıflandırıldığı ve *bitmişlik-bitmemişlik* zıtlığına dayandığı söylenebilir. Alan yazında görünüş kategorisi üzerine yapılan çalışmalarda en çok Comrie (1998), Johanson (1971) ve Smith (1997)’ten bahsedildiği görülmektedir.

Comrie’ye göre görünüş *bitmiş* ve *bitmemiş* olarak iki kategoriye ayrılır. Ona göre bitmemişlik kategorisi *alışkanlık* ve *devamlılık* olarak, devamlılık kategorisi de *sürme* ve *sürmeme* olarak sınıflandırılır (Comrie 1998: 25).

Johanson’a göre bir fiil *intraterminal*, *postterminal* ve *terminal* olabilir. *Intraterminal (sınırlar arasılık)* bir olayın başlangıç ve bitiş sınırları arasında gözlemlenmesini ifade eder. *Postterminal (sınır sonrasılık)*, bir olayın kritik sınırı

aşıldıktan sonraki safhada gözlenmesidir. *Terminallik (sınıra bakış)* ise bir olayı kritik sınıra ulaştığında gözlemler (Johanson 2016). Ona göre, görünüş özelliklerinin belirlenmesinde önemli olan birincil yönelim noktası veya konuşma anı, belirleme noktası ve ikincil yönelim noktası ilişkisi, gramatikal zaman incelemelerindeki konuşma zamanı, olay zamanı, referans zamanı ilişkisine paraleldir. Ancak aralarında, görünüş ilişkilerinde, yönelim noktasından olayın bütününe değil, yalnız sınırları arasındaki ya da sınır ötesindeki bir kesitin görüldüğü yönünde bir ayrım bulunur (Johanson 2000:34, aktaran: Aslan Demir 2012: 13). Johanson'un görünüş kategorisinde önemli olan *odaklılık (focality)* kavramından da bu noktada bahsetmek gerekir. *Odaklılık*, görünüş biçimbirimleriyle işaretlenen görüntüleme alanının görece darlığı, bakış noktasını çevrelemesi ve buna bağlı psikolojik yoğunlukla ilgili ölçüsel bir parametredir ve *odaklılık-odaksızlık* olarak incelenebilir. Buna göre odaklılar *düşük* ve *yüksek* odaklı olmak üzere ikiye ayrılır. Yüksek odaklılık, bakış noktasındaki eyleme en yüksek seviyede yoğunlaşırken düşük odaklı eylemler bir ya da birden fazla gerçekleşme noktasına sahip olabilir (Johanson 2000: 38-39 akt: Aslan Demir 2016: 37). Johanson'a göre, Türkiye Türkçesinde yüksek odaksızlıktan odaksıl olmaya doğru sırasıyla *-mAktA*, *-(I)yor* ve *-A/I/r* ekleri interterminal (sınırlar arası) görünüşü ifade eder (Johanson 1996: 245-246, Aydemir 2010, Bacanlı 2010: 73).

Smith, görünüşün iki bileşenli bir kuram olduğunu savunmaktadır (Smith 1991, 1997). Onun kuramı *hâl türü görünüşü (situation type) – bakış açısı (view point) görünüşü* zıtlığına dayanır. Smith, görünüş anlamlarının görünüş ve hâl türleri aracılığıyla dil bilgisine yansıdığını söyler. Görünüş sınıfları dil bilgisiyle açık şekilde işaretlenir ancak hâl türleri cümlede içinde örtük olarak bulunur. Bakış açısı (view point) görünüşü; hâl türlerini görünür hâle getirir, hâl türleri işlenmemiştir. Hâl türlerinin görünür hâle gelmeleri bakış açısı aktaran biçimbirimlerle sağlanmaktadır (Smith 1997: 5). Bu görünüş türü kategorileri, bütün dillerde mevcuttur, fakat aktarılış şekilleri veya ortaya koydukları anlamsal değerler farklıdır. Bakış açısı görünüş; *bitmişlik (perfective)*, *bitmemişlik (imperfective)* ve *yansız (neutral)* olmak üzere üç çeşittir (Smith 1997: 308). Hâl türleri görünüşü ise, sözlüksel bir kategori olup ikili özelliklere dayanmaktadır. Sözlüksel görünüş; *durumlar (states)*, *hareketler (activities)*, *başarmalar*

(*accomplishments*), *anlık gerçekleşim (semelfactives)*, *bitirmeler (achievements)* olmak üzere beşe ayrılır. Bu sınıflandırmaya göre; hâl türü görünüşü, fiil, fiilin yeleri ve zarflar tarafından verilir. Smith'e göre görünüş; fiilin sözlük anlamına, fiilin üyelerine ve fiilin ekimlenişine dair üç farklı bilgi vermektedir (Smith 1997).

Türkiye Türkçesinde görünüş kategorisi üzerine son zamanlarda yapılan çalışmalara bakıldığında iki araştırmacının sınıflandırmasının daha çok kullanıldığı görülmektedir. Bu isimler Johanson ve Smith'tir. Johanson'un Türkçe üzerinden sınıflandırma yapmış olması alan yazında önemlidir. Aslan Demir (2016), Aydemir (2010), Bacanlı (2009)'nın alışmaları Johanson'a dayanmaktadır. Aslan Demir Johanson'un sınıflandırmasını kullanarak Türkmen Türkçesinde görünüş kategorisini incelemiştir. Çalışmanın giriş kısmında görünüş ve kılınış terimleri arasındaki farklara yer verilmiş, Johanson'un görünüş kuramının dayanakları açıklanmıştır. Çalışmanın inceleme kısmında sınıra duyarlı bakış açıları sınır sonrası, sınırlar arası ve sınır öncesi olarak üç bölümde incelenmiştir. Sınıra duyarlı olmayan bakış açıları ise n görülü bakış ve sözde bitmişlik olarak iki bölümde örneklerle anlatılmıştır (Aslan Demir 2016). Aydemir; Türkiye Türkçesinde zaman ve görünüş sistemini incelediği çalışmasında Johanson'un kuramını temel almıştır. Çalışmanın giriş kısmında zaman, kılınış ve görünüş kategorileri hakkında bilgi verilmiş; çalışmanın inceleme kısmında ise temel cümlelerde ve yan cümlelerde zaman ve görünüş kategorisi incelenmiştir (Aydemir 2010). Bacanlı, kılınış kategorisi üzerine yaptığı çalışmasında yer yer görünüş kategorisine de yer vermiş Johanson'un kılınış ve görünüş kuramından bahsetmiştir (Bacanlı 2009).

Görünüş kategorisi üzerine yapılan çalışmalarda adı geçen ikinci araştırmacı ise Smith'dir. Smith'in sınıflandırması kullanılarak yapılan çalışmalara Ortaköylüoğlu (2015), İbe Akcan (2005), Demirgüneş (2008a) ve Esmer (2011) rnek verilebilir. Adı geçen çalışmalarda bazı istatistiksel verilerden yararlanılmıştır. Ortaköylüoğlu okul öncesi hikâye kitaplarında kılınış ve görünüş kategorisini Smith'e göre inceler. Buna göre -DI biçimbirimi sırasıyla şu eylemlerle kullanılmıştır: bitirme fiilleri, tamamlama fiilleri, durum fiilleri ve edimsel fiiller; -mİş biçimbirimi sırasıyla şu fiillerle kullanılmıştır: bitirme, durum, edimsel ve tamamlama. -mİştİ biçimbirimi sırasıyla durum, bitirme fiilleri

ve edimsel=tamamlama, *-(I)yordu* yapısı durum ve edimsel fiillerle, *-(I)yor* biçimbirimi durum, edimsel, bitirme, *-A/I/r* bitirme, durum ve tamamlama fiilleriyle, *-A/I/rmİş* yapısı tamamlama, durum fiilleriyle; *-A/I/rdİ* yapısı durum, edimsel fiillerle; *-(I)yormuş* yapısı edimsel fiillerle kullanılmıştır (Ortaköylüoğlu 2015: 234-236). Benzer bir çalışma İbe Akcan (2005) tarafından ilköğretim ikinci sınıf hayat bilgisi kitaplarında yapılmıştır. İbe Akcan'ın çalışmasındaki sonuçlar ise şu şekildedir: *-A/I/r* biçimbirimiyle kullanılan fiil türleri sırasıyla durum, bitirme, edim, tamamlama, anlık oluş; *-DI* biçimbirimiyle kullanılan fiil türleri sırasıyla bitirme, durum, tamamlama, edim; *-AcAk* biçimbirimiyle kullanılan fiil türleri edim, durum, bitirme, tamamlama, *-mİştİ* yapısında bitirme fiilleri tespit edilmiştir. *-mAktA* biçimbiriminde durum ve bitirme fiillerinin sıklıkları eşit çıkmıştır. En sık kullanılan görünüş biçimbirimleri *-A/I/r* ve *-DI* biçimbirimleridir. Daha sonra *-AcAk* gelmektedir. *-(I)yor* biçimbirimi ile kullanılan hiçbir fiile rastlanmamıştır fakat eş anlamlı *-mAktA* ile kullanılan az sayıda fiil bulunmaktadır. *-A/I/r* ile kullanılan eylemlerin yarıya yakını durum fiilleridir. *-DI* en çok bitirme fiilleri ile birlikte kullanılmıştır. *-AcAk* en çok edim ve durum fiilleriyle, bitmişlik görünüş eki *-mİştİ* ise her zaman bitirme fiilleri ile birlikte kullanılmıştır (İbe Akcan 2005: 13-17). Demirgüneş (2008a) ise birinci sınıf ders kitaplarında bir inceleme yapar. Bu çalışmaya göre, durum fiilleri ile en sık kullanılan biçimbirim, *-A/I/r* olarak belirlenmiştir. Bu biçimbirimi *-DI* ve *-(I)yor* biçimbirimleri takip etmektedir. Edimsel fiillerin, belirli bir biçimbirimle baskın kullanımına rastlanmamıştır fakat edimsel fiillerin anlamsal tipik özellikleri biçimbirimlerin kullanımsal dağılımını da etkilemiştir. En fazla *-A/I/r* biçimbirimi ile görünen edimsel fiilleri, sırasıyla *-(I)yor* ve *-mİş* biçimbirimleri takip etmektedir. Tamamlama fiillerinin biçimbirimlerle etkileşiminde, baskın bir şekilde, *-DI* biçimbirimi ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, bu fiiller *-(I)yor* sürerliği ile hiç görülmemiştir. *-DI* biçimbirimi tamamlamalarla 18 kez görülmüştür (Demirgüneş 2008a: 60-62). Esmer (2011), ilköğretim üçüncü sınıf ders kitaplarını incelediği çalışmasında Smith'in görüşlerinden yararlanır. Çalışmada *-DI* ve *-mİş* bitmişlik bakış açısı görünüş biçimbirimlerinin birinci sırada bitirme fiilleriyle, ikinci sırada tamamlama fiilleriyle, üçüncü sırada da durum fiilleri ile kullanıldığını ancak bitmişlik görünüşünün en az edim fiilleriyle kullanıldığını tespit edilmiştir. Buna karşın çalışma kapsamındaki metinlerde, *-(I)yor*, *-I/A/r* bitmemişlik görünüş biçimbirimlerinin birinci sırada durum fiilleriyle, ikinci

sırada ise edim fiilleri ile kullanıldığı, bu görünüş biçimbirimlerinin veri tabanında tamamlama ve bitirme hâl türü fiilleri ile kullanımının oldukça düşük olduğu belirtilmiştir (Esmer 2011: 31).

Ortaköylüoğlu (2015), İbe Akcan (2005), Demirgüneş (2008a) ve Esmer (2011)'in çalışmaları görünüş ve kılınış kategorilerini incelemesiyle önemlidir. Ancak Ortaköylüoğlu ve Demirgüneş'te *-mAll* biçimbiriminin görünüş işaretleyicisi olarak değerlendirildiği görülmektedir. Esmer *-mAll* biçimbirimine çalışmasında yer vermezken, İbe Akcan *-mAll* biçimbirimini kiplik olarak incelemiştir.

Yapılan çalışmalarda dikkat çeken husus farklı terimler kullanılsa da görünüş kategorisinin bitmişlik-bitmemişlik zıtlığına dayanmasıdır. Sadece araştırmacıların görünüş kategorisiyle ilişkilendirdikleri kategoriler farklıdır. Johanson'un görünüş sınıflandırması zaman kategorisi ile ilişkilidir. Bu nedenle Johanson çalışmasında söz konusu kategoriyi incelerken *aspektotempora* terimini kullanır (Johanson 1994). Ancak Smith (1997)'in görünüş kategorisi kılınış kategorisi ile ilişkili bir kategoridir.

Alan yazında görünüş kategorisinde bahsedilmesi gereken iki kategori daha vardır. Bunlardan birincisi *ön görülü bakış*tır. Aslan Demir; öngörülü bakışa dikkat çeken ilk kişinin Comrie olduğunu, Johanson'un bu bakış açısıyla işaretlenen biçimbirim olan *-AcAk*'ı kiplik anlam vermesi nedeniyle 1971'deki çalışmasına dâhil etmediğini ancak 1994'te *-AcAk* biçimbiriminin kiplik bildirmekle beraber ön görülü olmayı belirterek bir görünüş kategorisi olarak incelediğini belirtmiştir. Aslan Demir'in kendisi de Türkmencede görünüş kategorisini incelediği çalışmasında söz konusu yapıları öngörülü bakış adıyla vermiştir (Aslan Demir 2016: 118-119). Ön görülü bakış, belirli bir yönelim noktasından henüz gerçekleşmemiş ancak umulan, tahmin edilen, niyet edilen bir eyleme yönelen ve bu nedenle kiplik anlamlar için elverişli olan; zaman olarak görece sonralık bildiren bir kategoridir (Johanson 2000: 36, Uğurlu 2003: 129).³²

Bulut, öngörülü bakışın, gerçekleşmiş bir olayı ifade etmeyen, geleceğe yönelik niyet edilen, umulan olay ve durumları anlattığını yani olayın başlangıç sınırının aşılmadığını belirterek bunu bir görünüş türü olarak almayan araştırmacıların, geleceğe yönelik her olay ve durumun, kipsellik bildirdiğini

³² Ön görülü bakış için Bkz: (Doğan ve Usta 2015)

düşünmesinden kaynaklandığını söyler. Geleceğe yönelik eylemlerin başlangıç sınırları daha aşılmamış olduğu için bunların herhangi bir oluş bildirdiğinin söylenemeyeceğini o yüzden öngörülü bakışın pek mümkün gibi görünmediğini aktararak bu görünüş türünü kipsellik içerisinde değerlendirmenin daha uygun olacağı görüşüne yaklaşır (Bulut 2014: 71). Bu çalışmanın konusu ön görülü bakış olmamakla beraber ön görülü bakışın bitmemiş görünüşün alt kategorisi olarak değerlendirmenin daha uygun olduğu düşünülmektedir.

Görünüş kategorisiyle ilgili diğer bir kategori ise çalışmanın konusunu oluşturan süreklilik görünüşüdür. Çalışmada süreklilik görünüşü ve Türkiye Türkçesindeki durumu 2. Bölümde bahsedilmiştir.

1.1.GÖRÜNÜŞ KATEGORİSİNİN İLİŞKİLİ OLDUĞU KATEGORİLER

1.1.1. Görünüş ve Kılınış İlişkisi

Młynarczyk, kılınış teriminin Grec'in *eylem durumları* düşüncesinden geliştiğini aktarır. Młynarczyk'e göre, Grec'in fikirleri bu anlamda çok geneldir. Söz konusu genellik, *kılınış* için Almancada *aktionsart* olarak bilinen görünüş kavramını German dillerine aktarmayı mümkün kılmıştır. "*Aktionsart*" kavramı, görünüş kavramına ek bir kavram olarak kullanan Agrell'in çalışmasından gelmektedir. Görünüş ve kılınış arasındaki ayrım, en başından beri sorunludur. Bu sorunu çözmek için hem anlam bilimsel hem de yapısal ölçütler ileri sürülmüştür. Młynarczyk, bu ayrıma yönelik ilk önemli katkıların Jacobson (1926, 1933) ve Porzig (1927)'e ait olduğunu aktarır. Porzig'in "*Zur Aktionsart indogermanischer Prasensbildungen*" adlı makalesinde, görünüş, bir eylemin (*handlung*) veya oluşun (*vorgang*) incelendiği bakış açısı; *aktionsart*, ise fiilin gerçekleştiği şekilde hareket biçimi olarak tanımlanır. Młynarczyk'e göre Grec, dil bilgisel zamanları görünüşten/*aktionsart*'tan ayırmış, Agrell ise görünüşü kılınıştan yani *aktionsart*'tan ayırmıştır (Młynarczyk 2004: 36-37).

Comrie'ye göre kılınış, genellikle sözcüksel bir kategori olarak düşünülür. Kılınış etkinliğin gerçekleşme biçimini açıklar. Kılınış, görünüşten, temel/basit fiillerin sözcüksel anlamını değiştirdiği varsayılarak ayrılmaktadır. Kılınışın genellikle dil bilgisel zaman sistemiyle ilgili olmadığı düşünülür. Kılınış, Slavca bir fiilin zorunlu veya ikili kategorisi olarak kabul edilmez. Öte yandan, görünüş, Slavca bir fiilin, zorunlu ve ikili bir kategorisi olarak düşünülmektedir. Görünüş *aktionsart* ile keskin bir zıtlıktadır. Slavcada görünüş dil bilgisel olarak tanımlanmaktadır. Comrie, görünüşün semantik bir anlamı olduğunu; kılınışın ise leksikal bir anlamı olduğunu belirtir (Comrie 1998: 7).

Binnick'e göre görünüşsel ayrımlar, açıkça işaretlenmemiş olsa da Batı Avrupa dillerinde önemli bir rol oynamaktadır. Görünüş terimi, özellikle German dilleri gibi Slav dili olmayan dillerde, pek çok karşılıkla beraber, görünüş adı verilen en az üç bağımsız kategori vardır. Streitberg'den (19. yy.) beri *eylem çeşitleri* (*aktionsarten*) terimi görünüşlerin kaba bir eş anlamlısı olmuştur. Ancak, *aktionsarten*, Almancadaki *jagen* 'avlanmak' ve *erjagen* 'yakalamak' arasındaki ayrım gibi tamamen sözcüksel kategorilerdir, görünüşler ise aynı fiil için geçerli olan tamamen dil bilgisi kategorileridir. Hem *görünüş* hem de *aktionsart*, üçüncü,

belirlenmemiş bir kategori olan *Aristocu görünüş* (genellikle Vendler'in kategorileri olarak adlandırılır) ile karıştırılmıştır. Bitmişlik ve bitmemişlik terimleriyle düşünülebilen Slavca görünüşlerden her birinin çeşitli anlamları vardır. Yapısalcılar, bunların bağlamsal anlamlar olduğunu ve görünüşler arasında anlamın temel karşıtlığının olduğunu varsayarlar. Yapısalcılar için, Saussure ve Jakobson'u takiben (yirminci yüzyılın başlarında), pozitif olarak tanımlanmış olan bu karşıt biçimlerin "belirleyici/işaretli" bir üyesi ve başka bir anlam ifade eden "belirleyicisiz/işaretsiz" bir üyesi vardır. Bitmişlik, Slavcadaki karşıtlığın belirleyicisiz/işaretsiz üyesidir. Bitmişliğin olumlu anlamı karmaşıktır, baştan sona yapılan toplam harekete atıfta bulunur. Yapısalcı düşüncenin Yunancadaki fiil analizine uygulanması, ilgili görünüş kategorilerinin ne olduğu konusunda karşıtlığın belirleyicisiz/işaretsiz üyelerinin ne olduğuna veya belirleyicili/işaretlenmiş her bir üyenin ne anlama geldiğine dair büyük bir fikir birliğine yol açmamıştır (Binnick 1991: 457).

Binnick'e göre görünüş kategorisiyle ilgili bir diğer bir terim olan *Aristocu görünüş* ise şuradan gelmektedir: Aristo, olmayı (durum) yapmaktan (eylem) ayırır. Aristo'dan sonra bilim insanları (yirminci yüzyılın ortalarında Ryle, Kenny, Vendler) fiilleri durumlara, eylemlere, becerme ve başarılar göre sınıflandırarak geliştirdiler. Verkuyl (1972) bunun fiillerin değil, cümle kadar büyük ifadelerin sınıflandırılması olduğunu göstermiştir. Üyelik için çeşitli ölçüt testleri geliştirilmiştir. Sınıflandırmanın altında ne tür durumların veya olayların olduğuna dair bir ontoloji vardır. Bulunan kategorileri hesaba katan durumlara ilişkin çeşitli sınıflandırmalar önerilmiştir. Kriter testlerinde yansıtılan ifadelerin dilsel özellikleri, bunlara karşılık gelen durumların özellikleri bakımından açıklanabilir.

- *Durumlar dinamik değildir, sürekli, genellikle kılıcı değildir ve önemsiz olmayan boşluklardan yoksundur.*
- *Edimler (becerme ve başarılar), eylemlerin aksine, içsel olarak doruğa çıkan bir faz/aşama içeren telik/bitimlidir.*
- *Başarılar, becermelerden anlık olma, hedefin gerçekleştirilmesinden/becerilmesinden önceki faaliyet aşamasından yoksun olma konusunda ayrılır.*

Aristocu görünüş, ideal fazik/aşamalı yapılarına göre tanımlanır; fazdan/aşamadan kasıt bir olayın gelişmesindeki/olmasındaki evrelerdir. Faz/aşama ilk olarak Guillaume (yirminci yüzyılın başlarında) tarafından zaman

ve görünüş teorisi bağlamında çalışılmıştır. Diğerleri ise kavramı *aktionsarten* teorisinde geliştirdi. Noreen (yirminci yüzyılın başlarında) *aktionsarten* terimini kullanmadığı hâlde kısmen faz/aşama olarak sınıflandırdı. Woisetschlaeger (1976), *aktionsarten*'in duraklama, hâl değişimi vb. kavramlarına dayanan olası fazik/aşamalı yapıların mantıksal bir teorisini geliştirmiştir (Binnick 1991: 456-458).

Bhat, “*aktionsart*”ın süreçler ve durumlar, anlık ve sürerli olaylar, telik (sonuçsal) ve atelik olaylar gibi farklı olaylara atıfta bulunduğunu ve “görünüş” teriminin olayların tamamlanmış veya tamamlanmamış, spesifik veya alışkanlık, başlangıç (giriş), devam (sürerli) veya son (sonuç) vb. belirttiğini aktarır. İkisinin arasında deiktik olan ve olmayan şeklinde bir ayrım yapılabileceğini belirterek konuşanın olayın görüşünü içerdiğini belirterek, genel olarak ayrımın, sözcükleştirme dil bilgiselleştirmeye karşı olarak (kılınışın sözcüksel veya yapım eki ve görünüşün dil bilgisel veya çekim eki) düşünüldüğünü söyler. Bu nedenle “*aktionsart*”ın yani kılınışın “durumsal görünüşler” olarak, görünüşün ise “bakış açısı görünüşleri” olarak adlandırıldığından bahseder (Bhat 1999: 45).

Alan yazında görünüş ve kılınış kategorileri arasındaki farkın belirlenmesi için çeşitli ölçütler belirlendiği gözlenmektedir. Görünüş ve kılınış arasındaki söz konusu ölçütler şu şekildedir (Młynarczyk 2004: 57):

Tablo 15: Görünüş ve Kılınış arasındaki farklar

<i>Görünüş</i>	<i>Kılınış</i>
<i>Öznel</i>	<i>Nesnel</i>
<i>Perspektif</i>	<i>Durumların özelliği</i>
<i>Dil bilgisel</i>	<i>Sözcüksel</i>
<i>Zamansal</i>	<i>Zaman dışı</i>
<i>Zorunlu</i>	<i>Seçmeli</i>
<i>İkili</i>	<i>İkili olmayan</i>

Młynarczyk (2004: 57-58) ve Aslan Demir (2016: 23-27) yukarıda verilen sınıflandırma ölçütlerinin her birini çalışmalarında tartışır. Młynarczyk, dil

bilgisel-sözcüksel tartışması için söz konusu durumun çekimli/bükümlü veya türetme/yapım eki morfolojisine ait olup olmadığını sorgular. Kılınışın tamamen sözcüksel bir kategori olarak ele alınabileceği, ancak aynı zamanda, temel fiil tarafından ifade edilen eylemin nasıl gerçekleştiğine dair daha ayrıntılı bir açıklama verdiğini ancak açıkça biçimsel yollarla ifade edilemeyeceğini belirtir. Młynarczyk, çekimli/bükümlü veya türetme/yapım eki arasındaki ayrımın aslında, Bybee'nin (1985) iddia ettiği gibi, bir biçimbirimin anlamsal içeriğinin miktarında (kademeli) bir ayrım olabileceğini belirtir. Młynarczyk, “öznel ve nesnel” konusunda Hermann (1927), Jakobson (1971), Maslov (1962), Forsyth (1970), Comrie (1976) gibi araştırmacıların incelemelerde bulunduğunu belirtir. Pollak'ın ise “nesnel” ve “öznel” kavramlarının, fiil kipi çalışmasıyla görünüşle nasıl aktarıldığını; fiil kipinin “öznel” bir kategori olarak analiz etme geleneğinin Yunanca gramercilerine dayandığını, Wundt ve Brugmann gibi büyük Alman gramercilerle devam ettirildiğini belirtir (Pollak 1967: 409. akt: Młynarczyk 2004: 57-58). Młynarczyk'a göre görünüşe "öznel" denir, çünkü konuşmacının olayı görmek istediği perspektifi serbestçe seçmesinin konuşmacı tarafından belirlendiği düşünülür. Öte yandan kılınışa “nesnel” denir, çünkü olayın “gerçek dünya” olarak nitelendirilen özellikleri yansıttığı düşünülür. Ancak bu basit iddia incelemeye dayanmamaktadır. *Popisac*'ın “bir süre yazmak” ve *napisac*'ın “yazmayı bitirmek” ve *pisac*'ın “yazıyor olmak” ifadelerinde hangisinin nesnel olduğunu anlamamanın anlaşılamayacağını ve bitmiş “*kupic*”in ‘satın almış olmak’ öznel olurken, bitmiş “*napisac*” ‘yazmak/yazmayı bitirmek’ şeklinin niçin öznel olduğunun bu ifadede cevaplanamayacağını belirtir (Młynarczyk 2004: 57-58).

Aslan Demir, görünüş ve kılınış arasındaki ilişkiyi belli açılardan ham madde-işlemci ilişkisine benzetir. Buna göre, belli ham maddeler belli işlemlerden geçerek görünür/somut bir ürün hâline gelirler. Bu noktada her ham maddenin her işlemci için aynı derecede uygun olmadığı görünmektedir. Bazı ham maddelerin bazı işlemcilerle etkileşimi verimde artışa ya da azalmaya sebep olabilir. Yani görünüş, kılınış üzerinde işlem yaparak onunla ilgili bir kesiti ya da eylemin bütününe görünür hâle getirir. Örneğin; görünüş eylemin başlangıç ve bitiş sınırları arasındaki bir evresini ya da sınır öncesi veya sonrasını görünür kılabilir. Kılınışın konuşma anında bir iletiye dönüşmesi, görünüşün ona ait bir evreyi

belirtmesi konuşma anıyla ilişkilendirilmesiyle gerçekleşir (Aslan Demir 2016: 28-29).

Guzev ve Deniz Yılmaz, kılınışı; fiilin cereyan ediş tarzını, fiilin nitelik veya nicelikçe karakterini yansıtan anlamlara sahip birleşik fiil şekilleri topluluğu olarak belirtip Türkiye Türkçesindeki kılınış türlerini şu şekilde açıklar:

1. Gerçekleşmesi yakın, istenmeyen eylemin gerçekte yerine getirilmediği kılınış anlamına sahip şekil *-(y)E yaz-*
2. Tekrarlanan veya süren eylemin başlaması kılınış anlamına sahip *-(E/İ) r ol-* şekli: *Oğlumuz eve geç gel-ir ol-du.*
3. Eylemin sürekliliği veya yinelenmesi kılınış anlamlarına sahip şekiller:
 - a) Eylemin sürekliliği veya yinelenmesi: *-(y)Edur-*, *-(y)İp dur-*, *-(y)Egit-* - *(y)İp git-*, *-(y)Eko(y)*
 - b) Eylemin geçmişten şimdiki zamana art zamanlı sürekliliği: *-(y)Egel-*, - *(y)İp gel*
4. Konuşanın eylemi ya hayal gücünün ya da iradesinin bir ürünü olarak kabul ettiği, bazen de eylemi şimdilik bir kenara bıraktığını bildiren kılınış anlamına sahip *-(y)Edur-*
5. Eylemin donmasıya da kesilmesi kılınış anlamına sahip şekiller: *-(y)E/-(y) İp kal-*
6. Eylemin bitmesi kılınış anlamına sahip şekiller:
 - a) Tekrarlanan veya süren eylemin bitmesi anlamına sahip *-mEz ol*
 - b) Eylemin geriye dönüşü olmayan bitmişliği anlamına sahip *-(y)İp git-* şekli
7. Eylemin birdenbireliği, tezliği, kolayca gerçekleştirilmesi kılınış anlamına sahip *-(y)İver-* şekli
8. Kendi ardından tepki olarak başka bir olaya neden olma kılınış anlamına sahip *-mEyEgör* (Guzev - Deniz Yılmaz 2004: 40-42).

Kılınış kategorisi fiilin iç zamanı olarak kabul edilecekse elbette ki Türkiye Türkçesi açısından düşünüldüğünde türetme yani yapım ekleriyle ilişkisi olmalıdır. Bu noktada Türkiye Türkçesi üzerine yazılmış geleneksel dil bilgisi kitaplarında *sürerlik*, *yeterlik*, *tezlik*, *yaklaşma* gibi birleşik fiil yapılarının aslında kılınış işaretleyici olarak değerlendirilmesi gerektiği görülmektedir. Ancak söz konusu yapılar Türkiye Türkçesinde birleşik fiil olarak adlandırıldığı için yapım

ekleri içerisinde değerlendirilmemektedir. Bu durum da yine sorunlu bir alana işaret etmektedir. Eğer kılınış işaretleyicileri türetim ekleriyle ilişkili ise hangi yapıların türetim ekleri içerisinde değerlendirileceğinin tespit edilmesi; sürerlik, yeterlik, tezlik, yaklaşma gibi birleşik fiillerin durumu da ayrıca incelenmelidir. Dolayısıyla kılınış ve görünüş kategorileri arasındaki farkların çok sağlam olmadığı anlaşılmaktadır.

Öte yandan Binnick'in de belirttiği gibi alan yazında kılınış aktionsart terimiyle ifade edilen kategori ve Vendler'in sınıflandırması birbirinden ayrı düşünülmelidir (Binnick 1991). Bu anlamda da alan yazında bir sorun olduğu görülmektedir.

1.1.2. Görünüş ve Zaman İlişkisi

Görünüş ve zaman kategorileri arasındaki ilişki bu çalışmada beş konu açısından ele alınacaktır. Bu konuların belirlenmesi alan yazın taraması sonucu elde edilmiştir. Buna göre görünüş ve zaman kategorisi arasındaki ilişkide değinilmesi gereken ilk konu zaman ve görünüş arasındaki farkın tespiti. Buna göre görünüş kategorisi zamana göre daha az bilinen deiktik olmayan bir kategoridir. Lyons, görünüşün, dünya dillerinde zaman kategorisinden daha sık rastlanılan bir kategori olduğunu, zaman kategorisi olmayan diller olduğu halde görünüş kategorisine sahip olmayan dillerin yok denecek kadar az olduğunu bu nedenle de her iki kategorinin olduğu dilleri öğrenen çocukların öncelikle görünüş kategorisini öğrendiğini ve görünüş kategorisini zaman kategorisine göre daha kolay öğrendiklerini belirtmektedir (Lyons 1977: 705). Ancak alan yazında görünüş kategorisi üzerine yapılan çalışmaların zaman kategorinde yapılan çalışmalara kıyasla daha yeni olduğu görülmektedir. Nitekim, Comrie'ye göre, görünüş zaman ve kipe göre daha az tanınmış olup Slav dillerini bilenler bu kategoriye daha çok aşinadır (Comrie 1998: 1).

Görünüş kategorisi ve zaman kategorisini dillere göre sınıflandıran önemli çalışmalardan biri Dahl'dır. Dahl'ın dillere göre zaman ve görünüş sınıflandırması tipleri incelendiğinde görünüşün temel alındığı görülmektedir (Dahl 2000):

Şekil 2: Dahl Avrupa dilleri zaman ve görünüş tipleri³³

<i>Sıfır tipi (Genel)</i>	<i>Başka kategori yok.</i>			
<i>Birinci tip (Genel)</i>	<i>Bitmemiş</i>	<i>Bitmiş</i>		
<i>İkinci Tip (Genel)</i>	<i>Geçmiş dışı-</i>	<i>Geçmiş</i>		
<i>Üçüncü Tip (Genel)</i>	<i>Bitmemiş</i>		<i>Bitmiş</i>	
	<i>Geçmiş dışı</i>	<i>Geçmiş</i>		
<i>Dördüncü Tip (Daha az genel)</i>	<i>Bitmemiş</i>		<i>Bitmiş</i>	
	<i>Geçmiş dışı</i>	<i>Geçmiş</i>	<i>Geçmiş dışı</i>	<i>Geçmiş</i>

(Dahl 2000: 17)

³³ Tablonun aslı için bkz. EK: 4

Özsoy vd.'ne göre kimi dillerde her bir görünüş kategorisi için bir biçimbirim bulunmaktayken Türkçe gibi bazı dillerde zaman ve görünüş kategorilerinin her ikisini de gösteren yapılar bulunmaktadır (Özsoy vd. 2011: 102). Bu görüşe göre; “*Emre şimdi ders çalışıyor.*” cümlesindeki –(I)yor biçimbirimi hem şimdiki zamanı hem de süreklilik görünüşü göstermektedir. Özsoy vd.'nin bu anlamda tek ek-çok işlev ilkesini benimsediği görülmektedir.

Comrie, zaman ve görünüşün farkını “*He was reading*” (*O okuyordu*) ve “*He read.*” (*O okudu*) cümlelerini vererek açıklar. Bu iki cümlenin zamanının geçmişte olduğunu ancak cümlelerin asıl farkının görünüşsel olduğunu bunun da bitmişlik-bitmemişlik temeline dayandığını belirtir (Comrie 1998: 3). Comrie'ye göre her iki kategori de zamanla ilişkilidir ancak dil bilgisel zaman deiktik³⁴ olup şimdiye göre konumlanır, görünüş ise eylemin zamandaki durumuyla ilgilenmez, bir anlamda içsel bir zamandır, dil bilgisel zaman ise dışsal bir zamandır. Zaman ya da kip olmayan bütün kategoriler görünüştür (Comrie 1998: 5-6).

Binnick, zamanın doğada şimdi, geçmiş ve gelecek olmak üzere sınıflandırılabilirliğini, dil bilgisel zamanın dillerdeki dil bilgisel zamanların ve eylemlerin daha yakından tanımlandığı zamanın ifadesi olduğunu, biçimlerin bu durumları ifade etmesini sağlayanın da görünüş olduğunu aktarır (Binnick 1991: 140). Binnick'e göre; zaman görünüşle o kadar yakından iç içe geçmiştir ki, asla zaman bir fiil formunun kullanımını izah etmez. Görünüş, Slav dillerinde belirgindir ancak Batı Avrupa dillerinde değildir ve görünüş bu nedenle dil bilgisi geleneğine Slavca üzerine yapılan çalışmalarla girmiştir. Slavcada, tüm zamanlardaki tüm fiiller, bitmişlik ya da bitmemişlik görünüşleriyle zorunlu olarak işaretlenir yani; hem *ona procitala* hem de *ona citala* 'o okudu' anlamına gelir, ancak iki yapı eş anlamlı değildir. Farkın, ön görüyle tamamlanmaya karşı tamamlanmayan olarak belirlenmesi gerekir. Binnick, üç çeşit görünüşten bahseder. Bunların nasıl ayırt edileceğine dair de şunları belirtir: Aristocu görünüş, durumların ve ifadelerin, fazık/aşamalı yapısal türler açısından sınıflandırılmasıdır. Kılınış (aktionsarten), yer değiştirme, faz/aşama ve durumların alt fazları/aşamaları için ifadelerin bir sınıflandırmasını oluşturur ve gerçek görünüş, bir durumun, kurulduğu referans çerçevesinin zamansal ilişkisi

³⁴ Aslan Demir, deiktik kelimesini *gösterime dayalı* olarak Türkçeye aktararak deiktik zamanların, herhangi bir konuşma durumuna işaret etmek üzere ‘bura ve şimdi’nin merkez alındığı zaman ifadeleri olduğunu belirtir (Aslan Demir 2013).

ile ilgilidir. Binnick'e göre görünüş, E olay zamanının referans çerçeve R ile ilişkisi ile ilgilidir; karmaşık (bitmişlik) görünüşünde E'yi R'nin içine alır, bitmemişlikte E ve R'yi üst üste bindirir, bitmişlikte E, R'den önce gelir. Görünüşel teoriler eylemlerin başlangıcını veya diğer aşamalarını da dikkate alan bazılarını - örneğin, Harris'in de belirttiği gibi tamamlanma (*I had finished writing/Yazmayı bitirmiştin*) ve "genişletilmiş" (*I was writing/Yazıyordum*) ile beraber başlangıç (*I was beginning to write/Yazmaya başlıyordum*) görünüşü önerirken basit/yalın görünüşel olarak nötr/tarafsız zamanlara (*I ate/Yemek yedim*) "aorist" demiştir (Binnick 1991: 456-458).

Görünüş ve zaman arasındaki ilişkide değinilmesi gereken ikinci konu referans zamanı ve görünüş kategorileri arasındaki ilişkidir. Söz konusu ilişkiye Binnick (1991) gibi değinen başka araştırmacılar da vardır. Bu noktada referans zamanı, olay zamanı ve konu zamanı kavramlarına değinmek gerekmektedir. Reichenbach, olay zamanına eşlik eden, ondan önce ya da sonra olabilen üçüncü zaman noktasına "referans zamanı" (reference time) adını vermiştir (Reichenbach 2005: 71). Referans zamanı eylemin konuşma ve olay zamanı ile olan ilişkisi ile belirlenir. Bu ilişki konuşma zamanından önce ya da sonra olma ile ilişkilendirilir. Referans zamanı ile yakından ilişkili olan bir diğer kavram da Klein'in kullandığı konu zamanı (topic time) kavramıdır. Tıpkı Reichenbach gibi Klein da konuşma ve olay zamanının dışında üçüncü bir zamandan söz eder. Konu zamanı, konuşucunun dile getirdiği olayın geçerli olduğu zaman aralığı (time span) anlamındadır (Klein 1994: 3). Klein'in çalışmasını önemli kılan nokta kalıcılık ilkesidir. Klein'in ilkesine şu şekilde bir örnek verilebilir: "*Okuduğu kitap İngilizceydi.*" cümlesinde okuma işi bitse de kitabın İngilizce olma durumu değişmeyecektir. Bu kalıcılık ilkesidir ve dilde bu yapıları ayırt edebilmek önemlidir. Akşehirli, Klein'in "konu zamanı" kavramının bir olayın zaman eksenine yayılışıyla bu olaya eşlik eden ikinci bir olayın zamana yayılışı arasındaki ilişkiye dayandığını, bu açıdan konu zamanı ile görünüş kavramının çok yakından ilişkili olup birlikte değerlendirilmesi gerektiğini savunur (Akşehirli 2010: 30). Benzer bir bilgi İbe Akcan'da da görülür (İbe Akcan 2005: 1-2).

Zaman ve görünüş kategorisi arasındaki ilişkide bahsedilmesi gereken üçüncü konu ise zamanlar arasılık, zamanüstülük gibi terimlerle açıklanan evrensel önermelerin durumlarıdır. Türkiye Türkçesinde süreklilik görünüşü terimi, akla

süreklilik bildiren işaretleyicileri getirir. Bu noktada geleneksel dil bilgisi kitaplarında geniş zaman olarak geçen işaretleyiciler birinci sırada yer alır. Yavaş, Türkçedeki geniş zamanın (aorist) gerçekte bir zaman kategorisi olmadığını, bir kip ya da bir görünüş bildirdiğini savunur. Yavaş, ilk olarak “evrensel önerme” adı da verilen “*İki kere iki dört eder*” tipindeki cümlelerden söz etmiştir. Yavaş’a göre buradaki olayın zaman ekseninde herhangi bir konumlanması söz konusu değildir; aksine burada zaman ekseninin tümüne ya da zaman ekseninin kendisine işaret edilmektedir. Yavaş, geniş zamanın tüm zamanlara ait evrensel önermeleri dile getirdiği örnekler dışında belirli bir zaman dilimi için geçerli olan ve çoğunlukla alışkanlık bildiren, “*Emre her sabah kahvaltı yapar*” gibi örneklerle de yer vermiştir. Alışkanlık bildiren bu tür cümleler, tüm zamanlara ait olan önermelerden başlangıç ve bitiş noktaları olması bakımından ayrılrsa da Yavaş’a göre bu tip cümlelerde de geniş zaman aslında alışkanlık, süreklilik, bitmezlik gibi bir görünüş bildirir. Geniş zaman kategorisinin biçimbirimi olmasına rağmen gelecek zamanı göstermek için kullanılan –A/I/r biçimbirimlerine de yer veren Yavaş, bu gibi durumlarda söz konusu biçimbirimin tahmin ya da olasılık bildirdiğine, yani bu kez de bir “kip” eki işlevinde olduğuna değinir (Yavaş 1979: 46). Yavaş’ın belirttiği evrensel önerme fikri doğru olmakla beraber, bütün dillerde buna benzer cümlelerin kesinlik ve süreklilik ifadeleriyle işaretlenmesi söz konusu önerme ya da ifadelerde süreklilik görünüşünü gösterir. O hâlde bu durum da tesadüfî olamaz. Bu nedenle bu çalışmada söz konusu evrensel önermelerdeki devamlılık durumunun süreklilik görünüşüyle işaretlendiği düşünülmektedir.

Türkiye Türkçesinde süreklilik görünüşü inceleyen bu çalışmada, görünüş kategorisinin bitmişlik-bitmemişlik ilkesine dayandığından yola çıkılmıştır. Alan yazında görünüş kategorisi bitmişlik, bitmemişlik, alışkanlık, süreklilik kategorileri olarak incelenmiştir. Bu çalışmada ise alışkanlık ifadelerinin de tekrarlılık kategorisinin içerisinde değerlendirilebileceği düşünülmüştür.

a) *Her sabah süt içerim.*

b) *Çocukken her sabah süt içerdim.*

Yukarıda verilen *a* ve *b* cümleleri arasındaki tek fark zamandır. Görünüş açısından her iki cümlede süreklilik görünüşü bildirmektedir.

Zaman ve görünüş kategorileri arasındaki ilişkide bahsedilebilecek dördüncü konu ise alan yazında geleneksel dil bilgisi kitaplarında şimdiki ya da geniş zamanı işaretleyen biçimbirimlerin geçmiş zaman anlatan metinlerde kullanımı konusudur. Eylemler, zaman çizgisinde ben-şimdi-bura üçlemesi referans alınarak işaretlenir. Bu şekilde olan işaretlemelerde zamanın deiktik olduğu belirtilir (Comrie 1985: 14). Aslan Demir'in anaforik zamanları³⁵ incelediği çalışmasında deiktik zamanın açıklayamadığı zaman kayması, anlam kayması gibi terimlerle adlandırılan yapıları inceleyerek *-(I)yor*, *-mAktA* ve *-A/I/r* biçimbirimlerinin geçmiş zaman tabanı ile kullanımından bahseder. Bu kullanımların stilistik bir etki verdiğini, anaforik zaman olarak açıklanması ve temelde görünüş kategorisiyle açıklanmaması gerektiğinden bahseder (Aslan Demir 2013: 1105). Ona göre; bunun iki sebebi vardır: Türkçede *-(I)yor*, *-A/I/r* ve *-mAktA* biçimbirimleri görünüş kategorisi açısından anlamlı olup bu biçimbirimler, eylemi başlangıç ve bitiş sınırları arasında görmeyi sağladığı için görünüş bakımından sınırlararasılık bildiren bir değere sahiptir ve bu değer, bazı kullanımlarında tipik bir biçimde ön plana çıkmaktadır (örn. *geliyordu: geçmişte sınırlararasılık vb.*). Ancak bu eklerin görünüşsel değerleri, zaman değerinin bütünüyle reddi anlamına gelmemektedir. Aslan Demir bu duruma “*İşte Ali geliyor*” örneğini verir. Bu cümlede yüklem, *+sınırlar arasılık* ile birlikte *-geçmiş*i de içine alan bir semantik değere sahiptir. *-(I)yor*, *-A/I/r* ve *-mAktA* eklerine, kullanım alanlarını yaygın işlevlerinin dışına çıkarabilme genişliğini ancak “işaretsiz üye” oldukları bir karşıtlık ilişkisi sağlayabilir (Aslan Demir 2013).

-(I)yor, *-A/I/r*, *-mAktA* biçimbirimlerinin kimi eserlerde anlatı tabanı olarak kullanılması Aslan Demir'in de bahsettiği gibi stilistik amaçlarla yapılamayacağı açıktır. *Üslup* kelimesinin sözlük anlamı Güncel Türkçe Sözlük'te şu şekildedir: *Anlatma, oluş, değiş veya yapış biçimi, tarz; Bir sanatçıya, bir çağa veya bir ülkeye özgü teknik, renk, biçimlendirme ve söyleyiş özelliği, biçem, stil; Sanatçının görüş, duyuş, anlayış ve anlatıştaki özelliği veya bir türün, bir çağın*

³⁵ Aslan Demir anaforik zamanı cümledeki ya da metindeki bir dil unsurunun, başka bir unsurla ilişkilendirilmemiş, soyutlanmış şekliyle anlam bakımından bulanık ya da eksik olduğu; anlamının, ancak bir *öncül* (ya da *soncul*) unsur ile ilişkili olarak yorumlanabildiği ifade biçimlerinden oluşturan sistem olarak tanımlar (Aslan Demir 2013: 1099)

kendine özgü anlatış biçimi, biçem, tarz, stil.³⁶ Bu yapılar sadece bir yazar ya da şaire ait üslup göstergesi değildir, bir dönem ya da çağa ait olmadığı gibi sadece Türkçeye de özgü değildir. O hâlde stilistik bir amaçla anlatım tabanı olarak kullanımları mümkün değildir.

Bu çalışmada *-(I)yor*, *-mAktA* ve *-A/I/r* biçimbirimlerinin anlatı tabanı olarak kullanılmasının süreklilik görünüşünden kaynaklı olduğu iddia edilmektedir. Buna göre; *-(I)yor*, *-mAktA* ve *-A/I/r* biçimbirimleri görünüş işaretleyici olarak kullanılmaktadır ve bu anlamda zamanı işaretlememektedirler. Her dilde tekrar tekrar yaratılan eserler bulunmaktadır. Anekdöt ve fıkralar, masallar, hikâyeler, tiyatro metinleri, atasözü, deyim ya da kalıp sözler bu türlere örnek olarak verilebilir. Bahsedilen bu türler bütün dillerde nesilden nesile aktarılan kimi zaman da tekrar tekrar yaratılan türlerdir. Ana dili konuşurları dildeki zaman ve görünüş sistemlerine hâkimdir. Türkiye Türkçesi açısından düşünüldüğünde hem edebi türleri üretenler hem de bu türleri okuyan ya da dinleyenler süreklilik görünüşünün bilgisine doğal olarak sahiptir. Bu nedenle söz konusu yapılarda süreklilik görünüşü kullanılarak türlerin sürekli üretilme durumundan faydalanırlar. Böylelikle Nasreddin Hoca fıkraları ya da atasözlerinde *-A/I/r*, *-(I)yor* nadiren *-mAktA* biçimbirimleri kullanılmış olur. Bu durumun en iyi göstergesi tiyatro metinlerinin dekor ve sanatçıların o dekorda ne yapması gerektiğiyle ilgili bilgi verdiği betimleme kısımlarında görülmektedir. Bu eserlerde oyun yazarı süreklilik görünüşünü kullanarak sanatsal olarak eserinin tekrar tekrar yaratılmasını sağlamaktadır.

Aslan Demir'in çalışmasında Yaman'dan alınan örneklere yer verilir. Bu örneklere bakıldığında süreklilik görünüşü daha iyi anlaşılabilir. Yaman'ın örnekleri şu şekildedir:

- a) *1888 yılında Boğaz vapurunda Karcığar makamında besteleniyor bu güfte.* (Yaman 1999: 67).
- b) *Ödünç kazan alır hoca bir komşusundan. Verirken bir tencere yerleştirir içine. Komşusu sorar: -Bu ne?* (Yaman 1999: 119).

Yaman'ın zaman kayması adlı çalışmasından alınan a örneğinde tarihi bir bilgi verilmektedir. Bu cümle 1888 yılında da 2000 yılında da 2050 yılında da geçerli

³⁶ <http://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 06.07.2019

olacak bir bilgidir. Bu şekilde her dönemde geçerli olan bilgiler için süreklilik görünüşünün kullanılması doğaldır. b'deki örnek bir fıkradan alınmıştır. Fıkralar da a'daki tarihi bilgi gibi farklı dönemlerde anlatılagelecektir. Söz konusu cümleler “*Emre dün elma yedi.*” gibi görece önemsiz, nesiller boyu aktarılacak bir bilgi değildir. O hâlde nesiller boyu aktarılacak bilgilerde süreklilik görünüşünün kullanımı tesadüfi değildir. Bu nedenle tarihi metinlerde, tarihi roman ve hikâyelerde, tiyatro metinlerinde, öykü, hikâye ve fıkralarda biçimbirimlerin süreklilik görünüşü ön planda olmalıdır.³⁷

Zaman ve görünüş kategorileri arasındaki ilişkide bahsedilmesi gereken beşinci konu zaman zarf ve edatlarının görünüş belirlemedeki durumudur. Buna göre, Özmen, haber metinlerinde bitmişlik görünüşünü incelediği çalışmasında söylemde zamansal ilişkilerin belirlenmesine yönelik Kamp ve Rohrer (1983), Hinrichs (1986), Kamp ve Ryle (1993)'ın çalışmalarından bahseder. Kamp ve Rohrer'in çalışmalarında Reichenbach'ın konuşma zamanı (speech time), gönderim zamanı (reference time) ve olay zamanı (event time) kavramlarını söylem düzleminde yeniden yorumlayarak, dil bilgisel zamanın gönderim zamanı bileşenini art gönderimsel olarak kabul ettiklerini, bu kurama göre dil bilgisel zaman aktaran bir cümlemin bu cümlemin öncülü olarak işlev gösteren önceki bir gönderim zamanına göre yorumlandığını aktarır. Eğer bir cümle belirli bir zaman zarfı içeriyorsa, bu zarfın gönderim zamanını belirginleştirdiğini ve dil bilgisel zaman aktaran bu cümlemin zarflarla beraber gönderim zamanıyla eş gönderimsel olduğunu belirtir. Çalışmaya göre zarfların yokluğunda ise, zamansal öncülün cümlemin bağlamından ortaya çıkarıldığını, bu yaklaşımda cümlemin görünüş türünün, zamansal olarak sıralanmamış cümlelerin zamansal olarak nasıl sıralanacağını gösteren söylem oluşturma kuralları için bir girdi oluşturduğunu, görünüş özellikleri açısından olay aktaran bir cümlemin, söylemde o an sunulan bir gönderim zamanından hemen sonra yeni bir gönderim zamanı sunduğunu ve söylemde birbiri arkasına sıralanan olay cümlelerinin anlatsal hareket yarattığı belirtilir (Özmen 2005: 15-16). Özmen'in bahsettiği bu durum Hopper (1979)'da belirtilen görünüş işaretleyicilerinin olaya zemin hazırlama durumu ile de ilgilidir.

Özmen'in de dikkat çektiği gibi cümle içerisinde yer alan zaman zarfları ve görünüş işaretleyicileri görünüşü yorumlamada kullanılmaktadır. Bu anlamda

³⁷ Süreklilik görünüşünün söz konusu anlamı için bkz. Bölüm: 2.

süreklilik görünüşünü belirlemede bazı işaretleyicilerden yararlanılır. Zaman zarflarının zaman ekseninde gösterdikleri konum konuşma zamanıyla ilişkili olarak işaretlenir. Demirgüneş, bütün dillerde zaman odaklı zarflar, süreç zarfları, tamamlama zarfları, sıklık zarfları olmak üzere dört tür zaman zarflarının olduğunu aktarır (Demirgüneş 2008b: 284). Zaman zarfları süreklilik görünüşünün kendi içinde derecelendirilebileceğini gösterir.

a) *Her sabah saat sekizde süt içerim.*

b) *Cumartesileri süt içerim.*

c) *Ben bazen süt içerim.*

Yukarıda örneklendirilen *a*, *b* ve *c* cümleleri süreklilik görünüşü bildirse de sürekliliğin derecesi açısından birbirinden farklıdır. Bu çalışmanın temelini de bu nokta oluşturmaktadır. Süreklilik görünüşü kendi içerisinde derecelerine göre sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma, süreklilik görünüşünün en fazla hangi işaretleyicilerle kullanıldığını gösterecektir.

Süreklilik görünüşünün işaretlenmesinde zaman zarflarının yanı sıra zaman edatları da önemli bir işaretleyicidir. Bu noktada zaman edatları da zaman ve görünüş kategorileriyle ilişkilidir. Edatların tek başlarına bir anlamları yoktur ancak cümle içerisinde anlam kazanarak bir işlev taşırlar (Korkmaz 2009: 1052). Akşehirli “-*DAn beri*”, “-*A kadar*”, “-*A doğru*” gibi edatların cümlede belirtilen olayın zaman eksenindeki konumu ya da yayılışı hakkında bilgi verdiğini bu nedenle zaman edatlarının dilsel zamandan çok, görünüş kategorisini ilgilendirdiğini düşünür (Akşehirli 2010: 24-25). Akşehirli’nin bu görüşünün alan yazına ve örneklere bakıldığında isabetli olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada süreklilik görünüşü işaretleyicilerinden biri de ikilemeler olarak tespit edilmiştir. Aksan, ikilemeleri incelediği çalışmasında Türkçede eylemin yinelemesi ile sağlanan süreklilik anlatımının bitmemişlik görünüşünün yapısal bir aracı olmayıp eylemin kılınışıyla ilgili olduğunu belirtir. *ye- ye- ya da yürü- yürü-* bir bütün olarak her zaman *[-Juç nokta, [+]dinamik* özelliklerine sahip dönüşüm göstermeyen *[-d]* edim eylemleri olduğunu söyler. Dipnotta ise Aksan, şu çalışmalara yer verir; Tagolog, Pasifik’teki bazı dillerde yineleme ve süreklilik anlatan eylem yinelemesi yinelenmemiş eylemlerin bitmemişlik görünüşü aktaran biçimleri olarak yorumlanır (Aksan 2001: 118). Böylece ikileme bitmemişlik görünüşünü anlatan yapı olur (Dahl 1994: 245 akt: Aksan 2001: 118). Bybee ve diğerleri Tok Pisin, Nekarani gibi dillerde bitmemişlik görünüşünün

evrimini yineleme ve süreklilik anlatan eylem ikilemelerine bağlar (Bybee vd. 1994: 171). Bu çalışmada ikilemelerin süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olarak kullanıldığı durumlar tespit edilmiştir.

1.2.GÖRÜNÜŞ SINIFLANDIRMALARI

Alan yazında görünüş sınıflandırmalarında dikkat çeken isimler ve sınıflandırma örnekleri şu şekilde verilebilir:

Forsyth, Rusça fiillerin zaman formlarının iki şekilde olabildiğini bunların geçmiş ve şimdi, geçmiş ve gelecek şeklinde ortaya çıktığını belirterek Rusçada İngilizce ve Fransızcadan farklı olarak genellikle konuşmada fiillerin leksikal anlamlarını ifade eden iki paralel fiil seti bulunduğunu bunların da bitmemişlik (imperfective) ve bitmişlik (perfective) olduğunu aktarır. Forsyth, daha sonra çalışmasında Rusça fiillerdeki görünüş kategorisiyle ilgili geleneksel çalışmalardan bahsederek Miklosich'in söz konusu durumla ilgili olarak popüler ilk açıklamayı yaptığını belirtir buna göre, bitmemişlik (imperfective) teriminin devam eden olayları, bitmişlik (perfective) teriminin ise tamamlanmış olayları nitelediğini söyler. Forsyth çalışmasında diğer çalışmalardan da bahseder. Forsyth'un aktardığına göre; Vinogradov, eylemin bazı iç limitlerle ilişkili olduğunu dolayısıyla bitmiş (perfect) bir fiilin tamamlanma noktasını, başlangıç noktasını ya da belli bir süre içindeki performansını gösterebileceğini belirtir. Shakmatov ise olaya farklı bir bakış açısı getirerek eylemin sürecinin bitmemiş (imperfective) olanlarında uzun, bitmiş (perfective) olanlarında kısa olduğunu belirttiğini, bu ifadenin de “*linear action*” ve “*punctional action*” zıtlığını ortaya çıkardığını aktarır ve bu duruma şu örnekleri verir: *он стучал 'he knocked' (or 'was knocking')-'linear' (Tıklattı veya tıklatıyor (kapıyı vs. için)) он стукнул 'he knocked' (once)-'punctional' (Tıklattı bir kere)* (Forsyth 1970: 2-3).

Friedrich ise görünüş sistemini üçe ayırır:

Tablo 16: Friedrich'in görünüş sınıflandırması

1. Süreklilik (Durative, continuative, etc.)
2. Anlık (punctional, completive, perfective, etc.)
3. Durağanlık (stative, perfect, etc.)

(Friedrich 1974: 36).

Li, Thompson ve Thompson; Friedrich'in dediği üçüncü görünüş hakkında yorumlarda bulunur. Onlara göre, açıklama durum bildirmesi kavramında yatmaktadır. Ancak bu, basit bir durum bildirmenin ötesinde bir şeydir: bitmişliğin özü, olayları/durumları bir referans zamanıyla ya anlatımın zamanına ya da konuşma eyleminin zamanına bağlama işlevidir. Bu şekilde incelendiğinde, Friedrich'in üç temel görünüş kategorisinin hepsinin temelde faydacı bir işlevi olduğu görülebilir, bu yüzden birçok dilde özel işaretler hak eder: Bitmiş ve bitmemiş görünüşler, olayları, birbirleriyle ilişkilerinde rapor ederken; bitmişlik, durumları bir referans zamanla ilişkilendiren yorumlarda bulunur (Li, Thompson ve Thompson 1982: 19-20).

Dahl, görünüş kategorisini Bitmişlik ve Bitmemişlik olarak ayırır. Bitmemişlik kategorisini ise Süreklilik (Progressive), Alışkanlıklar ve Genelleyiciler olarak sınıflandırır:

Tablo 17: Dahl'ın görünüş sınıflandırması

<i>Bitmişlik</i>	<i>Bitmemişlik</i>
	<i>Süreklilik</i> <i>Alışkanlıklar</i> <i>Genelleyiciler</i>

(Dahl 1985: 69)

Hopper'a göre; görünüş, süreklilik veya bitmemişlik ve anlık veya bitmişlik kategorileri arasındaki ayrımın evrenselliğinin farklı söylem işlevleri bakımından verilebilmesidir. Bitmişlik, olayları ilişkilendirmek veya anlatmak için kullanılırken; bitmemişlik devam eden, eş zamanlı, arka plan olayları hakkında bilgi sağlamak için kullanılır. Bu ayrım, en basit şekilde, her biri bir önceki olayın tamamlanmasına bağlı olan ayrı bir olayı ifade edilme, sıradan bir sıra ile sunulma şeklindedir. Bu ayrım, en iyi, bitmişliğin öykü cümlelerinin sıralı sırayla sunulduğu, her biri öncekinin bitimine bağlı olan ayrı bir olayı ifade eden, bitmişlik “figürlerine” “zemin” olarak ortaya çıkan, destekleyici, devam eden, süreklilik arz eden veya alışılmış olayları işaret eden bitmemişlik maddeleriyle keskin bir şekilde çelişen anlatı söyleminde görülür (Hopper 1979). Dolayısıyla Hopper, Türkiye Türkçesi açısından düşünüldüğünde hikâye ve romanlarda –*DI* ile işaretlenen cümlelerde figür; –(*I*)*yordu* ile işaretlenen cümlelerin olaya zemin oluşturulduğunu söyler. Zemin ile sürekliliğin verildiğini belirtir. Gerçekten de

hikâye ve romalardaki hareketi sağlayan unsurun *-(I)yordu* yapısı olduğu görülmektedir. Elbette ki bunun sebebi *-(I)yor* biçimbiriminin süreklilik görünüşüdür.

Hopper, bitmişlik fiil dizisinin kronolojik olarak olabileceğini, böylece her bitmişlik fiilin aktivitesinin, bir sonraki harekete geçmeden önce tamamlanması gerektiğini tespit eder. Ayrıca, bitmişlik fiillerin karakteristik olarak dinamik, realis kipinde sunulan dinamik, kinetik olaylar olduğunu ve anlatı için vazgeçilmez olduğunu; bitmemiş fiillerin eylemleri diğer fiillerin eylemleriyle eş zamanlıyken, bir zaman dilimini kapsadığını tanımlayıcı materyal sağladığını ve irrealis kipinde olabildiğini belirtir (Hopper 1979).³⁸

Vogt, çalışmasında bitmemişliği süreklilik görünüşü, aoristi anlık görünüş ve bitmişliği sonuçsal görünüş olarak nitelendirir. Aoristin tanımlaması, her iki bitiş noktasına yönelik olmayan, dışsal bir bakış açısı ile soyut olarak tutarlıdır. Bitmişliğin de olağan kanıtları vardır; cümlelerin içeriğinin, konuşmacının ilk elden bilgisi olmadığını, fakat cümle içerisinde açıklanan olaydan kaynaklanmış olduğu düşünülen bir durumdan çıkarıldığını gösterir. Bu, bitmişliğin, bakış açısı da dâhil, kapsama alanında diğer iki görünüşten farklı olduğunu göstermektedir. Bakış açısı bitiş noktasındadır ve başlangıç noktası resimde bile değildir (Vogt 1971).

Klein, alışkanlık görünüşünün konu zamanı ve sözcüğün içeriğiyle ilgili olduğunu belirtir (Klein 1994: 48). Klein'in bu sözleri "*Eyfel Kulesi Paris'te bulunmaktadır.*" (*Eiffel Tower stands in Paris.*) cümlesindeki süreklilik ifadesini açıklamaktadır.³⁹

Streitberg, tüm Slavcanın ve Baltık dillerinin fiil sisteminin üç temel semantik kategori tarafından yönetildiğini öne sürmektedir. Ona göre bu üç semantik kategori şu şekilde belirlenmiştir (Streitberg 1891):

³⁸ Demirel ve Kerioğlu realis ve irrealis karşıtlığını önermenin gerçeklik durumu ile açıklar. Buna göre "Ali geldi." gerçekleşmiş bir durumu karşılar. Çünkü Ali'nin gelmesi gerçekleşmiştir. Ancak "Ali gelsin." henüz gerçekleşmediği için gerçek dışıdır. (Demirel ve Kerimoğlu 2015: 1274).

³⁹ Klein'e göre zaman kategorilerinin içerisinde bir de *konu zamanı* (*topic time*) vardır (Klein 1994: 24). Konu zamanı, dilsel zaman ifade zamanı ile durum zamanı arasında zamansal bir ilişkiyi karşılamaz. Bu nedenle klasik zaman teorisi yanlıştır. Dolayısıyla "*Dün iş başvurusu yapan adam İngilizdi.*" gibi bir cümlede geçmiş zaman işaretlenmiş olsa da bugün de iş başvurusu yapan adamın İngiliz olma durumu değişmeyecektir. İngiliz olma durumu sürekli. Bu cümlede konu zamanı geçmiştedir ancak İngiliz olma durumu şimdiyi, geçmiş, geleceği içine alan bir sürede devamlılık arz etmektedir.

1. *Bitmemişlik/süreklilik/sürerlik görünüşü* (Imperfective/durative/continuous aspect) kesintisiz süresi veya sürerlik içinde bir eylem sunan görünüştür.

2. *Bitmişlik/sonuçsal görünüşü*, (Perfective/resultative aspect) fiilin anlamına eylemin tamamlanma anını katar; bu kategori iki alt kategoriden oluşur: sona erme anını vurgulayan anlık-bitmişlik görünüşü ve eylem süresi ile birlikte tamamlanmayı ifade eden sürerlik-bitmişlik görünüşüdür.

3 *Yineleme görünüşü*, (Iterative aspect) yineleme ifade eder (Streitberg 1891).

Givon, çalışmasında kiplik, zaman ve görünüş kavramlarını şu şekilde tablolaştırır:

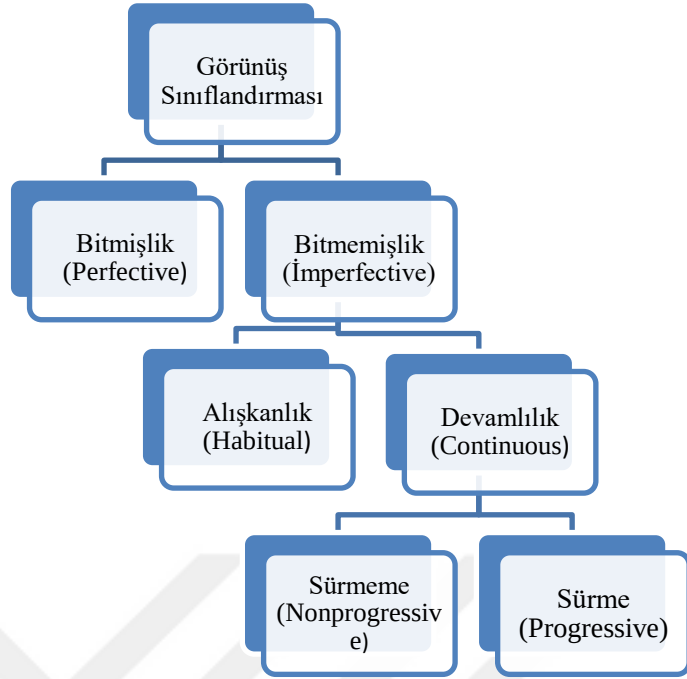
Tablo 18: Givon'un kiplik, zaman ve görünüş kategorileri sınıflandırması

Kiplik (Modality)	Zaman (Tense)	Görünüş (Aspect)
Gerçek (Fact)	Geçmiş (Past)	Tamamlanmış (Perfective)
	Şimdi (Present)	Bitmiş (Perfect)
Gerçek dışı (Non Fact)	Gelecek (Future)	Devam eden (Progressive)
		Alışkanlık (Habitual)
		Tekrarlı (Repetitive)

(Givon 2001: 305)

Comrie, görünüşü bitmişlik ve bitmemişlik olarak ayırdıktan sonra bitmemişlik kategorisini alışkanlık ve devamlılık olarak ayırır. Devamlılık kategorisine ise sürme ve sürmeme durumlarına göre ikiye ayırır:

Tablo 19: Comrie'nin Görünüş Sınıflandırması

(Comrie 1998: 25)

Comrie'ye göre; İngilizcenin alışkanlık ve devamlılık görünüşleri bulunmaktadır. Örneğin; “*John used to work here.*” (*John burada çalışmıştı.*) cümlesinde alışkanlık görünüşü bulunurken, “*John was working here*” (*when I entered.*)” (*Ben içeri girdiğimde John çalışıyordu.*) cümlesinde devamlılık görünüşü öne çıkıyor. Comrie, bunun dışında sadece geçmiş (past) ifade ile de süreklilik anlamı verilmesinin olasılık dâhilinde olduğunu belirterek “*John worked here.*” (*John burada çalıştı.*) örneğini verir (Comrie 1998: 25). Comrie, geniş zamanın birçok dilde alışkanlık görünüşünün olduğunu İngilizcenin de bu dillerden biri olduğunu belirterek “*John goes to work at eight o'clock (everyday)*” (*John her gün saat sekizde işe gider.*) örneğini verir. Comrie, bu örnekte John'un cümle söylendiği anda işte olup olmadığının açık olmadığını belirtir. Ancak geniş zamanla kurulan “*Eiffel Tower stands in Paris.*” (*Eyfel Kulesi Paris'te bulunmaktadır.*) gibi bir cümlede alışkanlık görünüşünün aralıklarla tekrarlanan bir durum dizgesine değil, her zaman elde tutulan karakteristik bir durumu ifade ettiğini belirtir (Comrie 1985: 39).

Comrie'nin verdiği örnekler Türkiye Türkçesinde de örneklendirilebilir: “*İpek, sabahları kahvaltı yapar.*” örneğinde İpek'in bir alışkanlığı anlatılmaktadır. Cümlede alışkanlık anlamı “*sabahları*” kelimesi ve *-A/I/r*

biçimbirimden anlaşılmaktadır. “*sabahları*” kelimesi sözcüksel olarak süreklilik anlamını göstermektedir. –*A/I/r* biçimbirimi ise görünüşsel olarak süreklilik ifade etmektedir. –*A/I/r* biçimbirimi hem eylemin devamlı olarak gerçekleştiğini anlatırken hem de eylemin bir alışkanlığa dönüştüğü ve sıklıkla yapıldığını göstermektedir. Sözcüksel olarak “*sabahları*” ifadesinde yer alan çokluk biçimbirimiyle eylemin birden fazla yapıldığı anlamı pekiştirilmektedir.

Comrie’nin “*Eiffel Tower stands in Paris.*” cümlesi Türkiye Türkçesine “*Eyfel Kulesi Paris’te bulunmaktadır.*” şeklinde aktarılabilir. Cümledeki bilgi Comrie’nin cümleyi yazdığı 1985 yılı için de cümleyi 2019 yılında okuyan biri için de geçerli olan bir bilgidir. –*mAktA* biçimbirimiyle Türkiye Türkçesine aktarılan cümlede –*mAktA* biçimbirimi görünüşü itibarıyla sürekliliği işaretlemektedir. –*DIr* biçimbirimi de –*mAktA* biçimbirimine eklenerek kesinlik anlamı katmıştır. Söz konusu durumların yanı sıra Türkiye Türkçesine “*bulun-*” fiili ile aktarılan fiilin sözlüksel anlamı ve fiilin kılınışı da süreklilik anlamına işaret etmektedir.

Johanson’un görünüş kategorisinin Türkçe üzerine yapıldığı için en fazla ilgi çeken çalışmalardan olduğu söylenebilir. Onun sınıflandırmasının üç kolu vardır. Buna göre, bir fiil *intraterminal*, *postterminal* ve *terminal* olabilir. *Intraterminal* (sınırlar arasılık) bir olayın başlangıç ve bitiş sınırları arasında gözlemlenmesini ifade eder. *Postterminal*, (sınır sonrasılık) bir olayın kritik sınırı aşıldıktan sonraki safhada gözlenmesidir. *Terminallik* (sınıra bakış) ise bir olayın kritik sınırı ulaşıldığında gözlemler (Johanson 2016).

Araştırmacılar bitmişlik ve bitmemişlik görünüşü arasındaki ayrımı da vermiştir. Söz konusu ayrımlar şu şekilde tablolştırılabilir:

Tablo 20: Binnick bitmişlik-bitmemişlik görünüşü ayrımı

Binnick (1991: 154)	
<i>Bitmiş</i>	<i>Bitmemiş</i>
<i>Devam etmez</i>	<i>Devam eder</i>
<i>Anlık</i>	<i>Tekrarlı</i>
<i>Tamamlanmış</i>	<i>Alışkanlık</i>

<i>Dinamik</i>	<i>Statik</i>
<i>Geçici</i>	<i>Kalıcı</i>

Tablo 21: Dik bitmişlik-bitmemişlik görünüşü ayrımı

Dik (1997: 222)	
<i>Bitmiş</i>	<i>Bitmemiş</i>
<i>Tamamlanmış</i>	<i>Tamamlanmamış</i>
<i>Sınırlı</i>	<i>Sınırlı değil</i>
<i>Kapalı</i>	<i>Açık</i>
<i>Bölünmez</i>	<i>Bölünebilir</i>
<i>Dışarıdan bakış</i>	<i>İçerden bakış</i>

Görünüş (aspect) çalışmalarındaki sınıflandırmaları kullanarak, dil incelemelerinde bulunan kitaplarda şu durumlar tespit edilmiştir:

Nurse, Bantu dilinde zaman ve görünüş adlı çalışmasında Comrie'nin görüşlerini aktararak dil bilimsel olarak zamanın dinleyiciler için zaman çizgisindeki yerini kurduğunu, görünüşün ise olayların zaman çizgisinde nasıl dağıldığını belirlediğini aktarır. Bantu dillerinde görünüşü bitmişlik, bitmemişlik, devamlı ve alışkanlık olarak incelemiştir (Nurse 2008: 129).

Michalins, İngilizcenin görünüşünü incelediği çalışmasında İngilizce görünüşün dil bilgisi, durum ve öbek görünüşü olarak üçe ayrılabilirliğini belirtmiştir (Michalins 1998: 260).

Svantesson, Moğolcada zaman, kip ve görünüş adlı çalışmasını Dahl'a göre düzenlediğini belirterek en az dört görünüşün olduğunu aktarır. Bunların *tamamlanmış (perfect)*, *devam eden (Progressive)*, *alışkanlık (habitual)* ve *pekiştirmeli (intensive)* görünüşler olduğunu aktarır. İlk üçünün Moğolca yardımcı fiilin “*bai*” yani “*to be*” ile eklenerek yapıldığını, pekiştirmeli görünüşün ise bir yapım eki olan –*čx* eklenerek yapıldığını belirtir. Tamamlanmış görünüşte olayın geçmişte olduğunu ancak referans zamanıyla söz konusu durumun ilişkili

olduğunu aktarır. Tamamlanmamış görünüşte konuşma anında devam eden olayların ya da geçmişte aynı anda yapılan eylemlerin olduğunu söyler. Svantesson alışkanlık görünüşünün Moğolcada sık kullanıldığını tekrar eden ya da alışkanlık hâline gelen eylemler için kullanıldığını, yoğunlaştırılmış görünüşte ise beklenmeyen, aniden olan veya zorla ve tamamen olan eylemler için kullanıldığını aktarır (Svantesson 1991:194-198).

Smassaert zarfların görünüşleriyle ilgili çalışmasında Flemenkçe temel görünüş sınıflandırmasını üç çift parametre halinde şu şekilde gösterir:

Şekil 3: Smaessaert zarfların görünüşleri

Henüz değil		tüm	Henüz		artık değil
[B-]	B	[B+]	[E+]	E	[E-]
----- -		+++++++ +	+++++++ +		----- -
negatif		Pozitif	Pozitif		negatif
başlangıç		başlangıç	Bitiş		bitiş
öngörümlü		artgörümlü	Öngörümlü		artgörümlü
<i>Şekil 1: 3 ikili parametre üzerinden bir tanım</i>					

3

a. Gerçek Kutuplanma	GK = 1 (pozitif kutuplanma)	GK = 0 (negatif kutuplanma)
b. Kutuplanma Geçışı	KG = 1 (başlangıç = -/+)	KG = 0 (bitiş = -/+)
c. Perspektif	PS = 1 (artgörümlü)	PS = 0 (öngörümlü)

(Smasseart 2007: 28)⁴⁰

Smasseart, (3a)'daki gerçek kutuplanma parametresiyle olayın 'içindeki' zamansal referans noktasını belirleyen pozitif zarflar/zarfımsılar, yani şekilde

⁴⁰ Tablonun aslı için Bkz: Ek: 2.

belirtilen B'deki başlangıç ve E'deki bitiş ve olayın 'dışında' referans zamanı belirleyen negatif zarflar/zarfımsılar arasında bir ayrım yapar. (3b)'deki kutuplanma geçişi parametresi, 'olayı başlatan' başlangıcı (negatiften pozitif kutuplamaya) 'olayın sonlandıran' bitişten (pozitiften negatif kutuplanmaya) ayırt eder; son olarak, (3c)'deki perspektif parametresi, 'gerçek bir kutuplanma geçişiyle geçmişe dönüp bakan' zarflar/zarfımsılar (artgörümlü olarak) ile 'umulan bir kutuplanma geçişini bekleyen' zarflar/zarfımsılar (öngörülü olarak) arasındaki farkı kodlar (Smasseart 2007: 28).

Bybee, Perkins ve Pagliuca geçmiş, şimdi ve bazen de gelecekle uyumlu olan alışkanlık (habitual) görünüşünün işaretleyicilerine sahip dillerin olduğunu bu tür dillerde, alışılmış görünüş işaretleyicisinin herhangi bir zorunlu zaman bildirmeksizin, bütün zamansal bağlamlarda ortaya çıkabildiğini belirtir (Bybee, Perkins ve Pagliuca 1994: 153).

Forsyth, Modern Rusçanın görünüşünü incelediği çalışmasının sonucunda şöyle bir sonuca varır:

Tablo 22: Forsyth Rusçada görünüş sınıflandırması

Geçmiş Zaman	Şimdiki Zaman	Gelecek Zaman
Dün kırdı. Dün kırıyordu. Uzun zamandır kırıyordu. Her gün kırıyordu.	Şimdi kırıyor.	Yarın kıracak. Yarın kırıyor olacak. Uzun zamandır kırıyor olacak. Her gün kırıyor olacak.
GENİŞ ZAMANIN HİKÂYESİ Dün kırıyor. Aniden kırıyor.	Yarın gidiyor. Şimdi söyleyeceğim.	
O anda her gün kırıyor.		

Onun kıldığını hatırlıyorum ama bu sık değildi. Kırarken söylüyor.	
Her gün kırıyor. Geniş Zaman Alışkanlık	

(Forsyth 1970: 355)⁴¹

Bache, görünüşü kategoriler arası ele alır ve şu tanımlara ulaşır: A +*GÖRÜNÜŞSEL*, kesin bir durumsal odağı aktarır. A -*GÖRÜNÜŞSEL*, tarafsız bir durum odağını aktarır. Bir bitmişlik temsili bir dışsal durumsal odağı ifade eder. Yani düz söz unsuru muhatabı, duruma dışardan, bütün bir durum olarak bakmaya davet eder. Bitmemişlik, bir içsel durumsal odağı iletir, yani düz söz unsuru muhatabı, duruma içerden, ilerleme halinde bir durum olarak bakmaya davet eder. Bache'ın görünüş kategorisinin ilişkili olduğu kategoriler için yaptığı tablo ise şu şekildedir:

Tablo 23: Bache görünüş ve ilişkili olduğu kategoriler

II. Bağdaşma ilişkileri ve kısıtlamaları

A. Eylem ve görünüş:

(6.1a) -EYLEMSEL ↓ +GÖRÜNÜŞSEL

(6.1B) -EYLEMSEL >> -GÖRÜNÜŞSEL

Modelin Genel Taslağı

(6.2a) karmaşık ↓ bitmişlik

(6.2b) karmaşık >> bitmemişlik, -GÖRÜNÜŞSEL

(6.3a) anlık ↓ bitmemişlik

(6.3b) anlık >> bitmişlik, -GÖRÜNÜŞSEL

⁴¹ Tablonun aslı için Bkz: Ek: 2

(6.4a) sonlu/bitimli ↓ bitmemişlik

(6.4b) sonlu/bitimli >> bitmişlik, -GÖRÜNÜŞSEL

(6.5a) dolaysız/yönlendirilmiş ↓ bitmişlik

(6.2b) dolaysız/yönlendirilmiş >> bitmemişlik, -GÖRÜNÜŞSEL

B. Zaman ve görünüş:

(7.1a) şimdiki zaman ↓ bitmişlik

(7.1b) şimdiki zaman >> bitmemişlik, -GÖRÜNÜŞSEL

C. Eylem ve görünüş:

(8.1a) anlık ↓ şimdiki zaman

(8.1b) anlık >> gelecek zaman, geçmiş zaman, -ZAMANSAL

(8.2a) sonlu/bitimli ↓ şimdiki zaman

(8.2b) sonlu/bitimli >> gelecek zaman, geçmiş zaman, -ZAMANSAL

III. Anlamanın tanım-düzey değişkenliği:

A. Eylem:

(9) Tanım düzey = görünüş ve zamanın işlev düzeyi (aşağıya bakınız)

B. Zaman:

(10) Tanım düzeyi, bitmişlik olmayan ve sonlu/bitimli-anlık olmayan (yani – EYLEMSEL, karmaşık, dolaysız/yönlendirilmiş veya bağımsız) yukarıdaki örneklerle (7) ve (8) tarafından kısıtlanmıştır.

C. Görünüş:

(11) Tanım düzeyi, şimdiki zaman olmayan ve bağımsız (yani geçmiş, gelecek zaman veya –ZAMANSAL, karmaşık, dolaysız/yönlendirilmiş veya bağımsız) yukarıdaki örneklerle (6) ve (7) tarafından kısıtlanmıştır.

IV. Anlamanın işlev-düzey değişkenliği

A. Eylem ve görünüş:

(12.1) -EYLEMSEL ↓ +GÖRÜNÜŞSEL

→ -GÖRÜNÜŞSEL ≈ x [x ↑ +GÖRÜNÜŞSEL]

Daha belirgin olarak aşağıdakilerden biri olarak algılanır:

(12.1a) -EYLEMSEL ≈ karmaşık

(12.1b) -EYLEMSEL ≈ anlık

(12.1c) -EYLEMSEL ≈ sonlu/bitimli

(12.1d) -EYLEMSEL $\approx$ dolaysız/yönlendirilmiş

(12.1e) -EYLEMSEL $\approx$ bağımsız

(12.2) karmaşık $\downarrow$ bitmişlik

$\rightarrow$ karmaşık $\approx$ x [x $\uparrow$ bitmişlik]

x = anlık > sonlu/bitimli > bağımsız

(12.3) anlık $\downarrow$ bitmemişlik

$\rightarrow$ anlık $\approx$ x [x $\uparrow$ bitmemişlik]

x = karmaşık > dolaysız/yönlendirilmiş > bağımsız

(12.4) sonlu/bitimli $\downarrow$ bitmemişlik

$\rightarrow$ sonlu/bitimli $\approx$ x [x $\uparrow$ bitmemişlik]

x = dolaysız/yönlendirilmiş > karmaşık > bağımsız

(12.5) dolaysız/yönlendirilmiş $\downarrow$ bitmişlik

$\rightarrow$ dolaysız/yönlendirilmiş $\approx$ x [x $\uparrow$ bitmişlik]

x = sonlu/bitimli > anlık > bağımsız

B. Zaman ve görünüş:

(13.1) şimdiki zaman $\downarrow$ bitmişlik

$\rightarrow$ şimdiki zaman $\approx$ x [x $\uparrow$ bitmişlik]

x = gelecek, geçmiş > -ZAMANSAL

C. Eylem ve zaman:

artık/sistemsal olarak geçersiz

(Bache 1997: 304-307)⁴²

Ameka ve Dakubu'nun editörlüğünde yapılan Kwa dillerinin görünüş ve kipliğini incelediği çalışmada diller genel olarak bitmişlik-bitmemişlik zıtlığı üzerinden incelenmiş ve detaylandırılmıştır. Söz konusu çalışmada, kelimelerin sözlük anlamlarının da göz ardı edilmemesi gerektiği belirtilmiş ve yineleme-alışkanlık zıtlığı gibi zıtlık paradigmalarıyla incelemeler yapılmıştır (Ameka ve Dakubu 2008).

Comrie ve Anderson'un "Kamurun'daki Sekiz Dilde Zaman ve Görünüş" adlı çalışmalarında Makaa dilinde bitmişlik, alışkanlık, tekrarlılık (perfective, habitual,

⁴² Metnin aslı için bkz: Ek: 3

progressive) olarak; Kako, Nugunu, Mundani ve Podoko dillerinde bitmişlik-bitmemişlik (perfective-imperfective) olarak; Koozime dilinde bitmişlik-bitmemişlik-alışkanlık ve işaretsizlik (perfective, imperfective, habitual, unmarked) olarak inceleme yapılmıştır. Nomaandε dilinde bitmişlik-bitmemişlik, alışkanlık (perfective, imperfective, habitual) olarak tespit edilmiştir. Mofu-Gudur dilinde⁴³ bitmemişliğin alt türleriyle kullanılan tamamlamalı bir birleşim tespit edilmiştir. Bu görünüş ne zamana ne de görünüşe uyan ama “şimdiki zamanla ilgisi olan geçmiş bir duruma” atıfta bulunan ve tamamlamalı görünüş belirleyicisi gibi kalıbı olan çeşitli bitmişlik yapıları olarak incelenmiştir (Comrie ve Anderson 1991). Bu çalışmayla dillere göre sınıflandırma yapılmasının daha uygun olacağı nitekim bazı dillerde sınıflandırmanın bazı kollarının eksik ya da yetersiz kaldığı görülmektedir. Kamerun’daki sekiz dil farklı özellikler gösterdiğine göre her dil kendi içerisinde değerlendirilmelidir. Yine Koozime dilinde⁴⁴ biçimsel görünüş belirleyicisine göre dört olasılık vardır: bitmişlik, bitmemişlik, alışkanlık veya belirtisizlik. Görünüş için belirtisiz olan bir fiil bağlamına göre bitmiş, bitmemiş veya alışkanlık olarak yorumlanır. Bitmişlik, Comrie tarafından “durumun iç zamansal seçim bölgesine açık atıf olmamasını içeren” görünüş formu olarak tanımlanır. Olaylar içsel olarak karmaşık olsa ve uzun bir zaman periyodunda sürse bile yine de tek bir durumu oluşturan bitmişlik olarak görülebilir. Diğer taraftan bitmemişlik görünüşü söz konusu olayın bir zaman periyodunda meydana geldiğine ve içyapısının belirgin olduğuna dikkat çeker. Alışkanlık görünüşü bitmemişliğin alt koludur ve “genişletilmiş (ki genişletilmiş anın küçük bir özelliği değil tam olarak tüm periyodun karakteristik özelliği olarak görülür) bir zaman periyodunun karakteristiği olan bir durum” olarak tanımlanır. Bitmişlik görünüşü belirleyicisine sahip fiiller ya bitmişlik ya da alışkanlık olarak okunurken alışkanlık görünüşü belirleyicisine sahip fiiller sadece alışkanlık olarak okunur (Comrie 1998: 21- 27).

Giorgi ve Pianesi, zaman ve görünüşü semantik ve morfosentaks açısından incelemişlerdir. Onların çalışmasında görünüş sistemi de yine bitmişlik-bitmemişlik zıtlığına dayanmaktadır (Giorgi ve Pianesi 1997).

Bhat, çalışmasında zamanın ya bir olayı belirten cümleyi söyleyerek (deiktik zaman) ya da cümlenin kendisinde belirtilen başka bir olayla (deiktik

⁴³ Güney Kamerun’da konuşulan Çadcanın bir kolu

⁴⁴ Kamerunda bir dil

olmayan zaman) ilişkilendirerek bir olayın zamansal konumunu belirtmesi olarak açıklar. Ona göre görünüş, bir olayın zamansal yapısını, yani olayın zaman içinde meydana gelme şeklini gösterir (devam eden veya tamamlanan, başlangıç, devam eden veya biten, tekrarlayan veya anlık gerçekleşim vb.). Bhat, zaman ve görünüş kategorileri arasındaki farkı, yardımcı fiil tarafından gösterilen zaman ayrımını, yardımcı fiil ve ana fiil ile birlikte ortaya çıkan görünüş ekleri ile görünüş ayrımını Hintçe cümle çiftleriyle örneklendirir. Bhat'a göre bir olayın zamansal (görünüşsel) yapısı diğer çeşitli ayırım tipleriyle gösterebilir. Örneğin, eylem anlık veya sürerli olabilir, değişim (aktif) içerebilir veya değişim (durumsal) içermeyebilir, bir kez meydana gelen (anlık gerçekleşim) veya birkaç kez (yinelemeli) meydana gelebilir, belirli bir olayda meydana gelebilir veya alışkanlıkla oluşabilir ve buna benzer yapılarla kurulabilir (Bhat 1999: 44).

Ancak, Bhat'ın Dik (1989) ve Siewierska (1991)'dan aktardığına göre diller, bu ayrımlardan bir veya daha fazlasının kendi görünüş sistemlerinin dil bilgiselleştirilmesinde farklılık gösterir. Bu farklı görünüşsel ayırım türlerinin üç farklı gruba ayrılabilceğı öne sürölmüşdür:

1. *Bitmişlik ve bitmemişlik*
2. *Başlangıç, sürerlik, son ve sonuçsallık*
3. *Anlık gerçekleşim, yinelemeli, alışkanlıklar ve sıklıklar*

Birincisi, bir olayın bir bütün olarak dışardan görünüşü ile bir olayın içten görünüşü arasındaki farkla ilgilidir. İkincisi ise bir olayın farklı aşamalarını birbirinden ayırır. Üçüncüsü olayın çeşitli niceliksel görünüşleriyle ilgili farklılıkları temsil eder. Görünüş belirleyicilerin eylemcil formlardaki pozisyonlarının bu üç bölümle bağıntılı olabileceğı, sözel tabana en yakın meydana gelen bitmişlik-bitmemişlik bölümünün belirleyicilerinin eylemcil köke en yakın bir şekilde meydana geldiğı ve aşamalı/fazık ve niceliksel görünüşlerin kökten uzak bir şekilde meydana geldiğı ileri sürölmüşdür (Bhat 1999: 44-45).

Bhat, bir olayın bir başlangıcı ve sonu, bir orta kısmı (devam eden veya değişen) ve ayrıca peşpeşe bir sonucu veya değişmiş bir durumu olabileceğini söyler. Ona göre bunlar bir olayın çeşitli “aşamaları/fazları” olarak kabul edilir. Bir konuşmacı, bu bireysel aşamaların herhangi birinin bakış açısına göre bir olay hakkında konuşabilir. Dil bu ayrımları temsil etmek için çekimsel (veya başka tür) işaretlere/belirleyicilere sahip olabilir. Bu tür belirleyiciler/işaretliyeciler, bir etkinliğin zamansal yapısındaki farklılıkları gösterdiğinden, bunlar görünüş

kategorisine ait olarak görülebilir. Doğal dillerde temsil edilen üçüncü görünüşsel ayırım türü, olayların niceliksel özellikleri ile ilgilidir. Bir konuşmacı bir olayı yalnızca bir defa (anlık gerçekleşim) veya birkaç defa (yinelemeli) olarak aktarabilir. Belirli bir olay olarak veya benzer olayları gerçekleştirme alışkanlığının bir parçası olarak görebilir. Ayrıca, olayın gerçekleştiği farklı sıklık dereceleri arasında ayırım yapabilir. Belirli bir dilin bu anlam ayrımlarından bir veya daha fazlasını sağladığı belirleyiciler/işaretleyiciler, hepsi ilgili olayın niceliksel görünüşünü işaret ettiği için “niceliksel görünüş” adı verilen bir alt kategori altında gruplandırılabilir (Bhat 1999: 45).

Türkiye’de görünüş kategorisinden bahseden çalışmalarda kullanılan sınıflandırmalardan da bahsedilebilir. Aslan Demir, Johanson’un sınıflandırmasını esas alarak Türkmenceyi incelemiştir (Aslan Demir 2016). Aydemir, Johanson’un sınıflandırmasıyla Türkçede zaman ve görünüş kategorilerini incelemiştir (Aydemir 2010). Bunun dışında Smith’in sınıflandırması kullanılarak yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak İbe Akcan (2005), Demirgüneş (2008a), Esmer (2011), Ortaköylüoğlu (2015) verilebilir.

Burada farklı olarak Benzer’in görünüş sınıflandırmasına da yer verilebilir. Benzer’in görünüş sınıflandırması şu şekildedir (Benzer 2012: 225):

Tablo 24: Benzer’in görünüş sınıflandırması

Dil Bilgisine Dayalı Görünüş	Sözlüğe Dayalı Görünüş	Aşama Görünüşü
1. Bitmişlik 2. Bitmemişlik 3. Yansızlık 4. Sürme	1. Durum 2. Etkinlik 3. Tamamlama 4. Başarma 5. Ani 6. Aşama Seviye	1. Başlangıcı belirsiz, sonu belirli 2. Başlangıcı belirli, sonu belirsiz 3. Başlangıcı belirli, sonu belirli 4. Başlangıcı belirsiz, sonu belirsiz

Bu çalışmada görünüş kategoriş bitmişlik- bitmemişlik zıtlığına dayandırılmıştır. Çalışmada Comrie (1998), Johanson (1971), Smith (1997)'in sınıflandırmaları incelenmiş. Farklar tartışılmış ve bir sınıflandırma yapılmıştır.

2. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Dillerin görünüş ve kılınış kategorileri üzerine yapılan çalışmalar gerek ana dili öğretiminde gerekse de yabancı dil öğretiminde Türkçeye göre daha ileridedir.⁴⁵ Türkiye Türkçesinde süreklilik görünüşünün incelendiği bu çalışmada süreklilik görünüşünden bahsetmeden önce çalışmanın dayandığı kuramın açıklanması daha uygun olacaktır.

Alan yazında Türkçede görünüş kategorisi üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında iki görüş öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi Johanson (1971)'a, ikincisi ise Uzun (1998)'a aittir. Johanson'a göre Türkçede fiillere gelen biçimbirimlerin zaman, görünüş ve kiplik işlevi vardır. Geleneksel dil bilgisi kitaplarında biçimbirimlerin zaman işlevleri ön plana çıkmıştır. Johanson'un görüşünü benimseyen araştırmacılar da biçimbirimlerin zaman, görünüş, kip ve kiplik işlevlerinden bahseder.⁴⁶ Her ne kadar zaman odaklı çalışmaların geleneksel olduğu modern işlev odaklı çalışmaların benimsenmesi gerektiği alan yazında defalarca belirtilmiş olsa da özellikle Türkçe fiil sistemi üzerine yapılan çalışmalarda öncelikle zamanı belirlemek alışkanlık haline gelmiştir. Daha sonra biçimbirimlerin görünüş ve kiplik anlamları ayırt edilmeye çalışılmıştır. Buna göre görünüş ya da kiplik anlatsa da fiillere gelen biçimbirimlerin öncelikle bir zamanı işaretlemesi gerekir. Söz konusu durum şu şekilde örneklendirilebilir: “*Emre şu anda kitap okuyor.*” cümlesi şimdiki zaman, sınırlararası görünüş, bilgi kipliği olarak ayırt edilmektedir. İşte bu sebeple bahsi geçen fiil kategorilerinin herhangi biri üzerine yapılan çalışmalarda zaman, görünüş, kip ve kılınış kategorilerinden bahsedilir olmuştur. Johanson'un görünüş kuramı zaman ve görünüş etkileşimine dayalıdır. Bu nedenle Johanson *aspektotempora* terimini kullanılır (Johanson 1994).

Ancak Uzun'un çalışmasında *tek ek-tek işlev* görüşünü benimsenmiştir (Uzun 1998). Uzun'a göre Türkçe eklemeli bir dil olduğu için (*agglutinative language*) tek bir ekin tek bir işlevinin olması gerekmektedir. Bu

⁴⁵ Bkz. Rocca (2007)

⁴⁶ Bkz. Aydemir (2010), Yavaş (1979), Göksel ve Kerslake (2005), Aslan Demir (2016) gibi. Musaoğlu ve Kirişçi, Johanson'dan bahsetmese de Türk dil biliminde görünüş kategorisini değerlendirdikleri çalışmalarında görünüş kategorisinin kılınış ve tasarlama-bildirme kipi kategorileriyle beraber Türkçeye özgü özelliklerle incelenmesi gerektiğinden bahseder. Musaoğlu ve Kirişçi bu çalışmada tek ek çok işlev anlayışını benimser görünmektedir (Musaoğlu ve Kirişçi 2008).

nedenle tek ek çok işlev taşıyamaz. Yani “*Emre şu anda kitap okuyor.*” cümlesinde üç farklı kategori olan zaman, görünüş ve kip (şimdiki zaman, sınırlararası görünüş, bilgi kipliği) –(I)yor biçimbirimiyle verilemez. Uzun, söz konusu sorunlu sınıflandırmaların Türkçenin doğasına aykırı düşmeyecek şekilde diğer çalışmalara alternatif olarak Türkçede sıfır görünüşü, sıfır geçmiş dışı zaman eki ve sıfır kipliği şeklinde bir açıklama getirmiştir. Uzun’a göre Türkçedeki eklerin işlevleri şu şekildedir:

Tablo 25: Uzun’un görünüş, kip ve zaman ayrımı

Görünüş	Kip	Zaman
Sürme: -(I)yor	Tahmin: -AcAk	Geçmiş: -yDI
Bitme: -DI	Olasılık: -A/I/r	Geçmiş Dışı: Ø
Başlamama: Ø	Rivayet: -mİş	Olgusal: Ø

(Uzun 2004: 167-168)

Uzun’un *tek işlev-tek ek* görüşünün temelini kategoriler arasındaki işlev farkları olarak düşünmek gerekmektedir. Bu anlamda terimin çok genel olduğu düşünülebilir. Bu terime alternatif olarak “*Bir biçimbirim, bir dil bilgisel kategoride yer almalıdır.*” ifadesi kullanılabilir. Uzun’un görüşleri şu şekilde örneklendirilebilir. –*Ilk* yapım eki isimden isim yapan bir yapım ekidir ancak –*Ilk* yapım eki yer ismi (taş-lık), alet/ eşya ismi (güneşlik, korkuluk), topluluk ismi (Türklük) gibi farklı türde isimler yapabilmektedir (Ergin 2005:155). Uzun’un tek ek- tek işlev olarak bahsettiği husus –*Ilk* yapım ekinin sadece isimden isim yapan bir yapım eki olması aynı zamanda hem isim hem de fiil yapan bir yapım eki olmamasıdır. Çünkü Türkçe sondan eklemeli bir dildir. Türkçede fiillere ve isimlere gelen ekler ayrı ayrıdır. Eş sesli görünen isim ya da fiillerde bu duruma sebep olan bir durum (örneğin bir ses olayı) olmuştur. Bu anlamda *boya-* ve *boya* kelimeleri örnek gösterilebilir. “*boya*” ismi “*boya-*” fiilinden gelmektedir. Orta Türkçede “*boğu-g*” şeklinde olan kelimenin sonundaki -*g* fiilden isim yapma eki zamanla düşmüştür (Gülensoy 2011:163). Ancak isim ve fiil eş sesli görünür olmuştur. Dolayısıyla Uzun’un görüşlerini bir biçimbirimin iki kategoride birden değerlendirilemeyeceği şeklinde düşünmek gerekmektedir. Zaman ve görünüş fiille ilgili olan ancak ayrı kategorilerdir. Bu nedenle zamanı ve görünüşü

işaretleyen biçimbirimler farklı olmalıdır. Bu noktada kip kategorisi de ayrı düşünülebilir. Çünkü 0.3. bölümünde de bahsedildiği gibi kip eğer konuşucunun cümleye kattığı anlam olarak tanımlanıyorsa ve bu genel olarak kabul görmüşse bir dil bilgisi kategorisi değil (-sA, -mAlI⁴⁷, -AyIm, -AlIm⁴⁸, -Dİr, -mIş gibi biçimbirimler ayrı tutulmalıdır) anlam bilimiyle ilgili bir kategori olmalıdır. Çünkü konuşucunun cümleye kattığı emir, istek ya da gereklilik ifadeleri sadece biçimbirime yüklenen anlamda değil konuşma dilinde cümlenin bağlamından, konuşucunun vurgu ve tonlamasından; yazı dilinde ise kullanılan noktalama işaretlerinden örneğin ünlem işaretinden (!) anlaşılmaktadır.

Uzun'un görüşlerine dönülürse *tek ek-tek işlev* ya da “*Bir biçimbirim, bir dil bilgisel kategoride yer almalıdır.*” şeklinde ifade edilebilecek görüş şu anlamda doğrudur: Türkiye Türkçesi eklemeli dillerdendir. Çok zengin bir ek sistemi bulunmaktadır. Bu kadar zengin bir ek sistemi varken görünüş ve zaman ekleri niçin ayrıdır? Türkiye Türkçesi bu kategoriler için ayrı ayrı ekler üretememiş midir? Bu sorular üzerine düşünmek gerekmektedir.

Johanson (1971) ve Uzun (1998)'un görüşlerinin detaylarını açıklamadan önce Türkçenin eklemeli bir dil (agglutinative language) olduğundan yola çıkarak eklemeli dilin ne olduğu ve eklemeli dillerin özelliklerinden bahsetmenin daha uygun olacağı düşünülmüştür.

Dünya üzerindeki dilleri, ilk kez yapısal özellikleri bakımından *tek heceli, eklemeli* ve *kaynaşık / bükümlü* olarak sınıflandıran kişi Schleicher (1874)'dir. Türkiye Türkçesi üzerine yazılan dil bilgisi kitaplarında eklemeli dillerin özelliklerinden bahsedilir ancak Uzun'un bahsettiği *tek ek-tek işlev* ilkesinden bahsedilmemiştir.⁴⁹ Örneğin; Ercilasun, eklemeli dillerin özelliklerini şu şekilde belirtir; eklemeli dillerde kelimeler, kök ve eklerin birbirine eklenmesiyle yapılır; kelimeler arası ilişkiler de büyük oranda eklerle sağlanır. Kök ünlüsünün değişmesiyle kelime yapılamaz. Mesela Türkçede *kış* sözünün ünlüsünü değiştirerek yeni kelime yapılamaz. *Kış* ve *kuş* tamamen farklı kelimelerdir. Yani çekimli dillerde kök ünlüsü gramatikal bir öge gibi kullanılabilirken eklemeli dillerde bu mümkün değildir (Ercilasun 2013: 20).

⁴⁷ Gereklilik kipi için Bkz. Demir (2003), Koraş (2005).

⁴⁸ Emir istek semantiği için bkz. Aslan Demir (2008).

⁴⁹ Bkz. Gencan (2001: 30-32), Korkmaz (2009: LXIII)

Eklemeli dillerde tek ekin tek işlevi olduğunadair görüşler mevcuttur. Buna göre, Eklemeli diller kaynaşmalı ve bağlantılı olarak ikiye ayrılır. Bağlantılı dillerde her bir morfemin genellikle bir işlev vardır. Türkçe buna çok güzel bir örnektir.⁵⁰ Dawa, Sagisaka ve Nakamura eklemeli dillerin özelliklerini üç maddede şu şekilde açıklar:

- a) *Bir ek diğerine eklenerek uzun bir kelime oluşturulur.*
- b) *Kök değişmez. Dil bilgisel değişiklikler eklerle yapılır.*
- c) *Her ek sadece bir gramatikal işleve sahiptir.* (Dawa vd. 2009: 105)

Alan yazında eklemeli diller üzerine yazılmış çalışmalar dikkate alındığında Uzun'un görüşlerini destekler nitelikte veri elde edildiği görülmektedir. Türkiye Türkçesi üzerine yapılmış yeni çalışmalardan biri olan Guzev de eklemeli bir dil olan Türkçenin kendi yöntemlerine göre incelenmesi gerektiğinden bahseder (Guzev 2015).

Johanson (1971)'a göre “*Emre şu anda yemek yiyor.*” cümlesinde *–(I)yor* odaklıl şimdiki zaman işaretleyicisidir.⁵¹ Görünüş açısından *–(I)yor* intraterminallik (sınırlar arası) sergiler.⁵² Uzun (1998)'a göre ise bir ekin ancak bir işlevi olabilir. Dolayısıyla *–(I)yor* biçimbirimi hem zaman hem de görünüşü işaretleyemez. Uzun'a göre bu örnekte *–(I)yor* görünüşü, $\emptyset$ ise zamanı işaretler.

Ortada bir sorun olduğu açıktır. Şöyle ki, Uzun'un belirttiği tek işlev-tek ek ilkesi, Türkçenin yapısı düşünüldüğünde imkânsız görünmemektedir. Eklemeli dillerde biçimbirimlerin tek işlevi varsa Türkçe de eklemeli bir dil olduğuna göre eklerin tek işlevi olmalıdır. O hâlde ortaya şöyle bir sonuç çıkar:

İki işlevi görünen ekler, farklı ekler olabilir. Bu duruma sebep olan şey, eklerin eş sesli olması olabilir. Söz konusu durumun Türkiye Türkçesinde birçok örneği bulunmaktadır. Örneğin isimden fiil yapan *–A* yapım eki “*kan-a*” ve fiilden fiil yapan *–A* yapım eki “*yar-a*” bu tür örneklerdendir. Her iki yapım eki

⁵⁰ <http://lingvo.info/en/babylon/typology> Erişim tarihi 02.05.2019

⁵¹ Odaklıl şimdiki zaman ile ilgili olarak ayrıca Bkz. Johanson (2009), Aydemir (2011), Kısa (2018)

⁵² Detaylı incelemeler için Bkz. Aydemir (2010)

–A şeklinde eklense de işlevleri farklıdır.⁵³ Dolayısıyla eş sesli –DI, –(I)yor, –mAktA, –Ar, –mİş, –AcAk gibi biçimbirimlerin olduğu varsayılabilir.

Johanson (1971)’a göre “*Emre üniversitedeyken çok ders çalışıyordu.*” gibi bir cümlede –(I)yor intraterminallık (sınırlar arası), –DI ise geçmiş zaman bildirmektedir. Uzun (1998) da bahsi geçen cümle için –(I)yor biçimbiriminin görünüş, –DI biçimbiriminin ise zaman bildirdiği görüşündedir. Öyleyse sorun iki farklı biçimbirimle işaretlenen cümlelerde görülmemektedir. Çünkü her iki araştırmacı için bu cümlede iki farklı biçimbirim vardır. Bu cümlede –(I)yor biçimbirimi görünüşü, –DI biçimbirimi ise zamanı işaretlemektedir.

Yukarıda verilen “*Emre üniversitedeyken çok ders çalışıyordu.*” cümlesinden yola çıkılarak Türkçe fiil sistemi için bir denklem yapılırsa fiillere gelen ekler şu şekilde görülebilir:

a) *Fiil+görünüş eki +(fiil)+zaman eki +kişi eki: gel+iyor+du < gel+iyor+i+di*

Uzun da Türkçede görünüş, zaman ve kip eklerinin sıralanmasının *görünüş+kip+zaman* şeklinde geldiğini belirtmektedir (Uzun 1998: 18).

Şimdi yukarıda bahsedilen varsayıma dönülebilir. Yukarıda *tek ek- tek işlev* ilkesi benimsenirse eş sesli biçimbirimler olabileceği belirtilmişti. Bu durumda eş sesli biçimbirimlerin beraber kullanılabilmesi ve bu durumda biçimbirimlerin iki farklı görevde görülmesi gerekir. “*Emre spor yaptıydı.*” gibi bir örnekte bitmişlik için –DI ve geçmiş zaman için –DI kullanılmıştır. Dolayısıyla cümle içerisinde iki tane –DI biçimbirimi görülmektedir. Yukarıdaki denklem düşünüldüğünde de

⁵³ Ergin; isimden fiil yapan –A yapım eki için Eski Türkçede işlek olduğunu ancak sonradan örneklerinin azaldığını; fiilden isim yapan –A yapım ekinin ise zarf fiil –A ekinde klişeleşerek sonradan yapım eki haline geldiğini belirtir (Ergin 2005: 181, 193). Gülensoy *kan-a* kelimesinin etimolojisini *kan-a* şeklinde gösterip kelimenin Eski Türkçede “kan almak” anlamına geldiğini; *yar-a* kelimesinin etimolojisinde ise *yar-/yara-* şeklinde fiil kökünü göstererek kelimenin Orta Türkçede *yarağ* şeklinde olduğunu Batı grubunda –ğ sesinin düştüğünü aktarır (Gülensoy 2011: I: 457, II: 1069). Hacıeminoğlu, türemiş fiilleri fiil kök ya da gövdelerinin belirli yapım ekleri olarak bünye, mana ve mahiyet değiştirdiklerini ve bunlara türemiş fiil adının verildiğini aktarır. Türemiş fiillerin fiilden ya da isimlerden türeyebileceğini belirtir (Hacıeminoğlu, 1984: 97-130). Fiilden fiil türeten eklerin fiilin manasında ya da çatısında sürekli bir değişiklik meydana getirdiğini söyleyerek şu ekleri inceler: –A, –AlA, –Ar, –Dar, Dİr, –gUr, –I, Ir, Işİr, –k, l-, –lA, –Ma, –n, –ş, –t, z, y<d.İsimden türeyen fiiller başlığında ise şu eklerle yer verir: –A, –Ar, –DA, I, ırğA, k, kİr, lA, r, rA, sA, –sI, sIn, sİr (Hacıeminoğlu, 1984). Dolayısıyla hem isim hem de fiil yaptığı düşünülen –A biçimbiriminde ses benzerliği olduğu görülmektedir. Bu bilgi Uzun’un tek ek-tek işlev ya da “Bir biçimbirim, bir dil bilgisel kategoride yer almalıdır.” görüşlerini destekler niteliktedir.

Fiil+görünüş eki +(fiil)+zaman eki +kişi eki formülüne uygun bir şekil ortaya çıkmaktadır. O hâlde Türkçede zamanı gösteren *-DI* ve görünüşü gösteren *-DI* olmak üzere iki tane eş sesli biçimbirim bulunmaktadır. Uzun, zamanı gösteren *-DI* biçimbirimini *(y)TI*, görünüşü gösteren biçimbirimi ise *-TI* şeklinde göstermektedir (Uzun 1998: 15).

Dolayısıyla Türkçede eş sesli biçimbirimler olma ihtimali vardır. Ancak söz konusu durumun kabul edilebilir olması için diğer biçimbirimlerde de görülebiliyor olması gerekir. Şimdiki zamanda devam eden bir süreklilik için şu şekilde bir cümlemin ortaya çıkması gerekir:

a) “*Emre şu anda spor yapıyor.*”

Yukarıda a’da verilen örnek Türkçede kabul edilebilir değildir. Bu durumda birinci *-(I)yor* görünüşü, ikinci *-(I)yor* zamanı gösterir denilemez. Bu örnekle ilgili üç varsayım geliştirilebilir:

1. Eş sesli biçimbirimler bir fiilde beraber kullanılmak istendiğinde tek şekilde kullanılarak iki işlevi karşılar.
2. Eş sesli biçimbirimler mümkün değildir.
3. Şimdiki zaman biçimbirimi ya görünüş ya da zamanı işaretler.

Birinci seçenek değerlendirilirse ortaya şöyle bir sonuç çıkar: Aynı sese ait biçimbirimlerin söyleyişte kolaylık sağlamak amacıyla tek bir şekilde kullanılıp tek ekin diğer ekin işlevini üstlenmiş olması Türkiye Türkçesinde mümkündür. Örneğin “*Ali eve geliyor, ödev yapıyordu.*” gibi bir cümlede “*yapıyordu*” fiilindeki *-DI* biçimbirimi “*geliyor*” fiilini de karşılamaktadır. Yani cümle “*Ali eve geliyordu ve ödev yapıyordu.*” şeklindedir. Ancak tekrara düşülmemesi için stilistik bir amaçla bir biçimbirimin sadece bir yerde kullanıldığı görülebilmektedir. Aynı durum “*Onların öğretmeni*” = “*Onların öğretmenleri*” örneğinde de görülebilmektedir. Üçüncü şahıs çokluk iyelik eki tekil ya da çoğul olarak kullanılabildiği için “*Çocukların (Birden fazla) öğretmen-ler-i (birden fazla öğretmen)*” gibi bir örnekte çok öğretmen için tekil iyelik eki kullanılabilmektedir. “*Emre şu anda spor yapıyor.*” cümlesinde tek bir *-(I)yor* biçimbirimi kullanılarak hem şimdi hem de süreklilik anlamı verilmiş olsaydı “*Emre spor yaptı*” cümlesine ihtiyaç kalmazdı ve “*Emre spor yaptı*” cümlesi “*yaptı*” yapısının yerine kullanılırdı. Ancak her iki cümlemin anlamı

düşünüldüğünde “*spor yaptıydı*” ve “*spor yaptı*” cümleleri farklı anlamlara gelmektedir. Bu noktada “*spor yaptıydı*” örneğinin bugün Türkiye Türkçesinde çok kullanılmadığı söylenebilir. Ancak Türkiye Türkçesi bu yapıyla eş değer başka bir yapı geliştirmiştir. Bu durumda söz konusu yapı için bugün Türkiye Türkçesinde “*Emre spor yapmıştı.*” örneğinde görülen *-mİştI* yapısı kullanılmaktadır. Dolayısıyla “*Emre şu anda spor yapıyor.*” cümlesinde de buna benzer eş değer yapılar olması gerekir. Bu yapıyı verebilen biçimbirim *-DI* ve *-mİş* örneklerinde olduğu gibi eş görevde olmalıdır. O hâlde *-(I)yor*, *-A/I/r*, *-mAktA* biçimbirimlerinin beraber kullanılması gerekir. Ancak bugün Türkiye Türkçesinde “*Emre şimdi spor yapıyor*” gibi bir yapı da kullanılmamaktadır. Bu durumda eş sesli *-(I)yor*, *-Ar*, *-mAktA* biçimbirimleri olma ihtimali kalmamaktadır.

İkinci seçenek (Eş sesli biçimbirimler mümkün değildir.) değerlendirilirse söz konusu durumun *-DI* ve *-mİş* biçimbirimi için mümkün olduğu görülmektedir. O hâlde böyle bir yargıya da varılamaz.

Üçüncü seçenek (Şimdiki zaman biçimbirimi ya görünüş ya da zamanı işaretler.) değerlendirildiğinde söz konusu durumun sadece *-(I)yor* biçimbiriminde değil *-A/I/r*, *-mAktA* ve hatta *-AcAk* biçimbirimleri için de geçerli olduğu görülür. O hâlde bu biçimbirimlerin cümle içerisinde tek bir işlevi karşılaması gerekir. Bu işlevler zaman ya da görünüşten biri olmalıdır.

“*Emre spor yaptıydı.*” cümlesinde *-DI* biçimbirimi birinci şekilde görünüş ikinci şekilde zaman olarak kullanılmaktadır. Denklem de bunu örneklendirmektedir. “*Emre spor yapıyordu.*” cümlesinde *-DI* zamanı işaretlediğine göre *-(I)yor* görünüşü işaretlemektedir. Denklemdeki yeri *Fiil+görünüş eki +(fil)+zaman eki +kişi eki* seçeneğidir. O hâlde *-(I)yor*, *-mAktA*, *AcAk*, *-A/I/r* biçimbirimleri zaman olarak kullanılmamaktadır. Bir biçimbirimin tek bir işlevi olacaksa bu durumda söz konusu biçimbirimler görünüş olarak kullanılabilir.

Konu bir de *-(I)yor* biçimbirimine art zamanlı bakış açısıyla bakılarak incelenirse; *-(I)yor* biçimbiriminin *yürü-* (Eski Anadolu Türkçesinde *yoru-*) fiilinden geniş zaman çekiminde hece yutumu ile (*ala yoru-r > al-ıyor*) zamanla

ekleşerek ortaya çıktığı görülmektedir.⁵⁴ Alan yazın incelendiğinde Johanson (1995) ve Bacanlı (2009: 228) gibi araştırmacıların tasvir fiillerin kılınış mı, görünüş mü aktardığına yönelik tartışmalara yer verdikleri görülmektedir. Bu tartışmaların tasvir fiillerin ekleşip ekleşmemesi noktasında bir yargıya vardığı görülür. Kısaca bu durum şu şekilde özetlenebilir; eğer tasvir fiilleri ekleşmişse söz konusu yapıların görünüş aktardığı, ekleşmemiş ise kılınış aktardığı söylenmektedir. Bu noktada *yürü-* fiilinden ekleşen *-(I)yor* ekinin ekleştiği dolayısıyla görünüş aktardığı söylenmelidir. O hâlde söz konusu yapının yine zamanı değil, görünüşü işaretlediği kanıtlanmış olur.

Alan yazındaki çalışmalar ve yukarıda verilen örnekler incelendiğinde Uzun'un görüşleri Türkçe açısından daha uygundur. Önceki çalışmalarda kullanılan sınıflandırmalarda hata vardır. Bir ekin sadece bir işlevi bulunmalı ya da bir biçimbirim bir dil bilgisel kategoride yer almalıdır. Görünüş ve zaman kategorileri üzerine yapılan sınıflandırmaların incelenmesi gerekir.

Ancak Uzun'un sınıflandırması incelendiğinde iki sorun görülmektedir. Bunlardan birincisi *-mİş* biçimbiriminin durumuyla ilgilidir.

-mİş biçimbiriminin de *-mİşmİş* şeklinde kullanımı düşünüldüğünde iki farklı *-mİş* biçimbiriminin olduğu anlaşılır. “*Emre spor yapmışmış.*” örneğinde birinci *-mİş* bitmişliği vererek görünüş işaretleyicisi olmalıdır. İkinci *-mİş* biçimbirimi ise kipliği vermektedir. Bu duruma uygun şu şekilde bir denklem yazılabilir:

b) *Fiil+görünüş eki+(fiil)+kip eki+kişi eki: gel+miş+miş < gel-miş+i-miş*

Uzun, “*Ali eve gitti*” cümlesinde fiili *-TI* ve *-(y)TI* olarak ayırır. Ona göre *-TI* görünüşü *-(y)Tı* ise zamanı vermektedir (Uzun 1998: 9). Ancak Korkmaz'ın (2009: 733) *-DIyDI* kalıbının kullanımının azaldığını yerini *-mİştI* biçimbirimin aldığını aktarmasından yola çıkılırsa Uzun'un değerlendirmesine *-mİş* biçimbirimini de eklemek gerekir. “*Emre gelmişti*” ya da “*Emre gelmişmiş.*” örneklerinde birinci *-mİş* biçimbiriminin görünüş işaretleyicisi olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle *-mİş* biçimbirimi de sınıflandırmaya dâhil edilmelidir. Nitekim Uzun sınıflandırma tablosuna yerleştirmese de *-mİştI* yapısından çalışmasının notlar bölümünde tekrar bahsederek iki ayrı *-mİş* biçimbiriminin olduğunu aktarmaktadır (Uzun 1998: 18).

⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Korkmaz (2009: 611)

Uzun'un sınıflandırmasında görülen diğer sorun $-AcAk$ ve $-A/I/r$ biçimbirimlerinin kip olarak sınıflandırılmasıdır. Comrie (1998) ve Johanson (1994) $-AcAk$ biçimbirimini *ön görülü bakış* olarak görünüş kategorisi içerisinde değerlendirmektedir. Bu anlamda söz konusu yapıların sınıflandırılmasında iki farklı görüş olduğu tespit edilmektedir. Bu durumda $-AcAk$ ve $-A/I/r$ biçimbirimleri hangi kategoride sınıflandırılacaktır?

Çalışmanın 1. Bölümünde görünüş kategorisinden bahsedilirken *ön görülü bakıştan* da söz edilmişti. Aslan Demir, *ön görülü bakışı* bakış noktasında öngörülen, henüz gerçekleşmeyen, potansiyel eylemlere sınıra duyarlı olmaksızın yönelme yani eylemi, gelecek projeksiyonuyla potansiyel bir bütün olarak gözlemleyen görünüş tanımlayarak *ön görülü bakışın* $-AcAk$ ile sunulduğunu aktarmaktadır (Aslan Demir 2016: 119).

Ön görülü bakışın tanımında gelecekte gözlemlenecek tahmin, olasılık vs. anlamalara sebep olan durum olarak açıklandığı görülmektedir. Bu tanım kip tanımıyla da uyumludur. Gelecek ile ilgili eylemler henüz gerçekleşmediği için bu yapıların içerisinde tahmin, ihtimal ve plan anlamları bulunmaktadır. Bu yapılardan kip olarak bahsedilirse “*Emre yarın İstanbul’a gidiyor.*” cümlesindeki $-(I)yor$ biçimbirimi kiplik işaretleyicisi olarak düşünülebilir. Ancak “*Emre üniversitedeyken çok ders çalışıyordu.*” cümlesinde $-(I)yor$ biçimbiriminin görünüş kategorisinde değerlendirildiği daha önce belirtilmişti. “*Bir biçimbirim bir dil bilgisel kategoride yer almalıdır.*” görüşü dolayısıyla $-(I)yor$ biçimbirimi kiplik olarak incelemek mümkün görünmemektedir. Aynı durum $-A/I/r$ biçimbirimi için de geçerlidir. “*Emre yarın İstanbul’a gider.*” cümlesinde tahmin anlamında $-A/I/r$ biçimbiriminin kiplik işaretleyicisi olarak kullanıldığı görülür. Biçimbirimler aynı olmasına rağmen cümlede kullanılan biçimbirimlerin görünüş ya da kipi işaretlemesi çok mantıklı gelmemektedir. “*Emre yarın İstanbul’a gidiyor.*” ve “*Emre yarın İstanbul’a gidecek.*” cümlelerindeki anlam aynı şekildeyse $-(I)yor$ biçimbirimine görünüş $-AcAk$ biçimbirimine kip demek de yanlış olacaktır. Tek ek-tek işlev ya da “*Bir biçimbirim bir dil bilgisel kategoride yer almalıdır.*” kuralına göre görünüşü de kipi de işaretleyen ayrı biçimbirim olmalıdır. Bu durumda $-(I)yor$ ve $-A/I/r$ biçimbirimlerinin görünüş kategorisinde değerlendirilebileceği yukarıda örneklerle açıklanmıştı. Söz konusu biçimbirimlerin kipliği değil, *ön görülü bakışı* aktardığı düşünüldüğünde

bitmemişlik görünüşü sürekli ve ön görülü olmak üzere ikiye ayrılmalı ve –AcAk, –(I)yor ve –A/I/r biçimbirimleri görünüş kategorisi içerisinde değerlendirilmelidir. Bu durumda, Türkçede dil bilgisi kategorilerinin sınıflandırılmasında bir sorun olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla yeni bir sınıflandırma yapılmalıdır. Dil bilim üzerine yapılan çalışmalarda sıklıkla +/- değerlerin kullanıldığı görülür. Buna göre bir yapının bir özelliği vardır ve bunun zıttı yoktur. Görünüş kategorisi de bitmişlik-bitmemişlik ilkesine göre sınıflandırılmaktadır. O hâlde –(I)yor, –mAktA, –A/I/r, –AcAk biçimbirimleri –BİTMIŞ olacaktır. +BİTMIŞ kategorisi için (–DIydI yapısından yola çıkılarak birinci –DI biçimbirimi için) –DI biçimbirimi işaretlenmelidir.

Geleneksel çalışmalarda birleşik zaman olarak adlandırılan yapılarda görünüş ve zamanı ayırt etmek yukarıda bahsedildiği gibi iki farklı biçimbirim görüldüğü için daha kolaydır. “Emre geçen sene geldi./gelmişti.” örneklerinde olduğu gibi birinci biçimbirim görünüşü, ikinci biçimbirim ise zamanı işaretlemektedir. Bu noktada şu soru sorulabilir: Geleneksel çalışmalarda basit zamanlar olarak adlandırılan yapılarda zaman ve görünüş nasıl ayırt edilebilir? “Emre geldi” gibi bir örnekte –DI zaman olarak mı görünüş olarak mı işaretlenmiştir? Bunun tespiti önem arz etmektedir.

Fiil+görünüş eki +(fiil)+zaman eki +kişi eki olarak bu çalışmada geliştirilen denklemden yola çıkılırsa “Emre geldi.” örneğinde sadece görünüşün işaretlendiği ortaya çıkar.

Görünüş üzerine yapılan araştırmalarda görünüşün referans zamanıyla ilişkili olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla “Emre geldi.” cümlesinde –DI biçimbiriminin görünüş işaretlediği netleşir. Nitekim alan yazında sıklıkla atıf alan Reichenbach, referans zamanını İngilizcedeki birleşik zamanlarda (compound tense) incelemiştir. Dolayısıyla basit zaman olarak adlandırılan yapılarda sadece görünüş işaretlenmektedir. O hâlde geçmiş zaman Uzun’un da dikkat çektiği gibi *i+DI* yapılarında ortaya çıkar. Bu da zamanın birleşik zamanlarda görüldüğü bilgisini verir. Bu bilgi de şu şekilde kanıtlanabilir: Türkçede isimlerin ya da sıfatların yüklem olmasını *i-* fiili sağlamaktadır. Korkmaz *i-* fiilinin *er-* fiilinden geldiğini *i-* fiilinin tek başına kullanılamayacağını ve yapım ekleri ile genişletilemeyeceğinden bahseder (Korkmaz 2009: 702). Söz

konusu isim cümlelerinin de zamana göre çekimleri vardır. Buna göre *idi*, *imiş*, *ise* şekilleri ortaya çıkmıştır. “*ise*” şekli şimdilik bir kenarda tutulursa isim cümlelerine şu örnekler verilebilir:

- a) *Ben öğretmenim.*
- b) *Ben öğretmendim.*
- c) *Ben öğretmenmişim.*

a’daki örnekte şimdiki ya da geniş zaman, b’deki ve c’deki örnekte geçmiş zaman aktarıldığı belirtilir. a’daki örnekte *i-* fiiline herhangi bir işaretleyici eklenmemiştir ancak geçmiş zaman için *-DI* ve *-mİş* biçimbirimi işaretlenmiştir. O hâlde şimdiki zamanı işaretlemeye bir biçimbirim kullanılmamaktadır yani şimdiki zaman işaretsizdir. Bu örnekler de Uzun’un görüşlerinin ne kadar isabetli olduğunu gösterir.⁵⁵ b ve c’deki örneklerde isimler *i-* fiiline eklenen *-DI* ile geçmiş zamanı, *-mİş* biçimbirimleriyle ise kipliği göstermiştir.

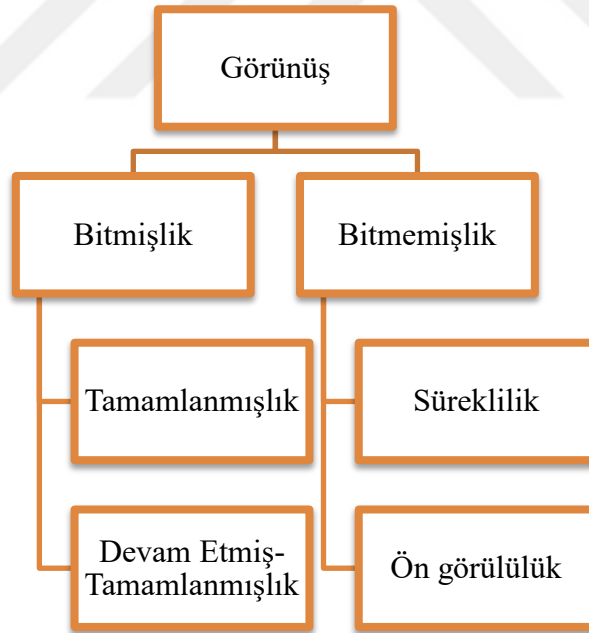
Bu çalışmada Uzun (1998)’un tek ek-tek işlev görüşünün isabetli olduğu anlaşılmış görünüş, zaman ve kip kategorilerinin işaretleyicileri belirlenmiştir. Ancak *-mİş* biçimbiriminin durumu diğer biçimbirimlerine göre daha karışıktır. Korkmaz (2009)’ın yukarıda verilen açıklamasında *-mİştİ* yapısında *-DIyDI* yerine kullanıldığını belirttiği aktarılmıştı. Bu durumda *-mİş* biçimbirimi görünüş işaretleyicisidir. Uzun (1998), *-mİş* biçimbirimini kip olarak değerlendirir. Söz konusu biçimbirime +Tanıtsallık özelliği verir. Bu durumda *-mİş* biçimbirimi için eş seslilik durumundan bahsedilebilir. Örneğin *-(I)yormuş* yapısında *-mİş* biçimbirimi kiplik işaretleyicisidir. *-mİştİ* yapısında ise *-mİş* biçimbirimi görünüş işlevindedir.

Dolayısıyla *tek ek-tek işlev* ya da “*Bir biçimbirim bir dil bilgisel kategoride yer almalıdır.*” prensibinde şöyle bir resim ortaya çıkmalıdır:

⁵⁵ Bu noktada isim cümlesi olarak adlandırılan yapılarda *i* fiilinin kullanılması dolayısıyla bu cümlelerin de fiil cümlesi olarak değerlendirilebileceği de düşünülmelidir. Eğer bu cümleler de fiil cümlesi olarak değerlendirilirse görünüş değerleri de olacaktır. Bu durum da ayrı bir çalışma konudur.

Zaman	Görünüş	Kip
Sadece birleşik yapılarda görölmek üzere; Geçmiş: <i>-DI</i> Geçmiş Dışı: <i>Ø</i>	Bitmişlik: <i>-DI</i> ve <i>-DIyDI</i> örneğinde <i>-DI</i> şeklinde, <i>-mİşmİş</i> ve <i>-mİştI</i> örneğinde <i>-mİş</i> şeklinde Bitmemişlik: Süreklilik ve Ön görölük ile beraber <i>-(I)yor</i> , <i>-A/I/r</i> , <i>-</i> <i>mAktA</i> , <i>-AcAk</i>	<i>-mAII</i> <i>-sA</i> <i>-AyIm</i> , <i>-AIIIm</i> , <i>-sIn</i> , <i>Ø</i> <i>-mİş</i> <i>-DIr</i>

Bu çalışmanın konusunu süreklilik görünüşü oluşturmaktadır. Dolayısıyla bitmişlik ya da ön görölük bakış incelenmeyecektir. Ancak görünüş üzerine Türkiye Türkçesinde bir sınıflandırma yapılırsa şu şekilde olabilir:

Sonuç olarak Türkiye Türkçesinde zamanın alan yazında birleşik zamanlar olarak adlandırılan yapılarda görünüş ya da kiplik işaretleyicileriyle beraber görülebileceğini, alan yazında basit zamanlar olarak adlandırılan yapılarda görünüş ya da kipliğin görüldüğünü, Türkçede görünüş sisteminin Dünya

dillerinde olduğu gibi bitmişlik-bitmemişlik zıtlığı altında değerlendirilip sınıflandırılabileceği söylenebilir.

Modern bakış açısıyla yapılmış çalışmalardan biri olan Demirgüneş'in çalışmasında görünüş hakkında şu bilgiler verilmektedir:

1. Cümlelerde kiplik (bağlam duyarlı olarak), görünüş ve eylem zamanı aynı anda bulunabilir.
2. Türkçenin cümle oluşumları bu üçlüyü çeşitli varyasyonlarla içinde barındırabilir. Fakat hemen her türlü oluşumda kiplik (kimi gösterimsiz önermeler dışında) vardır, çünkü cümle oluşumunun temel amacı iletişimde bulunmak ve doğal olarak üreticiye ait bir tavır, duygu, düşünce aktarmaktır.
3. Türkçe görünüşsel bir dildir. Fakat her bir morfemin aktardığı görünüş değerleri betimlenerek, bu görünüş değerleri tam olarak belirlenmediği için, eylem kategorilerinden eylem zamanı göz önünde tutulmuştur. Böylece, geleneksel olarak kabul gören üçlü zaman sınıflaması (geçmiş, şimdi, gelecek) Türkçe dil bilgisinin içine de uyarlanmıştır.
4. Türkçenin görünüşsel görünümünü bitmişlik ve bitmemişlik olarak ayırdığımızda bitmişlik görünüşünü doğal olarak geçmişe yerleştirmek gerekir. Bu durumda ortada bir geçmiş zaman olacaktır. Bitmemişlik görünüşü ise hem geçmişte hem de geçmiş dışındaki herhangi bir zamanda gerçekleşebilir. Bu durumda da ortada bir geçmiş-dışı zaman olacaktır.

Demirgüneş Türkçede zamansal ve görünüş zıtlığını şu şekilde tablolastırır (Demirgüneş 2007: 71):

Tablo 26: Demirgüneş zaman ve görünüş zıtlığı

Türkçedeki Zamansal Görünüş Zıtlığı	
Bitmişlik Görünüşü Geçmiş Zaman	Bitmemişlik Görünüşü Geçmiş Dışı Zaman

Bu çalışmanın konusunu oluşturan süreklilik görünüşünden bahsetmek gerekirse süreklilik görünüşü Uzun (1998)'un sürme, Johanson (2016)'un sınırlararası (intraterminal), Comrie (1985)'nin bitmemişlik görünüşü, Smith (1997), bitmemiş görünüşe karşılık gelmektedir. Geçerler, yüksek lisans çalışmasında sürme görünüşü olarak süreklilik görünüşünden bahseder. Ancak

Geçerler'in yaptığı *bitmişlik* *şimdiki zaman noktasından önceki bir zamanda başlamış ve şimdi noktasından önce sonlanmış*tır, *bitmemişlik* *şimdi noktasındadır ve eylem devam eder vaziyettedir, sürme görünüşünde ise eylem geçmiş zamanda herhangi bir noktada başlamış ve şimdi noktasına kadar tekrarlanarak devam etmiştir, bu eylemin şu an devam ediyor olup olmadığıyla ya da gelecekte devam edip etmeyeceği ile ilgili bir bilgi yoktur. Sadece geçmişte sürekli tekrarlanan eylemin şimdi devam ediyor olduğuna ve gelecekte devam edecek olacağına dair fikir yürütülebilir*, şeklindeki açıklamaları zaman kavramıyla karıştırılabilecek bir yorum olarak dikkat çekmektedir (Geçerler 2015: 61). Nitekim zaman ve görünüş kategorilerinin birbirinden farklı olduğu daha önce belirtilmişti.

Bu çalışmada süreklilik görünüşü dinleyicilerin ya da okuyucuların eylemlerin belli bir süreklilik ile gerçekleştiğini ya da gerçekleşmekte olduğunu anlaması olarak tanımlanabilir. Süreklilik görünüşü incelendiğinde dinleyicilerin ya da okuyucuların eylemlerin süreklilik durumunu nasıl algıladığı çerçevesinde de bir sınıflandırma yapılabileceği tespit edilmektedir. Örneğin, “*Emre her gün spor yapar.*” ve “*Emre bazen spor yapar.*” cümleleri bitmemişlik görünüşü ifade etse de süreklilik görünüşü açısından her iki cümle birbirinden farklı olmalıdır. Çünkü birinci cümlede spor yapma eyleminin her gün devam ettiğini dolayısıyla devamlı bir süreklilik gösterdiği aktarılırken; ikinci cümlede spor yapma eyleminin belirtilmemiş bazı sebeplerden dolayı devamlı bir süreklilik göstermediği aksine kesintili bir süreklilik göstererek gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu anlamın anlaşılmasını sağlayan işaretleyiciler konuşur ve dinleyiciler arasında iletişimi sağlamaktadır. Dolayısıyla süreklilik görünüşü konuşurun ya da yazarın cümle içerisinde kullandığı işaretleyicilerle belirginleşen ve kendi içerisinde sınıflandırılacak bir kategoridir. Süreklilik, devamlı bir sürekliliği ya da kesintili bir sürekliliği gösterebilir ancak her iki süreklilik durumu da süreklilik görünüşü içerisinde değerlendirilir. Bu duruma izin veren cümle içerisinde kullanılan işaretleyicilerdir.

Süreklilik görünüşü ile bu çalışmada neyin kastedildiği şu şekilde bir benzetmeyle daha iyi açıklanabilir. Bir havuzu dolduran bir musluk düşünelim. Bu musluk her açıldığında musluktan su akıyorsa bu devamlı bir süreklilik örneğidir. Havuzu dolduracak musluğun her gün aynı saatte verilen bir komutla akmasını sağlamak için bir sistem geliştirdiğimizi farz edelim. Böyle bir durumda

havuzu dolduracak musluk, her gün örneğin saat ikide akmaya başlayacaktır. Bu durumda musluktan su akması tekrarlı bir süreklilik gösterecektir. Yine aynı havuzu dolduracak musluğun alt yapı sorunları nedeniyle bazı günler çalıştığını ancak bazı günler çalışmadığını düşünelim. Böyle bir durumda musluktan bazı günler su gelecektir. Bu durumda musluktan akan su, kesintili bir süreklilik arz edecektir. Havuzumuzu sadece yaz aylarında kullandığımızı, diğer aylarda havuzu hiç kullanmadığımızı bu nedenle de doldurmadığımızı hayal edelim. Bu durumda havuzu yaz aylarında dolduracak musluk suyu sınırlandırılmış bir süreklilik örneği olacaktır. Havuzu dolduran musluğun sadece bir ay için geçici olarak çalıştığını düşünürsek bu bir ay için sürekli olma durumu geçici bir süreklilik olacaktır. Bu havuzdaki musluktan gelen suyun kademeli olarak arttığını düşünürsek başlangıçta ip gibi akarken akmaya devam ettikçe suyun daha basınçlı gelmesi durumunda musluktaki su aşamalı olarak artacak ancak yine bir süreklilik gösterecek ve bu durumda aşamalı sürekliliğe bir örnek teşkil edecektir. Aynı havuzu dolduran musluğun bozulduğunu ve artık akamaz olduğunu düşünelim. Böyle bir durumda yeni bir duruma geçen musluk edinilmiş bir süreklilik gösterir. Muslukların akıp akmadığını kontrol ettiğimizde akıyor gibi oluyorsa bu da yaklaşma sürekliliğe bir örnek olacaktır.

Bu çalışmada süreklilik görünüşünün derecelendirilebileceği örneklendirilmiştir. Bu derecelendirmeye göre, Türkiye Türkçesinde *süreklilik görünüşü* (*durative aspect*) şu şekilde sınıflandırılmıştır:

Süreklilik Görünüşü

1. Devamlı Süreklilik Görünüşü
2. Tekrarlı Süreklilik Görünüşü
3. Kesintili Süreklilik Görünüşü
4. Aşamalı Süreklilik Görünüşü
5. Geçici Süreklilik Görünüşü
6. Yaklaşma Süreklilik Görünüşü
7. Sınırlandırılmış Süreklilik Görünüşü
8. Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü
9. Edinilmiş Süreklilik Görünüşü
10. Ani Süreklilik Görünüşü

Çalışmada süreklilik görünüşü ana cümlede ve yan cümlede basit, türemiş ve birleşik fiillerde incelenmiştir. Birleşik fiillerdeki süreklilik görünüşünün *Fiil+zarf fiil+yardımcı fiil* yapılarında kılınışla ilgisi fark edildiği için ana cümledeki fiillerin basit, türemiş ve birleşik yapıları da ayrıca sınıflandırılmıştır. Anlamca kaynaşmış birleşik fiillerin sürekliliğinin diğer süreklilik görünüşlerinden farklı olması gerektiği düşünüldüğü için söz konusu yapılar da ayrıca gösterilmiştir.

Süreklilik görünüşü ana cümlede ve yan cümlede basit, türemiş ya da birleşik fiillerle görülebilir. Söz konusu fiiller geleneksel bakış açısıyla yazılmış dil bilgisi kitaplarında basit zaman ve birleşik zaman olarak görülebilir. İnceleme sonucunda tespit edilen süreklilik dereceleri ve süreklilik işaretleyicileri aşağıda gösterilmiştir:

2.1.DEVAMLİ SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Devamlı süreklilik görünüşü fiile eklenen süreklilik görünüşü işaretleyicileriyle birlikte fiilin sözlük anlamı, zarf, edat gibi unsurlarla ortaya çıkan bir görünüş türüdür. Devamlı süreklilik görünüşü eylemlerin kesintisiz bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

2.1.1. Ana Cümlede Devamlı Süreklilik Görünüşü

Bilimsel gerçeklerin ifadesinde, atasözlerinde, temenni ifadelerinde, uyarı ifadelerinde, bilgi notlarında devamlı süreklilik görünüşünün sıklıkla tercih edildiği görülmektedir. Bu duruma sebep olan unsurun süreklilik görünüşünün yapısında doğal olarak var olan devam etme, sürme, tekrar tekrar yaratılma bilgisine ana dili konuşurlarının sahip olması olabilir.

Bu noktada alan yazında *zamandışılık*, *zamansızlık* ve *zaman üstülük* gibi terimlerle ifade edilen durumları açıklamak gerekmektedir. Zaman dışılık terimi Vardar'da *sürem dışı* terimiyle görülmektedir. Vardar *Sürem dışı* terimi ile, *zaman kavramı çağrıştırmayan eylem biçimleri* için kullanıldığı belirtilerek, “*Dünya eksenini çevresinde döner*” cümlesinde yer alan “*döner*” ifadesi terimin örneği olarak gösterilmiştir (Vardar 2007: 186-187). Yavaş, Türkçedeki geniş zamanın bir zaman kategorisi olmayıp aslında bir kip ya da bir görünüş bildirdiğini savunur. Yavaş “*Dünya kendi eksenini çevresinde döner.*” gibi cümlelere “evrensel önerme” adını verir. Buna benzer cümlelerde olayın zaman ekseninde konumlanmasının söz konusu olmadığını, burada zaman ekseninin tümüne ya da zaman ekseninin kendisine işaret edildiğini aktarır. Yavaş aynı çalışmasında atasözlerinde, matematiksel bilgilerde ya da diğer genel bilgilerde *-A/I/r* biçimbiriminin yani aoristin kullanımını, gerçekliğin sürekliliğine inanılan durumlar olarak tanımlar. Ona göre, bu önermeler zaman açısından düşünüldüğünde geçmiş ve geleceği içine alan geniş bir süreci kapsar ve önermenin gerçeklik değeri farklı zamansal noktalarda değişmez. Bu nedenle Yavaş bu önermelerin “*zamansız*” (*timeless*) olarak adlandırıldığını belirtir. Yavaş daha sonra tekrarlanan eylemlerde *-A/I/r* biçimbiriminin kullanıldığını *-(I)yor* biçimbiriminin belirli bir eylemi ifade etmek için kullandığını bu nedenle *-A/I/r* biçimbirimiyle işaretlenen ifadelerin *-(I)yor* biçimbirimine göre daha genel olduğunu aktarır (Yavaş 1979: 42).

Johanson, zamandışılık ve zamansızlık konularına değinerek dil bilim terimlerinde Koschmieder’de *zaman dışılık ve zamansızlık* için tek bir örnek verildiğini bu örneğin de “*Dünya dönüyor*” cümlesi olduğunu belirtir. “*dönüyor*” fiilinin geniş zamanlı sayılmasına şaşırır ve (iyor ile!) şeklinde bir açıklama yapar (Johanson 2016: 111). Hirik, zaman çizgisi üzerinde belirli bir konumlanışa sahip olmayan, yani başlangıcı ve sonu belli olmayan olay ve durumlar bulunduğunu bu türden eylemler için *zamanüstü* denilebileceğini belirtir. Zamanüstülük terimini Hirik; eylem zamanı için geçerli olmayan ancak gerçek zamanda sonsuz biçimde yeri gösterilebilen olay ve durumlara atıf yapmak olarak açıklar. Zamanlar ve hatta kişiler üstü olduğunu belirtir. Hirik çalışmasında –A/I/r, -(I)yor, -mAktAdIr, -mİş, -mAll, -DIr, Ø sıfır biçimbirimlerinin zamanüstülük aktarabileceğini söyler (Hirik 2019b: 215). Ancak Hirik’in çalışmasında zamanüstü terimiyle adlandırılan yapılarda anlamdaki devamlılığı veren biçimler birbirinden farklıdır. Örneğin “*Türkler çok misafirpervermiş*” cümlesinde süreklilik anlamını –GEÇMİŞ zaman ve –mİş biçimbiriminin dolaylılık işlevi verirken “*Üçü karesi dokuz eder.*” evrensel bir önerme olup –A/I/r biçimbirimi ile süreklilik görünüşü işaretlenmiştir.

Bu çalışmada *zaman dışı*, *zamansızlık* ya da *zamanüstülük* terimleriyle ifade edilen yapıların süreklilik görünüşü işaretleyicileri almış olmalarından yola çıkılarak *zaman dışılık*, *zamansızlık* ya da *zamanüstülük* değil, görünüş aktardıkları düşünülmektedir.

Bilimsel gerçeklerin ifadesinde süreklilik görünüşü tespit edilmektedir. Bu duruma şu örnekler verilebilir:

- (1) *Su oksijen ve hidrojenden oluşur.*
- (2) *El tırnakları, ayak tırnaklarından çabuk uzar.* (İnanılmaz Bilimsel Gerçekler, 2017)
- (3) *Merkür gezegeninin yüzeyinin sıcaklığı gün içinde 430 dereceye çıkar; gece ise 180 dereceye düşer.* (İnanılmaz Bilimsel Gerçekler, 2017)
- (4) *Kelebekler arka ayakları ile koku alır ve duyargaları dokunma ile aktif hâle gelir.* (İnanılmaz Bilimsel Gerçekler, 2017)

Devamlı süreklilik görünüşünün tespit edildiği örneklerden biri de atasözleridir. Atasözleri yüzyıllardan beri süregelen bir anlam içerdiği için ifadelerde süreklilik anlamı gözlenmektedir. Söz konusu kalıp ifadeler bu anlamı

güçlendirmek için sıklıkla zaman biçimbirimini kullanmışlardır. Türk Dil Kurumu'nun veritabanında 2396 atasözü olduğu kaydedilmiştir. Bu atasözlerinden süreklilik anlamı ifade eden birkaç örnek verilebilir:

- (1) *Ağaç, meyvesi olunca başını aşağı **salar**.*
- (2) *Can boğazdan **gelir** (geçer).*
- (3) *Laflaflı (söz sözü) **açar**.*
- (4) *Tatlı dil yılanı deliğinden **çıkartır**.*
- (5) *Zenginin tavuğu iki sarılı **yumurtlar**.* (AVDS: 2016)

Devamlı süreklilik görünüşü bilgi notlarında da görülebilir. Söz konusu örnekler şu şekilde belirtilebilir:

- (1) *Şeker **içerir**.*
- (2) *Kafein **içerir**.*
- (3) *Gluten **içerir**.*
- (4) *Demlikteki kaynamış suya, her bir bardak için bir çay kaşığı yeşilçay **konulur**. Yaklaşık 5 dakika **bekletilir**.*

Devamlı süreklilik uyarı ifadelerinde de görülebilir. Uyarı ifadeleriyle verilen süreklilik yapılarında sıklıkla olumsuz ifadelerin kullanılması dikkat çekmektedir. Bu ifadelerde dikkat çeken diğer bir husus da fiillerin genellikle edilgen çatıda⁵⁶

⁵⁶ Ergin, edilgenlik ekinin Türkçede eskiden beri işlek olan bu ekin -l olduğunu ancak sesli harfle ya da -l sessiz harfiyle biten fiillerde -n şeklinde getirildiğini belirtir. -n ekinin dönüşlü çatıda kullanılan bir ek olup edilgenlik için de kullanıldığını ancak kimi zaman -l ekiyle beraber kullanılarak iki edilgenlik ekinin getirildiğini bu fiillerde -n ekinin edilgenlik işlevinin sağlam olmaması sebebiyle -l ekiyle beraber çift edilgenliğin kullanıldığını belirterek *denil-*, *yenil-* fiillerini örnek verir. Bunun -n ekinin dönüşlülük değil, edilgenlik aktarmak amacıyla kullanıldığını göstermek için -l ekiyle beraber kullanıldığını söyleyerek *den-* ve *denil-* fiilleri arasında anlamca bir fark bulunmadığını belirtir. (Ergin 2005: 203). Korkmaz ise edilgenlik eki olan -n ekinin dönüşlülük çatısıyla karışmaması için -l ekiyle pekiştirildiğini belirtir (Korkmaz 2009: 547). Ergin edilgenlik eklerini anlatırken iki terim kullanılır; pasif ve meçhul. Meçhul fiillerin fail istemeyen, çekim sırasında faili olmayan, gösterdiği hareketin kimin tarafından yapıldığı belli olmayan fiiller olduğunu (*durul-*, *gidil-* vs.), pasif ekinin ise geçişli fiilin gösterdiği harekete maruz kalma, bir olma, bir uğrama anlattığını (*yapıl-*, *kesil* vs.) aktarır (Ergin 2005: 204-205). Korkmaz da edilgen çatı ve meçhul çatı olarak iki başlık altında incelediği çalışmasında edilgen çatıda cümlenin öznesiz olduğunu, meçhul çatıda ise öznenin bilinmediğini söyler (Korkmaz 2009: 549). Banguoğlu'nun edilgen görünüş (aspect passif) olarak incelediği çalışmada söz konusu ikili kullanım için sesçe bütünleşme eğiliminden kaynaklanmış olabileceği söylenir. Ayrıca -n ve -l edilgenlik eklerinin bazı fiil tabanlarında aynı şekilde yazıldıklarını belirtilerek *silin-* (başkası tarafından), *silin-* (kendini silmek) şeklinde örneklendirilir (Banguoğlu 2004: 413-414). Ediskun ikili kullanımın mümkün olduğunu söylemekle beraber sebebini açıklamaz (Ediskun 2017: 227). Göksel ve Kerslake, edilgenlik ekinin -In ve -Il eki olduğunu, bu eklerin geçişli ve geçişsiz fiillere getirilebileceğini geçişli fiilleri geçişsiz fiillere çevirdiğini veya geçişsiz

kullanılmasıdır. Bunun sebebi öznenin değil; söz konusu ifadelerde yapılması istenen ya da istenmeyen eylemin vurgulanması olabilir.

(1) *Bu bina kamera sistemi ile **gözetlenmektedir**.*

(2) *Uçağımızda sekiz adet çıkış **bulunmaktadır**.*

(3) *Reçete ile **satılır**.*

(4) *Sağlık Bakanlığınca parasız **verilir, satılamaz**.*

(5) *Sığınağa **gider**.*⁵⁷

Şu örneklerde dini ritüeller devamlı sürekliliğe işaret etmektedir. Söz konusu örneklerin *et*-yardımcı fiiliyle⁵⁸ kurulduğu gözlenmektedir.

fiilleri öznesi olmayan fiillere çevirdiğini belirtir (Göksel ve Kerslake 2005: 72). Kornflit, edilgenlik ekinin üretken olduğunu dönüşlülük ekiyle kullanılan sesli harflerden sonra gelen *-l* ile karıştırmamak gerektiğini belirterek edilgenliği örnekendirir (Kornflit 1997: 323). Lewis, öncelikle edilgenlik ekinin bahseder. Edilgenlik ekinin sessiz harfle biten fiillerde *-il* şeklinde olduğunu ancak sesli ve harfle ve *-l* ile biten fiillerde *-n* ekinin getirildiğini belirtir. Bu *-n* ekinin dönüşlülük eki olduğunu bu nedenle *söylen-* fiilinin hem dönüşlü hem de edilgen olabileceğini söyler. Belirsizliğin olduğu durumlarda *-il* ekinin de getirilebileceğini yani *yıkanıl-* gibi ya da dönüşlülük zamirlerinin kullanılarak bu belirsizliğin kaldırılabilceğini bu durumda da şu şekilde bir kullanım olabileceğini söyleyerek “çocuk kendi kendine yıkandı” örneğini verir. *Denil-* fiilin de ise çift edilgenlik ekinin olduğunu bunun sebepsiz olduğunu *anla-* fiilinin ise edilgen şeklinin *anlaşıl-* şeklinde diğer fiillerden farklı olarak yapıldığını gösterir (Lewis 2000: 152).

⁵⁷ Uyarı levhaları için bkz: <http://www.ikazuyarilevhalari.net/fabrika-ikaz-levhalari.html> erişim tarihi: 07.09.2019

⁵⁸Yardımcı fiil, Almanca *Hilfsverb*, Fransızca *verbe auxiliaire*, İngilizce *auxiliary verb* olarak terimleşmiştir. Korkmaz, isim ve isim soylu Türkçe kelimelerle yabancı kaynaklı isim soylu kelimelerin fiilleştirilmesinde kullanılan *i-*, *et-*, *ol-*, *eyle-* ve *kıl-* fiilleri ve esas fiile tasvir anlamı katan *ver-*, *dur-*, *kal-*, *yaz-* gibi yardımcı fiiller olarak açıklar. Yardımcı fiillere de “*yorgundum, hisset-, namaz kıl-, hazır ol-, gidecek ol-, okumuş ol-, aliver-, gidedur-, bakakal-, düşeyaz-*” gibi yapıları örnek olarak verir (Korkmaz 2010: 241). İmer vd. yardımcı sözcük olarak terimleştirdikleri yapıları; eylemin anlamına özellikle kip, çatı, görünüş vb. bakımlarından katkısı olan dil birimi olarak açıklayarak *et-*, *ol-*, *eyle-* fiillerini örnek gösterir ve İngilizcede *do*, *be*, *have* yapılarına karşılık geldiğini aktarır (İmer vd. 2011: 266). Vardar, bir başka öğeyle birlikte eylem işlevi yerine getiren bazı sözcüklerin eylem gibi kullanılmasını sağlayan fiiller olarak tanımladığı yardımcı fiillere *et-*, *eyle-*, *ol-*, *kıl-* ve ek fiilleri örnek olarak verir (Vardar 2007: 220). Ergin çalışmasının birleşik fiilleri anlattığı kısmında isimle yapılan birleşik fiillerdeki yardımcı fiilleri *et-*, *ol-*, *eyle-*, *bulun-* ve *yap-* olarak; fiillerle yapılan birleşik fiillerdeki yardımcı fiilleri ise *bil-*, *ver-*, *gel-*, *gör-*, *dur-*, *kal-*, *yaz-*, *koy-* olarak verir (Ergin 2005: 386-387). Gencan birleşik fiillerden bahsettiği bölümde yardımcı fiillerin isim soylu kelimeleri yüklem yapmak amacıyla kullanıldığından bahsederek *et-*, *ol-*, *kıl-*, *eyle-*, *bul-* ve *bulun-* fiillerini örnekendirir (Gencan 2001: 352-359). Göksel ve Kerslake, yardımcı fiillerin tek başına kullanılamayacağını ve Türkçede üç çeşit yardımcı eylemin bulunduğunu belirterek bunların Bağ yardımcıları (Bound auxiliaries) *-Abil*, *-Ayaz*, *-Akal*, *-Agel*; Bağımsız yardımcıları (Free auxiliaries) *et-*, *gel-*, *dur-*, *kal-*, *düş-*, *buyur-*, *eyle-*, *buyur-*; isim, ek fiil (copula) olduğunu aktarır (Göksel ve Kerslake 2005: 141). Kornflit de çalışmasında yardımcı eylemlerden bahsettiği bölümde ek fiili örnekendirir (Kornflit 1997: 435-437). Çalışmasının farklı bölümlerinde ise *ol-* fiilinin de yardımcı fiil olarak kullanıldığını belirtir. Buna öncelikle gelecek zaman da isim cümlelerinde ise *ol-* fiilinin kullanıldığını belirterek “*Ben öğretmen olacağım*” örneğini verir (Kornflit 1997: 80-81). Daha sonra gelecek zamanın kip ve görünüşten bahseder ve buna “*Hasan kapıyı açacak oldu.*” cümlesini örnek verir (Kornflit 1997: 341). Lewis, yardımcı eylemleri *et-*, *eyle-*, *kılmak*, *buyur-*,

(1) *Hâlbuki biz Yahudi değiliz. İnancı Katolikleriz biz; Tanrı'nın oğlu kutsal İsa'ya inanır, ermiş Meryem'e dua ederiz. Yine de Yahudiler gibi esmeriz nedense...* (GYÇ: 2)

(2) *-Evet, hakkın var, ayıp! Dedi. Ama zorluyorsun insanı. Sen de bilirsin ki, bu işin tövbesi yoktur.*

-Günahkâr tövbe eder, dedim.

-Ben günah nedir bilmem ki! Dedi.

-Sen kötüsün, kötü! Dedim. (SF: 70)

Roman ve hikâyelerde görülen örnekler ise şu şekildedir:

(1) *Halk mektebin asıl ismini unutmuştur. "Zehra Abla Mektebi" diye **tanır**. Hatta kâtiplerimiz bile bazen şaşırırlar resmî evrakta "Zehra Abla Mektebi" diye **yazarlar**. Geçenlerde bir çeşme başında iki kadın konuşuyordu. Birisi: "Ben çocuğumu Maarif mekteplerine vermem... Zehra Abla'nın mektebinde okutacağım!" diyordu. (ACMK: 5)*

Aşağıdaki örnek Orhan Veli'nin şiirinden alınmıştır. Şiirde yer alan "durmadan" işaretleyicisi devamlı süreklilik görünüşünü işaretlemiştir.

(1) *Damlara bakan penceresinden*

Liman görünürdü

Ve kilise çanları

Durmadan çalardı, bütün gün.

Tren sesi duyulurdu yatağından

Arada bir

Ve geceleri.

Bir de kız sevmeye başlamıştı. (OV: 42)

Aşağıdaki örnek ise denemeden alınmıştır. Söz konusu örnekte Johanson (2016) ve Aydemir (2010)'un aktardığı anlatı tabanı olarak kullanılma durumu söz konusudur. Ancak bu çalışmada –A/I/r biçimbiriminin bu kullanımının bir üslup tercihi olarak değil; süreklilik görünüşü bilgisine doğal olarak sahip olan anlatıcı ve yazardan kaynaklı tercih edildiği görülmektedir.

yap-fiillerini vererek örneklendirir (Lewis 2000: 156-159). Alan yazında *isim+fil* yapısıyla kurulan fiillerde *et-*, *ol-*, *kıl-*, *eyle-* fiillerinin kullanıldığı görülmektedir.

(1) *Phrygialı İda (Kazdağı), Troya'nın dokuz kentinin kerestesini sağlardı. Şimdi bile köylümüzün çadırının direği, sabanının kulpu, çocuğunun beşiği, çorbasının kaşığı, karısının kirmeni, tamburasının bedeni, eşeğinin semeri, çapasının sapı, cıgarasının çubuğu, ocağının ateşi hep ormanlardan, yani o güzelim Dryad'lardan gelir.*(AE: 121)

2.1.1.1. Ana Cümlede Devamlı Süreklilik Görünüşünde İşaretleyiciler

Ana cümlede devamlı süreklilik görünüşünde tespit edilen işaretleyiciler şu şekilde verilebilir:

2.1.1.1.1. -(I)yor

-(I)yor biçimbirimi süreklilik görünüşü işaretleyicilerinden biridir. Söz konusu biçimbirimin devamlı süreklilik görünüşü örnekleri şu şekilde verilebilir:

(1) *Ankara 24.521 kilometrekarelik bir alanı kapsar.*

(2) *Niçin haklısın... Niçin haksız? Bak sana izah edeyim evlât... Ateş gibi bir gençsin... **Durmadan çalışıyorsun...** Amirlerin bidayette senden hoşnutluk getiriyorlar... Makine gibi mütemadiyen işlemene hayret ediyorlar... Fakat bir zaman sonra alışıyorlar... Bunu tabî görmeye başlıyorlar... Nasıl ki akşama kadar dalga geçen öteki arkadaşlarına evvelâ bağırp çağırılmışlar, sonra onların tembelliğine, sersemliğine, mendeburluğuna alışmışlar, bunda bir fevkalâdelik görmemeye başlamışlardır...* (ACMK: 56-57)

(3) *Aladağın ardında, uzun bir koyak var. Koyak baştan ayağa ormanlık. **İçinden yüzlerce pınar kaynıyor.** Dört yanları naneli, pürenli, içleri çakıl taşlı, soğuk, aydınlık pınarlar. Pınarlardan su yerine aydınlık kaynıyor, oluklardan su yerine ışık şakırdıyor. Çok eski zamanlardan bu yana burası, Aladağın ardı Türkmenin, Yörüğün, Aydınli Yörüğünün yaylağı. Çukurova ne zamandan bu yana bu insanların kışlağıysa, o zamanlardan bu yana da Aladağın koyağı bunların yaylağıdır. Yörükleri ne bu kışlaktan, ne bu yaylaktan kolay kolay ayıramazsın, ölürler. Bir kayanın doruğunda bitmiş bir ot nasıl inatla köklerini sert çinke taşlarına sarmış, tutunmuşsa, Aladağ Yörüğü de öyledir.* (BE: 9)

(4) *Canı cehenneme, deyip kesip atacağıma, ne güç bir dil bu böyle! Diye düşünüyorum aralıksız. Bu düşünce beni açık seçik rahatlatıyor.* (GYÇ: 20)

2.1.1.1.2. –mAktA(dIr)

-mAktA biçimbirimi süreklilik görünüşü işaretleyicilerinden biri olup –DIr kesinlik kipliği ile de görülebilmektedir. Söz konusu örnekler taranan eserlerden şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) *Anıtkabir Ankara’da **bulunmaktadır**.*

(2) *Türkiye Kuzey Yarım Kürede **yer almaktadır**.*

(3) *Dünya beş katmandan **oluşmaktadır**.*

2.1.1.1.3. –A/I/r

-A/I/r biçimbiriminin devamlı süreklilik görünüşündeki örnekleri şu şekilde verilebilir:

(1) *Ayaşlı Kastamonu yakınlarında bir köyde doğmuştur. Babası Battal Bey oğullarından Hüseyin Beydir. Daha bugün bile kendi köyünde Ayaşlıyı İbrahim Bey diye **çağırırlar**.* (AVK: 31)

(2) *Ben de günahkâr kullarındanım Allahım...*

*Bir "Kulhuvalahi" **bilirim** dualardan,*

Bir de "Yarabbi şükür" demeyi doyunca,

Bir kere oruç tutmam ramazan boyunca,

Ama çekmediğim kalmadı sevdalardan.

Ben de günahkar kullarındanım Allahım!... (GBD: 11)

(3) *Üstümdekileri çıkarıp, yatağa uzandım. Aç karnına ve kederliyen içki içmek bana **hep dokunur**.* (GYÇ: 75)

(4) *Anadolu'nun kuzeydoğusunda geziye çıkıyoruz. O yerlerde Anadolu'nun efsanevi halkından yurttaşlarımız Amazonlar oturuyorlardı. Thermodon Irmağının Karadeniz’e döküldüğü noktada vaktiyle yükselmiş olan Themiskyra kenti onların başkenti olarak **bildirilir**.* (AE: 21)

2.1.1.1.4. –(I)yormuş

-(I)yor biçimbirimi süreklilik görünüşü işaretleyicilerinden biridir. –mİş biçimbirimi ise kiplik işaretleyicisi olup söz konusu durum ya da eyleme tanık olunmadığını göstermektedir. Taranan eserlerden tespit edilen örnekler şu şekilde sıralanabilir:

(1) -Ha, sahi, dedi. Hasan Bey sizi **taniyormuş**, sizi bekledi, uyanmadınız. Onun da işi varmış, gitti. Akşama sizi görecektir. (AVK: 19)

(2) - Uşaklık mı namusuna **dokunuyormuş**?

- Yok, çalışmak değil de... Sanki Makbule Hanımın yanında durmak istemiyor! Bana kalsa, ne zararı var? Ama her adam ister mi?

- Her adam ister mi ne demek? İşsiz kalınca ister ya. Kibar kocan varmış!

- Yok, kibarlıktan değil de... Ziynet söylemek istemedi, bocaladı.

- Canım, dedi, siz sahi Makbule Hanımı bilmiyor musunuz?

- Ne gibi? Ben tanımıyorum. Buraya geliyormuş ama ben hiç görmedim.

- Sahi, ben de sizi orada hiç görmedim. (AVK: 128)

2.1.1.1.5. –A/I/rdI

–A/I/r biçimbirimi süreklilik görünüşü işaretleyicilerinden biridir. –DI biçimbirimi ise söz konusu durum ya da eylemin geçmişte devamlı görüldüğünü aktararak +GEÇMİŞ zaman işaretleyicisidir. Söz konusu biçimbirimin taranan eserlerden tespit edilen örnekleri şu şekilde gösterilebilir:

(1) Dionysos büyürken satir Silenos, peri kızı İno ve dokuz sanat perisi Müz'ler ona hocalık ettiler. Hep birlikte diyar diyar gezdiler. Dionysos arıcılığı ve asma yetiştirmeyi **öğretirdi**. (AE: 90)

(2) İclal, Muazzez'e bakılınca, **çok az konuşurdu**. O küçük dikkatlerin insanıydı. Muazzez'in getirdiği havadisleri o tasnif eder, altlarını çizer, adeta insani tecrübeye maledirdi. Her türlü hüküm, ışık, renk ondan gelirdi. Onun için Muazzez, yüz kişi içinde de olsa sözünü ona bakarak -bilmem, sen ne dersin- diye **bitirirdi**. (H: 76-77)

(2)'de verilen örnekte İclal'in az konuşması bir karakter özelliği olup devamlı süreklilik görünüşünde –A/I/rdI biçimbirimi ile kullanılmıştır.

(3) *Yemeğini sık sık burada yediği için "müşteri" sanacaklarından çekiniyordu. Üç gündür canının istediği zaman yüzüyor, kumsalda uzanıyor, sokaklarda dolaşıyor, uyuyordu. Yalnız geceler değişmiyordu. Her gece sırtını yastığa dayayıp, perdesi kararıncaya değin karşı pencereye bakar, **boyuna sigara içerdi**. Lokantadan çıkınca gitti odasına kapandı. Önce kitap okudu, sonra uyudu.* (AAD: 101)

(3)'te verilen örnekte ise *boyuna* kelimesi bir işaretleyici olarak söz konusu eylemin devamlılığını göstermektedir.

2.1.1.1.6. –A/I/rmİş

–A/I/r biçimbirimi süreklilik görünüşü işaretleyicilerinden biridir. –mİş biçimbirimi hem söz konusu durum ya da eylemin geçmişte devamlı görüldüğünü aktararak +GEÇMİŞ zaman işaretleyicisi hem de bahsedilen durum ya da eylemlere tanık olunmadığını aktaran bir kiplik işaretleyicisidir. Söz konusu biçimbirimin taranan eserlerden tespit edilen örnekleri şu şekilde gösterilebilir:

(1) *Eski Germenler orman içinde **yaşarlarmış**. Uygarlaşmaya başlayınca köylerini kentlerini onlar da ağaçlardan kurmuşlar. Evlerine binlerce yıl içinde yaşadıkları ormanlarda alıştıkları havayı yadırgamayacak bir biçim vermeye çalışmışlar.* (ANM: 67)

(2) *Eski Ankaralılar bu dereleri çok **severler**, her çeşit ağaçla süslemek isterler**miş**. Meraklı birisi Ege'den getirdiği palamutları buraya saçmış, küçük bir ormancık yapmış. Şimdi torunları mahkemede bu palamutları dedelerinin ektiğini ispata çalışıyorlarmış. Gene bir Ankaralı dostuma ihtiyar ninesi, güzün evlerine Hacıkadın Deresi'nden kaç yük fındık, kestane geldiğini anlatır dururmuş. Şimdi bunların yerinde yeller esiyor.* (ANM: 24)

2.1.1.1.7. –mİştİr

–mİş biçimbirimi +BİTMİŞ görünüş işaretleyicilerinden biridir. –Dİr biçimbirimi ise kesinlik işaretleyicisi olan bir kiplik işaretleyicisidir. Aşağıdaki örnekte +BİTMİŞ görünüşte “*hep*” devamlı süreklilik işaretleyicisiyle beraber devamlı süreklilik görünüşünde değerlendirilmiştir.

(1) *"İçe dönük, solgun bakışlı, gözlerinin altı uykusuzluk ve mutsuzluk renginde, saçlarının uçları kırık, az duyulur bir sesle konuşan genç bir kadındı. Tırnak uçları yenmiş, elleri çatlak içindeydi. Bulaşık yıkarken eldiven kullanmadığı*

besbelliydi. Doğrusu bir yazar elinin zarif, bakımlı olması gerektiğini düşünmüşümdür hep..." (GYÇ: 62)

2.1.1.1.8. Yeterlik Fiilleri⁵⁹

Banguoğlu, yeterlik fiillerinin -A zarf fiiline *bil-* yardımcı fiili eklenerek yapıldığını, bir kişinin bir konudaki yeterliliğini, kılış ya da oluşun mümkünliğini aktardığını belirtir (Banguoğlu 2004: 489-490). Korkmaz da benzer bilgileri tekrarlar (Korkmaz 2009: 812-818). Göksel ve Kerslake –*Abil* yapısını ihtimal (possibility) anlattığını belirtir ve “*Her gün çikolata yiyebilirim*” cümlesini “*I could eat chocolate every day.*” olarak tercüme eder. Nesnel ihtimalin bir kişinin belirli bir işi yapma yeteneğini ya da bu işi yapmasında engel bulunmadığını aktarır (Göksel ve Kerslake 2005: 300-301). Kornflit, çalışmasının potansiyel (bir işi yapma becerisi) başlığında –*Abil* yapısına yer verir. Kornflit bu yapının kiplik anlattığını belirterek şimdiki, geçmiş ve gelecek zaman formlarıyla kullanımlarını örneklendirir. Kornflit yeterlik fiillerinin *bil-* fiilinden oluştuğunu aktararak olumsuz şekillerine yer verir (Kornflit 1997: 374-375).

Yeterlik işaretleyicileri de sürerlik fiilleri gibi kılınış kategorisinde değerlendirilebilir. Ancak söz konusu yapılar görünüş işaretleyicileri aldığında görünüş kategorisinde değerlendirilmelidir. Çünkü görünüş eylemlerin nasıl görüldüğüyle ilgilenmektedir. Bunun dışında yeterlik biçimbiriminin kiplik anlamı da cümle bağlamıyla verilebilir.

Bilimsel gerçeklerin ifadesinde gözlemlenen yeterlik yapılarının süreklilik görünüşüyle beraber kullanımı devamlı süreklilik görünüşündedir ve söz konusu örnekler şu şekildedir:

(1) *Kutup ayıları saatte 40 kilometre hızla **koşabilir** ve 1,8 metre yükseğe **sıçrayabilirler**.* (İnanılmaz Bilimsel Gerçekler, 2017)⁶⁰

(2) *Zürafalar, susuzluğa develerden daha uzun süre **dayanabilir**.* (İnanılmaz Bilimsel Gerçekler , 2017)

⁵⁹ Yeterlik fiiliyle ilgili çalışma için Bkz: Kara (2011).

⁶⁰ http://www.sabah.com.tr/galeri/teknoloji/inanilmaz_bilimsel_gercekler
16.06.2015

Erişim Tarihi:

(3) *Bir salyangoz 3-4 yıl boyunca uyuyabilir; bu süre içinde besine ihtiyaç duymaz.* (İnanılmaz Bilimsel Gerçekler, 2017)

Taranan eserlerden tespit edilen yeterlik yapısıyla kurulmuş devamlı süreklilik görünüşü örnekleri şu şekilde verilebilir:

(1) *Bir de tekelin çok güzel bir votkası çıkmış: binboğa. Gerçekten çok enfes bir şey, en iyi rus votkaları ayarında. İçine hiçbir şey koymadan da içilebiliyor. Hani sen derdin ya, " içimser" bir içki.* (OGM: 53)

2.1.1.1.9. Uzaklaşma Fiilleri

Korkmaz'ın birleşik fiil sınıflandırmasında yer alan bu grup fiiller *git-* fiiliyle kurulur ve ana fiildeki oluş ya da kılışın uzaklaştığını gösterir. Söz konusu fiillere *akıp git-, geçip git-, koyup git-,dalıp git-* fiilleri örnek olarak verilebilir (Korkmaz 2009: 152). Örnekler incelendiğinde *-Ip* zarf fiiliyle birbirine bağlanan ve sürmekte olan bir durumun nitelendiği görülmektedir. Korkmaz'ın uzaklaşma fiilleri olarak nitelediği fiiller süreklilik görünüşüyle şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) *Ramazanda, bayramda, kandil gecelerinde
Sanki şehrin ruhudur yükselir nur içinde;
Sönük bir minarenin azabını bana sor:*

*-böyle bir minaredir, ruhum ışıklı değil,
ah o ne bayram bilir, ne ramazan, ne kandil,
sonu yok bir günahdır, devam edip gidiyor.* (OBY: 52)

2.1.1.1.10. Fiilin Sözlük Anlamının Devamlı Süreklilik Görünüşüne Etkisi

Süreklilik görünüşü kimi zaman kılınış kategorisi ve fiilin türü ile yakından ilişkilidir. Bazı fiillerin anlamlarında tespit edilen bir süreklilik bulunmaktadır. Alan yazında bu tarz fiilleri "*semelfactive verbs*" olarak inceleyen Smith tek sahneli sonucu ve çıktısı olmayan dinamik ve atelik fiilleri bu başlık altında toplar. Tek sahneli bu olaylar Smith'e göre birbirine bağlıdır. Smith anlık olaylara *öksür-, göz kırp-, ışığı yak-, kaşı-, çivi çak-, masaya vur-* fiillerini örnek verir. Çok hızlı olan bu olaylar genellikle anlıktır. Ancak tekrar eden, sıklık bildiren işaretleyicilerle de kullanılabilir. Bu durumda örneğin "*Mary kapıyı beş*

kere çaldı.” denilebilir (Smith 1997: 29-30). Katalin ise anlık fiilleri şu şekilde bir sınıflandırma yaparak örneklendirmiştir:

1. *Bedensel durumlar: göz kırp-, öksür-, geçir-, hapşır-, gözüne iliş-, zıpla-, atla-, fırla-, sars-/sarsıl-, osur-*
2. *İşsel durumlar: titre-, ışılda- (ışık), parılda-, çınlat-, püskürt-, fişkır-/fişkirt-, püskür-*
3. *Hareket içeren anlık eylemler: hafifçe vur-, gagala-, kazı-, tekmele-, çivi çak- (bir kez), masaya vur- (bir kez), patlat- (tabanca), vur-, tokat at-, güm güm vur-, küt diye vur-, tokatla-, el çırp-, sallat-, kapı çal-/devir-*
4. *Algı içeren anlık fiiller: haykır-/çığlık at- (acıyla), bağır-, haykır-*
5. *Takip eden bir durumu ima eden anlık fiiller: patla-, bul-, kır-, zorla gir-, çök-, çatla-, böl-, parçala-, kapat- (Katalin 2011: 123).*

Türkiye Türkçesinde anlamında tekrarlılık olan seri fiillerin dışında Johanson’un dikkat çektiği gibi iki türlü okumaya sahip olan ön sınırı vurgulayan *uyu- ve yat-* gibi fiiller de vardır. Bu anlamda *uyu-* fiili *uyuma durumuna girme ve uykuda olma durumu* şeklinde iki anlama gelmektedir (Johanson 2000). Bu hâliyle söz konusu fiiller kılınış kategorisinde değerlendirilmektedir. Ancak bir duruma girme ve o durumda devam etme gibi anlamında süreklilik olan bu fiiller süreklilik görünüşüyle işaretlendiklerinde bir dakika da olsa, beş saat de olsa eylemin gerçekleşmesinde bir süreklilik gösterecektir. Dolayısıyla bu tür fiillerin aldığı süreklilik görünüşü okuması diğer fiillerden farklıdır.

Fiillerin sözlük anlamlarıyla devamlı süreklilik görünüşünde tespit edilen örnekler şu şekilde verilebilir:

(1) *Tarihçi Pausanias (İzmirlidir), İsa'dan sonra ikinci yüzyılda, Bergama'da Auge'nin toprak yığınınan oluşun mezarını görmüştür. Mezarın üstünde büyük bir çıplak kadın heykeli **duruyormuş**.* (AE: 68)

(2) *Kız çocuğu, telaşımı anladı, kendi defterini armağan etti bana. Okur, görebilsin isterdim. Nasıl yazmaya çağırın bir defter! Azıcık kullanılmış. Kapağında 'Almanya'dan İzlenimler' **yazıyor**.* (BUN: 65)

(2)'de yazma işi konuşma anından önce tamamlanmıştır. Ancak yazma işinin sonucu hâlâ görülebilmektedir. Söz konusu yazı silinmeyecek ya da

bitmeyecektir. Bu nedenle kitabın kapağında “*Almanya'dan İzlenimler' yazıyor.*” Cümlesinde yer alan yaz- fiili bu cümlede devamlı bir süreklilik göstermektedir.

2.1.2. Yan Cümlede Devamlı Süreklilik Görünüşü

Yan cümlelerde devamlı süreklilik görünüşünden bahsetmeden önce yan cümlelerin ne olduğu, Türkçede yan cümle olup olmadığı konusuna değinilebilir. Buna göre; yan cümle terimi için alan yazında *yan önerme* (Gencan 2001: 154), *yan yargı*, *yan cümlecik*, *bağımlı cümlecik* (Ediskun 2017: 381), *cümlemsi* (Göğüş 1968: 91), *yan cümle* (Banguoğlu 20004: 547) gibi ifadeler kullanılır.

Dil bilim sözlüğünde *yan cümle* (*subordinate clause*) *bileşik cümlelerde temel cümleye bağlı olan, dolayısıyla özerkliği bulunmayan cümle* olarak tanımlanır. Türkçede temel cümle ile yan cümle arasında yan cümle eylemine (-mA,-mAK,-(y)Iş, -DIK, -(y)AcAK) adlaştırma ekleri eklenerek, edatlarla *ki*, *mi*, *değil*, *de* gibi öğelerle bağlantı kurularak oluştuğu belirtilmektedir. Bunlara örnek olarak; “*Öğrencilerin bu makaleyi okuduğunu biliyorum.*” cümlesinde *öğrencilerin bu makaleyi okuduğunu*; “*Sanki ev değil, çöplüktü.*” cümlesinde *sanki ev değil*; “*Eve geldi mi yüzü güler.*” cümlesinde ise *eve geldi mi* yan cümle olarak tanımlanmıştır (İmer vd. 2011: 263). Korkmaz’da ise yan cümle; *içinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile temel cümleyi anlam ve görev olarak tamamlayan, yüklemi çekimli olan ve değişik yapı özelliklerine sahip bulunan bir ya da daha fazla yardımcı cümleden oluşmuş cümle türü, birleşik cümleye anlam bakımından ilgili olan, ana cümlelerin verdiği kavramı bir şarta, bir sebebe, bir dileğe, bir açıklamaya bağlayarak onu çeşitli şekillerde tamamlayan ve kuruluşu bir cümle değerinde olup yargı taşıyan cümle* olarak tanımlanır. Daha sonra Korkmaz, yan cümlelerin bağlaçlı yan cümle (*ki’li*), dilekli yan cümle (-sA’lı), şartlı yan cümle (-sA’lı-mİssA’lı) sorulu (*mI’lı*) gibi çeşitlerinin olduğunu belirtir (Korkmaz 2010: 239 ve Korkmaz 2010: 45-46). Vardar *bir başka cümleye bağlı olan, dil bilgisel özerkliği bulunmayan, bundan dolayı yalnız bir cümle olarak kullanılamayacak cümleleri yan cümle* olarak tanımlar ve “*Bugün gelirse kendisiyle konuşacağım.*” cümlesinde *bugün gelirse* kısmını yan cümle olarak örneklendirir (Vardar 2007: 217).

Dolayısıyla yan cümlelerin fiilimsi ekleriyle kurulduğu anlaşılmaktadır. Banguoğlu, isim fiil, sıfat fiil ve zarf fiili yapıları *yatık fiil* adını verir. Banguoğlu bu yapıların fiillerin isimleşmiş şekilleri olduğunu tamamlanmamış bir yargıya yüklem olabildiklerini belirtir (Banguoğlu 2004: 419).

Ergin, birleşik cümle bahsinde şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle ve iç içe birleşik cümlelerden bahseder ancak fiilimsilerin yan cümle kurduklarına dair bir görüş paylaşmaz (Ergin 2005: 404-407).

Ediskun ve Gencan, fiilimsilerin üç özelliği olduğunu belirtir. Bunlar şu şekildedir:

1. *Genellikle çekimleri yoktur.*
2. *Çekimleri olmadığı için kurallı cümlelerin sonunda olamazlar.*
3. *Birleşik cümlelerde yan cümlecik kurarlar* (Ediskun 2017: 246, Gencan 2001: 412).

Dolayısıyla Ediskun ve Gencan fiilimsilerin yan cümle kurduklarını belirtir. Aksan, Türkçenin cümle anlam bilimini etkileyen başlıca söz dizimi özelliklerinden birinin birleşik cümlelerin kuruluş özelliği olan adlaştırma, sıfatlaştırma ve zarflaştırma olduğunu aktarır (Aksan 2006: 169). Uzun, sıfat fiil, isim fiil, zarf fiil ile kurulan yapıların birleşik cümle oluşturduğunu belirtir (Uzun 2004: 98-99). Göksel ve Kerslake çalışmalarının basit ve birleşik cümleler bölümünde birleşik cümlelere örnek olarak “*Dün yolda giderken yıllardır görmediğim bir arkadaşşıma rastladım.*” cümlesini verir (Göksel ve Kerslake 2005: 109). Göksel ve Kerslake birleşik cümleleri isim, sıfat ve zarf cümlecikleri olarak inceler (Göksel ve Kerslake 2005: 351-418). Kornflit’in çalışmasında yan cümlelere değinir. Kornflit’in verdiği yan cümle örnekleri isim fiil, sıfat fiil ve zarf fiil yapılarıyla kurulmuştur (Kornflit 1997). Underhill, de çalışmasında sıfat fiil ve isim fiil cümleciklerinden bahsederek söz konusu yapıları yan cümlecik olarak örneklendirir (Underhill 1985: 273, 356).

Johanson zarf fiilli cümlelerin temel cümlede tam olarak karşılığı olmayan zaman, görünüş, şart, amaç, neden gibi içerikleri ifade edebildiğini aktarmaktadır (Johanson 1991: 104). Uğurlu da, bir fiil tabanına zarf fiil ekleri getirilerek zarf fiilli parçaların meydana geldiğini belirterek zarf fiillerin Türkçede üç temel görevinin olduğunu aktarır:

- a) *Zarf fiili parça kurar.*
- b) *Yardımcı fiillerin önüne gelerek birleşik fiil yapar.*
- c) *Görünüş- zaman eki olarak bitimli cümleler kurmaktır (Uğurlu 1999: 20).*

Erguvanlı Taylan, Türkçedeki yan cümleleri öncelikle eylem yapıları açısından *çekimli eylemli yan cümleler* ve *çekimsiz eylemli yan cümleler* olarak ikiye ayırır. Eylemi çekimli olan yan cümlelerde, temel cümlelerde olduğu gibi zaman, görünüş ve kip karşıtlıkları ve şahıs eklerini gösterilebileceğini belirterek şu örnekleri verir:

- a) *Osman [biz de onun takımına girelim] arzu etti.*
- b) *[Sen burada oturuyorsun] sanıyordum.*
- c) *Ayşe Hanım [biz yemeğe kalabiliriz] diye çok hazırlanmıştı.*
- d) *[Tam dışarı çıkıyordum] ki telefon çaldı.*
- e) *[Evden biraz daha erken çıksaymışız] trene yetişecektik.*

Erguvanlı Taylan, eylemi çekimsiz olan yan cümlelerde ise temel cümlelerin eyleminde belirtilebilen zaman, görünüş ve kip karşıtlıklarının hepsinin gösterilmediğini şahıs ekinin ise, belirli yan cümlelerde isimlere özgü olan iyelik eki şeklinde ortaya çıkabileceğini Türkçedeki yan cümlelerin çoğunun çekimsiz eylemli olduğunu aktararak şu örnekleri verir:

- a) *[Sana tavsiye ettiğim kitabı] okudun mu?*
- b) *[Bana tavsiye edilen kitap] bu değildi.*

Erguvanlı Taylan, *-Dik* biçimbiriminin aynı zamanda bir görünüş, zaman ve kip göstergesi olabildiği gibi, bir tek kategorinin göstergesi de olabileceğini belirtir. Ona göre, “*Ödevi teslim ettiğimize göre bu gece rahat bir uyku uyuyabiliriz.*” cümlesinde *-Dik* biçimbirimi bitmişlik görünüşü ve bitmişlik görünüşü anlamından kaynaklanan bir geçmiş zaman ve kesinlik kipi belirtir. Ancak şu örneklerde,

- a. *[O filmin iki hafta sonra sinemalarda oynayacak olduğu] nu bilmiyordum.*
- b. *[O filmin üç haftadır sinemalarda oynuyor olduğu] nu bilmiyordum.*
- c. *[O filmin daha önce oynamış olduğu] nu bilmiyordum.*

-Dik'in ortak işlevinin kesinlik/olgu belirten bir kip olduğunu bu kipi gelecekte gerçekleşeceği planlanmış ve kesin bir olay için kullanılabildiğini (a), şimdiki zamanı da içeren ve devam etmekte olan bir olay için kullanılabildiğini

(b), ya da geçmişte kalan bir durum için kullanılabildiğini belirtir (c) (Erguvanlı Taylan 1993: 162- 169).

Erguvanlı Taylan'ın b örneğinde “*oynuyor olduğunu*” yapısı süreklilik görünüşü göstermektedir. Bu durumun iki basit cümle şeklinde anlaşılması için yeterlidir: “*O film üç haftadır sinemada oynuyor. Ben bunu bilmiyordum.*” Bu cümlede *oynuyor* yapısı süreklilik görünüşündedir. O hâlde yan cümle olarak kullanıldığında da süreklilik görünüşünü göstermesi doğaldır. Dolayısıyla Erguvanlı Taylan'ın -*Dlk* biçimbirimi için belirttiği bitmişlik görünüşü her zaman doğru değildir. Cümlede yer alan “*üç haftadır*” ifadesi de eylemin sürekliliğini belirten bir işaretleyicidir.

Csató ve Johanson'a göre, -*IncA*, -*DIğIndA* ve -*DIğl zaman* zarf fiil ekleri yan cümle olayını gerçekleştirmiş ve bitmiş olarak göstermektedir (Csató ve Johanson: 1998: 216 akt: Çetintaş Yıldırım 2005: 52). -*DlkçA* yan cümle olayının temel cümle olayından önceliğini göstermesinin yanı sıra yan cümle olayının tekrarlandığını da göstermektedir (Lewis 1986: 182; Kornfilt 1997: 71-72). Çetintaş Yıldırım zaman zarf fiilleri ile kurulan karmaşık cümleler çözümlendiğinde, yan cümle olayının görünüş ve zaman özelliklerini temel cümle olayından aldığı yan cümle eylemlerinin kendi üzerine görünüş ve zaman ekleri almadıklarını belirtir. Görünüş, zaman ve uyum gibi ana cümle eylemi üzerine getirilmiş olan işlemciler, yan cümle eylemini de kapsamaktadırlar. Çetintaş Yıldırım'a göre bu durumda, zamanı işaretleyen zarf fiillerin karmaşık cümle içerisinde görünüşten çok zaman gösterimi ile ilgisi olduğu düşünülebilir. Bu zarf fiiller, eylemlerin iç aşamalarını göstermemekte, iki ayrı eylemle anlatılan olayı gerçekleşme sıralarına göre zaman doğrusu üzerine yerleştirmektedir (Çetintaş Yıldırım 2005: 56-57).

Erdem, *iç cümlecik* terimini kullanarak Türkmen Türkçesindeki birleşik cümleleri incelediği çalışmasında ad, sıfat ve zarf cümleciklerinden bahseder (Erdem 2007). Bu anlamda Erdem'in de fiilimsi ekleriyle kurulan cümlelerden yan cümle olarak bahsettiği söylenebilir.

Aydın, eylemi çekimli olan yan cümlelerin zaman, görünüş, kip ve şahıs eklerinin eylemin üzerinde gösterilebildiğini bunların tam donanımlı cümleler olduğunu belirtir. Aydın, çalışmasında yan cümlelerin biçimsel ve söz dizimsel özelliklerini sıralar. Yan cümleleri eylem yapılarına göre ele alarak çekimli

eylemli yan cümleler ve çekimsiz eylemli yan cümleler olmak üzere ikiye ayırır. Eylemi çekimli olan yan cümleleri dilek-koşul cümleleri, ki'li cümleler, soru ekiyle temel cümleye bağlanan yan cümleler, ilgeçli, değil olumsuzluk koşacıyla temel cümleye bağlanan yan cümleler, ikilemeli ve kalıplaşmış yan cümle olarak sınıflar. Aydın Türkçede asıl yan cümleleri eylemi çekimli olmayan yan cümlelerin oluşturduğunu söyler. Eylemi çekimli olmayan yan cümlelerin fiilimsilerle (isim fiil, zarf fiil, sıfat fiil) kurulduğunu belirtir. Türkçede yan cümlelerin, bir bağımsız cümlenin bütün öğelerini taşıyabildiklerini; yani yüklem ve öznenen başka, nesne, dolaylı tümleş ve zarf alabildiklerini örneklerle gösterir. İşlev bakımından da yan cümlelerin cümle içinde sıfat, özne, tümleş ve zarf işlevi üstlenen yapılar olduğunu ortaya koyar (Aydın 2004).

Erkman Akerson ve Ozil'in çalışmasında sıfat işlevli yan cümleleri incelemiştir. Çalışmalarında yan cümleleri niteleyicileriyle beraber incelemiştir. "Bugün evlenen arkadaşım" gibi bir örnekte bu kelime grubunu beraber değerlendirmişlerdir (Erkman Akerson ve Ozil 2015).

Deniz Yılmaz ise, fiilimsilerin yan cümle kuramayacağını bir anlatımın yan cümle olabilmesi için yapının içerisinde yüklem görevinde işleyen bitimli bir kelime şekli ya da şekillerin olması gerektiğini ancak fiilimsilerle kurulan yapılarda bitimsiz fiillerin olması nedeniyle yan cümle kuramayacaklarını ancak bitimli zarf fiillerle (-DI, -mAll, -mİş, -mAmlş, -DI mI, -DI...All, -Ir..mAz ve -sA) yan cümle kurulabileceğini savunur (Deniz Yılmaz 2009: 37-39).

Deniz Yılmaz'ın -DI, -mAll, -mİş, -mAmlş fiilimsi eklerini bitimli fiil olarak kabul etmesinin nedeni geleneksel dil bilgisi kitaplarında belirtilen biçimbirimlerin zaman eklerini işaretleyen biçimbirimlerle aynı olmasıdır. Bu durumda söz konusu yapılar fiil öbeği olarak adlandırılacaktır. Dolayısıyla fiilimsilerin kullanıldığı yapıların yan cümle olması gerekmektedir. Örneğin; "Parkta oturan adam karısını bekliyor" cümlesi iki parçaya ayrılırsa "Adam parkta oturuyor. O adam karısını bekliyor" şeklinde iki cümle elde edilir bu da söz konusu yapıların yan cümle kurduklarına işaret eder.

Rentzsch çalışmasında isim fiil ile kurulan yapıları isim cümlecığı, sıfat fiille kurulan yapıları sıfat cümlecığı olarak adlandırmakta bunların yan cümle olduğunu ima etmektedir (Rentzsch 2016).

Bu çalışmada Türkçede yan cümle kuran yapıların fiilimsi ekleri olabileceği gibi ana cümlede yer alan bazı fiillerle yan cümlelerin çekimli fiillerle yan cümle kurabildikleri görülmektedir. Çalışmanın bu kısmında yan cümlede fiilimsi ekleriyle kurulan yan cümlelerden bahsedilecektir. Çalışmada fiilimsi eki alan bazı yapıların yan cümle kurmadığı ancak süreklilik görünüşünü anlam açısından belirginleştirdiği görülmüştür. Söz konusu yapılar aldıkları fiilimsi ekleri nedeniyle yan cümle içerisinde sınıflandırılmıştır. Ancak belirtilen bu fiilimsi eklerinin (DI...All gibi) yan cümle kurmadıkları belirtilerek örneklendirilmiştir.

Fiilimsi ekleriyle ilgili farklı terim kullanımı da alan yazında mevcuttur. Bu noktada farklı kullanılan terimlerden de bahsetmek gerekmektedir. Alan yazında fiilimsilerle ilgili çalışmalarda bitimli ve bitimsiz fiil terimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Buna göre *bitimli fiil çekimli fiil, finite verb* olarak adlandırılır. Korkmaz, *bitimli fiilleri* zaman ve şahsa bağlı olarak bir yargı, bir tasarlama bildiren fiil olarak tanımlar. (Korkmaz 2010: 58-59). *Bitimsiz fiil* ise *verb forms* yerine kullanılır. Korkmaz, fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle türetilen; ancak şahıs ekleri alarak çekime girmediği için yargı bildirmeyen bitmemiş fiil niteliğindeki -mAk, -mA, -Iş, An, -AcAk, -mIş, Ip, -ArAk gibi isim fiil, sıfat fiil, zarf fiiller olarak açıklar. Aydemir ve Demir fiilimsi ekleri alan yapılar için *bitimsiz fiil* terimini kullanır. Ancak terimler karıştırılmamalıdır. Nitekim İmer vd. çalışmalarında *bitimli fiilleri telic, bitimsiz fiilleri atelic* anlamı ile kılınış kategorisi olarak incelemişlerdir. Buna göre; fiilin doğal bir sonu varsa bitimli, sonu yoksa bitimsiz olarak tanımlanmıştır (İmer vd. 2011: 60).

Geleneksel dil bilgisi kitaplarında fiilimsi ekleri şu şekilde belirlenmiştir:

Korkmaz, isim fiiller başlığında -mAk, -mA, -Iş; sıfat fiiller başlığında -Dık, -mIş, -An, -r, -IcI, -AcAk, ; zarf fiiller başlığında -A, -ArAk, -Ip, -IncA, -All, -mAdAn, -In, -ken, -mAksIzIn, mAklA, -mAsIylA, -DIkçA, -cAsInA, -DIktAn, -DIğIndAn, -DIktA, -AcAğIndA, -Ir...mAz, -DI...-mAdI biçimbirimlerini inceler (Korkmaz 2009: 863-1043).

Ediskun fiilimsileri isim fiiller, sıfat fiiller ve bağ fiiller olarak üçe ayırır. İsim fiiller başlığında -Iş, -mA, -mAk; *sıfat fiiller başlığında* -An, -r, -mIş, -DIk; bağ fiiller *başlığında* -Ip, -ArAk, -A...A, -ken, -mAdAn, -DIğI halde, -DIğI

takdirde, -mAk üzere, -mAksIzIn, -IncA, -r, -mAz, -mAz mı?, -mIyor mu?, -di mi?, -IncAya kadar, -All, -All beri, -DI..All, -DIkçA, DıktA, -DIğI, AcAğI zaman, -DIktAn sonra biçimbirimlerini inceler (Ediskun 2017: 246-273).

Gencan, ad eylem, sıfat eylem, bağ eylem olarak incelediği fiilimsi eklerinde şu biçimbirime yer verir: İsim fiil ekleri *-mAk, -Iş, -mA, -mAklık; sıfat eylemler -An, -r, -AcAk, -mIş, -AsI, -DIk, -mAdIk; bağ eylemlerde -Ip, -ArAk, -ken, -A...A, -IncA, -All, -IncAyA dek (kadar), -DIkçA, -mAdAn, -DIğI, -AcAğI (için, -Dan, -Dan dolayı), -DIğI gibi, -DIğI kadar, -AcAğI kadar, DI..mI, diye, -An.. -AnA, -A kadar, -Dan önce, -Dan dolayı, -mAktAnsA, -mAklA, -mAk üzere, -AcAğI yerde, -cAsInA* biçimbirimlerini inceler (Gencan 411-441).

Ergin partisip ekleri başlığı altında incelediği biçimbirimleri *-An, -Ar, -r, -mIş, -DI, -DIk, -AcAk, -AsI, -mAz* olarak inceler (Ergin 2005: 198-200).

Çalışmada yukarıda belirtilen fiilimsi ekleri yan cümle bahsinde süreklilik görününü kapsamında değerlendirilmiştir. Ancak bütün fiilimsi eklerinin yan cümle kurmadığı bazı fiilimsi eklerinin ana cümleyi zaman ya da görünüş olarak niteyen bir zarf gibi görev aldığı görülmüştür.

2.1.2.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Devamlı Süreklilik Görünüşü

Banguoğlu, isim fiillerin kişi anlamına sahip olmadığı gibi zaman anlamına da sahip olmadığını belirtir (Banguoğlu 2004: 421). Korkmaz'da çekimsiz fiiller başlığında verilen isim fiiller *-mAk, -mA, -Iş* olarak incelenir. Korkmaz, *-mAk iste-, -mAyA başla-, -mAk lazım, lazımdır, gel, gerek, icap et, zorunda ol-* yapılarının birleşik fiil oluşturduğunu belirtir (Korkmaz 2009: 863-909). Gencan, isimlerle kurulan yan önermeler olarak *-Iş, -mAk* ve *-mA* ile kurulan cümleleri inceler (Gencan 2001: 160-161). Ergin'de fiilimsiler partisipler olarak geçer ve fiilden isim yapan yapım ekleri altında verilir (Ergin 2005: 198-200). Ediskun, isim fiillerin hem bir eylemin adı olduğu için isim hem de özne, nesne ve tümleç alabildiği için fiil olduğunu belirterek *-Iş, -mAk, -mA* eklerini inceler (Ediskun 2017:246-249).

Ergönenç Akbaba, Korkmaz'ın *belirleyici birleşik fiiller* olarak adlandırdığı isim fiillerle kurulan birleşik fiil yapılarını inceleyerek bu fiillerin

yardımcı fiillerin asıl fiile çeşitli anlam özellikleri kattıklarını ancak tasvir fiillerde olduğu gibi anlam özelliklerini kaybetmediklerini Korkmaz'ın *-mAyA başla, çalış-, kalk-* örneklerine *bak-, çabala-, çalış-, değ-, dur-, giriş-, gör-, kalk-, koyul-, sevket, uğraş-, yelten-* fiillerinin de eklenebileceğini örneklendirir (Ergönenç Akbaba 2007). Deniz Yılmaz fiil kategorisini incelediği çalışmasında fiilimsi eklerine de yer vererek "*Eylemi Adlaştırma Ulamı*" başlığı altında inceler. Deniz Yılmaz fiilimsi eklerinin görünüş aktarmadığını belirtir (Deniz Yılmaz 2012: 113).

İsim fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde görünüş kategorisini Aydemir (2010) incelemiştir. Aydemir çalışmasında Johanson'un fikirlerine yer vererek isim fiil eklerinin bulunduğu kelime gruplarını ana cümleye bağladığını ve bağlı bulundukları cümlede ana cümle için çeşitli söz dizimsel işlevlerde bulunduklarını belirtmiştir. Ancak Aydemir isim fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde görünüş kategorisini *-Dİk* ve *-AcAk* biçimbirimleriyle sınırlı tutmuştur (Aydemir 2010: 105). Bu çalışmada incelenen eserlerden tespit edilen isim fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerdeki devamlı süreklilik görünüşü şu şekilde örneklendirilebilir:

2.1.2.1.1. *-mAk*

-mAk biçimbirimi isim fiil eklerinden biri olup ana cümlede süreklilik görünüşünde olduğu yapılarda süreklilik görünüşü işaretleyicilerinden biri olmaktadır.

(1) ***Durmadan yeni şeyler öğrenmek** istiyorum.*

(2) *Bir Türk şehrinden bahsedip de Evliya Çelebi'yi hatırlamamak kabil değildir. Cetlerimizden iki kişi vatan haritasını benimsemişlerdir. Bunlardan birincisi Mimar Sinan'dır. XVI. asır Türkiye'sini onun eserlerinden **bulmak** daima mümkündür.* (BŞ: 21)

2.1.2.1.2. *-mAyA*

-mAyA biçimbirimi ve *-mAk* biçimbirimi arasındaki tek fark bağlandıkları fiilin istemidir. Bu çalışmada söz konusu yapı devamlı süreklilik görünüşü kapsamında incelenmiştir.

(1) *Böyle, **hep böyle durmaya geldiğimi** sanırdım*

Dağlara sürerken yeşilliği ilkyaz

*Çocukların sakalları çıkmaya başlarken
Bando mızıkalar çalınırken
Her şeyin yapılmasına katılırdım
Biraz hüüzünlü, biraz şaşkın, biraz şen
Her şeyin yapılmasına katıldığımı sanırdım.
Sonra gece. Sonra yanlışlığım. Sonra alerji
Yani kurdeşen. (GBD: 47)*

2.1.2.1.3. –mAyI

–mAyI biçimbirimi de –mAyA biçimbirimi gibi fiil istemi nedeniyle ayrı değerlendirilen süreklilik görünüşü işaretleyicilerindendir.

(1) *Okudukları kitapları yerli yersiz **sıralamayı** kültür belirtisi sayanlardan **tiksiniyorum**. Dilimizde yayımlanmamış kitaplardan söz açanlardan ve özellikle kendi bulduklarını sandıkları önemli yazarlardan, bilgilerden, yazılarında alıntı yapmayı iş sananlardan. (BUN: 53)*

(1)'de yer alan örnekte “okudukları kitapları yerli yersiz **sıralamak**” devamlı ortaya çıkan bir özelliktir. Bu nedenle yan cümlede yer alan –mAyI biçimbirimi devamlı süreklilik işaretleyicisidir.

(2) *Daha önemlisi, çevre sorunu ama. Devlet okullarında her tabakadan çocuk karışıp okuyor, birarada **olmayı öğreniyorlar**. (Belli bir sınıftan gelme çocuklarla birlikte okumanın sakıncalarını kendimden biliyorum.) Sonra bir de şu var: bu iş nasıl başlarsa, öyle sürüyor. İlkokulu özel okulda bitiren çocuk, mutlaka yabancı bir okula ya da koleje gidiyor, üniversite sınavlarına katılmak için özel dershanelerde kurslara katılmak zorunda kalıyor. Bir çaresizlikler zinciri bu, bir çark. (BUN: 71-72)*

(3) — Sana **bakmayı biliyorum** ben. Söylediklerimi dinlerken, "Bunu yapamaz ama tutar gene elimi öpmek isterse?" diye düşünüyordun. Bak, dudaklarını belli belirsiz boyamışsın. Boyarken aklından geçenleri biliyorum. Aynaya bakınca sana solgun gibi göründüler. "Sevmez ama azıcık süreyim, fark etmez," dedin. Öpüşeceğimizi biliyordun. Dudakların daha bir çekici olsunlar istiyordun.

Aklında hep bugün benimle öpüşeceğin vardı. İstiyordun. Nerden mi biliyorum? Çünkü ben... Seni öpmek istiyorum... (AAD: 74)

2.1.2.1.4. –mAklA

–mAklA biçimbirimi ile kurulan yan cümlelerde ortaya çıkan süreklilik görünüşü örneği şu şekildedir:

(1) *Yazarların hepsini **burjuva kökenli olmakla**, polislikle, işbirlikçilikle suçluyorlar. Dergi yöneticilerini de. Belki de bunca saldırgan, katı olmalarının nedeni, böylesine düşman bir dünyada yaşadıklarına inanmalarındandır. İnsana inancı bir yana iterek insanı mutluluğa kavuşturmaya çabalamanın yarattığı çelişkiyi kavrayamıyorlar. Halka yayılacak geniş bir esenlik böyle soğuk bir kin halkasından nasıl kaynaklanabilir ki? Ama bizler de çoğu kere, aynı soğuk yüzü gösteriyoruz onlara.* (BUN: 145)

(1)'de verilen örnekte “yazarların hepsinin burjuva kökenli olması” devamlılık arz eden bir durumdur. Bu nedenle –mAklA biçimbirimi devamlı süreklilik görünüşünde bir işaretleyicidir.

2.1.2.1.5. –mA+iyelik eki +(n)A

–mA isim fiil ekinin iyelik ekleriyle kullanımı da mümkündür. Aşağıda –mA biçimbiriminin devamlı süreklilik görünüşünde örnekleri gösterilmiştir:

(1) *Nuran'ı iskelede beklemek, gecikince gözü saatte kalmak, kahramanımız için ayrı hazlar oluyordu. Mizah edebiyatlarının bellibaşlı mevzuu olan kadınların bekletmek huyundan erkeklerin bu kadar şikâyetçi **olmasına** şaşıyordu. Nuran'ı beklemek ona çok lezzetli geliyordu.* (H: 187)

2.1.2.1.6. –İş

–İş biçimbirimi bir isim fiil eki olup –mA biçimbirimi kılış bildirirken –İş biçimbirimi tarz bildirmektedir (Korkmaz 2009: 899). –İş biçimbirimi yan cümle kurmayan fiilimsi eklerinden biridir. Ancak –İş biçimbiriminin devamlı süreklilik görünüşünde bir isim yaptığı gözlenmektedir.

(1) *Hüseyin Beyin aslı Dersim'in Kürtleşmiş Türklerinden imiş. Kendisi Alevi. Bunlar kendilerinin Türk olduklarını, yakın zamanlara kadar da aralarında Türkçe konuştuklarını biliyorlar. Hüseyin Bey'in **konusuşu**, suratı ora Türklerine benziyor.* (AVK: 76)

2.1.2.1.7. –Dİk

Korkmaz, –Dİk biçimbiriminin sıfat fiil eki olmasına rağmen kimi durumlarda geçici bir isim de oluşturabildiğini ve iyelik ekleriyle görüldüğünü belirtir (Korkmaz 2009: 915). Aşağıdaki örneklerde –Dİk biçimbirimi ile kurulan yan cümlelerde devamlı süreklilik görünüşü örnekleri bulunmaktadır.

(1) *Seni nice **sevdiğimi** biliyorsun. Bilmiyorsan ya da unutmuşsan söyle, söylediklerimi yeniden yeniden tekrarlayayım.* (OGM: 146)

(2) *Amazonlar hakkında birçok varsayımlar vardır. En çok geçerli olan bunların Hitit savaşçı kadın papazlarından **olduklarıdır**. Bu tezi savunanlar, mitlere göre Amazon başkentinin bulunduğu yerin, aynı zamanda Hitit ülkesinin göbeğini oluşturmakta olan Kuzeydoğu Anadolu'da **olduğuna**; Amazonların Batı Anadolu'nun ortasına, yani İzmir ve Efes'e gelmiş bulunduklarına, oysa Anadolu'nun ancak bu bölgesinde Hitit eserlerinin bulunmuş olduğuna; Hitit kabartmalarında ve heykellerinde sık sık rastlanan ikiyüzlü baltanın Grek kabartmalarında çoğu kez Amazonlara ait bir silah olarak **gösterildiğine**; Grek eserlerinde Amazonların serpuş olarak tepelerine birer kule takmış olarak **gösterildiklerine**, öte yandan Hititlerin ana Tanrıçasının kendi kabartmalarında bir taç giymiş olarak **gösterildiğine**; eski Anadolu'da kadınların sosyal, siyasal, dinsel ve askerlik bakımından üstünlüklerine; papazlığın çoğu kez kadınlara ait olduğuna ve soyun babadan değil, fakat anadan sayılageldiğine işaret etmektedirler.* (AE: 29)

2.1.2.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Devamlı Süreklilik Görünüşü

Banguoğlu, sıfat fiillerin zaman anlamı taşıdıklarını bu özellikleri dolayısıyla da isim fiillerden ayırdıklarını belirtir (Banguoğlu 2004: 422). Korkmaz'ın fiilimsileri çekimsiz fiiller olarak adlandırdığı daha önce belirtilmişti.

⁶¹ Korkmaz, sıfat fiillerin fiil özellikleri dolayısıyla, kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını isim oldukları sıfata aktararak varlıkları ve nesneleri hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak vasıflandırdıklarını belirtir (Korkmaz 2009: 909). Ergin, partisip ekleri olarak incelediği fiilimsi eklerini biçimbirimler halinde verir, sıfat fiil ekleri için ayrı bir başlık açmaz (Ergin 2005: 198-200 ve 333-348).

Gencan, varlıkları niteledikleri ya da belirttikleri için sıfat; özne, nesne, tümleç olarak yan cümle kurduları için de eylem sayılan sözcükler olarak adlandırdığı sıfat fiilleri özne pozisyonunda ve nesne pozisyonunda kullanımına göre inceler (Gencan 2001: 415- 422). Gencan'ın bu ifadeleri sıfat fiilleri yan cümle olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Ediskun da Gencan'a benzer bir tanım yapar ancak tanımında sıfat fiillerin yan cümle kurduklarından bahsetmez sadece ismi niteledikleri için sıfat, özne, nesne ve tümleç aldıkları için fiil olduklarından söz edilir. Ediskun, *-An* sıfat fiiliyle kurulan yapıların şimdiki ya da geniş zaman ifade ettiklerini, kesin bir şimdiki zaman anlamı kazandırmak için ise *-mAktA olan* yapısının kullanıldığını belirtir. *-An* sıfat fiilinin *-AnA* yapısıyla beraber kullanılmasında aşırı süreklilik anlamının olduğunu da aktarır: *Giden gidene, koşan koşana* örneklerini verir (Ediskun 2017:249- 250).

Underhill, sıfat fiilli yapıları özne ve nesne konumunda olmalarına göre sınıflandırır. Çalışmasında şimdiki zaman sıfat fiilininin *-An*, geçmiş zaman sıfat fiilinin *-mİş*, gelecek zaman sıfat fiilini *-AcAk*, aorist sıfat fiil olarak *-Ar* olarak örneklendirir. Underhill burada *-mİş olacak* yapısının future perfect işaretlediğini belirtir (Underhill 1985: 280). *-Ir olmak* yapısını aorist sıfat fiil olarak inceler. Ancak bu yapının cümleye kattığı anlamı sadece İngilizce çevirisiyle verir (Underhill 1985: 282).

⁶¹ Bkz: Bölüm: 2.2.1

Sıfat fiil eklerinin görünüş aktardığı belirtilen çalışmalar ise şu şekildedir: Rentzsch, sıfat fiillerin bildirdiği görünüşleri şu şekilde tablolastırır (Rentzsch 2016: 68):

<i>Dolaylamalı ortaçlar ve anlambilimsel karşıtlıklar</i>			
	<i>İntraterminal (Sınırlar arası)</i>	<i>Postterminal (Sınır sonrası)</i>	<i>Prospektif (Ön görülü)</i>
<i>-(y)An/-DIk</i>	-	-	-
<i>-(I)yor olan/ (I)yor olduğu</i>	+	-	-
<i>-mAktA olan/ mAktA olduğu</i>	+	-	-
<i>-mIş</i>	-	+	-
<i>-mIş olan/-mIş olduğu</i>	-	+	-
<i>-(y)AcAk</i>	-	-	+
<i>-(y)AcAk olan/ (y)AcAk olduğu</i>	-	-	+

Göksel ve Kerslake, sıfat cümleciklerini inceledikleri çalışmalarında öncelikle *-An*, *-DIk*, *-AcAk* sıfat fillerinden bahseder (Göksel ve Kerslake 2005: 391). Göksel ve Kerslake sıfat cümleciklerini inceledikten sonra yardımcı fiil *ol-* ile kurulan sıfat fiillerden bahseder. *Ol-* yardımcı fiilinin kullanıldığı cümlelerde zaman ve görünüşün daha detaylı belirtmek için kullanıldığını, *ol-* yardımcı fiiliyle sıfat fiil eklerinin bu şekilde kullanımının bazı zaman ve görünüş işaretleyicilerine serbest bir şekilde izin verdiğini belirtir. *Ol-* yardımcı fiiline eklenen sıfat fiil eklerinin gösterebileceği zaman ve görünüşü şu şekilde tablolastırır (Göksel ve Kerslake 2015: 391-392):

ZAMAN VE GÖRÜNÜŞ	BİÇİMBİRİM
<i>Perfective/Past</i>	<i>-mIş</i>
<i>Future</i>	<i>-(y)AcAk</i>
<i>Progressive/Habitual</i>	<i>-mAktA ve -(I)yor</i>
<i>Habitual</i>	<i>-(A/T)r/-mAz</i>

Sıfat fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde görünüş kategorisinden bahseden diğer bir isim Aydemir (2010) olup Aydemir'in çalışmasının dayanağı Johanson (1992, 1998)'dur. Aydemir sıfat fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde hem zamanın hem de görünüşün belirtilebileceğini aktararak zaman olarak eş zamanlılık, önceliklik ve sonrakilik ifade edilebileceğini belirtir. Sıfat fiil eklerinin görünüş olarak *terminallik* (sınıra bakış), *intraterminallik* (sınırlar arasılık) ve *postterminallik* (sınır sonrasılık) aktarabileceğini söyler (Aydemir 2010: 87-88).

Bu çalışmada da sıfat fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde görünüş kategorisi incelenmiştir.

2.1.2.2.1. –An

–An sıfat fiil ekini Banguoğlu (2004: 424), Gencan (2001: 416), Ergin (2005: 334) Eker, (2009: 345) Karaağaç (2012: 305), İlker (1997: 146) şimdiki zaman sıfat fiilleri arasında değerlendirir.

Korkmaz –An ekinin geniş zaman, şimdiki zaman ve geçmiş zaman bildirebileceğini aktarır (Korkmaz 2009: 939-942). Rentzsch Korkmaz'ın belirttiği gibi –An biçimbiriminin geniş zaman bildirme işlevindeki yanlışlığı dile getirerek “ölen eşim” örneğini verir. Bu örnekte sıfat fiilin şimdiki zamanı değil geçmiş zamanı gösterdiğini belirtir (Rentzsch 2016: 68). Aydemir ise –An biçimbiriminin terminallik (sınıra bakış) aktardığını ancak –An biçimbiriminin geldiği fiilin kılınışının da görünüşü etkilediğini belirtmektedir. Buna göre sınırlı bir fiilde terminallik (sınıra bakış); süreçli bir fiilde intraterminallik (sınırlar arasılık) aktarılabilir (Aydemir 2010: 92).

Bu çalışmanın konusu süreklilik görünüşü olduğu için –An biçimbirimi süreklilik görünüşü kapsamında incelenmiştir.

(1) *Sokağa varınca baktı geç kaldığı bir şey yok. Her şey her zamanki gibiydi: Motor gürültüsü; kalkık yakalı, **hızlı yürüyen**, kayıtsız insanlar. Akaretler durağına yürüdü. Tramvaya binerken kaval kemiği basamağa çarptı.* (AAD: 16)

(2) **Her seven**

Sevilenin boy aynasıdır.

Sevmek

Sevilenin o aynaya bakmasıdır. (YP: 28)

2.1.2.2.2. -Dİk

Ediskun, *-Dİk* sıfat fiilinin geçmiş zaman anlamıyla geçici nitelikler bildirdiğini belirterek *bildik kimseler, tanıdık müşteri* örneklerini verir (Ediskun 2017: 251). Korkmaz (2009: 911), Banguoğlu (2004: 423), Gencan, (2001: 417) Ergin (2005: 335), Eker (2009: 344) Karaağaç (2012: 302) ve İlker (1997: 143)'de de benzer bilgilere rastlanmaktadır.

-Dİk sıfat fiil ekinin görünüş aktardığı çalışmalardan biri Erguvanlı Taylan'dır. Erguvanlı Taylan *-Dİk* sıfat fiil ekinin sadece zamanı değil görünüşü ve kipliği de gösterebileceğini belirtir. Ona göre *-Dİk* biçimbiriminin sonra ile kullanılan şeklinde yan cümlede bitmişlik görünüşü aktarılır (Erguvanlı Taylan 1993: 165).

Bulut, *ol-* fiilinin yan cümlelerde söz diziminde öge olarak üstlenemediğini ve dolgu sözcük olarak kullanıldığını belirterek şu örneği verir: “*Bugüne kadar öğrenmiş olduğun bilgileri bir kenara koymalısın.*” (Bulut 2014: 46-47). Aydemir, *-Dİk* ve *-Dİğİ* şeklinde incelediği çalışmasında *-Dİk* biçimbiriminin postterminallik (sınır sonrası) aktardığını biçimbirimin eklendiği fiilin bitiş sınırlı olduğunu, *-Dİğİ* biçimbiriminin ise terminallik (sınıra bakış) aktardığını belirtir (Aydemir 2010: 100-102). Ancak bu çalışmada tespit edilen örnekler *-Dİk* biçimbiriminin fiilin kılınışı, ana cümlelerin görünüşüyle paralel olarak süreklilik görünüşü bildirdiğini de göstermektedir.

(1) *Onu Hasan Beyin odasında gördüm. Hasan Bey sandalyede oturmuş, bu adam da Hasan Beyin karyolasının ayakucuna ilişmiş, o söylüyor, Hasan Bey de dinliyordu. Beni görünce bu yabancı adam ayağa kalktı. Ben yüzüne iyice baktım, **tanıdığım bir kimse** değil. Taktığı gözlüğün camları o kadar kalın ki, kırılmış bir*

billur bardağın dibine benziyor. Bu camlar arkasında onun gözleri ufacık görünüyor ve suratına, sanki bir diş ağrısının sıkıntılı gölgesi düşüyor. (AVK: 75)

(2) *Bu tezi savunanlar, mitlere göre **Amazon başkentinin bulunduğu yerin**, aynı zamanda Hitit ülkesinin göbeğini oluşturmakta olan Kuzeydoğu Anadolu'da olduğuna; Amazonların Batı Anadolu'nun ortasına, yani İzmir ve Efes'e gelmiş bulunduklarına, oysa Anadolu'nun ancak bu bölgesinde Hitit eserlerinin bulunmuş olduğuna; Hitit kabartmalarında ve heykellerinde sık sık rastlanan ikiyüzlü baltanın Grek kabartmalarında çoğu kez Amazonlara ait bir silah olarak gösterildiğine; Grek eserlerinde Amazonların serpuş olarak tepelerine birer kule takmış olarak gösterildiklerine, öte yandan Hititlerin ana Tanrıçasının kendi kabartmalarında bir taç giymiş olarak gösterildiğine; eski Anadolu'da kadınların sosyal, siyasal, dinsel ve askerlik bakımından üstünlüklerine; papazlığın çoğu kez kadınlara ait olduğuna ve soyun babadan değil, fakat anadan sayılageldiğine işaret etmektedirler. (AE: 29)*

(3) *Benim de mi düşüncelerim olacaktı,
Ben de mi böyle uykusuz kalacaktım,
Sessiz, sedasız mı olacaktım böyle*

Çok sevdiğim salatayı bile

Aramaz mı olacaktım?

Ben böyle mi olacaktım? (OV: 52)

2.1.2.2.3. –A/I/r

Ediskun, -r yapıllı sıfat fiillerin geniş zaman anlamıyla sürekli birer nitelik kazandığını belirterek *akarsu, görür göz, çıkmaz sokak* örneklerini verir (Ediskun 2017: 250). Banguoğlu, söz konusu biçimbirimi şimdiki zaman sıfat fiilleri arasında değerlendirir (Banguoğlu 2004: 425). Korkmaz (2009: 950), Gencan (2001: 416), Ergin (2005: 335), Eker (2009: 345), Karaağaç (2012: 303) da benzer şekilde biçimbirimin geniş zaman ifade ettiğini belirtir.

Aydemir, -A/I/r biçimbiriminin Johanson'da olduğu gibi kipsellik ifade ettiği görüşündedir. Dolayısıyla Aydemir çalışmasında söz konusu biçimbirimi kiplik olarak incelemiştir. Söz konusu çalışmada biçimbirimin kiplik anlamlarının olanak ve izin olduğu belirtilmiştir. Aydemir bu bilgiyi zaman-görünüş işaretleyicisi olan –A/I/r biçimbirimiyle aynı işlevde olmasından yola çıkarak

temellendirmiştir (Aydemir 2010: 97). Bu çalışmada ise –A/I/r biçimbirimi ana cümlede görünüş kategorisinde değerlendirilmiştir. Söz konusu biçimbirimin sıfat fiil olarak değerlendirilmesi de süreklilik görünüşü kapsamındadır.

(1) *Otuz yaşlarında, temiz giyinmiş, hafif koku sürünmüş, uzunca boylu, incerek, ince, uzun yüzlü, gözleri birbirine yakın bir efendi. Akıllı, kurnaz, çalışkan, övünmeyi, kendini satmayı **sever insanlardan** olduğu gözlerinden belli oluyor. Arkadaşlığı çekilir. Herkese temiz, terbiyeli davranmak, akıllı konuşmak istiyor.* (AVK: 55-56)

(2) *Sermayesi ve **görünür** bir sakatlığı yoktu.* (KB: 12)

2.1.2.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Devamlı Süreklilik Görünüşü

Banguoğlu, zarf fiillerin tümüyle zamana bağlı olmadığını bu yönden isim fiillere benzediğini ve sıfat fiillerden ayrıldığını belirtir (Banguoğlu 2004: 428).

Aydemir, zarf fiil cümlelerinde sözcük sıralamasını incelediği çalışmasında Türkçe zarf fiilli cümlelerin işlev bakımından Avrupa tipi dillerde (Örneğin Almancada) zarf yan cümlelerine karşılık geldiğini aktarır. Türkçede her zarf fiil cümlesinin en az bir yüklemleştirici ve fiil kökünden oluşan bitimsiz bir yüklemlemeye sahip olduğunu, sözdizimsel bakımdan bağımlı olmalarına rağmen bağlı bulundukları üst parçadan bağımsız olarak da kendine özgü bir özneye, kendine özgü bir nesneye ve kendine özgü bir yükleme sahip olabileceklerini belirtir. Aydemir bu bakımdan zarf fiilli cümleleri bitimli cümleye benzetir (Aydemir 2012: 227-228). Aydemir, çalışmasında Johanson'un görüşlerine de yer verir. Johanson zarf fiilli cümlelerin sıklıkla biçimsel olarak temel cümleye çok benzediğini tek farkın bitimli olmayan yüklemleştirici seçimi olduğunu aktarır (Johanson 1992: 261 akt. Aydemir 2012: 228).

Uğurlu, zarf fiillerin Türkçede üç temel görevinin olduğunu aktararak bunların zarf fiilli parça kurmak, yardımcı fiillerin önüne gelerek birleşik fiil yapmak ve görünüş- zaman eki olarak bitimli cümleler kurmak olduğunu belirtir. Ona göre, zarf fiilli parçalar, merkezinde bir zarf fiil bulunan ve fiil tabanının istemine göre mecburi veya seçimlik olarak getirilen, fiilin anlamını tamamlayan

unsurlardan oluşan dil birlikleridir. Zarf fiilli parçalar anlam bakımından temel parçanın zarfı olarak görev alırlar ve doğrudan bir bitimli cümleye bağlarsa Hint-Avrupa dillerindeki yan cümleye benzerler. Bu benzerlik sadece temel cümleyi zaman, durum, sebep, sonuç vb. açılardan belirlemesi yönündedir. Yapı bakımından ise Hint-Avrupa dillerindeki yan cümlelerden ayrılırlar. Uğurlu bu sebeple bazı araştırmacıların yan cümleleri çekimli fiile sahip olanlar (yan cümle) ve çekimli fiile sahip olmayanlar (cümlemsi) olarak ayırdıklarını belirtir. Uğurlu zarf fiillerin bitimli bir cümlemin yüklemine benzediklerini ancak kip ve görünüş-zaman yönünden belirsiz olduklarını savunur (Uğurlu 1999: 20-21).

Çetintaş Yıldırım, *-Dlk* gibi adlaştırma eklerinden ve biçimbilimsel olarak bölünemeyen biçimbirimlerden oluşan *-IncA*, *-DlğIndA*, *-Dığı zaman*, *-ken*, *-(I)r... -mAz*, *-AlI*, *-DlğIndAn beri*, *-DlkçA*, *-DlktAn sonra* ve *-mAdAn önce* gibi zamanı gösteren zarf fiillerin, iki cümleyi birbirine değişik zaman anlatımlarıyla bağladığını belirtir. Çetintaş Yıldırım'a göre bu zarf fiillerin eklendiği yan cümleler karmaşık cümle içinde zarf olarak görev yaparlar ve temel cümleyi zaman bakımından kısıtlarlar. Bundan dolayı, alan yazında zamanı gösteren zarf fiillerin bir görünüş değeri olabileceğinin belirtildiğini söyler (Çetintaş Yıldırım 2005: 5). Ancak Çetintaş Yıldırım bu fikirde değildir. Ona göre zamanı gösteren zarf fiillerle kurulan karmaşık cümleler çözümlendiğinde, yan cümle olayının görünüş ve zaman özelliklerini temel cümle olayından alır. Yani Çetintaş Yıldırım'a göre yan cümle eylemleri kendi üzerine görünüş ve zaman ekleri taşımaz yani bu eylemler çekimsizdir. Adı geçen çalışmada görünüş, zaman ve uyum gibi temel cümle eylemi üzerine getirilmiş olan işlemcilerin, yan cümle eylemini de kapsadığını bu durumda, zamanı gösteren zarf fiillerin (bu zarf fiillerin yan cümleleri, temel cümlelerin anlamını kısıtlayacak zarflar konumuna getirmesine rağmen) karmaşık cümle içerisinde görünüşten çok zaman gösterimi ile ilgisi olduğu aktarılır. Çetintaş Yıldırım'a göre bu zarf fiiller, eylemlerin iç aşamalarını göstermemekte, iki ayrı eylemle anlatılan olayı gerçekleşme sıralarına göre zaman doğrusu üzerine yerleştirmektedir. Bu anlamda temel cümle zaman ve görünüş işlemcileri zamanı gösteren zarf fiiller üzerinde etkili olmaktadır. Zamanı gösteren zarf fiillerle birlikte kullanılan bazı işlemciler yan cümle olayının zamanını değiştirmekte ve bazı işlemcilerin bazı zamanı gösteren zarf fiillerle birlikte kullanılması mümkün olmamaktadır (Çetintaş Yıldırım 2005: 56-57).

Aydemir, zarf fiil yüklemleştircisi olarak adlandırdığı yapılarda zaman ve görünüş kategorisini incelemiştir (Aydemir 2010: 60). Bu çalışmada zarf fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerin görünüş işaretleyicisi olarak kullanılabileceği anlaşılmış ve söz konusu biçimbirimler şu şekilde incelenmiştir:

2.1.2.3.1. –Ip

Aydemir, -Ip biçimbirimini incelediği çalışmasında Johanson'un -Ip biçimbiriminin en eski işlevinin postterminallik (sınır sonrasılık) olduğunu ancak zaman içerisinde postterminallik (sınır sonrasılık) işlevinin zayıfladığını ve terminallik (sınır bakış) işlevi kazandığını aktarır (Johanson 1990: 138-139 akt. Aydemir 2010: 63). Aydemir'in örnekleri incelendiğinde ana cümle fiilinin +*BİTİMİŞ* görünüşte olduğu görülür. Yan cümlelerin ana cümle ile etkileşimi yan cümlelerin görünüşünü belirlemede önemli bir etkidir. Bu çalışmada süreklilik görünüşü incelenmektedir. Bu sebeple seçilen örneklerde –Ip biçimbiriminin süreklilik görünüşünde yan cümle kurduğu tespit edilmektedir.

(1) ***Durmadan öksürüp** tıksıran bu adam üstelik topaldı. Bu haliyle onu kimse satın almazdı.* (PKA: 24)

(2) *Hâlbuki ben, ilk ikisi benzeri veya sentezi erkek gölgelerinde **dolaşp duruyordum daima**. Hayır, onu en çok enerjisiyle tanımlamak olasıydı.* (GYÇ: 83)

2.1.2.3.2. –ArAk

Aydemir, -ArAk biçimbiriminin intraterminal (sınırlar arası) görünüş sergilediğini belirterek söz konusu durumu örneklemiştir (Aydemir 2010: 70). Bu çalışmada da –ArAk biçimbirimi süreklilik görünüşünde değerlendirilmiştir.

(1) *Babasının Rusya'da kalan zenginliğini anlattı. Türkçeyi, Hemşinli aksanı ile biraz da Tatarca, Rusça kelimeler **karıştırarak konuşuyor**.* (AVK: 58)

(2) *Günümüzde robotlar insanların yaptığı birçok işi yapabiliyor. **Dış görünüş olarak** insanlara benzeyen robotlar insansı **robot olarak** isimlendiriliyor.* (Bilim Teknik Dergisi: 11)⁶²

⁶² http://www.bilimteknik.tubitak.gov.tr/system/files/makale/haberler_7yapay.pdf Erişim Tarihi: 20.12.2019.

2.1.2.3.5. –DI... -AsI

Korkmaz, *ol-* yardımcı fiilinin görülen geçmiş zaman birinci şahıs çekiminden sonra gelen *olası* sıfat fiilliyle birleşmesiyle *oldum olası* yapısının kurulduğunu bu yapının *öteden beri*, *her zaman*, *bildim bileli* anlamına geldiğini belirtir (Korkmaz 2009: 982). Lewis, “*oldum olası*” veya “*oldum olasıya*” yapısının her şey başladığından beri ya da birinin hatırlayabildiği uzun bir süre boyunca gibi anlamlara geldiğini belirterek “*oldu olalı*” yapısının bozuk bir şekli olup birinci tekil kişi *oldum* ile ifade edilmesine rağmen hatırlayabileceğim kadar uzun süre anlamı taşımadığını söyler (Lewis 2000: 181).

–DI.. AsI zarf fiil eki diğer zarf fiil eklerinden biraz daha farklıdır. Söz konusu zarf fiil eki yan cümle kurmaktan ziyade ana cümleyi niteleyen zarf göreviyle kullanılmaktadır. Ancak biçimbirimin kullanıldığı yapılarda devamlı süreklilik görünüşü tespit edilmektedir. “*oldum olası*” yapısı konuşucunun hatırladığı küçüklük zamanından itibaren anlamındadır. Söz konusu örnek şu şekilde gösterilebilir:

(1) *Aylardır her tarafta yalnız içinde bulunanları görüyordu. O da biliyordu ki, bütün bu gördüğü, önünde durduğu şeylerde ne şaşılacak, ne de öyle korkulacak bir taraf vardı. Bu çarşı şehrin hayatından bir parçaydı; oldum olasıya onu bir tarafından sayar dökerdi. (H: 57)*

2.1.2.3.6. –DI...-All

Lewis, –All, –All beri, –AllAn beri ve –DI...All yapılarını beraber inceler ve bu zarf fiillerin anlamını “*since*” ile verir. –All yapısının negatif olabileceğini belirtir ve “*Ben görmeyeli kilo vermişsiniz.*” cümlesini örnek gösterir. Lewis “*oldum olası*” ve “*oldum olasıya*” yapılarını da ayrıca inceler (Lewis 2000: 181). Korkmaz, –All zarf fiilinin her türlü fiil kök ve gövdelerine getirilerek o zamandan beri anlamı verdiğini ve süreklilik gösteren zarf fiiller türettiğini belirttikten sonra –All ekinin işlevini güçlendirmek için görülen geçmiş zaman ekiyle kullanılabileceğini aktarır (Korkmaz 2009: 72). Aydemir, zarf fiillerin zaman ve görünüş sistemini incelediği çalışmasında –All biçimbiriminden zaman kategorisi çerçevesinde bahsetmiş ancak görünüş kategorisinde yer vermemiştir (Aydemir 2010: 82-84).

-DI.. *Ali* zarf fiil eki de -DI... -AsI zarf fiil eki gibi diğer zarf fiil eklerinden biraz daha farklıdır. Söz konusu iki yapı yan cümle kurmaktan ziyade ana cümleyi niteleyen zarf göreviyle kullanılmaktadır. Ancak biçimbirimin kullanıldığı yapılarda ana cümlede devamlı süreklilik görünüşü tespit edilmektedir.

Taranan eserlerden tespit edilen örnekler şu şekilde sıralanabilir:

(1) *İNCİ* : (Geğirir.) *Ayol anlat biraz! Nasıl tanıştınız?*

NİLGÜN: *Bilmem.*

FAZİLET: *Buyurun işte!*

NİLGÜN: ***Bildim bileli tanırım*** Uğur'u. *İyi arkadaşımıdır.*

İNCİ : (Geğirir.) *Âşık mı sana?*

NİLGÜN: *Nereden çıktı şimdi bu aşk?*

AYNUR: *Senin için doğru olan... Bir mühendisle, bir iş adamıyla, ne bileyim bir bankacıyla ya da bir umum müdürle ya da en iyisi bir diplomatla filan arkadaşlık etmektir Nilgün'cüğüm* (DKB: 40)

Aşağıdaki örneklerde +GEÇMİŞ zaman ile kullanılan zarf fiilin söz konusu durumun artık bittiği ancak belirli bir süre devam ettiği gözlenmektedir:

(1) *Kendimi bildim bileli tek arkadaşımı benim. Çok daha önceleri beşiğe birlikte belenmemiz için ağlar, direnirmişim. Sonraları birlikte yer, içer, birlikte koşar oynardık. Kendimi bildim bileli bu böyle sürüp gitmişti.* (SY: 12)

(2) ***Kendimi bildim bileli*** annemden ***hep*** bu sözü ***işitmiştim***: «*Analar duyar.*» Maksim Gorki'nin *Ana* romanı tam benim doğum tarihimde Türkçeye çevrilmişti. Okuma yazma bilmediği için bu romanı ne annem okumuştı, ne de ağabeyim... Ama Cumhuriyetin ilânından iki yıl sonra Ünye'deki evimizde biz grevden konuşuyorduk... Ve annem, bu «grev lâfını kimden duydun?» sorusuna, «*Analar duyar,*» diye karşılık veriyordu. Gerçek anlamını bilmeden... (SY: 113)

2.1.2.3.7. DI... -DI

Korkmaz, zarf fiillerden bahsettiği çalışmasında -DI..mAdI yapısından bahseder ancak -DI...-DI yapısından bahsetmez (Korkmaz 2009: 1036-1037). Lewis “oldum olasıya” yapısını örneklendirmesine rağmen “oldum bittim”

yapısına yer vermez (Lewis 2000). Söz konusu yapıya hem Göksel ve Kerslake'de hem de Kornflit de rastlanmamıştır (Göksel ve Kerslake 2005; Kornflit 2005). -DI.. DI zarf fiil eki de -DI... -AsI ve -DI.. AlI zarf fiil eklerinde olduğu gibi yan cümle kurmaktan ziyade ana cümleyi niteleyen zarf göreviyle kullanılmaktadır. Ancak biçimbirimin kullanıldığı ana cümlelerde devamlı süreklilik görünüşü tespit edilmektedir.

(1) FAHRETTİN: *Evet, hanımefendi yerden göğе haklılar sayın Cemile Hanım! Nerede kaldı kakaolar ha? Nerede? Nerede o güleç yüzlü ve hindistancevizli ithal malı bisküviler? Nerede o eski şarkılar ve onları söyleyen buzağı bakışlı, ikibin kilo kadınlar? Kadınlar... Efendim şöyle izah edeyim affınıza sığınarak, ben **oldum bittim** pek **severim** kadınları.*

UĞUR: *Benim gitmem gerekiyor. (DKB: 43)*

(2) Beni de **oldum bittim** uyumsuzlukla **suçlarlar!** Kim bilir, belki haklıydılar! Kelebek olmayı bekleyen bir tırtıl gibi kozanın içinde oturanları sevmemek uyumsuzluksa... ben uyumsuzum o zaman! Nevzat diye bir arkadaşım vardı, ne tatlı adamdı... Figüran Nevzat. Bir sürü filmde beş on saniye süren figüran rollerine çıkmıştı ama kendini Lawrence Olivier gibi görürdü! Şekspir'i ezbere bilirdi ama oynaya oynaya *Uzakta Kal Sevgilim, Fıstık Gibi Maşallah, Abidik Gubidik* gibi filmlerde bir an görüldüğüyle kaldı. (DKB: 56)

2.1.2.3.8. -DIĞI halde

-DIĞI halde biçimbiriminin süreklilik görünüşündeki örneği şu şekilde verilebilir:

(1) Ben, iskambil oynarken, yanımda birisi durursa pek memnun olurum, o zaman oyunu da iyi oynarım. Neden dersenez, kendi başıma **hayalperest olduğum halde** başka birisiyle yan yana bulunduğum zaman adamakıllı mühendis gibi, doktor gibi hesaplı **olurum** da ondan. Yalnız başına olan insan kadar büyük adam yoktur ama insanlarla beraber olan insan, hakiki kıymetini ölçer, biçer. (SF: 15)

2.1.2.4. Yan Cümlelerin Çekimli Fiil Olduğu Yapılarda Devamlı Süreklilik Görünüşü

Alan yazında yan cümlelerin kimi zaman çekimli fiillerle kurulabileceği daha önce belirtilmişti. Aşağıdaki örneklerde ana cümlede *bil-* fiilinin kullanıldığı durumlarda yan cümlede devamlı süreklilik görünüşünün olduğu tespit edilmektedir.

2.1.2.4.1. Bil- Fiilinin Ana Cümlede Olduğu Yan Cümleler

Türkçede yan cümlelerin çekimli bir fiil olarak görüldüğü yapılar da vardır. Bu durumda ana cümlelerin bazı fiillerle sık kullanıldığı görülmektedir. Bu fiillerden biri “*bil-*” fiilidir. “*Biliyorum ki*” şeklinde düşünülebilecek yapılara şu örnek verilebilir:

(1) *Biliyorum gemiler götüremez*

Neonlar ve teoriler ısıtamaz yanını yöresini

Örneğin Manastır’da oturur içerdik iki kişi

Ya da yatakta sevişirdik bir kadın bir erkek

Öpüşlerimiz gitgide ısınırdı

Koltukaltılarımız gitgide tatlı gelirdi

Geyikli gecenin karanlığında (GBD: 21)

(2) — *Yapamıyorum, dedi. Olmuyor. Oysa seni seviyorum biliyorum. Ama yapamıyorum. Neden, neden olmuyor?* (AAD: 88)

2.2.TEKRARLI SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Tekrarlı süreklilik ifadelerinde, eylem ya da durumlar süreklilik görünüşü işaretleyicileri ve cümlede kullanılan zarf ya da edatlarla eylemlerin tekrarlanarak devamlılık gösterdiği durum ya da eylemleri işaretler.

2.2.1. Ana Cümlede Tekrarlı Süreklilik Görünüşü

Tekrarlı süreklilik görünüşü incelenen eserlerden bilimsel gerçeklerin ifadesinde, uyarı notlarında, roman ve hikâyelerde, gezi yazılarında, şiirlerde ve mektuplarda tespit edilmiştir. Söz konusu ifadelerde tekrarlı süreklilik görünüşü cümle bağlamından ya da “*ikide bir, sık sık, yine, gene, on sefer, birkaç defa, yeniden*” gibi işaretleyicilerle belirgin hâle getirilmektedir.

Bilimsel gerçeklerin tekrarlı süreklilik görünüşündeki örneği şu şekilde verilebilir:

(1) *Güneş doğudan **doğar**, batıdan **batar**.*

(1)’de verilen örneğin bilimsel bir gerçek olmasından hareketle alan yazında *zamanüstü, zamansızlık, zamanlararasılık* gibi farklı terimlerle ya da *atletik kiplik* gibi kip kategorisinde değerlendirildiği çalışmanın giriş kısmında belirtilmişti. Ancak bu çalışmada söz konusu yapılar süreklilik görünüşü işaretleyicisi aldıkları için tekrarlı süreklilik görünüşünde değerlendirilmiştir.

Uyarı ifadelerinde tespit edilen tekrarlı süreklilik görünüşü örnekleri şu şekilde gösterilebilir:

(1) *Dikkat kendiliğinden çalışmaya **başlar**.*

(2) *Dikkat bu makine otomatik **çalışır ve durur**.*

(3) *Kemeriniz gösterilen şekilde bağlanır, belinize göre **ayarlanır ve açılır**.*

(4) *Suya inişlerde kapılarda bulunan kaydıraklar bot veya yüzen araç olarak **kullanılır**.*⁶³

Çalışmada tekrarlı süreklilik görünüşü taranan roman ve hikâyelerden şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) *Üstelik delikanlıyı **ikide bir dürtüp lokmasını boğazına düğümlüyor**, kahvaltısını bir an önce bitirmesini, yoksa teşkilata geç kalacaklarını söyleyip*

⁶³ <https://www.youtube.com/watch?v=h-2hbcq5TJI> Erişim tarihi 18.06.2019

duruyordu. Kendisine yeni bir oyunun hazırlandığı ve bunu sahiciymiş gibi gösterecek süslerin ve ayrıntıların da artık tamamlandığı su götürmez bir gerçek olmalıydı. (PKA: 173)

(3) “Roman okuyor musun?” diye sordu.

“Ben roman okumayı sevmem,” dedim, “ben yalnız “İki Çocuğun Devriâlemi”ni severim. Sen okudun mu onu?”

Okumamış.

Ona acıyarak baktım:

“Ben dört cildini belki **on sefer okudum.**” (BAEV: 62)

(4) Saat on bire geliyordu. **Sık sık şimşek çakıyor, gök gürliüyordu.** Birden yağmur serpelemeye başladı. Kirden muşambaya dönmüş ceketinin omuzları ıslanan eski gardiyan, istemeye istemeye yürüdü. Hana gidecekti. Soldaki kahvenin önünden geçerken durdu. Buğulu camların arkasındakilere imrenerek baktı. Az sonra gideceği hanın soğuk odasını, paçavra yığınınına benzeyen yatağını düşündü, içini çekti... (ÇK: 67)

(6) Öğretmen Okulu bitmiş atanmamızı bekliyorduk. Biz sınav derdine düştüğümüz günlerde, İffet çoktan sınıfını geçmiş, Taşköprü'ye babasının yanına gitmişti. Ama ben her evinin önünden geçişimde yüreğimde **gene de** aynı çarpıntıyı **duyuyordum.** (SY: 179)

(7) -Ayağa kalkmış, yan durmuş, bir ayağını geriye atıyor, sonra ötekini yanma getiriyordu. Aynı hareketi **birkaç defa yaptı.** (SF: 214)

Aşağıdaki örnekte ise gezi yazısında tespit edilen tekrarlı süreklilik görünüşü gösterilmiştir:

(1) **Alışkanlıktan gene çok erken uyandım.** Karaman Ovası'nda stepte gidiyorduk. Ay batmak, güneş doğmak üzere idi Açık mavi gökte sabahçı birkaç yıldızın bile hâlâ feri geçmemişti, ışıldıyorlardı. Çok sürmedi, güneş gümüş kamçılarını sallamaya, ovada canlı ne varsa, hepsini uyandırmaya başladı. (ANM: 4)

(2) Kelebek, çiğdemin üstünde sevdalı sevdalı uçuyor, konayım mı konmayayım mı diye düşünüyormuş gibi çiçeğin önünde kanatlarını çırpıyor, süzülüyor, süzülüyor, sonra uzaklaşıyor, havada acayip kıvrımlar çizerek türlü cambazlıklar

ediyor, *yine dönüyor, çiçeğe yaklaşıyor, aynı oyunları tekrarlıyordu*. Nihayet, *çiçeğin önünde bir hayli süzöldükten sonra, konu*. (ANM: 46)

Çalışmada tekrarlı süreklilik görünüşünün tespit edildiği edebi eserlerden biri de şiirlerdir. Söz konusu örnekler şu şekilde verilmiştir:

(1) *Atımla beraber yatar kalkarım,*

Müsavidir doğan günden payımız.

Köpeğimle gülüştüğümüz olur.

Ekin tarlasından kalkınca tavşan. (OBY: 203)

(2) *Ve zaman dediğimiz nedir ki Ahmet Abi*

Biz eskiden seninle

İstasyonları dolaşırdık bir bir

O zamanlar Malatya kokardı istasyonlar

Nazilli kokardı

Ve yağmurdan ıslandıkça Edirne postası

Kıl gibi ince İstanbul yağmurunun altında

Esmer bir kadın sevmiş gibi olurdun sen

Kadının ütülü patiskalardan bir teni

Upuzun boynu

Kirpikleri (GB: 52)

Tiyatro metinleri sadece yazılmakla kalmayan aynı zamanda canlandırılan metinlerdir. Bu nedenle söz konusu metinlerde tekrarlı süreklilik görünüşü oyuncuların ve dekorun nasıl olması gerektiğine dair yazılan direktiflerde sıklıkla tercih edilmektedir. Söz konusu durum (1)'de gösterilmiştir:

(1) (Sevda *sağdan girer*, hayalet gibi sessizdir. *Mutfığa geçer*.) (PEVK: 112)

Aşağıda tiyatro metninin olay kısmından alınan (2)'deki örnekte ise “üç gündür” işaretleyicisi kaybetme durumunun tekrarlılığını göstermektedir.

(2) İNCİ: Nerdeee bizde o şans?

FAZİLET: Aman şans deme bana, **üç gündür konkende hep veriyorum.**

HAMİYET: Ben de. Ama ne yaptım biliyor musun, gittim kendime dokuz tane ayakkabı aldım.

İNCİ: Oooh, çok iyi etmişsin. (DKB: 74)

Bu çalışmad taranan eserlerden biri de mektuplardır. Mektuplarda tekrarlı süreklilik örnekleri aşağıdaki gibi tespit edilmiştir:

(1) Dediğin gibi **yine yine başlangıca geldik.** Başlangıçtaki ilk duyguların katkısızlığına. Bu satırları vapurdan yazıyorum. Teknenin Sarsıntısından ötürü yazım biraz titrek ve okunaksız oluyor, kusura bakmayasın. Her yerde, her zaman yazmak istedim sana. Her koşulda haykırmak istedim aşkı, sevgimi, sana karşı olan tutkumu. Vapurda da, otobüste de, hatta yürürken de. (OGM: 59)

(2) Hava yine kapalı. **Yine seni düşünüyorum.** Bakalım yarın ameliyata alacaklar var mı? (OGM: 53)

2.2.1.1. Tekrarlı Süreklilik Görünüşünde İşaretleyiciler

Çalışmada tekrarlı süreklilik görünüşünde tespit edilen işaretleyiciler aşağıdaki gibidir:

2.2.1.1.1. –(I)yor

–(I)yor biçimbirimi süreklilik görünüşü işaretleyicisi olup cümlede yer alan tekrarlı süreklilik işaretleyicileriyle tekrarlı süreklilik görünüşünü göstermektedir.

(1) **Yine Zehra'ya geliyorum...** O, şüphesiz çok mükemmel mahlûk çok iyi muallim... Fakat bu söylediğim eksiği tamamlanmadıkça hiçbir zaman istediğimiz muallim olmayacak... Biliyor musunuz, bu fikrimi ben kendisine de daima söylerim... Uzun uzun münakaşalar ederiz. Hatta bu yüzden bazı ihtilâflarımız da olmuştur...(ACMK: 10)

(2) “Annem nerede?” diye **soruyor sık sık.** “Annem yerde?” “annen hastanede, iyileşip gelecek.” (OGM: 33)

2.2.1.1.2. –mAktA(dIr)

-mAktA biçimbirimi tekrarlı süreklilik görünüşü işaretleyicisi olmakla birlikte –dIr biçimbiriminin kesinlik aktaran kiplik işaretleyicisiyle kullanımı tekrarlı süreklilik görünüşünde değerlendirilebilir.

(1) *Nedir sandığa basılı bez*

Aşevine giden işçiler

Neden ekmeklerini de yanlarında götürürler

Kimin gözleri tülbentle bağlı

Annesi bağladı hangi niyetle bağladı

Gömleği yastığının altında

Hiç giymeyecek o gömleği onu anlat

*Her kelime **yeniden söylenmektedir***

Yeniden yeniden söylenmektedir

Ve her kelimenin anlamı

Başka olmaktadır bir öncekinden

Bütün gereksiz anıtları yıkmaktadır

Anıt sözü anıtları yıkmaktadır

Urmaklar ırmaklar

Urmak sözü ırmakları çoğaltmaktadır (SS: 105)

2.2.1.1.3. –A/I/r

-A/I/r biçimbirimi tekrarlı süreklilik işaretleyicilerinden biridir. Aşağıdaki örneklerde –GEÇMİŞ zamanda tekrar tekrar gerçekleşen eylemler örneklendirilmiştir.

(1) Hızır ile İlyas **her yıl dünyanın bir yerinde buluşurlar**. Onlar o yıl hangi yerde buluşmuşlarsa orada bahar bir başka türlü patlar, o yıl çiçekler daha bol, daha büyük, her yılkinin birkaç misli iri açarlar. Arılar daha renkli, daha kocaman olurlar. İneklerin, koyunların sütleri daha bol, daha besleyici olur. Gök daha arı, daha başka mavilenir. Yıldızlar daha irileşir, daha parlaklaşırlar. Saplar başakları, ağaçlar çiçekleri, meyveleri götüremezler. İnsanlar o yıl daha sağlıklı olurlar, hiç hastalanmazlar. O yıl ölüm de olmaz. Ne bir kuş, ne bir karınca, ne arı, ne kelebek ölür. (BE: 17)

(2) - Ben daktilo olmak istiyorum.

- Ha, güzel! Makinede çalıştın mı?

- Çalışmadım ama çabuk öğrenirim. İrfan Hanım bana makinesini verecek.

- Yeni yazıyı biliyorsun elbette?

- Biliyorum. **Gazeteleri okurum.** Yazamıyorum ama makine ile olsa yazarım.

(AVK: 100)

Yukarıda (2)'de verilen örnekte "gazeteleri" kelimesinde yer alan çokluk eki söz konusu okuma eyleminin tekrarlandığına işaret etmekte, *oku-* fiiline gelen *-r* biçimbirimi de süreklilik görünüşü işaretlemekte ve cümle tekrarlı süreklilik görünüşünde değerlendirilmektedir.

2.2.1.1.4. -(I)yordu

-(I)yor biçimbirimi süreklilik görünüşü işaretleyicilerinden biridir. Tekrarlı süreklilik görünüşünde cümlede yer alan diğer işaretleyicilerle birlikte (*sık sık, gene* vs.) sürekliliğin derecesi tekrarlı süreklilik olabilmektedir. *-DI* biçimbirimi ise +GEÇMİŞ zamanı işaretlemektedir. Aşağıdaki örneklerde geçmişte tekrar tekrar gerçekleşmiş olay ya da durumlar örneklendirilmiştir.

(1) *İskender dostlarına Ayaşlının evinde oturduğunu söylemek istemiyor. Soran olursa bir dostunun evinde olduğunu bildiriyor, birisi onunla konuşmak isterse şehrin en yüksek otellerinden birinde adres veriyor ve bu işi idare etmek için sık sık o otellere de uğruyordu, öyle ki birçokları onu otelde oturuyor sanıyorlar, kendisini de oralardan arıyorlar, otelciler de sık sık uğrayan, yemeklerini çok zaman oralarda yiyen bu müşteriye otellerinde yatan müşterilerinden ayırmıyorlardı.* (AVK: 61)

(2) *Bir gece eve gittim, Ayaşlının odasında çalınıyor, okunuyordu! Eskisi gibi gene Ayaşlı ile Hasan Bey bağdaşmışlar, eğleniyorlardı.* (AVK: 133)

2.2.1.1.5. -(I)yormuş

-(I)yor biçimbirimi süreklilik görünüşü işaretleyicilerinden biridir. *-mİş* biçimbirimi ise tekrarlanan olay ya da durumlara tanık olunmadığını gösteren bir işaretleyicidir.

(1) *Yüzünde bir gölgelenme görür gibi oldu. "Yoksa kıskanıyor mu?" Sadık bardağına uzandı.*

— *Sami son günlerde üzgün, dedi. Ablasına **sinir buhranları geliyor**muş.* (AAD: 151)

Yukarıda verilen (1) numaralı cümlede geçen “*sinir buhranları*” ifadesi söz konusu buhranın birden çok defa geldiğini göstermekle beraber –(I)yor biçimbirimi ile söz konusu yapının tekrarlı süreklilik görünüşünde değerlendirilebileceği anlaşılmaktadır.

(2) *Bir gece Turan benden soruyor:*

- *Cavide sana **gelip gidiyor**muş,* diyor.
- *Evet, her gün yahut iki günde bir.*
- *Ona bir iş bulunmadı değil mi?*
- *Aramıyoruz ki, kendisi de hiç sormuyor.* (AVK: 149)

Yukarıda (2)’de verilen örnekte “*gelip gidiyor*muş” şeklinde kurulan fiil *gelip git-* yapısının sözlük anlamı dolayısıyla söz konusu eylemin tekrarlandığına işaret etmektedir.

2.2.1.1.6. –A/I/rdI

–A/I/r biçimbirimi süreklilik görünüşünü işaretlemektedir. –DI biçimbirimi ise +GEÇMİŞ zamanı işaretleyen bir biçimbirimdir. Aşağıdaki örneklerde geçmişte tekrar tekrar gerçekleşen durum ya da olaylar örneklendirilmiştir:

(1) *-Beyefendi, vaziyeti biliyorsunuz, şimdilik kabil değil; hanımefendiye arz-ı tazimat ederim. Bana birkaç gün daha mühlet versinler. O bizim mal sahibimiz değil, velinimetimiz oldu. İnşallah on beş gün sonra uğrarlarsa hem teşerrüf etmiş oluruz, hem de bir parça şey takdim ederim, diye işi müphemle **bağlar**; fakat genç adam kapıdan çıkarken, yaptığı vadin büyüklüğünden ürkmüş gibi sesi titreyerek; -on beş günde de kabil olur mu bilmem ki... diyerek tekrar söze **başlar** ve -mümkünse hiç gelmesin, hiçbiriniz gelmeyin, ne diye geleceksiniz sanki! Bu çürük binada, bu acayip kafeste oturduğum yetmiyormuş gibi, bir de size para mı vereceğim-diyemediği için, -daha iyisi aybaşına doğru, hatta gelecek ayın ortasında teşrif buyursunlar- ricasıyla, bu mülakatı gerilere, çok uzak zamana atmağa **çalışırdı**.* (H: 11)

Yukarıda (1)'de verilen örnekte kiracının para vermeyi ötelemesi birden fazla defa yaşanmıştır. Dolayısıyla söz konusu yapı tekrarlı süreklilik görünüşündedir.

Aşağıdaki örnekte ise tekrarlı süreklilik işteş fiil ile belirginleştirilmektedir. “*mektuplaş-*” fiilinin sözlük anlamı karşılıklı yapılan bir eylemin olduğunu göstermektedir. Bu durum da tekrarlı süreklilik görünüşünü işaretlemektedir.

(1) *Ne kadar şair var Anadolu'da,*

Mübeccel İzmirli

Mektuplaşırdı⁶⁴ *onlarla,*

Bir şey yemez içmezdi

Beslenirdi sadece

Küçük dargınlıklarla.

Oymuştu baldırını,

Büyük Kohinor elmasını

Saklamıştı oraya,

Sekseniki yılında

Satmak zorunda kaldı

⁶⁴ Ergin, işteşlik ekinin Eski Türkçeden beri sık kullanılan eklerden biri olduğunu belirtir. Ekin bir ortaklık ya da oluş bildirdiğini, söz konusu ortaklığın birlikte ya da karşılıklı yapma olarak görülebileceğini aktarır (Ergin 2009: 207-209). Korkmaz, *barış-*, *bitiş-*, *kavuş-*, *konus-*, *savaş-*, *yanaş-*, *yapış-*, *yakış-*, *yatış-* gibi fiillerde ekle kaynaşmış kök biçimlerin olduğundan bahseder. Korkmaz, ayrıca *alış-*, *çalış-*, *değiş-*, *eriş-*, *geliş-*, *giriş-*, *kalkış-*, *kamaş-*, *sataş-*, *uğraş-*, *uyuş-* gibi özel sözlük anlam kazanmış olan fiillerde şekilce işteşlik olsa da dönüşlülük görevinde olduğunu belirtir (Korkmaz 2009: 553-555). Ediskun, işteşlik eklerinin fonksiyonuna bir süre içinde bir durumdan başka duruma geçmeyi de ekler. “*Deniz yatıştı*” örneğini verir. (Ediskun 2017: 223, 339). Göksel ve Keslake, işteş geçişli ve geçişsiz fiillere eklenebildiğini işin ortak yapıldığını gösterdiğini belirtir. Geçişli fiillere eklendiğinde ise işin karşılıklı yapıldığını gösterir örnek olarak *öpüş-* fiilini verir (Göksel ve Keslake 2005: 72). Kornflit, işteşlik ekinin çok üretken bir ek olmadığını dönüşlü çatı gibi bütün fiillerle kullanılamayacağını, işteşlik ekini gösteren pek çok fiil olduğu gibi işteşlik anlamına sahip fiiller de olduğunu belirterek *konus-* fiilini örnek verir ayrıca *mektuplaş-* fiilini örnek vererek *mektupla-* fiilinin olmadığını da aktarır (Kornflit 1997: 159). Lewis, işteşlik ekinin eylemlere karşılıklılık ve birliktelik anlamı kattığını ancak bazı fiillerde söz konusu durumun açıkça anlaşılamayacağını örneğin *tutuş-* fiilinin karşılık mı yoksa birlikte mi olduğunun açıkça anlaşılamadığını ve söz konusu fiilin *ateş al-* anlamının da bulunduğunu belirtir. Lewis, işteşlik ekinin *-maya başlamak* anlamında bir fiil oluşturduğunu belirterek *kalkış-* fiilini örneklendirir. Ancak *geliş-* fiilinin dil reformundan sonra anlamının değişerek *develop* anlamına geldiğini ancak dil reformundan önce *to start to come* yani *gelmeye başlamak* anlamında kullanıldığını söyler (Lewis 2000: 146).

Yüzyetmişbeş liraya. (SS: 180)

2.2.1.1.7. –A/I/rmIş

–A/I/rmIş yapısında yer alan –A/I/r süreklilik görünüşünü göstermektedir. –mIş biçimbirimi ise söz konusu durum ya da olaya tanık olunmadığını gösteren bir kiplik işaretleyicisidir. Aşağıdaki örneklerde tekrarlı süreklilik görünüşü –A/I/rmIş biçimbirimi ile işaretlenmiştir.

(1) *-Bekâr mısın hâlâ Hayri? Dedim.*

*-Yok, dedi, evlendim. Darphane'deki kâtibin kızıyla. İki çocuğum bile var. Karım da eli bayraklı mı eli bayraklı! Kocan ne iş yapar? diye sorarlarsa, öyle nazik, öyle kibar, öyle bizim mahalleli bir, "Kumarbazdır efendim!.." **dermiş ki**, sorma!.. (SF: 23)*

(2) *Bir başka söylentiye göre, Argo gemisi Boğaz'ların ağzındaki kayalara varınca geminin dümeninin yakınında Trakyalı ozan Orpheus dimdik dururmuş. Argo gemisindeki kahramanlar kürek çekmekten ya da akıntıya karşı davranmaktan yorulunca Orpheus hemen lirin tellerine **dokunurmuş**. Müzikle kahramanların yüreklerine sevinç, kollarına kuvvet gelirmiş. Öyle ki, kürekler kanat olurmuş. Kahramanlar kavga edecekleri zaman Orpheus'un müziği yüreklerle tatlılık ve barış özleyişi verirmiş. Öfkeler dostluğa dönermiş. Nasıl böyle olmasın ki, Orpheus'un müziği dağlardaki yabani hayvanları uysallaştırır, ormanları büyüler ve katı kayaları bile yumuşatırmış. (AE: 36-37)*

2.2.1.1.8. –DI

Türkçede bitmişlik görünüşünün işaretleyicilerinden biri –DI biçimbirimidir. Alan yazında bitmişlik görünüşü Comrie (1998), Smith (1994)'te olduğu gibi perfective terimi ile aktarılmaktadır. Uzun, bitmişliğin bazen noktasallık ile karıştırıldığını noktasallığın başlıbaşına bir kategori ya da bitmişliğin altında bir kategori olarak değerlendirilmesi gerektiğini aktararak “*Bütün kapıları birer birer kapadı.*” örneğini vermektedir (Uzun 2000: 145). Cömertel ise Bulgarcanın zaman ve görünüş sistemini incelediği çalışmasında Boyaciev'in konuyla ilgili görüşlerini aktarır. Buna göre bitmişlik görünüşünde fiillerin eylemi bütünlük içinde vererek eylemin yinelenebilir ya da yinelenemez karşıtlığında ayrı bir kategori ortaya koyduğunu aktarır. Bitmişlik görünüşün karşıtı bitmemişlik görünüş ise, bütünlük üzerine yoğunlaştığını; eylemin bütün,

tamamlanmış ya da tamamlanmamış olma durumuyla ilgilendiğini belirtir. Eğer eylem bütünse ve tamamlanmışsa bitmiş görünüşün alanında olduğunu bütün değilse eylemin başlangıcı ve sonucu da verilemeyeceğini sadece gerçekleşmenin ön planda olduğunu dolayısıyla sonuç olmadığından tamamlanmanın da söz konusu olmadığını belirtir (Boyaciev, 1999 akt. Cömertel 2019: 153).

Bu çalışmada Uzun (2000)'un aktardığı noktasallığın süreklilik görünüşü içinde değerlendirilebileceği tespit edilmiştir:

-*DI* biçimbirimi +*BİTMIŞ* görünüşü işaretleyen bir biçimbirimdir. Söz konusu biçimbirim tekrarlılık gösteren zarflarla beraber kullanıldığında bitmiş görünüşte tekrarlanmış olayları aktarmaktadır.

(1) *Bu düşünceden kurtulmak için **tekrar** hastabakıcı meselesine **döndü**. Macide'nin sıhhati de öyle düzgün değildi. Hatta bu kadar yorgunluğa nasıl tahammül ettiğine şaşıyordu. Biraz fazla üzüntü, yorgunluk, onu yeniden bir gölge haline getirebilirdi.* (H: 10)

(2) *Dünyanın her yanında yas simgesi olmak üzere Niobe heykelleri yapılmıştır. Bir Anadolu ozan, «Tanrılar Niobe'yi taşla döndürdüler, fakat sanatkar insan Tanrılara meydan okuyarak, onların taşla döndürdükleri insanın taştan heykelinde Niobe'yi **yine diriltti**» der.* (AE: 78)

Aşağıda (3)'te verilen örnekte “*sürüdü, sürüdü, sürüdü*” olarak üç kere yazılan *sürü-* fiili hem üç kere yazılması hem de *sürü-* fiilinin sözlük anlamı dolayısıyla tekrarlı süreklilik görünüşünde değerlendirilmiştir.

(3) *Babam, annemi saçlarından yakaladı, sofada **sürüdü, sürüdü, sürüdü**... Sonra çizmeleriyle tekmeledi, tekmeledi, ezdi ve avucunda kalan bir tutam saç nefretle silkeledi. Biz iki kardeş, uzun gecelik entarilerimiz içinde tiril tiril titreyerek birbirimize sokulmuş, ağlamaya olsun cesaret edemeyerek, donmuş kalmıştık. Annemse, artık kımıldamıyordu.* (BAEV: 26)

(4) *Alışkanlıktan **gene çok erken uyandım**. Karaman Ovası'nda stepte gidiyorduk. Ay batmak, güneş doğmak üzere idi Açık mavi gökte sabahçı birkaç*

yıldızın bile hâlâ feri geçmemiştî, ışıldıyorlardı. Çok sürmedi, güneş gümüş kamçılarını sallamaya, ovada canlı ne varsa, hepsini uyandırmaya başladı. (ANM: 4)

2.2.1.1.9. –mİş

Slobin ve Aksu çalışmasında –DI biçimbirimin dolaysızlık ve –mİş biçimbiriminin dolaylılık işaretlemesini psikolojik uzaklık veya bilgisel uzaklık kavramlarıyla açıklamıştır (Slobin and Aksu 1982). –mİş biçimbirimi kiplik işaretleyicilerinden biridir. Ancak birlikte kullanıldığı süreklilik görünüşü işaretleyicileriyle (aşağıdaki örneklerde *gene*) söz konusu eylem ya da durumun tekrarlandığını göstermektedir. Bu nedenle çalışmada –mİş biçimbirimine yer verilmiştir.

(1) *Ayaşlı **gene** yatağının üstüne oturmuş, kucasına da sazı **almış**. Hasan rakı tepsisinin başında yer tutmuş, Hâki bir sandalyeye at gibi binmiş, İskender karyolanın ayakucuna oturmuş, Şefik Bey iri aynalı konsolun köşesine bir sandalyeye büzülmüş oturuyordu.* (AVK: 134)

(2) *Bu İskender'in de senden ricası var, dedi, birkaç keredir bana söylüyor. "Ben karışmam" dedim; bugün **gene gelmiş**, Faika'nın ablasını sana ricacı yollamak istiyormuş! "İyi olur mu?" diye bana soruyor!* (AVK: 138)

(3) *Yunanistan'dan yüzlerce kral, gemileri, askerleri, silahları ile gelip Troya kapılarına dayanmışlar, on yıl çarpışmışlar, savaşmışlar da, düşürememişler Priamos'un kalesini. Dört bin yıl kadar sonra İngilizler, Fransızlar koca orduları ve donanmalarıyla **gene dayanmışlar** Boğazlara, vurmuşlar, öldürmüşler, ama alamamışlar Türk toprağını.* (MVA: 8)

2.2.1.1.10. Sürelik Fiilleriyle Kurulan Yapılarda Tekrarlı Süreklilik Görünüşü

Türkçede süreklilik ifadeleri fiillerin tarzını bildiren birleşik fiil yapılarında da görülebilmektedir. Birleşik fiillerin özellikle sürelik olarak adlandırılan grubu süreklilik anlamını direkt karşılamaktadır. Bu bölümde öncelikle birleşik fiillerden sürelik fiillerinin dil bilgisi kitaplarında nasıl yer aldığı, nasıl tanımlandığı açıklandıktan sonra bu yapıların süreklilik görünüşü açısından değeri tartışılacaktır.

Ergin, sürelik fiillerini birleşik fiiller başlığı altında inceleyerek *bil-*, *ver-*, *gel-*, *gör-*, *dur-*, *kal-*, *yaz-*, *koy-* yardımcı fiilleriyle oluştuğunu bunların başına genellikle ünlülü nadir olarak da *-Ip* zarf fiil ekinin getirildiğini belirtir. Bu yapılarda yardımcı fiillerin sadece çekim unsuru olarak görev aldıklarını aktarır (Ergin 2005: 387). Demir, birleşik fiillerdeki zarf fiil alımı hakkında şunları belirtir: yardımcı fiillerden *ver-* sadece dar ünlülü zarf fiil eki almış bir fiilden sonra *-Iver-* şeklinde gelebileceğini belirtir. Demir'e göre Türkçede *-(y)Iver-* biçiminde “başkası için bir şey yapma” anlamı veren ve “*ver-*” yardımcı fiili ile kurulan yapı ile büyük bir ihtimalle Eski Anadolu Türkçesi dönemindeki *yiber-* ‘den gelişmiş olan ve tezlik bildiren yapı karışmış görünmektedir. *Koy-* fiili de sadece *alıkoy-* örneğinde dar ünlülü zarf fiil ekiyle birleşebilir. Demir *alıkoy-* fiilini sözlükleşmiş bir fiil saymak gerektiğinden bahseder. Demir'e göre bunun dışında *koy-*, yaklaşma fiili olan *yaz-* ve yeterlik fiili *bil-* geniş ünlülü zarf fiil eklerinden sonra kullanılır. Diğer fiiller hem geniş ünlülü zarf-fiil eklerinden hem de *-(y)Ip* zarf-fiil ekinden sonra gelebilmektedir: *-(y)A/-(y)Ip dur-*, *-(y)A/-(y)Ip gel-*, *-(y)A/-(y)Ip git-*, *-A/-(y)Ip kal-*, *-(y)A/-(y)Ip var*. Alışılmış olan bu birleşme kalıpları yanında bazı yardımcı fiiller, kip eki almış fiillerden sonra da gelebilmektedir. *-DI dur(du)*, *-DI kal(di)*, *-DI gel(di)*, *-DI git(di)*, *-DI var(dı)*, *-DI yürü(dü)* (Demir 2013: 391).

Korkmaz, birleşik fiilleri dört kategoriye ayırmış ve üçüncü gruba tasvir fiilleri adını vererek yeterlik, tezlik, süreklilik, yaklaşma ve uzaklaşma fiillerini bu grupta incelemiştir (Korkmaz 2009: 151-152). Gencan, özel birleşik eylemler başlığı altında incelediği fiilleri yeterlik, tezlik, sürelik, isteklenme ve yaklaşma olarak kategorize etmiştir (Gencan 2001: 341-348). Ediskun, birleşik fiilleri dört öbeğe ayırmış birinci öbekte yeterlik, tezlik, sürelik, yaklaşma, beklenmezlik, gereksime, yapmacık fiillerini incelemiştir (Ediskun 2017: 228-243).

Alan yazında sürerlik fiillerinin tasvir fiilleri başlığı altında incelendiği görülmektedir. Banguoğlu, tasvir fiillerini yeterlik, ivedilik, süreklilik, yaklaşık, yarı tasvir fiilleri olarak sınıflandırır. Yarı tasvir fiillerini ikinci fiilin esas anlamında olan kullanımlarının tasvir fiili gibi görünmediğini ve –*Ip* zarf fiil ekiyle kurulduğunu aktararak *kasıp kavurmak*, *atıp tutmak*, *sayıp sövmek*, *gidip gelmek* örneklerini verir (Banguoğlu 2004: 493-494).

Alan yazında söz konusu yapıların nasıl adlandırıldığı belirtildikten sonra *fiil+zarf fiil+ fiil* yapılarının kılınış ya da görünüş kategorilerinden hangisinde yer alması gerektiği tartışılabilir. Bu noktada bu yapıların Eski Türkçede ve lehçelerde nasıl görüldüğü önem arz etmektedir.

Gabain, Eski Türkçenin Grameri’nde söz konusu yapıları tasviri fiiller içerisinde değerlendirir ve tasvir fiillerinin fiillere eklenen –*u* ve –*p* biçimbirimleriyle kurulduklarını aktarır ve şu örnekleri verir: *alta-yu tur-* “*aldatıp durmak*”, *küy-ü tut-* “*devamlı korumak*”, *çöküd-ü olur-* “*iyice eğilmek, iki büklüm olmak*”. Gabain bu örneklerden sonra Osmanlıcada *dur-* ve *yat-* fiillerinde olduğu gibi Uygurcada da belirli hareket ve durgunluk vs. bildiren fiillerin –*Ip* zarf fiili ile birleştiğini belirterek, *ärt-ip kal-* “*geçip gitmek*”, *yat-ıp yür* “*yatmayı adet haline getirmek, yatıp durmak*” fiillerini örnek olarak verir. Burada –*Ip* biçimbiriminin ağızlarda Uygur edebiyatının parlak zamanlarından itibaren yerini –*u* biçimbirimine bıraktığını söyler. –*galı* ekiyle beraber gelecek zamana dikkat çekildiğini aktarır: *kir-gali tur-* “*hemen girecek durumda olmak*”. *käl-* fiiliyle kurulan yapılarda “hemen” anlamının olduğunu belirterek “*kir-käl-ir sen*” “hemen girersin” örneğini verir (Gabain 2007: 90).

Kara Türkmen Türkçesini incelediği çalışmasında Türkmen Türkçesinde, şimdiki zamanın *dur*, *otur*, *yat-*, *yör-* yardımcı fiilleriyle kurulduğunu aktarır ve şu örnekleri verir: *Zarf fiil+duur*, *otur*, *yatur*, *yöör söyüp duurun* “*sevmekteyim*”, başka bir şekilde olumsuz olarak –*An+iyelik+yook*. *Dokaamook* “*dokumuyorum*” (Kara 2005: 120-123). Aynı çalışmada tasvir fiillerinden sürerlik başlığında –(*Ip*)+*dur*, *otur*, *yat-*, –*yör* fiillerinin geniş ya da şimdiki zaman çekimlerinin hece yutumuna uğramış biçimlerin *duur*, *otur*, *yatur*, *yöör* getirilmesiyle kurulduğu aktarılır ve şu örnekler verilir: *Gezip duurun* “*gezip duruyorum*”, *bezäöp otur* “*süsleip durur, süslemekte*”, *aaglaap yatur* “*ağlayıp*

durur, ağlamakta”, *görüþ yöörüs* “ *görüþ duruyoruz, görmekteyiz*” (Kara 2005: 116-117).

Gagauz Türkçesinde şimdiki zaman –*ár,-er, -ye, -yu, -yo,-yor, -mAktA* ekleriyle yapılır (Özkan 1996: 147). Tasvir fiillerde ise *kal-* fiiline –*A* zarf fiil eki eklenerek süreklilik bildiren bir birleşik fiil yapılır (Özkan 1996: 169-170).

Özbek Türkçesinde, şimdiki zaman –*yäp* veya –*äyäp* ekiyle yapılır. –*yäp* daha çok kullanılır. *Älyäpmän* “*alıyorum.*”. İkinci tipte –(*ä*)*yätir* kullanılır. *Köräyätirmän* “*görüyorum*”. Özbek Türkçesinde *yät, yüri, otir, tur* yardımcı fiilleriyle de şimdiki zaman yapılabilir. Bu durumda fiil kök ve gövdelerine –*ib* zarf fiiliyle şahıs ekleri eklenir. *Yät-*, şu anda yapılmakta olan bir iş veya oluştan bahseder. Bu iş ve oluş geçmişte başlayıp geleceğe kadar devam edebilir. *Yüri-* yardımcı fiiliyle kurulan şimdiki zamanda çoğunlukla hareket anında veya yer değiştirirken gerçekleşen ve alışılmış iş ve oluşlar söz konusudur. *Otir-*, yavaş hızla yapılan bir iş ve oluş anlatır. *Tur-*, durmadan birbiri ardına tekrarlanan sürüp giden iş ve oluşlarda kullanılır (Coşkun 2000: 129-132). Tasviri fiiller ise, *bär-*-(*i*)*b* zarf fiil ekinden sonra kullanılır. İş ve oluşun azar azar, yavaş yavaş gelişmesi, bir durumdan başka bir duruma geçmesi anlatır. *Otir-* fiili –(*i*)*b* zarf fiiliyle kullanılır ve hemen, şimdiki zamanda herhangi bir durumda belli bir süre kalmayı ifade eder. Bu birleşik fiil Türkiye Türkçesinde şimdiki zaman ile aktarılır. *Tur-* yardımcı fiiliyle süreklilik anlatılır, hemen şimdiki zamanda gerçekleşme safhasında bulunan, fakat özelliği sebebiyle sürmekte olan bir iş veya oluşu anlatır. *Tur-* yardımcı fiiline eklenen –*ädi* geniş zaman ekiyle birbiri ardında gelen bir iş veya oluş anlatılır. *Esas fiil* ve *Yät* yardımcı fiiline –(*i*)*b* eki eklenerek hemen, şimdiki zamanda gerçekleşme safhasında olan fakat şartlar nedeniyle uzun süren bir iş veya oluş anlatılır. Bu durumda fiil Türkiye Türkçesine şimdiki zaman ile aktarılır. *Esas fiil* ve *Yür-* (*i*)*b* zarf fiil eki alarak süreklilik ifade eden şimdiki zaman anlamı verir ve bu yapılar Türkiye Türkçesine şimdiki zaman ile aktarılır (Coşkun 2000: 179-190).

Dolayısıyla Türkmen ve Özbek Türkçesinde birleşik fiillerin zaman eki olarak kullanıldığı görülmektedir.

Turgunbayer, Kırgız Türkçesindeki *A/-O/-y* ekinin geçmişi konusunda pek çok araştırmacının zarf-fiil –*A tur-* tasvir fiili ve geniş zaman –*r* ekinin meydana getirdiği –*A turur* yapısından geldiği konusunda hem fikir olduğunu belirtir. Bu

yapıyı oluşturan *tur-* tasvir fiili ve geniş zaman eki, zaman içerisinde düşmesine rağmen yüklendikleri işlevleri geride kalan zarf fiil ekine yüklemiştir. Söz konusu zarf fiil ekleri, bu yüklemeler sonucu *-A/-O/-y* şeklini almıştır. Turgunbayer ayrıca Davletov ve Kudaybergenov'un *Uçur çaktın tataal türü "Şimdiki zaman kipinin birleşik türü"* başlığı altında birleşik şimdiki zaman kipinin yapımı konusunda şimdiki zamanın birleşik şekli *-a, -e, -y, -ıp* şeklindeki zarf fiillere, kişi ekiyle çekimlenmiş *cat-, tur-, otur-, cür-* gibi yardımcı fiillerin eklenmesiyle analitik yöntemle yapıldığını aktarır (Turgunbayer 1999: 497). Turgunbayer Kırgız Türkçesinde fiilin kılınış özelliğine göre geniş ve şimdiki zaman eklerini incelediği çalışmasında ise şu sonuçlara ulaşır: *-A/-O/-y* eklerinin konuşma anıyla sınırlı şimdiki zamanı bildirmesi için üzerine geldikleri eylemin kılınış bakımından ön sınırı vurgulayan bir fiil olması gerekir. Aynı ek son sınırı vurgulayan bir fiile geldiğinde gelecek zaman bildirir. Sınır vurgulamayan bir fiile geldiğinde söz konusu yapının konuşma anıyla sınırlı şimdiki zaman bildirmesi mümkün değildir, şimdiki zamanı bildirebilmesi ancak *cat- / otur-* gibi tasvirî fiillerin desteğiyle mümkündür. Aynı ekler sınır vurgulamayan fiiller ile çekimlendiğinde ise '*daha önce başlamış ve konuşma anından sonra da devam etmesi olası olan eylem*' ya da '*konuşma anından bağımsız olarak sürekli tekrarlanan bir eylem*' sözleriyle açıklanabilecek geniş zamanı ifade eder (Turgunbayer 2014).

Çakıroğlu'nun Kazak Türkçesinde şimdiki zamanı incelediği çalışmasında şimdiki zaman dört şekilde yapılmaktadır:

- a) *(-E)* eki ile: *(-E)* zarf-fiil ekiyle verilen şekil; şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zamanı ifade etmede kullanılır. Her zaman tekrarlanan, sürekli veya belli aralıklarla yinelenen, alışkanlık hâlinde yapılan iş ve hareketleri anlatırken de kullanılır. Değişken şimdiki zamanın temel işlevlerinden biri de hiçbir zaman değişmeyen ve her zaman doğru olan hareketleri, tabiat olayları ile bilimsel yasaları bildirmektir. Bir alanda yetkinlik belirtmek istendiği zaman veya beceri, yetenek ve nitelikleri anlatırken, genel yargılar, kanunlar ve kurallarla birlikte atasözleri ile vecizeleri ifade ederken kullanılır (Çakıroğlu 2003: 129-132).
- b) "*otur, tur, jatur, jür*" yardımcı fiilleri ile: Bu yardımcı fiillerle yapılan şimdiki zaman genellikle tam konuşma anında yapılmakta olan iş ve hareketi ifade etmek için kullanılır. Şahıs ekleri, söz konusu fiillerin kök

veya gövdelerine doğrudan doğruya bağlanır. *men otur-min (oturuyorum)* *otur-ğan jok-pın (oturmuyorum)*. Söz konusu fiillerin, zaman eki almaması dikkat çeken hususlardan biridir. Çalışmada bununla ilgili çeşitli tahminler ve görüşlerin mevcut olduğu aktarılır. *Otur-*, *tur-*, *jür-* fiillerinin (*jatır-* fiili hariç) eskiden geniş zaman eki almış şekilleriyle kullanıldığına ve onların bünyesinde bulunan *-r* sesinin, zamanla geniş zaman eki olan (*-İr/-r*) ekini aşındırarak kaybolmasını sağladığı, *jat-* fiilinin ise, geniş zaman ekli (*jatır*) şeklini koruduğu görüşünün yaygınlık kazandığı belirtilir (Çakıroğlu 2003: 132-135).

- c) (*-İp/-p*) + "*otur, tur, jatır, jür*" yapısı ile: Birleşik tam şimdiki zaman esas fiilin kök veya gövdesine (*-ip /-ip /-p*) zarf-fiil eki ve "*otur, tur, jür, jatır*" yardımcı fiillerinin birinin getirilmesiyle yapılır. Örneğin: *men jaz-ip otur-min*. Konuşma anında yapılmakta olan iş ve hareketleri ifade etmede ve geçmişte belirli bir anda başlamış ve konuşma anında da yapılmakta ve devamlılık özelliğini sürdürmekte olan iş ve hareketler de bu zaman şekli ile dile getirildiği belirtilir (Çakıroğlu 2003: 134-135).
- d) (*-u + dE*) yapısı ile: Genel Şimdiki Zaman olarak adlandırılır. (*-u+dE*) şekli, Türkiye Türkçesindeki (*-mEktE*) yapısıyla eşdeğer olduğu belirtilir. Ancak söz konusu şekil, Türkiye Türkçesindeki gibi yaygın değildir. Sürekli şimdiki zaman, geçmişte başlayıp konuşma anında devam etmekte olan iş ve hareketleri ifade etmek için de kullanılır. Bu zaman şeklinde diğer şimdiki zaman şekillerine göre daha belirli, daha kesin bir şimdiki zaman ifadesi söz konusudur. Sürekli şimdiki zamanın konuşma anında yapılmakta olan iş ve hareketleri ifade etmede kullanıldığı da olmaktadır (Çakıroğlu 2003: 135-137).

Dolayısıyla lehçelerde şimdiki zamanda birleşik fiil şekillerinin zaman eki olarak kullanıldığı görülmektedir. Alan yazında lehçelerde birleşik fiillerle kurulan ve zaman eki gibi bir işaretleyici olarak kullanılan yapıların görünüş bildirdiği aktarılmaktadır. Bacanlı, dünya dillerinde süreklilik için genellikle bulunma hâli anlamı taşıyan fiiller veya dil bilgisel yapıların kullanıldığını ve bu yapıların şimdiki zaman şekline doğru bir gelişme gösterdiğini söz konusu fiillerinde *dur-*, *yat-*, *otur-*, *yürü-* gibi sürekliliğe elverişli ancak sözlük anlamlarında bir yerde bulunmayı da barındıran fiiller olduğunu belirtir. Bu art fiiller, ileri derecede dil bilgiselleşmiş ve sözlükleşmeye de kapalı hâldedir. Dil

bilgiselleşme aşamasında bu art fiiller, çeşitli zaman ekleriyle birleşir yani tek başlarına bir görünüş morfemi olarak kullanılamazlar. Bunlardan en yaygın olanları *-p turur*, *-p yatur*, *-p oturur*, *-p yürür* şekilleridir. Daha sonra bu art fiillere *-gan* ve *-ibdi* postterminal (sınır sonrası) ekleri eklenerek zaman içinde bitmişlik görünüşü kazanmışlardır. Ancak bu yapılar ekleşerek görünüş biçimbirimi hâline gelen lehçeler hariç hâlâ kılınış görünüş karışımı yapılarıdır. Bacanlı'ya göre kılınış şekilleri, görünüş şekillerinde gözlemlenen genelleşmeden yoksundur ve her fiille rastgele kullanılamaz ancak dil bilgiselleşme arttıkça genelleşme de artar ve kılınışla ilgili kısıtlamalar azalır (Bacanlı 2014: 203-205).

Gökçe, Oğuz Türkçesinde fiil birleşmelerini incelediği çalışmasında *fiil+zarf fiil+ yardımcı fiil* yapılarının düşük gramerlilik > yüksek gramerlilik gelişimine göre kılınış ve görünüş zamanlı kategorileri içeren genellikle bağımlı biçim olmaya eğilimli birer işaretleyici olduklarını belirtir (Gökçe 2013). Bu nedenle Bacanlı, Altaycada kılınış kategorisini incelediği çalışmasında Serebnnikov (1958), Ganiyev (1963), Tihonov (1964), Nasilov (1976), Johanson (1971) gibi çalışmalarda art fiillerin *vid* değil, *kılınış* bildirdiklerini aktarır. Bacanlı ise kavramsal anlamda bir belirsizlik bulunduğunu, bazı çevrelerce yardımcı fiillerin bitmiş veya bitmemiş görünüş ya da *vid* olarak değerlendirildiğini aktarır. Ona göre *-p yat*, *-p tur*, *-p otur*, *-p yür* yapılarının pek çok Türk dilinde kılınış- görünüş ve salt görünüş olarak üç dil bilgisel statüde kullanıldığını tespit eder (Bacanlı 2014: 81- 82). Bu nedenledir ki, Bacanlı söz konusu yapıların bazıları için erken görünüş morfemi terimini kullanılır (Bacanlı 2014: 204).

Bulut'a göre de tasvirî fiiller, iki bağımsız fiilin bağlayıcı bir zarf fiil işaretleyicisiyle bir araya gelip kaynaşmaları sonucu oluşmuş, ikinci fiilin kılınış özelliğinin zarf fiil ile birlikte ana fiile aktarıldığı yapılardır. Bulut, *ol-* fiiliyle ve *i-* fiiliyle kurulan yapılar arasındaki farkı ise şu şekilde belirtir:

1. *Türkiye Türkçesinde ol- yardımcı fiili, olumsuzluk işaretleyicisini üzerine alabilir ancak tasvirî fiiller olumsuzluk ekini üzerine alamaz.*
2. *Tasvirî fiillerde ana fiil, zarf fiil işaretleyicisini alır. Zaman, kip, görünüş işaretleyicisi zarf fiilden sonra kullanılan tasvirî fiilin üzerine getirilir.*
3. *Tasvirî fiillerde vurgu, tasvirî fiilde veya tasvirî fiiller üzerine gelen işaretleyicilerde bulunur* (Bulut 2014: 56).

Şahan Güney, Tatar Türkçesinde birleşik fiilleri bitmişlik görünüşü açısından değerlendirir. Çalışmasında tasvir fiillerin görünüş mü, kılınış mı kategorisinde değerlendirileceğini tartışır. Görünüş olarak değerlendirenlerin Tatar Türkçesinde kullanılan *-p al-, at-, bet-, beter-, bir, cibär-, cit-, citker-, çık-, kal-, kit-, kuy-, tös-, uz-, üt-* tasviri fiillerinden bahsettiğini aktarır. Kılınış olarak değerlendirilenlerin ise söz konusu yapıların cümlede asıl eylemin belirttiği hareket ya da hâlin kılınışı (aktionsart) olarak görüldüğünü belirttiğini söyler. Kılınış olarak görenlerin çalışmalarının Johanson (1999)’a dayandığını belirterek söz konusu yapıları şu şekilde örneklendirir: *totıp tor-* “*tutmaya devam etmek*”, (“*tutmaya başlamak*” değil); *utırıp tor-* “*oturmaya devam etmek*”, (“*oturmaya başlamak*” değil) (Şahan Güney 2008: 126).

Yuldaşev, Başkurt Türkçesindeki *-p al-, -p bir-, -p böt-, -p yebär-, -p kit, -p kuy-, -p bir-, -p tasla-* gibi birleşik fiillerin bitmişlik görünüşünü bildirdiğini *-p ultır-, -p yat, -p yöre-* birleşik fiil yapılarının ise bitmemişlik görünüşüne işaret ettiğini söyler (Yuldaşev 1965: 83, Şahan Güney 2008: 129).

Guzev, görünüşsellik kavramının perifrastik ve analitik fiil şekilleriyle beraber başlama, bitirme, hızlı veya yavaş akma, bir defa veya defalarca gerçekleştirme gibi hareketin özelliklerine ilişkin kılınışsal anlama geldiğini belirtmiştir. (Guzev 2015: 145). Guzev bu çalışmada hareketin yapılış tarzını ve onun görünüş manalarının *-A/I/r ol, mAz ol, mış ol/mış bulun, -mAktA ol/ mAktA bulun, - (I)yor ol/(I)yor bulun, -A dur, Ip dur, A/Ip gel, Ip gidiyor, Ip gitti,/DI gitti/-Ar gider, mAyA gör, -A/-Ip kal/-Ar kalıp/mlş kalmış/-DI kaldı, -Ay koy,-A dur, Iver, -Ayaz olmak üzere on beş şekilde ifade edebildiği belirtilmiştir (Guzev 2015: 145-153).*

Türkiye Türkçesinde birleşik fiillerin durumuna gelindiğinde sadece *-(I)yor* biçimbiriminin görünüş işlevi kazandığı bunun dışındaki birleşik fiillerin kılınış kategorisi altında değerlendirilmesi gerektiği görülür. Çünkü Mansuroğlu’nun da belirttiği gibi *-(I)yor* biçimbirimi Eski Türkçede görülmez. Eski Türkçede *-Iyor* biçimbirimi yerine *-A/I/r* biçimbirimi kullanılırdı. *-(I)yor* biçimbiriminin daha sonraki bir dönemde *-A* ve *-I* zarf fiil eklerinin *yörü > yürü* fiiline geniş zaman eki *-r* eklenerek türediği düşünülmektedir (Mansuroğlu 1988: 89). O hâlde *-(I)yor* biçimbirimin başlangıçta tasvir fiillerinde olduğu gibi bir yardımcı fiildir ve bu yardımcı fiilin zamanla ekleştiği söylenebilir.

Türk lehçelerinde şimdiki zaman çekimlerinde karşılaşılan yardımcı fiillerle şimdiki zaman ifade etme durumu *-(I)yor* ekine benzer bir özellik göstermektedir. Söz konusu yardımcı fiillerin sözlük anlamlarında bulunan sürekli olma durumu ekleşme sürecinden sonra da sözlük anlamlarını unutmamış ve şimdiki zamanda devam etme, tekrar etme anlamlarını barındırmışlardır.

Türkiye Türkçesinde birleşik fiillerle kurulan yapılarda kılınış ve görünüş kategorisini inceleyen çalışmalar ise şu şekilde belirtilebilir:

Musaoğlu vd. çalışmalarında *zarf fiil/sıfatfiil+ fiil* yapılarını analitik fiil şekilleri adıyla tanımlayarak bu grupta yer alan yapıların görünüş, zaman, kılınış ve kiplik leksik-gramatikal anlamlar ifade edebileceğini söyler. Musaoğlu vd. bu yapıları şu şekilde tablo hâline getirir (Musaoğlu vd. 2018: 73-74):

Okkazinal Yardımcı Fiil	Zarf Fiil Eki		
	-Ip	-A	-I
<i>Durmak</i>	<i>İşlev: Kılınış</i> <i>Anlam: Eylemin belli bir zaman içerisinde sürekliliği ya da tekrarlılığı</i> <i>-Ip zarf fiiliyle daha yaygın.</i>		
<i>Kalmak</i>	<i>İşlev: Kılınış</i> <i>Anlam: Oluşun hareketsiz olarak kalmakta olduğu</i>		
<i>Gelmek</i>	<i>İşlev: Kılınış</i> <i>Anlam: Eskiden başlamış eylemin alışkanlık haline gelmesi</i> <i>Çıkagelmek:</i> <i>İşlev: Kılınış</i> <i>Anlam: Eylemin beklenmedik şekilde gerçekleşmesi</i> <i>Dilin asimetrik ikiliğini göstermesi</i>		
<i>Gitmek</i>	<i>Şimdiki zaman ekli</i> <i>İşlev: Kılınış</i> <i>Anlam: Eylemin devam etmesi,</i>		

	<i>sürekliliği</i> <i>Geçmiş zaman ekli</i> <i>İşlev: Görünüş</i> <i>Anlam: Eylemin tamamen bitmişliği</i> <i>-Ip zarf fiiliyle daha yaygın</i>		
Vermek			<i>İşlev: Kılınış</i> <i>Anlam:</i> <i>Eylemin</i> <i>tezliği,</i> <i>çabukluğu,</i> <i>kolaylığı</i> <i>bazen de</i> <i>beklenmedik</i> <i>anda</i> <i>gerçekleşmesi</i> <i>Koyuvermek</i> <i>hem tasvir</i> <i>fiili hem de</i> <i>deyimleşmiş</i> <i>birleşik fiil</i> <i>olur.</i> <i>Dilin</i> <i>asimetrik</i> <i>ikiliğinin</i> <i>göstergesi</i>
Görmek		<i>İşlev: Kılınış</i> <i>Anlam: Sürekli bir</i> <i>çaba, istek ve rica</i> <i>isteyen bir eylem</i>	
Yazmak		<i>İşlev: Kiplik</i> <i>Anlam:</i> <i>Beklenmeyen ya</i> <i>da istenmeyen</i> <i>eylemin</i> <i>gerçekleşmesine</i> <i>yakın olma</i>	
Bilmek		<i>İşlev: Kiplik</i> <i>Anlam: Eylemin</i> <i>gerçekleşme</i>	

		<i>imkânı</i>	
<i>Koymak</i>	<i>İşlev: Kılınış</i> <i>Anlam: Eylemin sürekliliği</i> <i>I zarf fiili sadece alıkoymak yapısında kalmıştır.</i>		

Ancak Musaoğlu vd.’nin çalışmalarında yer alan tabloda bazı sorunlar görülmektedir. *Zarf fiil+yardımcı fiil* yapılarıyla kurulan Türkiye Türkçesinde süreklilik, tezlik, yaklaşma şekillerinin kılınış olarak kabul edilmesi konusu tartışmalı ancak genel kabul görmüş bir görüş olduğu belirtilmişti. Türkiye Türkçesi için söz konusu yapıların görünüş olarak değerlendirilmesi yazı dilinde mümkün değildir.⁶⁵ Dolayısıyla bu yapıların hepsi kılınış kategorisinde değerlendirilebilir. Çalışmada *git-* fiilinde ilk sorun tespit edilmektedir. Tabloya göre *git-* fiilinin şimdiki zaman ile kullanımı kılınış, geçmiş zaman ile görünüş vermektedir. Türkçede kılınış ile fiilin iç zamanı belirtir. Dolayısıyla fiilin kendi zamanına bakmak gerekir. Türkçede görünüş biçimbirimlerle ifade edilmekte olup temelde bitmişlik-bitmemişlik zıtlığına dayanır. Yani şimdiki zaman ile kılınış, geçmiş zaman ile görünüş verilmesi tutarsızlıktır. Çünkü her iki biçimbirimde görünüşü işaretler.

Mansuroğlu vd.’nin çalışmasındaki diğer sorun ise söz konusu bütün birleşik fiillerin bağlam içerisinde bitmişlik, bitmemişlik ya da süreklilik görünüşü içerisinde değerlendirilebilecek olmasıdır. Örneğin *unutup dur-* birleşik fiili adı geçen çalışmada bu şekliyle kılınış ifade etmektedir. Ancak söz konusu yapı cümle içerisinde görünüş işaretleyicileriyle görünüş anlamına sahip olabilmektedir. Dolayısıyla “*Gözlük takmaya alışamadım. Gözlüğümü sürekli bir yerlerde unutup duruyorum.*” cümlesinde “*unutup duruyorum*” ifadesi süreklilik görünüşündedir.

Bu çalışmada süreklilik görünüşü işaretleyicilerinin de etkisiyle süreklilik bildiren yapılar incelenmiştir.

⁶⁵ Söz konusu yapıların ağızlarda inceleyen Demir (1996) istisna tutulmalıdır.

2.2.1.1.10.1. Fiil+A/I/r dur- Yapısında Tekrarlı Süreklilik Görünüşü

Ediskun, temel fiil ve *git-* tasvir fiilinin geniş zaman ya da bilinen geçmiş zaman biçimbirimlerinin eklenebileceğini bu durumda süreklilik ya da olanaksızlık anlatıldığını aktarır (Ediskun 2017: 232-234). Karahan, birleşik fiiller başlığında incelediği yapıların kimi zaman birinci unsurunun kip eki taşıdığını ancak bu kip ekinin zarf fiil ekinin yerini tuttuğunu belirtir (Karahan 2006: 78). Demir, kiplerle kurulan birleşik fiiller ancak *-Ip* ile kurulan birleşiklere eşdeğer olduğunu bunun sebebinin yan yana duran iki fiilin söz dizimi açısından bağımsız cümleler olarak kurmakla birlikte içerikteki bağımlılık ortadan kalkmaması olduğunu aktarır. Demir, *-Ip* ile kurulan birleşikler hangi işlevi yerine getiriyorsa, kiplerle kurulanlar da aynı işlevle kullanıldığını söyler (Demir 2013).

Fiil+A/I/r dur- yapıları alan yazında yineleme görünüşü (iterative, repetitive) olarak belirtilmektedir. Uzun, yineleme görünüşünün eylemin yinelenerek yapılan bir görünüş türü olduğunu genellikle türetimsel olarak sunulduğunu aktarır (Uzun 2000: 149). Bu çalışmada sürerlik fiillere gelen *dur-* fiili söz konusu eylemin birden çok defa olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada söz konusu yapılar *-GEÇMİŞ* ve *+GEÇMİŞ* olarak örneklendirilmiştir. Tekrarlı süreklilik görünüşünün *+GEÇMİŞ* zamandaki örnekleri şu şekilde verilebilir:

(1) *Babamın böyle uzak gittiği günler Niyazi'yle geniş sofada çılgınlar gibi koşar, havaya sıçrar, sağa sola çifteler savururduk. Evdecinin oğluyla köy çocuklarını çağırır, güneşin altında bütün gün **koşar dururduk**. Onlara şehir ve mektep oyunları da öğrettirdik. Görgüsüz, fakat dehşetli zekiydiler. Her şeyi çabucak kavrarlardı. “İki Çocuğun Devriâlemi”ni okuduğum zaman heyecandan titrerlerdi.* (BE: 19-20)

(2) *Beyrut'un cetvelle çizilmiş gibi dümdüz uzanan kalabalık caddelerinde beş parasız dolaşırken ekseriya bir oyuncakçı dükkânının vitrini önünde saatlerce dalar kalırdım. Kasketim enseme yıkılı, ellerim pantolon ceplerinde, bütün güzelliklerle ilgili, fakat bunlardan bir veya birkaçına sahip olmayı aklımdan bile geçirmeden -ne aptallık-Beyrut caddelerinde **dolaşır dururdum**.* (BE: 48)

Aşağıdaki örneklerde söz konusu yapı *-GEÇMİŞ* zamanda kullanılmıştır:

(1) *Giysiler de çok önemlidir bu oyunda. FAZİLET, AYNUR ve İNCİ birbirine benzeyen allı güllü sabahlıkların içinde **dolanır dururlar** oyunun sonuna dek. Çeşitli, süslü, eski, yeni, sade, gösterişli, komik sabahlıklar. Siyah, kırmızı, yeşil, camgöbeği, turuncu, eflatun, sarı. Biçimsizliklerini örtmeye yarayan bir sürü sabahlık. Birini çıkartıp öbürünü giyerler oyun boyunca ve üçünü de sabahlığın dışında bir şey giyerken görmeyiz hiç.)* (DKB: 33)

(2) *Doğru dürüst de oturamam ben. Bakınırım, **kıpırdar dururum.**" "— Kıpırda var abi, fotoğraf çekmeyeceğiz." Sadık izin verince daha o gün başlamışlardı. Burada öğleye değin kalırdı; öğle sonları başka bir atölyede olurdu. İşte beş gündür uğramıyordu.* (AAD: 15)

(3) — *Aldırma, kırılmaz, Yaksaydım başımızda **döner durur**, her sigara çıkarışında bizi dağıtırdı. İçmiyor musun? Beğenmedin mi? (Güler bardağı ağzına götürdü.) Az iç!* (AAD: 84)

(4) *"Kızım, aklını başına topl!" diye tekrar söze başladı. "Gençsin. İnsan içine çıkmaktan kaçarsan kendine yazık edersin. Eski ahbablar her gidişimde seni **sorar dururlar.*** (KY: 191)

(5) *(Ama Allahı var, ailedeki bütün çocuklara melek gibi davranır ve hiçbirini ayırmadan hepsine kucak kucak armağanlar **taşır durur yıllardır.** Geniş ailemizin yeğen, kuzen ve torunlarının biricik 'Handan Hala'sı, 'Handan Teyze'si ve sevgilisi olmuştur daima.)* (GYÇ: 86)

Şiirlerden taranan örnekler ise şu şekildedir:

(1) *Yaprağı solgun duran,
Dalları yorgun duran
Ağaçlarında hele,
Bir yanık bülbül olmuş,
Geçmişî türkülerle
Yadede durur her kuş.* (OBY: 102)

(2) *Bir çiçek duruyordu, orda, bir yerde,
Bir yanlışı düzeltircesine açmış;
Gelmiş ta ağzımın kenarında*

Konuşur durur.

*Bir gemi bembeyaz teniyle açıklarda,
Güverteleri uçtan uca orman;
Aldım çiçeğimi şurama bastım,
Bastım ki yalnızlığımış.*

*Bir başına arşınıyor bir adam mavi treni
Keşke yalnız bunun için sevseydim seni. (SS: 259)*

(3) *Uyandım baktım ki bir sabah,
Güneş vurmuş içime;
Kuşlara, yapraklara dönmüşüm,
Pır pır eder durur, bahar rüzgârında.
Kuşlara, yapraklara dönmüşüm;
Cümle âzam isyanda;
Kuşlara, yapraklara dönmüşüm;
Kuşlara,
Yapraklara. (OV: 90)*

Söz konusu yapılara denemelerde de rastlanılmıştır. Denemelerde tespit edilen süreklilik görünüşü örneğinde *tekrarlan-* fiilinin sözlük anlamı da tekrarlı süreklilik görünüşünün işaretlenmesinde etkili olmaktadır. Örnek şu şekildedir:

(1) *Yazılarında şu sözler sık sık **tekrarlanır durur**: «Bana hayran kalınacak bir söz söylendi», «O memlekette hayran kalınacak binlerce şey var», Hayranlıktan dilim tutuldu», Çok hayret edilecek bir şeydir ki"... Herodotos'u, zamanının bir Atinalısı sananlar aldanırlar. Atinalılardan başka dünyanın bütün insanlarını barbar sayan ve hor gören kibirli onda eser yoktu. (AE: 18)*

Gezi yazılarında ise şu örnekte *-mİş* biçim birimi de kipliği işaretlemektedir.

(1) *Eski Ankaralılar bu dereleri çok severler, her çeşit ağaçla süslemek isterlermiş. Meraklı birisi Ege'den getirdiği palamutları buraya saçmış, küçük bir ormancık yapmış. Şimdi torunları mahkemede bu palamutları dedelerinin ektiğini*

ispata çalışıyorlarmış. Gene bir Ankaralı dostuma ihtiyar ninesi, güzün evlerine Hacıkadın Deresi'nden kaç yük fındık, kestane geldiğini anlatır dururmuş. Şimdi bunların yerinde yeller esiyor. (ANM: 24)

2.2.1.1.10.2. Fiil+DI+durdu Yapısında Tekrarlı Süreklilik Görünüşü

Gencan, *kal-*, *dur-*, *git-* fiillerinin kimi kiplerin sonuna gelerek sürerlik anlamlı birer gövde kurduklarını belirtir. Gencan söz konusu duruma “*Çok yorgundum, oturduğum yerde uyumuş kalmışım.*”, “*Zavallı kadın günlerce ağladı durdu.*” örneklerini vermiştir (Gencan 2001: 346). Korkmaz süreklilik bildiren tasvir fiillerinin geçmiş zaman çekiminde esas fiilin bazen zarf fiil eki yerine –*DI* geçmiş zaman eki aldığını belirtir (Korkmaz 2009: 588). Ediskun da aynı şekilde fiillerin kimi yalın zamanlarının sonuna *dur-*, *git-*, *kal-* fiillerinin eklenerek süreklilik anlamının verilebileceğini belirterek örnek olarak “*hıçkırdı durdu, söylenir durur, uyumuş kalmışım*” yapılarını verir. Ediskun ayrıca temel fiil ve *git-* tasvir fiilinin geniş zaman ya da bilinen geçmiş zaman biçimbirimlerinin eklenebileceğini bu durumda süreklilik ya da olanaksızlık anlatıldığını aktararak “*anlamadık gitti*” örneğini verir (Ediskun 2017: 232-234). Karahan, birleşik fiiler başlığında incelediği yapıların kimi zaman birinci unsurunun kip eki taşıdığını ancak bu kip ekinin zarf fiil ekinin yerini tuttuğunu belirtir (Karahan 2006: 78).

Demir, birleşik fiillerde zarf fiili yapılarda eklerin gelme şekillerini belirttiği çalışmasında –*DI dur(du)*, –*DI kal(di)*, –*DI gel(di)*, –*DI git(di)*, –*DI var(dı)*, –*DI yürü(dü)* gibi yapılarla sürekliliğin verilebildiğini aktarır (Demir 2013: 391).

Aşağıdaki örneklerde ise –*DI* biçimbiriminin süreklilik görünüşü ile kullanımı söz konusudur. Örneklerde eylemlerin birden çok defa olduğu tespit edilemektedir.

(1) *O başı kesik insan gövdesi, gecelerce, gözümlün önünde yuvarlandı, horladı, bağırdı durdu. Ağır kokusu, günlerle, burnumdan gitmedi. (AVK: 225)*

(2) *Karısının bakışlarından anladığıma göre müdür gece ondan papara yemiş olacak. Babayiğitliğini göstermesine terbiyesi engel oluyormuş gibi, iki yemekte de yalancı kahraman tavırları takındı. Sofrada gergin bir hava vardı. Naciye abla iğne üstünde oturuyor gibiydi. Müdürdeki gizli korkuyu göremiyor. Açık korku*

*kişiyi adam öldürtür, gizlisi uslu uslu oturtur. Büyükler pek konuşmuyorlardı. Çocukların sesini **dinledik durduk**.* (AAD: 121)

(3) *Çok ağladım. Sıcak, kalabalık ve canımın acısıyla ağladım, **mızımızlandım durdum saatlerce**.* (GYÇ: 97)

2.2.1.1.10.3. Fiil+Ip dur- Yapısında Tekrarlı Süreklilik Görünüşü

Banguoğlu çalışmasında sürerlik fiillerinin –Ip zarf fiiliyle kurulma biçimlerine değinir. Banguoğlu Türkçede tasvir fiili kalıbında kurulmuş olup tasvir fiili anlatımı taşımayan *çıkagel-*, *alıkoy-* gibi fiillerin ve –Ip zarf fiiliyle kurulmuş olup tasvir fiili anlatımı taşıyan *yapıp dur-*, *sürüp git-* gibi birleşik fiiller olduğunu, bunlardan birinci grubun eski, ikinci grubun ise yeni bir kullanılış olduğunu söyler. –Ip zarf fiilinin kullanılmasının sebebinin –A zarf fiilinin anlamının daraldığını ve yerini –Ip zarf fiiline bırakması olduğunu belirtir. –Ip zarf fiiliyle kurulmuş bu yapıların koşma takım kalıbında geliştiğini aktarır ve şu örnekleri verir: *kasıp kavur-*, *atıp tut-*, *sayıp dök-*, *gidip gel-* (Banguoğlu 2004: 493-494).

Ergin, birleşik fiilleri isimlerle ve fiillerle kurulan birleşik fiiller olarak ikiye ayırdıktan sonra fiillerin başına – A zarf fiil ekinin getirildiğini nadir olarak –Ip zarf fiilinin eklendiğini, asıl anlamın zarf fiil eklenen fiilde olduğunu yardımcı fiillerin sadece çekim unsuru olarak görev aldığını belirtirek *gel-*, *gör-*, *dur-*, *kal-*, *koy* fiillerinin deneme, devamlılık ve süre ifade ettiğini belirtir. –Ip zarf fiillerinin yalnız *dur-* fiiliyle kullanıldığını aktarır (Ergin 2005: 386).

Gencan, sürerlik eylemlerinin eylem tabanlarına –A zarf fiil eki eklenerek *kal-*, *dur-*, *gel-* vb. fiillerle yapıldığını bu fiillerin sözlük anlamlarını kaybettiklerini gövdeye sürerlik anlamı kattıklarını belirtir. –Ip zarf fiilinin *dur-* fiili ile sürerlik eylemleri yapabileceğini aktarır (Gencan 2001: 344- 345). Gencan, diğer çalışmaların aksine *alıkoy-*, *elver-*, *düşgel-* gibi fiilleri anlamca kaynaşmış birleşik fiiller olarak alır (Gencan 2001: 359). Gencan’ın çalışmasında dikkat çeken diğer nokta *kal-*, *dur-*, *git-* fiillerinin kimi kiplerin sonuna gelerek sürerlik anlamlı birer gövde kurduklarını belirtmesidir. Gencan bu *duruma* “Çok yorgundum, oturduğum yerde uyumuş kalmışım.”ve “Zavallı kadın günlerce ağladı durdu.” örneklerini verir (Gencan 2001: 346).

Ediskun, sürerlik fiillerinin temel fiile *dur-*, *koy-*, *gel-*, *git-*, *var-*, *gör-*, *kal-* tasvir fiillerinin birleşimiyle meydana geldiğini, *dur-* ve *koy-* fiilleriyle kurulan birleşik fiillerde süreklilik, devamlılık ifade ettiğini belirtir. Ediskun, *gel-* fiiliyle kurulan yapılarda geçmişten sürüp gelme ya da beklenmezlik anlamının olduğunu, *git-* fiilinin olduğu yapıların şimdiki zamandan gelecek zamana doğru sürüp gitme ifade ettiğini, *gör-* fiilinin kullanıldığı birleşik yapılarda sürerlik görünüşünün bir çaba, özen, önem anlamı kazandığını, *kal-* fiilinin temel fiile beklenmezlik görünüşü içinde sürerlik ya da geçmişten sürüp gelme anlamı kazandığını söyler. Ediskun –*Ip* ekinin *dur-* fiiline eklenmesiyle sürerlik anlamı veren bir fiil elde edilebildiğini ifade eder. Ediskun, diğer çalışmalardan farklı olarak dört konuya temas eder. Bunlardan birincisi, *tir tir titre*, *bar bar bağır*, *fıkır fıkır fıkırda* gibi yapılarının süreklilik ifade etmesi, ikincisi ise –*DI* geçmiş zaman biçimbiriminin üçüncü şahıs çekimi ve geniş zaman biçimbiriminin üçüncü şahıs kişilerin arka arkaya kullanımının kalıplaşmış bir sürerlik anlamı verdiğini ifade etmesidir. Ediskun söz konusu duruma örnek olarak *uçtu uçar*, *gitti gider* örneklerini verir. Çalışmada dikkat çeken üçüncü durum ise, Gencan’ın da aktardığı fiillerin kimi yalın zamanlarının sonuna *dur-*, *git-*, *kal-* fiillerinin eklenerek süreklilik anlamının verilebileceğini belirterek örnek olarak *hıçkırdı durdu*, *söylenir durur*, *uyumuş kalmışım* yapılarını vermesidir. Ediskun son olarak temel fiil ve *git-* tasvir fiilinin geniş zaman ya da bilinen geçmiş zaman biçimbirimlerinin eklenmesiyle olduğunu bu durumda süreklilik ya da olanaksızlık anlatıldığını aktararak *anlamadık gitti* örneğini vermesidir. Ediskun *dur-*, *kal-*, *koy-* fiilleriyle yapılmış fiillerin geçmiş, şimdi ve gelecek zaman bildirebileceğini ancak *gel-*, *git-* ve *gör-* fiillerinin bütün zamanlarla kullanılamayacağını belirtir (Ediskun 2017: 232-235).

Demir, söz konusu yapılara iki ayrı çalışmasında değinmiştir (Demir 1994 ve 2013). Ancak en kapsamlı çalışmasının 2013’e ait olduğu söylenebilir. Bu çalışmadaki bilgiler şu şekilde maddeler halinde verilebilir (Demir 2013):

- a) *Birleşiklerde kendi anlamıyla kullanılan fiilden sonra geniş zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şart, emir ve istek ekleri kullanılabilir. Geleneksel terminolojide hikâye, rivayet, şart gibi birleşik çekim olarak adlandırılan ekler de ikinci fiilden sonra gelebilir. Ancak i-fiilinin türevleri asıl fiilden sonra kullanılmaz, asıl fiilden sonra birleşik*

ekin ancak ilk bölümü gelebilir. Aynı durum iken zarf fiilinde de söz konusudur.

- b) Kiplerle kurulan birleşik fiillerde ise birinci fiilden sonra sadece iyelik kökenli kişi ekleri gelir. Birleşik fiillerde ise iki fiil arasında yalnız aldıkları kip ekleri açısından değil, iyelik kökenli kişi ekleriyle çekimlenenlerde aynı zamanda kişi eki açısından da bir uyum vardır.
- c) Birleşik fiillerde olumsuz fiillerin birinci fiil olarak kullanılmalarının örnekleri sınırlıdır: gitmeyi ver. Ama evre belirleyen, kınış bildiren birleşiklerde birinci fiil olumsuz olamaz. *Bakmayıp durur, *Şaşmayıp kaldı gibi kullanımlar yoktur. Buna karşılık ikinci fiilin olumsuz olabilmesi alışılmıştır: Bakıp durma! Ancak kip ekleriyle kurulan birleşik fiillerde, yardımcı fiile olumsuzluk eki getirilemez; getirilmesi durumunda, dönüştürme denemesiyle de anlaşılabacağı üzere birinci fiilden sonraki kip eki, yerini -(y)Ip ekine bırakır:
- Baktı durdu > bakıp durmadı.
Şaşar kalır > Şaşıp kalmaz.
Çekmiş gitmiş > çekip gitmedim gibi.
- d) Paralel kip eklerine sahip birleşik fiiller, ancak ana cümle yüklemi olarak kullanıldığında görülebilir. Kiplerle kurulan örneklerde birleşik fiil, isim, sıfat veya zarf cümleleri kuran eklerle Türkçe tipi bağımlı cümlelere dönüştürdüğünde, birinci fiilden sonraki kip eki yerini, düzenli olarak - (y)Ip zarf-fiil ekine bırakır.
- e) Kiplerle kurulan birleşik fiiller ancak -(y)Ip ile kurulan birleşiklere eşdeğerdir. Çünkü yan yana duran iki fiil, söz dizimi açısından bağımsız cümleler olarak kurmakla birlikte içerikteki bağımlılık ortadan kalkmamış, -(y)Ip ile kurulan birleşikler hangi işlevi yerine getiriyorsa, kiplerle kurulanlar da aynı işlevle kullanılır olmuştur.

Bu çalışmada -Ip dur- yapısı süreklilik görünüşü kapsamında değerlendirilmiştir. -Ip dur- yapısıyla kurulan sürerlik fiillerinin -GEÇMİŞ zamanda tekrarlı süreklilik görünüşündeki görünüşleri şu şekilde örneklendirilebilir:

(1) - Ben seni Adana'da biliyordum, dedi.

- Şimdi de buraya getirdiler, dedim.

- Ya işittim, dedi, mansıbın da büyümiş! Aferin böyle olmalı. Ben bilseydim seni gelince arardım. Ben iki aydan beri buradayım. Bizi **süründürüp duruyorlar**. (AVK: 25)

(2) Koca nereden bulunur, dedi, alıyorlar mı? "Halide Hanım metres oturalım, sonra nikâh ederiz" diyorlar. İşte bir odacı var, Erzincanlı imiş, peşim sıra **dolaşıp duruyor**. Metres gideyim mi? (AVK: 37-38)

(3) Gündüzün, ama tam gündüzün oluyor bu iş
Kirlerim, pis kokularım belliyken iyice
Soluyup dururken, birşeyler geçirirken aklımdan
Uzanıp kalıyorum ta pencerenin dibinde. (GB: 16)

-Ip dur- yapısının +GEÇMİŞ zamanda kurulan süreklilik görünüşündeki örnekleri şu şekilde gösterilebilir.

(1) Çok düşündürüyor beni. Ama sen artık çocuğun başındasın ya, gam yemem hiç bir şekilde. Sen türlü yollarla yemek yedirirsin ona. Çok duyarlı bir çocuk. Senden ayrılması çok etkiledi onu. Fazla belli etmedi ama senin yokluğunu içine **atıp atıp durdu**. İştah falan kalmadı. (OGM:150)

2.2.1.1.10.4. Fiil+A gel- Yapısında Tekrarlı Süreklilik Görünüşü

Gramer Terimleri Sözlüğü'nde süreklilik fiili bir fiilin –A zarf fiili şekli üzerine dur-, gör-, kal-, gel-, koy- gibi tasvirici yardımcı fiillerin getirilmesiyle kurulan, oluş ve kılışa süreklilik özelliği katan birleşik fiil olarak tanımlanıp gidedur-, okuyadur-, çıkagel-⁶⁶, bakakal-, bekleyegör örnekleri verilir (Korkmaz 2010: 199). Yine Korkmaz, Türkçenin şekil bilgisi üzerine yazdığı kapsamlı çalışmada ise, sürerlik fiilleri için esas fiilin –(y)A, –(y)I ve –(y)Ip zarf fiil biçimleri üzerine dur-, gel-, kal-, gör-, koy-, (ko-) yardımcı fiillerin getirilmesi ile oluşturulduğu tekrar eder. Bu fiillerin belirli bir zaman içinde yapıladurma, bir

⁶⁶ Uysal, Anadolu'da 13 ve 15. yüzyıllar arasında Oğuz Türkçesiyle yazılan eserlerde karşılaşılan kimi örnekler, tezliğin gel- fiiliyle de yapıldığını göstermektedir. Gel-, böyle durumlarda sürekliliğin değil, "aniden olma" ifadesiyle tezliğin görevini üstlenmiştir. çıkagel- yapısında da benzer bir anlam olduğunu belirtir. Bkz: <http://tdk.gov.tr/images/346-355.pdf> Erişim tarihi: 20.03.2019

zamandan beri yapılagelme veya belirli bir durumda kalakalma ifade ettiklerini belirtir (Korkmaz 2009: 152). Banguoğlu, süreklilik fiilleri başlığı altında değerlendirdiği yapıların -A zarf fiilleri üzerine *dur-*, *kal-*, *gör-*, *gel-* yarı yardımcı fiillerinin getirilerek yapıldığını ve oldukça az kullanıldıklarını, sözü geçen oluş ve kılışın zaman içerisinde sürekli olduğunu anlatmaya yaradığını ifade eder. *Dur-* fiilinin Eski Türkçeden beri kullanılan *turur* fiilinin hareketli kılış anlamını kazanarak süreklilik fiilleri oluşturduğunu, *kal-* fiiliyle yapılan süreklilik fiillerinin hareketin sürmekte olduğunu, *gör-* fiilinin *dur-* fiilinde olduğu gibi hareket anlamı taşıdığını ancak bunlarda kayıtsız, tereddütsüz bir sürme ifadesi bulunduğunu, *gör-* fiilinin olumsuz şeklinde sonu iyi olmayacak bir oluş veya kılışın anlatıldığını, *gel-* fiiliyle kurulan yapılarda süreklilik fiillerinin eski bir zamanda başlamış ve sürmekte olduğunu anlattığını belirtir (Banguoğlu 2004: 491-492).

Aşağıdaki örnekte *fiil+A gel-* yapısında tekrarlı süreklilik görünüşü tespit edilmiştir.

(1) *Kilikyalı Herkülüs'in belirtileri aslan ve labris (ikiyüzlü balta) idi. Bu iki belirticiye Sardis'te de **rasgelineyor**. Efsanelerin kraliçesi Omphale'den ta Kandaules'e kadar bu belirteçler Lydia krallarının kutsal belirtileri olarak tanınırdı, Gyges kral olduğu zaman bu simgeleri Güneybatı Anadolu'da, Karia'daki Zeus'a armağan gönderdi. Ondan sonra Karia Zeus'u Labrandeos sanını aldı. Şimdi orada, Labranda öreninde kazılar yapılmaktadır.* (AE: 100)

2.2.1.1.11. İkileme Şeklinde Kurulan Tezlik Fiilleriyle Tekrarlı Süreklilik Görünüşü

İkilemelerin süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olabileceği bu çalışmada tespit edilen durumlarda biridir. Süreklilik görünüşünün incelendiği bu çalışmada tezlik fiilleri ani süreklilik görünüşünde değerlendirilmiştir. Ancak ikileme şeklinde kurulan tezlik yapılarının ani süreklilik görünüşünde değil, tekrarlı süreklilik görünüşünde olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu durum şu şekilde örneklendirilebilir:

(1) *Geçen yılki gibi omuzlarını yakıp günlerce suya giremeyeceğinden korkuyordu. Bir saat sonra eve döndü. Çırılçıplak soyunup yattı. Karşiki evin*

yapraklar arasından görünen pencerelerinden birine bakmak istedikçe gözkapakları **düşü düşüveriyordu**. (AAD: 97)

(2) Çıkarken yığılan basamaklar

Kaçı kaçırverirler inerken,

Beyaz sunağıyla gotik tapmak,

Eliniz sanki hep tırabzanda.

Bir şeyiniz olayım sizin,

Hani nasıl isterseniz,

Oğlunuz, kiracınız, sevgiliniz;

Dünyanın bir ucuna

Birlikte gider miyiz? (SS: 206)

(3) -Hiç İstanbul görmedi bu. Bakıyor, hoşlanıyor da **gülü gülüveriyor**. Hoşlanıyor pek. Biz Lüleburgazlıyız. Ben geldim birkaç defa İstanbul'a. Bu gelmemiştii. Camileri gezdiriyorum. (SF: 12)

2.2.1.1.12. Fiilin Sözlük Anlamının Tekrarlı Süreklilik Görünüşüne Etkisi

Süreklilik görünüşünün fiilin sözlük anlamı ve kınışıyla ilişkili olduğu bu çalışmada tespit edilen durumlardan biridir. Aşağıdaki örneklerde fiilin sözlük anlamı ve kınışının tekrarlı süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olduğu görülmektedir.

(1) *Mustanın elleri uyuşuyor. Bütün bedeni **karıncalanıyor**. Gölgeler uçuşuyor, korkudan çont oluyor. Sonra geçiyor, yürekleniyor, gidiyor, geliyor, namluyu alnının ortasına dayıyor.* (BE: 191)

Yukarıda (1)'de verilen cümlede geçen *karıncalan-* fiili seri fiillerden biridir. Fiilin sözlük anlamı eylemin bir defada olup bitmediğini göstermektedir. Söz konusu eylem süreklilik görünüşü işaretleyicisi *-(I)yor* ile tekrarlı süreklilik görünüşünü belirgin hâle getirmiştir. Aynı şekilde aşağıdaki örnekte *çal-* fiilinin tek kerelik değil bir seri fiil olması tekrarlı süreklilik görünüşünü belirlemede etkili olmuştur.

(2) *Boşuna çalyorsun*

Postacı,

*Boşuna **çalıyorsun** kapımı.*

Artık benim değildir,

Üstünde ismim adresim yazılı mektuplar.

Git başkalarını sevindir,

Git başkalarını mahzun et,

Bana hükmün geçmez artık.

Bir aşkım varsa bugün

Bahçemdeki çiçekleredir,

İnsanlara değil,

*Boşuna **çalıyorsun** kapımı,*

Postacı,

*Boşuna **çalıyorsun**. (OBY: 216)*

Aşağıdaki örnekte -A/I/r biçimbirimi süreklilik görünüşünü, -mİş biçimbirimi ise görünüş ve kiplik aktarmaktadır. Söz konusu biçimbirimin eklendiği fiillerin seri fiil olması da dikkat çekmektedir.

(1) Söylentiye göre, ölüm bile Marsyas'ın müzik duygusuna ket vermemiş. Yurdu Anadolu dağlarından flütün sesi bir gelinkuşağı gibi çözülüp akınca Marsyas'ın derisi **ürperir** ve tiril tiril **titrermiş**. Bugün bile kışın Çine Çayı kayalar arasından dupduru bir kargaşalık halinde taşar. (AE: 105-106)

2.2.1.1.13. Bir... bir Bağlacının Tekrarlı Süreklilik Görünüşünde Kullanımı

Aşağıdaki örnekte *bir...bir* bağlacının +BİTİMİŞLİK görünüşünde tekrarlı süreklilik görünüşünde olduğu tespit edilmiştir.

(1) Sahiden de kara böcekler gibiydik... **Ekmekler filân bir üşüştük, bir kalktık...** Ellerimize birer parça ekmek, kara zeytin, tahin helvası... Yorgi gözlerini ayıra ayıra somununu ısıtırken: “ İki su bir ekmek yerini tutar, çocuklar, iki su bir ekmek yerini!” Dayandık suya. (BE: 102)

2.2.1.1.14. dA Bağlacının Tekrarlı Süreklilik Görünüşünde Kullanımı

dA bağlacı *takı* zarf fiilinden ses değişmesiyle oluşmuş “ve” anlamına gelen bir bağlaçtır (Korkmaz 2009: 1106). Ediskun, çalışmasının dA edatını incelediği bölümünde dA edatının bazı edat ve bağlaçlardan sonra gelerek üstelik anlamı kattığını aktarır. Söz konusu duruma “*Sabaha kadar da konuştuk.*” örneğini verir (Ediskun 2017: 287). Bu çalışmada dA bağlacıyla kurulan cümlelerde tekrarlı süreklilik görünüşü tespit edilmiştir. Taranan eserlerden tespit edilen dA bağlacının tekrarlı süreklilik görünüşündeki örnekleri şu şekilde verilebilir:

(2) *İçimdeki o hallaç*

Vuruyor da vuruyor.

Acaba karnı mı aç

Soruyor da soruyor.

İçimdeki o hallaç

Atıyor da atıyor,

İster saklan, ister kaç

Duruyor da duruyor.

Biraz yün biraz pamuk

Yoluyor da yoluyor.

Uykuda da uyanık

Duyuyor da duyuyor.

Uyandırıp uykumda

Kıskandırıp duygumda

Buram-buram soluyuk

Yoruyor da yoruyor

Korkuyu bilmez yürek.

Toprak savuran kürek,

O hiç uyumaz köpek

Uluyor da uluyor. (YP: 51)

2.2.2. Yan Cümlede Tekrarlı Süreklilik Görünüşü

Çalışmada yan cümlede fiilimsi eklerinin ve çekimli fiillerin kullanılabildiği söz konusu örneklerde tekrarlı süreklilik görünüşünün ortaya çıktığı görülmüştür.

2.2.2.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Tekrarlı Süreklilik Görünüşü

Çalışmada isim fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde tespit edilen tekrarlı süreklilik görünüşü örnekleri şu şekilde gösterilebilir:

2.2.2.1.1. -mAk

Karahan; *başla-*, *çalış-*, *iste-* gibi yardımcı fiil olamayan bazı fiillerin *-mAyA başla-*, *-mAk iste-*, *-mAyA çalış-* kalıpları içinde yardımcı fiil olarak kullanıldığını belirtir (Karahan 2006: 79). Türkçede fiillere göre hâl ekleri yazıldığı için *-mAk* isim fiili ana fiile göre ekler alır. Bu nedenle *-mAk* biçimbirimi genişler. *-mAk* biçimbirimiyle kurulan yan cümlelerde ana cümledeki eylemle paralel bir şekilde süreklilik görünüşünün tespit edilebileceği görülmektedir. Söz konusu durum şu şekilde örneklendirilebilir:

(1) *Kadın yaratıcılığı, bereketi ve aklının erkek dünyasına getirdiği canlılığı, güzelliği ve 'insan' faktörünü her toplantıda **yeniden yeniden görmek ve yaşamak** keyif veriyor bana...* (GYÇ: 27)

(1)'de verilen cümlenin “*Kadın yaratıcılığı, bereketi ve aklının erkek dünyasına getirdiği canlılığı, güzelliği ve 'insan' faktörünü her toplantıda **yeniden yeniden görüyor, yaşıyorum ve bu** keyif veriyor bana...*” şeklinde olduğu düşünülürse *-mAk* biçimbirimiyle tekrarlı süreklilik görünüşü görülmektedir.

2.2.2.1.2. –mAyA

Korkmaz, -mA isim fiil ekinin yönelme eki alarak genişleyebileceğini söz konusu yapının “bir şey için, bir şey maksadıyla” anlamlarına geldiğini belirtmektedir. Bu çalışmada ise –mAyA biçimbiriminin yan cümlede kurduğu tekrarlı süreklilik görünüşü incelenmiştir.

(1) *Mustan bir ağızdan bütün bunları, gözleri dışarı fırlamış, hemen sayıştırıyor. Sonra da: “Ver sütü”, diye elini uzatıp yeniden yalvarmaya başlıyor. Çoban elinde süt çamçağı ona ağır ağır, on adımlık yolu yarım saatte alarak, çamçak tepesinin üstünde, Mustanın, ayağı bir yere takılır da düşer diye ödü koparak, geliyor çamçağı uzatıyor, Mustan gözleri dışarı fırlamış, çamçağı başına dikeyor.* (BE: 57)

(2) *Televizyoncular geldiler bugün. Edebiyat Dünyası için Turgut'la konuşma yapmaya. Ben "hikâyeci" olduğumdan, programda yer almamı uygun görmediler. Gerçi ben de kahve sunarken falan görünmek istemediğimi daha önce söylemiştim. Sonuçta garip bir durum çıktı ortaya: gün boyu, aydın-kadın tavrı takınmakla suçladım kendimi. Ne var ki programda görünsem, daha da mutsuz olacaktım. Suçlamamın nedeni belli aslında: evi toplamaya, yemek yapmaya, çocukla uğraşmaya, öyküye ayırdığım zamanın birkaç katını ayırıyorum bir kere.* (BUN: 15)

(3) *Ali buna biraz içerlese bile, ses çıkarmadan dinlediği için, memnun, anlatır, anlatır, sonra akşamüstü onunla beraber sokaklarda gezmeye veya testileri alarak yine beraberce Çınarlıçeşme'ye su doldurmaya giderdi.* (KY: 28)

2.2.2.1.3. –mAklA

Aşağıdaki örneklerde –mAklA biçimbirimi tekrarlı süreklilik görünüşünde incelenmiştir. (1) ve (2)'de verilen örneklerde zaman zarflarına eklenen çokluk eki eylemlerin birden çok defa yapıldığını göstererek süreklilik görünüşünün derecesini belirlemiştir.

(1) *Başındaki süslü rüyayı hakikat yapmak için yalnız düşünmek, okumak ve söylemek kâfi olduğuna inanırdı. Faal ve uğraşıcı değildi. Zaten burasını en ziyade sükûneti için seviyordu. Bütün boş vakitlerini kasabanın yakınından geçen derenin kenarındaki söğütlerin altında kitap okumakla geçirirdi.* (ACMK: 6)

(2) **Günler çalışmakla geçiyor**, hem de nasıl. Bu arada yeni bir uğraş edindim; yanıt sözü yazarlığı. Adımı daha önce hiç duymamış, yazdıklarımı okumamış birtakım kişilerin, birtakım yayın organlarının sorularına yanıt veriyorum. Yanıtlar genellikle sorularla düz orantılı gittiğinden sürekli olarak bir düzeyin altında kaldığımı duyuyorum. Yine de (okurları düşünerek) özeniyorum, aynı şeyleri yinelememeye çalışıyorum. Bir furya bu aslında. Biliyorum, birkaç gün sonra bu organlar aynı kayıtsızlığa gömülecekler. (BUN: 293)

Aşağıda verilen (3) numaralı örnekte ise Şukufe Hanım'ın karakter özelliğinden bahsedilmekte ve söz konusu durumun birden çok defa tekrarlandığı işaret edilmektedir.

(3) Ama Şukufe Hanım bu gibi işlerin profesyoneli mi idi ne? Öyle fazla vakit tanımıyor, böyle **yapmakla** da pekiyi **ediyordu**; ters düğümlenmeler onun gelişyle önlenmiş oluyor; çekingenlik uyandıracak adımlar duygulara, hayallere kalıyordu. (D: 152)

2.2.2.1.4. –mAktAn

Korkmaz –mAktAn biçimbiriminin “...den dolayı” anlamına geldiğini belirtir (Korkmaz 2009: 874). Bu çalışmada ise –mAktAn biçimbirimi yan cümle içinde tekrarlı süreklilik görünüşünde işaretleyici olarak kullanılmıştır. Süreklilik görünüşünün derecesini belirlemede “gene” ve “sık sık” işaretleyicileri etkili olmuştur.

(1) Atılsın, yerine sulu, yılışık, gerçek bir garson gelsin de Güler'le hep bu masada buluşmasınlar istiyordu. Alışmaktan korkuyordu. Böyle giderse bu masa sevgilerinin kutsal yeri olacaktı. Bir yerleri olması kötüydü. Sonra insan kendinin değil, o yerin isteğine uygun yaşamaya başlardı. **Gene de içinin bir yanı onunla buraya oturmaktan, altında dizlerini kendininkilerin arasına almaktan, kimselerin tedirgin etmediği bir konuşmaya dalmaktan hoşlanıyordu.** (AAD: 71-72)

(2) Mümtaz **sık sık** bir kucaklayıştan veya iniltilerden uyandıkça, bu yabancı ve bilinmedik iştihalarla dolu vücudu bu kadar kendisiyle iç içe **görmekten şaşırıyor**, bütün vücuduyla, bir akşam evvel ilk tecrübesini yaptığı ölümden başka türlü ölmeğe hazır bu vücut, yaklaştığı her şeyi adeta nefesinde yumuşak bir maden gibi

eriten bu nefes, bu acayip ve gergin yüz onu korkutuyor, hala yanmakta devam eden gaz lambasının ışığında gözlerinin kendinde olmayan pırıltısını görmemek için gözlerini yumuyordu. (H: 26)

2.2.2.1.5. –mA

Aşağıdaki örneklerde –mA biçimbirimi isim tamlaması içinde yer almaktadır. Söz konusu örnek “*Üşütücü nokteler yapan (yapıyor). Bu hastalığa tutkun lise müdürü*” şeklinde düşünüldüğünde tekrarlı süreklilik görünüşü daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

(1) *Pansiyonun bütün işi üç kuru kadının elinden çıkıyor. Bizlerden çok yedikleri halde böyle zayıf oluşlarına şaşıyorum. Üşütücü nokteler yapma hastalığına tutkun lise müdürü, ikide bir ‘Taşlarına dökülen buğdayı gene buğday olarak çıkaran üç yel değirmeni’ der. Gülerler. (AAD: 119)*

2.2.2.1.6. -mA+iyelik+(n)A

Bu çalışmada –mA+iyelik+(n)A yapısının cümlede yer alan işaretleyicilerle yan cümle içinde tekrarlı süreklilik görünüşünde olduğu tespit edilmiştir.

(1)’de verilen örnekte “gene” işaretleyicisi tekrarlı süreklilik görünüşünü belirginleştirmektedir.

(2)’de verilen örnekte ise ağaçların düzgün şekilde dizilmeye çalışılması Zehra’nın karakter özelliğiyle birden çok defa olduğunu göstermektedir. Söz konusu örnekler şu şekilde verilebilir:

(1) *Bir gün önce yemek vakitleri, Ayşe ondan ayrıldıkça içini bir sıkıntı sarıyor, nasıl arada insan kafasında kulakların çirkinliğini, gereksizliğini düşünürse, gene öyle, insanların yemek yiyerek yaşamak zorunluluğunda olmalarına kıızıyordu. Ertesi gün öğleüstü onu lokantaya götürdü. Onun iştahsızlığını gördükçe sanki kendi iştahı da kaçıyor. Çıkarlarken Ayşe, “— Hep burada mı yiyorsun?” diye sormuştu, “— Ya burada, ya da buna benzer başka bir yerde.” — Burada yemek yenmez; ancak terlenir. Ben de yanımda istiyorum seni. Bu akşamdan tezi yok, artık pansiyonda yiyeceksin. Gel, gidip anlaşalım. (AAD: 109-110)*

(2) *Bahçede ne kadar sakat, cılız, çarpık ağaç varsa sökmüş, bütün emeğini kuvvetli ve güzel olanlara sarfetmiştir; onların asker taburları gibi intizamla saf*

sağ dizilmelerine çalışır; sivri tepeleri kestirir; fazla dalları budar, hâsılı, hepsini birbirine benzetir. Birinin ötekinden büyük ve başka türlü olmasına tahammül edemez. İnsan, şu bahçeyi âdeta bir fabrikadan çıkmış zannedecek... (ACMK: 13)

2.2.2.1.7. –İş

–İş biçimbirimi tarz bildiren bir isim fiil ekidir. Aşağıdaki örneklerde –İş isim fiil eki alan fiiller yan cümle kurmaktan ziyade isimleşerek kalıcı birer isim hâline gelmiştir. Ancak söz konusu isim fiil ekinin tespit edildiği örneklerde “her, herkes” gibi işaretleyicilerle tekrarlı süreklilik görünüşünün olduğu tespit edilmektedir.

(1) *Buradaki garson öyle değildi. Konuşmağa yeltenmiyordu. Ayrılırlarken masanın ucuna fazladan bıraktığı parayı alıyor, arkalarından, "güle güle" bile demiyordu. Dese, Güler'le beş sefer de bu aynı yerde değil, gene buna benzer, gireni çıkanı bol bir başka pastanede buluşurlardı. Buraya **her gelişinde** adamın işinden atılmamış olmasına şaşardı. (AAD: 71)*

(2) *Hemen ona, bu romanı kaç kerede yazdığını sordum. Dört kerede yazmış. Sait Faik'in hikâyelerini en az altı kez yazıp bozduğunu söyledim. Hiç alınmadı. **Herkesin** bir yoğurt **yiyişi** varmış! (GYÇ: 54)*

(3) *İçimi titreten bir sestir her gün.*

*Saat **her çalışında** tekrar eder:*

«Ne yaptın tarlanı, nerede hasadın?

Elin boş mu gireceksin geceye?

Bir düşünsen yarıyı buldu ömrün.

Gençlik böyledir işte, gelir gider;

Ve kırılır sonra kolun kanadın;

Koşarsın pencereden pencereye.» (OBY: 165)

(4) *Nedendir, biliyor musun;*

Her gece rüyama girişin,

Her gece şeytana uyuşum,

Bembeyaz çarşafların üstünde;

Nedendir, biliyor musun?

Seni hâlâ seviyorum, eski karım.

Ama ne kadınsın, biliyor musun! (OV: 56)

2.2.2.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Tekrarlı Süreklilik Görünüşü

Sıfat fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde tespit edilen tekrarlı süreklilik görünüşü işaretleyicileri şu şekilde verilebilir:

2.2.2.2.1. –An

–An biçimbiriminin geniş zaman ve şimdiki zaman bildiren bir sıfat fiil eki olduğu alan yazında sık geçen söylemlerdendir (Korkmaz 2009: 939, Ediskun 2017: 250). Bu çalışmada –An biçimbiriminin tekrarlı süreklilik görünüşündeki örnekleri aşağıdaki gibi tespit edilmiştir.

Aşağıda (1)’de verilen örnekte ise tekrarlı süreklilik görünüşü cümlelerin bağlamından anlaşılmaktadır. Söz konusu örnekte “*rüşvet alma*” birden çok defa olmuş ve olmaktadır.

(1) *Kazanmak için Ayaşlı'nın yaptıklarının yüzde birini Hasan Beye yaptıramazsınız. Hasan Bey **rüşvet alan memurlara** kızar, köpürür, Ayaşlı ise, rüşvet almayan yahut rüşvet alıp da gene işi bitirmeyen memurlara kızar. (AVK: 33)*

(2), (3), (4) ve (5)’te verilen örneklerde “*günlerdir, ikide bir, defalarca*” gibi işaretleyicilerin süreklilik görünüşünün derecesini belirlediği görülmektedir.

(2) ***Günlerdir dilimin ucuna gelen** o oyunu buldum. Sen aslında Bay Puntilla'sın. Evet öyle. Ben de Matti. (GYÇ: 36)*

(3) *Artık duramazdım. Zaten bir şey göremezdim. Her yer kararmış, gök kara bir şemsiye olmuştu. **İkide bir çakan** ve **her yeri aydınlatan** şimşekler sanki bu koca şemsiyeyi çatır çatır yırtıyorlardı. (ANM: 30)*

(4) *Kendisine gösterilen satırları **defalarca okuyan** Kubelik, yeterince karalama yaptıktan sonra tercümesini bir kâğıda temize çekip Arap İhsan'a verdi. (PKA: 34)*

(5) *Bakın bu **ikide birde bozulan** güneş
Bu durup dururken sokan yılan*

Bu kırık bardaklar çöplüklerde
Aşkın şiirin ölümün en kolayına gitmek
Caddeleri sevmediğim kadınlarda yitirdiğim
Biliyorum sebebini bir bir biliyorum
Öyle kolay kendisi söylemesi kurtulması öyle kolay
Kolaylığından sıkılıyorum
Kurtulmak elimden gelmiyor (GBD: 26)

2.2.2.2.2. –DİK

-DİK biçimbiriminin geçmiş zaman bildiren bir sıfat fiil eki olduğu alan yazında sık geçen söylemlerdendir (Korkmaz 2009: 91, Ediskun 2017: 251). Bu çalışmada –DİK biçimbiriminin tekrarlı süreklilik görünüşündeki örnekleri tespit edilmiştir.

Aşağıda (1)'de verilen cümlede geçen “*zamanlar*” zarfı eylemin birden çok defa olduğunu ve tekrarlandığını göstermektedir.

(1) *Nazım'la böyle olmazdı. Ben yönetirdim. Üzgünüm. Haydi, uzat ellerini, somurttuğum zamanlar yaptığın gibi, yanaklarımı tutup ger de güleyim.* (AAD: 58)

Aşağıda (2)'de verilen örnekte “*her sabah*” kelimesi tekrarlığı, (3)'te verilen örnekte ise “*tekrarlan-*” fiilinin sözlük anlamı tekrarlı süreklilik görünüşünü işaretlemektedir.

(2) *Dışarda yağmur yağıyordu. Sigarasını yakarken apartmanın kapısında onu gördü. Az durmuş, başlığını kaldırıp her sabah geçtiği sokaktan yana yürümüştü.* (AAD: 59)

(3) *Bütün ömrünü hep bir başına stepin beyaz günlerinin ıssızlığı, parlak yıldızlı gecelerinin sessizliği içinde geçiren ve düşünen adam ermez de kim erer? İşte sürünün amansız bekçileri; trene doğru koşan iki karabaş. Bir tanesi de hiç istifini bozmadan yatıyor ve bakıyor. O, çobanın çok tekrarladığı “akılsız köpeği yol kocadır” tekerlemesini yaşayarak duymuştur ve o da gençliğinde bu trene karşı çok koşmuştur. Artık tecrübeli ve temkinlidir.* (ANM: 14)

2.2.2.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Tekrarlı Süreklilik Görünüşü

Zarf fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde tekrarlı süreklilik görünüşü işaretleyicileri şu şekilde tespit edilmiştir.

2.2.2.3.1. -A

Ediskun, -A zarf fiil ekinin kendinden sonraki eylemle zamandaş olarak nasıl yapıldığını ya da yapılacağını belirttiğini aktarır. Ediskun -ArAk ve -A zarf fiilleri arasındaki farkın -ArAk zarf fiilinde aralıksız bir sürmenin, -A zarf fiilinde hafif duraksamalarla sürerlik sezildiğini aktarır (Ediskun 2017: 255). Ergin de biçimbirimin tekrar şeklinde kullanılan zarflar yaptıklarını belirtir (Ergin 2005: 339) Karaağaç söz konusu zarf fiilin yinelemelerde kullanıldığını ifade eder (Karaağaç 2012: 380) Ediskun, bu zarf fiilin emir biçimiyle kurulmuş şekillerinin de süreklilik aktardığını belirterek “*Yol git git bitmiyor.*” örneğini verir (Ediskun 2017: 256).

Karadoğan kılınış kategorisini incelediği çalışmasında -A zarf fiil ekinde de bahseder. Ona göre; ana fiilde son sınırı vurgulayan bir fiil varsa önce zarf fiilin eklendiği fiildeki olay tekrarlanarak gerçekleşir, son tekrardan hemen sonra ana fiildeki olay gerçekleşir. Karadoğan bu duruma “*Çocuk elindeki taşları ata ata camı kırdı.*” cümlesini örnek olarak verir. Eğer zarf fiilin eklendiği fiil son sınırı vurgulayan bir fiilse ancak ana fiil sınır vurgulamayan ya da ön sınırı vurgulayan bir fiilse zarf fiilin eklendiği fiil tekrarlanarak gerçekleşirken aynı zamanda ana fiildeki olay da gerçekleşir. Karadoğan bu duruma “*Elindeki taşları ata ata köpekleri kovaladı.*” örneğini verir. Karadoğan sınır vurgulamayan ya da ön sınırı vurgulayan bir fiile -A zarf fiil ekinin getirilmesi durumunda zarf fiilin eklendiği fiilin bir defada ve görece uzun süreli gerçekleşen eylemleri anlattığını belirterek “*Adam saklana saklana kaçtı.*” cümlesini örnek gösterir. Karadoğan bazı fiillerin ise sözlük anlamları dolayısıyla zarf fiilin eklendiği fiilin ve ana fiilin aynı zamanda olamayacağını da ekleyerek “*İşçi dinlene dinlene çalıştı*” cümlesini örnek olarak gösterir (Karadoğan 2009: 101-104).

Bu çalışmada -A zarf fiili yan cümle kurma özellikleri dolayısıyla süreklilik görünüşü açısından değerlendirilmiştir. Söz konusu örnekler şu şekilde gösterilebilir:

(1) *Sağındaki dükkân levhalarını **okuya okuya yürüyordu**. Üstünde "Lokanta" yazılı bir kapıdan girdi. Kalabalıktı. Yanına oturduğu yaşlı adamın burnunun tepesinde ucu sivri bir ben vardı. Garsondan balıkla bira isteyip perdelerini çekti.* (AAD: 98)

(2) *Ormanlarla ilgili Anadolu kaynaklı iki efsane vardır. Birisi Klity efsanesi. Klity güzel bir köylü kızıdır. Apollon, (yani güneş) her gün ateş arabasıyla göklerden geçerken kız güneş Tanrısını görür ve ona âşık olur. Utangaç ve pısırik âşık kız güneşe sevgisini bildirmez. Fakat sabahtan akşama dek toprakların üzerinde oturup, güneş tanrısı gökler boyunca gezeleyip dururken gözlerini ondan ayırmaz. Zavallı kızcağız böyle güneşe **baka baka**, yüzünü hep güneşe çeviren «güneş çiçeği» **olur**. Bizde ise bu güneş çiçeğine çoğunca «ay çiçeği» deriz.* (AE: 121)

2.2.2.3.2. -Ip

Ediskun, -Ip zarf fiilinin özneleri, zamanları ve yöntemleri aynı olan fiil ya da fiilimsileri bağladığını belirtir (Ediskun 2017: 253). Bu nedenle ana cümle süreklilik görünüşündeyse zarf fiilli parça da süreklilik ifade edecektir.

Banguoğlu da bu zarf fiilin iki eylemin birbiri ardınca veya aynı zamanda gerçekleştiğini belirterek bazen iki fiilde bir tek kılışın sürekliliğini anlattığını aktarır (Banguoğlu 2004: 429). Gencan da -Ip zarf fiilinin kendisinden sonra gelen eylem ve eylemsiyle özne ve zaman bakımından özdeş olduğunu belirtir (Gencan 2001: 423).

Johanson -Ip zarf fiil ekiyle ilgili olarak şöyle bir örnek kaydeder: “*Gülerek girdi= Girdi. Gülüyordu. -Ip zarf fiili ancak -DI kadar ardışıklık içerir. Gülüp girdi.= Güldü (ve) girdi.*” örneğinde ise -Ip zarf fiil ekinin zaman zaman eş zamanlı olayları gösterip -ArAk biçimbirimiyle eş anlamlı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla “*Gülüp girdi.*” örneğinde sıralı iki olaydan ziyade eş zamanlı iki olayın olduğu ana dili konuşurları tarafından algılanır. Aksi bir durumun olduğu ancak bağlam içerisinde anlam kazanabilir. Cümle bu hâliyle “*Gülerek girdi=Gülüp girdi.*” şeklindedir (Johanson 2016: 217).

Uğurlu –*Ip* zarf fiili ve kılınış kategorisinden bahsettiği çalışmasında sınır vurgulamayan fiillerde ve ön sınırı vurgulayan fiillerde –*Ip* zarf fiilinin ana fiildeki olayla aynı zamanda gerçekleşen bir olayı anlattığını; son sınırı vurgulayan fiillerde ise –*Ip* zarf fiilinin ana fiildeki olaydan daha önce gerçekleşen olayları anlattığını belirtir (Uğurlu 1999). Karadoğan’ın Türkiye Türkçesinde kılınış kategorisini incelediği çalışmasında –*Ip* zarf fiiline de yer verilmiştir. Bu çalışmaya göre –*Ip* zarf fiili son sınırı vurgulayan ve ön sınırı vurgulayan fiillerle farklı anlamlar ifade etmektedir (Karadoğan 2009: 91-96). Ancak söz konusu örnekler incelendiğinde –*Ip* zarf fiili ile geçmiş zamanda kullanılan örneklerin verildiği tespit edilmektedir. Bu nedenle söz konusu yapılarda –*Ip* zarf fiili bitmişlik görünüşündedir. Bitmişlik görünüşünde –*Ip* zarf fiilinin eklendiği fiillerde öncelik-sonralık ilişkisinin öne çıktığı gözlenmektedir. Ancak –*Ip* zarf fiilinin eklendiği ana cümlelerin fiili süreklilik görünüşü ile kullanıldığında tekrarlanarak gerçekleşen eylemleri anlatmaktadır.

–*Ip* biçimbirimi aynı fiilin, farklı iki fiilin ya da yakın anlamlı fiillerin birbirine bağlanması şeklinde görülebilir. –*Ip* zarf fiil ekinin bir kullanımı da Korkmaz’ın uzaklaşma fiilleri başlığı altında verdiği fiillerde görülmektedir. Bu fiillerde *gel-* ve *git-* fiillerinin kullanıldığı tespit edilmektedir.⁶⁷

Aşağıda (1), (2) ve (3) numaralı örneklerde ikileme içinde yer alan –*Ip* biçimbirimi tekrarlı süreklilik görünüşünde yan cümle kurmuştur.

(1) *Karşıya koştular. Az sonra Kasımpaşa'ya doğru sarkan uçurumun kıyısında yürüyorlardı. **Dönüp dönüp** Haliç'e bakıyordu. Güler:*

-Işıklar yanınca daha da güzelleşir, dedi. (AAD: 62)

(2) *Kimin bacağını sıkışım tramvayda?*

Güya bir de Galata 'ya dadanmışız;

*Kafaları **çekip çekip***

*Orada **alıyormuşuz** soluğu;*

Geç bunları, anam babam, geç,

Geç bunları bir kalem;

⁶⁷ Uzaklaşma fiilleriyle –*Ip* zarf fiil ekinin kullanımı için bkz. bölüm 2.1.1.1.12

Bilirim ben yaptığımı.

Ya o, Muallâ'yı sandala atıp,

Ruhumda hicranın'ı söyletme hikâyesi? (OV: 45)

(3) *Kıyafetim pek süflidir. Onun için sokaklarda kadın, erkek birçok kimseler **dönüp dönüp bana bakarlar**. Kimi güler, kimi tiksinierek yüzünü buruşturur. Hatta bazen dükkân camekânlarındaki aynaların önünde durarak kendi kendimi hayretle seyredirdim. Yamalı, çamurlu elbiseler üstündeki bu baş cidden ibretle görülecek şeydir. (ACMK: 123)*

Aşağıdaki örneklerde tekrarlı süreklilik işaretleyicileri “sık sık, her gece birini... birini” şeklinde tespit edilmiştir.

(4) *Gerçekten ilginç: **sık sık biraraya toplanıp**, girdikleri davaları birbirlerine **anlatıyorlar**. Kimi zaman, bütün bir gün boyunca, aynı tanıklar boy gösteriyormuş başka başka davalarda. Yargıçlar da ezberlemişler, kapıdan çeviriyorlarmış profesyonel tanıkları. (BUN: 11)*

(6) *İskender'le Turan Hanım zavallı adamcığı **her gece araya alıp** güzelce soyuyorlardı. Bir gün Hasan Bey benim yanımda ona söyledi: (AVK: 65)*

(7) *Ayaşlı, hastane idare müdürünün odasına gitmiş, kapının yanına oturmuş, hem uzaktan hasta odasını gözetliyor, hem de **cigarının birini yakıp birini söndürüyor**. (AVK: 171)*

2.2.2.3.3. –IncA

Korkmaz –IncA biçimbiriminin –gInçA zarf fiilindeki ses değişimleri ile oluştuğunu ve –IncA şeklini aldığını, ekin temel işlevinin zamanı göstermek olduğunu belirtmektedir (Korkmaz 2009: 1005). Banguoğlu, izleme zarf fiilleri başlığı altında verdiği –IncA için, ana cümle fiilinin zamanca kendilerini izlediğini belirtir (Banguoğlu 2004: 433). Ergin, zarf fiilin hareket hâlinin ortaya çıktığı anı göstermek için kullanıldığını aktarır (Ergin 2005: 341).

Karadoğan, -*IncA* zarf fiil ekinin son sınırı vurgulayan fiillerle kullanıldığında önce zarf fiildeki eylemin gerçekleştiğini daha sonra ise ana fiildeki olayın gerçekleştiğini aktarır. Sınır vurgulamayan fiillerle -*IncA* zarf fiili kullanıldığında da zarf fiil ve ana fiil arasında öncelik-sonralık ilişkisinin olduğunu ancak fiilin sözlük anlamı ve metin bağlamının zaman ilişkisini yorumlamada etkili olduğunu bu nedenle kimi durumlarda aynı zamanda gerçekleşen olayların aktarılabilceğini belirtir. -*mAyA başlayınca* yapısıyla ise sınır vurgulamayan fiillerin zarf fiildeki olay gerçekleşmeye devam ederken ana fiildeki olayın gerçekleştiğini aktarır. Bu duruma şu örneği verir: “*Hava aydınlanmaya başlayınca adam uyandı.*” Karadoğan ön sınırı vurgulayan bir fiile -*IncA* zarf fiili eklendiğinde ana fiildeki ve zarf fiildeki eylemin aynı anda gerçekleştiğini örneklendirir (Karadoğan 2009: 105-113).

Bu çalışmada -*IncA* biçimbirimi tekrarlı süreklilik görünüşünde yan cümle kurmaktadır. Aşağıda (1)’de verilen paragrafta söz konusu eylemler tekrar tekrar olan bir durumu nitelemekte ve tekrarlı süreklilik görünüşü -*IncA* zarf fiil ekiyle yan cümlede tespit edilmektedir.

(1) *Bu ana-baba, çocuk büyütmek, terbiye etmek-nedir hiç bilmiyorlar: Rahatsız, çelimsiz, keyifsiz olan çocuğu büsbütün densiz, huysuz edecek ne varsa hepsini yapıyorlar. Anası çocuğa darılsa babası okşuyor, anası çocuğa kızarsa babasına çatıyor, **babasına kızınca** çocuğunu dövüyor. Bu yüzden çocuk, anası babası için çekilmez bir ağrı, sancı, bir hastalık, bir baş belası olmuş kalmış. İkisi de çocuktan korkuyorlar. Oğlan ağlamaya başlayınca anasının eli ayağı soğuyor, sinirleri çekiliyor, o da ağlamaya başlıyor.* (AVK: 48)

(2) *Korkuyla Suat'ın tekrar ve bir yudumda boşalttığı kadehine baktı. Suat'ın ata benzediğini **düşününce gülerdi**. Fakat bu sefer gülmedi; demek ki ortada rahatsız edici bir vaziyet vardı. Bunu Mümtaz da sezdiği için içmiyordu. O hâlde kendisi de içmeyecekti. Hâlbuki içmeğe o kadar ihtiyacım var ki. -Bu musiki beni saatlerce çiğnedi. Bazen kendimi ilahi bir hamur haline girdim sanıyordum.* (H: 281-282)

(3) *Yalnız kendi başın mı dertli sanırsın,
Gölgesi yeryüzünde avare insan?
Taş da istemezdi yosun tuttuğunu;
Solmakta her çiçek kokusu uçunca.
Tasadır ağaca rüzgârda yaprağı;
Her kuş yanar az çok ölen yavrusuna;
Sivrisinek de halinden memnun değil;
Vızıltısı şikâyet makamındadır. (OBY: 201)*

2.2.2.3.4. -ken

Korkmaz *-ken* zarf fiilinin *i-* fiilinin zarf biçimi olduğunu *er-ür-ken* biçiminden *-ken* şeklinde değiştiğini belirterek zaman gösteren bir zarf fiil eki olduğundan bahseder. Şimdiki zaman ekleri *-(I)yor* ve *-mAktA* ile birleştiğinde sürmekte olan bir tarzı betimlediğini aktarır (Korkmaz 2009: 1017). Aydemir ise çalışmasında *-A/I/rken* yapısının intraterminal (sınırlar arası) bir görünüş sergilediğini ancak fiillerin genellikle süreçli bir fiil olduğunu; *-mİşken* yapısının ise postterminal (sınır sonrası) bir görünüş sergilediğini belirtir (Aydemir 2010: 72, 79).

Aşağıdaki örneklerde *-ken* zarf fiil ekinin yan cümlede tekrarlı süreklilik görünüşünde olduğu tespit edilmiştir. (1)'de verilen örnekte roman kahramanının arkadaşı olan tiyatro oyuncusu bir adamın aynı sahnede tekrarladığı bir olay aktarılmaktadır. Söz konusu cümlede bu nedenle tekrarlı süreklilik görünüşü görülmektedir. (2) ve (3)'te ise tekrarlı süreklilik görünüşü "*hanidir*" ve "*gene*" işaretleyicileriyle belirgin hâle getirilmiştir.

(1) — "*Kiremitlerden biri çatlak olmasa dam akmaz," dedikten sonra onu öpmem gerek. Dudaklarını **öperken ısııyorum**. Oyundan sonra, "Alçak," diyor, "söylücem yönetmene bir daha yaparsan." İnadına ısııyorum kaltağı. O sahnenin ortasındadır hep. Ben, sırtım seyircilere dönük, kollarım yukarda yaklaşıyorum. Kiremitlerden biri çatlak olmasa dam akmaz, diyorum. (AAD: 20)*

(2) **Hanidir** ben **çalışırken** arkamdan **bakıyordu**. Sonra çenesini omzuma dayadı. Ürperdim; sanki yoğunlaştım. Soluğunu duyuyor, ne olacağını hem bildiğim hem bilmediğim bir şeyin olmasını bekliyordum. Paleti, fırçayı bıraktım. Birden kendine döndürdü beni; öptü. Halûk Paris'e gideli beni kimse öpmemişti. Kafamdan kovdum onu, sarıldım." (AAD: 27)

(3) Ertesi günü erken, **gene** bilmem niçin, Halide'yi **ararken**, mutfakta, kısaca boylu, kısıkça sesli, başı yazma yemeni, sırtı örme hırkalı, ihtiyarca bir hanımla **karşılaştık**, konuştuk. (AVK: 14)

Aşağıda verilen (4) numaralı örnek tiyatro metinlerinde oyuncu, yönetmen ve okuyucuya bilgi veren yazılardan alınmıştır. Söz konusu örnekte *sür-* fiilinin sözlük anlamı tekrarlılığı vurgulanmıştır.

(4) (HAMİYET gözlerini açar, biraz kendine gelir gibi olur. CEMİLE limon kolonyası ile girer, şişeyi FAZİLET'e verir, FAZİLET limon kolonyasını HAMİYET'in alnına, burnuna, boynuna **sürerken** FAHRETTİN ayağa **kalkar** ve kadınların arkasından HAMİYET'e görünür. Elini sallar. Sevimli.) (DKB: 59)

2.2.2.3.5. -Dıkça

Ediskun, *-Dıkça* zarf fiil ekini *vakit ulacı* olarak isimlendirdikten sonra söz konusu yapının kendinden sonra gelen eylemin hangi vakitlerde yapıldığını ya da yapılacağını, kendi eyleminin süresince süreceğini, bazen bu sürenin artma ve azalma ile oluşacağını belirtir (Ediskun 2017: 262). Korkmaz zarf fiillere yer verdiği çalışmasında *-Dıkça* biçimbiriminin öncelikle etimolojisinden bahsederek biçimbirimin *-Dık* sıfat fiil ekinde genişlediğini belirtir. Bu zarf fiil ekinin anlamının *zamanda devam eden, zamanda süreklilik veya sık sık oluş gösteren zarf fiiller yaptığını* aktarır (Korkmaz 2009: 1023).

Korkmaz'ın belirttiği durum zarf fiilin görünüş işaretleyicisi olmasındandır. Aşağıdaki örneklerde *-Dıkça* zarf fiil eki cümle bağlamında tekrarlı süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olarak değerlendirilmiştir.

(1) Ona Ayaşlı ile âlemler, bu evin biraz çürük olan havası hoşça geliyordu... Kızı mektup **yazdıkça** birkaç gün için işlerini sıkı **kovalıyor**, mektupların arası kesildikçe o da kendini gevşetiyordu. (AVK: 131)

(2) *Sokakta, ciğerleri soğuk havayla **dolup boşaldıkça** içinde korkunç bir güç duyuyordu. Köşede durup geniş caddeye baktı. Önünden insanlar, otomobiller, tramvaylar geçiyordu. Işıklarını yeni yakmış bu şehri seviyordu. Aradığı burda, şu gelip geçen insanların içindeydi.* (AAD: 30)

(3) *O sabah kahveci çayını ona sormadan getirdi. Demek müşteri olmak için altı gün yetiyordu. Yemek yediği lokantalarda garson, "— Ali beyin çorbası!" "— Ver Ahmet beyin bayıldısını." diye **bağırdıkça şaşardı.*** (AAD: 58)

Aşağıdaki örnekte ise aynı fiil tekrarlanarak tekrarlı süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olarak kullanılmıştır:

(4) *Dairedeki arkadaşlar bir yığın tembel alayı... Allahtan ki, ben gelmişim... Yoksa halleri harapmış. Beni ağzı var, dili yok, çalışkan bir çocuk buldular ya... **Yüklendikçe yükleniyorlar.*** (ACMK: 53)

2.2.2.3.6. –*DIĞIndA*

Aydemir, zarf fiillerde zaman ve görünüş sistemlerini incelediği çalışmasında –*DIĞIndA* biçimbiriminin terminallik (sınıra bakış) aktardığını belirtir (Aydemir 2010: 77). Ancak Aydemir'in örneklerinin ana cümleleri geçmiş zamandadır. Yan cümle ve ana cümle arasında bir uyum olması gerekir. Dolayısıyla ana cümlenin görünüşü yan cümleyi de etkilemektedir.

Aşağıdaki örneklerde –*DIĞIndA* biçimbirimi tekrarlı süreklilik görünüşündedir. (1) numaralı örnekte “*teker teker*” ikilemesi tekrarlı süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olarak kullanılmıştır. (2) numaralı örnekte ise Şakir Bey'in roman kahramanını sürekli odasına çağırması –*DIĞIndA* zarf fiil ekine tekrarlı süreklilik görünüşünde yan cümle kurdurmuştur.

(1) *Büyük Efendi o kadar ustaca, o kadar işveli dansediyordu ki, o ana dek yüzü gülmeyen Zülfiyar bile kadehini bir dikişte boşaltıp, "Heeeeyt!" diye bağırmaya başladı. Sırtı aşağıya gelmek üzere Ebrehe sofradaki herkesin önünde **teker teker eğilmeye başladığında** akçeler ve altınlar âdet üzere tükürükle ıslatılıp alnına yapıştırılıyordu.* (PKA: 170)

(2) *Ben gayrı Şakir Bey'e görünmeyeyim diye bucak bucak kaçardım. Odasına çağırduğunda kapıyı ardımda hep açık bırakırdım. Ama Şakir Bey artık pek evden çıkmaz olmuştu. Şurda burda yolumu keser, her bir yanıma sıkıştırmaya kalkardı. Ben de korkudan sesimi çıkarmaz, debelenip elinden kaçmaya bakardım.* (KY: 68)

2.2.2.3.7. –ArAk

Ediskun, -ArAk biçimbiriminin kendisinden sonra gelen eylemle zamandaş olarak nasıl gerçekleştiğini, kendisinden sonraki eylemin kendi eyleminden sonra yapıldığını ya da yapılacağını gösterdiğini belirtir (Ediskun 2017: 254). Aydemir, -ArAk zarf fiil ekinin intraterminal (sınırlar arası) bir görünüş sergilediğini belirtmektedir (Aydemir 2010: 69).

Bu çalışmada da söz konusu biçimbirim yan cümlede süreklilik görünüşünü işaretlemektedir.

(1) *Önlerde bir yere oturur, yanağı avcuna dayalı filmi seyreder, tam beni düşünmesini istediğim zaman beni düşünürdü. Film bitince eve yürüyerek dönerdi.* (AAD: 9)

(2) *Öğleden sonra Atpazarı'ndaki kahvenin dip tarafına dört tane kaytan bıyıklı, enseleri âdeta yarı bellerine kadar saçlı sanılacak kadar acayip tıraşlı, uzun kemikli yüzlü, güçlü kuvvetli lise son sınıf talebesi sokulur; kahvedeki cambazlara, arabacılar, bir kahve içip gideceklere aldırış etmeden otururlar, kötü kötü sövüşerek poker oynarlardı.* (SF: 19)

(3) *Hapishanemin kapısı açılırdı. Kitabım koltuğumda, beyaz gecelik entarim içinde sarı saçlı, kocaman bir kafadan ibaret, gözlerim daima önümde, kalbim çarparak, beklerdim.* (BE: 11)

(4) *Mutluluğun gözü kördür.*

Yalnızlık sağır.

Ondandır biri tökezleyerek yürür.

Öbürü uykusunda bile bağırır. (YP: 49)

(5) *Şimdi gelelim Telephos'a: Bırakılan çocuk bir aslan tarafından emzirilerek büyür; arkadaşlarıyla anasını aramaya çıkar, Mysia'ya varır.* (AE: 67)

2.2.2.3.8. –DığI için

Korkmaz, -Dİk sıfat fiilinin kimi edatlarla birleşerek zarf işlevinde kullanıldığını belirtir. Korkmaz biçimbirimin “için” edatı ile kullanımında amaç belirtildiğini aktarır (Korkmaz 2009: 921). Gencan, belirtme ortalarının sonuna “için, -DAn, -DAn dolayı” gibi sebep bildiren edatlarla söz konusu zarf fiilin oluştduğundan bahseder (Gencan 2001: 437). Lewis, söz konusu yapıyı –DığI için ve –DığIndAn şekliyle inceler ve İngilizce karşılığının “because of Ving” şeklinde olduğunu belirtir ve örneklendirir (Lewis 2000: 186) .

Aşağıdaki cümlelerde “geceler” ve “defalarca” işaretleyicileri tekrarlı süreklilik görünüşünün derecesini belirlemede rol oynamıştır.

(1) *Çocuk gündüzleri evde bulunmuyor; Abdülkerim yatıp uyuyor, geceleri de oğlan uyandıkça avutmaya çalışıyor ve çocuk onun elinde kaldıkça büsbütün huysuzlaşıyordu. Gece tutturup saatlerce ağlıyor, ne kadar alışı olsa da babasını canından bezdiriyordu. **Çocuk ağladığı geceler Abdülkerim uykusuz kaldığı için** gündüz olunca çocuğı kadına verip kendisi uykuya yatıyor, sonra kalkıp karısına uğruyor, oradan da işine gidiyor ve beni gördükçe ıldırmaq üzere olduğunu anlatıyordu.* (AVK: 168)

(2) ***Defalarca esir düştüğü ve yıllarca forsalık yaptığı için** sırtındaki sayısız kırbaç izini ona gösteriyor ve bu kızıl izleri de dünya haritasına çizmesini öğütölüyordu.* (PKA: 21)

2.2.2.3.9.-Dİk+iyelik eki+ halde

Lewis, -DİĞI halde yapısının iki anlamının olduğunu belirterek birinci anlamının İngilizce *although* ile eş değeri olduğunu, ikinci anlamının ise *instead of Ving* şeklinde İngilizceye aktarılabileceğinden bahseder. Lewis , -DİĞI halde yapısının bu anlamlarını şu şekilde örneklendirir: Birinci anlam için; “Bağırdığım halde kimse yanıma gelmedi” ikinci anlam için; “Bacağı alıda olduğı halde eve döndü.” (Lewis 2000: 185-186). Korkmaz, -Dİk sıfat fiil ekinin çeşitli edatlarla kullanılarak zarf görevi yüklendiğini bu noktada edatın anlamına göre işlev yüklendiğini söylemektedir (Korkmaz 2009: 921).

Aşağıda (1)'de verilen örnekte çokluk eki söz konusu eylemin tekrarlandığını göstermektedir.

(1) *Pansiyonun bütün işi üç kuru kadının elinden çıkıyor. Bizlerden çok yedikleri halde böyle zayıf oluşlarına şaşıyorum. Üşütücü nokteler yapma hastalığına tutkun lise müdürü, ikide bir '— Taşlarına dökülen buğdayı gene buğday olarak çıkaran üç yel değirmeni' der. Gülerler.* (AAD: 119)

2.2.2.3.10. –sA

Ergin, şart ekinin sadece şekil ifade ettiğini, ekin tipik bir tasarlama kipi olduğunu bir cümle yapamadığını ve bağlı bir cümle kurduğunu belirtir (Ergin 2005: 309). Ancak Ergin'in verdiği “*alsam*” örneği şart değil, istek anlatmaktadır. Birleşik çekimlerin şartı konusunda ise Ergin, asıl kiplerin karşıladığı hareketin şartını anlatmak için kullanıldığını belirterek örnekler verir. Birleşik cümle bahsinde şartlı cümlelere yer veren Ergin bu yapıların Türkçenin asli birleşik cümleleri olduğunu belirtir (Ergin 2009: 325-326, 405). Ediskun, bildirme ya da dilek kiplerinde eylemin ya da eylemlerin yapılmasına gerçek şart gösteren biçimlerin şart birleşik zamanı oluşturduğunu belirtir. Birleşik cümle bölümünde yan cümlecüğün kendinden sonraki cümlelerin şartı, sebebi ya da tahmini olan birleşik cümlelere şartlı birleşik cümle denildiğini aktarır. Bu yapıların en eski cümle tiplerinden olduğunu belirtir (Ediskun 2017: 206). Korkmaz, kip eki almış esas fiile *i-* ek fiilinin şart kipinin getirilmesiyle oluştuğunu ve söz konusu yapının şart anlattığını belirtir (Korkmaz 2009: 765). Gencan, yan önermenin görevleri başlığı altında şart yapılarına yer verir (Gencan 2001: 162). Banguoğlu, birleşik cümle bahsinde şart cümlelerinden bahseder. Şart cümlelerini olağan şart cümlesi ve olmayası şart cümlesi olarak ikiye ayırır. Olağan şart cümlelerinin şart tarzında birleşik kiplerle yapıldığını belirterek örnek olarak “*Pek sıkıldıysan biraz dolaş.*” cümlesini verir. Banguoğlu, olmayası şart cümlelerine örnek olarak dilek kipleriyle kurulan yapıları vererek “*Dokunsam ağlayacak*” cümlesinin olmayası şart cümlesi olduğunu aktarır (Banguoğlu 2004: 549-551). Aydemir ise zarf fiillerin zaman ve görünüşlerini incelediği çalışmalarında –sA biçimbirimine yer vermez (Aydemir 2010 ve 2013). Uzun –sA biçimbiriminin yan cümle kurduğunu belirtir ancak yan cümlelerin görünüşünden çalışmada bahsetmez (Uzun 2000: 167).

Aşağıdaki örneklerde -sA biçimbirimi tekrarlı süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olarak tespit edilmiştir. Söz konusu duruma sebep olan unsur ana cümlelerin süreklilik görünüşü, cümlelerin bağlamı ve cümlelerde yer alan eylemlerin tekrarlandığını gösteren işaretleyicilerdir.

(1) *İnsan bu resimlere **çok bakarsa** ruhu **hastalanır**. Kara sakallı eski emirler, Hint racaları, esir kızlar, altı çürümüş, iri acıklı gözler, tezhip işlerine benzer, altın suyu ile işlenmiş kumaş, inci elmas, altın bilezikler taşıyan sultanlar, şehzadeler, kavuklar, külahlar, mücevherli hançerler, bir deri, bir kemik kalmış, korkunç yüzlü erkekler, kadınlar, gençler, eline sarı bir yılan almış yeşil gözlü, zayıf, çıplak bir kadın, acıklı ölüm levhaları, sarhoşluklar, birbirini boğan yılan sürüleri, evler, hiç görülmemiş ayılar, kaplanlar, öyle ki, bu kaplanlar yeryüzünde hiç görülmemiştir. Ama gene görünce onların kaplan olduklarını tanıyorsunuz.* (AVK: 135)

Yukarıda (1)'de verilen örnekte “çok bakma” tekrar tekrar bakma anlamında bir işaretleyici olup söz konusu cümlede -sA biçimbirimi tekrarlı süreklilik görünüşünde yan cümle kurmuştur.

Aşağıda (2)'de verilen örnekte ise nasıl güneşin hareketi günleri oluşturup tekrarlılık gösteriyorsa gözlerin pırıltısının da aynı şekilde bir gücü olduğu belirtilmiş ve -sA biçimbirimi tekrarlı süreklilik görünüşünde yan cümle kurmuştur.

(2) *Genç kadın hep o sessiz gülüşü ile onu dinliyordu. Çok garip bir dikkati vardı. Adeta gözlerinde yaşıyordu. Nasıl gün dediğimiz şeyi, güneşin hareketi **idare ediyorsa**, onu da bu gözlerin parıltısı **idare ediyordu**. Mümtaz, ona baktıkça İclal'e hak veriyordu; gerçekten güzeldi. Bir yığın şahsi tarafı vardı.* (H: 78)

Aşağıda (3)'te verilen örnekte bütün evlerde aynı süslerin olduğu belirtilmiş yan cümle tekrarlı süreklilik göstermiştir.

(3) *Üzerlik eskilerin bin bir derde derman saydıkları bir ottu. Bu köydeki, bütün köylerdeki **evlerin hangisine girerseniz** duvarlarında üzerlikten örülmüş, püsküllü, saçaklı mavi boncuklu süsler **görürsünüz**. Bu köy damlarının gölgesinde oynayan boy boy, hep bir boy sevimli bebelerin sırtlarında tosbağa kabuğu, mavi*

boncuk ve üzerlik tohumundan yapılan birer nazarlık dikilidir ve bu, onları kötü gözlerden korumak içindir.(ANM: 13)

2.2.2.3.11. –An... AnA

-An...-AnA yapısından Korkmaz'da ve Kornflit'de bahsedilmemiştir (Korkmaz 2009 ve Kornflit 2005). Ancak Gencan söz konusu yapıdan bahseder. Gencan, eyleme eklenen –An... AnA zarf fiil ekinin birçoklarınca birlikte ve aralıksız yapıldığını anlattığını belirtir (Gencan 2001: 439). Lewis, yönelme ekinin deyimisel kullanımı adını verdiği iki yapıdan bahseder. Söz konusu yapılar –An... AnA ve Fiil+mA+iyelik+ (n)A Fiil şeklindedir. Lewis –An.. AnA yapısının çok sayıda insanın aşırı bir iş yaptığını belirtmek amacıyla kullanıldığını söyleyerek “*Kumsalı görseydin yıkanmak için gelen gelene*” cümlesini örnek olarak gösterir (Lewis 2000: 244). Söz konusu durum şu şekilde örneklendirilebilir:

(1) A: *Kızımı kreşe yeni yazdırdım.*

B: *Peki ilk gün nasıldı?*

A: *Sorma ağlayan ağlayana sanki kıyamet kopuyor.*

(2) A: *Efsane Cuma indirimleri başladı.*

B: *Evet fark ettim. Sanki her şey bedava. Baksana alışveriş merkezine **koşan** koşana.*

2.2.2.3.12. –mAk için

Korkmaz, -mAk isim fiil ekine “için” edatının getirilebileceğini ve cümleye maksat, gaye, hedef bildirebileceğinden bahseder (Korkmaz 2009: 875). Gencan -mAk isim fiili ve “için” edatını ayrı ayrı inceler birlikte bir yapı olarak çalışmasında yer vermez (Gencan 2001). Bu çalışmada –mAk için yapısı ana fiildeki süreklilik görünüşüne paralel olarak tekrarlı süreklilik görünüşünde değerlendirilmiştir. Tekrarlı süreklilik görünüşünde anlamı vurgulayan ise (1)'de yer alan “bir daha” kelimesidir.

(1) *-Yemekten sonra odasına çıkıp ışığı yaktı. Masanın çekmecesinden bir defter çıkardı. Buna günlük de denmez; içine her gün yazmıyor. Ara sıra, yaşanmış günün üzgünlüğünü, sevincini -ama bilinmeyen bir süzgeçle eski*

*keskinliklerinden, tortularından süzülüp arınmış olarak- **bir daha yaşamak için** bu defteri **açardı**. Yapraklarını karıştırdı. Belli bir yerinden okumaya başladı:*
(AAD: 26)

2.2.2.4. Yan Cümlelerin Çekimli Fiil Olduğu Yapılarda Tekrarlı Süreklilik Görünüşü

Yan cümlelerin çekimli fiil olduğu yapılarda tekrarlı süreklilik görünüşü çalışmada şu şekilde tespit edilmiştir.

2.2.2.4.1. De- Fiilinin Ana Cümlede Olduğu Yan Cümleler

Türkçede dolaylı ve direkt anlatım mümkündür. *De-* fiili, direkt anlatımlarda yan cümlelerin çekimli bir fiil olarak kullanılmasını gösterirken *de-* fiiliyle eş anlamlı sayılabilecek *söyle-* fiili söz konusu duruma izin vermez.

Ana cümlelerin *de-* fiili olduğu, yan cümlelerin ise çekimli bir fiille işaretlendiği yapılarda tekrarlı süreklilik görünüşü şu şekilde örneklendirilebilir:

(1) *Bir gece Turan benden soruyor:*

- *Cavide **sana gelip gidiyormuş, diyor**.*

- *Evet, her gün, yahut iki günde bir.*

- *Ona bir iş bulunmadı değil mi?*

- *Aramıyoruz ki, kendisi de hiç sormuyor.* (AVK: 149)

(2) — *Benim için mi?*

— *Ah, sen bu insanları bilmezsin oğlum...*

— *Ne diyorlarmış?*

— *Hastalıklı ihtiyar kaynanasını mutfığa atmış, yemek pişirtiyor, diyorlarmış.*

(ACMK: 85)

2.2.2.4.2. Gör- Fiilinin Ana Cümlede Olduğu Yan Cümleler

Gör- fiilinin ana cümlede kullanıldığı durumlarda yan cümle çekimli bir fiil olarak kullanılabilmektedir. Söz konusu yan cümlelerde süreklilik görünüşü şu şekilde örneklendirilebilir:

(1) *Sen her zaman tutarlıydın; olduğun gibi olmaktan gurur duyuyordun; olduğun gibi davranıyordun. Bense küçük hırslar yüzünden bocalıyorum; senin deyimle 'iki cami arasında beynamaz' ya da senden önce senin gibi rahmetli olan Numan Bey'in deymiyle 'güreş güreş, Hacı Muhammed altta' bir durumdayım. 'Tedrici inhitat' oluyorum senin anlayacağın. **Görüyorsun** senin hayat hikâyesi bahane ederek **gene** kendimden **bahsediyorum**. Senin asaletini tevariüs etmediğim için her fırsatta kendimi ileri sürmek gibi bir zillate tenezzül ediyorum.* (KB: 175-176)

(2) *Her gün kirleniyor, görüyorum*

Okuyorum ilkin

Bu yüzden her gün yıkanıyor, çirkin

Yaşını soruyor korkular, ürküler, rüyalar

Uyanıyorum, saymıyorum.

Özellikliğini anlatıyor taşlar, topraklar

Sararan düşen yapraklar.

Kocaman kocaman ağaçlar.

Dinlemiyorum.

Tomurcuklara, çiçeklere bakıyorum. (YP: 44)

2.3. KESİNTİLİ SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Kesintili süreklilik görünüşü, eylem ya da durumların devamlı olmadığı, kesintili bir şekilde devam ettiği cümlelerde görülmektedir. Kesintili süreklilik görünüşünün işaretlenmesinde fiillere eklenen görünüş işaretleyicileriyle birlikte çeşitli zaman zarf ve edatları da yardımcı olmaktadır. Bunların en tipik örneği “*bazen, kimi, ara sıra, arada bir, seyrek, ender, bazı*” gibi zarflardır.

2.3.1. Ana Cümlede Kesintili Süreklilik Görünüşü

Roman ve hikâyelerden tespit edilen kesintili süreklilik örnekleri şu şekildedir:

(1) *Ara sıra* Esat Adil'in toplantılarına **katılırdım**. Değer verdiğim arkadaşlar gelirdi, akşamları... Sabahattin Ali gelirdi, İstanbul'da olduğu günler. Edremit'ten, Balıkesir'den söz ederlerdi. Mansur Tekin de **karışırdı** aralarına **arada bir**, Balıkesir'den eski bir arkadaş olarak. (SY: 259)

(2) *On yedi yaşındaydım ve hayatımın bu tarzından çok memnundum. Memleket, futbol, Cin Memet ve ötekiler silinmişti. Ortalık yeni yeni ağarmaya başlarken, Niyazi'yle birlikte evden çıkardık. O saatte Beyrut'un yeşil tramvayları bile **seyrek işlerdi**. Yalnız işçiler, o, dünyanın her tarafında, herkesten az uyuyan, kadınlı erkekli çocuklu kalabalık, onlar kümeler halinde ve yollarda olurlardı. Aralarına katılırdık... Tıpkı onlar gibi, ceketlerimiz omuzlarımızda, onların bastıkları parkelere basmak gururu içinde, iş güç sahibi insanlardık.* (BAEV:31)

(3) *Şimdi Erdek Körfezinin kuzey yönünde ağaran Karabiga'ya gelelim. Buradan eskiden Priapos adlı bir kent vardı. Adını Tanrı Priapos'tan almıştı. Bu Tanrı'ya **bazen** Heilespont'lu Priapos **derlerdi**.* (AE: 39)

Şiirlerden örnek mısralar şu şekilde gösterilebilir:

(1) *Tavrım bir şeyi bulup coşmaktır*

Sonbahar geldi hüznün

İlkbahar geldi kara hüznün

Ey en akıllı kişisi dünyanın

Bazan yaz ortasında gündüzün

Sevgim acıyor

Kimi sevsem

Kim beni sevse (GDB: 87)

2.3.1.1. Kesintili Süreklilik Görünüşünde İşaretleyiciler

Kesintili süreklilik görünüşünün işaretleyicileri bu çalışmada aşağıdaki gibi tespit edilmiştir.

2.3.1.1.1.-(I)yor

Kesintili süreklilik görünüşünün işaretleyicilerinden biri *-(I)yor* biçimbirimidir. *-(I)yor* biçimbirimi aşağıdaki örneklerde cümlelerde yer alan çeşitli işaretleyicilerle kesintili süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olarak kullanılmıştır. Söz konusu işaretleyiciler *-(I)yor* biçimbirimiyle beraber “*ara sıra, bazen, kimi zaman vs.*” olarak tespit edilmiştir.

(1) *Kenarda oturan hanımlardan üst üste, derin derin esneyenler var. Ara sıra burnuma ağır ter kokuları geliyor. Otuz yaşlarında kadar bir hanımla dans ettik, eğer çok ayıp olmasa oyunu yarıda bırakacaktım.* (AVK: 245)

(2) *İNCİ: İki Sokak ötede bir falcı oturuyor, bazen onu çağırıyorum ben. Ruh filan çağırmaya...*

HAMİYET: Sen bir kere Habubi Simba'ya gel, o falcığı bırakırsın.

FAZİLET: Ben de iyi bir manikür - pedikür yapan kız arıyorum.

HAMİYET: Aaa, bizim Kuaför Birol'un yeni kızını dene. Kolej mezunu pek güzel, efendi bir şey.

AYNUR: Birol Avrupa'dan döndü mü?

HAMİYET: Bir ay oluyor hayatım. Yeni saç şekillerini incelemiş. Seni sordu geçenlerde.. (DKB: 75)

(3) *Son sözü hep koşulların söyleyeceğini bazan unutuyoruz. Geç kalmayalım diye taksilere atlıyoruz, bakıyoruz ki buluşacağımız kişi gelmemiş. “Bu işi nasılsa yetiştiririm bu akşam” diyoruz, bir konuk çıkageliyor ama öyle şeyler konuşuluyor, öyle konular açılıyor ki o arada, bakıyorsunuz konuk gittikten sonra günlerdir üstünde kafa yorduğunuz konu, yarım saatte rayına oturabiliyor.* (BUN: 201)

Kesintili süreklilik ifadelerinden “*kimi zaman*” kelimesi Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlüğü’nde *ara sıra*⁶⁸ anlamına gelmektedir. Bu anlamıyla *kimi zaman* kelimesi kesintili süreklilik içerisinde değerlendirilmiştir.

(4) **Kimi zaman**, şöyle adamakıllı kirlenip de kim olduğumu anlayayım diye kendimi pervasızca şu şehrin alkol kokulu karanlığına **vuruyor**, hangi köşede bir üçkâğıtçı bulur, hangi sokakta bir serseri görür ya da nerede bir ayyaşo rastlarsam hemen arkadaş oluyor, sonra onlarla birlikte hayatın el değmemiş noktalarına doğru yürüyüp kimilerinin çirkinlik adını verdiği birtakım şeylerin içinde yüzüyor, renk renk ışıklarla süslü çamur deryalarına batıp çıkıyor, postu batakhanelerin başköşesine serip yıllarca kalıyor ve bütün bunlar olup biterken, dünyada insanoğlunun işleyebileceği ne kadar suç varsa hepsini kocaman bir mıknaş gibi varlığında toplamak istiyorum ama bunu bir türlü başaramıyorum. (BHH: 7)

Aşağıdaki şiirde yer alan “*tek tük*” işaretleyicisi –(I)yor biçimbiriminin süreklilik görünüşünün derecesini kesintili süreklilik görünüşü olarak belirlemektedir.

(5) *Kolkola yürüyoruz **tek tük öpüşüyoruz***
Sonra ayrılıyorz korkuyoruz da

Kimi zaman neden kalabalığın içinde duruyoruz da
Kimi zaman bir köşe arıyoruz en sapa

İşimiz mi yok, şu Akay'a sapalım istersen
İstersen garson girelim ilkyazın gazinosuna (SS: 314)

2.3.1.1.2. –A/I/r

–A/I/r biçimbiriminin kesintili süreklilik görünüşünde “*ara sıra, çok ender, bazan*” zarflarıyla işaretlenen kullanımı şu şekilde örneklendirilebilir:

(1) Orhan **ara sıra** Turan Hanımın odasına **uğrar**, oynar. Kendisi şen olduğundan nereye gitse istenir, herkes ondan hoşlanır. (AVK: 88)

⁶⁸ <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 20.07.2018

(2) *Teybin sesini kısıyorum. Bakıyorum, uykudan kalkıp geldiği besbelli. Öfkeli değil ama. Bertan **çok ender öfkelenir** bana.* (GYÇ: 22)

(3) *Bu tür karartıcı anlardan kurtulmanın bir yolu, eski yazdıklarınızı karıştırmaktır. Gerçi arasına yaptığınız yanlışlara içerlersiniz, yine de eski yazıları nesnel bir uzaklıktan okumak girişimi **bazan bir ödül de getirir** yedeğinde: hâlâ sevdiğiniz bir yazınızla, bir şiirinizle karşılaşmak gibi...* (BUN: 444)

2.3.1.1.3. –(I)yordu

–(I)yor biçimbirimi süreklilik görünüşü işaretleyicisidir. –DI biçimbirimi ise +GEÇMİŞ zamanı göstermektedir. Aşağıdaki örneklerde bazı durumlarda, devamlı olmayan kesintili süreklilik görünüşü tespit edilmiştir. Söz konusu örneklerde süreklilik görünüşünün derecesi cümlelerde yer alan “*kimi zaman, zaman zaman, on günde bir*” gibi işaretleyicilerle belirlenmiştir.

(1) *Gözlerini doktora dikmişti: Geniş alındaki kırışıklıklar ve gözlerdeki o hiçbir zaman silinmeyen hüznün, sivri çenenin kendiliğinden alaycı ve hiçe sayan anlamını değiştiriyor, tilki çenesine bile kendilerine uygun bir anlam veriyordu. Ama konuşunca ve konuştuklarına göre durum değişiyor, karşısındaki kimi zaman sadece o alnı ve o gözleri görüyor, **kimi zaman da Şerif yalnız bu tilki yapılı çeneden ibaret kalıyordu.*** (D: 175)

(2) ***Zaman zaman** küçük nöbetler **oluyor**, evin içinde gene eskisi gibi masal söyleyerek, sesine küçük bir kız tatlılığını sindirerek konuşuyor yahut da büyük kızının o hiç bahsetmediği çocuğunun dönüşünü saatlerce pencerede veya oturduğu yerde bekliyordu.* (H: 15)

(3) ***On günde bir İstanbul'a gidiyor**, sağ yanımdan pnomo yaptırıyordum. Sağ ciğerim verilen havayla sönmüş durumdaydı. Tek ciğerle yaşıyor, bu da bana yetiyordu.* (SY: 39)

2.3.1.1.4. –(I)yormuş

Aşağıda yer alan örnekte –(I)yor biçimbirimi “arada” işaretleyicisiyle beraber kesintili süreklilik görünüşü belirtirken –mİş biçimbirimi bu eyleme tanık olunmadığını aktarmaktadır.

(1) *Sürtüşmeler **oluyormuş** arada. Aygaz tüpü paylaşmada, su sırasına girmede kavgalar da çıkıyormuş. Ama televizyon izlerken hepsi unutuluyormuş. Yeter ki fakir kız, zengin delikanlıya varabilsin! İyi bir şarkıcı olabilsin!* (BUN: 269)

2.3.1.1.5. –A/I/rdİ

–A/I/r biçimbirimi süreklilik görünüşü işaretleyicisidir. –DI biçimbirimi ise +GEÇMİŞ zamanı göstermektedir. Aşağıdaki örneklerde bazı durumlarda, devamlı olmayan kesintili süreklilik görünüşü tespit edilmiştir. Söz konusu cümlelerde –A/I/rdİ yapısıyla beraber cümlelerde yer alan “bazı, ara sıra, seyrek, bazı günler” gibi işaretleyiciler süreklilik görünüşünün derecesini belirlemiştir.

(1) *Ben bu çiftlikte neler hatırlamam! **Bazı günler** şehirli misafirler **gelirdi...** Çiftlik avlusundaki ulu dutların altına masalar kurulur, bol bol tereyağı, süt, taze yumurta ikram edilirdi. Sonra annem, misafir hanımlara çiftliği gezdirir, ikindiüstü de al, yeşil, mor, sarı, beyaz bostanlara dağılırlardı.* (BAEV:22)

(2) ***Ara sıra** Esat Adil'in toplantılarına **katılırdım**. Değer verdiğim arkadaşlar gelirdi, akşamları... Sabahattin Ali gelirdi, İstanbul'da olduğu günler. Edremit'ten, Balıkesir'den söz ederlerdi. Mansur Tekin de **karışırdı** aralarına **arada bir**, Balıkesir'den eski bir arkadaş olarak.* (SY: 259)

(3) *On yedi yaşındaydım ve hayatımın bu tarzından çok memnundum. Memleket, futbol, Cin Memet ve ötekiler silinmişti. Ortalık yeni yeni ağarmaya başlarken, Niyazi'yle birlikte evden çıkardık. O saatte Beyrut'un yeşil tramvayları bile **seyrek işlerdi**. Yalnız işçiler, o, dünyanın her tarafında, herkesten az uyuyan, kadınlı erkekli çocuklu kalabalık, onlar kümeler halinde ve yollarda olurlardı. Aralarına katılırdık... Tıpkı onlar gibi, ceketlerimiz omuzlarımızda, onların bastıkları parkelere basmak gururu içinde, iş güç sahibi insanlardık.* (BAEV:31)

(4) *Çoğu öğle sonları şuraya uzanır, onu seyrederdi. **Bazı günler** eteklerinde zenci kızları **uçuşurdu**. Ayşe, arkası dönük, "Kıyısında iki insanın seviştiği deniz" resmine çalışırdı.* (AAD: 137)

2.3.1.1.6. –A/I/rmİş

Aşağıda yer alan örneklerde –A/I/r biçimbirimi “ara sıra, arada bir” gibi işaretleyicilerle beraber kesintili süreklilik görünüşü belirtirken –mİş biçimbirimi kiplik anlamı taşımaktadır.

(1) *Ayaşlı Faika'nın anasını burada almış. Yalnız nedense bu yeni karısı babayla bir yerde oturmuyormuş. Kadının ayrı evi varmış. **Ara sıra kızını görmeye gelirmiş**. O zaman baba ile de oturup konuşuyorlarmış. Faika da anasını görmeye gidermiş. Halide'nin dediğine bakılırsa, anası Faika'dan daha güzelmış.* (AVK: 13)

(2) ***Arada bir** kahvelerden **mano toplarmışız pöh***

Toplarsız toplarsız

Haraç alan bir biz miyiz dünyada

Şunun şurasında geçinip gideriz. (KAD: 26)

(1)’de yer alan –mİş biçimbirimi eyleme tanık olmamayı aktaran bir kiplik işaretleyicisiyken (2)’de yer alan –mİş biçimbirimi söylemin yalan olduğunu aktaran bir kiplik işaretleyicisidir.

2.3.1.1.7. Uzaklaşma Fiilleriyle Kesintili Süreklilik Görünüşü

Korkmaz çalışmasının birleşik fiilleri incelediği bölümünde uzaklaşma fiilleri adını verdiği bir başlık açarak *git-* yardımcı fiiliyle kurulan esas fiildeki oluş ve kılınışın uzaklaştığını gösteren birleşik yapıların da Türkçede olduğunu belirtir ve şu örnekleri verir: *olagit-*, *akıp git-*, *dalıp git-*, *geçip git-*, *koyup git-*, *uzayıp git* vb. (Korkmaz 2009: 152). Korkmaz’ın uzaklaşma fiilleri adını verdiği yapıların tespit edilen örnekleri şu şekildedir:

(1) *Yükseköğrenim yıllarında başkent sokaklarında ceplerimi ellerimle doldurarak yürürken ilerde bir karım olacağını, çocuklarım olacağını*

düşünürdüm. Yüzsüz, bedensiz bir şeydi bu kadın; gölge gibi düşlerimin arasından sıyrılır, geçer giderdi zaman zaman. Sensin o kadın. O çocuklar memo ile elif. (OGM: 85)

2.3.1.1.8. Kesintili Alışkanlık İfadelerinde Kesintili Süreklilik Görünüşü: Fiil+DIĞI ol-

Banguoğlu karmaşık fiilleri öncelik fiilleri, başlama fiilleri, niyet fiilleri ve çekimsiz fiil şekilleri olarak inceler. Ancak *-DıĞI ol* yapısından bahsetmez (Banguoğlu 2004: 482-488). Korkmaz da Banguoğlu gibi birleşik fiillerin karmaşık fiiller başlığında incelediği fiilleri Banguoğlu'nda olduğu gibi öncelik, alışkanlık, niyet fiilleri olarak sınıflandırır. Ancak söz konusu sınıflandırmada *-DıĞI ol-* yapısına yine yer vermez (Korkmaz 2009: 150-152).

Bu çalışmada söz konusu yapılar *kesintili alışkanlık fiilleri* olarak adlandırılmıştır. Söz konusu alışkanlık sürekli olmamakla beraber kesintili bir alışkanlıktır zaman zaman ortaya çıkmakta ya da geçmişte zaman zaman ortaya çıkmıştır. Söz konusu yapının kesintili süreklilik görünüşünde tespit edilen örnekleri şu şekildedir:

Kesintili alışkanlık ifadeleri aşağıdaki örneklerde *-(I)yor* biçimbirimi ile tespit edilmiştir:

(1) *Turan Hanımın odasına bazı geceler, kendisinin de tanımadığı oyuncular geldiği oluyor, çok yüksek oyunlar oynanıyordu. Böyle gecelerde bizim komşulardan İskender, Faika, İffet Hanım, Turan'ın odasına gidiyorlar, başkaları uğramıyor, Hâki Bey bile kendini göstermek istemiyordu.* (AVK: 73)

(2) *"Azıcık pişmanlığa benzemiyor mu bu rahatlık?" diye düşündüğüm oluyor. Hayır hayır! Pişmanlığın tadı da başkadır. Ah küstüşüne, küstürdüğüme pişman olabileceğim bir arkadaşım olsa da gidip ayaklarına kapansam!.. Çocuklar gibi "Yalvarma!" dese de yine konuşmasa.* (SF: 230)

(3) *Şimdi, üzgün anlarımda, sebepsiz yere onu tekmelediğim oluyor. Üstelik ona bir şey öğretilemezmiş artık. Bu işte de, her zaman olduğu gibi çok geç kaldığımı hissediyorum. Belki şu köpekten söz ederken sırası değil ama ben de bazı şeyleri -*

kendime ait demek istiyorum- anlatmakta geç kalırsam, meyhane arkadaşlarımın bunları anlayacak duruma gelmelerini beklersem, çok önemli bir fırsatı kaçıracığımdan korkuyorum. (KB: 105)

Kesintili alışkanlık ifadelerinin söz konusu kullanımı günlüklerde de tespit edilmiştir:

(1) *Okurların yakın bulduğu yazarları, best-seller'ları, yazarların da **sevdiği oluyor kimi zaman**, yalnız bir de yazarlara birşeyler kazandıran kitaplar var ki okura pek seslenmiyor demek istiyorum. Rhys'ın kitabı bunlardan. Adının hep sessiz harflerden oluşması ne kadar açıklayıcı...* (BUN: 38)

Bu yapının şiirlerdeki görünümü ise şu şekildedir:

(1) *Şen deliler, tınmaz deliler!*

*Size **imredığım oluyor**,*

Olan biteni düşündükçe.

Öğrenmek, öğretmek isterdim,

Yağmur bakışlı insanlara,

Sırrını gülümsemenizin!

Ne güzel geçiyor gününüz,

Çektiklerimizden bihaber,

Hülyanız hakikatmış gibi. (OBY: 123)

Aşağıda verilen örneklerde kesintili alışkanlık ifadeleri –A/I/r biçimbirimi ile işaretlenmiştir:

(1) *Felek ne kadar kahretse kalbimize,*

***Zaman zaman hatırladığımız olur**,*

Hangi dilber ilk aşkı tattırdı bize;

*Bir hâtırayla **yaşadığımız olur**. (OBY: 195)*

(2) *Atımla beraber yatar kalkarım,*

Müsavidir doğan gündün payımız.

*Köpeğimle **gölüştüğümüz olur**.*

*Ekin tarlasından kalkınca tavşan.
Kış günü kedimle soba başında.
Hülyalarımız karşılıklı açık
Selâmlaşırsız bahçeden bahçeye
Bana kardeşlerimden daha yakındır,
Bir cami avlusunda bahar günü,
Önüne yem serptiğim güvercinler.
Hep mihnet günümün yoldaşlarıdır,
Nuh'un salındaki filler, tırtıllar. (OBY: 203)*

Aşağıdaki örneklerde ise kesintili alışkanlık ifadeleri-*IrdI* biçimbirimi ile kullanılarak +*GEÇMİŞ* zamanda görülmektedir:

(1) *Yılda üç-dört kere ayaklarının böyle geriye geriye **gittiği olurdu**. Bugün üstelik yağmur yağıyordu. Dükkân saçaklarının altından yürüyordu. Bankaya yakın yağmur dindi. İçerde sıra beklemeler, imzalar, "şuraya lütfen"ler olurdu. Sıkılırdı. Yalnız bu muydu? Ya ordakilerin arasındayken duyduğu, elini paraya uzattıkça artan o utanca benzer duygu? Kulağını kaşıdı. Ensesine saçaktan bir damla su düştü. Taş basamakları koşarak çıktı. Kapıyı itip girdi. (AAD: 59-60)*

(2) *Oğlunun elinden sıkı sıkı tutmuş, yürüyordu. Mümtaz avuçlarında hâlâ bu kilitlenmenin, belki ölümün ötesine kadar sürecek kavrayışını duyardı. **Bazen** hayal daha vazih olur. Annesini yanı başında, yırtık çarşafi, zayıf ve kaskatı yüzü ile, **dimdik gördüğü olurdu**. Sonra arabada, başını her arkaya çevirişinde onu biraz daha solgun, erimiş yüzü, hapsedilmiş gözyaşlarıyla adeta bir yara haline gelmiş, her şeyden biraz daha uzak görürdü. (H: 24)*

(3) *Mürşit Efendinin **bazen** kızının odasına **girdiği olurdu**. Şayet o gece öyle bir şey yapacak olursa Feriha'nın yatağını boş görmeyecek, Zehra'yı büyük kızı sanacaktı. Zehra, yalnız yatmaya alışık değildi. Korkuyordu. (ACMK: 33)*

(4) *Harman veresiye defter açmıştım, Muzaffer'de. Bizimki içkiden çok, dost yüzü görüp nefis köreltmekti. Tanırdı beni taaa Öğretmen Okulu'ndan. Hemşeriydik bir bakıma. Bana dükkânı bile bırakıp **gittiği olurdu**. Sigara kibrit satardım, o gelene kadar. Şarapçılara bardak hesabı şarap verirdim! (SY: 259)*

Şu örnekte ise +GEÇMİŞ zamanda -(I)yor biçimbirimi ile kullanılan kesintili bir alışkanlık ifadesi görülmektedir:

(1) *Onun bu hallerini gördükçe zavallı Muazzez'in perişanlığı daha çok artıyordu. Bütün gününü evde yalnız geçirdiği için, kendi kendini dinlemeye alışmıştı. Durup dururken ağladığı, sonra hafif bir tebessümün dudaklarına yayıldığı oluyordu.* (KY: 91)

Kesintili alışkanlık görünüşünde dikkat çeken bir kullanım şekli dA bağlacıyla anlamdaki sürekliliğin pekiştirilmesidir. Bu duruma şu örnekler verilebilir:

(1) *Doktor bunu düşünür düşünmez şadırvanın fıskiyesindeki mika topa baktı: Fıskiye topla bitmez tükenmez oyununu oynuyordu. Top, su ile birlikte ve onun üzerinde yükselip alçalıyor, kurtulmak, düşmek ister gibi çırpınıyordu. **Düştüğü de olurdu;** ama dibe doğru daralan tel kafesin içine. Ve su, bir iki dokunuştan sonra onu yeniden kapar, sonsuz oyununa yeniden bağlardı. Doktor, bir gün, paydos çayını içtikleri sırada, yanındakilere şadırvanı, asıl da suyu ve topu göstermişti. (D: 7-8)*

(2) — *O sesi ağır, ciddî bir şeyden bahsederken ve emir verirken işitmenizi isterdim... Görüyor musunuz ne dikkatle çocukları muayene ediyor... Sabahleyin fena bir kıyafetle mektebe gelen çocukların analarına kızar, hatta **bazen** onları mektebe **davet edip haşladığı da olur...** Buna mukabil talebeyi akşam paydosunda evlerine gönderirken kıyafetlerine nezaret etmeyi de kendine ait bir vazife addeder... Akşamüstü sokakta kirli ve kılıksız bir talebe görürse pek fena üzülür: "Vazifemi yapamadım rezil oldum" diye asabileşir. (ACMK: 12-13)*

(3) *İskender Bey hizmetçilerle yüz göz olmayı hoş görmez. Halide'ye de yüz vermiyor. Halide onu çok sevimli bulmakla beraber kibirli olduğunu söylüyor, her fırsatta İskender'i çekştiriyor. Ayaşlı, Hasan Bey ve ben Halide'yi karşımıza alıp konuşuyoruz, ona hizmetçi gibi değil Ayaşlının kızı imiş gibi davranıyoruz. Halide görgülü bir kız olmadığı için karşımızda biraz yakışsız sözler söylediği, şaka etmeye **kalkıştığı da oluyor.** (AVK: 57)*

Kesintili alışkanlık görünüşü +BİTMİŞ görünüşte işaretlenerek ara sıra yapılan bitmiş bir alışkanlığı da gösterebilir. Bu duruma şu örnekler verilebilir:

(1) *Yolları **kestiği oldu**. Köylülerin işlerine karıştı: Birinin parasını, malını, bir zorbanın elinden alıverdi, bir dul karıya biraz para verdi, iki köy arasında çok eskiden kalma bir baltalık kavgasını bitirdi, kendisince oralarda hükümet eder oldu, ama bu her gün korku içinde, tetik yaşamak da onu yordu, usandırdı.* (AVK: 32)

Bu yapının +GEÇMİŞ zamanda ve +BİTMİŞ görünüşte kullanımı da tespit edilmiştir:

(1) *Yakışıklı, esmer, briyantınli kapkara saçlı, orta yaşlı iyi giyimli biriydi. **Arada bir geldiği olmuştu**. Nereli olduğunu kesin bilmiyordum. Olsa olsa ya Adanalıydı, ya da Mersinli... Urfalı Mardinli de olabilirdi. Son zamanlarda sık sık Tokatlayan, Park otel gibi yerlerde buluşuyorlardı sanırım.* (SY: 277)

Aşağıdaki örnekte ise –mİştIr biçimbirimi ile kullanım görülmektedir. –mİş biçimbirimi +BİTMİŞ görünüşü gösterirken +Dİr biçimbirimi cümleye kesintilik katarak kiplik işlevinde görülmektedir:

(1) *Ben daha çok spiritüalistleri sever gibiyimdir; fakat **bazı** romantik görünüşlü insanlara kızıp materyalizmi ve onun bir kolu olan diyalektik materyalizmi **savunduğum olmuştur**.* (KB: 81)

2.3.1.1.9. Fiil+mAsI ol-

–mAsI ol- yapısı da kesintili süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olarak kullanılabilir. Söz konusu örnekler şu şekilde gösterilebilir:

(1) *Sen asıl bunlara bak bunlar dudakların*

*Bunların **konuşması olur öpülmesi olur***

Seni usulcu öpmüştüm ilk öptüğümde

Vapurdaydık vapur kıyıda gidiyordu

Üç kulaç öteden İstanbul gidiyordu

Uzanmış seni usulca öpmüştüm

Hemen yanımdan balıklar gidiyordu (SS: 16)

Romanlardan taranan cümlelerden ise şu örnek tespit edilmiştir:

(1) *Selâhattin Bey neler yapmamıştı! Eline geçirebildiği ve Şahinde'nin anlayacağını tahmin ettiği kitapları getirir, onun fikrini yükseltmek isterdi. Fakat bunun ilk tezahürlerikarısının manasız ve lüzumsuz yerlerde lügat **kullanması***

olurdu, Selâhattin Bey bunları düzeltmek istedi mi, karısının “gururu” yaralanır ve derhal kızılca kıyamet kopardı. (KY: 20)

2.3.1.1.10. Kâh... kâh

Gencan, *kâh...kâh* bağlacının Farsça kökenli olduğunu belirterek örneklendirir (Gencan 2001: 509). Ergin bağlacın karşılaştırma edatları içerisinde değinilmesi gerektiğini söyler (Ergin 2005: 354). Korkmaz’ın nöbetleşme bağlaçları arasında incelediği *kâh...kâh* bağlacının “bazen, kimi zaman” anlamlarını taşıyan Farsça *kâh* ile birleşmesinden oluştuğunu belirtir (Korkmaz 2009: 1120).

Bu çalışmada *kâh...kâh* bağlacının kesintili süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olarak anlamı belirginleştiği tespit edilmiştir. Söz konusu bağlacın –A/I/r biçimbirimi ile kurulan örnekleri şu şekilde gösterilebilir:

(1) *Kuşlar gelir konar pencereme,
Penceremden kuşlar uçar gider,
Bu kanat sesleri, bu hengâme,
Kâh müjde olur kâh kara haber.*

*Tüylerinin renginden bilirim
Hangi kuş hangi iklimden gelir;
Aşkımı kuşlara sor sevgilim;
Öleceğim günü kuşlar bilir. (OBY: 173)*

(2) *Sırtımda bir kaşıntıdır başlar... Parmağın kıl diplerindeki delikler büyütür, küçülürler, uzaklaşıp yaklaşır, tekrar uzaklaşırlar... **Kâh ağız olurlar, kâh göz...** Ağız olunca dil çıkarır, göz olunca göz kırparlar... Ya harfler? Onlar eğri büğrü, kambur birer hareket halindedirler. (BE: 11)*

(3) *İki günden beri kâh fırın önlerinde, itişe kakışa dirsekleşe, karneyle ekmek almaya çabalayan insanları seyrediyor, **kâh dışarıya ışıık ve yiyecek kokusu taşan lokantaların önünde yutkunuyor, kâh hiçbir şey yapmayı düşünmeden, elleri ceplerinde, dolaşıp duruyor.** (ÇK: 66)*

-(I)yor biçimbiriminin +GEÇMİŞ zamanda kullanımı şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) *Kayanın dibine oturduktan sonra çiçeklere bakarken ikide bir çimenlik üzerinde uçan ve kaçan bir kuyruksallayan dikkatimi çekti. Bu küçük çiçek tarlasına birçok böcek, sinek, arı, kelebek üşüşmüştü. **Kâh bir çiçeğe konuyorlar, kâh uçuyorlar, yükseliyorlar, alçalıyorlar, vızıldaşıyorlar, türlü türlü uçuş oyunları yapıyorlardı.** Karşıda bir cehri dalına konan ve beni hiç umursamayan kuyruksallayan, arada bir yukarıdan bir pike veya yandan bir sağılma ile çimenliğe geliyor ve uçarken, hap... (ANM: 27-28)*

(2) *Geçen yıldan kalan kuru çakırdikenlerini koparıyor, **kâh yuvarlıyor, kâh zıplatıyor, kâh uçuruyor, yamaçtaki çıplak yerlerin ince sağ toprağını çılginca savuruyor, yamacı insafsızca kısırlaştırıyordu.** Keçiören'e doğru uçmak isteyen bir saksağan bile bir türlü ilerleyemiyor, sanki vurulmuş gibi kanatlarını zorla çırpabiliyordu. Çaresiz yolunu değiştirdi; kendini rüzgâra kaptırmıştı. (ANM: 29-30)*

(3) *Neyin altın uçurumuna Teyfik Bey'in sesi tanımadığı kelimelerin mücevherlerini, yavaş yavaş, bütün kenarlarının parıltısını belirterek bırakıyor, şurada bir "yâr, yâri men" in ilk -yar- feryadı deniz ortasında tutuşmuş bir gemi direği haliyle parlıyor, bestenin üzerine iyice bastığı -men- hecesi birdenbire gümüş ve mercan çerçeveli bir eski zaman aynası gibi derinleşiyor, Nuran, orada dağlar başında büyük rüzgârların didiklediği kendi hayalini iyice seçmeden, ebediyen kapanmış kapıların arkasından **kâh Mümtaz'ın süzölmüş yüzünü görüyor, kâh Fatma'nın anne diye yalvaran sesini işitiyordu.** (H: 268)*

(4) *Eskisi gibi hâlâ boş ve işsizdi. Harmanlar kaldırıldığı için tarlaya da uğradığı yoktu. Bazı günler sabahtan akşama kadar evden çıkmıyor, **kâh bir nakışla meşgul olan Muazzez'i seyrediyor; kâh babasının kitaplarını karıştırıyordu.** (KY: 149)*

-A/I/r biçimbiriminin +GEÇMİŞ zamanda kullanımı için şu örnek verilebilir:

(1) ***Ben de kâh, Ermeni mahallesine, kâh portakal bahçeleri içindeki papaz mektebine, oradan Külliye'ye uzanır, balıkçıların sıra sıra dizilip balık tuttukları***

rihtuma vurur, ta akşam karanlığında eve dönerdim. Gene böyle bir gündü... Parlak güneş, mavi gök, çarşaf gibi deniz ve dev apartmanların hayranlığını içimde taşıyarak eve istemeye istemeye dönmüştüm. (BE: 48)

2.3.1.1.11. Bazen...bazen

Gencan, *bazen... bazen* bağlacının *kâh... kâh* göreviyle kullanıldığını söyleyerek örnekendirir (Gencan 2001: 509). Ergin *bazen...bazen* bağlacına karşılaştırma edatları içerisinde değinilmesi gerektiğini söyler (Ergin 2005: 354). Korkmaz aslında Arapça kökenli bir zarf olan *bazen* kelimesinin iki kere kullanıldığı takdirde kendisinden sonra gelen ögeleri nöbetleşme ilişkisiyle bağladığını aktarır (Korkmaz 2009: 1118-1119).

Bu çalışmada *bazen... bazen* bağlacı *bazen* kelimesinin etkisiyle kesintili süreklilik görünüşünde, bir işaretleyici olarak anlamı belirginleştirmektedir. Söz konusu bağlacın kesintili süreklilik görünüşüne kullanımı için örneklerle bakılabilir.

Aşağıdaki örneklerde *-(I)yor* süreklilik görünüşü işaretleyicisi *+GEÇMİŞ* zamanda *bazen...bazen* bağlacı ile kesintili süreklilik görünüşündedir:

(1) *Görüldüğü yerde bazan sadaka verilip savuluyor, bazan da taşa tutularak kovalanıyordu. Yıllardan beri başını bir dam altına sokamayan bu adamın en büyük özlemi, kapalı bir yerde, bir çatı altında gönül ferahlığıyla uyumaktı.* (PKA: 112)

(2) *Bazen bu bakır levhalar suyun üstünde yüzüyor, adeta mücevher salları yapıyor, bazen da primitif resamlarda, mağfiretin timsali ışığın kaynaştığı derinlikler gibi hasretle, bir hakikate yükseliş arzusu ile dolu, büyük ve kıpkırmızı uçurumlar açıyordu.* (H: 111)

2.3.1.1.12. Bir...bir

Korkmaz, nöbetleşme bağlaçları içerisinde *bir...bir* bağlacını inceler. Bağlacın *-I* iyelik ekiyle kullanılabileceğini aktarır (Korkmaz 2009: 1119-1120) Ergin *bir... bir* bağlacını karşılaştırma edatları içerisinde değerlendirir (Ergin 2005: 354). Bu çalışmada ise söz konucu bağlaç görünüş kategorisi kapsamında bir işaretleyici olarak tespit edilmiştir. Aşağıdaki örnekte *-A/I/r* biçimbirimi ile

bağlacın –GEÇMİŞ zamanda kesintili süreklilik görünüşünde örneği bulunmaktadır:

(1) *Sen kocaman çöllerde bir kalabalık gibisin.*

Kocaman denizlerde ender bir balık gibisin.

Bir ısıtır, bir üşütür, bir ağlatır, bir güldürür;

Sen hem bir hastalık hem de sağlık gibisin. (YP: 15)

(2) *Adım Nuri*

Nam-ı diğer İzmarit

Keşanlıyım

Ali'nin memleketlisi

On parmağımda on marifet

Bir eser, gazta satarım

Bir eser, kundura boyarım

İşsiz kalınca

Her bir işi yaparım.

Musluk tamir ederim

Lağım temizlerim

Otomobil yıkarım

Köpek gezdiririm

Çocuk bakarım

Çocuk yoksa (Göz kırpar)

Evelallah

Onu bile yaparım (KAD: 16-17)

Şu örneklerde ise +GEÇMİŞ zamanda –(I)yor biçimbirimi ile işaretlenmiş bir örnek tespit edilmiştir:

(1) *Kulağında hâlâ bir otomobil gürültüsü vardı, sokakta hâlâ bir ayak sesi arıyordu, hiçbir şey düşünmüyor ve arada bir avucunu açarak, serbest kalınca birer solucan gibi kımıldamaya başlayan buruşuk renkli kâğıtlara bakıyor, fakat onları **bir görüyor, bir gözden kaybediyordu.*** (FH: 20)

(2) *Tanyeri nerdeyse ağaracaktı: Dağlar külrengi bir aydınlığın içinde kapkara yükseliyorlardı. Son yıldız vadinin üstünde **bir yanıp bir sönüyordu.** Şehir Kulübü'nün az ötesindeki caminin müezzini sabah ezanını okumaya başladı. Bu seste insanı küçük hesaplardan, hırslardan... ve dertlerden utandıran bir şeyler vardı. Kulübün bahçesinde, havuzun kıyısında oturan Doktor; "Trene yarım saat kaldı," diye mırıldandı ve sırtını saran bir ürpertiden sonra gerindi.* (D: 5)

2.3.2. Yan Cümlede Kesintili Süreklilik Görünüşü

Yan cümlelerde kesintili süreklilik görünüşünün tespit edildiği durumlar şu şekilde gösterilebilir:

2.3.2.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlede Kesintili Süreklilik Görünüşü

İsim fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde kesintili süreklilik görünüşünün işaretlenmesinde kullanılan yapılar çalışmada şu şekilde tespit edilmiştir:

2.3.2.1.1.-mAk

-mAk biçimbiriminin kesintili süreklilik görünüşünde tespit edilmesinde (1)'de yer alan “*yedi saatte bir*” zarfı etkili olmuştur. Söz konusu örnek şu şekilde gösterilebilir:

(1) *Küçük bir el çantasının içine sığacak boyutta olan cihaz bir tüp aracılığıyla karna bağlanıyor. Kullanıcının yapması gereken tek şey ise **her yedi saatte bir** cihazdaki küçük kartuşu **değiştirmek.*** (Bilim ve Teknik)⁶⁹

2.3.2.1.2. -mAyA

-mAyA biçimbiriminin yan cümlede kesintili süreklilik görünüşündeki örneğinde bir isim tamlaması içinde kullanıldığı görülmektedir. Süreklilik görünüşünün derecesini ise cümlede yer alan “*bazı geceler*” ifadesi belirlemiştir.

⁶⁹ http://www.bilimteknik.tubitak.gov.tr/system/files/makale/haberler_3giyilebilir.pdf
tarihi: 22.12.2019

(1) *Kocasına ilk nöbet geldiği zaman gösterdiği alaka da zamanla bir alışkanlığa çevrildi. Artık onu senelerden beri hep hastadır sanıyordu. **Bazı geceler** zavallı adam yatakta **inlemeye**, boğuk boğuk nefes almaya ve eliyle kalbini tutarak öksürmeye **başlayınca** Şahinde yarı uyku halinde kolonya şişesini uzatıyor yahut, daha ağır hallerde, "Askeriye doktoru"nun verdiği ilaçtan bir kaşık içiriyor veya lokman ruhu koklatıyordu.* (KY: 114)

2.3.2.1.3. –Dİk

Aslında bir sıfat fiil eki olan –Dİk, aşağıdaki örneklerde isim fiil olarak yan cümle içinde “*arada bir, ara sıra*” işaretleyicileriyle beraber kesintili süreklilik görünüşündedir.

(1) *Vücudu hep geriliyor ve gevşiyordu. Kalbinde şiddetli bir çarpıntı. **Arada bir**, tramvayın **uzaklaştığını** unutarak, içine tekrar koşmak, büyük bir hareket yapmak için hamleler gelip gidiyordu.* (FH: 11)

(2) *Burada evde kimseyi görmek istemiyor, bunun yattığı yeri öğrenen aç gözler olursa onlara kendini yok dedirtiyor, burada kalmadığını yalnız **ara sıra uğradığını** kapıdan söyleyip geleni savdırıyordu.* (AVK: 61)

2.3.2.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Kesintili Süreklilik Görünüşü

Sıfat fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde kesintili süreklilik görünüşü çalışmada şu şekilde tespit edilmiştir:

2.3.2.2.1.–An

-An biçimbirimi aşağıdaki örnekte “*ara sıra*” işaretleyicisiyle beraber kesintili süreklilik görünüşünde bir yan cümle kurmuştur.

(1) *Yüzünde ne bıyık ne sakal ne de gamze. Bir tek gözlük. Siyah kısa saçları ve **ara sıra parlayan** koyu gözleri.* (GYÇ: 24)

2.3.2.2.2. –Dİk

-Dİk biçimbirimi aşağıdaki örnekte bir sıfat fiil olarak “*bazı*” işaretleyicisiyle beraber kesintili süreklilik görünüşündedir.

(1) *Bazı uykum kaçtığı geceler,
düşünmemek için kötü şeyler,
koşar yıldızları seyredirim,
sabahı kollayan penceremden.
yıldız yoksa şaşmam düşüncemden,
yıldızları kendim halkederim.
yıldızları halketmekle geçer,
bazı uykum kaçtığı geceler.* (OBY: 106)

2.3.2.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Kesintili Süreklilik Görünüşü

Zarf fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde kesintili süreklilik işaretleyicileri çalışmada aşağıdaki gibi tespit edilmiştir:

2.3.2.3.1. –DIĞI zaman

Aydemir, zarf fiillerle kurulan yan cümlelerde zaman ve görünüş kategorilerini incelediği kitabında ve zarf fiillerde görünüş kategorisini incelediği makalesinde –DIĞIndA ve –DIktAn sonra yapısına yer verirken –DIĞI zaman yapısına yer vermez. Ancak –DIĞIndA biçimbiriminin –DIĞI zaman ile aynı anlamı taşıdığı söylenebilir.

Aydemir, –DIĞIndA biçimbiriminin terminal (sınıra bakış) bir görünüş sergilediğini söyler (Aydemir 2010: 77 ve Aydemir 2013: 27). Bu çalışmada ise –DIĞI zaman yapısı kesintili süreklilik görünüşünde tespit edilmiştir. Söz konusu görünüşün derecesini belirlemede cümlelerde yer alan “*nadir, bazen*” gibi işaretleyiciler etkili olmuştur.

(1) *O da, böyle bir adamdı: Sakalı uzadığı zaman beyazlarının çok olduğu görülürdü. Rengi uçtu. Bıyıkları burun kanatlarının hizasından kesikti... Şapkasını başından hiç çıkarmazdı. **Pek nadir çıkardığı zaman,** demin gördüğünüz şapkalısı ile bir şapkasız adamın münasebeti sanki birdenbire **kesilirdi.** Şapkanın başa değdiği yerden itibaren soluk, beyaz bir alın başlardı. Saçlarının altındaki bitim yerlerine insan elini sürse, her zaman, soğukça bir ter bulacağını sanırdı.* (SF: 131)

(2) **Bazen, neşeli olduğum zamanlar**, yani satışlar iyi gitmişse, yiyecek satıcılarına hikâyelerimi **okurdum**. (Genç kadın buna karşıydı.) Sucuk-ekmekçiyle elmacı daha ilk satırlarda uyuklamaya başlardı, fakat sonuna kadar kalırlardı bekleme odasında. (Hikâyenin sonuna doğru da uyanırlardı.) Ayrancı bütün dikkatiyle dinlerdi beni; bu ilgi hoşuma giderdi. Elimden geldiği kadar hikâye kahramanlarının konuşmalarını canlandırmaya çalışırdım okurken. Sonunda sucuk-ekmekçi başını salları, kötü günler yaşıyoruz diyerek içini çekerdi. Olur böyle şeyler derdi elmacı da: İnsan neler görüyor yaşadıkça. Satıcıların acıklı öykülerini anlatan hikâyeler de yazmıştım. Bunları dinlerken ayrıncı bile uyuklardı. (KB: 189)

2.3.2.3.2. –DİĞİnDA

Aydemir, -DİĞİnDA biçimbiriminin görünüşü olarak terminallik (sınır bakış) aktardığını belirterek hem kitabında hem de makalesinde biçimbirimin görünüş işlevini örneklendirir (Aydemir 2010: 77 ve Aydemir 2013: 27). Bu çalışmada ise söz konusu biçimbirim ve (1)'de yer alan “*bazen*” zarfıyla kesintili süreklilik görünüşünde değerlendirilmiştir.

(1) *Bense hâlâ ona duyduğum derin aşkı açık etmeye çekiniyordum. Onun istediği gibi bir genç kız olabildim mi diye kendimi hurpalıyor, **bazen** bütün cesaretimi toplayıp, tıpkı küçükken yaptığım gibi elini tutup, gözlerine **bakıyordum**. Güzel turnaklı, bakımlı elleri, **ellerimi kavradığında** ikimizi de bir heyecan dalgası **sarıyordu**. Onu kaybetmemenin tek yolu akıllı bir kadın olmaktı.* (GYÇ: 83)

2.3.2.3.3. –ArAk

Ediskun, -ArAk zarf fiilinin kendisinden sonra gelen eylemle zamandaş olarak eylemin nasıl yapıldığını ya da yapılacağını belirttiğini aktarır (Ediskun 2017: 254). Gencan da -ArAk zarf fiilinin eklendiği fiilin zamanıyla yüklem zamanının aynı olduğunu belirtir (Gencan 2001: 427).

Karadoğan, -ArAk zarf fiil ekinin, sınır vurgulamayan fiillerle kullanıldığında zarf fiildeki fiil ve ana fiilin aynı zamanda gerçekleştiğini belirterek örneklendirir. Karadoğan, -ArAk zarf fiil ekinin ön sınırı vurgulayan fiillere eklendiğinde zarf fiildeki olay ile aynı zamanda gerçekleşen olayı karşıladığını söyler. Eğer ön sınırdaki fiil vurgulanıyorsa önce zarf fiildeki olay gerçekleşip tamamlanır, daha sonra sürekteki olayla ana fiildeki olay gerçekleşir.

Karadoğan, eğer sürekteki olay vurgulanırsa zarf fiildeki olayın mı yoksa ana fiildeki olayın mı önce olduğunu ancak metin bağlamından anlaşılabileceğini ayrıca bu durumda zarf fiildeki olayın zaman işlevi değil niteleme işlevinin ön plana çıktığını belirtir (Karadoğan 2009: 98-101). Aydemir ise –ArAk biçimbiriminin görünüş olarak intraterminallik (sınırlar arasılık) belirttiğini aktarır (Aydemir 2010: 68).

Bu çalışmada tespit edilen –ArAk biçimbirimi ile kullanılarak yan cümlede işaretlenen kesintili süreklilik görünüşü örnekleri ise şu şekildedir. Yan cümlede süreklilik görünüşünün derecesini “*arada bir, ara sıra ve kah... kah*” işaretleyicileri belirlemiştir.

(1) *Elindeki idare lambasıyla **arada bir durarak** Şinasi'nin yolunu aydınlatıyordu. Her basamağı gıcırdayan tahta merdivenleri ağır ağır çıktılar.* (FH: 15)

(2) *Nihayet yataktan kalktı ve pencerenin önüne oturdu. **Ara sıra**, cumbadan başını **uzatarak** hava gazıyla aydınlanmış yokuştan inen gece yolcusuna bakıyor ve erkek olduğunu görünce başını içeri alıyordu.* (FH:18)

(3) *Bu ıslak boşluk içinde hiç de ırak olmayan Aktepe Vadisi'nden ancak hayalleri seçilen kavaklar, sanki sarhoş olmuşlar gibi, sağa sola yalpa vuruyorlar, birbirlerine yaklaşıyorlar, kucaklaşıyorlar, gene ayrılıyorlardı. Az sonra demin üstüne çıktığım sırttan ve bütün yamaçlardan küçük seller inmeye, **kâh o yana, kâh bu yana kıvrılarak ikide bir yollarını, yönlerini değiştirerek, aşağıya derelere doğru akmaya başladılar.** Sırtın üstündeki tümseklerin eteklerinde, dönemeçlerde birbirlerine karışıyorlar, kabarıyorlar, büyüyorlar; büyüdükçe de hızlanıyor, hırçınlaşıyorlardı. Demin fırtınanın har vurup harman savurduğu ince ve sağ topraktan ne kalmışsa onu da bunlar sürükleyip geliyorlardı.* (ANM: 31)

2.3.2.3.4. –Ip

Ediskun, -Ip zarf fiil ekinin kendi eyleminin sonraki eylemle aynı zamanda, aynı yöntemde ve aynı kişice yapıldığını göstererek iki eylemi bağladığını belirtir (Ediskun 2017: 253). Aşağıdaki örneklerde –Ip biçimbirimi kesintili süreklilik görünüşünde yan cümleler kurmuştur:

(1) *Düşman uçaklarının **ara sıra gelip** şehre bomba attığı Millî Mücadele günlerimizde beni bu okuldan aldılar. Kaç yaşındaydım? Kardeşim Niyazi kaç yaşındaydı?* (BAEV: 13)

(2) UĞUR: Dede! (İNCİ'ye) Kusuruna bakmayın... **Bazen gidip geliyor** böyle.

AYNUR: Nereye gidip geliyor?

FAZİLET: Bizim eve gidip geliyor örneğin.

NİLGÜN: Fahrettin Bey bugün saat dörde kadar bizim konuğumuz olacak.

FAHRETTİN: (FAZİLETE) Sizi bir yerden gözüm ısırtıyor. Adana'da bulundunuz mu hiç?

İNCİ: Ay, çok hoş!

AYNUR: Neresi hoş canım? Allah göstermesin! (DKB: 43)

2.3.2.3.5. –sA

-sA biçimbirimin yan cümlede kurduğu kesintili süreklilik görünüşü şu şekilde örneklendirilebilir.

(1) - Olsuuuuun! O da kendini Faika'ya besletiyor, gece gündüz metresinin yanında. Onun da Faika ile oturduğu var mı? **Kırk yılda bir eve gelse o zaman da para çekmek için gelir.** (AVK: 129)

Ediskun *kırk yılda bir* zarfının deyimleşmiş bir zarf olduğunu belirtmektedir (Ediskun 2017: 276). Söz konusu işaretleyici yan cümledeki olayın her zaman yapılmadığını göstermektedir.

2.4. AŞAMALI SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Aşamalı süreklilik görünüşünde, olay ya da durumlarda gözlenen bir aşama söz konusudur. Söz konusu aşama tekrarlanarak artmakta ya da azalmaktadır. Aşamalı süreklilik anlamını pekiştiren “*gittikçe, gitgide*” gibi ifadeler, ikilemeler ya da fiilin sözlük anlamı olabilir.

2.4.1. Ana Cümlede Aşamalı Süreklilik Görünüşü

Çalışmada roman ve hikâyelerde tespit edilen aşamalı süreklilik örnekleri aşağıdaki gibidir:

(1) *Yıldızlar gölcüğün üstüne düşüyorlar. İri, azman çiçekler açmış gölün kıyısında, kokuyorlar. Gölcüğün suları gittikçe aklaşıyor, ılık gibi aydınlığı koyağın yamaçlarına vuruyor. **Gittikçe ortalık ağarıyor.*** (BE: 31)

(2) *Kaymakam'ın evi eski sessizliğini muhafaza ediyordu. Salâhattin Bey **günden güne zayıflamakta**, Şahinde Hanım ise komşu ziyaretlerinden ve gezmelerden geri kalmamaktaydı.* (KY: 113)

(3) *Yazarak çalışmaya karar verdim. Bir süre kendimi bu işe kaptırdım: Ben, sen, bizim, onda, benden. Benim kalemim yerine, sadece kalemim... **Göz kapaklarım ağırlaşıyordu.** Sevindim.* (KB: 49)

Aşamalı süreklilik görünüşünün şiirlerden tespit edilen örneği şu şekilde gösterilebilir:

(1) *Kurdum orada burada
Ev-ev, köyler kentler.*

Dağıttım oda oda
Dağıttım birer birer. (YP: 64)

(2) *Bir güzel bilirim, bir daha bilmem
Onda gör cilve nedir, eda nedir
Öyle **satar kendini dirhem dirhem**
Ondan bu gönül deli divanedir*

*Nerden çattım böylesi bir güzele
Netsem, neylesem o kız geçmez ele
Kaptırdım kendimi bir kere sele*

Bana sor dalga nedir, kaya nedir

Gündüz işimde beni şaşkın eder

Gece düşümde beni çılgın eder

Ayrılığı başımdan aşkın eder

Bir sevda ki yanmaktan başka nedir? (OBY: 244)

Denemelerden tespit edilen aşağıdaki örnekte ise aşamalı süreklilik görünüşü ise –mAktA biçimbirimi ile işaretlenmiştir:

(1) *Bu taşları Amphion'un ağabeyi ıhlıya ıhlıya **birer birer taşımaktadır**. Ama Amphion, lirini çalınca en ağır taşlar bile yerlerinden kalkarak katar halinde Amphion'un müziğine uyarak kendiliklerinden birbirinin üzerine hoplayıp zıplayarak duvar olurlar. (AE: 78)*

Gezi yazılarında ise söz konusu örnekler şu şekildedir:

(1) ***Baktıkça sular büyüyor**, ısıldıyor, parıldıyor, bir göl oluyor, bütün ufku, bütün ovayı kaplayan bir deniz oluyor. Bu bir deniz olamaz. Burada, biliyorum, bir göl de yok. Fakat tren mesafeyi kısaltıyor ve deniz küçülüyor yavaş yavaş göl oluyor ve sonra küçük bir havuz bile olmadan birden kayboluveriyor. Ve kâh havada uçuşuyorlarmış, kâh denizde yüziyorlarmış gibi görünen evler ve her şey yerli yerine oturuyor. Acep bu serap, bu ovanın neye hasret çektiğini biliyor da, onun için mi gözlere böyle deniz gibi gözüküyor...(ANM: 18)*

Günlükler tespit edilen aşamalı süreklilik örnekleri şu şekilde verilebilir:

(1) *Sakız sardunyalari yetiştirmiş bahçesinde, fuller, kaktüsler. Küçük bir bahçe güneşi, yüzüne vuruyor eğilip kalkarken. Onu **yavaş yavaş tanıyorum**. Gözlerinin yanındaki sayısız kırışıklar, bol bol güldüğünü, kahkalar attığını gösteriyor. Yumuşak yanaklarıyla rahat göbeği, kuralları iplemediğinin belirtisi. Birine benzetmek gerekse, Nusret Hızır'a benzetilebilir. Onun da, kadınlarla konuşurken, çiçeklerini ellerken, şaşkınlığı çok andıran bir ilgiyle açılıyor gözleri, burun delikleri kıpırdıyor. (BUN: 130)*

2.4.1.1. Aşamalı Süreklilik Görünüşünde İşaretleyiciler

Aşamalı süreklilik görünüşünde anlamı belirginleştiren işaretleyiciler aşağıdaki gibi tespit edilmiştir.

2.4.1.1.1. -(I)yor

Bu çalışmada -(I)yor biçimbiriminin süreklilik görünüşü işaretleyicisi olduğu cümlede yer alan diğer işaretleyicilerle birlikte süreklilik derecesinin değişebildiği daha önce belirtilmişti. Aşağıdaki örneklerde -(I)yor biçimbirimi aşamalı süreklilik görünüşündedir.

(1) *"Kadının erkeğe hizmetten hoşlanma içgüdüsü" diye düşünürdü. Bu masada, Semra'nın ona gösterdiği yakınlığın gerçek anlamını bilen yalnız Ayşe'ydi. Belki bir de annesi... Ayşe, Semiha'dan bu anlayışı beklemiyordu. Analar, kızlarının kadın olduklarını çok geç fark ederlerdi. Günlüğüne şunları yazmıştı: "Yemek masasında aramızda C. oturalı Semra'nın bana karşı tutumu **günden güne değişiyor**. (AAD: 110)*

(2) *"**Gittikçe fıkarcılaşıyor** Yörükler," diye içini çekti. "İki yerde beş on kuruş için nerdeyse öldürüyorlardı beni. Olur mu, tekmi Çukurova, Akdeniz yöresi bizim şah dedemizin toprağı değil mi? Gene de öldürüyorlardı beni. Deriyi ramak kaldı tuzlayacaktık. Vahşi adamlar. Ben onlara gösteririm. Zaten obalardan birisinin başına öyle bir iş açtım ki, daha şimdiden kıyamete kadar altından kalkamazlar. Kendi düşen ağlamaz. Biz ki topraklarımızın kirasını toplarız, hakkımızı... Haydi, pokere oturalım." (BE: 70)*

(3) *Duvar diplerinde ve sakınaraktan*

Bütün paslar kabarıyor bir bir

Ağzın ve dilin ve parmakların pası

Yüreğin ve bilincin

Bak işte, patlamış kentin su boruları da

Duyduğu bir çürük su şırıltısı

Ki hemen geliyor aklına

Bir şarkı ne zaman güzel değildir (GB: 47)

2.4.1.1.2.-A/I/r

-A/I/r biçimbirimi süreklilik görünüşü işaretleyicilerinden biri olup aşağıda –GEÇMİŞ zamanda aşamalı süreklilik görünüşündeki örnekleri bulunmaktadır.

(1) *Bafa Gölünün bir kenarından Beşparmak Dağları sessiz bir azametle ta uzaklara kadar **perde perde kalkınır ve ay ışığına âşık imişçesine ağarır.***(AE: 113)

(2) *Bir güzel bilirim, bir daha bilmem*

Onda gör cilve nedir, eda nedir

*Öyle **satar kendini dirhem dirhem***

Ondan bu gönül deli divanedir (OBY: 244)

2.4.1.1.3. -mAktA(dIr)

-mAktA biçimbirimi süreklilik görünüşü işaretleyicisi olup –DIr kiplik işaretleyicisiyle birlikte aşağıdaki örnekte aşamalı süreklilik görünüşündedir.

(1) *Bu taşları Amphion'un ağabeyi ıhlıya ıhlıya **birer birer taşımaktadır.** Ama Amphion, lirini çalınca en ağır taşlar bile yerlerinden kalkarak katar halinde Amphion'un müziğine uyarak kendiliklerinden birbirinin üzerine hoplayıp zıplayarak duvar olurlar.* (AE: 78)

2.4.1.1.4. –mAktAydI

-mAktA biçimbirimi süreklilik görünüşü işaretleyicisi olup –DI biçimbirimi +GEÇMİŞ zaman işaretleyicisi olarak aşağıdaki örnekte geçmişte aşamalı bir şekilde gerçekleşmiş bir eylemi tasvir etmektedir. Söz konusu anlamın belirginleşmesinde aşağıda (1)'de yer alan “zayıfla-” fiilinin sözlük anlamı da etkilidir.

(1) *Kaymakam'ın evi eski sessizliğini muhafaza ediyordu. Salâhattin Bey **günden güne zayıflamakta,** Şahinde Hanım ise komşu ziyaretlerinden ve gezmelerden geri **kalmamaktaydı.*** (KY: 113)

2.4.1.1.5. –(I)yordu

-(I)yor biçimbirimi süreklilik görünüşü işaretleyicisi olup –DI biçimbirimi +GEÇMİŞ zaman işaretleyicisi olarak aşağıdaki örnekte geçmişte aşamalı bir şekilde gerçekleşmiş bir eylemi tasvir etmektedir.

(1) *Ben bunları düşünürken, benim Cavide ile evleneceğim havadisi de **gittikçe artıyordu**. O kadar ki Turan'ın bile buna inanacağı gelmiş, bir gün bana soruyor:* (AVK: 153)

(2) *Yıldızların ışığında, gecenin donuk aydınlığında kayanın oyduğuna doğru yürümüş pınarın göleğinin dibindeki çakıltaşları parıldıyordu. Suyun yüzündeki ince halkalar kıyılarda sönüyordu. Pınarın ucuna kalın bir çam oluk oturtulmuş, uzun oluşu yosun bağlamıştı. Oluğun altı geniş bir yarpuz tarlasıydı. Kırmızı, büyük, başını almış göklere gitmiş kayalık, pınarın suyu, gece, yıldızlar, toprak yarpuz kokuyordu. Derinden, kırmızı kayalığın ta dibinden gelir gibi bir çağıltı **gittikçe büyüyordu**. Orman da uzaktan, yoğun uğulduyordu.* (BE: 18)

(3) *Adamcağız **gün be gün eriyip bitiyordu**.* (PKA: 40)

(4) *Tanyeri nerdeyse ağaracaktı. Gökyüzü koyu çivit rengini **ağır ağır açıyor**, yitiriyordu. Az sonra ve sırasıyla uçuk bir pembe bej, açık mavi olacaktı. Son yıldız vadinin üstünde bir parlayıp bir sönüyordu. Fakir Halid, bahçesindeki çeşmede, duasını mırıldana mırıldana abdest alıyordu. Hemen yandaki mutfakta, evlatlıkları ocaktaki bulamacı karıştırıyordu.* (D: 34-35)

(5) *Durak **gittikçe kalabalıklaşıyordu**. Eminönü tramvayı çoğunu alıp götürdü ama yeni gelenler vardı. Birden yolun ortasında Güler'i kendine bakarken gördü.* (AAD: 55)

2.4.1.1.6. –A/I/rdI

–A/I/r biçimbiriminin +GEÇMİŞ zamanda aşamalı süreklilik görünüşündeki örneği şu şekilde verilmiştir. Örnekte –A/I/r biçimbirimi süreklilik görünüşünü verirken “*gitgide*” işaretleyicisi süreklilik görünüşünün derecesini belirlemiştir.

(1) *Biliyorum gemiler götüremez*

Neonlar ve teoriler ısıtamaz yanını yöresini

Örneğin Manastır'da oturur içerdik iki kişi

Ya da yatakta sevişirdik bir kadın bir erkek

Öpüşlerimiz gitgide ısınırdı

*Koltukaltılarımız **gitgide tatlı gelirdi***

Geyikli gecenin karanlığında (GBD: 23)

2.4.1.1.7. –DI

+*BİTMIŞ* görünüş işaretleyicisi –DI biçimbiriminin aşamalı süreklilik görünüşündeki örnekleri şu şekilde tespit edilmiştir. Örneklerde bitmiş görünüşteki süreklilik “*ağır ağır, giderek, gittikçe, oda oda, tel tel*” işaretleyicileriyle ortaya çıkmıştır.

(1) *Yürüdü. "Yoksa? Olur mu? Portakalları..." Merdivenleri **ağır ağır indi**. İkinci kattaki kapı kapalıydı. (AAD: 39)*

(2) *FAHRETTİN: Neye öfke duyduğuna bağlı. Bazı hayatlar... Yalnızca öfke ile yaşanmalıdır.*

UĞUR: Öyle mi? Senin hayatın öyle değil gibi geliyor bana.

*FAHRETTİN: Haklısın. Benim hayatım sürekli bir gülümsemeyle yaşanıp bitecek gibiydi. Ama gereğinden fazla mı kaldım bu dünyada, nedir bilmem, son on yıldır işin boku çıktı! Gelip geçici sandığım öfkelerim **giderek bütün hayatımı kapladı**. Sanki öfkelendiğim için yaşıyorum.*

CEMİLE: Mahmut öfkelendiği zaman sırtır.

UĞUR: Nasıl nasıl?

CEMİLE: Hiiç. Öyle işte. Koyun gibi sırtır mel mel. İşte o zaman üzerine varmamak gerekir. Öyle oldu muydu?.. Tehlikelidir.

FAHRETTİN: Şu senin Mahmut'u tanımak isterdim. (DKB: 65)

(3) *Deniz kuduruyordu... Kül renkli sular köpüre köpüre geliyor, kayalara çarpıp gürültüyle parçalanıyordu. Islak ayakkabılarımı denizin ulaşamayacağı kumsala gömdüm, kayalardan en yükseğine tırmandım. Oltama solucan taktım, kurşunu bütün kuvvetimle denize fırlattım. Yağmur serpeleyerek başladı, **gittikçe azıttı...** İplik ceketim ıslandıkça, sert rüzgâr içimi titretiyordu. Kamışı kayalardan birisinin kovuğuna sokarak oltamı denizde öyle bırakıp, kalktım. Tayyare hangarının yanındaki kır kahvesine sığındım. (BE: 37)*

(4) *Kurdum orada burada*

Ev-ev, köyler kentler.

Dağıttım oda oda

Dağıttım birer birer. (YP: 64)

(5) *Eritilmiş altını ince, tel tel çekti. Ocağın ısıltısı kırmızı sakalına vuruyor, sakalı biraz daha kırmızılaştırıyordu. Düşünceli gözleri ta karanlık bir çukurda canlı, şaşkın ışıldıyordu. (BE: 51)*

2.4.1.1.8. Fiilin Sözlük Anlamının Aşamalı Süreklilik Görüşüne Etkisi

Çalışmada incelenen eserlerde bazı fiillerin sözlük anlamlarının ve kılımlarının süreklilik görünüşü işaretleyicileriyle kullanıldıkları takdirde aşamalı süreklilik görünüşünü işaretlemeye etkili olduğu görülmüştür. Söz konusu fiillerin sözlük anlamları aşama ya da artma/azalma ifade etmektedir.

Çalışmada tespit edilen bu tarz fiiller *büyü-, kabar-, kalabalıklaş-, serinleş-, zayıfla-, ağırlaş-yüksel-* vs.” olarak belirtilebilir. Söz konusu fiillerin süreklilik görünüşü işaretleyicileri olarak aşamalı süreklilik görünüşünde tespit edilen örnekleri şu şekilde gösterilebilir:

(1) *Ayakları yolun tozlarına gömülüydü. Ötedeki karartı da üstüne üstüne geliyor, geldikçe de büyüydü. Büyüyor, büyüyor, koşuyor, hışım gibi. Nedir bu gelen acep? Boyuna yolun üstüne dört bir yandan kurtlar gibi, çok iri kurtlar önüne, yolun üstüne üşüşüyorlar. Kerem titredi, kendini yandaki hendeğe attı, oraya büzüldü. Gözlerini sıkı sıkıya kapattı. (BE: 108)*

(2) *Gittikçe **kabarıyor**, amanın, bu dalgalar;*

Ufuk sise gömülü, ne gelen var ne giden.

Kaptan imdat düdüğü durmadan çalar!

Kaptan imdat düdüğü beyhude çalar çalar! (OBY: 46)

(3) *Sokaklar gittikçe **kalabalıklaşıyordu**. Çocuk şarkıları ve çocuk kahkahaları taşan bir kamyon hızla geçti. Uzaklarda davul zurna sesleri... Parlak güneşin altında ortalık gittikçe ısınıyordu. (BAEV: 47)*

(4) Gece gittikçe **serinleştireyordu**. Ara sıra küçük bir rüzgâr kabarıyor, suyun üzerinde şuradan buradan taşıdığı çiçek kokularıyla sade özden bir bahar, hayal bir bahçe yapıyordu. (H: 186)

(5) Tanıdıklarımı düşündüm. Canım sıkıldı: Çünkü her zaman olduğu gibi, bütün tanıdıklarımı hatırlayamadım gene. Hafızam **zayıflıyordu**. (KB: 41)

(6) Yazarak çalışmaya karar verdim. Bir süre kendimi bu işe kaptırdım: Ben, sen, bizim, onda, benden. Benim kalemim yerine, sadece kalemim... Göz kapaklarım **ağırlaşıyordu**. Sevindim. (KB: 49)

(7) Tanyeri nerdeyse ağaracaktı: Dağlar külrengi bir aydınlığın içinde kapkara **yükseliyorlardı**. Son yıldız vadinin üstünde bir yanıp bir söniyordu. Şehir Kulübü'nün az ötesindeki caminin müezzini sabah ezanını okumaya başladı. Bu seste insanı küçük hesaplardan, hırslardan... ve dertlerden utandıran bir şeyler vardı. Kulübün bahçesinde, havuzun kıyısında oturan doktor "Trene yarım saat kaldı," diye mırıldandı ve sırtını saran bir ürpertiden sonra gerindi: (D: 5)

2.4.1.1.9. dA Bağlacının Aşamalı Süreklilik Görünüşünde Kullanımı

Aşağıda verilen örneklerde dA bağlacı aşamalı süreklilik görünüşünün derecesinin arttırmaktadır. Söz konusu örneklerde dA bağlacı ikileme içinde yer almaktadır. Bağlacın tekrar ettiği fiil aşamalı bir şekilde artmakta ya da azalmaktadır.

(1) Ey halk! Siz böyle at gibi uysal kaldıkça, dünya davalarına at gibi baktıkça benim varlığım da gökyüzüne doğru **yükselir de yükselir**. (KB: 163)

2.4.2. Yan Cümlede Aşamalı Süreklilik Görünüşü

Bu çalışmada aşamalı süreklilik görünüşünde yan cümlede tespit edilen işaretleyiciler fiilimsi ekleridir. Bu işaretleyiciler şu şekilde gösterilebilir:

2.4.2.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Aşamalı Süreklilik Görünüşü

İsim fiil ekleriyle kurulan yan cümlede aşamalı süreklilik görünüşü işaretleyicileri aşağıdaki gibi gösterilebilir:

2.4.2.1.1. –mAyA

Ediskun, -mAk isim fiil ekinin hâl ekleri alabileceğini belirterek söz konusu biçimin –mAğA şeklinde kullanıldığını, –mA isim fiil ekinin de hâl eki alabileceğini belirterek –mAk ve –mA biçimbirimlerinin hâl eki almış hallerinin farklı olduğunu belirtir ve “gelmeğe” “gelmeye” örneklerini verir (Ediskun 2017: 248-249). Bu çalışmada isim fiil eklerinden –mAyA biçimbiriminin aşamalı süreklilik görünüşü işaretleyicileri ile yan cümle kurduğu örnekler şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) *Onlar da ya tam veya yarı kurumuşlar, boz, sarı görünüyorlar, ama zararı yok, bu zati onların kendi rengidir. Taze iken de böyle görünürler. Bakıyor, bakıyor, hep bu monoton düzlüğü, bozluğu görüyorum ve yavaş yavaş boş, bomboş bakmaya başlıyorum.* (ANM: 5)

(2) *Sabah ağırdan ağırdan açılmaya başladı. Bulutların kıyıları usul usul sırmalanıyordu. Gökyüzünde bir ışıık kuşağı parlak bulutları, dağların başını çeviriyordu.* (BE: 36)

2.4.2.1.2. –mAyI

Aşağıdaki örnekte gitgide işaretleyicisi konuşmayı yapısını betimleyerek yan cümlede aşamalı süreklilik görünüşünde değerlendirilebilir:

(1) *Yaşı on altıyı bulmuş, gitgide konuşmayı daha az sever olmuştu. Mektebi bitirdikten sonra babasının işini eline alan Ali ile bayram yerindeki dükkânın önünde iki alçak ve aralıksız iskemle atarlar, saatlerce hiç konuşmadan yan yana otururlardı. Önlerindeki meydana büyük bir şadırvan vardı. Camiye gidecek ihtiyaçlar burada aptes alırlardı. Şadırvanın ayağında birkaç ördek birbiri*

arkasına ve sallana sallana dolaşır, yassı gagalarından çamurlu suları süzerlerdi.
(KY: 31)

2.4.2.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Aşamalı Süreklilik Görünüşü

Sıfat fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde tespit edilen aşamalı süreklilik görünüşü işaretleyicileri çalışmada şu şekilde tespit edilmiştir:

2.4.2.2.1. –An

-An sıfat fiil ekinin yan cümlede süreklilik görünüşü işaretleyicilerinden biri olduğu daha önce belirtilmişti. Aşağıdaki örneklerde aşamalı süreklilik işaretleyicisi olarak kullanılan “*gittikçe*” zarfıyla yan cümlenin görünüşünün belirgin hâle geldiği görülmektedir:

(1) *Ceren, sular, ışıklar, tepede, karşıda kararan, **gittikçe de büyüyen, aydınlanan, kokulanan** dağın ortasında, yalnızlığında, tepeden tırnağa istek kesilmişti. Sıcak basıyordu, delirten, ürperten, yüreğini çarptıran... Bütün bedenini sıcak basıyor, ateş içinde yanıyor, geriniyordu. Durmadan geriniyor, Halil'i düşünüyordu. Tetikteydi. Gözlerini yıldızlardan, kulağını suyun sesinden ayırmıyordu. Eti yanıyordu.* (BE: 25)

(2) *Sonra, «Düşman geliyor!» dediler. Caddeye bakan evimizin önünden, **gittikçe çoğalan** sedyelerde, sargıları kanlı, yüzleri toz toprak, kan içinde, gözleri yumuk, inleyen askerler geçmeye başladı. Babam, ev halkının endişeli bakışları önünde birtakım harp planları çizer, düşmanın taarruzlarını, bizim müdafaamızı, kısa, kalın, bazen uzun oklarla anlatırdı.* (BAEV: 13)

(3) *Bira içerken saçları uzun
Parmakları korkunç ve kalabalık
Bir gece Aksaray'da hiç unutmam
Yüzümü ellemişti galiba
Denize doğru **gittikçe artan**
Bu yüz benim yüzümdü olsa olsa*

Yakasinda kocaman bir düğme

*Sevinci bitiftiren acıya
Ayıran kuşkuyu inançtan
Yağmurun yağması iyidir
Bir çerkez mızıkası gibi rengârenk
İki adet kuş çantasında (SS: 59)*

(4) Trenimiz **gittikçe kararan** akşamı yararak, ıslak fışkıltılarla yol alıyor, telefon direkleri gerilere devriliyordu. (BE: 98)

2.4.2.2.2. –Dİk

Aşağıdaki örnekte –Dİk biçimbirimi **güçlen-** fiiline getirilerek aşamalı süreklilik görünüşünde yan cümle kurmuştur. Söz konusu görünüşün belirgin hâle getirilmesinde **güçlen-** fiilinin sözlük anlamı da etkilidir.

(1) *Onun çok titiz, mükemmelci ve gururlu olduğundan şikâyet eden annemin tam olarak ne demek istediğini o zamanlar pek anlamıyordum ama bunların olumlu özellikler olduğunu sanıyordum. Yıllar sonra, benzer çizgilerden oluşan **kişiliğimin güçleştirdiği yaşantım** bana, annemin şikâyetinin nedenini geç de olsa açıkliyordu. (GYÇ: 79)*

2.4.2.2.3. –(I)yormuş

Aşağıdaki örnekte –(I)yormuş yapısının sıfat cümlesi şeklinde kullanımına rastlanmaktadır. –(I)yor biçimbirimiyle birlikte “**gitgide**” işaretleyicisi aşamalı bir süreklilik göstermektedir:

(1) *Üstelik bir yandan suça ulaşamamış eksik bir ruhun ağırlığı altında sefil bir fare gibi ezilirken, bir yandan da hiç görmediğim melek kanatlarının hışırtıları arasında **gitgide boğuluyormuşum** hissine kapılıp fena halde telaşlanıyorum. (BHH:8)*

2.4.2.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Aşamalı Süreklilik Görünüşü

Zarf fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde aşamalı süreklilik görünüşü işaretleyicileri aşağıdaki gibi belirtilebilir:

2.4.2.3.1. -A... A

Aydemir, -A...-A zarf fiil ekinin intraterminal (sınırlar arası) görünüş bildirdiğini aktarmaktadır (Aydemir 2010: 71). Bu çalışmada da -A...-A zarf fiil ekinin aşamalı süreklilik görünüşünde örnekleri aşağıdaki gibi tespit edilmiştir. Söz konusu örneklerde ikileme şeklinde kurulan fiillerin sözlük anlamlarının bir aşama belirttiği dikkat çekmektedir:

(1) Amca, bastonuna **dayana dayana gelirdi**. Yorgi, onu kapıda karşılar, diller dökerek elinden tutar, dükkâna alır, iskemle ikram eder, kahve söylerdi. Bütün çabalamasına rağmen, amcası kesinlikle memnun olmazdı. (BE: 86)

(2) Karşıda bir garson, kahve betonunda, paslı bir çöp tenekesini ayağıyla **ite ite tezgâha götürüyordu**. Eski gardiyan, demin yemek artıklarını yediği tenekeyi hatırladı: “Bu gece karnımızı doyurduk. Ya yarın? Gene dükkânın önüne çıkardı mı acep? Namussuz herif, çıkarır mı hiç...” Sonra gene cezaevi, erişte sahanları, çorbalar, sepetlerle ayva, üzüm... İçini çekti: “Namussuz Haydar, yaktı bizi iki yüz elli kuruş için şap gibi...” (ÇK: 68)

(3) Yeryüzüne inmiş ulu bir dev, yeri göğü sarsarak, sanki dünyanın bütün kılıçlacını, demirlerini dövüyordu. Çekiş sesleri gittikçe hızlanıyor, üst üste sesler zamanla bir birine ulanarak bir uzun ses oluyordu. Bu sırada herhalde Haydar Ustanın içerde çekiş sallayan eli uğunuyor, uğunuyor, çadır karanlığa kesiyor, birden çekiş sesleri duruyor, bir süre de yankılanan kayalıklar çın çın ötüyor, çekiş sesleri çok uzaklarda **azala azala yitip gidiyordu**. (BE: 252)

2.4.2.3.2. –İp

-İp zarf fiilinin aşağıdaki örnekte aşamalı süreklilik görünüşünde olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu anlamın belirgin hâle gelmesinde “*kabar-*” fiilinin sözlük anlamı ve ikileme şeklinde kullanımı etkili olmuştur.

(1) *Kıvılcımlar **kabarıp kabarıp patlıyor**. Biri kırmızı, bakırdan sakallı, uzun, uzun kılıçlı Haydar Usta. Uzun boyunlu. Boynu kırış kırış, Haydar Usta. Dün gecedən bu yana, başparmağının üstünde Semah dönüyor. Daha da dönecek. Durmuyor. Semah dönüyor, ocakta patlayan, saçılan, pervazlanan kıvılcımlara niyazda bulunuyor. Horasandan geldik sırtımızda uzun şelfeler.* (BE: 56)

2.4.2.3.3. –İncA

Aşağıda –İncA zarf fiilinin yan cümlede aşamalı süreklilik görünüşünde kurduğu örnek verilmiştir. Söz konusu cümlede *aradan zaman geçme* ve *unutma* eylemleri bir defa gerçekleşmemiştir. Dolayısıyla söz konusu örnekte *zaman geçme* ve *unutma* eylemleri aşamalı olarak artmıştır. Dolayısıyla “*Zaman geçtikçe unutma artmıştır.*” yani bu döngü süreklilik göstermiştir.

(1) *Pek eski arkaik çağlarda olaylar çoğu kez resimlerle kaydedilirdi. **Aradan zaman geçince** resimlerin başlangıçta anlattıkları şeyler, temsil ettikleri olaylar **unutulur** ve onlar o günün merakını giderecek biçimde yorumlanırdı. Bir de gezginci ozanlar vardı. Bunların söyledikleri şiirler yazı ile tespit edilemezdi. Şiirlerin kimi yerlerini unutan ozanlar, oraya başka bir şiirin bir parçasını yamalarlardı. Böylece, mitler değiştirilmiş olurdu. Masalların değişmesinin bir başka nedeni de dinsel inançların değişmesiydi.* (AE: 12)

2.4.2.3.4. –DıkçaA

Banguoğlu, vakitleme zarf fiilleri başlığında –DıkçaA ekine yer verir. –DıkçaA ana cümle fiilini zaman içinde tekrarlandığını ve devamlılık gösterdiğini aktarır (Banguoğlu 2004: 433). Gencan, bu zarf fiilin eklendiği fiilin ne kadar yapılırsa o kadar yinelendiğini, sürdüğünü yani fiille beraber yapıldığını aktarır (Gencan 2001: 434). Lewis, –DıkçaA yapısının –Dık sıfat fiilinden geldiğini ve “o süre içerisinde, daha” anlamına geldiğini belirtir. Lewis “*gittikçe*” yapısından

bahsedererek *gittikçe, oldukça, gün geçtikçe* kelimelerinde zarf fiilin kullanıldığını örneklendirir (Lewis 2000: 183).

Karadoğan kılınışla ilgili çalışmasında *-Dıkça* zarf fiil ekine de değinir. *-Dıkça* biçimbirimiyle kurulan yapılarda, zarf fiilin eklendiği fiildeki olay tekrarlanarak gerçekleşebileceği gibi bir defada uzun süreli de gerçekleşebilir. Karadoğan bu durumun fiillerin kılınışlarıyla ilgili olduğunu belirtir (Karadoğan 2009: 124). Ona göre, son sınırı vurgulayan bir fiile *-Dıkça* biçimbirimi eklendiğinde zarf fiilin eklendiği fiildeki olay tekrarlanarak gerçekleşir. Zarf fiilin eklendiği fiildeki olay gerçekleşip tamamlandıktan sonra ana fiildeki olay gerçekleşmeye başlar. Ancak bu durum tekrarlanan her olayda ayrı ayrı gerçekleşir. Sınır vurgulamayan bir fiile *-Dıkça* biçimbirimi eklendiğinde zarf fiilin eklendiği fiildeki olayın sürekli veya uzun süreli gerçekleştiğini bildirir. Zarf fiilin eklendiği fiildeki olay gerçekleşmeye başlar ve gerçekleşmeye devam ederken bir noktada ana fiildeki olay da gerçekleşmeye başlar. İki olaydan hangisinin önce tamamlandığı metin bağlamından anlaşılabılır. Ön sınırı vurgulayan bir fiile *-Dıkça* eklendiğinde ise, eğer ön sınırdaki olay vurgulanıyorsa olay tekrarlanarak ve bir defadan fazla gerçekleşir. Buna bağlı olarak ana fiildeki olay da tekrarlanarak gerçekleşir. Zaman ilişkisi olarak zarf fiilin eklendiği fiilin ön sınırındaki olay gerçekleşip tamamlandıktan sonra sürekteki olay gerçekleşmeye başlar başlamaz ana fiildeki olay da gerçekleşmeye başlar. Ancak bu durum olayın her tekrarında ayrı ayrı gerçekleşir. Zarf fiilin eklendiği fiilin sürekteki olayı vurgulanırsa olay bir defada sürekli veya görece uzun süreli gerçekleşir. Atıf zamanından önce zarf fiilin eklendiği fiilin ön sınırındaki olay gerçekleşip tamamlanmış ve sürekteki olay gerçekleşmeye başlamıştır. Sürekteki olay gerçekleşmeye devam ederken bir noktada ana fiildeki olay da gerçekleşmeye başlar ve iki olay eş zamanlı olarak gerçekleşir (Karadoğan 2009: 124-128).

-Dıkça zarf fiil ekiyle tespit edilen roman ve hikâyelerdeki ana cümlelerin *-GEÇMİŞ* zamanda olduğu aşamalı süreklilik görünüşü örnekleri şu şekildedir:

(1) *Masalardan birine oturdu. Dışarının soğuşundan sonra burası ona sıcak geliyordu. Garsondan çay istedi. Çayı içtikçe daha bir ısıtıyor. Salondan filmin boğuk sesi duyuluyor.* (AAD: 23)

-*Dlkça* biçimbiriminin ana cümlelerin +*GEÇMİŞ* zamanda kullanılan örnekleri ise şu şekilde gösterilebilir:

(3) *Akşama doğru, babamın eve gelmesinden evvel, tekrar hapishaneme konulurdum. O, gelirdi. Tahtaları gıcırdatan, evi sarsan **ağır yürüyüşü yaklaştıkça**, yerimde küçülür, ufalır, mutlaka yiyeceğim dayanın korkusu ile beklerdim.* (BE: 10)

(4) ***Vücudu ısındıkça** çökük yanakları **pembeleşiyordu**. Bol ceketinin içinde öne doğru eğik, çayını köpürtüyle içiyor, biteceğinden korkuyor gibi, gözlerini bardaktan ayırmıyordu.* (ÇK: 68)

Tiyatro metinlerinden taranan örnek aşağıdaki gibidir:

(5) *HAMİYET: Aman alçak sesle konuşun ne olur, uyanır filan da...*

İNCİ : (Güler.) Seni iyice etkiledi bu pimpirik ha?

*HAMİYET: Aman, eksik olsun istemem! Ay **hatırladıkça ter basıyor!***

AYNUR: N'aptı adam sana Hamiyet Abla?

HAMİYET: Ay kapıdan girer girmez üzerime saldırdı. Seni dana pırzolası gibi yerim valla dedi. Fazilet'e Adanalı dedi. (DKB: 73)

Şiirlerden ise şu örnekler tespit edilmiştir:

(6) *Hiçbiri ona ait değil,*

Fakat ne hazine isimleri var

Şu resimlerin:

«Nisan sabahı»,

«Yağmurdan sonra»

Ve «Dansöz».

Baktıkça ağlamak geliyor içimden. (OV: 212)

(7) *Senin bu ellerinde ne var bilmiyorum göğün bakalım*

Tuttukça güçleniyorum kalabalık oluyorum

Bu senin eski zaman gözlerin yalnız gibi ağaçlar gibi

Sularım ısınsın diye bakıyorum ısıtıyor (GBD: 27)

Aşağıdaki örneklerde –*Dlkça* zarf fiil eki ikilemeler içinde kullanılarak aşamalı süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olmuştur.

(1) *Hava hızla poyraza dönüyordu. Ateşteki ızgaradan yükselen balık kokusu yüklü dumanlar suratında parçalanıp çevreye dağılıyordu. Sinirli denizin hırçın yüzündeki beyaz köpüklerin hızla çoğalışı, uzaklardan, ta uzaklardan gelen balıkçı kayıkları, havada şaşkıncasına dolaşan kül renkli bulutlar belki de yağmura işaretli. Kül rengi, duman renkli bulutlar kaynaşıyorlardı sanki yukarda; alçaldıkça alçalıyorlardı.* (ÇK: 35)

(2) *Olağanüstü bir çaba göstermesine rağmen zihnindeki dağınıklık arttıkça arttı.* (PKA: 128)

(3) *Üstelik kendisine Galata'da bir taşmektep hocalığı da ihsan edilmişti, ama bu hayalperest, devletlünün sarfettiği bu "oğlum"a taktıkça taktı.* (PKA: 59)

2.4.2.3.5. –ArAk

–ArAk biçimbiriminin Aydemir'in çalışmasında intraterminal (sınırlar arası) görünüşünde bir zarf fiil eki olduğu daha önce belirtilmişti (Aydemir 2010: 69-70). Bu çalışmada –ArAk biçimbiriminin aşamalı süreklilik görünüşündeki örnekleri ise şu şekilde verilebilir:

(1) *Ayrıkotu denilen bir ot vardı ki, anlatıldığına göre toprağın bütün gücünü alıyordu. İnsan toprağa elini uzatınca, ilk bakışta bu otun hainliğini anlayamıyordu. Oysa yere yapışık saplar uzayıp gidiyordu; çok ayaklı bir sürüngen gibi, köklerini toprağa saptayarak yürüyordu.* (KB: 68-69)

(2) *Kedi oyunlarında büyüyordu.*

Yitirerek gitgide oyunlarını.

Mum küçülüyordu yanmalarında.

Yitirerek gitgide yakmalarını. (YP: 26)

Korkmaz –ArAk zarf fiil ekinin belirli birkaç fiilde anlam kaymasına uğrayarak kalıplaştığını belirterek söz konusu yapılara *bakarak* (göre, nazaran), *giderek* (yavaş yavaş, gittikçe, nihayet) *olarak* (... vasfı ile, biçiminde) örneklerini

verir (Korkmaz 2009: 998). Çalışmada “giderek” yapısı aşamalı süreklilik işaretleyicilerindendir. Söz konusu durum şekilde örneklendirilebilir:

(1) *Çemberlitaş'tan kederli kederli aşağı doğru yürürken, kadın için kaygılarım giderek büyüyordu. Ya başına bir şey gelmiş, ya... Ya onu hiç bulamazsam... Hayır, hayır, pes etmemeliydim. Bulmam gerekiyordu, başka çarem yoktu artık. Elimde kala kala bir tek, son yayınevi olarak Sevgiyolu kalmıştı. Kapıyı genç insanlar açtı, beni buyur edip, çay ikram ettiler. (GYÇ: 63)*

2.5. GEÇİCİ SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Geçici süreklilik görünüşü, geçici olmak şartıyla bir süre devam eden ya da etmiş olay ya da durumların ifadesinde kullanılmaktadır. Geçici süreklilik görünüşünün en iyi örnekleri geleneksel dil bilgisi kitaplarında şimdiki zamanı işaretlediği belirtilen *–(I)yor* biçimbirimiyle verilmektedir. *–(I)yor* biçimbirimi konuşma anında olan olay ya da durumları tasvir ederken zaman sürekli akıp gitmektedir. Dolayısıyla konuşma anında devam eden olaylar geçici bir süreklilik göstermektedir. Türkçede zaman sisteminde olan sorunlardan 0.2. bölümde söz edilmişti. Buna göre Türkçede *+GEÇMİŞ* ve *–GEÇMİŞ* olmak üzere iki zaman vardır. Uzun’a göre *+GEÇMİŞ* işaretleyicisi birleşik zamanlarda *–DI* biçimbirimiyle *–GEÇMİŞ* zamanın işaretleyicisi $\emptyset$ ’dir (Uzun 1998). Dolayısıyla şimdiki zamanı işaretlediği belirtilen *–(I)yor* biçimbirimi zaman eki değildir. Konuşma anında olan ve konuşma biter bitmez geçmişte kalan bu eylemlerde görünüş işaretlenmektedir. Söz konusu zaman şimdi ile sınırlı ve geçicidir. Bu nedenle çalışmada şimdi ile sınırlandırılmış ifadeler geçici süreklilik kapsamında değerlendirilmiştir.

2.5.1. Ana Cümlede Geçici Süreklilik Görünüşü

Geçici süreklilik görünüşü “*hâlâ, şimdi, şimdilik, şu an, şu anda, bugün, o zamanlarda*” gibi işaretleyicilerle gösterilebilir. Uyarı notlarından tespit edilen geçici süreklilik görünüşü örnekleri şu şekilde verilebilir:

(1) *Dikkat makine **çalışıyor**.*

(2) *Dikkat forklift **çalışıyor**.*

Roman ve hikâyelerden tespit edilen geçici süreklilik görünüşü örnekleri şunlardır:

(1) *Bu iki ışık altında gölgeler büyüyor, küçülüyor, top sesleri arasından annesinin çığlığı kasma seslerine karışıyordu. Sona doğru hava birden kızışmıştı. Bu kızılık evin bulunduğu taraftan geliyordu. Şehir alabildiğine yanıyordu. Hakikatte yangın bir saat evvel başlamıştı. Bahçedekiler **şimdi kıpkırmızı bir göğün altında çalışıyorlardı.** (H: 23)*

(2) *Minimini sarışın bebekler, küçük tombul elleriyle kum, çakıl **topluyorlar.***

Ötede bir genç dadı, bir bebeğin ellerine vuruyor. Ceylanın sırtına bir altı yaşında maymun tırmanıyor... Bir ihtiyar madam, kanapenin üstüne kitabını koymuş, tam bir metre uzaktan kitap okuyor. Bir gözlüklü genç derse çalışıyor. Bir şişman tespih çekiyor. Bir üstsüz başsız delikanlı kolu kafasında uyuyor. (SF: 106-107)

Şiirlerden tespit edilen örnekler şu şekilde gösterilebilir:

(1) *Her gün başka ahenkte söylediğin şarkılar
İnandırmıştı beni ömrümün düğününe.
Ne yazık, **şimdi her dal hasretinle hışırda!**
Ah, nasıl inanmıştım ömrümün düğününe!* (OBY: 47)

(2) *Ağlamak*

*Bazı acılarda yetmez
Bazı ölümlere*

*Örtüsüdür bazı acıların
Örter, örtülmez*

Savunur bir süre (YP: 79)

Mektuplardan tespit edilen geçici süreklilik örnekleri aşağıda verilmiştir:

(1) *Saat 16:10. Fazıl gelmedi. Sahadaki maç değişti. Başka takımlar **oynuyor şimdi.*** (OGM: 49)

Gezi yazılarındaki durum ise diğer metin türlerine göre biraz daha belirgindir. Gezi yazılarında görülenlerin yazılı olarak resmedilmesi sırasında –(I)yor biçimbirimi anlatıma hareket katmakla kalmayıp okuyucuların bahsedilen yerleri bir kamera ile izliyormuş hissine neden olmaktadır. Söz konusu örnekler şu şekilde verilebilir:

(1) ***Şimdi bir harmanın yanından geçiyoruz.*** (ANM: 9)

(2) ***El fenerini kaldırıyorum,** cılız ışığı taş iskeletin birinci katma bile değmiyor. Ama ne var arkamız da? Taşlar pır pır kımıldıyor, ışıltıyor sanki.* (MA: 147)

2.5.1.1. Geçici Süreklilik Görünüşünde İşaretleyiciler

Geçici süreklilik görünüşünde tespit edilen işaretleyiciler aşağıda belirtilmiştir:

2.5.1.1.1.-(I)yor

-(I)yor biçimbiriminin geçici süreklilik görünüşündeki örnekleri daha çok konuşma zamanında olan kısa süreli eylemleri nitelemektedir. Konuşma anını işaretlemede “*şimdi, bak, şu anda*” gibi işaretleyicilerle birlikte cümlenin bağlamı etkili olmaktadır. Söz konusu örnekler şu şekilde verilebilir:

(1) *Avukat ona yıllık hesabını veriyordu. Eleni geleceğini haber verdiği zaman canı sıkılmıştı ama **şimdi eğleniyor**. Arkasında yastık, bacakları battaniye ile örtülü sedirde uzanıyor. Hastalığın imtiyazı bu. Öteki koltuğa oturmuş, önündeki kâğıtlardan bir şeyler okuyor. Bu adam belki de onu aldatıyordur.* (AAD: 29)

(2) *Umudun kanayan cephesinde*

Bak yağmur yağıyor ana unsura

Kuşlar iyice alçaktan uçuyor,

Bir şey vardı hani

Yitirdim ya da hiç olmadı sanıyordun

Oysa karışık bir anı gibi (SS: 107)

(3) **Şu anda dışarda yağmur yağıyor**

Ve bulutlar geçiyor aynadan

Ve bugünlerde Melih’le ben

Aynı kızı seviyoruz. (OV: 186)

(4) **CEMİLE** : (Bir fincan kahveyle girer.) Eskiden "Yemen'den mi geliyor?" diye, sorarlardı.

FAZİLET: Öğle vakti oldu vallahi pes!

CEMİLE: Saat onu çeyrek **geçiyor** Fazilet Abla.

FAZİLET: Ay, bu zaman da geçmek bilmiyor.

CEMİLE: Pazartesi öyledir ya. Ojeni getiriyim mi?

FAZİLET: Getir. Mor olanını. (CEMİLE gülerek çıkar.) (DKB: 33)

(5) Saat 16:10. Fazıl gelmedi. Sahadaki maç değişti. Başka takımlar **oynuyor şimdi**. (OGM: 49)

(6) Ve Ercü kalabalıktan sıyrılarak ortaya çıktı. Geldi. **Kahvesini yudumluyor şimdi**. Hem konuşuyoruz, hem mektubuma devam ediyorum. Mutluluk. Kişi ancak eksiksiz bir mutluluğu (nasıl yakalamıştık) Beykoz'da tadabilir (saçlarından baharı.) bisiklete binen çocuklar **geçiyor**. Oturulabilircek, iyi, geniş, bahçeli bir evimiz olmalı burada. (Her anını eksiksiz dün gibi hatırlarım). Karşı masalarda gençler -hepsi de işçi olmalı- bira **içiyorlar**. (OGM: 45)

(7) Cide'ye geleli günü gününe iki ay oluyor. Eylül'ün yirmi beşinde gelmişim, bugün kasımın yirmi beşi; Oteldeki odamın bir duvarını tüm kaplayan pencereden, köpüklü dalgalarıyla tam, on bir kilometrelik kumsalımıza saldıran öfkeli Karadeniz'i **izliyorum**. (SY: 344)

2.5.1.1.2. –A/I/r

-A/I/r biçimbiriminin geçici süreklilik görünüşünde kısa bir süre devam eden olay ya da durumları nitelediği görülmektedir. Aşağıda (1)'de verilen örnekte “bir süre” işaretleyicisi söz konusu eylemin geçici bir süre devam ettiğini anlatmaktadır.

(1) Ağlamak

Bazı acılarda yetmez

Bazı ölümlere

Örtüsüdür bazı acıların

Örter, örtülmez

Savunur bir süre (YP: 79)

2.5.1.1.3. –mAktA(dIr)

-mAktA biçimbiriminin süreklilik görünüşü işaretleyicisi olduğu ve –DIr kiplik ekiyle kullanılabildiği çalışmada daha önce belirtilmişti. Aşağıdaki örneklerdeki fiiller Johanson (2000)'un belirttiği ön sınırı vurgulayan fiillerdendir. Söz konusu fiiller iki anlama sahip bir fiildir. Fiilin birinci anlamı eyleme

başlama; fiilin ikinci anlamı ise eyleme devam etmedir. Bu nedenle söz konusu fiillerin kılınışları da geçici süreklilik görünüşünde anlamı belirginleştirmiştir.

(1) *Seviyorum seni. Hava güneşli. Sen hastanedesin şimdi. Biliyorum, benim gelmemi bekliyorsun. Memo okula gitmek istemiyor artık. Senin yokluğun nasıl dokunuyor ona. Okula gidişi senin Yokluğunla birleştiriyor olmalı. Bense eski kahvemde **oturmaktayım**, cebimde iki paket sigara.* (OGM: 19)

(2) *Bir İtalyan gemisi vardı, demir aldı demin. Mavi, değil bir gemi. Kimler var içinde. Böylece anlaşılıyor ki bu satırları Nahit'in oradan **yazmaktayım**. Zaten gümrük şu günlerde sana gelirken ya da senden dönerken bir durak oluyor benim için.* (OGM: 71)

2.5.1.1.4. –A/I/rmIş

Bu çalışmada –A/I/r biçimbiriminin süreklilik görünüşü işaretleyicisi olduğu ve –mIş kiplik ekiyle birlikte kullanılabildiği daha önce belirtilmişti. Söz konusu yapının geçici süreklilik görünüşündeki örneğinde “o zamanlarda” işaretleyicisi anlamı belirgin hâle getirmiştir.

(1) *Onun için bu step de oldum olası ağaçsızdır. Ta On Binler seferinde bu ovanın geçenler buraya Axyols chora (ağaçsız memleket) demişler. İsa doğmadan 190 sene önce Galatlara karşı seferinde Konsül G. Manlius buradan geçerken de ovanın adı öyle imiş; **o zamanlarda** bu ovada tezek **yakılrımış**.* (ANM: 6)

2.5.1.1.5. –(I)yormuş

–(I)yor süreklilik görünüşü işaretleyicisi ve –mIş⁷⁰ kiplik işaretleyicisinin geçici süreklilik görünüşündeki örneği kısa süre devam eden bir durumu aktarmaktadır:

(1) **FAZİLET** : *(Divanda oturmuş renkli basınımızın cici gazetelerinden birini okur, alaturka müzik radyodan duyulur.) Cemilee! Cemilee! Kahvenin içine mi düştün kız?!*

CEMİLE : *(Mutfaktan seslenir.) Şimdi getiriyorum Fazilet Abla! Gaz Hafif geliyor da...*

⁷⁰ –mIş biçimbiriminin dolaylılık işlevi için bkz: Demir (2012).

FAZİLET : (Kendi kendine) **Gaz hafif geliyormuş!** Gazın hızlı geldiği zamanları da bilirim ben. Bir sade kahveyi yarım saatte pişiriyor. Mahsus yapıyor! (Biraz daha bakar gazeteye) Sabah keyfimin içine etti bu kız. (Bağırır.) Cemilee, Brezilya'dan mı geliyor bu kahve! (DKB: 33)

Aşağıdaki örnekte ise dönüşlü⁷¹ bir fiilin kısmi sürekliliği örnek olarak gösterilmiştir.

(1) Yüzlerce köylü sabaha kadar çobanları, Fethullahı dövmüşler. Hüseyinin kolu kırılmış, Duran yürüyemiyor, **sürünüyormuş**. Fethullah kan içinde bir tarlanın ortasında yarı canlı yatıyor, durmadan ağzından burnundan kan boşanıyormuş. (BE: 132)

2.5.1.1.6. –(I)yordu

Geçici süreklilik görünüşünde –(I)yordu yapısının Hopper'ın belirttiği gibi roman ve hikâyelerde arka planda olan olayları aktarırken zemin olarak kullanıldığı görülmektedir (Hopper 1979). Söz konusu duruma şu örnekler verilebilir:

(1) Vehbi Efendi'nin karısı, Zehra'nın yorgun geleceğini düşünerek ona sıcak bir çorba hazırlamıştı. Sükût içinde yemek yediler. Sofada bir eski saat **işliyor**, cenazeyi bekleyen kadının yüksek sesle Kur'an okuduğu **işitiliyordu...** (ACMK: 41)

⁷¹ Dönüslülük eki için alan yazında şu şekilde açıklamalar bulunmaktadır: Ergin, Türkçede eskiden beri kullanılan işlek bir ek olduğunu belirterek *n-* ekinin kendi kendine olma ve yapma ifade ettiğini aktarır. Dönüslülük failin kendi kendine yaptığı hareketi ve kendine tesir eden, kendi için yaptığı hareketi ifade eder (Ergin 2009: 202-204). Korkmaz, belli bir kurala bağlanmamakla beraber bazı hallerde *-l* ekinin de dönüslülük belirtebileceğinden bahsederek, *açıl-*, *çekil-*, *dikil-*, *sarıl-*, *üzül-*, *yanıl-* örneklerini verir. Aynı şekilde *-ş* ekinin de dönüslü çatı olabileceğini bulaş, *büzüş-*, *geliş-*, *giriş-* gibi fiillerde bunun görülebileceğini, bazı fiillerde ise dönüslülük ekinin gövdeyle kaynaştığını *sakın-*, *tüken-*, *usan-*, *uyan-*, *aldan-* örneklerinde bu durumun görülebileceğini belirtir (Korkmaz 2009: 550-553). Göksel ve Kerslake, geçişli fiillerle dönüslü çatının kullanıldığını (birkaç geçişsiz fiille de kullanılabileceğini belirterek “*Her gün kokular sürünüyor.*” örneğini verir) kişinin kendi kendine eylemleri yaptığını belirtir. Göksel ve Kerslake dönüslülük eklerinin çok işlevi olmadığını belirtir (Göksel ve Kerslake 2005: 137-138). Lewis, dönüslü fiillerden sadece ekleri belirtip örneklendirirken bahseder. Bu noktada dönüslü eylemlerin sadece kendi kendine değil, kendisi için anlamında da yapılabileceğinden bahseder (Lewis 2000: 151-152). Kornflit ise dönüslülüğün geçişsiz fiillerle kullanılmadığını ancak kullanımının kısıtlı olduğunu belirterek dönüslülüğü örneklendirir (Kornflit 1997: 157).

(2) "Sağol," dedi. Fakir'in elini avuçlarının arasına aldı ve uzun uzun sıktı. Fakir'in gülümseyişi değişmişti. Şerif yaptığıının gerekliliğine onu da inandırdığını anladı. Olup bitenleri ikisi de biliyordu. Ne var ki, yorumları taban tabana zıttı şimdiye kadar. Ve Fakir, **şu anda da**, akli işe zerre kadar karışmadan, muhakkak ki, Allah'a sığınarak, doktora **katılıyordu**. (D: 238)

(3) Şakir de oturduğu iskemlede **uyukluyordu**. Hami Bey sözünü bitirdikten sonra Reis, muhakemeyi başka güne bıraktı ve o gün kararın okunacağını söyledi. Bu karar, herkesin beklediği gibi, beraatti. (KY: 106)

(4) Belki de bir rastlantıydı ama tam bu sırada, birisi hakkında kötü şeyler düşünüyordum, onu içinden çıkamayacağı zor durumlara düşürerek dişlerimi **gıcırdattıyordum**. Hayır, köpekler bu gıcirtıyı duymuş olamazlardı. (KB: 35)

2.5.1.1.7. –DI

–DI biçimbirimi +BİTMİŞ görünüş işaretleyicisidir. Aşağıdaki örneklerde fiillerin seri fiil olması ve sözlük anlamıyla söz konusu biçimbirim bitmiş ancak birden fazla defa olmuş eylem ya da durumları işaretlemiştir.

(1) "Aralarına da hiç yakışmıyor," dedi. Erol **başını salladı**:

"Hiç..."

"Güzelleşmiş bayağı..."

"Kilo almış da ondan."

"Almış." (ÇK: 61)

(2) Sağ bacağını büküp dizini **kaşıdı**. Babasına benzemekten korkuyordu. Çocukluğunda, eski evde sık sık hizmetçi değişirdi. Bazı geceler kesiliveren bağırmalar, fısıltılar, somya gıcirtıları duyardı. Bir gün mutfakta babasını görmüştü: Kopacak gibi gergin, sırtı kamburlaşmış, arkadan kadının kalçalarına sarılmış. Elindeki bardak düşünce doğruluvermişlerdi. Korkunçtular. Babası yürümüş onu tokatlamıştı. On yaşındaydı. Kadınlığı, erkekliği biliyordu. Eskiden beri, belki teyzesi yüzünden, hep iğrenirdi babasından. (AAD: 12)

(3) **Öksürdü, öksürdü**, devam etti: (SF: 59)

2.5.1.1.8. Fiilin Sözlük Anlamının Geçici Süreklilik Görünüşüne Etkisi

Geçici süreklilik görünüşünde fiillere eklenen görünüş işaretleyicilerinin cümlede yer alan çeşitli işaretleyiciler ve bağlamdan söz konusu sürekliliğin geçici olduğu anlaşılmaktadır. Bu işaretleyicilerin dışında fiillerin tarzları da süreklilik anlamını verebilmektedir. Bu tarz fiillerde fiilin sözlük anlamı iki şekilde etkili olabilir. Birinci şekilde söz konusu eylemin bir seri hâlinde olmaktadır. Katalin söz konusu eylemleri *semelfactive verbs* olarak örneklendirmiştir (Katalin 2011: 123). İkinci şekilde ise fiilin anlamında eylemin tamamlanmasıyla görülen bir bitme vardır. Johanson'un sınır vurgulayan fiiller olarak sınıflandırdığı bu fiillerde aşılması gereken doğal bir sınır vardır. Sınır vurgulamayan fiillerinde ise doğal bir süreklilik görülmektedir (Johanson 2000).

Bu çalışmada bazı fiillerin süreklilik görünüşü işaretleyicileriyle geçici bir süre devam eden olayları betimleyerek geçici süreklilik görünüşünde değerlendirilebileceği görülmüştür.

Aşağıdaki örneklerde bir seri eylemden oluşan fiillerin geçici süreklilik görünüşündeki örnekleri bulunmaktadır:

(1) - *Sessiz uyusa neyse, mükemmel **horluyor**. Herkes bize bakıyor. Yanımızda ecnebiler var, onlardan utandım. Dürtüyorum da bana darılıyor!* (AVK: 87)

(2) **Kapı çalındı**. *Uykumda çalındı, açmadım. (İnsan, çişini de yapar uykusunda, su da içer; uyanınca bakar ki öyle yapmamış. Rüyalara aldanacak durumda değildim.) Bir daha çalındı kapı, gözlerimi açtım; gözlerim açıkken de çalındı. Kalktım. Bir adam birkaç adam. **Gözlerimi kurpıştırdım**. Kalabalık. Adımı söylediler.* (KB: 72)

(3) *Bu mahallede öyle büyük adamlar vardı ki, belediye başkanı bile karşılarında **el ovalardı**.* (ÇK: 125)

(4) *Hâlâ **başım dönüyor** senlen, esrikim senlen, seviyorum seni. Her geçen gün daha büyük bir aşkla.* (OGM: 15)

Aşağıdaki örneklerde ise Johanson (2000)'un tespit ederek isimlendirdiği ön sınırı vurgulayan fiillerin bu çalışmada iki okumaya sahip anlamları geçici süreklilik görünüşüyle beraber değerlendirilmiştir.

(1) **Duruyor** etrafı seyrediyoruz. Oh yaşadık! Ormanları gezmek için zamanı ne iyi seçmişim: Tam yaprak dökümü; onun için Arıcık Dağı'nın yüzü elvan elvan. Karşıdan da Keltepe bize cakalı cakalı bakıyor. (ANM: 64-65)

(2) Bu odaya taşındığımın haftasında, bir sabah, işe gitmek için odamdan çıktığım zaman, koridorun loşluğunda, yerde bir kadının yattığını gördüm. Sokuldum. Halide. Bayılmış, **yattıyor**. (AVK: 35)

Aşağıdaki örneklerde ise fiilin sözlük anlamı eylemin gerçekleşene kadar devam ettiğini ancak eylem tamamlandığında bittiğini göstermektedir:

(1) -Bu yamaçlarda **bir buçuk saatten beri seni arıyorum**. Sizinkilerin hepsiyle görüştüm. Seninle konuşacağım şeyler pek çok. Bana hikâyeni anlatır mısın? (ANM: 40)

(2) Yazımın çıktığı dergileri, gazeteleri babama gönderiyordum, Terme'ye. Derslerime çalışmaktan hiç söz etmiyordu mektuplarında. Bunun gelip geçici bir heves olmamasını **istiyordu**, Nuri Bey'in tam tersine. «Kirayla kitap aldığını yazıyorsun,» diyordu. «Eniştin belki paraları kitaba veriyorsun diye kızabilir, sana her ay bu iş için iki lira göndereceğim. Geceliği yüz para olduğuna göre bol bol yeter sana... Artanını da dergiye, gazeteye verirsin!» diyordu. (SY: 134)

(3) Bir minibüs şarkısı **çalıyor** plakta: “aklıma gelmeyen başıma geldi.” (OGM: 43)

2.5.1.1.9. Fiil+A/I/r/(I)yor + bul Yapılarında Süreklilik Görünüşü

Yapı bakımından birleşik fiiller başlığı altında değerlendirilebilecek *Fiil+zaman eki+bul-* yapısından bahsetmeden önce alan yazında geçen bazı terimlerden bahsetmenin faydalı olacağı düşünülmüştür. Alan yazında birleşik fiillerle ilgili *perifrastik fiil*, *analitik fiil*, *tasviri fiil*, *birleşik fiil*⁷² gibi terimlerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Her biri birleşik fiillerin farklı özelliklerini yansıtan bu terimlerden şu şekilde bahsedilebilir:

Korkmaz, birleşik fiillerin bir isim ile bir yardımcı fiil yardımcı fiilin, iki ayrı fiil şeklinin veya isim soylu bir veya birden çok kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleri olduğunu belirtir. Korkmaz, çalışmasında birleşik fiilleri dört gruba ayırır. Birinci gruptakilerin bir isim ya da sıfat ile *et-*, *ol-* yardımcı fiillerinin veya esas fiil olma dışında yardımcı fiil olarak da kullanılan *bul-*, *bulun-*, *buyur-*, *eyle*, *kıl-*, *yap-* fiillerinin birleştirilmesi yoluyla kurulduğunu aktarır. *Alay et-*, *anne ol-*, *askerlik yap-*, *arz eyle-*, *mecbur kıl-*, *kabul buyur-*, *çare bul-*, *evde bulun-* gibi çeşitli fiillerden örnekler verir. İkinci grupta yer alanların karmaşık fiil olarak adlandırıldığını, bu birleşimlerin değişik zaman kesimi içindeki sıfat fiillerin, *ol-* yardımcı fiili ile birleşmesinden oluştuğunu bu fiillerin de öncelik fiilleri (*-miş ol*), alışkanlık fiilleri (*-Ir ol*, *-mAz ol*), niyet fiilleri (*-AcAk ol*, *-IcI ol*, *-Ası ol*, *-(I)msAr ol*) şeklinde üçe ayrıldığını aktarır. Öncelik fiillerinin birleşik fiilin içinde bulunduğu zamandan daha önce gerçekleşen bir oluşu aktardığını; alışkanlık fiillerinin bir oluşun geçmişte, şimdiki zamanda ya da gelecekte alışkanlık olarak sürdüğünü ya da süreceğini gösterdiğini; niyet fiillerinin ise bir oluş veya kılışın düşünce ya da niyet hâlinde olduğunu belirtir. Korkmaz, üçüncü gruptaki birleşik fiillerin iki fiilin birleşmesinden oluştuğunu bu durumda birinci fiilin zarf fiil aldığını ve ana fiilin anlamını tasvir eden ve ona yeni anlamlar katan yardımcı fiillerin eklenerek yeterlik, tezlik, süreklilik, yaklaşma ve uzaklaşma fiillerinin oluştuğunu söyler. Korkmaz dördüncü gruptaki fiillerin isim ya da isim soylu bir

⁷² Alan yazında birleşik fiil teriminin sorunlu olduğunu belirten araştırmacılar bulunmaktadır. Nitekim Gedizli yardımcı fiil yapılı olan ama fiil işlevinde kullanılmayan, kelime grupları, birleşik fiil, ek fiil ve tasvir fiil gibi adlandırmaların da gözden geçirilmesi gerektiğini *isim+fiil* ve *fiil+fiil* yapısını birleşik fiiller başlığı altında göstermenin çelişkili olduğunu birleşik fiil adlandırmasının iki unsurun da fiil olmasını gerekli kıldığını, yardımcı fiil işlevli yapıların temel işlevi göz önünde bulundurularak bir adlandırma yapılmasına ihtiyaç olduğunu belirtir (Gedizli 2013).

ya da birden çok kelimenin bir ana fiil ile birleşerek anlam kayması ve kalıplaşmasına uğrayarak oluştuklarını bunların da anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller olarak adlandırıldığını belirtir (Korkmaz 2009: 150-157). Gencan birleşik fiilleri kurallı, anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş fiiller olarak üçe ayırır. Kurallı birleşik fiilleri özel birleşik fiiller ve yardımcı eylemlerle yapılmış birleşik fiiller olarak ikiye ayırıp özel birleşik eylemlerin yeterlik, tezlik, sürerlik, isteklenme ve yaklaşma olarak beş çeşidinin olduğunu aktarır. Yardımcı eylemlerle de birleşik fiil yapılabileceğini bu durumda isim soylu sözcüklere *et-*, *ol-*, *eyle-ve kıl-* fiillerinin getirildiğini belirterek söz konusu fiillere örnekler verir (Gencan 2001: 340).

Ediskun, birleşik fiilleri ikiye ayırır. Bunlardan birincisi iki ya da daha çok fiilden oluşan birleşik fiillerdedir, ikincisi ise bir ortaç ve *ol*-fiiliyle kurulmuş başlama bitirme ve davranma ifade eden birleşik fiillerdir. Ediskun *yapmacık fiilleri* adını verdiği grupta yapıldığı hâlde yapılmamış gibi bir davranış ifade eden fiilleri anlatır. Bu fiillerin altı şekilde yapılabileceğini belirtir: a) temel fiile *-mİş* biçimbirimi eklendikten sonra *dur-*, *görün* tasvir fiillerinin geldiğini söyleyerek şu örnekleri verir: *anlamamış görün-* b) *-mİşİktAn* biçimbirimiyle kullanılan *gel-* tasvir fiili c) *-mAzİlğA* birleşik eki eklendikten sonra *vur-* tasvir fiiliyle d) *-mAzİktAn gel-* yapısıyla e) *-mİşİlğA vur* yapısıyla yapılabileceğini belirtir (Ediskun 2017: 238).

Alan yazındaki tanımlara bakılarak birleşik fiillerin birkaç çeşidi olduğu tespit edilmektedir. Alan yazında *Fiil+zaman eki+ol-/bulun-*, *isim+isim*, *isim+fiil* birleşmelerinin perifrastik terimi ile karşılandığı görülmektedir. Örneğin Nazarov, *ol-* fiilinin *-mİş/ (geçmiş zaman)*, */-(y)AcAK/*, */-(y)İcİ/ (gelecek zaman)*, */-İr /*, */-mA-z* sıfat fiil eklerini alarak fiilin perifrastik, yani dolaylamalı şekli olduğundan bahseder (Nazarov 2005: 86). Erdem Türkmen Türkçesinde istek eki temelinde kurulan katmerli birleşik yapılarda *bol-* fiilinin perifrastik özellik gösterdiğinden bahseder (Erdem 2019). Karabeyoğlu'nun çalışmasında ise isim+ *fiil* yapıları perifrastik çiftler olarak adlandırılır. Karabeyoğlu çalışmasında *sintetik (eklemeli)* ve *perifrastik (analitik, tasvirî, dolaylı)* yapılardan bahseder. Buna göre adların bir hareket kavramı olarak ifadesinde kullanılan iki ayrı yol olup birincisi Türkçede adlardan fiil türeten *+A*, *+İA* gibi ekler vasıtasıyla, ikincisi *ad + fiil* birleşmesi şeklinde birden fazla kelimenin birleşik yapı kazanmasıyla oluşur. (Karabeyoğlu

2009: 1312). Bu konuyla ilgili olarak Ragimov ve Aslanov *gamçıla-*, *şillele-* tipindeki fiillerden bahsederken Azerbaycan dilindeki *gamçıla-* tipindeki yapıların *gamçı vur-* tipindeki analitik yapılardan farklı olarak bir defalık hareketi değil, birden çok defa olan bir hareketi bildirdiğini buna sebep olan unsurun *-la* biçimbirimi olduğunu aktarır (Ragimov ve Aslanov 1964: 153).

Bu anlamların dışında *Perifrastik* kelimesi alan yazında anlam bilim içerisinde de değerlendirilebilecek bir anlama sahiptir. Örneğin; İmer vd. *perifrastik* terimini *dolaylama* olarak aktararak söz konusu terimin tek sözcükle ya da çekim ekleriyle belirtilebilecek bir kavramı birden çok sözcükle anlatma şeklinde açıklayarak *mükemmel* yerine *çok çok güzel* denilmesini örnek olarak gösterir (İmer vd. 2011: 100). Vardar da terimi aynı şekilde tanımladıktan sonra *kısrak* kelimesinin yerine *dişi at* tamlamasını kullanmayı örnek gösterir (Vardar 2007: 81). Söz konusu durum yabancı kaynaklarda da örneğin Payne’de, dillerin iletişim için leksikal, morfolojik ve perifrastik yapıları kullandığı belirtilerek perifrastik yapılara *cause to die* örneğini verilir (Payne 1997: 10-11). Dolayısıyla bu tanımlarda terimin anlamı sözcük düzeyinde kalmış, dil bilgisel bir kategoriden bahsedilmemiştir.

Bulut, perifrastik terimini dil bilgisel bir kategorinin ismi olarak incelemiş, *perifrastik* teriminin Yunancadan Latinceye geçmiş olan, *dolaylı* anlamına gelen *peri+phrasein* sözcüğünden türediğini aktarır. Bulut’ta, daha çok edebiyat alanında kullanılan bu terimin, gramerde birden fazla sözcük birimin bir araya gelmesiyle oluşan ve tek bir dil bilgisel anlam yaratan yapılar için kullanılmıştır (Bulut 2014: 11). Zhao da benzer bir bilgi vererek dil bilgisel bir kategori veya ilişkiyi kodlamak için çekim veya yapım ekleri yerine, sözcük (content word) kullanılarak oluşan yapılara “*Dolaylamalı Yapı*” adı verildiğini belirtir. Zhao, *Tom’s* yanında *of Tom, bigger, more beautiful*, tamamlık görünüşü *to have done*, gelecek zaman *will do* yapılarını İngilizceden örnekendirir. Zhao, çalışmasında *-miş ol-* *-(y)AcAk ol-*, *-(A/I)r/-mAz ol-* gibi yapıları *Dolaylamalı Yapılar* başlığında inceler (Zhao 2008: 10).

Bulut, Tarihî Türkiye Türkçesinde *ol-* yardımcı fiiliyle kurulan birleşik yapıları inceleyerek bu yapılara *Perifrastik fiil* demektedir. Çalışmaya göre Türkçe eklemeli (sintetik) bir dil olduğu için kelime türetme ve kelimeler arası ilişki kurmada ekler kullanılır. Ancak bazı dillerde çekimde eklerden ziyade bağımsız sözcük birimler kullanılarak, bu dillerin dil bilgisel kategoriler açısından analitik yapıları diller olduğundan bahsedilir. Buna göre *analitik (çözümlemeli)*

yapılar, bağımlı biçimbirimlerle ifade edilebilecek dil bilgisel kategorilerin, bağımsız sözcükler kullanılarak sözdiziminde gösterilmesidir. Bulut’a göre Türkçe tipolojik olarak, sentetik (çekimi eklerle yapan) bir dil olmasına rağmen, bu dilde analitik yapılar da belli derecelerde görülür. Bu yapılar isim çekimlerinde görüldüğü gibi fiil çekimlerinde de görülür. Analitik yapılara dâhil edilen perifrastik yapılar ise, bağımlı biçimbirimlerle ifade edilecek yapıların, bağımsız biçimbirimlerle ifade edilerek karşılanmasını sağlayan birleşik çekim yapıları için kullanılmıştır (Bulut 2014: 1-3).

Alan yazında perifrastik yapıları inceleyen isimlerden biri Delice’dir. Delice, öbek fiil olarak adlandırdığı birleşik fiiller üzerine yaptığı çalışmasında *-mİş ol- /bulun-* yapılarını irade dışı yahut istem dışı geçmiş, *-AcAk ol-* yapısını ise olmayalı planlı geçmiş terimleriyle kiplik içerisinde değerlendirir ve şu sonuca varır (Delice 2002: 207):

Fiil		
Basit Fiil	Türemiş Fiil	Öbek Fiil
Fiil + Çatı Eki Kılışlama Oluşlama + Zaman ve Şekil Bildiren Kip ve Şahıs Kavramı	İsim+Yapım Eki = Fiil + Çatı Eki Kılışlama Oluşlama + Zaman ve Şekil Bildiren Kip ve Şahıs Kavramı	Fiil + Kiplik = 1. Kılınış Bildiren Zarf Fiil Eki+ Yardımcı Diil: -İp dur-, -İver-, -Akal- 2. Kılınış Bildiren Kip Eki + (Çekim Edatı)+ Yardımcı Diil: -mİş ol-, -Acak ol-, -Acak Gibi ol- + Zaman ve Şekil Bildiren Kip ve Şahıs Kavramı

Oysaki bu yapılarda kipliği veren işaretleyici başkadır. Delice’nin çalışması bu nedenle sorunludur. Perifrastik yapılarda zaman, görünüş ve kip kategorilerine değinen diğer bir çalışma Kornflit’e aittir. Kornflit, *ol-* ile kurulan yapıların *ana fiil+ zaman eki* şeklinde kurulduğunu belirtir. Bunun *-DI* ekiyle yapılamayacağını

ve bu yapılardaki zaman eklerinin artık fiilimsi olduğunu, *ol-* fiilinin ise zaman ve görünüş taşıyıcısı olarak işlev görebildiğini belirtir. Kornflit'e göre gelecek zamanın gerçek ve bitimli fiil ile kullanımında sadece zaman fonksiyonu vardır ancak görünüşsel ve kiplik değeri yoktur. Gelecek zaman sıfat fiil olarak kullanılıp yardımcı fiille eklendiğinde söz konusu durumları alabilir. Konflit bu duruma şu örneği verir: "*Hasan kapıyı açacak oldu*". Kornflit'e göre bu yapının tam manasını anlamak zordur. Bu yapı olayın olumsuz görünüşünü ya da gelecek zaman yapısında ana fiil tarafından gösterilen bir eylemi aktarıyor olabilir (Kornflit 1997: 341, 381). Kornflit'in cümlesinde *-AcAk oldu* yapısında *-AcAk* biçimbirimi görünüş, *-DI* biçimbirimi ise zaman aktarmaktadır.

Tatar Türkçesinde *al-*, *at-*, *bir-*, *cibär-*, *cit-*, *çık-*, *kal-*, *kit-*, *kuy-*, *töş-*, *bet-*, *uz-*, *üt-* fiilleriyle kurulan tasviri fiillerde bitmişlik görünüşünü inceleyen Şahan Güney, Rus gramerinde söz konusu fiillerin *perifrastik* ya da *analitik* olarak adlandırıldığından bahseder (Şahan Güney 2008: 126). Dolayısıyla Şahan Güney Tatar Türkçesinde *perifrastik* yapılarda bitmişlik görünüşünü incelemiştir.

Aslan Demir, Türkiye Türkçesinde *ol-* yardımcı fiilli yapıların zaman ve görünüş işlevlerini incelediği çalışmasında bu yapılara *perifrastik* denildiğinden bahseder (Aslan Demir 2012).

Alan yazında *perifrastik* yapılarda görünüş kategorisine değinen diğer bir çalışma Guzev'e aittir. Musaoğlu, Guzev'in çalışmasında *perifrastik yapıları* tekrar niteliğindeki birleşenlere zaman ekleri getirilerek oluşan ve eylemin belli yapılış şekillerini ifade eden fiil biçimleri olarak tanımlayıp Türk yazı dilleri ve lehçeleri içerisinde en çok Türkiye Türkçesinde kullanıldığını aktarır. Guzev'in Türkiye Türkçesinde görünüş kategorisinin hem hareketin yapılış tarzını hem de onun görünüş bildiren manalarının on beş şekilde ifade edebildiğinden, *perifrastik* fiillerin ise "*fiil+zaman eki+ol-/bulun-+zaman eki+şahıs eki*" şeklinde kurulduğundan söz eder (Musaoğlu 2017: 26-27).

2.5.1.1.9.1. –A/I/r bul-

Perifrastik fiiller *ol-*, *bul-* ve *bulun-* fiiliyle kurulabilir. Nazarov *fiil+zaman eki+bul* yapısıyla ilgili olarak *bul-* fiilinden türemiş olan *bulun-* fiilinin *ol-* yardımcı fiiline denk bir görevde kullanılabildiğini bu fiilin *ol-* gibi asıl fiil değeri taşıyabileceğini ayrıca isim ve isim soylu kelimelerle birlikte kullanıldığında yardımcı fiil vazifesi de üstlenebildiğini aktarır (Nazarov 2005: 88). Kalfa ise, kimi zaman *bul-* fiilinin anlatım sırasında söz tekrarına düşmemek için *ol-* fiiliyle birlikte eş anlamlı olarak kullanıldığını aktarır (Kalfa 2016: 99).

Bu çalışmada *fiil+zaman eki+bul-* yapıları geçici süreklilik kapsamında değerlendirilmiştir. Söz konusu duruma *bul-* fiilinin sözlük anlamı neden olmaktadır. Bu durumda *bul-* fiilinden önce gerçekleşen eylem *bul-* fiilindeki olayın gerçekleşmesiyle beraber sona ermiştir.

Roman ve hikâyelerden tespit edilen –A/I/r *bul-* yapısıyla kurulan örnekler şu şekildedir:

(1) *Gece eve geldiğimde Hasan Beyi beni **bekler buldum.*** (AVK: 25)

(2) *Salâhattin Bey ertesi gün vazifeye ancak öğleden sonra gidebildi. Yüzü hâlâ sarı ve tıraşlıydı. Evde Şahinde İle şiddetli bir kavga etmiş ve zihni büsbütün karışmıştı. Dairede avukat Hulusi Bey'i kendisini **bekler buldu.** Hazin hazin gülerek: "Görünmez kaza işte buna derler iki gözüm..." dedi.* (KY: 55)

2.5.1.1.9.2. –(I)yor bul-

Aşağıdaki örnekte geçici süreklilik görünüşünün birleşik fiillerden –(I)yor *bul-* yapısıyla kurulmuş örnekleri gösterilmiştir.

(1) *Zehra'yı bahçe kapısının yanında buldular. Sabahları olduğu gibi akşamları azat vaktinde de kapının yanında durur, çocukların kıyafetlerini muayene ederdi. Kiminin saçını düzeltir, kiminin kuşağını bağlar, kiminin kirlenmiş yüzünü mürekkeplenmiş parmaklarını yıkamağa gönderirdi. Hatta ayak üzerinde sökükle elbise, kopuk düğme diktiği de olurdu. Maarif Müdürüyle mebus, kapıdan girdikleri zaman onu bir dadı gibi yere çömelmiş, minimini bir ana sınıfı çocuğunun fotinini **bağlıyor buldular.*** (ACMK: 12)

2.5.1.1.10. Süreklilik Fiilleriyle Geçici Süreklilik Görünüşü

Süreklilik fiilleri tasvir fiilleri başlığı altında değerlendirilen yapılardır. Korkmaz'ın Gramer Terimleri Sözlüğü'nde *tasvir fiilinin (descriptive verb)* zarf fiil biçimindeki esas bir fiille bu esas fiildeki oluş ve kılışı tasvir niteliği taşıyan bir yardımcı fiilin özel bir anlam oluşturacak biçimde birleşip kaynaşması sonucunda oluştuğu belirtilir. Korkmaz bu yapılara örnek olarak yeterlik, süreklilik, tezlik ve yaklaşma fiillerini verir (Korkmaz 2010: 208-209).

Demir, birleşik fiillerin bilinen yapısının *fiil+zarf-fiil eki + yardımcı fiil* biçiminde olduğunu belirterek şu örnekleri verir: *bak-a dur-*, *şaş-ıp kal-* gibi. Bu tür birliklerde söz dizimi açısından birinci fiilin, ikinci fiile bağlı iken, anlam açısından ikinci fiil birinci fiile bağlı olduğunu söyler. Demir'e göre ikinci fiil, zarf fiil ekini de bünyesine alarak bir yapım eki gibi davranır ve asıl anlamıyla kendinden önceki fiilin içeriğini çeşitli açılardan değiştirir. Bu, aynı zamanda gramatikleşmenin, Türkçede sola doğru genişleyen söz diziminden sağa doğru genişleyen biçimbilgisine geçişin, bağımsız bir ögenin bağımlı hâle gelmesinin tipik bir aşamasıdır. Bu noktada Demir, Johanson'un zarf fiil parçaların işleviyle ilgili sınıflandırmasında dördüncü basamağa denk geldiğini hatırlatır. Bu basamakta, geleneksel terminolojide yardımcı fiil denilen temel parça, zarf fiil ekini de bünyesine alarak artık yüklem çekirdeğinin bir bölümüdür ve bir dil bilgisel işaretleyici olarak işlev görür: *-İp gel-* (Johanson 1995: 315 akt. Demir 2013: 389-390).

Demir, bu tür birleşiklerde araya başka cümle ögesi giremeyeceğini belirtir. Her iki ögesi de fiil olan birleşik fiiller, kendi anlamıyla kullanılan bir fiil ile geleneksel terminolojide *tasviri fiil* veya *yardımcı fiil* olarak adlandırılan, asıl anlamıyla kullanılan fiilin anlamını çeşitli açılardan dönüştüren, niteleyen bir fiilden meydana gelir; niteleyici fiil, asıl anlamıyla kullanılan fiilden sonra gelir. Kendisinden önceki zarf fiil ekini de bünyesine alır ve ek gibi davranır. Demir, konuyla ilgili Almanca ve İngilizce araştırmalarda bu tür fiiller için *postverb*, Türkçe kaynaklarda bunun çevirisi olan *art fiil* (Bacanlı 2009: 1, Gökçe 2007: 1-2) teriminin veya daha çok işlevin öne çıkarıldığı *ekleşik fiil* (Johanson 2007) teriminin de kullanıldığını belirtir. Türkiye Türkçesinde *dur-*, *gel-*, *git-*, *kal-*, *koy-*, *otur-*, *var-*, *ver-*, *yat-*, *yürü-* gibi az sayıda fiil ikinci fiil olarak kullanılabilir. Özel

bazı kullanımlarda, “*Adam bela olup çıktı*” örneğindeki *çık-* gibi sözlükleşmiş birlikler oluşturan başka fiilleri de buraya dâhil etmek mümkündür. Yeterlik fiili –*Abil-* ve yaklaşma fiili –*Ayaz-* da yapıcı buraya dâhil olduğunu söyler (Demir 2013: 390).

Bu çalışmada söz konusu yapılar geçici süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olarak değerlendirilmiştir:

2.5.1.1.10.1. Fiil+A kal- Yapısıyla Geçici Süreklilik Görünüşü

Kükey, *sürerlik fiili* başlığında sürerlik fiili diye adlandırılan bu özel birleşik fiilleri dildeki örneklerine göre iki bölümde inceleyip değerlendireceğinden bahseder. Bu iki bölüm şu şekildedir:

1. Anlam ve biçim yönünden sürerlik fiilleri (özel birleşik fiil). Ayrı yazılmaz.
2. Anlam yönünden sürerlik fiilleri. Ayrı yazılır. (Kükey 15-18).

Göksel ve Kerslake yardımcı bir fiilin tek başına kullanılamayacağını belirterek yardımcı fiillerin başka bir fiil veya isim ile gerçekleştiğini aktarır. Göksel ve Kerslake’e göre Türkçede üç tür yardımcı fiil vardır:

1. Bağlı yardımcıları: Bunlar - (y) *Abil*, - (y) *Iver*, - (y) *Ayaz*, - (y) *Adur*, - (y) *Akal*.
2. Serbest yardımcıları: Bunlar ol- (aynı zamanda kopula formlarından biridir), et-, *gel*, *dur-*, *kal-*, *düş-* *bulun-*, *eyle-* ve *buyur-* gibi fiillerdir.
3. Koşaçlardır (Göksel ve Kerslake 2005: 140).

Göksel ve Kerslake söz konusu yapıları şu şekilde örneklendirilmiştir:

- a) *Onlar [Hristiyan olmamaların a rağmen] yıllardır Noel’i kutla-yagel-mişlerdir. ‘They have been celebrating Christmas for years, [even though they aren’t Christians].’*
- b) *Sen yürüyedur, ben sana yetişirim. ‘You keep on walking, [and] I’ll catch you up*
- c) *[Söylediklerini duyunca] donakaldık. ‘We were stunned [when we heard what you said].*
- d) *Şan derslerine gid-ip dur-uyor ama şarkı söylediği yok. ‘S/he keeps going to singing lessons, but s/he doesn’t sing.’*

e) *Burada böylece otur-up kal-dı-k. 'We were just left sitting here.'* (Göksel ve Kerslake 2005: 141-142)

Çalışmada -A kal- yapısının +GEÇMİŞ zamanda süreklilik görünüşü ile kullanımı şu şekilde örneklendirilebilir:

(1) *Vardapet ikide bir delikanlıya dönüp hınzırca gülerek işlerinin ne kadar kolay olduğunu anlatıyordu. Bıkıp usanmadan kazıp sarkıt ve dikitlerle dolu sayısız mağaraya, kaynar suların gürüldediği hesaba gelmez yeraltı nehrine ve bir nice azman kertenkele iskeletine ulaşmışlardı. Ancak, en ufak fısıltının bile madeni duvarlarda gökgürültüsüne dönüştüğü bir mağaraya eriştiklerinde donakaldılar:...* (PKA: 84)

(2) *Bünyamin kırbacı atıp atının karnını topuklayarak hayvanı dörtmala koşturmaya başladı. Dertli ise, kendisini koruyan bu delikanlıyı, taban tepip Valide Camii'ne kadar izledi. Ancak burada soluğu kesilince, meçhul bir yere doğru at koşturan Bünyamin'in arkasından minnetle bakakaldı.* (PKA: 174)

(3) *Dehşet içinde ellerimi karnımda ağrıyan yere koydum ve öylece kalakaldım!* (GYÇ: 116)

İncelenen yapının –GEÇMİŞ zamanda süreklilik görünüşündeki örnekler aşağıda verilmiştir:

(1) *Bakakalırım giden geminin ardından;*

Atamam kendimi denize, dünya güzel;

Serde erkeklik var, ağlayamam. (OV: 108)

2.5.1.1.10.2. Fiil+A/I/r kal- Yapısıyla Geçici Süreklilik Görünüşü

Demir, birleşik fiillerin bir çeşidinin de çekimli fiil+yardımcı fiil yapıları olduğunu belirtir. Bu yapılarda birinci fiilden sonra gelen şekil yardımcı fiilden sonra gelen şeklin aynısıdır. Demir bu gruba örnek olarak *dolaştım durdum, kıpırdanır dururum* örneklerini verir. Yardımcı fiilden sonra gelen –A/I/rDI gibi karmaşık yapıdaysa kendi anlamıyla kullanılan fiilden sonra gelen ekin *bakar dururum* örneğinde olduğu gibi sadece birinci bölümü gelir. Demir bu yapılarda söz dizimi olarak iki ana cümle, anlam bakımından ise ikinci fiilin birinci fiilin gösterdiği oluşu tasvir eden bir durumda olduğunu belirtir (Demir 1994: 85).

Bu çalışmada Demir'in aktardığı durum -A/I/r kal- yapısında tespit edilmiştir. Söz konusu birleşik fiilinin geçici süreklilik görünüşünde kısa süre devam eden eylemi nitelediği görülmüştür. Söz konusu örnek şu şekilde verilebilir:

(1) *Hızır la İlyas ın buluştuğu an, biri mağrıptan, biri maşrıktan iki yıldız doğar, yıldızlar Hızır la İlyas ın buluştuğu yerin üstüne kayarak gelirler, tam Hızır la İlyas birbirlerinin elini tutarlarken onlar da birleşirler, tek bir yıldız olurlar. Hızır la İlyas ın üstüne ışık olup sağılırlar. Hızır la İlyas ın el ele tutuştuğu, yıldızların gökte birleştiği an dünyada her şey durur, akarsular kirp diye oldukları yerde donmuşçasına **durur kalırlar**, yeller esmez, denizler dalgalanmaz, yapraklar kıpırdamaz, damarlardaki kan akmaz, kuşlar uçmaz, arıların kanatları titremez. Her şey durur, hiç, hiçbir şey kıpırdamaz. Yıldızlar akamaz, ışıklar yürümez. Dünya bir an için ölür. Sonra her şey birden uyanır, dehşet bir yaşam patlar.* (BE: 17-18)

2.5.1.1.10.3. Fiil+DI kal- Yapısıyla Geçici Süreklilik Görünüşü

Çekimli fiille yapılabilen birleşik fiillerden biri de -DI kal- yapısıdır. Aşağıdaki örnekte +BİTMİŞ görünüşte kısa bir süre devam eden bir eylem nitelenmektedir. Söz konusu örneğin geçici süreklilik görünüşünde değerlendirilmesi gerekmektedir.

(1) *Kerem Ali kılıcı görünce orada, olduğu yerde **büyülendi kaldı**. Gözlerini böyle bir güzellikten ayıramadı. Bir baktı, bir daha baktı. Baktıkça bakıyordu. Evirip çevirip bakıyor, her bir yerine bir başka hayran kalıyordu.* (BE: 185)

2.5.1.1.10.4. Fiil+Ip kal- Yapısıyla Geçici Süreklilik

Sürerlik fiili olan aşağıdaki örnekte -Ip kal- yapısı geçici süreklilik görünüşündedir:

(1) *Duydum mu yoksa? Bir keresinde yukarıda bir gürültü olmuştu galiba; rüzgâr bir kapıyı çarptı sanmıştım. Fakat nasıl olur? Onun tavan arasına çıkmasından günlerce sonra duymuştum bu sesi. Ve ben günlerce bir köşeye **büzülüp kalmıştım**. Hiçbir yere çıkmamıştım.* (KB: 32)

2.5.1.1.11. Fiil+AsI gel- Yapısıyla Geçici Süreklilik Görünüşü

Gencan, isteklenme fiilleri başlığı altında –AsI ya da –AcAğI gel- yapısıyla öbekleşen bu fiillerin istek anlattığını belirtir (Gencan 2001: 346). Lewis söz konusu yapıları gelecek zaman anlamlı fiilimsiler içerisinde değerlendirir (Lewis 2000: 166-167). Korkmaz, –AsI biçimbiriminin çok sık kullanılmadığını Türkçede geçici sıfat ve isim olarak kullanılabildiğini ve bazı yapım ekleriyle genişlediğinden bahsettikten sonra biçimbirimin isim olarak kullanımını örneklendirir. Örneklerin birinde Çokum’dan şu cümleyi aktarır: “*Onlara gidesim gelirdi.*” (Korkmaz 2009: 979-980). Dolayısıyla Korkmaz’ın –AsI gel- yapısındaki –AsI’yı isim olarak gördüğü tespit edilmektedir.

Çalışmada isteklenme ekinin +GEÇMİŞ zamanda geçici süreklilik görünüşü bağlamında tespit edilen örnekleri şunlardır:

(1) *Üç ay, anası ayalım yüzünden dargın durduk, ama delikanlıya kahvede rastladıkça **kucaklayasım gelirdi.** Ayağa kalkar, sine sine kaçardı. Arkasından gülerdim. Söylemişler güldüğümü. Bir gün gelip elimi öpüverdi. O mesele de başka hikâye.* (SF: 78-79)

Aşağıdaki paragrafta ise isteklenme eki gezi yazısında örneklendirilmiştir:

(1) *Dionysos çoğu kez genç ve güzel bir delikanlı olarak gösterilir. Sözde onun öldüğünü görende keder kalmıyordu. Hatta insanın çıldırtıcı bir neşeyle **dans edesi geliyordu.** Ona yapılan bazı dualarda «Dionysos Dağlardan gel, bizlere yitirmiş olduğumuz eski gülüşlerimizi ver! » denirdi. Biribirlerini öldürmeye kalkışanlar, Dionysos'u o galip gülüşüyle görünce, sanki yaramazlık ederken yakalanan çocuklar gibi birbirinden utanırlarmış. (AE: 93)*

2.5.1.1.12. Hem... hem

Banguoğlu, ulama bağlamları adını verdiği bağlaçlar arasında *hem... hem* bağlacını saymaktadır (Banguoğlu 2004: 391). Gencan, eş görevli, sözcükleri ya da eşit düzeydeki cümleleri beraberlik, eşitlik ya da karşıtlık ilişkisi ile bağladığını belirtir (Gencan 2001: 513). Korkmaz ise öncelikle bağlacın etimolojinden bahsederek bağlacın Farsça kökenli olduğunu belirterek Gencan'ın da aktardığı gibi cümle ya da kelimeleri eşitlik, birliktelik ya da karşıtlık ilişkisiyle bağladığını belirtir. *Hem..hem de* şeklinde *de* bağlacıyla kullanımında anlamın güçlendirildiğine değinir (Korkmaz 2009: 1110). Ergin karşılaştırma edatları başlığında incelediği *hem... hem* bağlacının karşılaştırılan unsurların tamamını ifade etmek için kullanıldığını belirtir. Ergin de Korkmaz'da olduğu gibi *de* bağlacının kuvvetlendirme amacıyla kullanıldığını aktarır (Ergin 2005: 353-354). Lewis sadece İngilizce karşılığının *both.. and* olduğunu verir ancak isimlerle kullanımını örneklendirir (Lewis 2000: 208).

Hem... hem bağlacının süreklilik görünüşü işaretleyicileriyle beraber eş zamanlı olan olayları gösterdiği görülmektedir. Bu durumda söz konusu bağlaç geçici süreklilik görünüşünde anlamın belirginleşmesinde rol oynamaktadır. –(I)yor biçimbiriminin +GEÇMİŞ zamanda kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

(1) *Elindeki kirmeni **hem eğiriyor, hem geliyordu.*** (BE: 11)

(2) *Konuşmasından **hem hoşlanıyor, hem üzüliyordum.** Tam birlikte yola çıkarken, yalnız bırakılmış buluyordum kendimi. Hilmi'yle bu konularda konuşmaktan hoşlanmıyor değildim. Anlıyordu yazıdan. Edebiyatı, kitapları sevdiğini de sanıyordum, insafsızlıktı bu davranışı. O da üzgündü. Gözleri bile nemli nemliydi.* (SY: 132)

Aşağıdaki örneklerde ise –(I)yor biçimbirimi –GEÇMİŞ zamanda kullanılmıştır.

(1) *Şimdi deri kazıyıcısı Şehreminli Mehmet Ali ile **hem yürüyoruz, hem o anlatıyor:*** (SF: 85)

(2) *-Gene mi gebe?*

*- Öyle sanırım. **Hem ağlıyor, hem yalvarıyor, hem herifine sövüyor...** Senden de fena halde yılıyor...* (AVK: 151)

Şu örneklerde ise –A/I/r biçimbirimi ile *hem... hem* bağlacının birlikte kullanımı –GEÇMİŞ zamandadır:

(1) *Ben onun için bu Sakari'ye **hem kızarım, hem severim.** Bazı kör, bazı gözü açıktır domuzun. Hayırsız evlat gibi bir şeydir bu.* (SF: 80)

2.5.1.1.13. Bir taraftan ... bir taraftan da/ bir yandan... bir yandan da

bir taraftan... bir taraftan da ve *bir yandan... bir yandan da* bağlaçları eş zamanlı iki olayın gerçekleşme sürecinde kullanılmaktadır. Bu kullanımı ile *bir taraftan... bir taraftan da* ve *bir yandan... bir yandan da* bağlaçları süreklilik görünüşü işaretleyicileriyle geçici süreklilik kapsamında değerlendirilebilir.

Aşağıdaki örneklerde *bir taraftan... bir taraftan da* bağlacının geçici süreklilik görünüşü ile kullanımı görülmektedir:

(1) Mümtaz ***bir taraftan onu dinlerken, bir taraftan da Şeyh Galib'in üzerinde düşünüyordu.*** Kitabın ne planını, ne de yazdığı kısımları beğenmişti. Hepsini tekrar değiştirmek lazımdı. Hamlelerle değil, sağlam bir düşünce ile çalışmak istiyordu. Kanlıca koyunda, mehtap denize bir altın oluk gibi boşanırken, Nuran'a bunu anlattı. (H: 184)

(2) Güvercinlere yem serperken, ***bir taraftan avucunun içini adeta sıvayan ince tozun, uzviyetinin bir tarafında bir pencere kapanmış gibi kendisini sinirlendirmesine dikkat ediyor, bir taraftan da bunları düşünüyordu.*** Hayır, Allah'tan bir şey istemeyecekti artık. Onu kaderiyle veya ömrünün arızalarıyla karşılaştırmayacaktı. Çünkü istediği şey olmazsa kaybı iki misli olacaktı. (H: 44)

Aşağıdaki örneklerde *bir yandan ... bir yandan* yapısının geçici süreklilik görünüşü ile kullanımı bulunmaktadır:

(1) Teklifini yaparken hiçbir şey düşünmeyen Şerif bu kabul tarzından sonra heyecanlandı. ***Bir yandan kendisini ayıplıyor, bir yandan da içindeki esintilerden haz duyuyordu.*** (D: 64)

(2) Fakat bu güzel manzara çok sürmedi; ***bir yandan Bağlum sırtlarının arkasını karartan ve gölgeleri dalgalı bayırları koyulaştıran kara bulutlar ilerliyor, bir***

yandan da Etlik gerilerinden kopan bir toz fırtınası Akköprü'ye doğru koşuyordu. (ANM: 29)

2.5.2. Yan Cümlede Geçici Süreklilik Görünüşü

Çalışmada yan cümlede tespit edilen geçici süreklilik görünüşü fiilimsi ekleriyle görülmüştür. Söz konusu işaretleyiciler şu şekilde gösterilebilir:

2.5.2.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Geçici Süreklilik Görünüşü

İsim fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde tespit edilen geçici süreklilik görünüşü örnekleri şu şekilde verilebilir:

2.5.2.1.1. -mAk

-mAk biçimbirimi ile kurulan yan cümlede geçici süreklilik görünüşü örnekleri aşağıda verilmiştir:

(1) *Hikâye sonuna kadar Nuran'ın küçük gülümsemeleri, taaccüpleri arasında ciddiyetle devam eder, sonunda Nuran, ya şakayı olduğu yerde küçük bir dargınlıkla keser ve Mümtaz'a bazen saatlerce süren lezzetli bir üzüntünün ufkunu açar yahut oyuna o da katılırdı. Bütün bunları şimdi hatırlamak* **hazin** oluyordu. (H: 51)

2.5.2.1.2. -mAyA

-mAyA biçimbiriminin geçici süreklilik görünüşünde kurduğu örnekler şu şekilde verilebilir:

(1) *Durumun o kadar farkında değildim ki, arabanın çevresini kuşatan kalabalığın bana düşmanca bakan gözlerini fark etmiyor, onlardan birine derdimi anlatmaya çabalıyordum.* (KB: 119)

(2) *Otuzlarına yaklaşmış erkeklerin hiç belli etmeden yaklaşan az sonra seyrekleşecek saçları, kırışacak gözaltıları, çevresi genişleyecek belleri, katmerleşecek bakışları pusuda beklerken hâlâ taze bir gülümsemeyle gencecik karşında durmuş, beni seyre diyorsun. Öyle bakıyorsun ki, içimdeki bütün doğal enstrümanlar aynı anda birlikte çalmaya başlıyorlar.* (GYÇ: 29)

(3) *Müddeiumumi sağında ve biraz acemice ve korkak, atın üzerinde sallanıyor, bir türlü ateş almayan çakmağından sigarasını yakmaya uğraşıyordu.* (KY: 14)

2.5.2.1.3. –mAyI

-mAyI biçimbirimi ile kurulan yan cümlelerde eylemlerin kısa bir süre, geçici olarak devam ettiği görülmektedir. Söz konusu örnekler şu şekilde verilebilir:

(1) *Bu meseleye dair başka fikirlerim de vardır ya, **şimdilik** bunları kendime saklamayı daha **münasip buluyorum**. Mesela, aynı kuvvette, hatta aynı şanstaki bile beraberlik olmayan bir oyunda şanssızın nasıl hareket etmesi lazım geldiğini ben kendi kendime ispat ettiğim gibi anlatabilsem, sizlere de bir yardımım dokunmuş olurdu.* (SF: 16)

(1)'de yer alan “şimdilik” zaman zarfını Ediskun türemiş zaman zarfları altında inceleyerek söz konusu zarfın eylemin yapılışı için en uygun zamanı ya da süreyi gösterdiğini belirtir (Ediskun 2017: 275). Bu çalışmada “şimdilik” zarfı geçici süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olarak tespit edilmiştir.

2.5.2.1.4. –mAktA

-mAktA biçimbiriminin geçici süreklilik görünüşünde kurduğu yan cümlede konuşma anında geçici bir süre devam eden bir eylemin nitelendiği görülmektedir.

(1) - *"Senin, tanımadığım biri tarafından meçhul bir amaçla bana gönderildiğini düşünmeden edemiyorum" dedi, "Sanki söylediğin ve yaptığın her şey, sana o kişi tarafından öğretilmiş. Senin o silik şahsiyetinle sözlerin arasında bir **bağ kurmakta zorluk çekiyorum**. Hem küstahsın hem de alçakgönüllü. Hem güçsüzsün hem de ne olduğunu henüz bilemediğim bir üstünlük taşıyorsun".* (PKA: 151)

2.5.2.1.5. –mAklA

-mAklA isim fiiliyle kurulan yan cümlelerde geçici süreklilik görünüşü örnekleri şu şekilde verilebilir:

(1) *Siz böyle bir istek duymazsanız, kendi kendinizle hiçbir zaman iftihar etmeyin. Kim olursanız olun. İçimde Mercan Usta ile tanışmaktan duyacağım büyük gururun, büyük iftiharın belki biraz daha küçüğünü, **şu saatte** Mercan Usta'yı hiç tanımadan **anmakla duyuyorum**.* (SF: 161)

2.5.2.1.6. –mA+iyelik eki

-mA+ iyelik ekiyle kurulan isim cümleciklerinde konuşma anında kısa bir süre devam etmiş durumların nitelendiği görülmektedir. Söz konusu örnek şu şekilde verilebilir:

(1) *Eve gelince mektubunu verdiler. Nasıl sevindim bilsen. Hemen yazıyorum. Adresini bilseydim iki gün önce yazacaktım. Sen gideli bana bir şeyler oluyor. Kimselere açamıyorum. **Senin burada olmanı istiyorum**. Görüyorsun bencilim.* (AAD: 57)

2.5.2.1.7. –mA+iyelik eki +(n)A

-mA+iyelik eki+ (n)A yapısıyla kurulan geçici süreklilik görünüşü örneği şu şekilde verilebilir:

(1) *Ortalık toza bulanıyordu, iki bahçeyi ayıran çalılıklar tozdan sararıyordu; fakat bir hareket vardı, insan vardı. O sıralarda bunu önemsemiyordum tabii. Benim **bütün gün** onları **seyretmeme** biraz şaşıyorlardı.* (KB: 68)

2.5.2.1.8. –Dlk

-Dlk biçimbiriminin geçici süreklilik görünüşünde kurduğu örnek şu şekilde verilebilir:

(1) *Türk Düşüncesi çıktı, bir yıldır bekliyorduk. İyi, ilginç bir dergi olacağı benziyor. Doğrusu, daha okumadım içindeki yazıları. Ama birçok imzalar var, o adamlar **düşündüklerini, duyduklarını** anlatıyorlar, ilgilenmemek elimizde mi?* (G: 155)

2.5.2.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Geçici Süreklilik Görünüşü

Sıfat fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde geçici süreklilik görünüşünde tespit edilen işaretleyiciler aşağıda belirtilmiştir.

2.5.2.2.1. –An

-An biçimbiriminin geçici süreklilik görünüşündeki örneklerinde ön sınırı vurgulayan fiillerin kullanıldığı görülmektedir. Aşağıdaki örneklerde “*otur-*” ve “*oku-*” fiilleri konuşma anında nitelenen bir olayı işaretlemekte, dolayısıyla geçici süreklilik görünüşünde –An biçimbirimiyle yan cümle kurmaktadır.

(1) *Yanımda oturan 'çok önemli' bir adama karısının ne iş yaptığını soruyorum. Harika bir kahkaha patlatarak, 'sıkıldığını' söylüyor.* (GYÇ: 27)

(2) *Bahçede şezlonga uzanmış*

Kitap okuyan adam

Kaldırıyor arada başını kitaptan

Bir lastik hortumunun ışıldadığı tarhtaki

Menekşenin M'sine bakıyor yalnız -günün kapı aralığı mavidir-

O menekşe ki çiçek kavramından kurtulduğu için var

Adam ki sevgi kavramından kaçtığı için mutlu

Denizin bir adam boyu üstü gibi erinçli bir de. (GB: 79)

2.5.2.2.2. –Dİk

-Dİk sıfat fiil ekinin konuşma anında betimlenen olayları nitelediği yan cümlelerde geçici süreklilik görünüşündeki örnekleri şu şekilde verilebilir:

(1) *Bin bir hevesle **peşlerine takıldığım** tilki suratlı üçkâğıtçılar, pörtlek yüzlü ayyaşlar, ya da kararsız bir rüzgâr gibi beni oradan oraya sürükleyen düşük çeneli serseriler, herhangi bir suçun eşiğine yaklaştığımız sırada birdenbire meleğe dönüşüyorlar çünkü...*(BHH: 7)

(2) *Avucundaki elde bir "kalsam mı, çekilsem mi" savaşı vardı. **Durdukları yer** karanlıktı ama yoldan bir geçen olsa çekileceğini biliyordu. Kızın sırtını ağacın gövdesine dayayıp ona eğildi.* (AAD: 99)

2.5.2.2.3. –mAktA olduk+iyelik eki

-mAktA olduk+iyelik eki ile kurulan yan cümlelerde konuşma anında geçerli olan daha sonra bitmesi mümkün görünen eylemler aktarılmaktadır. Söz konusu geçici bir süreklilik örnekleri şu şekilde verilebilir:

(1) **Çıkarmakta olduğumuz** *Yürüyüş Dergisi* yayınlandığı sürece bizi daha da birbirimize yaklaştırmış oluyordu. Okulda dersim olduğu için, Beyazıt'ta buluşamadığımız günler, Karagömrük'te Rusçuk köftecisinde buluşur, bir şarap şişesi çevresinde geç vakitlere kadar konuşurduk. (SY: 42)

(2) Biraraya geldiğimiz zaman ortaklaşa konumuz, Cide'nin sorunlarıyla birlikte, kendi yazma, okuma sorunlarımız... Çok yararı oluyor benim için bu konuşmaların. **Yazmakta olduğum roman** için de güç veriyor. Konuşurken ilgilerini çeken anılarımı rahatça aktarıyorum kitabıma. (SY: 348)

(3) O yana yürüdü... Selam verip oracıktaki bir iskemleye çöken eski arkadaşının selamını isteksizce alan Hakkı Efendi, **kâğıt oynamakta olduğu** adama, boş ver, demek isteyen bir işaret yaptı. Eski gardiyan bunu görmedi, üşüyen vücudu kahvenin ılık havasında üst üste titredi. Sonra, yağlı parmaklarını ceketinin eteğiyle tekrardan sildi, gözlerini ovaladı. (ÇK: 67)

(4) Nuran bilhassa camii ve onun akşam saatlerindeki loşluğunu seviyordu. Mermer ve yıldız süslerin arasında kilim motifi ile işlenmiş saçaklara bayılıyordu. Bu gezintilerden dönüşlerinde Mümtaz'ı **yazmakta olduğu** Şeyh Galib için sıkıştırıyordu. Üçüncü Selim devrinin bu iç romanı kendisine ait birşey olacaktı. Mümtaz Hatice Sultan'la Beyhan Sultan'ın portrelerini Nuran'ı düşünerek çizmişti. Şimdi genç kadın müsvettelerdeki tasvirleri okurken adeta terzisinde model veya bir mağazada kumaş seçer gibi titiz oluyordu. (H: 169)

2.5.2.2.4. –mAktA olan

Ediskun, -mAktA olan yapılarının şimdide olan süreklilik anlattıklarını belirterek “İzmir’e gitmekte olan vapur” örneğini verir (Ediskun 2017: 243). -mAktA olan yapısıyla ile kurulan yan cümlelerde konuşma anında geçerli olan daha sonra bitmesi mümkün görünen eylemler aktarılmaktadır. –mAktA olan yapısıyla kurulan yan cümlelerin mAktA olduk+iyelik eki ile kurulan yapılardan farkı söz dizimidir. Söz konusu geçici bir süreklilik örnekleri şu şekilde verilebilir:

(1) *Sigarasını **dalgın dalgın içmekte olan** şarapçı aldırmadı.* (ÇK: 115)

(2) *Celâl'in on dokuz yaşındaki karısı Şadiye, rakı kokan loş odanın tek penceresi önünde oturmuş, çamurlu avluda **birtakım işler görmekte olan** komşu kadınlara bakıyordu.* (ÇK: 113)

(3) *Ama şimdi herkes gülüyordu. **Hakkını aramakta olan** yağız, kara bıyıklı adam da bir dakika etrafına bakındı. O da başladı gülmeye.* (SF: 213)

(4) ***Pişmekte olan çorbalar**, iki kişinin zor zaptedebileceği dev kepçelerle karıştırılırken yeniçeriler börklerinde taşıdıkları kaşıkları çıkarmış, ellerinde taslarla kazanların önünde bekliyorlardı.* (PKA: 71)

Denemelerden tespit edilen örnekler şunlardır:

(5) *Ağaç kabuğu dudaklarını örterken, o sırada oradan **geçmekte olan** bir yolcu, bir dalın öteki dalla konuşmakta olduğunu sandığı bir ağaç görür. «Bana mı öyle geliyor?» diye şaşıp durakalınca demincek işittiği insan sesinin, ağaçların rüzgârda fısıldayan yaprakları olduğunu anlar.* (AE: 72)

(6) *Dünyanın ilk lirik ozanı Theokritos'un Sicilyalı olduğu sanılır. Fakat ozan gençliğini İstanköy' de geçirdi, şiirlerini Güney Anadolu'nun Dorik lehçesinde yazdı. Zaten Güney Anadolu' da bir kayanın tepesinde bir kara keçi görünse, insan mutlaka, Theokritos'tan bir dize okuduğunu sanır. Tipik bir keçidir. Boynuzdan, sakaldan, yaramazlıktan oluşmuş gibidir. Yüzde yüz, yamacın mis gibi kokan kekiklerini **yemekte olan** sürünün titrek meleyişleri ve uzak mavilerde ötüyormuş gibi çınlayan çanları duyulur. Theokritos'un Anadolulu olduğunu göstermeye bu katlan bile yeter.* (AE: 113)

Çalışmada incelenen eserlerden biri de şiirlerdir. Şiirlerden alınan örnekler şu şekilde verilebilir:

(7) *Yalnız*

Hem kaptanı

Hem de tek yolcusudur

Batmakta olan gemisinin..

Onun için
Ne sonuncu ayrılabilir
Gemisinden,
Ne de ilkin. (YP: 117)

2.5.2.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Geçici Süreklilik Görünüşü

Çalışmada zarf fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde geçici süreklilik görünüşü işaretleyicileri aşağıda gösterilmiştir.

2.5.2.3.1. -A/I/r

-A/I/r biçimbiriminin zarf fiil olarak kullanımına Korkmaz'da rastlanmamıştır (Korkmaz 2009). Biçimbirimin geçici süreklilik görünüşündeki örnekleri şu şekilde gösterilebilir:

(1) *Kediye **bakar görünerek** yanımdaki kadına göz ucuyla **bakıyordum**. O da beni gözden geçiriyordu. Bir ara göz göze geliverdik. İskarpinin feci şekilde yamulmuş topukları, iri kıcı, bluzunun fazla açık göğsünden taşan iri, pörsük memelerine rağmen, gözbebekleri canlı, simsiyah iki yuvarlaktı. (ÇK: 109)*

(2) *Hüseyin Beyin her zaman yanında taşıdığı, kara kaplı üç büyük defter var; bu defterlerde bu on senelik davanın ne kadar arzuhalleri, layihaları, itirazları, hüküm suretleri, derkenarları, kararları, müzekkereleri, ne bileyim daha neleri varsa hepsi yazılmış. Hüseyin Bey birini **dinler görünce** bunları da okumaya **başlıyor**. Bu dava için ne sözler geçmiş ise bunların da hepsi hatırında. Bir yerini eğer unutursa biraz yukardan başlayıp onu da tamamlıyor. (AVK: 78)*

2.5.2.3.2. -DıĞI+iyelik eki sırada

Gencan, -DıĞI sırada yapısının -ken zarf fiil ekinin yerine kullanılabileceğini aktarır (Gencan 2001: 435). Banguoğlu, *Eş Zaman Fiilleri* başlığında değerlendirir detaylı bir açıklama vermez (Banguoğlu 2004: 434).

Aşağıdaki örneklerde söz konusu yapının geçici süreklilik görünüşündeki örnekleri bulunmaktadır.

(1) ve (2) numaralı örneklerde “*sırada*” kelimesiyle kurulan zarf fiil ekinin yan cümlede kurduğu geçici süreklilik görünüşü örneklendirilmiştir:

(1) *Bin bir hevesle peşlerine takıldığım tilki suratlı üçkâğıtçılar, pörtlek yüzlü ayyaşlar, ya da kararsız bir rüzgâr gibi beni oradan oraya sürükleyen düşük çeneli serseriler, herhangi bir suçun eşiğine **yaklaştığımız sırada** birdenbire meleğe dönüşüyorlar çünkü...*(BHH:7)

(2) *Mahmutpaşa'da **dolaştığı sırada**, ağlayan gülen, takla atan, amuda kalkan, ağzı salyalı beli zincirli deliler tarafından farkedildiği zaman artık sabah ezanları okunuyordu.* (PKA: 124)

2.5.2.3.3. -Ip

Şahin, -Ip zarf fiilini incelediği çalışmasında -Ip zarf fiiliyle tasvir fiili gibi işlev gören fiillerden bahseder. -Ip zarf fiilli yapılarda tasviri fiil izlenimini uyandıran fiiller *gel-*, *git-*, *dur-*, *kal-*, *bit-*, *geç-* gibi fiillerdir. Şahin çalışmasında *gülüp geçmek*, *dalıp gitmek*, *konuşup durmak*, *akıp gelmek*, *oturup kalmak* gibi yapıları inceler. -Ip ulacıyla kurulan ve tasvir özelliği taşıyan yapılarda *tezlik* (vermek), *Yaklaşma* (yazmak) ve *yeterlilik* (bilmek) fiilleri kullanılmadığını, bu fiillerin -Ip zarf fiiliyle kurulan birleşiklerde yapıya tasvir anlamlarını değil gerçek anlamlarıyla görev aldıklarını ünlü zarf fiilli tasviri fiillerde süreklilik fiillerinin ve tasvir fiilleri dışındaki fiillerin süreklilik ve biraz da tezlik bildirdiğini örneklendirir (Şahin 2002). Şahin’in çalışmasında *gülüp geçmek* yapısı dışındaki örneklerin tasvir olarak adlandırılabilceğini ancak *gülüp geçmek* yapısı üzerine düşünülmesi gerektiği görülmektedir.

-Ip zarf fiil ekiyle kurulan yan cümlelerde verilen geçici süreklilik görünüşü örnekleri çalışmada aşağıdaki gibi tespit edilmiştir:

(1) *Yörükler bekliyorlardı. Nereye gideceklerini bilmiyorlar, orada kalakalmışlar, ne yapacaklarını şaşırılmışlar, öyle **durup duruyorlardı.*** (BE: 115)

-Ip zarf fiil ekinin şu örneklerde kullanımı ise sürekliliğin ana fiilin sözlük anlamının katkısıyla sağlandığı görülmektedir. Söz konusu fiillere örnek olarak *dur-* ve *kal-* fiilleri verilebilir. Aşağıdaki örnekte *kal-* fiillerinin sözlük anlamı zarf cümlecığının sürekliliğini vurgulamaktadır:

(2) *Gündüzün, ama tam gündüzün oluyor bu iş*
Kirlerim, pis kokularım belliyken iyice
Soluyup dururken, birşeyler geçirirken aklımdan
Uzanıp kalıyorum ta pencerenin dibinde. (GB: 16)

2.5.2.3.4. -ken

Banguoğlu, -ken zarf fiilinin baş cümle fiilinin aynı zamana bağlı bir başka kılış içinde oluştuğunu belirtir (Banguoğlu 2004: 431). Ergin zarf fiil ekinin isimlere getirildiğini ve birleşik çekimli fiilleri oluşturduğunu belirterek hareket hâlinin yapıldığı sırayı bildirdiği için zaman ifade ettiğini söyler (Ergin 2005: 347)

Özmen -ken biçimbirimini incelediği çalışmasında -ken biçimbiriminin -r/-Ar, -rlAr, -ArlAr, -mAz, -mİş/-mUş, -mİşlAr/-mUşlAr, -yor ve -AcAk biçimbirimlerinin üzerine gelmesinin bu eklerin sıfat fiil mi yoksa kip eki mi olduğu konusunda tartışmalara neden olduğunu aktarır. Sıfat fiil olduğunu savunanların Gabain (1988: 120), Çagatay (1978: 221), Hatipoğlu (1974: 83), Hacılova (1970: 83), Yüce (1999: 74), Akkuş (1995: 262) olduğunu; kip olduğunu savunanların ise Deny (1941: 907), Ergin (1962: 327), Banguoğlu (1974: 481), Kononov (1956: 639-640), Tekin (2000: 186), Karamanlıoğlu (1994: 148), Gencan (2001: 428), Ercilasun (1984: 188), Korkmaz (2003: 1014), Abik (2006: 151-152) olduğunu belirtir. Özmen bu tartışmalarda -ken biçimbiriminin üzerine geldiği fiil unsurlarının sıfat fiil olduğunu düşündüğü aktarır (Özmen 2014: 26-28).

Çetintaş Yıldırım, -ken ulacının eklendiği yan cümle eylemi üzerinde kendinden önce zaman ve görünüş işlemcilerinin yer almasına izin veren tek zarf fiil olmasıyla ilginç bir görünüm sergilediğini aktarır. Bu zarf fiil yalın eylemler üzerine getirilemediğini belirtir ve şu örnekleri verir:

(1)a. * *Onu şehre in-ken gördüm.*

-ken sıklıkla aorist ile birlikte kullanılmaktadır.

(1)b. *Onu şehre in-er-ken gördüm.*

Çetintaş Yıldırım, bu zarf fiil ekinin diğer zaman ve görünüş ekleriyle birlikte de kullanılabildiğini ancak, bazı işlemcilerle birlikte kullanıldığında eş zamanlılık anlamını yitirdiğini söyler.

- (2) a. *Devlet yeni demiryolunu kur-ar-ken savaş çıktı.*
- b. *Devlet yeni demiryolunu kuru-yor-ken savaş çıktı.*
- c. * *Devlet yeni demiryolunu kur-du-yken savaş çıktı.*
- d. * *Devlet yeni demiryolunu kur-muş-ken savaş çıktı.*
- e. *Devlet yeni demiryolunu kur-acak-ken savaş çıktı.*

Çetintaş Yıldırım'a göre (2)a ve b ile gösterilen karmaşık cümlelerde aoristle ve + sürerlik anlatan *-lyor'la* birlikte kullanılan *-ken* ulacı kesinlikle eş zamanlılık anlatmaktadır. *-ken'in* [s-bitmişlik] anlatan *-DI* ile kullanılması ise kabul edilememektedir (Çetintaş Yıldırım 2005: 57).

Karadoğan, kılınış kategorisini incelediği çalışmasında biçimbirim ve biçimbirimin eklendiği fiillerin kılınışlarıyla ilgili detaylı yorumlarda bulunur. Buna göre şu durumları tespit etmiştir:

1. Son sınırı vurgulayan fiile *-ken* zarf fiil eki eklendiğinde son sınırı vurgulayan fiilli yapılarda zarf fiildeki olay gerçekleşmek üzereyken ancak henüz gerçekleşmeden ana fiildeki olay gerçekleşip tamamlanır: *“İçeri girerken elini cebinden çıkardı.”*
2. Son sınırı vurgulayan bir fiile *-ken* yapısı eklenince eğer zarf fiilin eklendiği fiilde ön sınırdaki olay vurgulanıyorsa önce ana fiildeki olay gerçekleşmeye başlar, daha sonra zarf fiilin eklediği fiilin ön sınırındaki birinci olay gerçekleşip tamamlanır ve sürekteki olay gerçekleşmeye başlar. Bundan sonra ana fiildeki olay ile zarf fiilin eklendiği fiilin süreğindeki olay birlikte gerçekleşir: *“Film biterken uyudu.”*
3. Sınır vurgulamayan bir fiile *-ken* zarf fiil eki eklendiğinde ana fiil sınır vurgulayan bir fiilse zarf fiilin eklendiği fiildeki olay gerçekleşmeye devam ederken ana fiildeki olay tamamlanır. Ana fiildeki olay tamamlandıktan sonra zarf fiilin eklendiği fiildeki olay devam eder: *“Çocuklar oynarken güneş battı.”*
4. Ana fiil ve zarf fiilin eklendiği fiil sınır vurgulamayan bir fiilse her iki fiil eş zamanlı gerçekleşir: *“Adam çay içerken terledi.”*

5. Sınır vurgulamayan fiile *-ken* eklendiğinde ana fiil ön sınırı vurgulayan bir fiilse her iki olay eş zamanlı olarak gerçekleşir. Ancak ana fiilin ön sınırındaki olayı vurgulanırsa zarf fiilin eklendiği fiildeki olay daha önce gerçekleşir: “*Müzik dinlerken yatakta yattı.*”
6. Ön sınırı vurgulayan bir fiile *-ken* ekleniyorsa ve ana fiil son sınırı vurgulayan bir fiilse zarf fiildeki birinci olay vurgulanıyorsa bu birinci olay gerçekleşmek üzereyken ana fiildeki olay tamamlanır. Ana fiildeki olay tamamlandıktan sonra da zarf fiilin eklendiği fiildeki birinci ve ikinci olay arka arkaya gerçekleşir. Ancak zarf fiilin eklendiği fiildeki ikinci olay vurgulanıyorsa atıf zamanından önce birinci olay tamamlanmış ikinci olay devam ederken ana fiildeki olay tamamlanmıştır. Ana fiildeki olay tamamlandıktan sonra zarf fiilin ikinci olayı gerçekleştirmeye devam etmektedir: “*Sandalyeye otururken televizyonu açtı. Sandalyede otururken televizyonu açtı.*”
7. Ön sınırı vurgulayan bir fiile *-ken* zarf fiili ekleniyorsa ve ana fiil sınır vurgulamayan bir fiilse zarf fiilin eklendiği fiilin birinci olayı vurgulanıyorsa ana fiildeki olay gerçekleşirken zarf fiildeki birinci olay tamamlanır ve ikinci olay gerçekleştirmeye başlar daha sonra ana fiildeki olay ile zarf fiildeki ikinci olay birlikte gerçekleşir. Karadoğan bu durumda ana fiilin çoğunlukla *-Ir, -(I)yor* veya *-A/I/rdI, -(I)yordu* şeklinde çekimlendiğini belirtir: “*Yatağa yatarken babasını düşündü/düşünüyordu.*”
8. Karadoğan, ön sınırı vurgulayan bir fiile *-ken* eki eklenip ana fiil de ön sınırı vurgulayan bir fiil olursa dört farklı durumdan söz edilebileceğini belirterek bu durumları şu şekilde açıklar:
 1. Hem zarf fiilin eklendiği fiil hem de ana fiilin ön sınırındaki olay vurgulayabilir. Bu durumda her iki fiilin ön sınırındaki ve sürelerindeki olaylar eş zamanlı gerçekleşir.
 2. Hem zarf fiilin eklendiği fiilin hem de ana fiilin sürekteki olayı vurgulayabilir. Böyle bir durumda her iki fiilin ön sınırındaki olay atıf zamanından önce gerçekleşip tamamlanır ve atıf zamanında her iki fiilin sürekteki olayı eş zamanlı gerçekleşir.
 3. Zarf fiilin eklendiği fiilin ön sınırındaki olayı, ana fiilin sürekteki olayı vurgulanabilir. Bu durumda ana fiilin ön sınırındaki olay atıf zamanından önce gerçekleşip tamamlanmış ve sürekteki olay gerçekleştirmeye başlamıştır. Sürekteki olay devam ederken atıf zamanında zarf fiilin

eklendiği fiilin ön sınırındaki olay gerçekleşip tamamlanır ve sürekteki olay gerçekleşmeye başlar. Bu noktadan sonra ana fiilin süreğindeki olay ile zarf fiilin eklendiği fiilin süreğindeki olay birlikte gerçekleşir.

4. Zarf fiilin eklendiği fiilin süreğindeki olay, ana fiilin ön sınırındaki olay vurgulanabilir. Bu durumda atıf zamanından önce zarf fiilin eklendiği fiilin ön sınırındaki olay gerçekleşip tamamlanır ve sürekteki olay gerçekleşmeye başlar. Sürekteki olay gerçekleşmeye devam ederken atıf zamanında ana fiilin ön sınırındaki olay gerçekleşip tamamlanır. Bu noktadan sonra zarf fiilin eklendiği fiilin süreğindeki olay ile ana fiilin süreğindeki olay birlikte gerçekleşir (Karadoğan 2009: 113-124).

Bu çalışmada –ken zarf fiil eki süreklilik görünüşü kapsamında değerlendirilerek şu örnekler tespit edilmiştir:

(1) **Bunları konuşurken** odayı **düzeltiliyorduk**. Hizmetin çoğunu ben gördüm, o yalnız toz aldı. (AVK: 13)

(2) İnsan onu belki sever ama darılacak, azarlayacak diye de korkar. Ben onu ilk gördüğüm ve selamladığım zaman, nasıl anlatayım, sanki biraz çekindim, yanlış bir iş yapmış olmaktan korktum. **Şimdi yazarken de korkuyorum**: Benim bu yazdıklarımı okur, bunlar içinde kendisini tanır, sonra günün birinde karşıma çıkar da, "Sen benim için ne saçmalar yazmışsın? Yazacak başka şey bulamadın mı?" derse, ne derim? (AVK: 64)

(4) Köylüyse şaşırmıştı. Dehşetle büyüyen gözleriyle polise doğru **seğirtirken bağıırıyordu**: (ÇK: 75)

(5)Yolda **yürürlerken**, herkes, Fahriye'den ziyade Neriman'a **dikkat ediyordu**, fakat bu, Neriman'ın herkese ayrı ayrı dikkatinin karşılığından başka bir şey değildi. Kıyafetlere, yürüyüşlere, yüzlerdeki mânalara büyük bir tecessüsle bakan gözleri, herkesin alâkasını çelerek büyüyor, parlıyor ve daima canlı bakıyordu. (FH: 33)

Şu örneklerde ise yan cümledeki olay devam ederken ana fiildeki olayın +**BİTİMİŞ** görünüşünde olduğu görülmektedir:

(1) *Hüseyin Bey işinde köy ağalığı ile küçük memurluk da birbirine karışıyor. Ben Hüseyin Beyi **dinlerken** o vergi kâtiplerini, mal memurlarını, belediye azalarını sanki karşımda **gördüm**, Hüseyin Bey hesabına korktum.* (AVK: 78)

(2) *Biz ihtiyar kadınla **konusurken** Faika Hanım odasından çıktı, geldi, kapının kenarına **dayandı**, bizi dinlemeye başladı. Birbirimizi yeni görüyoruz, bir selam vermeliydi, bir söz söylemeliydi.* (AVK: 17)

2.5.2.3.5. –*DıktAn* sonra

Karadoğan Türkçede kılınış kategorisini incelediği çalışmasında bu yapıya yer vermiştir. Karadoğan –*DıktAn* sonra zarf fiilinin eklendiği fiillerin kılınış tiplerine göre olasılıkları göstermiştir. Buna göre; ön sınırı vurgulayan bir fiile –*DıktAn* sonra zarf fiili bağlandığında ana fiil son sınırı vurgulayan bir fiilse ana fiildeki olay zarf fiilin eklendiği fiildeki olaydan önce tamamlanır. Ancak aradaki zaman ilişkisi zarf fiilin eklendiği fiilin ön sınırdaki olayı mı yoksa sürekteki olayı mı vurgulamasına göre değişiklik gösterir. Zarf fiilin eklendiği fiilin ön sınırdaki olayı vurgulanırsa önce zarf fiildeki olay gerçekleşip tamamlanır daha sonra sürekteki olay gerçekleşirken ana fiildeki olay gerçekleşip tamamlanır. Ana fiildeki olay tamamlandıktan sonra da zarf fiilin süreğindeki olay gerçekleşmeye devam eder. Eğer zarf fiilin eklendiği fiilin süreğindeki olay vurgulanırsa atıf zamanından önce ön sınırdaki olay gerçekleşip tamamlanır ve sürekteki olay gerçekleşmeye başlar. Atıf zamanında sürekteki olay gerçekleşirken ana fiildeki olay gerçekleşip tamamlanır. Ana fiildeki olay tamamlandıktan sonra da zarf fiilin eklendiği fiilin süreğindeki olay gerçekleşmeye devam eder (Karadoğan 2009: 145-146).

Karadoğan'ın çalışmasına göre ön sınırı vurgulayan bir fiile –*DıktAn* sonra zarf fiili bağlandığında ana fiil sınır vurgulamayan bir fiilse zarf fiilin eklendiği fiilin ön sınırındaki olay vurgulanırsa önce zarf fiilin eklendiği fiilin ön sınırındaki olay gerçekleşip tamamlanır, daha sonra sürekteki olayla aynı zamanda ana fiildeki olay gerçekleşir. Zarf fiilin eklendiği fiilin süreğindeki olay vurgulanırsa ön sınırdaki olay atıf zamanından önce gerçekleşip tamamlanır ve sürekteki olay gerçekleşmeye başlar. Atıf zamanında sürekteki olay gerçekleşirken bir noktada ana fiildeki olay da gerçekleşmeye başlar. Bu noktadan sonra da ön sınırdaki ve sürekteki olay birlikte gerçekleşir (Karadoğan 2009: 147). Ön sınırı vurgulayan

bir fiile –*DıktAn sonra* zarf fiili bağlandığında ana fiil de ön sınırı vurgulayan bir fiilse zarf fiilin eklendiği fiil ön sınırdaki olayı vurguluyorsa önce bu olay gerçekleşip tamamlanır daha sonra zarf fiilin eklendiği fiilin süreğindeki olay gerçekleşirken aynı zamanda ana fiilin ön sınırındaki olay gerçekleşip tamamlanır ve sürekteki olay peş peşe gerçekleşmeye başlar. Zarf fiilin eklendiği fiilde sürekteki olay vurgulanıyorsa atıf zamanından önce zarf fiilin eklendiği fiilin ön sınırındaki olay gerçekleşip tamamlanır ve sürekteki olay gerçekleşmeye başlar. Atıf zamanında sürekteki olay gerçekleşmeye devam ederken bir noktada ana fiilin ön sınırındaki olay gerçekleşip tamamlanır ve sürekteki olay gerçekleşmeye başlar (Karadoğan 2009: 148-149).

Bu çalışmada söz konusu biçimbirim geçici süreklilik görünüşünde incelenmiştir. Ancak fiillerin kılınışlarının da önemli olduğu görülmüştür.

(1) *Keçe çizmeleriyle çamurlara bata çıka ilerleyen yeniçerilerin gönülsüzlükleri suratlarından okunuyordu. Üç gün boyunca kuzeye ilerledikten sonra çamuru arar oldular, çünkü toprak donmuştu.* (PKA: 70)

2.5.2.3.6. –ArAk

-ArAk biçimbiriminin Aydemir tarafından intraterminal (sınırlar arası) görünüş aktardığı daha önce belirtilmişti (Aydemir 2010: 68).

Bu çalışmada süreklilik görünüşünün de derecelendirilebileceği gösterilmiştir. Söz konusu biçimbirimin geçici süreklilik görünüşündeki örnekleri şu şekilde verilebilir:

(1) *Sonra o Rum kızını öptüm. Harbiye'ye yakın caddenin ortası tenhaydı. İki kişiydiler; kol kola gülüşerek geliyorlardı. Yanımdan geçerlerken benden yana olanı tuttum, öptüm.* (AAD: 10)

(2) *Simit yiyerek yürüyor. Tek tük geçenler dönüp ona bakıyorlar. "Kılığı düzgün bir adamın sokakta simit yemesi yasaktır. Bütün yasaklar gibi bunun da bir kaçamak yolu yok mu? Simidi kır, cebine sok. Tek elinle bir lokma koparıp, kimseye sezdirmeden ağzına at.* (AAD: 13)

(3) *Nisanın sonunda, balık tutabilmek için hâlâ gölü burguyla delip, uzun buz koridorundan oltamızı balıklara uzatmamız gerekiyordu. Güneşi bekliyoruz... Tek balık bile gelmeyen oltalarımızı toplayıp, gölün üzerinde ateş yakıyoruz. Dal*

*parçalarına taktığımız sosislerimizi içten içe çözülen derin buz kütlelerinin deprem çığlıklarını **dinleyerek**, göl üzerindeki ateşimizde **kızartıyoruz**. Bütün kaz tüyü anarak, su geçirmez renkli çizmeler ve eldivenlere rağmen üşüyerek yiyoruz mis gibi kızarmış 'makkara'larımızı. (GYÇ: 22)*

*(4) Altındış'le ötekiler **gülerek bakıyorlardı**. Olsa belki verirlerdi ama onlarda da yoktu. Sonra, ne diye sallamıştı Allah kitaplı küfür? Bilmiyor muydu Hasan Ağabey'in şakası olmadığını? (ÇK: 11)*

2.6. YAKLAŞMA SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Yaklaşma süreklilik görünüşünde, görünüş işaretleyicileri benzerlik ya da yakınlık anlatan ifadelerle kullanılmaktadır. Bu anlamı belirginleştiren “*gibi, sanki*” gibi işaretleyiciler olmakla beraber fiilin sözlük anlamı da olabilir. Yaklaşma süreklilik görünüşü işaretleyicileri ana cümlede ve yan cümlede aşağıdaki gibi tespit edilmiştir:

2.6.1. Ana Cümlede Yaklaşma Süreklilik Görünüşü

Yaklaşma süreklilik görünüşünde, görünüş işaretleyicileri benzerlik ya da yakınlık anlatan ifadelerle kullanılmaktadır. Bu anlamı belirginleştiren “*gibi, sanki*” gibi işaretleyiciler olmakla beraber fiilin sözlük anlamı da olabilir. Yaklaşma süreklilik ifadeleri şu şekilde örneklendirilebilir.

(1) *Birden kafasında Güler'in yüzünü gördü. Kız ona **benziyordu**. Gözleri mavi, burnu güzel olsa daha da benzeyecekti. Çekildi. Ayrılır ayrılmaz oradan kaçır gibi uzaklaştı. Köşeyi dönünce elinin tersiyle dudaklarını sildi; kokladı. Ruj kokuyordu. Sevmedi. Tükürdü. Bir sigara yaktı. Kıyıya yakın sokaklarda insanlar görüyordu. Çoğu kadındı. Salıncaklı iskemlelerde sallanıyorlar; evlerden çıkıyorlar, evlere giriyorlardı. Dünyada gereğinden çok kadın vardı.* (AAD: 99)

(2) *Bertan'ın ne seninki kadar atletik bir bedeni, uzun boyu, ne renkli gözleri, ne de pürüzsüz bebek cildi var. Yaşını da tam olarak bilmiyorum. Benden biraz yaşlı **sanıyorum**. Belki de yaşıtım? Bu konuları hiç konuşmadık ki... Ama Bertan senin kadar genç değil...* (GYÇ: 24)

Gezi yazılarında tespit edilen örnekler ise şu şekildedir:

(1) *Epeyce terlemeye, solumaya mal olacak, ama değer. Çünkü o tepeden hem Hacıkadın'ın başka bir yüzünü hem de daha görmediğim birçok şeyi ve yeri, hele çok hoşlandığım bu dalgalı arazide **sanki** birbirinden çıkan tepeciklerin yavaşça, yumuşakça birbirlerine eklenişlerini **görürüm...** Haydi! Tepeye tırmanmaya başladım.* (ANM: 27)

Günlüklerde tespit edilen örnekler ise şunlardır:

(1) *Piknik, yine başta. **Sanıyorum** insanlar uzun süre birarada olmamak için, bağımsız kalıp şöyle bir merhabalaşmak için **seçiyorlar** Piknik'i. Bir yerden gelip bir yere giderken. O arada. (BUN: 35)*

Tiyatro metinlerindeki yaklaşma süreklilik görünüşü örnekleri şu şekilde verilebilir:

(1) *ZİLHA - Şu yürüyüşe bak. Kulağına kar suyu kaçmış **yengeç gibi vampiri vampiri gidiyor.***

ALİ - O solucan Bülent Bey seni metresi tutuyormuş kahbe. Bu da mı yalan. Bohçacı Resmiye söyledi. (KAD: 84)

(2) ***HAMİYET:** Aaaayyy! Yetişin dostlaaar! Yeter, yeeteeer! (Sessizlik) :*

***NİLGÜN:** Burada bir ölü var. (Sessizlik)*

UĞUR:** Evet. Aşkım öldü bugün. (FAZİLET e) Kızınızı sevdiğimi **sanıyordum.

***FAZİLET:** Öyle miydi?*

***UĞUR:** Artık sanmıyorum.*

***NİLGÜN:** Ölen yalnızca Uğur'un aşkı değil. (DKB: 78)*

Mektuplardan tespit edilen yaklaşma süreklilik örneği ise biraz daha farklıdır:

(1) *Şişli'de, okmeydanı dolmuşlarının kalktığı yerde, salaş bir kahvehanede yazıyorum sana bunları. Coca cola içtim. Sigara içtim. Az sonra sana koşacağım. Bir çeşmeye **koşar gibi koşuyorum sana.** Anlasana! (OGM: 41)*

Aşağıdaki örnek ise şiir türünden seçilmiştir:

(1) *Sokağın bitiminde dönüp arkama baktım*

Her şey nasıldı diye

Sundurma hazin

Çarşı kararsız

Düzlerde yarlarda tepelerde

Kurtlar, tavşanlar, yılanlar erimekte

*Herkes dünyayı bir yanından **onarıyor sanki***

Meltem belli belirsiz bir şeyleri kıpırdatıyor

Gözümü kapatıp baktığımda

Sudur gün. (GB: 44)

2.6.1.1.Yaklaşma Süreklilik Görünüşünde İşaretleyiciler

Yaklaşma süreklilik görünüşünde tespit edilen işaretleyiciler aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

2.6.1.1.1. –(I)yor

-(I)yor süreklilik görünüşü işaretleyicisinin –*GEÇMİŞ* zamanda yaklaşma süreklilik görünüşündeki örnekleri şu şekilde verilebilir:

(1) - *Yok canım, siz kocakarı mısınız?*

- *Kocakarı ya, baksanıza mihnet bizi neye döndürdü? Benim akranım hanımları görseniz şaşarsınız. Vallahi daha **taze kız gibi duruyorlar**. Rahmetli sağ olsaydı ben de böyle olmazdım ya...* (AVK: 16)

(2) *Sedire oturup radyoyu açtım. Piyano dinlemek istiyordum ama yoktu. **Sanki bütün dünya** konuşuyor, dans ediyor, **operaya gidiyordu**.* (AAD: 11)

(3) *(Babam da, çok bayağı meselelerde, buna benzer görüşler ileri sürerdi: Mesela diş fırçasını yıkadıktan sonra lavabonun kenarına vurarak sularını silkmeyi ilk önce o akıl etmiş. Bu yüzden misafirler, benim için, maşallah **tıpkı babasına benziyor** dedikleri zaman çok sinirleniyordum.)* (KB: 63)

2.6.1.1.2. –A/I/r

-A/I/r süreklilik görünüşü işaretleyicisinin –*GEÇMİŞ* zamanda yaklaşma süreklilik görünüşündeki örnekleri şu şekilde verilebilir:

(1) *"Oğlum Thomas şimdi tam on dokuz yaşında. Yan yana gelince ikiz kardeş kadar **benzeriz**. Karım olan kızcağızıysa on sekiz yıldır hiç görmedim. Bebeği kucağıma bırakıp, çok zengin olduğunu sandığı bir Amerikalıyla kaçtı. Emzirmek dışında, oğlumun her ihtiyacını ben karşıladım. Tabii babaannem çok yardımcı oldu bana... Thomas iyi bir üniversitede okuyor şimdi ve kendi yaşamını kurdu sayılır."* (GYÇ: 13)

(2) "Bizim buraya her gün birçok genç gelir. İki hikâye yazan, bir derme çatma roman bitiren kendini yazar **sanır**. Vaktim olduğunca onlara bir ağabey gibi öğütler veririm. Kolay mı yazar olmak, derim. Kolay mı? Efendim? (GYÇ: 53-54)

(3) Herodotos, her işittiğine inanan, eleştirme, karşılaştırma ve inceleme güçlerinden yoksun bir safdil **sayılır**. Oysa hiç de öyle değildi. Örneğin Homeros'un deyişine göre dünyanın o zamanlar bilinen yerlerinin bir okyanusla çevrili olduğu sanılırdı. Herodotos, «Ben bu iddiaya gülümserim!» der. Bunu söylemekle Homeros ve Hesiodos gibi kutsal sayılan otoritelere meydan okuyor demektir. (AE: 18-19)

2.6.1.1.3. –(I)yormuş

–(I)yor süreklilik görünüşü işaretleyicisinin –mİş biçimbirimi ile yaklaşma süreklilik görünüşündeki örneği aşağıdaki gibidir:

(1) Bir söylentiye göre, Argo adlı gemideki Altın Post denizcileri, ilk önce, bu çatışan kayaların arasından bir kumru uçurmuşlar. Kumru geçebilirse kendilerinin de geçebileceklerini **sanıyorlarmış**. Kumru, kuyruğunun en uç tüylerini kayaların arasında bırakarak geçmiş. Onlar da kumrunun ardı sıra küreklere dayanarak yallah diye Karadeniz'e (o zaman bu denize Hoyrat deniz denirdi) fırlamışlar. (AE: 36)

2.6.1.1.4. –(I)yordu

–(I)yor süreklilik görünüşü işaretleyicisinin +GEÇMİŞ zamanda yaklaşma süreklilik görünüşündeki örnekleri şu şekilde verilebilir:

(1) Karın lapa lapa yağdığı bir gün, trenimiz bir yaylanın yüzünde, karlara gömülü kaldı. Herkes indi. Biz de indik. Lokomotif yorgun yorgun fişliyordu, bacasından hafif bir duman, kar, gökten ve **yerden saldırıyordu âdeta**. (BE: 15-16)

(2) Genç kız şaşırmıştı. Yanında bir şey anlamadan duran Meliha'ya bakıyor, sonra başını etrafına çevirerek **güya birini arıyordu**. Bu tereddüdü pek az sürdü. Hemen kendini topladı. Arkadaşına: "Sen yiye dur, ben bakayım... Yusuf Ağabeyim gelmiş, babama bir şey mi oldu acaba?" dedi. (KY: 127)

(3) Sağa, sola, çok yakınlara ateş, korku saçan şimşeklerden sonra işitilen korkunç gürlemeler durmadan artıyor, nur topu damlalar sıklaşıyordu. Ben de onlara adım uyduruyor, **âdeta koşuyordum**. Boş bağ evine yaklaşırken, damlalar

uzamaya, ip sicim olmaya başladılar. Toprak ıslanıyor, ıslandıkça kararıyor ve havaya güzel bir koku yayılıyordu. Oh! Bu ne hoş, ne rahmani bir koku idi! Bu cennet kokusu, toprak kokusu idi. (ANM: 30)

2.6.1.1.5.-A/I/rdI

-A/I/r süreklilik görünüşü işaretleyicisinin +GEÇMİŞ zamanda yaklaşma süreklilik görünüşündeki örnekleri şu şekilde verilebilir:

(1) *Pavili Dayı'nın gülüşü korkunçtu. Pavli Dayı gülmezdi, Pavli Dayı **sanki ağlardı**. Onunla ahabalık ettiğime kızan babaannem, "Pis, bitli, gâvur" derdi.* (BE: 14)

2.6.1.1.6. -DI

-DI +BİTMİŞ görünüş işaretleyicisinin yaklaşma süreklilik görünüşünde kullanımında "sanki" işaretleyicisinin rol oynadığı görülmektedir:

(1) *Barba Vasili, sandalın kışındaki koltuğu suya bıraktı. Gözü iptе, küreklere asıldı. On dakika sonra arkamızdaki adayı da göremez olduk. Sis gitgide bastırıyordu. Uzaktan uzağa vapur sesleri sağımızdan mı gelir, solumuzdan mı? Yakınlarda, pek yakınımızda bir hışırtı da duyar gibi olduk. Hiçbir şey göremedik ama. Bir vapur **sanki burnumuzda gibi acı acı öttü**.* (SF: 157)

2.6.1.1.7. Fiilin Sözlük Anlamının Yaklaşma Süreklilik Görünüşüne Etkisi

Fiilin sözlük anlamıyla yaklaşma süreklilik görünüşünün işaretlendiği yapılarda görünüş işaretleyicisi olarak -(I)yor ve -A/I/r biçimbirimleri kullanılmakla beraber fiilin sözlük anlamı bir benzerlik, bir duruma yakınlık ifade etmektedir. Söz konusu duruma şu örnekler verilebilir:

(1) *Bana bunları anlattıktan sonra, bu hanımın biraz da gelinini çekiştireceğini **saniyordum**, yanılmışım!* (AVK: 15)

(2) *Amma güzel oluyorlar mı? Hepsi **maskaraya dönüyorlar**. Ben hiçbirini beğenmiyorum! Allanın bildiğini kuldan ne saklayayım. Bana sorsanız, ben artık kadın kalmadı, diyorum. Niçin mi? Şimdiki kadınların hepsi birer erkek Fatma! Sokak bunlar için, kalem bunlar için, tiyatro, sinema bunların. Gitmedikleri neresi var?* (AVK: 16-17)

(3) *Oo!.. İşte bir sarı çiğdem. Acep Ankaralı mı? Hayır, bu Creocus saturianus. Ankaralı'ya çok benzer, ama bunu ondan ancak alışkın gözler ayırt edebilir. Onun da halini, hatırını soruyorum ve Ankaralı'yı aramaya devam ediyorum. Daha pek çok çiğdem görüyorum: Menekşe, sarı, beyaz, mor çiğdemler... Koleksiyonuma koymak için birkaç tanesini küçük çapamla çıkarıp kutuya atıyorum. (ANM: 40)*

(4) *Hüseyin Bey, Ayaşlının odasına, mutfığa, Hasan Beyin odasına tıpkı bir tekkeye hizmet eder gibi hizmet eder. Hasan Beyi de bir baba gibi sayar. (AVK: 8)*

(5) *Süleyman Kâhya dimdik, dudaklarında bir çocuk gülüşünün saflığı çadırdan çadıra dolaşıyor, kadınların yağ topaklarını işlemeli, renk renk, kara hızmanlara dolduruşlarını seyreyliyordu: Keçi derisinden, ince elenmiş çam kabuklarına bulanmış yayıkların kokusunu, eski, alışkan, özlemli bir burunla içine çekti. Yırtık çadırlar ağaran tanın ışığında bir güzelleşmişler, görkemli eski çadırlar olmuşlardı. Şimdi Süleyman Kâhya şu anda kendisini gençliğinde bulmuş, bin çadırılık bir obanın Beyi olmuştu. Akmaşatın toprağında, Narlıkışlada sayıyordu kendini. Beklediği korkuyu, Sarıçamın kepirinde başlarına gelenleri, gelecekleri unutup gitmişti. (BE: 204)*

(6) *Birden kafasında Güler'in yüzünü gördü. Kız ona benziyordu. Gözleri mavi, burnu güzel olsa daha da benzeyecekti. Çekildi. Ayrılır ayrılmaz oradan kaçır gibi uzaklaştı. Köşeyi dönünce elinin tersiyle dudaklarını sildi; kokladı. Ruj kokuyordu. Sevmedi. Tükürdü. Bir sigara yaktı. Kıyıya yakın sokaklarda insanlar görüyordu. Çoğu kadındı. Salıncaklı iskemlelerde sallanıyorlar; evlerden çıkıyorlar, evlere giriyorlardı. Dünyada gereğinden çok kadın vardı. (AAD: 99)*

2.6.1.1.8. Fiil+ sıfat fiil eki+ gibi+ ol

Fiil+sıfat fiil eki+gibi ol yapılarında sıfat fiil eki olarak –AcAk, -A/I/r, -mİş –(I)yor biçimbirimleri kullanılabilir. Bu çalışmada –A/I/r ve –(I)yor biçimbirimleri süreklilik görünüşü bağlamında değerlendirildiği için söz konusu yapılara yer verilmiştir. Süreklilik görünüşünün derecesi açısından yaklaşma süreklilik örneği oluşturan yapılar şu şekilde örneklendirilebilir:

Aşağıdaki örneklerde ise –GEÇMİŞ zamanda yaklaşma süreklilik görünümünde fiiller tespit edilmiştir:

(1) *Ayrıldım, eve geldim. Bizim koca daire uyuyor. Abdülkerim'in oğlu bile susmuş. Girdim yattım. Bir zaman uyuyamadım. Kulağıma ağlayan bir kadın sesleri **gelir gibi oluyor**. Sonra biri koridordan yürüdü çıktı kapıya da vurdu gibi geldi. Kendimi açamadım.* (AVK: 217)

(2) *Dün Tünel'den Galatasaray'a kadar dükkânlara baktım. Esnaf bile zevk sahibi. İnsan bir bahçede **geziniyormuş gibi oluyor**. Her camekân çiçek gibi. En âdi eşyayı öyle biçime getiriyorlar ki mücevher gibi görünüyor. Sonra halkı da bambaşka. Dönüp bakmazlar. Yürümesini giyinmesini bilirler. Her şeyi bilirler canım...* (FH: 29)

(3) *“Bu adamı **hatırlar gibi oluyorum**. Yazık, geride, çok geride kalmışlar. İşte Avrupalılar bunları görüyor, bunları bizim geriliğimiz olarak yüzümüze vuruyorlar. Ne zaman kökleri kesilecek bunların?”* (BAEV: 78)

(4) *FAHRETTİN: Cemile?*

CEMİLE: Buyur beybaba?

FAHRETTİN: Senin zararın dokunuyor bana.

CEMİLE: Amanın Fahri Amca? Amanın. Seni çok sevdim ben. Nedenmiş o?

*FAHRETTİN: Hiddetimi azaltıyorsun. Senin gibi bir insan görünce kızgınlığım, öfkem **geçer gibi oluyor**. İyi bir şey değil bu.*

UĞUR: Sürekli öfke ile de yaşanmaz ki dedeciğim.

FAHRETTİN: Neye öfke duyduğuna bağlı. Bazı hayatlar... yalnızca öfke ile yaşanmalıdır. (DKB: 65)

(5) *Beşparmakların görkemli gösterişi insan hayalini uzak geçmişlere ve kıtaları sarsıp birbirinin üzerine yığmış büyük depremlere götürür ve sessiz dağa bakarken o depremlerin gürleyişini **duyar gibi olur**. Ne var ki, ay ışığı bu dağların yabanlığını şeker gibi eritir ve çatık kaşlarını çözer. O zaman insan bir dünya manzarası değil, paldır küldür yıkılmış bu örenlikte bir cennet görmüş gibi olur.* (AE: 114)

Söz konusu yapının +GEÇMİŞ zamanda görünümü şu şekildedir:

(1) *Kız o sokağa girince ardından gitti. Dün akşam geçtikleri yerlerden Karaköy'e indiler. Beşiktaş'a giden caddenin ucundaki durağa gelince durdular. Artık onu yakından görüyordu. Boyasızdı. Erkek bakışlarını kanıksamıştı da ondan mı bakmıyordu? Ama binecekleri tramvay yaklaşınca baktı. Yüzündeki ilgisizlik **dağılır gibi oldu**. Gözlerini kaçırıp bir daha baktı. Şaşmış gibiydi. "Birine benzetti beni."* (AAD: 51)

(2) *Gözleri **büyür gibi oldu**. "Tanıdı beni. Şaşıyor bu karşılaşmaya. Koyu mavi mi?" Alacakaranlıktı. Göremedi. Kalabalık birer ikişer dağılıyordu.* (AAD: 54)

(3) *Öfkelerini kusarken bir ara paşayı dinlediklerinde, geri istenen bu paranın kendilerine iki kat olarak ödeneceğini işitip **yatıştır gibi oldular**.* (PKA: 71)

(4) *Yıllar yılı annesi diye hatırladığı alnı mavi tülbentle bağlı siyah saçlı kadının kuru, bembeyaz yüzünü gene sanki mavi bir duman gerisinde **görür gibi oldu**. Çok yapraklı ağaçların arasındaki harap toprak ev, bir su arkı başında boğula boğula öksürürken tıkanarak çömelen kır sakallı... kupkuru bir kadın, kuvvetli güneşin altında sarı mısır tarlaları, gıcırtilı sesleriyle kara kargalar..* (ÇK: 25-26)

Aşağıdaki örneklerde –*mİştI* biçimbirimiyle söz konusu yapının kullanımı tespit edilmiştir:

(1) *Suat'ın mektubunu okurken onun humma ile sararmış parmaklarının sayfeler üzerinde gezindiğini gözüyle **görür gibi olmuştu**. Kötü, çok kötü bir şeydi bu. Hastahane köşesinde, derdiyle pençeleşen bir adam, dışarıdakilerin dünyasını zehirlemeğe çalışıyordu.* (H: 222)

(2) *Niçin çağırıldığımı **anlar gibi olmuşum**. Behçet Bey ilk önce ayakkabılarımdan başladı incelemeye: «Git!» dedi.* (SY: 136)

Şu örnekte ise –(*I*)yordu biçimbirimiyle kullanım görülmektedir:

(1) *Burada bizden yukarıda gök kubbesiyle, havada epeyce yükseklerde süzüle süzüle kavisler çizen bir kartaldan başka bir şey yoktu. Her yer, her şey ayağımızın altında idi. Dört yanımız gözlerimizin seçebildiği, bakışlarımızın eri-*

şebildiği, uzaklara, ufuklara kadar açıktı. Kuzeyde, koyu nefti ormanların bittiği yerde, Karadeniz'i **görür gibi oluyorduk**. Doğuda Karabük'ü ve çok daha gerilerdeki Safranbolu bağlarını çok iyi seçiyorduk. Güneyde altımızda kalan soyuk ormanlarını tepenin üstündeki platonun kenarı kapıyor, göremiyorduk. Batıda batmak üzere yarısı dağların ardına çekilen güneş, uçsuz bucaksız orman denizine, üzerlerinden duman renkli buğular yükselen derelere, tepelere sonuncu ışıklarını fışkırtıyordu. (ANM: 94-95)

2.6.1.1.9. Fiil+sıfat fiil eki+ gibi+yap-

Fiil+sıfat fiil eki+gibi+yap- yapısı yaklaşıma süreklilik görünüşünde değerlendirilebilir. Aşağıda roman ve hikâyeden alınan cümleler örnek olarak verilebilir:

(1) *Konuşacak diyordum. Tenha sokaklardan geçtim. Konuşmadı. Dün de öyle. Bugün de. Bilirsin, salıları ders üçte biter; çarşamba öğle sonu hiç yoktur. Ben elimdeki kitabı **okuyormuşum gibi yapıp** seminerin penceresinden durağı gözetliyorum. Dört buçuk sıraları geliyor. Seviniyorum. Bugün diyorum. Olmuyor.* (AAD: 58)

(2) *Arkamı dönüp **yürüyormuş gibi yapmışım** da birden başımı çevirmişim. Kime bakmışım acaba? Aynı elbiseyle bir resim daha.* (KB: 29)

(2)'de yer alan örnekte *-mİş* biçimbirimi sonradan farkına varma anlamıyla kiplik vermekte *-(I)yor* biçimbirimi ise görünüşü göstermektedir.

2.6.1.1.10. Fiil+sıfat fiil eki+gibi+ görün-

Fiil+ sıfat fiil eki+gibi+görün-/gözük- yapısına örnek olarak aşağıda roman ve hikâyeden alınan cümleler gösterilebilir. Söz konusu yapılarda yaklaşıma süreklilik görünüşü tespit edilmiştir.

(1) *Güçlükle **ayakta duruyor gibi görünüyor**. Acımaya başladım! Buna hizmet ettirmek yazık... Ayakları topal bir ata araba çektiirmek gibi. "Hadi kızım, sen hizmet etme, bırak ben yaparım," desen gücüne gidecek! Buna "Sen hizmet*

edemezsin, hastasın" demek, "Git de bir köşede acından öl, insanlar arasında gezip de onları da üzüntüye uğratma!" demektir. (AVK: 10-11)

*(2) İkimiz de artık bu evden kurtulmak **istiyor gibi görünüyor** ve Ayaşlının evinin kumarından, uygunsuzluğundan bezginlik gösteriyorduk, ama bu dargınlığımız çok sürmedi. Birkaç gün sonra Fahri bana diyor ki: (AVK: 132)*

Şu örneklerde yaklaşma süreklilik +GEÇMİŞ olarak tespit edilmiştir:

*(1) Alt tarafını **dinler gibi göründüm** ama dinlemedim. Karnım ağrıyordu. O da dinlemediğimi ve onun verdiği misallerin bence değeri olmadığını anladı, sözünü kesti. (AVK: 60)*

*(2) Yukarı sofada, bir oda kapısının eşiğinde, Neriman'ın babası Faiz Bey, bir elinde kitap, öbür elinde gözlükle duruyor, merdivenlerden çıkanlara bakıyor, Şinasi'ye aşinalık etmeden bir şey **arar gibi görünüyordu**. (FH: 15-16)*

2.6.1.1.11. Fiil+sıfat fiil eki+gibi+gözük-

Fiil+sıfat fiil eki+gibi+gözük- yapıları da yaklaşma süreklilik görünüşünde değerlendirilebilir. Söz konusu örnek aşağıda (1) ile gösterilmiştir.

*(1) Gene uzakta, çok uzakta bir köy mü, yoksa oba damları mı (yayla evleri) olduğu pek belli olmayan, fakat birer yapı oldukları hayal meyal seçilen bir şeyler gözüküyor; ama bunlar ufukta, kâh havada duruyorlarmış gibi, kâh azgın sellerin durgunlaşan suları içinde **yüzüyorlarmış gibi gözüküyorlar**. (ANM: 18)*

2.7.1.1.12. Fiil+sıfat fiil eki+gibi+san-

Fiil+sıfat fiil eki+gibi+san- yapısının romanlardan alınan örneği aşağıda gösterilmiş olup söz konusu örnekte yaklaşma süreklilik görünüşü tespit edilmiştir.

(1) Bu oda içinde yaşayan Ayaşlı, kendisi: Hasan Bey gibi uzun boylu, o da Hasan Bey gibi yaşça ellisiyle altmışı arasında, o da dinç, o da uzun bıyıklı, yalnız Hasan Bey kumral, Ayaşlı ise esmerce, Hasan Bey çakır denecek kadar mavi

*gözlüdür, Ayaşlı ufacık, kara gözlü ve gürce uzun kaşlı. Bu kaşların altından bakarken Ayaşlı sanki gizli bir yerden **bakıyormuş gibi sanılır...** (AVK: 30)*

2.6.1.1.13. Fiil+sıfat fiil eki+gibi+gel-

Fil+sıfat fiil eki+gibi+gel yapısının yaklaşma süreklilik görünüşündeki anlamını hem süreklilik görünüşü işaretleyicileri hem de *gel-* fiilinin yapı içindeki anlamı (*san-*, *zannet-*) belirginleştirmektedir. Söz konusu görünüş türünün romanlardaki örnekleri şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) - *Hu, şımarıklık! Ne oldu onun işi, sen bir şey anladın mı?*

- *Hiçbir şey anlamadım, sormadım da. Eğer siz isterseniz, sorar anlarım, belki bir iş de buluruz ama kendisi devam eder mi? Bu tavırla... Bana o numara **yapıyor gibi geldi.** (AVK: 145)*

(2) *Kalabalık yolda yürürlerken ona birbirlerinden **utanıyorlarmış gibi geliyordu.** (AAD: 77)*

2.6.1.1.14. Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiillerde Yaklaşma Süreklilik Görünüşü

Anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiilleri bir isim ögesiyle yardımcı fiilin sözlük anlamlarından tamamen ya da kısmen uzaklaşmalarıyla meydana gelen kalıplaşmış yapılar olarak tanımlayan Öztürk, söz konusu yapıların *isim+fiil* ya da *fiil+fiil* yapılarıyla kurulabileceğini belirtir. Öztürk bu yapıların toplam 6070 adet olduğunu aktararak bunların *gel-*, *düş-*, *kal-*, *ver-*, *al-*, *tut-*, *çık-*, *git-*, *geç-*, *gör-* gibi yardımcı fiillerle de kurulabileceğini tespit etmiştir (Öztürk 2008: 13-46).

Musaoğlu vd. çalışmalarında *-Ip* zarf fiilinin asıl fiille kullanıldığında bazen anlam kaymasına uğrayarak deyimleşip birleşik fiil kurabildiğini ve leksik birim olarak algılandığını aktarır. Bu yapıları birbirinden ayırmak için şartın birinci birleşen leksik anlamı ifade etmesi olduğunu, ikincisinin ise leksik anlamını kaybederek bir yardımcı fiil durumuna gelerek analitik fiil oluşturması

olduğunu belirtir. Birleşimin her iki unsuru anlam kaymasına uğrayarak tek bir anlamı ifade ederse deyimleşmiş birleşik fiil kurulmuş olur. Bunlara örnek olarak *başını alıp git-*, *vaktin gelip çatması*, *gülüp geç-*, *kırıp dök-*, *bağırıp çağır-* şekilleri verilebileceğini aktarır (Musaoğlu vd. 2018: 69). Ergin de zarf fiilli yapı arkasından gelen fiilin manası varsa o zarf fiil almış müstakil bir fiil olduğunu belirtir. Eğer o fiil kendi manası ile değil çekim unsuru olarak kullanılmışsa yardımcı fiildir, orada birleşik fiil vardır. Çünkü yardımcı fiilin anlamı yoktur diyerek *konuşabil-*, *kayboluver-*, *kullanılagel-*, *alıkoy-*, *baka kal-*, *gezip dur-* örneklerini vermektedir (Ergin 2005: 388). Gencan da *alıkoy-*, *elver-*, *düşgel-*, *aşer-*, *varsay-*, *vazgeç-* fiillerini anlamca kaynaşmış olarak kabul eder. Kaynaşmanın derecelerinden bahsederek büsbütün kaynaşıp sözcüklerden ikisinin de sözlük anlamından sıyrılabileceğini ya da birinci sözcüklerin sözlük anlamında olup ikinci sözcüklerin sözlük anlamlarından kurtulabileceğini belirtir (Gencan 2001: 359-360).

Bu çalışmada söz konusu yapılar benzerlik ilişkisi kurduğu için süreklilik görünüşü işaretleyicileriyle kullanıldığında yaklaşma süreklilik görünüşü içinde değerlendirilmiştir:

(1) *Bir hesap yaptı: Eğer bugün fabrikaya daha on beş bin lira sermaye konsa günde bilmem kaç yüz bin tuğla çıkarıyormuş. Tuğlanın değerini yarı yarıya ucuz tuttu, onun yarısını da bana caba indirdi, memlekette ne kadar tuğla sürüldüğünü hesapladı, aydasını buldu, gene yarısı bana caba, vergisi masrafı, vereceği aylıklar, gündelikler, çimentosu, toprağı, getiriş, götürüş parası, gene sonunda bir kazanç kalıyor ki, akla durgunluk verir!* (AVK: 59)

(2) - *Ben onu kabadayı bir adama benzetirdim.*

- *Kabadayılığına kabadayıdır kerata, ona sözüm yok. Herifin birinin buna borcu varmış, geldi herif bana yalvardı, faizini veremeyecekmiş, kendine söyledim, "Geç bunun faizinden" dedim, bir sözle, "Geçtim" dedi. Bugünde kim kime bağışlar? Sonra da baksan kumarcıdır, beş para için ortalığın ciğerini söker.* (AVK: 93)

(3) - *Bilmiyorum. Kocasından aldığını söylüyor. Anasına da öyle söyledi; Fuat'la da onun için kavga ettiler. Zaten her gün kavga ediyorlar ya!*

- *Şey, ben onların kavga ettiklerini hiç duymadım.*

- Faika saklar. Kimse duyacak diye **ödü kopar**. Anası şöyle böyle ama neme lazım Faika çok iyidir. O kızın talihi yoktur, iyi bir kocaya düşseydi, iyi bakardı. Kocası adam değildir. (AVK: 129)

(4) **Zom olunur**, meyhane penceresinden Mendiye'ye mendil sallanır, “Allaaah!” diye bağırlırdı. Çok defa şarap parası denkleştiremediğimiz halde, zom olmak ihtiyacındaydık. Parası olmayanlar, parası olup içenlere yutkunarak ve büyük bir kıskançlıkla bakar, arada ikram edilen yarım bardak şaraba öyle saldırırlardı ki, bardakta tek damla kalmamacasına süzer, bardağı dişlerlerdi. (BAEV: 89)

(5) Yirmi gündür elime almıyorum, bugün mecbur oldum. Bırakacağım musibeti... Darüelhan'dan da çıkacağım, yahut alafranga kısmına gireceğim. Zaten bizim kısmı lağvedeceklermiş. Allah razı olsun. Kendimden nefret ediyorum. Oturduğum mahalle, oturduğum ev, konuştuğum adamlar çoğu **sinirime dokunuyor**. (FH: 29)

Aşağıdaki örnekte ise +GEÇMİŞ zamanda yaklaşma süreklilik görünüşü örneği bulunmaktadır:

(6) Yaylanın ortasında aylaklar bir kahve kurmuşlar, boyuna kumar oynarlardı. Yirmi birden boşaldılar mı, biz yaştaki çocukları toplarlar, tepeye kadar koştururlardı. Aşağıdan bakan meraklılar, tepeye dokunup gelen birinciye gazoz ikram ederlerdi. Buz gibi pınar suyu dururken bu ılık gazozu içmek için **kan ter içinde kalırdık**. (SY: 96)

2.6.2. Yan Cümlede Yaklaşma Süreklilik Görünüşü

Çalışmada yan cümlede yaklaşma süreklilik görünüşü filimsi ekleriyle kurulan yapılarda ve yan cümlenin çekimli fiil olduğu yapılarda tespit edilmiştir.

2.6.2.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Yaklaşma Süreklilik Görünüşü

İsim fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde yaklaşma süreklilik görünüşü örnekleri şu şekilde tespit edilmiştir:

2.6.2.1.1. –mAktAn

Aşağıda –mAktAn biçimbirimi ile yan cümlede yaklaşma süreklilik görünüşü işaretlenmiştir. Söz konusu anlamı “benze-” fiilinin sözlük anlamı belirgin hâle getirmiştir:

(1) Sağ bacağını büküp dizini kaşıdı. Babasına **benzemekten korkuyordu**. Çocukluğunda, eski evde sık sık hizmetçi değişirdi. Bazı geceler kesiliveren bağırmalar, fısıltılar, somya gıcırıltıları duyardı. Bir gün mutfakta babasını görmüştü: Kopacak gibi gergin, sırtı kamburlaşmış, arkadan kadının kalçalarına sarılmış. Elindeki bardak düşünce doğruluvermişlerdi. Korkunçtular. Babası yürümüş onu tokatlamıştı. On yaşındaydı. Kadınlığı, erkekliği biliyordu. Eskiden beri, belki teyzesi yüzünden, hep iğrenirdi babasından. (AAD: 12)

2.6.2.1.2. –mAyA

Aşağıda –mAyA biçimbirimi ile yan cümlede yaklaşma süreklilik görünüşü işaretlenmiştir. Yaklaşma süreklilik görünüşünün tespitinde “güya” işaretleyicisi rol oynamıştır:

(1) - "Sus! Senin Mehdî olduğunu biliyorum! Bu masalları anlatıp beni **güya aklınla altetmeye** çalışıyorsun. Oysa ben senden daha akıllıyım. Sen Mehdî'sin, bunu adım gibi biliyorum. Ooo! Bakıyorum yanaklarına kan gelmiş. Gücün yerine geliyor anlaşılan. Şurada, mangalın başında duran adamı görüyor musun? Onun adı Hattakay'dır. Yedi iklimin en namlı işkencecisidir. Korların üzerinde, az sonra senin tenine degecekolan demir çubukları kızdırıyor. Beni kandıracağını sandın ama işkence şimdi başlayacak. Hattakay!" (PKA: 210)

2.6.2.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Yaklaşma Süreklilik Görünüşü

Sıfat fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde yaklaşma süreklilik görünüşü örnekleri şu şekilde tespit edilmiştir:

2.6.2.2.1. –An

-An sıfat fiili ile yan cümlede verilen yaklaşma süreklilik görünüşünün örneklerinde sıfat fiil ekinin geldiği fiilin sözlük anlamı da rol oynamıştır. Söz konusu örnekler şu şekilde gösterilebilir:

(1) Bu çarşı, Türkçe konuşması, Türkçe şakalaşması, Türkçe sövüp saymasıyla memleketimden bir parça gibiydi. Bir bakarsın, adının Ahmet olması lazım geldiğini **zannettiren bir bakkal**, nezleli sesiyle, “Turnam”ı tutturmuş, öteden bir kasap, “Heye heyee...” diye onu cevaplıyor yahut içerlek bir şekerci dükkânında usta, çırağını döverken Türkçe küfrediyor, bir Türk gibi sinirleniyor, bir köfteci Adana tarzında içli köfteler satıyor! (BE: 74)

(2) *Küçük kaplar içinde mısır satmadığı için, çocuklarla ve kuşlarla birlikte, başkaları adına sevap işleyemezdi; ayrıca ne kırmızı cüppeli bir müneccime benzeyen ihtiyar gibi tekerlekli ve meşin duvarlı ve öğle tatilinde ön duvarı bir kepenk olup sahibini kapatıveren kulübede yaşıyordu, ne de şişman kötürüm gibi nazar boncuklarını ve tespihlerini ve çakmak taşlarını artık satamadığı anda gaz pedalına basıp motosikletli tezgâhıyla oradan hemen uzaklaşabilirdi.* (KB:11-12)

2.6.2.2.2 –A/I/r

-A/I/r biçimbiriminin süreklilik görünüşü işaretleyicilerinden biri olduğu daha önce belirtilmişti. Söz konusu biçimbirimin sıfat fiil eki olarak kullanıldığı ve yan cümle oluşturduğu durumlar da bulunmaktadır. Biçimbirimin aşağıda yaklaşma süreklilik görünüşü ile kullanımı örneklendirilmiştir. Tespit edilen örnekte süreklilik görünüşünün belirlenmesinde “görün-” fiilinin sözlük anlamı da rol oynamıştır.

(1) *Hâki Bey, kısaca boylu, tombul, sarışın, beyaz tenli, az şaşı gözlü, eli ayağı ufak, otuz beş, kırk yaşlarında görünür bir adam. Turan Hanım kocasının kırkla elli arasında olduğunu söyler.* (AVK: 67)

2.6.2.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Yaklaşma Süreklilik Görünüşü

Zarf fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde tespit edilen işaretleyiciler aşağıda sıralanmıştır:

2.6.2.3.1. –ArAk

-ArAk, yan cümlede süreklilik görünüşünü işaretleyen biçimbirimlerden biridir. Aşağıda yaklaşma süreklilik görünüşünde görülen örnekler sıralanmıştır:

(1) *Mümtaz Nuran'ı her eve bırakışında bunu sonuncu zannederek korkardı. Ona göre insan ruhunun en az tahammül edebildiği şey, -belki daha ötesi olmadığı, kendimize mühlet vermeden yaşamağa mecbur olduğumuz için olacak- saadettir. Istırabın içinden geçeriz.* (H: 209)

Tiyatro metinlerinde ve efsanelerdeki anlatımların tekrar tekrar yaratılma durumlarının olduğu bu sebeple bu anlatılarda kullanılan süreklilik işaretleyicilerinin bir üslup tercihi değil süreklilik görünüşünün doğal

yansımasından kaynaklı olduğu daha önce belirtilmişti. Aşağıdaki örneklerde söz konusu durum görülmektedir:

(2) *Priapos kentten kovulduktan sonra kent bir salgın hastalığa tutulur. Halk fena halde kırılır. Kentliler bu musibetin Aphrodite'nin oğluna saygısızlıktan ileri geldiğini **sanarak Tanrıyı arar bulur**; ona yine aralarına gelmesini yalvarırlar. O da bu yalvarışa dayanamaz, kente döner ve büyük saygı görür.* (AE: 40)

2.6.2.3.2. –DıġI gibi

Gencan, *ölçümleme ulaçları* başlığında –DıġI gibi yapısına değinir. Gencan bu zarf fiilin “gibi” edatından dolayı benzerlik ilişkisi kattığını aktarır (Gencan 2001: 437). Lewis, “as soon as” ve “as” olarak İngilizceye aktararak “*I left as he came*” örneğini verir (Lewis 2000: 186). Korkmaz, iyelik eki almış –Dİk sıfat fiil ekinin olumlu ya da olumsuz biçimleri üzerine “gibi” edatının getirilerek cümlelerin ilgili ögeleri arasında benzerlikten çok karşılaştırmaya dayanan bir eşitlik ve denklik bağlantısı kurduğunu belirtir ve “*Sana değer verdiğim gibi ona da değer vermek zorundayım*” cümlesini örnek olarak gösterir (Korkmaz 2009: 1068).

Çalışmada –DıġI gibi biçimbiriminin yan cümlede yaklaşma süreklilik görünüşünde örnekler kurduğu görülmüştür.

(1) *Deniz, benim eskiden **yaptığım gibi**,*

Aynasını odamın tavanında

Dolaştırıp beni kızdırmaktan

Hoşlanır. (OV: 176)

(2) *Bu sefer de öyle yaptı. Evvela güvercinlere baktı. Sonra dayanamadı, yem dağıttı. Bunu yaparken içinde bir taraf, **çocukluğunda olduğu gibi** Allah'tan bir şey istemesini **söylüyordu**. Fakat Mümtaz artık gündelik işleriyle içindeki Tanrı düşüncesini karıştırmak istemiyordu.* (H: 43)

(3) **Beklediğim gibi**, arkamdan hepsi içecek isteyip, mola vermeye bir kadının öncü olmasından gururlu, **gevşiyorlar**. Her ülkede, her toplantıda bu böyle... (GYÇ: 27)

(4) *Günümüzde insanlar paraya **kurban edildiği gibi** İsa'dan iki, üç bin yıl önce de Tanrılara insan **kurban edilirdi**. Örneğin Artemis'in kutsal geyiğini öldürdüğü için Troya'nın zaptında Agamemnon'un hazırladığı filo rüzgârsızlıktan sefere çıkamaz olmuştu. Agamemnon, Artemis'in gönlünü etmek için papazların buyruğuyla kendi kızı İphigeneia'yı -boğazı papazlar tarafından kesilmek suretiyle- kurban etmek zorunda kaldı. (AE: 115)*

(5) *Ben, oldukça hor görülmekle birlikte, bir vatandaşım. Vatandaşın hakları şunlardır: Bir: **İsteddiği gibi gezer**, yani seyahat hürriyeti vardır. Ben, bugüne kadar bir yere gidemedim, pek fırsat olmadı, para kazanmakla uğraşıyordum, fakat borçlardan bir türlü kurtulamadım. Seçmek de hürriyettir, insan istediğini seçer; fakat o seçtiği kimse, seçimi kazanmayabilir, çünkü demokrasi vardır. Az kaldı unutuluyordum. (KB: 82)*

(6) *Büyük Menderes'in Arşipel'e aktığı yerin yanında, Ege Denizinin mavi dalgalarıyla sarılı Miletos yarımadası uzanır. Orada bir kralın, birbirinden güzel üç kızı vardı. Büyük iki kızı isteyen isteyeneydi. Kızlar hemen evlendi. En küçükleri Psykhe, kardeşlerinden güzeldi, ona karşı sevgiden daha öte bir şey – derin hayranlık- duyuluyordu. Hemen hemen herkes ona, bir Tanrıçaya **tapıldığı gibi tapıyordu**. (AE: 109)*

2.6.2.3.3. –DığI için

-Dık biçimbirimi sıfat fiil eklerinden biridir. Ancak iyelik eki alarak “için” edatıyla kullanıldığında zarf fiil eki olmuştur. Çalışmada –DığI için biçimbiriminin yaklaşma süreklilik görünüşünde yan cümleler kurduğu tespit edilmiştir.

(1) *Muhittin mizah tiryakisiydi. Dizgi zamanı geldi mi, şarabını alır makinesinin başına geçerdi. Biraz da yazarlıktan anladığından, daha doğrusu kendini yazar **sandığı için**, beğenmediği yerleri değiştirme yetkisi bile **bulurdu** kendinde. Düzeltmeleri yaparken Muhittin'in baltayı taşa vurmaması için daha da uyanık davranmam gerekirdi düzeltirken. (SY: 331)*

(2) *Bu ihtiyar köse sakallı, kendisini yorulmadan para kazananlardan **sayıdığı için** yorulanların halini **bilmiyordu**. Yoksa onlar sakın, sessiz, korkak bakışlı*

insanlardı. Onlar, bir gün türkü söyleyerek, sırtlarındaki koyun pöstekilerine doldurulmuş birkaç eşya, çarıklarını tamir için kendi yaptıkları köseleler, hatta budaktan iğnelerle, kimi bir küçük, ne olur olmaz altınla, -yol kenarına çalışmaya gelirlerdi. (SF: 100)

2.6.2.3.4. -cAsInA

Lewis, -cAsInA zarf fiil ekinin “as if” ile eş değer olduğunu belirtir. İsimlerle ve fiiller kullanılabileceğini aktarır. Fiillerle -A/I/rmuş, -A/I/r, -(I)yor, -AcAk ve -mİş ile kullanımından bahseder. “gibi” edatıyla aynı anlamda olduğunu söyler (Lewis 2000: 188). Korkmaz, biçimbirimin -r, -Ar, -Ir, mİş, -AcAk ekli sıfat fiiller ve bir sıfat fiil gibi işlem görebilen -(I)yor ve -(I)yormuş şekillerine getirilmesiyle kurulan, bağlandığı fiildeki hareketin tarzını benzetmeye veya karşılaştırmaya dayanan ve asıl fiille aynı zamanda gerçekleşen bir hareketi anlattığını belirtir (Korkmaz 2009: 1027). Gencan da -cAsInA yapısının fiilleri niteleyerek durum zarfı yaptıklarını aktarır (Gencan 2001: 460).

-cAsInA biçimbiriminin tespit edildiği yaklaşma süreklilik görünüşündeki örnekler şunlardır:

(1) *Bildiğim, hayalimdeki varlığımın büyüklüğüne yetmeye çalışırcasına* kalbimin hızlı hızlı attığı, avuçlarımın terlediği ve bu terin de, ellerimden gelip geçen incecik bir titreyişin rüzgârıyla aniden kuruduğu... Bütün bunlar birkaç dakikada olup bitiyor tabii ve her şey sona erip de gerçekler kafama bir kez daha dank edince, ben gene olanca yenilmişliğiyle koltuğuna oturup ekrandaki kanlı cinayet görüntülerini seyreden, etrafı beyaz duvarlarla çevrili, sümsük bir Alaaddin'e dönüşüyorum. (BHH: 12)

(2) *Ardından, iyiler rastladıkları herkese (gerçi herkes dediğim bu kişiler, filmin sonunda kahramanımızın yıllar önce izlerini kaybettiği yakınları çıkıyor) iyilik yapabilmek için mallarından, mülklerinden ve sevgililerinden vazgeçip kaldırımlarda sersefil sürünürken, kötüler de zenginliğin zirvesine tırmanıp paranın satın alabileceği en görkemli hayatı yaşamaya, akıllarına estikçe doğup büyüdükları gecekondu mahallelerini ziyaret edip orada yaşayan yoksullara paket paket hediyeler dağıtmaya, ya da eğri büğrü sokaklardan yağ gibi akan uzun kuyruklu otomobillerinin peşine takılan, üstü başı jant parıltılarına boyanmış*

çocukların gök sümüklü yüzlerine doğru, **âdeta günah çıkartırcasına** demet demet para savurmaya **başlıyorlar**. (BHH: 14)

(3) Ne güzel bir gün! Anlatılmaz ılıkıkta bir güneşle başladı. Mengü Ertel uğradı, kaptı götürdü bizi. Mengü gibi, Doktor Uğur, Sümer, Cevat gibi araba kullananlar azalıyor gitgide. Arabalarını binek hayvanlarını **severcesine sevenler**, o yüzden de kaçınmadan zora koşanlar. (BUN: 18)

(4) Ben de yemek pişirmeye koyuldum. Bir süre sonra baktım, çıt çıkmıyor bahçede; balkondan aşağı bir gözattım: adam terini siliyor! Olur a, daldım, patpatları duymadım belki. Girdim yine mutfığa, sinirden terleyerek bekliyorum. Yok ses mes. Bu kere, çaktırmadan çıktım balkona. Adam, **alay edercesine terini siliyor!** (BUN: 24)

(5) Gene ona kalırsa, yanına aldırmayan filan yokmuş... Gitmek istemeyen ve gitmeyen Handan imiş. Son zamanlarda babasına bile iki çift söz etmez ve söyletmez olmuş; "Sussss !.. " Gırtlığını **yırtarcasına bağırırmış**; "Susss," diye. Konu komşu duyarmış. Bunun dışında da sesi sedası çıkmazmış. (D: 269)

(6) Bin tane mikroskobik hayvanı yutmuş bir tırnak uzunluğundaki binlerce balığı, bir kolyoz yutuyor, sudan sıçramış kocaman bir kolyozu bir martı denize hiç konmadan havada yakalıyor, gagasında iki defa salladıktan sonra üç kere yutkunararak yarı canlı kursağına atıyordu. Hepsinin arkasında bir küçük orkinos, zaman zaman gökyüzüne **sıçrarcasına** denizde havalanıp yıldırım hızıyla balık kümelerine **saldırıyordu**. Büyük bir ziyafet, büyük bir düğün sabahı sarhoşluğu küçük Sivriada'nın etrafında dönüyordu. (SF: 198-199)

Aşağıdaki örnekte ise –(I)yormuş yapısına eklenen –cAsInA biçimbirimi tespit edilmiştir:

(1) Nesilden nesile geçen bu husumet gittikçe bilenir, hocalar ve kalfalar yeni gelen çocuklara düşman mektepteki meslekdaşlarının, sümüklü, yaralı bereli, cerahatli insanlar olduğunu, bir dua edip yüz kat küçülerek geceleri masum çocukların kalplerini yediklerini, sonunda kurbanlarının da onlar gibi ecinni taifesine karıştığını **sır veriyormuşçasına anlatırlardı**. Bazan hoca, bir kâğıda küfür dolu bir hiciv yazıp bunu düşman mektebin muallimine götürmesi için

gözüne kestirdiği bir çocuğu görevlendirirdi. Kâğıdı sözkonusu zata tebliğ eden çocuk, öfkeden küplere binen adam tarafından falakaya yatırılır, ama ayakları şişmiş bir halde mektebine dönünce de kahraman ilan edilirdi. (PKA: 56 – 57)

Aşağıda verilen örnekte ise fiile eklenen isim fiil ekiyle isimleşmiş daha sonra –cAsInA biçimbirimini alarak yaklaşma süreklilik görünüşünde yan cümle kurmuştur.

(1) *Bu koşanlar, saldıranlar daha eniktirler; çiğ acemidirler ama acar ve atılgandırılar. Geceleri bu ovada sinsi sinsi dolaşan kurtların hakkından ancak bunlar gelir. **Kıymacasına boğuşurlar.** Kurdun sivri, keskin dişlerinin açtığı yaralardan akan kanlarla her yanları kıpkırmızı kesilir. Fakat gece karanlığında olan bu korkunç boğuşma kurdun son nefesi kesilmeden sona ermez. Bu kolay bir boğuşma değildir; ucunda can vardır. Soluk soluğa saatlerce sürer. (ANM: 14)*

2.6.2.3.5. –A/I/r gibi

Korkmaz, -Ar sıfat fiil ekinin “gibi” edatıyla geçici isim yaptığını, bunun çokça örnekleri olduğunu belirtir. Bu yapılarda “gibi” edatının bir edat grubu oluşturarak benzerlik ilişkisi kurduğunu aktarır (Korkmaz 2009: 952-953). Lewis –A/I/r gibi yapısını zarf fiiller içerisinde değerlendirir. Söz konusu yapıyı “like” kelimesiyle İngilizceye tercüme eder. –cAsInA ile aynı anlama geldiğini söyler (Lewis 2000: 188). Çalışmada –A/I/r gibi biçimbirimi yaklaşma süreklilik görünüşünde yan cümle kurmuştur.

(1) *Bıldırcın, bir şiiri **sever gibi severim.** Neden olduğunu bilmeden yahut hafif hafif, içimde bir şeyler belirerek... (SF: 34)*

(2) *Zehra Hanım, kâğıdı aldı... Odanın kâfi derecede aydınlık olmasına rağmen pencereye çevirdi, kelimeleri seçmekte, anlamakta **güçlük çeker gibi bakıyor,** tekrar tekrar okuyordu. Sonra ellerini yazıhanenin kenarına dayadı, pencereden uzaklara bakmaya başladı. Çehresi o kadar vakur ve sakindi ki Maarif Müdürü, böyle zamanlarda söylenmesi âdet olan beylik teselli sözlerine cesaret edemiyor, bekliyordu. (ACMK: 24)*

(3) *Sokak bitince ikisi de, "Eee, şimdi!" der gibi durdular. "Bir daha ne zaman buluşacağımızı sormam gerek galiba." Burnuna bakıyordu. İnsan burnunun da güzel olabileceğini hiç düşünmemişti.* (AAD: 62)

2.6.2.3.6. –A/I/rmIş gibi

Aşağıda –A/I/rmIş gibi yapısının yaklaşma süreklilik görünüşündeki örneği verilmiştir:

(1) *İnsan başlarının arasındaki boşluktan onu görüyordu. Arkadaşıyla konuşuyordu. İninceye değin bir kere bu boşlukta bakiştılar. Güler, onu arar gibi bakınmış, görünce birden öteye dönmüştü. Artık tramvayın sarsıntısıyla daralıp genişleyen boşlukta yalnız saçlarını görüyordu.* (AAD: 52)

2.6.2.3.7. –(I)yormuş gibi

–(I)yormuş gibi yapısı da –A/I/rmIş gibi yapısında olduğu gibi yaklaşma süreklilik görünüşünde yan cümle kurmaktadır. Aşağıda –(I)yor gibi/–(I)yormuş gibi yapısı ana cümleye de paralel olarak süreklilik görünüşü bağlamında incelenmiştir.

(1) *Yasemin: Tevekkeli Klaus'la konuşurken hep gözetleniyormuş gibi hissediyordum.* (GYÇ: 11)

(2) *–"Çok şey biliyormuş gibi konuşuyorsun. Ancak fazlasıyla silik birisin. Ağzından çıkan sözler beni şaşırtıyor, sanki biri bu sözleri kulağına fısıldıyor gibi. Kim bilir, belki de birinden ilham alıyorsun".* (PKA: 144)

(3) *Gıdıklanyormuş gibi gülüyordu.* (ÇK: 101)

(4) *– Bana bak, akılsızlık edip de, bu kızı kaçırma. Anladın mı?*

– Tuhaf, Selime'yi yeni görüyormuş gibi söylüyorsun!

– Valla ben ona, o zaman iyi bakmamışım. Sen böyle kız, zor bulursun! Ben gidip, ona soracağım. "Varırım" derse alacaksın ya?

– Alırım.

– Gülme, bana bak, söz mü?

– Söz. (AVK: 240)

2.6.2.4. Yan cümlelerin Çekimli Fiil Olduğu Yapılarda Yaklaşma Süreklilik Görünüşü

Türkiye Türkçesi üzerine yazılmış dil bilgisi kitaplarında cümle türleri bölümünde şu bilgilere rastlanmaktadır. Karahan, cümleleri bağlanma şekillerine, yüklem türüne, yüklem yerine ve cümlelerin anlam özelliklerine göre sınıflandırmaktadır (Karahan 2006: 85-107).

Alan yazın incelendiğinde yan cümlelerin ana cümle ile beraber kullanılabilmesi için fiilimsi eklerinden birini almaları gerektiği görülmektedir. Ancak söz konusu durumun bazı istisnaları olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Daşdemir; yan cümleleri yapıcı bağımlı yan cümleler, yapıcı bağımsız yan cümleler ve yapıcı bağımsız görünen yan cümleler olarak üçe ayırır. Daşdemir'e göre yapıcı bağımlı yan cümleler fiilimsilerle kurulur. Yapıcı bağımsız yan cümlelerin bağımsız bir çekimli fiilleri vardır ve tek başlarına kullanılabilirler bunların en tipik örnekleri *alıntı iç cümleler* olmakla beraber tek kullanım şekli bu değildir. Yapıcı bağımsız görünen yan cümleler ise şart ve açıklama/ilgi yan cümlelerinde olduğu gibi ek ya da edat gibi işaretleyiciler alan görünüşte bağımsız olan ancak ana cümleye ihtiyaç duyan yan cümle çeşitleridir (Daşdemir 2007).

Daşdemir'de bağımsız yan cümle terimi genel olarak “*diye*” yapısı kullanılarak oluşturulan cümleler için kullanılmaktadır. Nitekim Yıldırım Gündoğdu “*diye*” edatını incelediği çalışmasında çekimli yan cümle oluşturan fiillerden bahsederek bunlara örnek olarak *bil-*, *san-*, *zannet-*, *hatırla-* fiillerinin verilebileceğini söyler (Yıldırım Gündoğdu 2017: 67). Bozkurt ise iç içe cümlelerin ana cümlede *de-* fiiliyle kullanımlarında görüldüğü belirtilmektedir (Bozkurt 2017: 193).

Ortopolat, bağımsız isim yan cümleleri başlığında “*diye*” yapısıyla kurulan cümleleri ve “*Kerim Beğ, ehemmiyetsiz bir şey dinliyormuş gibi, sesini çıkarmıyor, hiçbir harekette bulunmuyordu.*” cümlesinde olduğu gibi *Fiil+sıfat fiil eki+ gibi* tarzında kurulan cümleleri örnek olarak verir. Görelilik yan cümlesi olarak isimlendirdiği bölümde Ortopolat *gör-* fiilinin “*ki*” bağlacıyla birleşmesi sonucu görülen yapıları örneklendirir. Sebep yan cümlelerine “*ki*” ile kurulan yan cümleleri, sınırlandırma yan cümlelerine ise zaman ifadeleriyle kurulan yapıları verir (Ortopolat 2008).

Bu çalışmada ana cümlede bazı fiillerin kullanıldığı takdirde yan cümlelerde çekimli fiillerin olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu fiiller *san-*, *sayıl-*, *zannet-*, *görün-* fiilleridir. Bu fiillerin sözlük anlamları ana ve yan cümlelerin birlikte yaklaşma süreklilik görünüşünde değerlendirilebileceğini göstermiştir.

2.6.2.4.1. San- Fiilinin Ana Cümlede Olduğu Yan Cümleler

Yan cümlelerin çekimli bir fiil olarak kullanılma durumuna sebep olan ana fiillerden ilki *san-* fiilidir. Alan yazında “*san-*” fiiliyle ilgili Koç’a ait bir çalışma bulunmaktadır. Koç “*san-*” fiiliyle ilgili özel durumu şu şekilde örneklendirir:

- a) *Seni ekmek getirdin sanırlar.*
- b) *Seni ekmek getirdi sanırlar.*
- c) *Beni ekmek getirdim sanırlar.*
- d) *Beni ekmek getirdi sanırlar.* (Koç 1999:178)

Koç, “*san-*” fiilinin yüklem olarak tam bir yargı bildirmesine rağmen yan cümle şeklinde kullanımlarının özel bir şekil olduğunu belirterek bu durumun sebebinin Arapçadaki karşılıkları olduğunu belirtir. Buna göre Arapça “*zanne*” fiili cümlelerin sonunda kullanıldığında yan cümle herhangi bir değişikliğe girmeden kullanılabilir. Söz konusu durum Türkçede de aynı şekilde kullanılarak benzer bir duruma sebep olmuştur. Buna göre “*san-*” fiili ana cümlelerin fiili olduğu takdirde yan cümlelerin yüklemi isim fiil ekleri almadan çekimli bir fiil şeklinde görülmektedir (Koç 1999: 181).

Bu çalışmada Koç’un bahsettiği durumu örneklendirebilecek “*san-*” ve “*zannet-*” fiillerinin yanı sıra “*sayıl-*” fiili tespit edilmiştir. Bu üç fiille beraber yan cümlede yaklaşma süreklilik örnekleri görülmektedir. Bu fiillerin kullanıldığı yapılarda karşılaşılan en önemli nokta ise kendilerinden önce gelen fiillerin isim fiil ekleri almadan da kullanılabiliyor olmalarıdır.

Aşağıdaki örneklerde yan cümlelerin ve ana cümlelerin süreklilik görünüşünde olduğu görülmektedir:

- (1) *Benim gerçeküstü sanata tutkumu bilirsiniz sanıyorum. Eh, bu durumda etkilenmem de çok doğaldı. Aklıma gelen ilk soru; acaba saçları kendi rengi miydi?.. Soramadım...* (GYÇ: 58)

(2) *Sustu önüne baktı. Ben **düşünüyor sanıyordum**, o ağlıyormuş. Bir söz söylemeli mi? Ne söylemeli, diye düşündüm. Niçin ağladığını bilmiyorum. Çalışmak istemiyor, hayat onu mecbur ediyor, bu sefer de işin olup olmayacağı belli değil.* (AVK: 144)

(3) *UĞUR: **Uyuyorsun sanıyordum.***

FAHRETTİN: Herkes öyle sanıyor yıllardır! Sen de katıl sürüye! (DKB: 62)

(4) *Darılma sakın, benimle geldi diye seviniyorum. Seninle gitseydi evini öğrenecek ama seni bir daha göremeyecekti. Üzülürdü. O gün bir şeyler olacağını beklediği köşenin onu aldattığını sanırdı. Onun bir de sokağı var. İnsanların ortak duyarlığı bu galiba. Hep öyle değil miyiz? Benimle ilk defa o her gün geçtiğim sokakta konuşmak istiyormuş. Bense, şaşkın, onu تنها sokaklardan geçiriyordum. **Utanır sanıyordum.*** (AAD: 69)

Aşağıda çekimli yan cümlelerin ki bağlacıyla kullanımı tespit edilmiştir:

(1) *Kar yağıyor, yine kar, yine kar, yine mahşer gibi kar.*

Sanki güller içinde gülen taze kadınlar,

Bana beyaz buseler, beyaz buseler yollar;

Sanki güller içinde gülen taze kadınlar.

Bir rüya görür gibi gözümde sevinçler var.

Beyaz bir sükût işte: kar yağıyor, kar, kar, kar;

Sanırım ki uçuyor gözümde hatıralar.

Beyaz bir sükût işte: kar yağıyor, kar, kar, kar... (OBY: 77)

Aşağıdaki örnekte ise yan cümlenin +GEÇMİŞ zamanda süreklilik göstermesi söz konusudur.

(1) *Feriha ince, hassas bir kız... Felâket içinde yetişen bütün çocuklar gibi onda da vakitsiz bir inkişaf var... Annesinden göre göre huysuz, şımarık bir çocuk*

*oldu... Daha küçükken beni seviyordu. Fakat büyükannesinin, annesinin mütemadi telkinleri neticesinde yavaş yavaş benden uzaklaştığını gördüm. Şimdi ise büsbütün nefret ediyor. Evdeki bütün mahrumiyet ve sefalet **hep** ben sebep **oldum sanıyor...** (ACMK: 111)*

2.6.2.4.2. Sayıl- Fiilinin Ana Cümlede Olduğu Yan Cümleler

Sayıl- fiilinin ana cümlede kullanılarak yan cümlelerin çekimli fiil olduğu örnekler şu şekilde gösterilebilir:

(1) *Artık eve **geldik sayılır**. Geç oldu ama. Saat... Altıya on var. Evdekiler şimdi meraklanıyorlardı koşamam ya. İçeri girdim mi üzüntüler unutulur. Annemin yüzü güler.* (AAD: 35)

(2) *"Oğlum Thomas şimdi tam on dokuz yaşında. Yan yana gelince ikiz kardeş kadar benzeriz. Karım olan kızcağızıysa on sekiz yıldır hiç görmedim. Bebeği kucağıma bırakıp, çok zengin olduğunu sandığı bir Amerikalıyla kaçtı. Emzirmek dışında, oğlumun her ihtiyacını ben karşıladım. Tabii babaannem çok yardımcı oldu bana... Thomas iyi bir üniversitede okuyor şimdi ve kendi yaşamını **kurdu sayılır**."* (GYÇ: 13)

2.6.2.4.3. Zannet- Fiilinin Ana Cümlede Olduğu Yan Cümleler

Aşağıda zannet- fiilinin ana cümlede kurulduğu yan cümlelerin çekimli fiil olduğu örnekler verilmiştir:

(1) — *Zehra bu ufak tefek, kara kuru kız mı? Siz, onu bana heykel gibi heybetli, korkunç bir insan olarak tasvir etmişsiniz...*

— *Haşin, hâkim bir insan olmak için mutlaka iriyarı olmak mı lâzım?*

— *Ya bu kahkaha, bu çingiraklı kahkaha... İnsan görmese onu on dört, **on beş** yaşındaki kızlardan biri gülüyor zanneder... Ne billûr gibi taze bir ses...* (ACMK: 12)

2.6.2.4.4. Görün- Fiilinin Ana Cümlede Olduğu Yan Cümleler

Aşağıdaki örneklerde yer alan *görün-* fiilinin sözlük anlamı yan cümlelerin çekimli bir fiil olarak kullanılmasını ve yaklaşma süreklilik görünüşü altında değerlendirilmesine imkân sağlamıştır.

(1) *Hinzıryedi şaşırmıştı. Neden bahsedildiğini bir türlü anlamıyordu, ama yine de bu sözleri canıgönülden **kabul eder göründü.*** (PKA: 100)

(2) *Ayaşlı anlattı. Kumar kavgası. Bu kavgayı çıkaran herif bir kere daha gelmiş. Kâğıt yapıyormuş, söylemişler. Bu gece gene kâğıt yapmak istemiş, yakalamışlar. O da suçunu bastırmak için gürültü etmiş. Ayaşlı kabahati İhsan Beye buluyor. Sonra da polisten **korkar görünüyor.*** (AVK: 164)

2.7. SINIRLANDIRILMIŞ SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Sınırlandırılmış süreklilik görünüşünde söz konusu süreklilik belirli zaman, özne, yer, nesne ile sınırlandırılmıştır. Bu anlamın belirginleştirilmesinde “*kadar, yalnız, sadece*” edatlarının sıklıkla tercih edildiği gözlenmektedir.

Sınırlandırılmış sürekliliğin geçici süreklilikten farkı şu şekilde belirtilebilir: Geçici süreklilik *şimdi, şu an, bugün* ile sınırlandırılmış ancak söz konusu zamanın bitmesiyle beraber tekrar görülmeyen süreklilik ifadelerini kapsar. Sınırlanmış süreklilikte ise belirli dönemde görülen bir süreklilik vardır ancak bu süreklilik söz konusu sınırlandırılan zamanda tekrar tekrar görülür. Geçici süreklilik ve sınırlandırılmış süreklilik görünüşü şu örnekle daha iyi anlaşılabilir: “*Şimdi ders çalışıyorum.*” cümlesinde ders çalışma devam etmektedir ve eylem şimdi ile sınırlandırılmıştır. Sınırlandırılmış süreklilikte ise sınırlı bir zamanda tekrar tekrar görülen bir eylem olması gerekir. Örneğin; “*Vize döneminde ders çalışıyorum.*” cümlesinde devamlılık vize dönemi ile sınırlandırılmıştır. Sadece vize zamanları ders çalışılıyor ve vize dönemi bittikten sonra ders çalışma da sona eriyordur.

2.7.1. Ana Cümlede Sınırlandırılmış Süreklilik Görünüşü

Taranan eserlere göre roman ve hikâyelerde tespit edilen sınırlandırılmış görünüş örnekleri şu şekilde verilebilir:

(1) *Necip Bey'e ara sıra sokakta ve vapurda tesadüf ederdim. Sadece selâmlaşırdık. Bazen de bir iki kelime ile hatır sorardı. Ahbaplığı bundan ibaretti. Vakar ve haysiyet sahibi insanların benimle görüşmekten çekineceklerini düşünür, daima biraz uzak dururum.* (ACMK: 114)

(2) *Her gün bir ihtiyar hizmetçi kadın gelir, bu yedi numaradakilerin odalarını toplar, temizler, sonra da gece geç saatlere kadar kalır, hizmetlerini eder. Çünkü bu karıkocanın her gece misafirleri oluyor, ikiye üçe kadar oturuyorlardı. Kendileri dışarı çıksalar onlar da erken dönmezler.* (AVK: 61-62)

Aşağıdaki örnek *Bir Uyumsuzun Notları* adlı günlükten alınmıştır:

(1) *Küçükken, beş vakit namaz kılardım hiç sektirmeden. O zaman cimnastiği bilmiyordum; hoş bilseydim de, daha gizemli bir cimnastik olan namazı **yeğlerdim o yaşta...*** (BUN: 133)

Gezi yazılarında tespit edilen örnekler şu şekilde verilebilir:

(1) *Yavşan bu ovada bahardan güze kadar kalan tek ottur. Bu ovada **baharda yavşanların arasında çeşit çeşit otlar biter**, ama hepsi baharla, ilkyazla geçer gider. Bu koyunları güzün ve kışın tek başına yavşanlar besler. Bu ovada yılına göre iki milyon, üç milyon koyun yayılır. Yıl kötü (yaz kurak, kış çetin) olursa fenadır, kıran gelir ve sürülerin yarısını siler süpürür. Ama tasalanmamak kişiliğin şanıdandır: Cana gelecek, mala gelsin denir ve ezeli teselli, rahmetlerin bol yağdığı, stepin güzel çiçeklerle bezendiği ve kara gözlü koyunların ikiz kuzuladığı bolluk yıllarıdır.* (ANM: 15)

(2) *-Öyle. Benim dünya yüzündeki ömrüm pek kısadır. Şu birkaç gün içinde bütün hacetlerimi görmek, elimi kıvrak tutmak zorundayım. Önümde çetin bir yaz var; kurak ve sıcak. Onu ve bütün **kışı hep toprak altında geçiririm**. Şimdi bir yandan gelecek yıl sürecektir, gelişecek olan cücüğümü yaratmakla, bir yandan da şu hoşlandığınız çiçeklerimin içinde sessiz, tantanasız geçecek olan düğüne hazırlanmakla meşgulüm.* (ANM: 43)

Denemelerde tespit edilen sınırlandırılmış süreklilik görünüşü örnekleri aşağıdaki gibi verilebilir:

(1) *Aphrodite **yalnız zon veya sestus denilen kısa bir kuşak takıyordu**. O kuşağı takan kadın, erkeklerin gözlerinde güzeller güzeli olurmuş. Hatta Hera, kocası Zeus'tan iltifat görmediği zamanlar Aphrodite'den, bir gece için, kuşağını ödünç vermesini yalvarırmış. Bu kuşakta bütün zarafetler, cazibeler, tatlı gülümsemeler, süzgün gözlü veya ateşli bakışlı davetler, kandırıcı iç çekişleri, anlamlı susuşlar ve bakışlar gizli bulunuyormuş.* (AE: 65)

Sınırlandırılmış sürekliliğin tespit edilen şiir örneğindeki görünüşü şu şekildedir:

(1) *Bu karanlık böyle iyi afferin Tanrıya*

Herkes uyusun iyi oluyor hoşlanıyorum

Hırsızlar polisler açlar toklar uyusun

Herkes uyusun bir seni uyutmam birde ben uyumam

Herkes yokken biz oluruz biz uyumayalım

Nasıl olsa sarhoşuz nasıl olsa öpüşürüz sokaklarda

Beni bırak göğе bakalım (GBD: 27)

2.7.1.Sınırlandırılmış Süreklilik Görünüşünde İşaretleyiciler

Ana cümlede tespit edilen sınırlandırılmış süreklilik işaretleyicileri çalışmada şu şekilde tespit edilmiştir.

2.7.1.1.1. -(I)yor

-(I)yor biçimbiriminin sınırlandırılmış süreklilik görünüşündeki örnekleri aşağıda verilmiştir:

(1) ***Kimi çeltik biçiyor, kimi*** biçilenleri sırtlanarak harman yerine ***götürüyor.*** *Irgatlar çamura batmış bir karınca katarı gibi harman yerinden tarlaya, tarladan harman yerine çekiliyorlar. Tarlalarda traktörler, batoslar. Batoslar bir yandan tane, bir yandan sap kusuyorlar.* (BE: 133)

2.7.1.1.2. -A/I/r

-A/I/r biçimbirimi süreklilik görünüşü işaretleyicilerinden biridir. Cümlede yer alan sınırlandırılmış görünüş işaretleyicileriyle sınırlandırılmış süreklilik görünüşü örnekleri verebilmektedir.

(1) Bunlar ***yalnız berber dükkânında tarak yüzü görür,*** kalan zamanlarda *Ayaşlı bunları parmaklarıyla tarar.* (AVK: 30)

(2) *Dikilir Köprü üzerine,*

Keyifle seyrederim hepinizi.

Kiminiz kürek çeker, sıya sıya;

Kiminiz midye çıkarır dubalardan;

Kiminiz dümen tutar mavnalarda; (OV: 104)

(3) *Malvern sırtlarının bir düziye değişen ışığını çevirir. Bize birbiri arkasına halk dolu meydandakilerin her türlüünü gösterir. **Kimi elinde sapan işler, bunlar nadiren eğlenir; kimi ekin eker ve büyüklerin sömürüp israf ettiğini alınlarının teri ile kazanırlar.** Süslü püslü kıyafetleri ile kurum satanlar, tariki dünyalar, ayak satıcıları, saz şairleri, hokkabazlar, kadınlara tuhafıye satanlar, eli hurma dallı veya dalsız bir sürü yalancı hacı, arkalarında kadınlarıyla güya tariki dünyalar gelip geçerler...* (KTMM: 86)

(4) *-Öyle. Benim dünya yüzündeki ömrüm pek kısadır. Şu birkaç gün içinde bütün hacetlerimi görmek, elimi kıvrak tutmak zorundayım. Önümde çetin bir yaz var; kurak ve sıcak. Onu ve bütün **kışı hep toprak altında geçiririm.** Şimdi bir yandan gelecek yıl sürececek, gelişecek olan cücüğüümü yaratmakla, bir yandan da şu hoşlandığınız çiçeklerimin içinde sessiz, tantanasız geçecek olan düğüne hazırlanmakla meşgulüm.* (ANM: 43)

2.7.1.1.3. –A/I/rdI

Sınırlandırılmış süreklilik görünüşünün +GEÇMİŞ zamanda –A/I/r biçimbirimi ile işaretlenen örnekleri şu şekilde belirtilebilir:

(1) *Necip Bey'e ara sıra sokakta ve vapurda tesadüf ederdim. **Sadece selâmlaşırdık.** Bazen de bir iki kelime ile hatır sorardı. Ahbaplığı bundan ibaretti. Vakar ve haysiyet sahibi insanların benimle görüşmekten çekineceklerini düşünür, daima biraz uzak dururum.* (ACMK: 114)

(2) *Küçükken, beş vakit namaz kılardım hiç sektirmeden. O zaman cimnastiği bilmiyordum; hoş bilseydim de, daha gizemli bir cimnastik olan namazı **yeğlerdim o yaşta...*** (BUN: 133)

(3) *Pamphlia'da, Perge'deki (Antalya'nın biraz kuzeyinde) Artemis de böyledir. Koni biçimindeki bu taşlara Anadolu'nun Karia ve Lykia gibi güney doğusunda çokluk rasgelinirdi. Hatta bu gelenek oralardan Malta adasına bile geçmiştir. Filistin, Suriye, Güney Anadolu ve Kıbrıs adasında koni biçimindeki taşlara*

festival ve **panayır günlerinde** zeytinyağı **sürülürdü**. Bu arada Mekke' de Kabe' deki Sibel putuna da yağ sürülürdü. Hazreti Muhammed, Kureyş'e karşı, «Bu putun suratına zeytinyağı sürdüğünüz zaman sinekler yapışıyor. Buna nasıl Tanrı diye tapabilirsiniz?» diye bağırıştır. (AE: 85-86)

2.7.1.1.4. –mAktA

Sınırlandırılmış süreklilik görünüşünün +GEÇMİŞ zamanda -mAktA biçimbirimi ile işaretlenen örnekleri şu şekilde belirtilebilir:

(1) *Bugün artık tabiattan uzakta köylerde, kentlerde ve bunların çevresinden ta uzaklara kadar suni bir tabiat, suni bir peyzaj içinde yaşamaktayız. Nüfusu kalabalık Avrupa memleketlerinde halis tabiata artık **sadece dağların başında rastlanmaktadır**. Köylerin, şehirlerin çevresi en uzak yerlere kadar kültür arazisi haline gelmiştir. Bu suni peyzajı yaratan ve asırlardan beri içinde yaşayan insan, şayanı hayrettir ki, tabiata karşı işlediği günahın, yaptığı sakarlıkların yeni yeni farkına varmakta, artık kültürün sataşmadığı yerler kalmışsa, oraları korumakta, koruduğu yerlerde de memleket tabiatından nelerin ziyan olduğunu görmekte ve onlara yanmaktadır.* (ANM: 117)

2.7.1.1.5.-DI

+BİTMİŞ görünüş işaretleyicisi –DI biçimbiriminin sınırlandırılmış süreklilik görünüşündeki örnekleri çalışmada şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) *Mümtaz hiçbir şey söylemeden **bir müddet yürüdü**. İçinde, fecirden ziyade yanı başındakinin parıltısı içinde yürüyormuş duygusu vardı. Ve bu, Mümtaz'a çok azaplı geliyordu.* (H: 387)

(2) *Beni gözleriyle tartarak önümden geçti, **parkın ta öbür ucuna kadar gitti**, sonra geri döndü, geldi, oturmakta olduğum tahta sıranın ucuna ilişti.* (ÇK: 109)

2.7.1.1.6. –(I)yormuş

–(I)yor biçimbiriminin süreklilik görünüşü işaretlediği –mIş biçimbiriminin kiplik aktardığı sınırlandırılmış süreklilik görünüşü örneği olarak aşağıdaki cümle gösterilebilir.

(1) *Gerçekten ilginç: sık sık biraraya toplanıp, girdikleri davaları birbirlerine anlatıyorlar. Kimi zaman, bütün bir gün boyunca, aynı tanıklar boy gösteriyormuş başka başka davalarda. Yargıçlar da ezberlemişler, kapıdan çeviriyorlarmış profesyonel tanıkları.* (BUN: 11)

2.7.2. Sınırlandırılmış Sürekliliğin Cümlede Görünümü

Sınırlandırılmış süreklilik görünüşü olarak özne, nesne, zaman, eylem ve yer olarak sınırlandırılabilir. Bu durum şu şekilde örneklendirilebilir:

2.7.2.1. Özne bakımından Sınırlandırılmış Süreklilik

Özne bakımından sınırlandırılmış süreklilik görünüşü örnekleri şu şekilde gösterilebilir:

(1) *Gerçekten ilginç: sık sık biraraya toplanıp, girdikleri davaları birbirlerine anlatıyorlar. Kimi zaman, bütün bir gün boyunca, aynı tanıklar boy gösteriyormuş başka başka davalarda. Yargıçlar da ezberlemişler, kapıdan çeviriyorlarmış profesyonel tanıkları.* (BUN: 11)

Şu örnekte ettirgen⁷³ bir fiilin özne bakımından sınırlandırılmış süreklilik ile kullanımı görülmektedir:

⁷³Ergin, ettirgenlik ekinin *r*, *-t-Dİr*, *-Ar*, *-z*, *-DAr* olduğunu belirtir. Faktatif ekleri olarak adlandırdığı eklerin geçişli fiiller ve başkasına yaptırma ifade ettiğini belirtir. *-r* ekinin sesliyle biten fiillere, sonunda *ç*, *ş*, *t*, harfleri olan fiillere, sonunda *ğ*, *p*, *y* olan fiillere de eklendiğini bu konuda bir kural olmadığını belirtir. *-t* ekinin birden çok heceli *l*, *r* ve birazda *k*, *p*, *ç*, *m* sessiz harflerinden sonra geldiğini, *-t* ekinde de bir kural olmadığını aktarır. *-Dİr* ekinin diğer eklerle göre daha sık kullanıldığını söyleyerek sesliyle biten tek heceli ve sessizle biten fiillere getirildiğini belirtir. *-DAr* ekinin sadece *gönder-* fiilinde kalıplaştığını, *-Ar* ekinin çok işlek olmayan *kopar-*, *çıkır-*, *gider-* gibi az örnekte bulunduğunu, *-z* ekinin *emzir-* örneğinde görüldüğünü örneklendirir (Ergin 2005: 209-214). Korkmaz da Ergin'in bahsettiği durumlara değinerek işi yaptırmanın birincil özne, işi yapanın da ikincil özne olabileceğini söyler (Korkmaz 2009: 555-563). Ediskun, ettirgenlik eklerinin geçişli fiillerin geçişlilik derecelerini artırdıklarından bahseder (Ediskun 2017: 222). Göksel ve Kerslake, ettirgenlik ekinin geçişli ve geçişsiz fiillere gelebildiğini söyleyerek *-Dİr*, *-t*, *-It*, *-Ir*, *-Ar*, *-Art* eklerinin ettirgenlik ekleri olduğunu belirtir ve örneklendirir. Bazı geçişsiz fiillerin ettirgenlik eki almadığını ve yerine bazı geçişli fiil karşılıklarının kullanıldığını aktararak *gir-* fiilini örneklendirir. *Gir-* fiilinin ettirgen olmadığını bu fiilin yerine *soktur-* fiilinin kullanılabileceğinden bahseder (Göksel ve Kerslake 2005: 71). Kornflit, ettirgenlik ekinin iki şekli olduğunu bunun *-Dİr* ve *-t* ekleri ile yapıldığını *-Dİr* ekinin sessiz harften sonra geldiğini, *-t* ekinin ise çok hecelilerde sonu sesle harfle bitenlerde ve son harfi *r* ve *l* olan fiillere getirildiğini

(1) *Açılmış bir gül kadar bütündür solmuş bir gül,*

Dalından başlayan bahçeleri düşündürür.

Soğumuş özlemlerin uzak kuytularından

Kucaklar bir kadını, bir anıya öptürür.

Yalnızlığın yorgun ılık uykularından

Alır onu tomurcuk günlerine götürür. (YP: 20)

2.7.2.2. Nesne Bakımından Sınırlandırılmış Süreklilik

Nesne bakımından sınırlandırılmış süreklilik örnekleri çalışmada aşağıdaki gibi tespit edilmiştir:

(1) *Aphrodite Tapınağına dönüp bakan yoktu. Ona artık ak güvercin ve kumrular getirmiyorlardı. Mihrabında yakılan kurbanların dumanı heykelinin önünde tellenmiyordu. Tanrıçanın önünde yalnız eski kurbanların soğuk külleri yığılıyordu. (AE: 109)*

2.7.2.3. Zaman Bakımından Sınırlandırılmış Süreklilik

Zaman bakımından sınırlandırılmış süreklilik görünüşü örnekleri aşağıda yer almaktadır:

(1) *Ellerini alıyorum sabaha kadar seviyorum*

Ellerin beyaz tekrar beyaz tekrar beyaz

Ellerinin bu kadar beyaz olmasından korkuyorum

İstasyonda tiren oluyor biraz

Ben bazan istasyonu bulamayan bir adamım (SS: 12)

(2) *Kurtuluş savaşı yıllarında hemen hemen köylerden tek bir erkek bile inmezdi pazara. Bıyıkları terlemeden askerlik şubesine çağırılır, ihtiyatlığa istenen saç sakalı kırlaşmış babaları, amcaları, dayılarıyla birlikte sıraya girerler, çarşı içinden kavallarını, kemanelerini çala çala geçip Daday üzerinden Kastamonu'nun yolunu tutarlardı. (SY: 53)*

belirtir. İkili ettirgenliğin sık kullanıldığını, üçlü ettirgenliğin ise nadir olarak kullanıldığını belirtir. Kornflit bazı kılıcı olamayan fiillerde ettirgenlik eki eklendiğinde fiillerin köklerinin değiştiğini belirterek *kaldır-* ve *göster-* fiillerini örneklendirir (Kornflit 1997: 331, 334). Lewis, ettirgenlik ekini *-Dİr-, -Ir-, -t-, -It-, -Ar* olarak inceler. *Kaldır-, emzir-, göster-* ve *getir-* fiillerinin düzensiz ettiren olduklarından bahseder (Lewis 2000: 149).

(3) *Sonunda pansiyondaki sofradan kovulduk. Bu sabah çalınan kapıyı açmaya odalarımızdan ikimiz de pijamayla çıktık. Naciye abla, sapsarı, kendini salondaki koltuklardan birine attı; su istedi. Koşup getirdim. Eli titriyordu. Kesik kesik anlattı. Yemeklerini bizimle birlikte yemek istemiyorlarmış. **Biz olduk mu rahatları kaçıyormuş.** Hem onların çocukları varmış. (AAD:121)*

(4) *İstanbul, **pazar günleri tenhalaşır** yaz sıcaklarında. Beyoğlu'ndan üç-dört yorgun, ağır ağır geçer, üç-beş çocuk sinemalara dalar. Sıcaktan börtmüş, siyahlar giymiş iki madama kiliseden çıkmış eve döner. İki dünyasından geçmiş, emekli, bir kiraathanenin camlar arkasında uyuklar... (SF: 48)*

(5) *Oynadığımız oyunlardan sık sık usanırdık. Nihayet sıra patlıcan hırsızlığına gelirdi... Bizim çiftliğin bitişiği büyük bir bahçeydi. İri çoban köpeklerinin bütün gece havladığı bu bahçeye biz, bir kenarından usullacık giriverirdik. Dallarda incirler, cins cins erikler, zerdaliler... Hele patlıcanlar... Biz, çiğ patlıcan yemesini evdecinin oğlu Haso'dan öğrenmiştik. Bazen köpekler koku alırlardı herhalde, **havlamağa başlamazlar mı**, çil yavrusu gibi **dağılışırdık**. Birtakım hendeklerden nefes nefese atlarken, vahşi sarıdikenler bacaklarımızı kan içinde bırakırdı. (BE: 20)*

2.7.2.4. Eylem Bakımından Sınırlandırılmış Süreklilik

Çalışmada bazı durumlarda eylemlerin sınırlandırıldığı tespit edilmiştir. Bu örnekler aşağıda sıralanmıştır:

(1) *Kimi gökyüzünden bir uçak homurtusu gelir. İçindeki, şimdi Yeşilköy'e incek yolcuları düşündüğüm, **yalnız bu yazıyı yazarken oldu.** (SF: 126)*

(2) *Necip Bey'e ara sıra sokakta ve vapurda tesadüf ederdim. **Sadece selâmlaşırdık.** Bazen de bir iki kelime ile hatır sorardı. Ahbaplığı bundan ibaretti. Vakar ve haysiyet sahibi insanların benimle görüşmekten çekineceklerini düşünür, daima biraz uzak dururum. (ACMK: 114)*

2.7.2.5. Yer Bakımından Sınırlandırılmış Süreklilik

Sınırlandırılmış süreklilik görünüşünde sınırlandırmanın kimi zaman yerler ile yapıldığı görülmektedir. Söz konusu örnekler şu şekilde verilebilir:

(1) *Bugün artık tabiattan uzakta köylerde, kentlerde ve bunların çevresinden ta uzaklara kadar suni bir tabiat, suni bir peyzaj içinde yaşamaktayız. Nüfusu kalabalık Avrupa memleketlerinde halis tabiata artık **sadece dağların başında rastlanmaktadır**. Köylerin, şehirlerin çevresi en uzak yerlere kadar kültür arazisi haline gelmiştir. Bu suni peyzajı yaratan ve asırlardan beri içinde yaşayan insan, şayanı hayrettir ki, tabiata karşı işlediği günahın, yaptığı sakarlıkların yeni yeni farkına varmakta, artık kültürün sataşmadığı yerler kalmışsa, oraları korumakta, koruduğu yerlerde de memleket tabiatından nelerin ziyan olduğunu görmekte ve onlara yanmaktadır.* (ANM: 117)

(2) *Bunlar **yalnız berber dükkânında tarak yüzü görür**, kalan zamanlarda Ayaşlı bunları parmaklarıyla tarar.* (AVK: 30)

2.7.3. Yan Cümlelerde Sınırlandırılmış Süreklilik Görünüşü

Yan cümlelerde sınırlandırılmış süreklilik görünüşü fiilimsi eklerinde tespit edilmiştir. Söz konusu biçimler aşağıda sıralanmıştır.

2.7.3.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Sınırlandırılmış Süreklilik Görünüşü

İsim fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde sınırlandırılmış süreklilik görünüşü örnekleri aşağıda verilmiştir:

2.7.3.1.1. -mAyA

-mAyA biçimbiriminin sınırlandırılmış süreklilik görünüşünde kurduğu yan cümle örneği (1)'de gösterildiği gibidir:

(1) *Bu efsaneler çeşit çeşittir. Bazıları, rasgeline hayvanları ya da işitilen bir bülbül ötüşü gibi sesi hayal gücüyle abartarak anlatmaya kalkışır. **O çağda** insanlar karşılaştıkları canlı ya da cansız cisimleri **insanlaştırmaya uğraşırlardı**.* (AE: 12)

2.7.3.1.2. –mAklA

-mAklA biçimbirimi ile sınırlandırılmış süreklilik görünüşünde kurulan yan cümle örneğinde –mAklA biçimbirimi yanında cümlede kullanılan “sadece” biçimbirimi etkili olmaktadır. Söz konusu örnek şu şekilde gösterilebilir:

(1) *"Gelelim sana. Asıl bu mektubu bana yazdıran amel, senin İnsan Manzaraları. Bunun birinci kısmını Hakkı'da okuduk. Hiçbir şey söyleyemeyeceğim. Yalnız şuna inan ki, senin dostun olmakla değil, **sadece** seninle aynı devirde **yaşamış** olmakla övünüyorum.* (KTMM: 258)

2.7.3.1.3. –mAktAn

-mAktAn biçimbirimi ile sınırlandırılmış süreklilik görünüşü örnekleri çalışmada (1)'deki gibi tespit edilmiştir. (1)'de verilen cümlede “yalnız” edatı sürekliliği sınırlandırmıştır.

(1) *Bayıldı, ayıldı, düştü, kalktı en sonunda ihtiyat zabiti çıktı. Şişmandı zayıfladı, yumuşaktı katılaştı, aktı karardı, uyuşuktu, cansızdı biraz canlanır gibi oldu. Arkadaşlarına pazularını gösterir, çatar, güreşmeye kalkar, yüksekten atar, yiğitlik taslar, atılganlık eder, sonra en olmayacak yerde de odadan dışarı çıkmak istemez. **Yalnız gece sokağa çıkmaktan korkar.*** (AVK: 68)

2.7.3.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Sınırlandırılmış Süreklilik Görünüşü

Sıfat fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde sınırlandırılmış süreklilik görünüşü şu şekilde verilebilir:

2.7.2.3.2.1. –DIk

Sıfat fiil eklerinden –DIk biçimbirimi ile kurulan yan cümlelerde sınırlandırılmış süreklilik görünüşü örnekleri çalışmada şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) *-Hakikaten ben, Mümtaz'a arkasında bir çift kanat görmeden hiç bakmadım. Ama ta çocukluğundan beri Onu Galatasaray'a **hafta sonunda almağa gittiğim günlerde** bile, kapıdan ilk önce kanatlarını görür gibi olurdum.* (H: 240)

2.7.3.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Sınırlandırılmış Süreklilik Görünüşü

Zarf fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde sınırlandırılmış süreklilik görünüşü çalışmada şu şekilde tespit edilmiştir:

2.7.3.3.1. -İp

-İp biçimbiriminin zarf fiil cümleciklerinde işaretlediği sınırlandırılmış süreklilik görünüşü örnekleri aşağıda gösterilmiştir. Söz konusu süreklilik görünüşünün derecesini belirlemede cümlelerde yer alan “*kimi*” ve “*gece boyunca*” işaretleyicileri etkili olmuştur.

(1) *Kimi soyunup büyür*

Kimi giyinip büyür

İnsanoğlu böbürlü

Yaradılış ne denir

Herkes bir yerde üstün (KAD: 23)

(2) *Gece boyunca öksürüp tıksırarak sabırla beklemelerinin semeresini sonunda gördü ve ayağına bağlanan ağırlık koptuğu için kıyıya vuran bir cesede rastladı.* (PKA: 27)

2.7.3.3.2. -ken

-ken zarf fiil ekiyle kurulan yan cümlelerde süreklilik görünüşü şu şekilde örneklendirilebilir:

(1) *Kimi gökyüzünden bir uçak homurtusu gelir. İçindeki, şimdi Yeşilköy'e inecek yolcuları düşündüğüm, yalnız bu yazıyı yazarken oldu.* (SF: 126)

2.7.3.3.3. –DİĞİndA

Bu çalışmada –*DİĞİndA* zarf fiil ekiyle beraber tespit edilen süreklilik görünüşü örneği ise aşağıda gösterilmiştir. Örnekte –*DİĞİndA* zarf fiil ekiyle cümlede kullanılan “*ancak*” işaretleyicisi sınırlandırılmış süreklilik görünüşünde değerlendirilmiştir.

(1) *Yeni bir yalağa alışana, onu kendince 'eski'leştirene kadar dünyası kayar zavallının. Garip bir ölçü alışkanlık. Sevgi, aşk, dostluk, **ancak** bu ölçüye vurulduğunda anlam kazanıyor. En ufak ayrıntılarda bile. Sözgelimi ben yeni bir giysiyle bilmediğim bir yere kolayca gidemem.* (BUN: 76)

2.7.3.3.4. –DİĞİ zaman/müddetçe

Lewis çalışmasında –*DİĞİ müddetçe/sürecede* yapısından bahseder. Söz konusu yapıyı “*as long as*” olarak İngilizce tercüme eder “*Osman bahçede çalıştığı sürece şarkı söyler.*” örneğini verir (Lewis 2000: 185). Bu çalışmada –*DİĞİ zaman/müddetçe* yapısı sınırlandırılmış süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olarak tespit edilmiştir.

(1) numaralı örnekten (6) numaralı örneğe kadar “*zaman*” kelimesi ile zarf fiil ekinin kullanımı örneklendirilmiştir:

(1) *Üstünde **oturduğu zaman** soluk pembe yorgan boydan boya yatağın üstüne serilir, daha üstüne de yerdeki seccadelerden biri yayılır. Yatağın başucunda, duvarda asılı bir saz.* (AVK: 28)

(2) *İhtiyar, dalgın, sersem gibi görünen Şefik Beyi para işlerini konuşurken görseniz şaşarsınız ki para işlerini benden daha iyi biliyor, çok çabuk anlıyor. Başka işler **konusulduğu zaman** ise bunak adamlara benzer.* (AVK: 46)

(3) *Çingene demirciler prangaların perçinlerini kırıp forsaları çözmeye **başladıkları zaman**, omuzlarında ganimet sandıklarıyla gemiden atlayan leventler karaya ayak basar basmaz toprağı öpüyorlardı.* (PKA: 15)

(4) *Başının üzerine üzümler, elmalar, narlar ve armutlarla yüklü ağaç dalları eğilirmiş. Yemişleri koparmak için elini **uzattığı zaman** rüzgâr dalı yükseklerle üflermiş. Su ve yiyecek bakımından bolluk içinde bulunan Tantalos böylece sonsuzluğa değin aç ve susuz kalmaya mahkûm olmuş. İşte bu çeşit işkenceye her dilde «Tantalos işkencesi» denilir.* (AE: 76-77)

(5) *Maziyi yâda daldığım zaman,*
Tüter içimde eshi buhurdan.
Gizliden gizli genzime dolar,
Kokular gibi hep hâtıralar;
Hâtıralarla aklımı çeler,
Eski bahçeler, eski bahçeler! (OBY: 69)

(6) ***Seyahat edildiği zamanlarda***

Yıldızlar konuşur
Söyledikleri şeyler
Ekseriya
Hüzünlüdür.

Sarhoş olunduğu akşamlar

Islıkla çalınan şarkı
Neşelidir.
Halbuki aynı şarkı
Bir trenin penceresinde
Neşeli değil. (OV: 183)

(7) numaralı örnekte ise “müddetçe” kelimesi kullanılarak sınırlandırılmış süreklilik görünüşü işaretlenmiştir.

(7) ***Ben ki her akşam, yatağımda***

Onu düşünüyorum,

Onu sevdiğim müddetçe

Yatağımı da seveceğim. (OV: 189)

2.7.3.3.5. –ArAk

-ArAk biçimbiriminin sınırlandırılmış süreklilik görünüşünde ana cümlenin süreklilik görünüşünü sınırladığı tespit edilen örnekler aşağıda verilmiştir:

(1) ***Bir iş yaptığına inanarak*** eve döndüğü geceler çok şen olur. Evde herkesle, hiç kimseyi bulamazsa karısı ile çene yarıştıracak bir söz arar, çatar. (AVK: 71)

(2) *Kimi gece odama girip cebimdeki ufak paralan çalıyordu. Masada dili dolaşarak sustuğu zamanlar, bana nasıl baktığını görür, "Şimdi benden para aldığını söyleyecek" diye düşünürdüm. Oysa hep, "— Kötü yaşıyoruz, kötü!" derdi. (AAD: 129-130)*

2.7.3.3.6. -AnA/-IncAya kadar/dek/değın

Banguoğlu, -AnA, -IncAya kadar zarf fiillerinin ana cümlelerin bitiş zamanını gösterdiğini belirtir (Banguoğlu 2004: 434). Gencan söz konusu yapıları bitirme ulaları başlığında yer verir (Gencan 2001: 434). Lewis, zarf fiilin anlamını “until” olarak verir. –Ana kadar yapısının –IncAya kadar yapısına göre daha az resmi olduğunu belirtir (Lewis 2000: 181).

Çalışmada –AnA/IncAya kadar/dek/değın yapılarının yan cümle kurmaktan ziyade ana cümleyi sınırlandırdığı ve sınırlandırılmış süreklilik görünüşünün ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Söz konusu durum şu şekilde örneklendirilebilir:

(1) *Mümtaz bu sesi ta belkemiklerine varıncaya kadar duyar ve manasını pek anlamadığı bu davete koşmamak için küçücük varlığı katılaşıır, kendi üstüne kapanırdı. (H: 31)*

Aşağıdaki örneklerde ana fiilin bitmişlik görünüşünde olduğu ancak zarf fiil cümleciğinin ana fiil tamamlanana kadar devam eden bir durumu nitelediğı dolayısıyla zarf fiil cümleciğinin belirli bir süre devam ettiğı görölmektedir.

(1) *Ayşe'nin odasına birlikte girdiler. Işığı yakıp onu yatağına yatıncaya dek bekledi. (AAD: 118)*

(2) *Bugünkü benim son aldanişım olmayacak. İnsanlara güveniyorum." Eve varıncaya değın bu duyguyu içinde taşıdı. (AAD: 35)*

2.7.3.3.7. –DI mI

Korkmaz, *-DI mI* yapısının görülen geçmiş zaman kipi kuran *-DI* biçimbirimiyle *mI* soru ekiden kurulduğunu, *-DI mI* yapısının olağan işlevinin geçmiş zamana bağlı bir soru cümlesi oluşturmak olduğunu belirtir. Korkmaz, söz konusu yapının bazı durumlarda şekil kayması ile soru özelliğini kaybederek zaman zarfı olma özelliği kazandığını, bu şekliyle *-IncA* ekine denk pekiştirici işlev kazandığını belirtir (Korkmaz 2009: 1037). Gencan, biçimbirimin soru anlamından az çok sıyrılıp kendisinden sonra gelen yükleme *herhalde*, *muhakkak*, *kesin olarak*, *hemen*, *artık* anlamlarından birini katarak pekiştirdiğini belirtir (Gencan 2001: 437).

Bu çalışmada *-DI mI* yapısının sınırlandırılmış süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Söz konusu örnekler şu şekilde gösterilebilir.

(1) *Keyfi yerinde oldu mu, Ayaşlı saz çalar. Evde kalorifer, elektrik, mutfakta havagazı varken, Ayaşlı, kahvesini mangalda pişirir.* (AVK: 28)

(2) *Fakat rüzgâr dindi mi*

Her şey birden durulur

Tazeleyip rujunu

Döner yine yuvaya

Sevmek istersen eğer

Boş ver olup bitene

Sevmek istersen eğer

Sünger çek belleğine (KAD: 91)

(3) *Yaşlıca kadınlar bu düşkün eşraf konaklarından birine gittiler mi, orada eski âlemleri, merhum ağanın hayalini tekrar görür gibi olurlar ve hiçbir şeyin değişmediğini zannederlerdi. Bunların nazarında kızlara bulunacak en iyi ve munasip koca gene bu eşraf züğürtü serseriler, bu müflis ayyaşlardı.* (KY: 39)

(4) **Güz geldi mi göçüp gidiyorsun** buralardan

Mahzun kalıyor kalbim ve gözlerim..

Sen sevgileri ve yolları hatırlatıyorsun bana

Turnam, bir gün bırakmayacağım peşini,

Ömrüm oldukça ardından geleceğim.. (GBD: 14)

(5) *Küçük de olsa bir zafer **kazanıldı mı**, hükümetin önünde şenlikler **düzenlenir**, nutuklar söylenir, şiirler **okunurdu**. Böyle günlerde Hilmi Bey parmağı'nın ucuyla beni gösterir, ortaya çıkarırdı. Fikret'in «Ferda»sı ile «Millet Şarkısı»nı okuturdu bana. Ne ilgisi vardı bu şiirlerin, kazanılan zaferlerle, anlayamazdım. En uygunu Mehmet Akif'in bir şiiriydi. İçinde bomba gibi patlayan dizeler vardı. Ben o dizeleri okurken kendimi Sakarya'da, Dumlupınar'da savaşır görürdüm. (SY: 55-56)*

(6) **Akşam oldu mu** pencerenin yanına **otururdu**. Kaç gündür sokakta küçük bir çocuk peyda olmuştu. Her akşam elinde boş bir şişe veya başka bir kap, evlerinin önünden, türkü söyleyerek geçirdi. Mümtaz, daha sokağın başında iken onun sesini tanırdı: (H: 34)

(7) *Derilerimiz sahtiyana, saçlarımız güneşte kavrula kavrula mısır püskülüne dönerdi. **Okul açıldı mı** merdiven altında dura dura kabuk kesilmiş eski ayakkabılarımızı ayağımıza geçirmeye **çalışır**, ıslatmadan giyemezdik. Giysek bile yeni nallanan taylar gibi tedirginlesin gelir gider ayakkabılarımızı şadırvanın akarına tutardık. (SY: 11)*

2.7.3.3.8. –sA

Aşağıda –sA biçimbiriminin sınırlandırılmış süreklilik görünüşündeki durumu örneklendirilmiştir:

(1) *-Hayır, sana darılır mıyım hiç? Şu kara buluttan korktum da ondan. Ben sıcağı da, ışığı da sezerim. **Karanlık ve soğuk olursa kapanırım**. (ANM: 50-51)*

2.8. EDİNİLMİŞ SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Edinilmiş süreklilik ifadeleri daha önce olmayan, sonradan görülmeye başlanan bir sürekliliği anlatmaktadır. Bu anlamı veren “*artık, son zamanlarda, anlıyorum, anladım, demek*” gibi işaretleyicilerdir.

2.8.1. Ana Cümlede Edinilmiş Süreklilik Görünüşü

Aşağıda taranan eserlerde tespit edilen edinilmiş süreklilik görünüşü örnekleri verilmiştir. Söz konusu yapılarda süreklilik görünüşü işaretleyicilerinin derecesini “*artık, son zamanlarda, anlıyorum, anladım, demek*” gibi işaretleyiciler vermiştir.

(1) *Artık* sabahları geç **kalkıyordu**. Mutfakta bir şeyler yiyip su içmek, ayakyoluna gitmek gibi zorunlu aralıklar da olmasa hava kararınca da değin hiç kalkmayacağı masanın başına geçerdi. Saat beşten sonra herkes işten eve dönerken o evden çıkar, yakın lokantalardan birinde yemek yerdi. İlk günler yemeği yer yemez dönüyor, gece yarısına dek çalışıyordu. Güçtü, ama yılmıyordu. (AAD: 42)

(2) Ne zamandır, Neriman bu kediyi de okşamaz olmuştu; Sarman da Faiz Bey, Şinasi ve Gülter kadar hanımının **son zamanlarda** başkalaştığını **anlıyor** ve onun yanına **sokulmuyordu**. (FH: 47)

(3) Evet, göz kamaştırıcı bir sonsuzluktu ve ben o güne dek başkalarına göstermekten çekindiğim birçok zayıf yanımla, tıpkı bir anne, bir sevgilibir dost ya da bütün bunların toplamından oluşmuş bambaşka bir varlıkmiş gibi ona sığmıyor, sığındıkça tadı kalp atışlarımda yankılanan geniş mi geniş bir kucaklayışın içinde kayboluyor, kayboluyorken neredeyse şiddetli sarsıntılarla dolu bir orgazm ânının keyfini yaşayıp ta iliklerime kadar ürperiyor ve **artık bundan böyle**, yalnızca beni ben kılan bu sonsuzluğa ait olabileceğimi **düşünüyordum**. (BHH: 68)

(4) Bu işin nasıl olabildiğine bir türlü akıl erdiremedim. **O günden sonra Eleni, sahiden de yıldız makinesinde çalışmaya başladı**. Ya o kâğıt verirdi, ben alırdım,

ya da ben verirdim, o alırdı. İkimiz de, elimiz yüzümüz yaldız içinde, fakat öyle iştahla çalışırdık ki... (BAEV:66)

Gezi yazılarında tespit edilen örnekler şu şekildedir:

(1) *Neyse ben, bu step sabahını yaşamak istiyordum. **Artık etraftı gözetliyor** ve aşinası olduğum şeyleri gördükçe **seviniyordum**.* (ANM: 9)

(2) *Ne iyi; ormanda her şey, ışıktan nasibini alıyor diye düşünürken tak, tak, tak sesleri duyuyordum. Galiba bir ağaç kesiyorlar! Sesin geldiği tarafa doğru gidiyorum. Tak taklara yaklaştıkça dikkat kesiliyorum ve iyice yavaşlıyorum. **Çünkü anlıyorum ki bu, gagasiyle ağaç kabuklarını oyan bir ağaçkakandır.** Sesler kesiliyor. Anlaşılan o da benim ayak seslerime kulak kabartıyor. Duruyorum, çünkü ne kadar dikkatli adım atsam da kuru gazellere bastıkça çıtırtı yapmadan yürümeye imkân yok. Hem ben büyüğüm, o küçük. Tabii o beni daha önce görecekti. Nerede ise oradan kalkıyor, belki daha emin olmak için, belki merak ettiği için, velhasıl beni görmek için, biraz önce yanından geçtiğim bir meşeye konuyor.* (ANM: 87)

Şiirlerden tespit edilen örnekler ise aşağıdaki gibidir:

(1) ***İşte o günden beri** gözlerde, dudaklarda
Hüzün, **aramaktadır**, yitik yavuklusunu.*

***O günden beri** Sevinç yerinde durmaz
Ve kişiliğini ararken kimliksiz hüznün uzaklarda* (YP: 98)

(2) ***Neden sonra farkına varıyorsun**
Etrafındaki korkunç ıssızlığın.
Yâr olsun, dost olsun, ne arıyorsun,
adresi belli mi vefasızlığın?*

*Aşk,dostluk!.. Hepsi dökülür yapraklar!
Çıplak bir ağaç durgun suda aksın.
Yalnızlık dediğin hayatta başlar;
Kabir boyunca devam etmek için.* (OBY: 117)

Günlüklerden tespit edilen edinilmiş süreklilik örnekleri ise şu şekildedir:

(1) *Aylardan beri aklımdaydı 'turuncu', yaşadığımız mevsimin bitmek üzere olduğunu görünce sarıldım işe. Mutfakta günümün yarısını geçiriyorum; boyası, rengi, kokusu çok önemli benim için. Akşam gidip gelip inceledim yeni mutfağı: günbatımında, dışardan yansıyan ışıktaki, ışığı açarken. Sevdim. **Artık** kışı bu güvenli ve sıcak kozada **geçirebilirim**, inimde.* (BUN: 75-76)

(2) ***Sonraları**, üçüncü, dördüncü karşılaşmada, dost olmaya karar verdiler mi (bana danışmak gereğini de duymazlar ya), işi alabildiğine silahsızlanmaya kadar **götürürler**.* (BUN: 155)

Denemelerde tespit edilen edinilmiş süreklilik örnekleri ise şu şekildedir:

(1) ***Artık Bergama dolaylarına gelmekteyiz.** Bu dolayların Telephos efsanesi vardır.* (AE: 67)

(2) *Troya savaşı hakkındaki bilgi iki kaynaktan gelir. Birisi Troya tarafından yazan Dares Phrygius'dur (yani Phrygia'lı Dares), bir de Akha'lar ya da Yunanlılar tarafından yazan Dictys Cretensis'dir (yani Giritli Dictys). Batıyı, Avrupa'yı asıl etkileyen Dares'tir. İşte bundan dolayı hemen hemen bütün Avrupalılar -üç dört yüz yıl önceye kadar- hep Troyalılarından gelme olduklarını ileri sürüyor ve kahramanlık örneği olarak da Akha kahramanı Akhilleus'u değil, fakat Troya kahramanı Hektor'u örnek alıyorlardı. Bu arada İngilizler, Troyalı olan bir Brutus'un gayri meskün olan İngiliz adasına geldiğini ve orada Troynovant (yani Yeni Troya) kentini kurduğunu, o kente **sonradan** Londra denildiğini **yazıyorlardı**. Romalılar da soyca Troyalı olduklarını ileri sürüyorlardı. Anadolu'dan İtalya'ya göç etmiş olan Etrüskler dolayısıyla bu efsanenin gerçeğe ilgisi olsa gerek.* (AE: 47-48)

2.8.1.1. Edinilmiş Süreklilik Görünüşü İşaretleyicileri

Aşağıda edinilmiş süreklilik görünüşü işaretleyicileri verilmiştir.

2.8.1.1.1.-(I)yor

Edinilmiş süreklilik görünüşünde sonradan ortaya çıkan süreklilik anlamını veren işaretleyicilerden biri –(I)yor biçimbirimidir.

(1) *Artık çok kolay **gülüyorlar**. Sonra piyano başlıyor. Birden kendini Ayşe'nin atölyesinde buldu. Ne derdi şu çalınana? Apassionata. Önce kapıyı kilitlerdi. Pikaba plakları sıralar, ilk sesle birlik uzandığı sedirde olurdu. Başını kucığına alırdı. Oysa her sefer kapıyı kilitledi diye kızardı.* (AAD: 20)

(2) *Bu kokuyu sevdi. Kentlerin kendine özgü havaları vardır ama son yıllarda **artık** hepsi kükürtdioksit benzeri **kokuyorlar!** Ama Nilşen, Paris kokusunu duymayı öyle çok istiyordu ki, elbette bu kadar uğraşınca duydu.* (GYÇ: 40)

(3) *Hayat benim için asıl **bugünden itibaren başlıyor**. Geçen bir sene esnasında kırılıp sakatlanan umdelerime tam bir sadakat göstermek artık kendi elimde.* (ACMK: 67)

(4) *"Ben tavan arasındayım sevgilim!" diye bağırdı delikten aşağı doğru. "Eski kitaplar **bugünlerde** çok para ediyor. Bir bakmak **istiyorum** onlara."* (KB: 27)

2.8.1.1.2.-A/I/r

Edinilmiş süreklilik görünüşü işaretleyicilerinden –A/I/r biçimbiriminin –GEÇMİŞ zamanda tespit edilen örnekleri aşağıdaki gibidir:

(1) *Cevdet'in gülünç pokerciliği ve anlamsız içkiciliği **ondan sonra başlar**. Doktor onun Celal'e, en azından sekiz, on bin lira borçlandığını biliyor, ama eczacının neden bu kadar hatır gönül sayar davrandığını çok daha iyi biliyordu. Bu günler doktorun, hayatında ilk defa "para" diye çene kemiklerini oynattığı günlerdir:* (D: 13)

(2) ***Sonraları**, üçüncü, dördüncü karşılaşmada, dost olmaya karar verdiler mi (bana danışmak gereğini de duymazlar ya), işi alabildiğine silahsızlanmaya kadar **götürürler**.* (BUN: 155)

(3) *Bizim Kırım çiğdemiyle bir olmadığımızı anlayan ilk botanikçi o oldu. Bize *Crocus ancyrensis* adını veren de odur. Hülasa bizi burada tanıyan yoktu, ama ünümüz önce İngiltere’de, daha sonra da Fransa’da yayılmıştı. Çünkü Bay P. E. Botta da buradan Paris’e bizim soğanlarımızdan götürmüş ve bizi Paris Nebatlar Bahçesi’nde yetiştirmişti. İşte o zamandan beri ben bütün dünyada Ankara çiğdemi diye **anılırım**. Hem biz kişizade bir ailedeniz. Safran da bizim cinstendir.* (ANM: 42)

2.8.1.1.3. -mAktA(dIr)

Edinilmiş süreklilik görünüşü işaretleyicilerinden biri de –mAktA süreklilik görünüşü ve –dIr kiplik işaretleyicisidir.

(1) *İşte o günden beri gözlerde, dudaklarda
Hüzün, **aramaktadır**, yitik yavuklusunu.*

*O günden beri Sevinç yerinde durmaz
Ve kişiliğini ararken kimliksiz hüznün uzaklarda* (YP: 98)

2.8.1.1.4. -(I)yordu

-(I)yor süreklilik görünüşü işaretleyicisinin +GEÇMİŞ zamanda edinilmiş süreklilik görünüşü örnekleri çalışmada şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) *Mehmet'in içerde çok kalmasının nedenini anlar gibi olmuştum. Kaymakam cebinden saatini çıkarmış kaçta başladığıma bakıyordu. **Demek ne kadar, zamanda yapacağımı bilmek istiyordu, Mehmet'le karşılaştırmak için.*** (SY: 94)

(2) *Bazen, görünür bir sebep olmadan, insana önünden geçtiği yapı, bir sokak köşesi, üstünde oturduğu sandalye hayatında önemli bir yer tutacakmış gibi gelir. İşte bu köşede bugün bir şeyler olacaktı. **Artık hep oraya bakıyordu.** Gelip geçenlere göre orası, şehirde binlercesi olan basbayağı bir yerdi.* (AAD: 49)

(3) *Evet, göz kamaştırıcı bir sonsuzluktan ve ben o güne dek başkalarına göstermekten çekindiğim birçok zayıf yanımla, tıpkı bir anne, bir sevgilibir dost ya da bütün bunların toplamından oluşmuş bambaşka bir varlıkmiş gibi ona sığmıyor, sığındıkça tadı kalp atışlarımda yankılanan geniş mi geniş bir*

*kucaklayışın içinde kayboluyor, kayboluyorken neredeyse şiddetli sarsıntılarla dolu bir orgazm ânının keyfini yaşayıp ta iliklerime kadar ürperiyor ve **artık bundan böyle**, yalnızca beni ben kılan bu sonsuzluğa ait olabileceğimi **düşünüyordum**.* (BHH: 68)

(4) *Bak şimdi ne güzel düşünüyorduk. Düşünmek; yazı, düşünmekten doğdu. Konuşurken düşünmüyor muyduk? Düşünüyorduk, ama hatalara düşüyor, bir türlü onaramayacağımız haltlar karıştırıyorduk. **Sonradan ne kadar pişman oluyor**; söylediğimiz, hırsla söylediğimiz bir sözden ne kadar utanıyorduk.* (SF: 82)

2.8.1.1.5. Fiil+Ir/Ar/mİş+ ol Yapılarıyla Edinilmiş Süreklilik Görünüşü

Kükey'in fiilin fiille oluşturduğu ayrı yazılan birleşik fiiller başlığında verdiği yapılar başlama fiilleri (-A/I/r-mAz ol-), bitirme fiilleri (-mİş ol/bazen bulun), davranma fiilleri (-AcAk ol-) olarak geçer. Kükey, bunlara -(I)yor ol- ve -mAll ol- yapılarını da ekler ve bunlara henüz bir terim bulunamadığını aktararak “geçiyor olmalı” ve “ağlamalı olmuştur” örneklerini verir. Kükey fiilimsilerin fiille oluşturdukları birleşik fiilleri beklenmezlik fiili, isteklenme fiili ve yapmacıklık fiili olmak üzere üç gruba ayırır. Beklenmezlik fiillerinin -AcAğI tut- yapısıyla kurulduğunu, isteklenme fiillerinin -AsI gel- yapısıyla kurulduğunu belirtir. Son olarak yapmacık fiillerine yer veren Kükey, bu fiillerin çeşitli olduğunu bunların olumsuz temel fiile -mİş, mİşlIkAn, -mİşlİğA eklerinin; olumlu temel fiile ise -mAzllİğA, -mAzllIkAn ekleri ekledikten sonra sırasıyla birinciye dur-, görün-, ikinciye gel-, üçüncüye gel-, dördüncüye vur-, beşinciye vur-, altıncıya gel- tasvir fiilleri eklenerek kurulduğunu örneklendirir (Kükey 20-28).

Benzer bilgiler Ülker tarafından da aktarılmıştır. Ülker'in çalışmasında şu hususlara değinilir: Ülker, sıfat fiil ve yardımcı fiil kurgulu birleşik fiiller adını verdiği bölümde alışkanlık fiili, niyet fiili, bitirme fiili, yapmacık fiili, beklenmezlik fiili, isteklenme fiillerine yer verir. Alışkanlık fiillerinin -r ol ve -mAz ol- şeklinde kurulduğunu ana fiilin geçmiş zaman içinde başlayıp devam ettiğini ya da edeceğini anlattığını belirterek “Ne zamana kaldık kimse kimseyi düşünmez oldu” örneğini verir. Şimdiki zaman şekliyle de eylemlerin kullanılabileceğini belirtir ve şu örneği verir: “Parkta seni bekliyor olacağız.”

Yapmacık Fiillerine ise *-mİş görün*, *-mİştAn gel*-, *-mİşllktAn gel*-, *-mAzllğA vur*-, *mAzllktAn gel*-, *mİşllğA vur*- yapılarını vererek yapıldığı hâlde yapılmamış, olduğu hâlde olmamışlık durumunun anlatıldığını aktarır ve şu örneği verir: “*Konuyu anlamadınız ama teneffüse çıkmak için anlamış görünüyorsunuz*” (Ülker 2007: 279-280).

Ediskun’a göre başlama fiilleri temel eylemin geçmiş bir zaman içinde başlayıp devam ettiğini ya da edeceğini görünüş bakımından ise eski bir alışkanlığın ya da durumun silinip temel eylemle ilgili yeni bir alışkanlığın ya da durumun başlamadığını ifade eder. “*Oğlan ata biner, kılıç kuşanır oldu.*” örneğini verir. Ediskun, bitirme fiillerinin *-mİş ol*- yapısıyla kurulduğunu temel eylemin daha önce olup bittiğini, sonuçlandığını anlattığını ifade eder. Gelecek zaman ile ihtimal, gereklilik kipiyle olasılık veya gereklilik anlattığını belirtir. Zaman zaman ise *ol*- fiili yerine *bulun*- fiilinin kullanıldığını *ol*- ve *bulun*- fiillerinin arasında anlam farkı bulunabileceğini belirterek bu duruma “*İstanbul’a gelmişken müzeleri de gezmiş oldum (Hesapta yokken)*”, “*Ne yapalım? Artık bu işe girmiş bulundum. (Bu işten çıkmaya imkân yok.)*” örneklerini verir (Ediskun 2017: 240-241).

Banguoğlu, *Karmaşık Fiiller* başlığında *ol*- fiilinin isimlere ve sıfatlara gelerek birleşik fiil oluşturmalarının yanında bazı sıfat fiillere gelerek oluş ve kılışın zamanı ve tarzıyla ilgili özellikler taşıyan birleşikler yaptığını belirtir. Banguoğlu, *ol*- fiilinin şimdiki zamanda kullanılmasıyla oluş ve kılışın şimdiki zamanda olup bittiğinin anlatıldığını belirterek bu duruma şu örneği verir: “*Bununla borcumu ödemiş oluyorum.*” Banguoğlu, öncelik fiilleri adını verdiği bu yapıların bazen *ol*- fiili yerine *bulun*- fiiliyle de kurulabildiğini bu hâliyle ifadelerin daha kesin ve hatta yersiz bir olup bittiğini anlatmak için kullanıldığını aktarır. “*Onlara bağlanmış bulunuyorum.*” Banguoğlu’nun başlama fiilleri adını verdiği yapıların geniş zaman sıfat fiili ile yapıldığını ve yardımcı fiilin aldığı zamandan başlayarak kılışın ve oluşun alışkanlık hâlinde sürdüğünü aktararak “*Gelir oldum, Utanır olmuş*” örneklerini verir. Banguoğlu bu yapıların geçmişte, şimdiki zamanda ve gelecekte kullanılabileceğini belirterek aslında bu yapıların zamandan ziyade geçmişte başlayıp süren oluş ve kılışları anlattığını bu hâliyle de daha çok tarz bildirdiklerini belirtir (Banguoğlu 2004: 482-485).

Korkmaz, söz konusu yapıları sıfat fiil olarak ele alır. Geniş zaman sıfat fiili ve *ol-* yardımcı fiilinin geçmiş zaman şeklinin olumlu ya da olumsuz bir alışkanlığı gösterdiğini belirtir (Korkmaz 2009: 589, 935).

Gencan, *ol-* yardımcı fiiliyle kurulan yapılara karmaşık fiiller de denebileceğini belirtir ve *ol-* yardımcı fiilinin geniş zaman kiplerinin üçüncü tekil kişilerle birleşiminde “-mAyA başlamak, -mAyA kalkmak” anlamlarının olduğunu belirtir. Gencan, mişli geçmiş zamandan sonra *ol-* yardımcı fiilinin geniş zamanı ile kullanımının daha önce olup bitme anlamına geldiğini belirterek “Bize buyurun, kardeşimi de tanımış olursunuz.” örneğini verir. Gencan *bulun-* ve *düş-* fiillerinin de zaman zaman *ol-* fiili gibi kullanılabileceğini aktarır (Gencan 2001: 355-356). Gencan, geniş zaman biçimbiriminin geçmiş zaman anlamında, şimdiki zaman biçimbiriminin geniş, gelecek ve geçmiş zaman anlamında, gelecek zaman biçimbiriminin emir ve gereklilik anlamında kullanılabileceği belirtilerek söz konusu yapıları anlam kayması olarak değerlendirilir (Gencan 2001: 406-408).

Gülsevin, “*içerdi*” ve “*içer oldu*” örneklerini incelediğinde çalışmasında “*içerdi*” için terkedilmiş bir alışkanlığın aktarıldığını, “*içer oldu*” ile eskiden olmayan fakat yeni başlamış ve devam etmekte olan alışkanlık bildirdiğini belirtir. Bu yapının kip göreviyle kullanıldığını her ikisinin de geçmiş zamanda yapılmış eylemler olduğunu aktarır (Gülsevin 1997: 4). Oysaki bu eylemlerin görünüşleri de aynıdır. Her iki eylem de süreklilik görünüşündedir. Ancak sürekliliğin derecesi farklıdır. Bu çalışmada “*içerdi*” eyleminde tekrarlı bir görünüş; “*içer oldu*” örneğinde ise edinilmiş bir görünüş aktarılmaktadır.

Aslan Demir, *ol-* fiilini zaman ve görünüş açısından değerlendirdiği çalışmasında *ol-* ile kurulan şekiller için şu formülleri çıkarır: Çalışmada, zaman bakımından *geçmiş* ve *geçmiş olmayan* zıtlığı +/-Gmş ile, sınırlararası bakış +/-Ara ile, sınır ötesi bakış +Öte ve öngörülü bakış +/-Öng ile, kiplik anlatımın ön plana çıktığı durumlarsa +Kip ile ifade edilmiştir:

Tablo 27: ol- fiilinin zaman ve görünüş olarak değerlendirilmesi

1. -mİş oldu: $EB > Y2 > YK$
2. -AcAk oldu: $Y2 > EB > YK$ ve $+Gmş (+Öng, +Kip)$
3. -AcAk olmuş: $+Gmş (+Öng, +Öte)$
4. -AcAk olmuştu: $[+Gmş (+Öng, +Öte, +Kip)]$ ve zaman çizgisi üzerindeki durumu $(Y2 > EB) > Y3 > YK$
5. -mİş olacak: a) Gelecekte sınır ötesi anlam $Gmş (+Öng, +Öte)$ ve zaman çizgisi üzerindeki konumu: $YK > EB > Y2$ b) Geçmişteki bir eyleme sınır ötesi bir perspektifle bakılıp eylemin sonucuna yönelik tahminde bulunma durumu: $EB > Y2=YK$ ve $+Gmş (+Öte, +Kip)$
6. -mİş olacaktı: Eylemin görünüş-zaman bakımından durumu ve $+Gmş (+Öng, +Öte)$ ve zaman çizgisi üzerindeki konumu $Y2 > (EB > Y3) > YK$
7. -mİş olur: $YK > EB > Y2$
8. -Ar/mAz oldu: $-Gmş (+Ara)$, $EB \geq Y2=YK$,
9. -Ar/mAz olmuştu: $EB \geq Y2 > YK$.
10. -(I)yor olacak: $YK > EB=Y2$ ve $-Gmş (+Öng, +Ara)$
11. -AcAk oluyor: $Y2 > EB > YK$

(Aslan Demir 2012).

Nazarov çalışmasında *-mİş ol-* biçimindeki fiillerin iki anlamda kullanıldığı aktararak şu örnekleri verir:

1) Oluş veya kılışın, yardımcı fiilin zaman şeklinden anlaşılan zamandan önce gerçekleştiğini gösterme

- Böylece hem ağabeysinin gönlünü almış hem de şehirde bunalan çocuklarını eğlendirmiş olurdu. (R.N.G.)
- Yoksa keçilerim gibi dinlenmiş olursun oğlum. (R.N.G.)

2) Oluş veya kılışın gerçekleşip gerçekleşmemesi hususunda anlatıcının şüphesini belirtme

- a. *Biçare adam aklını kaybetmiş olacak. (Y.K.K.)*
- b. *İhtimal pardösümün cebinde bırakmış olacağım. (Y.K.K.)*
- c. *Belki bu sözü bir sarhoşluk anında söylemiş olabilirim. (Y.K.K.)* (Nazarov 2005: 86)

Oysaki Nazarov'un çalışmasında söz konusu anlamı veren *-mİş ol-* yapısı değil, *-mİş ol-* yapısına eklenen işaretleyicilerdir. Birinci anlamı veren *-mİş olur* yapısıdır. İkinci anlamı veren ise *-mİş olacak* ve *-mİş olabilir* yapılarının bağlam içinde kullanımıdır.

Mihaylov çalışmasında, *ol-* yardımcı fiiliyle yapılmış bazı yapıların işlevlerini şöyle tespit etmiştir:

- mAktA ol-*: Hareketin devamlılığını verir.
- (I)yor ol-*: Şimdiki zamanın ayrıntısını verir.
- Ar ol-/mAz ol-*: Hareketin başlamışlığını ve bitmişliğini bildirir.
- mİş ol-*: Geçmiş zamana dair ayrıntı gösterir. Hareketin sonuçlandığını bildirir.
- Dİk ol-*: Hareketin süre bazında kısalığını bildirir.
- (y)An ol-*: Öznesi olmayan cümlelerde kesinlik bildirir.
- AcAk ol-/AsI ol-, -mAk üzere ol-*: Niyet kipliği bildirir (Mihaylov 1965:12).

Guzev ve Deniz Yılmaz, görünüşü konuşan tarafından eylem akışının nasıl algılandığını, nasıl temsil ve tasvir edildiğini yansıtan anlamlara sahip fiil şekilleri olarak niteler. Guzev ve Deniz Yılmaz'ın çalışmalarında Türkiye Türkçesinde görünüş anlamı taşıyıcısı olan *birleşik fiil* şekilleri şunlardır:

1. *Sınırlar içi görünüş* anlamına sahip *-mAktA ol-* şekli. Eylem akışını başlangıcından ve sonundan bağımsız olarak iki sınır arasında gerçekleşmekte olan bir süreç halinde gösteren sınırlar içi görünüş anlamına sahip şekildir.
2. *Sınır sonrası görünüş* anlamına sahip şekiller: *-mİş ol-*, *-mİş bulun-* ve *-mİş görün-* şekilleri. Bu şekiller, eylemi olup bitmiş bir hadise, geçmişte olan bir

bütünlük şeklinde gösteren sınır sonrası görünüş anlamına sahiptir. (Guzev ve Deniz Yılmaz 2004: 42).

Bulut, *ol-* fiiliyle ilgili yaptığı çalışmada *ol-* fiilini görünüş ve kiplik açısından değerlendirmiştir. Bulut'a göre *ol-* fiiliyle kurulan yapılarda *ol-* fiili kılınış özelliğiyle ön plana çıkmakta ve gramerleşmeye uğramış fiilleri ana fiile bağlamaktadır (Bulut 2014: 56). Adı geçen çalışmada *ol-* yardımcı fiili ile yapılan birleşik çekimlerin eylemlerin bitiş veya başlangıç sınırını göstererek yeni bir safhaya geçildiğine işaret ettiği belirtilir. Bulut, *ol-* fiilinin kılınış özelliği olarak başlama bildiren bir fiil olması, hâl değişimlerini göstermek için uygun bir yapı olarak kullanılmasını sağlamış “*gelmez oldu*” gibi bir ifadede artık gelinmemeye başlandığını yani bir hâlden başka bir hale geçişin yaşandığını anlatmaktadır. Bulut'a göre, “*Gitmiş olacağım*” gibi bir ifadede ise eylemin gelecekte gerçekleşeceği, eylemin gelecekteki bir noktadan (referans noktası) bitmiş bir şekilde sunulduğu, yani durum değişikliğinin gelecekte bir noktada yaşanacağını bildirilmektedir (Bulut 2014: 39). Bulut'a göre *ol-* fiilinin birleşik zamanlı çekimlerde kullanılmasının nedeni *i-* fiilin yetersiz olduğu yerlerle ilgilidir. Bu sayede biçimsel olarak *-(I)yor* ve *-AcAk* işaretleyicileri, bir araya gelebilmektedir. Ancak aynı durum geçmiş zaman işaretleyicileri için geçerli değildir. Bulut, bu duruma sebep olan unsurun yapı olduğunu belirtir. *i-* fiilinin *-(I)yor* ve *-AcAk* işaretleyicilerini üzerine alamamasının bir sebebini, *-AcAk* ve *-(I)yor* işaretleyicilerinin Tarihî Türkiye Türkçesinin geç dönemlerinde oluşmaya başlaması ve *i-* fiilinin bu dönemde ekleşmesiyle sonradan oluşan bu yapıları üzerine alamaması olabileceğini belirtir (Bulut 2014: 42).

Krainiuchenko, Guzev'den aldığını belirttiği sınıflandırmaya Türkçeden örnekler sunmaktadır. Çalışmaya göre, şu veriler elde edilmiştir.

Başlayıcı görünüş: “*-Ar ol-/bulun-*”

Bitirici görünüş: “*-mAz ol-/bulun-*”

İmkânsızlık görünüşü: “*-AmAz ol-/bulun-*”

Sonuçlu görünüş: “*-mIş ol-/bulun-*”

Devam edicilik görünüşü: “*-mAktA ol-/bulun-*” ve “*-yor ol-/bulun-*”

Niyet görünüşü: “*-AcAk ol-/bulun-*”

Tahmini görünüş: “*zaman eki ol-/bulun-malı(ydı)*” ve “*-mış ol-/bulun-acak(tı)*”

Krainiuchenko 2017: 28)

Krainiuchenko'nun çalışmasında bir terim sorunu görülmektedir. Başlayıcı görünüş –*Ar ol*-veya *bulun*- yapısıyla karşılanmıştır. Bitirici görünüş ise –*mAz ol*-veya *bulun*- yapısıyla sunulmuştur. Şu örneklerden yola çıkarak terimdeki sorun ortaya konabilir:

- a) *Eski mahallesini özlediği için sık sık teyzesine uğrar oldu.*
- b) *Kazada ailesini kaybedince semtine uğramaz oldu.*

Krainiuchenko'nun çalışmasına göre a'daki cümle başlayıcı görünüş; b'deki cümle ise bitirici görünüş göstermektedir. Bu duruma sebep olan durum şu olmalıdır: –*Ar* ve –*mAz* biçimbirimleri Türkçe üzerine yazılmış dil bilgisi kitaplarında geniş zamanı işaretleyen biçimbirimler olarak geçmektedir. –*Ar* biçimbirinin olumsuz şekli –*mAz*'dır. Bu nedenle –*Ar* biçimbirimi ile başlayıcı, –*mAz* biçimbirimi ile bitirici görünüşün sergilendiği düşünülmüştür. Ancak cümlelere tekrar dönüldüğünde a'da yeni başlayan bir alışkanlık olan uğrama fiili, b'de ise yeni başlayan bir uğramama fiili söz konusudur. Dolayısıyla iki görünüş de bitmemiş bir görünüştür ve devamlılık gösterir. Her iki cümledeki alışkanlık sonradan kazanılmıştır. Olumsuzluğu veren yapı –*mAz* biçimbirimidir. Bu nedenle, cümlelerin görünüşleri farklı değildir. Sadece yapı olumsuzdur. Yine Krainiuchenko'nun çalışmasında imkânsızlık görünüşünde de bir sorun göze çarpmaktadır. Krainiuchenko'ya göre imkânsızlık görünüşü, –*AmAz ol*- veya *bulun*- yapılarıyla aktarılmaktadır. b'deki cümle şu şekilde kurulsa söz konusu cümleyle imkânsızlık görünüşü denilebilir mi?

- c) *Kazada ailesini kaybedince semtine uğrayamaz oldu.*

Bu cümlede imkânsızlık anlamını veren –*AmAz ol*- veya *bulun*- yapısı değil yeterlilik yapısının olumsuz şeklidir. Yeterlilik yapısı kiplik anlam taşıyan bir yapı olup bir işi yapmaya gücü yetmek anlamını taşımaktadır. Yeterlilik yapısının olumsuz şekli de elbette ki gücü yetmemek, dolayısıyla da imkânsızlık anlamı verecektir. Ancak c'deki cümlede bu imkânsızlık anlamı –*AmAz oldu* yapısının tamamına mal edilemez. Söz konusu cümledeki imkânsızlık anlamı kiplik bir anlamıdır. Yapının görünüş açısından değeri bitmemişlik görünüşü olup söz konusu görünüş de devamlılık arz eden süreklilik görünüşüdür. b'deki cümle ile tek farkı yeterlilik olumsuz biçimbirimi olan –*A*'nın eklenmesidir. Dolayısıyla c'deki cümlede de edinilmiş bir süreklilik bulunmaktadır. Krainiuchenko'nun

aktardığı niyet görünüşü: “-AcAk ol-/bulun-” ve tahmini görünüş: “-zaman eki ol-/bulun-malı(ydı)” ve “-mış ol-/bulun-acak(tı)” yapılarında da bir sorun bulunmaktadır. Krainiuchenko’nun çalışmasında bu duruma sebep olan şeyin terim sorunu olduğu düşünülmektedir. Çünkü Guzev’in çalışmasında yukarıdaki yapılar kılınış olarak değerlendirilmiş ancak kılınış ve görünüşün akraba olduğu belirtilmiş –mAktA ol- yapısının sınırlarası, -mİş ol- yapısının ise sınır sonrası görünüş bildirdiğini aktarılmıştır (Guzev 2004: 40-42).

Bulut, *i-* ve *ol-* fiili arasındaki farkları dört maddede şu şekilde belirtir:

1. *İ-* fiili üzerine sadece –*DI*, –*mİş*, –*sA* gibi üç ayrı işaretleyici alabiliyorken, *ol-* yardımcı fiili bu üç işaretleyicinin haricinde, başka işaretleyicileri de üzerine alabilmektedir.
2. *İ-* fiili, dil bilgiselleşme sürecinde anlam kaybına uğrayarak, belli yapıların bir arada kullanılması işlevini yerine getirmektedir. Ancak *ol-* fiili, içyapısında kendi anlamını koruyarak, birleşik çekime kendi anlamını da katmaktadır. *Ol-* fiili yeterlilik fiili gibi bir tasvirî fiili üzerine alıp çok katmanlı bir şekilde kullanılabilirken, *i-* fiili üzerine başka bir fiil alamamaktadır.
3. *İ-* fiilli, birleşik çekimlerde ana fiil, üzerine kiplik işaretleyicilerini alabiliyorken, *ol-* yardımcı fiilli birleşik çekimlerde kiplik işaretleyicileri ana fiile getirilemez. *Ol-* yardımcı fiili *i-* fiilini üzerine alabiliyorken, *i-* fiili *ol-* yardımcı fiilini üzerine alamamaktadır. Bulut’a göre bu durumun sebebi *i-* fiilinin fonksiyonel bir kullanımının olması ve anlam boşalmasına uğramasıdır.
4. Ortak özellikleri ise hem *i-* fiili, hem de *ol-* fiili vurguyu kendilerinden önceki kelimeye atmaktadır. Vurgu, ana fiilin son hecesinde bulunmaktadır. Her ikisi de yardımcı fiil olarak çekimde ortaya çıkan yapılardır. *İ-* fiili sözlüksel olmaktan çıkmış çekimde sıfırlanmıştır, *ol-* ise yardımcı fiil olarak çekimde ortaya çıkar (Bulut 2014: 52- 55).

Bu çalışmada *fiil+AI/r/mAz/mİş+ol* yapıları edinilmiş süreklilik örneklerini gösterir. Edinilmiş süreklilik örneklerinde eskiden olmayan ancak sonradan edinilen bir alışkanlığın olması dikkat çekmektedir. Bu yapılar süreklilik görünüşü altında değerlendirilmelidir çünkü süreklilik görünüşü ile işaretlenmişlerdir.

Ancak diğer yapılardan farklı olarak yeni görülmeye başlayan bir süreklilik durumu olduğu için diğer süreklilik görünüşlerinden de ayrı değerlendirilmelidirler. Söz konusu örnekler şu şekilde verilebilir:

2.8.1.1.5.1. –A/I/r/-mAz ol-

Aşağıdaki örneklerde –A/I/r/-mAz ol- yapısının +GEÇMİŞ zaman ile kullanımı görülmektedir:

(1) *Çocukları, bir ekmek parası kazanmaya başladıkları güne kadar babalarını aradılar, kavga dövüş ondan biraz para aldılar. **Sonra** onlar da babalarını **aramaz oldular**. Bu çocuklar Viyana'da kalmışlardır. Bugün nerede olduklarını Şefik Bey bilmez. Şefik Bey de eli ekmek tutunca anasını bırakmış, kadın Beyrut'ta papazların yanlarında hizmetçilik ederek ölmüştü.* (AVK: 44)

(2) ***Pek az zaman sonra** Hüseyin Beyi kimseler **dinlemez oldu**. Yalnız yeni verilecek arzuhalleri Ayaşlı, Hasan Bey üçü oturup aralarında konuşuyorlar.* (AVK: 81)

(3) *Ben bizim dairenin kapısını kapalı tutmayı bunlara öğrettim. Arasıra açık kalırsa önüme gelene bağırdım, sonunda hepsi öğrendiler. Eskisi gibi rast gelen dalmaz oldu. Orhan da bir daha Turan'ın odasına gelmedi. Kumar için de rast gele adamları sokaktan toplayıp **getirmez oldular**. Gelenler: Eş dost, aileler, temiz adamlardı. Çok yüksek kumar da oynandığı olmuyordu.* (AVK: 162)

(4) *Külhanlarda yattığı sırada onun ağzını bozan ve ona ayaktakımı dilini öğreten kabadayılar bile zavallı topala **acırdı oldular**.* (PKA: 26)

Gezi yazısından tespit edilen örnek ise şu şekildedir:

(1) *Ankara derelerinin bence en güzeli Hacıkadın Deresidir. Ben Hacıkadın'ı bir kış pazarı görmüş, onun kış halini bile sevmiştim. Sonra oraya her yıl, baharda, yazın, güzün, en az üç yol **gider oldum**. Ben kırlara sık giderim. Fakat şehirden çıkınca safi tabiat, su katılmamış, el değmemiş tabiat isterim. Hacıkadın Deresi'nde dik yamaçlar, derin yarlar, sarp kayalar, çağlayanlar var. Hacıkadın*

Deresi'nde yalnız Ankaralı değil, Akdenizli, Karadenizli ağaçlar var. (ANM: 21-22)

Bir tiyatro metni olan Döndüklüde Kıymalı Bamy'a da tespit edilen örnek ise şu şekildedir:

(1) *Sıkılmıyor mu bu insanlardan? Seviyor mu Nilgün'ü? Aklım ermez oldu bir sürü şeye... artık istediğim her şeyi herkesin yüzüne pattadak söyleyecek kadar yaşıyım. En ağır şeyi söylediğim zaman bunak bir ihtiyar, yarı deli bir dede yerine koyuyorlar beni, ben söylediğimle kalıyorum, onlar da dinledikleriyle... ama bu işin de tadı kaçmaya başladı artık. Kendi kendimle **konusur oldum**. Eskiden de konuşurdum kendimle ama bu kadar sık ve yüksek sesle değil. (DKB: 55)*

Aşağıda ise şiirlerden bulunan örneklerle yer verilmiştir:

(1) *Susmalarla içimde
Başım la gide-gide
Kâğıt kalem elimde
Gözümle **konusur oldum**.*

*Bir babamdan, bir anamdan
Enine boyuna her yandan
Kimiyle kandan, kimiyle candan
Seviyle **vuruşur oldum**.*

*Ayrılık sonundaydı
Benim başımda durdu
Habire başıma vurdu
Bite bite **oluşur oldum**.*

*Her an bir gelen var gibi
Ha şimdi diyen var gibi
Sanki hep seven var gibi
Ev-ev, yol-yol **taşınır oldum**. (YP: 40)*

Aşağıdaki örnekte –A/I/r/-mAz ol- yapısının yeterlik eki almış hâliyle kullanımı örneklendirilmiştir.

(1) Halil Cerene sevdalıydı, deli divaneydi ama anlatılanları duyunca bir ateş daha düştü yüreğine, yerinde **duramaz oldu**. (BE: 153)

(2) Bu karı koca için Turan Hanımın odasında açılan yeni yaşayışın en büyük engeli çocuktı. Geceleri oyuna düştükten sonra çocuğa büsbütün **bakamaz oldular**. Anası babası geç yatıyorlar, çocuk erken uyanıyor, çocuğu hizmetçi alıp dışarı çıkarıncaya kadar, odada bir kızılca kıyamettir kopuyor, İffet Hanım sinirlenip kocasına çatıyor, her sabah da bu kavgalar oluyordu. Çocuğa da her hizmetçi dayanamıyor. Hizmetçileri bulunmadığı günler oluyor. Böyle günlerde babası sabah rahatsızlığına katlanıp çocuğuna bakmak istedi, beceremedi. (AVK: 66)

Aşağıdaki örnekte ise bu yapının ol- fiiline eklenen –*mİştI* biçimbirimi ile kullanımı +*GEÇMİŞ* zaman olarak görülmektedir:

(1) Artık Kastamonu'nun sayılı kişileri arasına girmiştım. Çok yakın arkadaşlarım bile benden söz ederken adımı söyleme gereğini duymadan kısaca «Şair» deyip geçiyorlardı. Bu söz bile hemen beni **anımsatır olmuştu** bu kentte. (SY: 145)

(2) Ağustos sonları olmalıydı, belki de eylül başları, hafif hafif dizlerim, dirseklerim, parmaklarım **sızlar olmuştu**. Bir sabah daha siftah etmeden, neşeli çevik adımlarını yokuşa vurmuş, gidiyorken gördüm onu. Bir tuhaflık olduğunu hemen anladım. Çok umutlu bir hali vardı. Biz yıllardır her çeşit adamı gördük bu yokuşta beyim, kimin nasıl bir yürek, hangi yüreğin neler taşıdığını bir bakışta anlarınız gözbebeğinden artık. Umutlu, basbayağı umutluydu bu kadın! Koltuğunun altında pembe bir dosya... 'Boyayalım abla,' dedim, gülümseyerek sandaletlerini gösterdi. Sandaletlerin boyanmayacağını sananlardandı." (GYÇ: 53)

(3) Müslüm Koca koca salonun ortasında kalakalmıştı. Gözleri hiçbir şeyi **görmez olmuş**, dünya yöresinde fır dönüyor, ayakları, tekmil bedeni **titriyordu**. Daha fazla dayanamadı, yere çöküverdi. Yere çökünce de son bir gayretle toparlandı. Koltuğun yanında bir sürü kadın, erkek gördü, durmadan gülen. (BE: 77)

2.8.1.1.5.2. –mİş ol-

-mİş ol- yapısının –GEÇMİŞ zamandaki kullanımı için şu örnekler verilebilir:

(1) *Cavide'nin benden kolayca el çekeceğini sanmıyorum. Bunun sonu ne olacak? Boş yere onu da belki **umutlandırmış oluyorum**. Bu işi tatlı yerinde kesmek doğrudur...* (AVK: 151)

(2) - *Hanım, ne zaman isterse; şimdi otomobil, dört saatte gidiyor. Bizim oralar çekilir. Bir hava **değiştirmiş olursunuz**, derdi.* (AVK: 255)

Söz konusu yapının +GEÇMİŞ zamanda örnekleri ise aşağıdaki gibidir:

(1) *Mazhar, köyüne hemen bir ay sonra dönebilmişti, annesi, babası kardeşleriyle birlikte. Demek artık Rum eşkiyalar kökten **temizlenmiş oluyordu**.* (SY: 89)

(2) *Gündüzden her günkü kolalı gömleğiyle fragını ütölemiş, **giymiş olurdu**.* (SF: 225)

(3) *Pek eski arkaik çağlarda olaylar çoğu kez resimlerle kaydedilirdi. Aradan zaman geçince resimlerin başlangıçta anlattıkları şeyler, temsil ettikleri olaylar unutulur ve onlar o günün merakını giderecek biçimde yorumlanırdı. Bir de gezginci ozanlar vardı. Bunların söyledikleri şiirler yazı ile tespit edilemezdi. Şiirlerin kimi yerlerini unutan ozanlar, oraya başka bir şiirin bir parçasını yamalarlardı. Böylece, mitler **değiştirilmiş olurdu**. Masalların değişmesinin bir başka nedeni de dinsel inançların değişmesiydi.* (AE: 12)

(4) *Güzel ağacım!*

Sen kuruduğun zaman

Biz de inşallah

*Başka mahalleye **taşınmış oluruz**.* (OV: 181)

2.8.1.1.6. Fiil+mİş+bulun- yapılarında Edinilmiş Süreklilik Görünüşü

Kalfa, birleşik yapıların kuruluşunda *bul-* ve *bulun-* fiillerinin yeni anlam ve görevleri kazandığını söyleyerek; “*söylemiş bulun-, aldanmış bulun-, gitmiş bulun-, sevmiş bulun-*” örnekleri verir ve burada fiilin istenmeden ya da irade dışı gerçekleşmiş olduğunu ifade eder (Kalfa 2016: 99).

Bayraktar, *-mİş bulun-* yapısını incelediği çalışmasında yapının kiplik anlamına dikkat çeker. Ona göre daha çok resmi üslupta kesinlik bildirmek için tercih edilirken, bazı durumlarda pişmanlık, geri dönüşü olmayan bir üzüntüyü bildirmek için de kullanılan bir yol olarak görülür (Bayraktar 2009). Ancak çalışmada söz konusu yapının görünüş ya da zaman anlamlarına değinilmemektedir.

Alan yazında söz konusu yapılar için analitik fiil terimi de kullanılmaktadır. Erdal’ın Eski Türkçe üzerine yaptığı çalışmada *analitik fiil* terimi geçer. Erdal, *bol-* fiili için analitik fiil terimini kullanarak ikinci (ve üçüncü varsa) analitik fiil yapılarının fiil bileşenlerinin dil bilgisel olduğunu bazı karmaşık fiil yapılarının yan cümleler veya şartlı bağlı yan cümlelerde zaman, kılınış, dizilim, niyet, yeterlilik, yorum, durum, bilgi ve kanıt kipliği gibi kategorileri ifade etmek için kullanıldığını belirtir. Erdal *-mİş bol-* yapısı dışında *ol-* fiiliyle görünüş verildiğini söyler (Erdal 2004: 245). Ancak Erdal’ın çalışmasında *ol-* yapısına eklenen işaretleyiciler zaman işaretleyicisi olarak kullanılmaktadır.

Analitik fiillerden bahseden diğer bir çalışma Musaoğlu vd.’ne aittir. Musaoğlu vd. analitik fiilleri inceleyerek şu şekilde söz konusu yapıları tablolastırırlar:

<i>Analitik Fiil Şekilleri</i> <i>Görünüşü, kılınışı, kipliği ve zamanları ifade eder.</i>		
<i>Tasviri fiiller</i> <i>Zarf fiil + okkazonal</i> <i>yardımcı fiil</i>	<i>Sıfat fiil +</i> <i>olmak/bulunmak</i>	<i>Birleşik zamanlı fiiller</i>
<i>Yapabilmek, alıvermek,</i>	<i>Duymuş olurdu,</i>	<i>Yapıyordum, gidecekti,</i>

kalakalmak, yazadurmak, olagelmek, bayılayazmak, oturup durmak, yaşayıp gitmek, kapanıp kalmak	unutmamış olacak, yatar olmuş, tutmaz oldu, yazacak oldu, öğrenecek olalım.	gelirdik, okuyormuş, yapmalıymış, yaparsan
---	--	---

(Musaoğlu vd. 2018: 65)

Roman ve hikâyelerden tespit edilen örnekler ise aşağıda sıralanmıştır. Söz konusu örneklerde edinilmiş süreklilik görünüşü gözlenmektedir:

(1) *Biz bugünlere yetişmedik. Biz yetiştiğimiz zaman bu çiflikler kesimcilere, ortakçılara veriliyordu. Bu devir babalarımızın gençliklerinde başlamış. Benim aklım ermeye başladığı zaman para kimsede kalmamıştı. Bizim büyükbabalarımızdan sonra zengin olan Rumlar, Ermeniler de varlığı ellerinden **kaçırmış bulunuyorlardı.*** (AVK: 22)

(2) *O zaman Yunan ordusu Afyon'da idi. Çokları dört tarafı karanlık görüyor, umutları **kırılmış bulunuyordu.** Hâki Bey, bir gün bunlardan birine karşı bizim orduları yürütüp Atlas denizine kadar çıkarıyor, birkaç gün sonra da kendisi, biraz umutluca söz söyleyen bir adam karşısında gök kubbenin direklerini alıp başımıza yıkıyor, kendisi de altında kalıyordu.* (AVK: 69)

(3) *Ben Diyarbakır'dan döneli aşağı yukarı on sene oluyor. Merhum Abdüssamet nasıl bir aileye düştüğümü, ne olacağımı bana daha o zaman haber vermişti. Fakat ne çare ki, bir kere ayağım **kaymış bulunuyordu.*** (ACMK: 103)

Aşağıdaki örneklerde –*mİş bulun-* yapısının –*GEÇMİŞ* zamanda kullanımı tespit edilmiştir:

(1) *Bu efsanede, Anadolu'da icadedilen kromatik yedi notalı düdüğe değinilmektedir. Bu alet ve müzik Yunanistan' da icat edilen dört telli lire (lyre) kat kat üstündü. Bu iki müzik aletini çalanlar arasındaki rekabet yarışmasında Apollon'un ve yine Pan'a karşı Apollon'un müzik yarışmasına ait masallarda adamakıllı **belirtilmiş bulunuyor.*** (AE: 35)

(2) *O günlerde bilmem niçin Avrupa'ya bir satın alma komisyonu gönderildi. Hâki Bey de bu komisyona kâtip olarak verildi. Bunlardan biraz evvel de Hâki Bey Turan Hanımla **tanışmış bulunuyor.*** (AVK: 69)

(3) -Yenik ya, ama parayı da onlar **kazanmış bulunuyorlar!** Değil mi? Gel bak, gel şuraya otur, seninle konuşalım. (AVK: 85)

2.8.1.1.7. Fiil+DI+git- Yapılarında Edinilmiş Süreklilik Görünüşü

Ediskun temel fiil ve *git-* tasvir fiilinin geniş zaman ya da bilinen geçmiş zaman biçimbirimlerinin eklenebileceğini bu durumda süreklilik ya da olanaksızlık anlatıldığını aktararak “*anlamadık gitti*” örneğini verir (Ediskun 2017: 232-234). Demir, birleşik fiillerde zarf fiili yapılarda eklerin gelme şekillerini belirttiği çalışmasında -DI *dur(du)*, -DI *kal(di)*, -DI *gel(di)*, -DI *git(di)*, -DI *var(dı)*, -DI *yürü(dü)* gibi yapılarla sürekliliğin verilebildiğini aktarır (Demir 2013: 391).

Bu çalışmada *Fiil+DI+git-* yapısının edinilmiş süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu örnek şu şekilde verilebilir:

(1) Ah, işte **tutturdum gidiyorum**. Karıştırıyorum, değil mi? Bunlar perşembe günü fakülteden dönerken oluyordu. Tramvayda yanıma gelmiş, elime küçük bir kâğıt sıkıştırmıştı. Cebime koymuştum. Sık sık aklıma geliyordu. Sıraya oturunca unuttum. (AAD: 70)

2.8.2. Yan Cümlede Edinilmiş Süreklilik Görünüşü

Yan cümlede edinilmiş süreklilik görünüşü çalışmada fiilimsi ekleriyle kurulan yapılarda tespit edilmiştir. Söz konusu işaretleyiciler aşağıda gösterilmiştir.

2.8.2.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Edinilmiş Süreklilik Görünüşü

İsim fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde edinilmiş süreklilik görünüşü örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

2.8.2.1.1. -mAyA

-mAyA biçimbiriminin çalışmada tespit edilen süreklilik görünüşü örneğinde “*artık*” işaretleyicisiyle birlikte edinilmiş süreklilik görünüşünde olduğu tespit edilmiştir:

(1) *İstanbul'da, **artık** bir kız öğrenci yurdunda **kalmaya başlayan** Handan'ı bu yurdun misafir odasında beklerken aklında gene bu portre vardı.* (D: 64)

2.8.2.1.2. –mAktA

-mAktA biçimbiriminin edinilmiş süreklilik görünüşündeki örneği şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) *Dün Milli Şef'i övmeyi bir şan, şeref yarışı ve yurtseverlik gereği sayan bu insanlar; **bugün** aynı yüceliği ona sövüp saymakta, onun yönetimini ve onu şaşırtıcı, hatta korkutucu bir hırsla **kötülemekte görüyorlardı.*** (D: 78)

2.8.2.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Edinilmiş Süreklilik Görünüşü

Sıfat fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde edinilmiş süreklilik görünüşü örnekleri çalışmada aşağıdaki gibi tespit edilmiştir:

2.8.2.2.1. –An

-An biçimbiriminin yan cümlede kurduğu edinilmiş süreklilik görünüşü örneğinde cümlede yer alan “*artık*” işaretleyicisi de etkili olmuştur. Söz konusu şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) *Bir gözünü Kurtuluş Savaşı'nda kaybeden, aradan yirmi beş yıl geçtiği için de **artık "Kör Muallim" diye anılan** öğretmen Sait oyunu açmıştı.* (D: 9)

2.8.2.2.2. –Dİk

-Dİk biçimbiriminin yan cümlede kurduğu edinilmiş süreklilik görünüşü örneği şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) *O da her tuttuğunun altın olmasını istemiş. Dionysos, Midas'ın dilediğini bağışlamış. **Artık** Midas'ın **her tuttuğu** altın oluyormuş.* (AE: 104)

2.8.2.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Edinilmiş Süreklilik Görünüşü

Zarf fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde edinilmiş süreklilik görünüşü örnekleri şu şekilde gösterilebilir:

2.8.2.3.1. –Ip

–Ip zarf fiil eki bu çalışmada süreklilik görünüşü işaretleyicilerinden biri olarak görülmektedir. Aşağıda söz konusu biçimbirimin edinilmiş süreklilik görünüşünde örneği verilmiştir. Örnekte geçen “o zamandan beri” ifadesi söz konusu eylemin daha önce olmadığını göstermektedir.

(1) *O zamandan beri, burada **hizmetçilik edip geçiniyormuş**. Yüzüne baktım. Bu kız kaç yaşında olmalı ki bunu muhacirlikte kocaya da vermiş olsunlar? Yalan söylüyor, ama varsın söylesin!* (AVK: 13)

2.8.2.3.2. –ArAk

–ArAk biçimbiriminin süreklilik görünüşünü işaretlediği daha önce bu çalışmada belirtilmişti. Söz konusu biçimbirimin edinilmiş süreklilik görünüşündeki örneği (1)’de verilmiştir. Aşağıdaki örnekte edinilmiş süreklilik görünüşü “*şimdi*” işaretleyicisiyle belirgin hâle gelmiştir. Bu çalışmada geçici süreklilik görünüşünün işaretleyicilerinden birinin “*şimdi*” olduğu belirtilmişti. Ancak aşağıdaki örnekte geçici süreklilik görünüşünün aksine şimdi olan kısa süreli bir eylem değil, eskiden olmayan şimdi görülmeye ve devam etmeye başlayan bir alışkanlık anlatılmıştır. Bu nedenle söz konusu cümlede “*şimdi*” işaretleyicisi ve –ArAk biçimbirimi edinilmiş süreklilik görünüşündedir.

(1) *Bir zamanlar Ayaşlı tepesindeki saçları tıraş ettirdi. **Şimdi** berberler onu Amerikan usulünde, tepesinde **saç bırakarak tıraş ediyorlar**.* (AVK: 30)

2.8.2.3.3. -All

Banguoğlu, –All biçimbiriminin ana cümlelerin başlangıç zamanını gösterdiğini belirtir (Banguoğlu 2004: 434). Gencan, *başladım başlayalı, gittim gideli, geldik geleli* vs. kullanımlarının da sürme anlattığını aktarır (Gencan 2001: 432).

Çalışmada -*AlI* biçimbirimiyle kurulan cümlelerde zarf fiilin yan cümle kurmaktan ziyade ana cümlelerin sürekliliğinin derecesini belirlediği tespit edilmiştir. Bu duruma sebep olan unsur –*AlI* biçimbiriminin eklendiği fiilin daha önce olmayan bu fiille beraber başlayan olay ve durumları nitelemesidir.

(1) *Askerden döneli üç yıldır sürüyordu. Yoksa dünyada olmayanı mı arıyordu? İki yanına bakındı. Sağdaki kaldırımında duvara dayanmış büyük gözlü bir okul çocuğu ilgiyle ona bakıyordu. Gözlerini kırpmadan elindeki elmayı ısırды. (AAD: 41)*

Aşağıdaki örneklerde ise “*beri*” edatıyla zarf fiil ekinin kullanımı tespit edilmiştir.

(1) *"Tuhaf düşler görüyorum sana rastlayalı beri. Bir falcı kadın var, bir çingene. Sık sık giriyor düşlerime. Güneş yiyor kahvaltıda. Falıma bakıyor, bir kadın seveceksin, adı Güneş'tir diyor." (GYÇ: 99)*

(2) *Lağımçılık sanatı ortaya çıkalı beri yerüstünde olduğu gibi yeraltında da korkunç savaşlar yapılyordu. Bunun için Vardapet, durumu paşaya anlatıp ondan muhafız istemeye karar verdi. (PKA: 76)*

(3) *Herkesin, "Veli ağanın öküzleri gibi öküz, yoktur," demesini isterdi. Daha gülünçleri de vardır. Ben, toplumdaki değerlerin ikiyüzlülüğünü, sahteliğini, gülünçlüğünü göreli beri, gülünç olmayan tek tutamağı arıyorum: Gerçek sevgiyi! Bir kadın. Birbirimize yeteceğimizi, benimle birlik düşünen, duyan, seven bir kadın! (AAD: 153)*

2.8.2.3.4. –*mAk* için

–*mAk* için zarf fiil ekinin edinilmiş sürelilik görünüşünde işaretleyici olarak kullanımına şu örnek verilebilir:

(1) *-Kötülük, kötülük, diyorsunuz, dedi. Böylece asıl kötülüğü maskeleyişinizi, asıl kötülüğü bunlarla kurduğunuzu ne zaman anlayacaksınız? Dedi. Devam etti: Eskiden, bilmeyerek böyle yaptığınızı umar, saffetinize saygı duyardım. Şimdi, mahsus asıl büyük kötülüğü saklamak için küçük kötülükler, masum kötülükler icat ettiğinizi biliyorum! Diye diskur geçmeye başladı. (SF: 70)*

2.9. ÇIKARIMA DAYALI SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Çıkarıma dayalı süreklilik, konuşucunun süreklilik durumunu sonradan anladığı, fark ettiği durumlar için kullanılır. Söz konusu anlamın pekiştirilmesinde “*meğer, demek, demek ki*” işaretleyicilerinin kullanıldığı görülmektedir.

Sebzecioğlu da “*demek*” ve “*yani*” sözcüklerinin kipi *–(I)yor* biçimbiriminin ise sürekliliği verdiğini aktardığını belirtir (Sebzecioğlu 2004: 31). Sebzecioğlu’nun çalışması kiplik temeli üzerinden şekillenmiştir ancak *–(I)yor* biçimbiriminin süreklilik aktardığını belirtmek *–(I)yor* biçimbiriminin görünüş işaretlediğini aktarmaktadır.

Çıkarıma dayalı süreklilik görünüşünde cümle bağlamı diğer süreklilik derecelerine göre biraz daha ön plandadır. Ancak söz konusu durum kip olarak düşünülmemelidir. Kiplik işaretleyicileri konuşucunun cümleye kattığı ifade ve yorumdur. Çıkarıma dayalı süreklilik de ise dinleyici konuşucunun belirttiği cümledeki işaretleyicileri kullanarak eylemin sürekli olduğunu anlatmaktadır.

2.9.1. Ana Cümlede Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü

Çalışmada incelenen roman ve hikâyelerde tespit edilen çıkarıma dayalı süreklilik örnekleri şu şekildedir:

(1) *Bugün Taksim'de saatin altında beni çok bekletti. Oysa gözetliyormuş beni. Dün okulu asmadım diye küsmüş. Gelmeyecekmiş. Bir ara dizimi büküp topuğumu ellemişim. O zaman bana koşmuş. Görüyor musun, insanların geleceği nasıl ufacak, bilmeden yapılmış bir hareketle değişiyor? Önümde durup yüzünü uzattı. "Haydi, vur bana!" dedi. Nasıl şaşırdım bilsen. Duraktakiler sırtıyıyorlardı. "Yapma, diyordum, gülünç oluyoruz!" Beni kolumdan tutup karşıya koşturdu.* (AAD: 70)

(2) *Maliyedeki Efendi ona bir kış bakmış, ama bedava değil! Bana onun için bu adamı soruyormuş! Meğer bu hanım, o hayır seven adamın çocuğunu karnında taşıdığı için onu düşünüyormuş.* (AVK: 37)

(3) *Masadaki kitapların yanında kara kaplı bir defter duruyordu. Yapraklarını karıştırınca şaşırdı. Günlüğü olduğunu bilmiyordu. Güldü. Yalnız liseli kızlarla*

büyük yazarların günlük tuttuklarını sanırdı. Kendi adının geçtiği bir yerden okumağa başladı. Semra'dan bahsediliyordu. "Bak sen! **Demek** ben onunla dopdolu otururken o, Semra'yı **kolluyormuş**. Pencerede onun yüzünü neden gördüğünü şimdi anlıyorum. (AAD: 133)

(4) İri bir adam geçiyordu önünden. Uzun, makas görmemiş kara bıyıkları onun çocuksu yüzünü sertleştiremiyor, **aslında daha da çocuklaştırıyordu**. (BE: 233)

Şu örnekte ise çıkarıma dayalı süreklilik şiir türünde tespit edilmiştir:

(1) Bugün pazar kendimi selamlıyorum
Ve sanki kendimi tekrarlıyorum durmadan
işte bir sarmaşığın son yaprağı gibi
Güneşe, öyle birden ki güneşe
Bir erkek, bir dişi olduğum zaman.

Demek ilk olarak kendimi tekrarlıyorum Nokta

Kim bilir, belki de ben
Bu türlü düşünmenin ilk karşılığı
Kendi yaşamımda

İNSAN

SANA GÜVENİYORUM

SAYGILARIMLA. (GB: 28)

(2) Bir Dicle farzederdim hayatı, etrafı saz;

Ömrümü, bahar yüklü zincir gibi kelekler.

Ve derdim: -Çıkmam artık keleklerden kış ve yaz.

Her doğan gün ufkuma yeni bir güneş ekler.

Güneşsiz ve keleksiz Dicle akarmış meğer. (OBY: 50)

Çıkarıma dayalı süreklilik görünüşünün tiyatro metinlerindeki görünümü şu şekilde örneklendirilebilir:

(1) ZİLHA: *Bir çocuğu, bir de Şamama'yı gezdiriyorum, işim o kadar. Şamama evin köpeği. Burada medeniyet varmış be. Eskiden ayaklarımı aydan aya yıkardım. Hem de çorabımı çıkarmadan. Oldu olacak ikisi birden yıkansın diye. Şimdi her gün banyo yapıyorum. Her Allah'ın günü yıkanan deri ne kadar yumuşak olurmuş meğer.* (KAD: 72)

Bu çalışmada taranan eserlerden biri de denemelerdir. Denemelerde belirlenen çıkarıma dayalı süreklilik şu şekildedir:

(1) *Tantalos bir gün tanrıları ziyafete çağırmış. Kendi oğlunu kestirerek pişirtmiş ve ziyafette tanrılara oğlunun etini sunmuş. Anlaşıldığına göre Tantalos, tanrılara karşı büyük bir kin duyuyormuş. Tanrıları yamyam durumuna düşürmek uğrunda kendi oğlunu bile kurban etmeye razı imiş.* (AE: 76)

Çıkarıma dayalı sürekliliğin tespit edildiği son eser mektuplardır. Mektuplardaki örnekler ise şu şekildedir:

(1) *Bir İtalyan gemisi vardı, demir aldı demin. Mavi, değil bir gemi. Kimler var içinde. Böylece anlaşıyor ki bu satırları nahitin oradan yazmaktayım. Zaten gümrük şu günlerde sana gelirken ya da senden dönerken bir durak oluyor benim için.* (OGM: 71)

(2) *Küçük olaylar var hayatta; ama ne tuhaf, aslında, hayatın doğrultusunu da, hatta her şeyi de belirleyen olaylar oluyor.* (OGM: 100)

2.9.1.1. Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü İşaretleyicileri

Çalışmada tespit edilen çıkarıma dayalı süreklilik görünüşü işaretleyicileri şu şekilde gösterilebilir:

2.9.1.1.1. –(I)yor

Bu çalışmada –(I)yor biçimbiriminin çıkarıma dayalı süreklilik görünüşünde –GEÇMİŞ zamandaki örnekleri şu şekilde gösterilebilir:

(1) *Bu ihtiyara bir yandan acıyorum, bir yandan da Halide'nin parasını vermediğini düşünüp kızıyorum. Parası olmasa da vermese neyse! Ayaşlı onun epey parası olduğunu söylüyor. Bir gün de kendisi bana bankaya gelmişti; para*

kurlarını sordu. Parası olanın soruşundan bellidir. **Anladım ki frankın düşmesinden korkuyor.** (AVK: 45)

(2) **Demek ilk olarak kendimi tekrarlıyorum Nokta**

Kim bilir, belki de ben
Bu türlü düşünmenin ilk karşılığı
Kendi yaşamımda

İNSAN

SANA GÜVENİYORUM

SAYGILARIMLA. (GB: 28)

(3) *Hâsılı, ne kadar büyüse fertlerinin sayısı beşi, altıyı geçmeyecek bir minimini cemiyet... Ben, nasıl olsa onları mesut edebilirim. **Demek ki, benim için asıl hayat şimdi başlıyor.*** (ACMK: 77)

2.9.1.1.2. **-(I)yordu**

-(I)yor biçimbiriminin +GEÇMİŞ zamanda çıkarıma dayalı süreklilik görünüşündeki örnekleri çalışmada şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) *Hatırlar gibi oluyordum. Bazen, daha önce hiç görmediğim ve kitaplarda resmine de rastlamadığım garip bir böcekle karşılaştım; hem de bahçede, otlar arasında filan değil, mesela misafir odasında olurdu bu karşılaşma. (Annem bu odayı hep kapalı tuttuğu için, olur olmaz misafirleri bile buraya almadığı için, **demek ki** bu karanlık ve soğuk oda, garip bir böceğin oraya ulaşmasına yetecek kadar insansız **kalıyordu.*** (KB: 63)

(2) *İri bir adam geçiyordu önünden. Uzun, makas görmemiş kara bıyıkları onun çocuksu yüzünü sertleştiremiyor, **aslında daha da çocuklaştırıyordu.*** (BE: 233)

(3) *Mehmet'in içerde çok kalmasının nedenini anlar gibi olmuştum. Kaymakam cebinden saatini çıkarmış kaçta başladığıma bakıyordu. **Demek ne kadar, zamanda yapacağımı bilmek istiyordu, Mehmet'le karşılaştırmak için.*** (SY: 94)

2.9.1.1.3. –A/I/r

–A/I/r biçimbiriminin –GEÇMİŞ zamanda çıkarıma dayalı süreklilik görünüşündeki örnekleri çalışmada şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) **Demek ki, herkesten daha uzun yaşamış birinin yaşamını, "büyük yaşam" olarak niteleyebiliriz.** Sözelimi Hakkârî'nin bir köyünde 117 yaşına kadar sağ kalmayı başarmış bir dedenin büyük yaşamından söz edebiliriz. Üstelik doğru da olur ama galiba tartışma, entelektüel bir temele dayandırılmak isteniyor. Okuyalım bakalım: (BUN:150-151)

2.9.1.1.4. –A/I/rmİş

Bu çalışmada –A/I/r biçimbiriminin çıkarıma dayalı süreklilik görünüşünde –mİş kiplik işaretleyicisi ile kullanımı şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) ZİLHA: Bir çocuğu, bir de Şamama'yı gezdiriyorum, işim o kadar. Şamama evin köpeği. Burada medeniyet varmış be. Eskiden ayaklarımı aydan aya yıkardım. Hem de çorabımı çıkarmadan. Oldu olacak ikisi birden yıkansın diye. Şimdi her gün banyo yapıyorum. Her Allah'ın günü yıkanan deri ne kadar yumuşak **olurmuş meğer.** (KAD: 72)

(2) Kapıyı çarptı. "Bayan Naciye'nin boynu kopsun. **Demek** hizmetçinin çirkini de **olurmuş!"** Yürürken döndü. Kapıyı yeniden açtı. Kadın oradaydı. (AAD: 101)

2.9.1.1.5.-A/I/rdİ

–A/I/r biçimbiriminin +GEÇMİŞ zamanda çıkarıma dayalı süreklilik görünüşündeki örnekleri çalışmada şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) Yazdıklarımı okursam da size bu mektubu göndermeye cesaret edemeyeceğimden korkuyorum. Önün için, kaldığım yerden değil, kalmadığım yerden devam ediyorum. Bilmem dikkat ettiniz mi –bazı arkadaşlar etmişler- tuhaf sözler etmesini (komik sözler belki de – fakat nedense bu 'komik' kelimesini pek sevmem de, dilim varmadı.) biraz bilirim. Bizim çocuklara –arkadaşlar demek istiyorum, evli değilim- fıkralar anlatırım. Anlatışımı beğenmeseler de, oldukça gülerler. Size de inşallah bir kahve içmeye geldiğimde anlatırım. Kahve içmek, sözün gelişi tabii. **Aslında**, sizinle uzun uzun konuşmak, size bütün dertlerimi anlatmak **isterdim.** (KB: 103)

2.8.1.1.6. –(I)yormuş

Bu çalışmada –(I)yor biçimbiriminin çıkarıma dayalı süreklilik görünüşünde –mİş kiplik işaretleyicisi ile kullanılması şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) *Bugün Taksim'de saatin altında beni çok bekletti. Oysa gözetliyormuş beni. Dün okulu asmadım diye küsmüş. Gelmeyecekmiş. Bir ara dizimi büküp topuğumu ellemişim. O zaman bana koşmuş. Görüyor musun, insanların geleceği nasıl ufacak, bilmeden yapılmış bir hareketle değişiyor? Önümde durup yüzünü uzattı. "Haydi, vur bana!" dedi. Nasıl şaşırdım bilsen. Duraktakiler sırtıyorlardı. "Yapma, diyordum, gülünç oluyoruz!" Beni kolumdan tutup karşıya koşturdu.* (AAD: 70)

(2) *Maliyedeki Efendi ona bir kış bakmış, ama bedava değil! Bana onun için bu adamı soruyormuş! Meğer bu hanım, o hayır seven adamın çocuğunu karnında taşıdığı için onu düşünüyormuş.* (AVK: 37)

(3) *Masadaki kitapların yanında kara kaplı bir defter duruyordu. Yapraklarını karıştırınca şaşırdı. Günlüğü olduğunu bilmiyordu. Güldü. Yalnız liseli kızlarla büyük yazarların günlük tuttuklarını sanırdı. Kendi adının geçtiği bir yerden okumağa başladı. Semra'dan bahsediliyordu. "Bak sen! Demek ben onunla dopdolu otururken o, Semra'yı kolluyormuş. Pencerede onun yüzünü neden gördüğünü şimdi anlıyorum.* (AAD: 133)

2.9.1.1.7. Edatların Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşüne Etkisi

Çıkarıma dayalı süreklilik görünüşünde edatların bir işaretleyici olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle söz konusu edatlar ayrı bir başlıkta gösterilmiştir.

2.9.1.1.7.1. Demek Edatıyla Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü

Çıkarıma dayalı süreklilik görünüşünde anlamı belirginleştiren edatlar çalışmada şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) *Kapıyı çarptı. "Bayan Naciye'nin boynu kopsun. Demek hizmetçinin çirkini de olurmuş!" Yürürken döndü. Kapıyı yeniden açtı. Kadın oradaydı.* (AAD: 101)

Ediskun, *demek* edatının beklenmedik bir sonucu öğrenmek isteyen anlamca soru cümlelerinde kullanıldığını belirterek “*Demek, siz, Abdi’nin köylüsüsünüz?*” örneğini verir (Ediskun 2017: 288). Bu çalışmada ise söz konusu edatın çıkarıma dayalı süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

2.9.1.1.7.2. Değil Edatıyla Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü

Türkiye Türkçesinde olumsuzluk *-mA*, *-sIz*, *yok*, *değil* yapılarıyla yapılabilmektedir. Çıkarıma dayalı süreklilik kategorisinde yapı olarak olumsuz anlam olarak olumlu şekiller değerlendirilebilmektedir. Söz konusu yapıları çıkarıma dayalı süreklilik olarak değerlendirebilmesinin sebebi görünüş işaretleyicilerinin cümlelerde kullanılmasıdır.

Banguoğlu, *değil* kelimesinin isimlere gelebildiği kadar çekimli fiillere de gelerek daha kesin bir olumsuzluk bildirebileceğini belirterek *anlamaz değilsiniz x anlarsınız, görmüyor değildik x görüyorduk* örneklerini verir (Banguoğlu 2004: 453). Korkmaz, çekimli fiillerin *-mA* ekinin dışında *değil* edatıyla da olumsuzunun yapılabildiğini *değil* ile yapılan olumsuzluğun daha kuvvetli olduğunu belirtir (Korkmaz 2009: 574).

Karahan, *değil* edatıyla olumsuz cümle yapılabileceğini belirtir ancak konunun detaylarına yer vermez (Karahan 2006: 105). Ediskun *değil* yapısını edatlar içerisinde değerlendirir ancak edatın fiillerle kullanımından bahsetmez (Ediskun 2017: 287).

Ergin’de edatın iki şekilde kullanımından bahsedilir. Birinci şekilde isimleri olumsuz yapması anlatılır. İkinci kullanımda ise karşılaştırma amacıyla kullanılmasına yer verilir. Ancak aynı çalışmada *değil* edatının fiillerle kullanımından bahsedilmemiştir (Ergin 2005: 364). Akalın vd. *değil* edatından sadece olumlu cümle konusunda bahsetmiştir. Bazı cümlelerin şekilce olumsuz olduğu hâlde anlamca olumlu olduğu belirtilmiş, olumsuzluk ifadesi taşıyan bir yüklemden sonra “*değil*” veya “*yok*” sözcüğü getirilirse cümlenin olumlu bir anlam ifade ettiği aktarılmıştır (Akalın vd. 2018:147).

Göksel ve Kerslake, *değil* edatının sadece isimlerle kullanılmadığını fiillerle de kullanılabileceğini bu durumda bitmemiş işaretleyicisi *-(I)yor* ile nadiren gelecek zaman *-AcAk* ve bitmişlik işaretleyicisi *-mIş* ile kullanıldığını

bahseder. Ancak *değil* edatının –mA olumsuzluk ekinden farklı olduğu belirtir. –mA ile olumsuz yapmada olayın durumunu öne sürerken *değil* ile yapılan olumsuzda konuşanın açıkça belirttiği ya da konuşanın atfettiği olayı reddettiği belirtilir (Göksel ve Kerslake 2005: 274).

Kornflit, *değil* edatının isimlerle ve sorularla kullanımından bahseder. Kornflit, edatın fiillerle kullanımına sadece “*Ben bugün maça gitmeyecek değilim.*” örneğini vererek iki olumsuz ifadenin olumlu bir sonuç verdiğini aktarır ancak *değil* edatının fiillerle niçin kullanıldığından ve *değil* edatıyla kurulan yapıların –mA olumsuzluk ekinden farkına değinilmez (Kornflit 1997: 126). Lewis, perifrastik yapılarda *değil* edatından bahseder. Lewis; *değil* edatının fiilin olumsuzluğu yerine ya da onlarla beraber kapalı anlamı açıklayan olumsuzluk ifadesinde kullanıldığını belirterek *değil* ile kurulan fiil cümlelerini örneklendirir. Ancak söz konusu bölümde bunun sebebine ve –mA olumsuzluk ekinden farkına yine değinilmez (Lewis 2000: 167). Underhill, *değil* edatını sadece isimlerle kullanır, edatın fiillerle kullanılamayacağından bahseder (Underhill 1985: 57).

Bozkurt, *değil* edatının çekimli fiillerden sonra kullanıldığı takdirde *değil*’in karşıtlık anlamı veren bir bağlaç olduğunu söylemektedir (Bozkurt 2017: 158).

Alan yazında “*değil*” yapısı üzerine en kapsamlı çalışma Özmen’e aittir. Özmen çalışmasında *değil* yapısını *ek fiilin olumsuzluğu*, *fiil çekimin olumsuzluğu* ve *değil mi* yapısı şeklinde detaylı bir şekilde inceler. Fiillerin basit ve birleşik çekimlerinde olumlu fiiller üzerine getirilerek olumsuz, olumsuz fiiller üzerine getirilerek olumlu fiil çekimleri kurduğunu belirtir. Bu yapıların anlatımı daha etkili hâle getirmek için kullanıldığını söyleyerek bu yapılardaki cümlelerin isim cümlesi mi, fiil cümlesi mi olarak değerlendirilmesi gerektiği tartışmalarına değinir. Özmen; *değil* yapısını Ediskun, Dizdaroğlu, Atabay vd., Hatipoğlu’nun isim cümlesi olarak kabul ettiğini; Şimşek ve Karahan’ın fiil cümlesi olarak kabul ettiğini kendisinin de söz konusu yapıların fiil cümlesi olarak alınması gerektiğini düşündüğünü belirtir (Özmen 2000).

Gülsevin, eklerin sınıflandırılması için yeni bir tasnif önerisinde bulunduğu çalışmasında olumsuzluk ekini kategori ekleri arasında verir. Buna göre kategori ekleri; sözlüksel kelime türetmez, kelimelerde tür değişikliği

yapmaz ve cümle içinde öge belirlemek ve ilişki kurmak gibi bir fonksiyonları da yoktur (Gülsevin 2004: 1279).

Ahmed çalışmasında, “*değil*” yapısının “*i-*” fiili dışındaki esas ve yardımcı fiillerin olumsuzluğu için de kullanılabileceğini örneklendirmiştir (Ahmed 2013).

Guzev, *değil* edatının üç şekilde kullanılabileceğinden bahsederek bunları şu şekilde verir:

- a) İki olumsuz şekilde kullanımı sağlar: *Benzemiyor değil= benzemediğini söyleyemeyiz.*
- b) Kuvvetlendirme amacıyla kullanılır: *akmıyor değil =akıyor*
- c) mI ile beraber kullanılır: *Rüsumat Nezaretinden Kazım Bey değil misiniz?*

Guzev’in verdiği örneklerde ilk iki şekil fiillerle kullanılırken üçüncü şekil isim ile kullanılmıştır. Guzev, çalışmasında *değil* ile kurulan fiil şekillerini statü yani kılınış kategorisi içerisinde incelemiş, söz konusu edatın olumsuzluğu güçlendirdiğini belirtmiştir (Guzev 2015: 144-145).

Bu çalışmada *değil* edatıyla kurulan yapılar çıkarıma dayalı süreklilik görünüşünde değerlendirilmiştir.

(1) *Fakat oyulan gözlerinden kalan boşluklar, kesilen burnu ve kulağı insanda yine de bir acıma duygusu **uyandırmıyor değildi.*** (PKA: 105)

(2) *Dün gece eve dönerken köpekler arkamdan havladı. Bizim mahallenin köpekleri. Bir ikisi de peşime takıldı; adımlarımı sıklaştırdım. Daha önce onların böyle bir davranışıyla karşılaşmamıştım; korktum. Her zaman beni miskin gözlerle süzerlerdi; fakat aramızda bir gerginlik olduğunu da **sezmiyor değildim.** Yalnız ne var ki, uzun sürmüştü bu gerginlik; alışmıştım. Arkamdan yürümeye başladıkları zaman, havlayan köpek ısırılmaz gibi, bana zayıf ve düşünülmesi utandırıcı gelen atasözlerinden birini hatırlamak zorunda kaldım.* (KB: 35)

(3) *Tevfik Bey bir senedir garip bir şekilde ölüme hazırlanıyordu. Ve bunu ömrü boyunca gösterdiği o asil sükûnetle yapıyordu. Hareketlerinin mesuliyetini yüklenmesini bilen adamdı. Şimdi de son kaderi karşılamaya çalışıyordu. Hayır,*

korkmuyor değildi. Hayatı çok seviyordu. İhtiyarlığa yaklaştıkça maddeden ibaret bu tesadüf rüyasının lezzetini ve güzelliğini anlamıştı. Bütün hayalleri onu bırakmış, dünyası sadece kendisi, yani çeşit çeşit hastalıkla ağırlaşmış vücudu olmuştu. Bu vücut bugün kendisini yeniden ikrar etmek istiyordu. (H: 237-238)

(4) Son zamanlarda bu eğlencelere, artık boyu ile beraber olan kızını da götürmeye başlamıştı. Evde kapanıp düşünmekten bunalacak hale gelen Muazzez de bundan memnundu. Böylece belki Yusuf u kendisiyle tekrar meşgul olmaya sevk edebileceğini karanlık bir şekilde ümit ediyordu. Sonra gittiği yerlerdeki akranlar, hemen hemen her gün tekrarlanan udlu ve şarkılı âlemler, gıdıklayıcı sohbetler onu **oyalamıyor da değildi.** (KY: 114)

(5) Karımdan böyle bir şey **beklemez değildim.** Buna rağmen mektupları masum bir hayretle okuyordum. (ACMK: 117)

(6) - Kadın değilsiniz de onun için böyle düşünüyorsunuz. Kadınlar idare olunmaktan hoşlanırlar. Kadın **çalışır, çalışmaz değil,** ama idareyi düşünmek kadınlara ağır gelir. Her zaman kendilerini idare edecek bir erkek ararlar. (AVK: 146)

(7) Tevfik Bey bir senedir garip bir şekilde ölüme hazırlanıyordu. Ve bunu ömrü boyunca gösterdiği o asil sükûnetle yapıyordu. Hareketlerinin mesuliyetini yüklenmesini bilen adamdı. Şimdi de son kaderi karşılamaya çalışıyordu. Hayır, **korkmuyor değildi.** Hayatı çok seviyordu. İhtiyarlığa yaklaştıkça maddeden ibaret bu tesadüf rüyasının lezzetini ve güzelliğini anlamıştı. Bütün hayalleri onu bırakmış, dünyası sadece kendisi, yani çeşit çeşit hastalıkla ağırlaşmış vücudu olmuştu. Bu vücut bugün kendisini yeniden ikrar etmek istiyordu. (H: 237-238)

2.9.2. Yan Cümlelerde Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü

Yan cümlelerde çıkarıma dayalı süreklilik görünüşü fiilimsi ekleriyle kurulan yan cümlelerde ve yan cümlenin çekimli olduğu cümlelerde tespit edilmiştir. Söz konusu örnekler şu şekilde verilebilir:

2.9.2.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü

İsim fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde çıkarıma dayalı süreklilik görünüşü örnekleri şu şekilde tespit edilmiştir:

2.9.2.1.1. –mAyI

–mAyI biçimbiriminin çıkarıma dayalı süreklilik görünüşünde yan cümlede kurduğu örnekler aşağıdaki gibidir:

(1) - *"Bu sözler kesinlikle sana ait değil".*

- *"Belki de sahip olduğum hiçbir şey bana ait değil. Zihinsel yeteneklerim de bunun içinde. Oysa sen, tabiatın kuvvetlerine sahip olmayı istiyorsun".* (PKA: 151)

2.9.2.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü

Sıfat fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde çıkarıma dayalı süreklilik görünüşü örnekleri şu şekilde verilebilir:

2.9.2.2.1. –An

–An sıfat fiil ekinin yan cümlede kurduğu çıkarıma dayalı süreklilik görünüşünde –An sıfat fiil ekinin yanı sıra cümlede kullanılan “oysa” ve “aslında” gibi işaretleyiciler de etkili olmuştur.

(1) *Bu efsaneler, bu dağlara taşlara sinmekle kalmamış, bütün insanoğullarının gönüllerine de sinmiş ve onların hemen hemen kültürel bir yurdu olmuştur. Oysa bizim fiilen yurdumuz olan bu yerlerin bizden başka insanoğullarına esinlediklerini biz yadırgıyoruz. Bu yadırgayış bize bir şövenlik ve bir hoyratlık veriyor; onu bugünkü yaşamımızın hemen hemen her dalında görmekteyiz.* (AE: 15)

(2) *...bir zaman yamaçlardan paldır küldür yuvarlanıp nehir boylarında tıpkı bir su gibi çağıl çağıl akıyor, akarken adını sanını bilmediğim yerlerde adını sanını*

*bilmediğim insanlarla karşılaşp onların Alaaddin'e benzeyen yanlarıyla tanışıyor, derken ince sesli bir ısıık korosu gibi usul usul hışırdayıp duran sazlıkların arasından geçip ansızın trenlere biniyor, yolcularla çene çalıyormuş gibi yapıp gece geç saatlere dek **aslında** onların varlığında **yaşayan** Alaaddin'in çeşitli duruşları, çeşitli bakışları ya da çeşitli gülüşleriyle sohbet ediyor, sonra herhangi bir istasyonda inip sessiz sedasız bu şehrin insanlarına benzeyen başka bir şehrin insanları arasına karışıyor, onlarla birlikte her sabah işe, her akşam sinemalara, meyhanelere, tatsız tuzsuz komşu ziyaretlerine ya da içleri birçok anlamsız şeyle doldurulmuş eğlence merkezlerine gidiyor... (BHH: 53 – 54)*

2.9.2.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü

Zarf fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde çıkarıma dayalı süreklilik görünüşü işaretleyicileri çalışmada aşağıdaki gibi tespit edilmiştir:

2.9.2.3.1. –DığInA göre

Lewis'te söz konusu zarf fiil ekine “*olduğuna göre*” “*bulunduğuna göre*” şeklinde örneklerle yer verir ve “*in view of, according to*” anlamına geldiğinden söz edilir (Lewis 2000: 166). Korkmaz, -*DığInA* göre yapısını zarf fiiller başlığı altında vermez. O, “*göre*” edatından bahsettiği bölümde sadece örnek olarak söz konusu yapıya yer verir. Korkmaz'ın verdiği örnek şu şekildedir: “*Söylediklerine göre yaramaz bir bebekmişim.*” (Korkmaz 2009: 1075).

Bu çalışmada –*DığInA* göre zarf fiil eki çıkarıma dayalı süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olarak incelenmiştir:

(1) *Üzerinde Rum lisansıyla birtakım yazılar vardı ve **denildiğine göre** hazinelerin yerini **belli ediyordu**. Efsaneye bakılırsa, ona başını yeterince vuranın akli başına geliyor ve üzerindeki yazıları böylece okuyup kumarda kaybettiği servetin tam otuz katını teşkil eden hazinelerin yerini bulabiliyordu.* (PKA: 156)

(2) *Tantalos bir gün tanrıları ziyafete çağırmış. Kendi oğlunu kestirerek pişirtmiş ve ziyafette tanrılara oğlunun etini sunmuş. **Anlaşıldığına göre Tantalos, tanrılara karşı büyük bir kin duyuyormuş**. Tanrıları yamyam durumuna düşürmek uğrunda kendi oğlunu bile kurban etmeye razı imiş.* (AE: 76)

Aşağıdaki örneklerde süreklilik görünüşünün çokluk ekiyle belirginleştiği gözlenmektedir:

(1) *Kendisini tanıyanların **söylediklerine göre** Şefik Bey, kadınlardan **hoşlanmazmış**. Evinde kadın hizmetçi bile kullanmak istemezmiş. Viyana'daki kadından ayrı yaşamaya başladıktan sonra bir daha evlenmek istememiş. (AVK: 44)*

(2) ***Toplumsal yaratıklar olduğumuza göre**, insan toplumlarının en iyisi bu daracık, sorunsuz, iki kişilik toplumlar değil mi?" Yemeklerde kafasından buna benzer düşünceler geçerken, içinde uyuklayan "öteki"nin uyanıp sinsi sinsi güldüğü olurdu. Aldırmıyordu; rahattı. (AAD: 112)*

(3) *Kurak Anadolu'da ekmek, topraktan çok sudan **hâsıl olduğuna göre**, sular kutsal **sayılırdı**. Olympialı Tanrılar bile korkunç Stiks Irmağı üzerine yemin ederlerdi. Nehirlerin çoğu çimenler üzerine yan gelmiş ihtiyar birer erkek Tanrı olarak temsil edilirlerdi. Nehir doğrudan doğruya denize akmıyorsa nehir Tanrısı dişi, yani bir Tanrıça olurdu. Bunlar sularını mükellef bir testiden (amfora) akıtırırlardı. Testinin az eğik veya çok eğik oluşu nehrin yavaş ya da hızlı aktığını gösterirdi. (AE: 107)*

Şu örnekte ise ikilemenin süreklilik görünüşünü işaretlediği anlaşılmaktadır:

(1) *Düşlerin, uyku esnasında ruhun bedenden ayrılıp çeşitli yerlere gitmesinin bir eseri olduğu malumdu; uyku esnasında ruh bedenden ayrılıp **diyar diyar gezdiğine göre**, ruhun zaten gidebildiği bu yerlere bir de bedenın kalkıp binbir zahmetle gitmesi **abes olurdu**. (PKA: 44)*

(2) *Evimi düzene koymak istiyordum. Biraz da onlara karşı utandığım için, bahçede çalışmaya başladım; bazı otları söktüm. Ayırıkotu denilen bir ot vardı ki, **anlatıldığına göre** toprağın bütün gücünü **alıyordu**. İnsan toprağa elini uzatınca, ilk bakışta bu otun hainliğini anlayamıyordu. Oysa yere yapışık saplar uzayıp gidiyordu; çok ayaklı bir sürüngen gibi, köklerini toprağa saplayarak yürüyordu. (KB: 68-69)*

2.9.2.3. Yan Cümlelerin Çekimli Fiil Olduğu Yapılarda Çıkarıma Dayalı Süreklilik

Yan cümlelerin çekimli fiil olduğu cümlelerde çıkarıma dayalı süreklilik görünüşü tespit edilmiştir.

2.9.2.3.1. Anla- Fiilinin Ana Cümlede Olduğu Yan Cümleler

Aşağıdaki örnekte *anla-* fiilinin ana cümlede kullanıldığı durumda yan cümle çekimli bir fiil olarak kullanılmıştır.

(1) *Yukarıyı düşünüyorum, bir aşağı katta oluşumdan
Dört duvar, bir buz dolabı, naylona benzer bir gök
Bütün o zehir gibiliği soğumus seylerin
Anlıyorum bir aşk akımıdır dolanıyor üstümde.*

*Durmadan aşklanıyorum ama hep böyle
Karanfiller gibi taze omzum, dizlerim, ayaklarım
Toplanıp gidiyor derken o deli fişek şey
Gün gibi parlıyor tırnaklarım. (GB: 16)*

Şu örneklerde ise *anla-* fiili *ki* bağlacı ile beraber çıkarımsal süreklilik görünüşünde tespit edilmiştir:

(1) *Rüyasından uyandırılmıştı ama gülüşünden **anlıyordum ki**, Cazibe Kanunu'ndan gemisini kurtarmak için direklerine kocaman mıknaatılar takmayı **düşünüyor.** (SF: 140)*

2.10. ANİ SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Ani süreklilik görünüşü, süreklilik durumunun aniden ortaya çıktığı, ancak söz konusu aniden çıkma durumunun sık sık ya da birden fazla defa görüldüğü durumlarda kullanılır. Ani kelimesinin sözlük anlamı Güncel Türkçe Sözlük'te *ansızın yapılan, ansızın ortaya çıkan, birdenbire* anlamlarına gelmektedir (TDK 2017).⁷⁴ Süreklilik görünüşünün ani kelimesinin sözlük anlamıyla çeliştiği ilk bakışta düşünülse de çalışmada aniden ortaya çıkan eylemlerin aynı şartlarda tekrarlandığı görülmektedir.

2.10.1. Ana Cümlede Ani Süreklilik Görünüşü

Ani süreklilik görünüşünde anilik durumunu gösteren “*aniden, birden bire*” gibi işaretleyicilerin cümlede kullanıldığı görülmüştür. Ani süreklilik görünüşünün tespit edildiği örnekler şu şekildedir:

(1) *Bazı şeyler böyle hiç beklenmedik biçimde oluşurlar ya; hani çok uzun süredir oluşma nedenleri vardır da, kimsenin dikkatini çekmeden usul usul birikir ve bir gün pattanarak ortaya çıkarlar; işte öyle oldu.* (GYÇ: 77-78)

(2) *Simsiyah gecede, ıvırsız sokakları ürkerek dolaşırken, burada ne işim olduğunu soruyordum kendime. Derken bir sokakta **ansızın** onu **görüyordum**. Yüzünün bir yanı kısa saçlı, doğal, taze, pırıl pırıl, öbür yanı kızıl saçlı, baygın bakışlı, "erkek yiyen" bir dişi. Elleri kolları rengârenk dosyalarla dolu. Yüzünün bir yanı yardım istiyor, diğeri az sonra saldıracak...* (GYÇ: 60)

Günlüklerden alınan örnekler şöyle verilebilir:

(1) *Vonnegut'tan çevirdiğim Hapishane Kuşu, ortalarda bir yerde durdu, gitmiyor. Bazı çevirilerde başıma gelmiştir. Yazar, kendisinden beklediğimden (birlikte götürdüğümüzden) ayrı, bağımsız bir alana **sıçrar ansızın**. Sıçradığı yer, benim umduğumun çok üstündeysen, keyifli bir düşünce-temrinine, sözcük avcılığına başlayacağım demektir.* (BUN: 290)

Şiirlerden alınan örnekler aşağıdaki gibidir:

(1) *Bilmem nerelelere gidersin gönlünce
Hangi medar şehrine, bir akşam vakti.*

⁷⁴ <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 08.10.2017.

Gürültülü sokaklar, evler, iri kuşlar
Çıplak kadınlar arpa döver taş havanlarda
*Bir pencereden **ansızın bir hazin şarkı başlar...***

Bir basık meyhanedir köşedeki, kemerli
Yol boyunca keşkül uzatır sıska çocuklar.
Trahomlu ve sıtmal bir viski içerim
Sahilde zencefil yüklü gemiler uyuklar.. (GBD: 15)

(2) *Çoğaltan ellerini seviyorum kaç kişi*
Dokundukça dokundukça aslanlara
Parklarda yakışıklı aslan heykelleri
***Birdenbire önümüze çıkıyorlar** buysa çok güzel*
Bizim bu aşkımızın aslan heykelleri
Şahane değişik hüznün heykelleri yani
Ben bütün hüznüleri denemişim kendimde
Bir bir denemişim bütün kelimeleri (SS: 31)

Denemelerden tespit edilen örnek ise şu şekildedir:

(3) *Hera Olympos dağında uzun boylu tuvalet yaptı, takıp takıştırdı, sürüp sürüştürdü, üstelik Aphrodite'nin de büyülü kuşağını aldı. O büyülü kuşak öyleymiş ki, o çözülünce en katı yürekler yumuşayıp şeker kesilir, akan sular şakkadak dururmuş. (AE: 53)*

2.10.1.1. Ani Süreklilik Görünüşü İşaretleyicileri

Çalışmada ani süreklilik görünüşünde tespit edilen işaretleyiciler şu şekilde sıralanabilir:

2.10.1.1.1. –(I)yor

–(I)yor biçimbiriminin ani süreklilik görünüşündeki örnekleri çalışmada şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) *Çoğaltan ellerini seviyorum kaç kişi*
Dokundukça dokundukça aslanlara
Parklarda yakışıklı aslan heykelleri
***Birdenbire önümüze çıkıyorlar** buysa çok güzel*
Bizim bu aşkımızın aslan heykelleri

*Şahane değişik hüznün heykelleri yani
Ben bütün hüznüleri denemişim kendimde
Bir bir denemişim bütün kelimeleri (SS: 31)*

(2) *Cip cip diye suya düşüyorlar, düştükleri yeri biraz çukurlaştırıyorlar, fakat bu çukurluk **hemen kapanıyor** ve ortasından ince, narin endamlı bir sütun yükseliyor, yükseldikçe inceliyor ve ucu sivrilirken birdenbire şişmanlayarak bir yumurta, oval bir yumurta şeklini alıyor. (ANM: 33)*

(3) *Ne söylenebilir ölüm karşısında? Bir şair: “Mezar hemen susku ister” demiş. **Susuveriyor** insan. Korkarak, içi yanarak **susuveriyor**. (G: 102)*

2.10.1.1.2. –(I)yordu

-(I)yor biçimbiriminin +GEÇMİŞ zamanda ani süreklilik görünüşünde tespit edilen örnekleri aşağıdaki gibidir:

(1) *Bu, bir kuvvetli sinir buhranıydı. Muallimin gözlerindeki yaşlar kuruyor, yanaklarının etleri çekiliyor, sesi tıkanıyordu. Maamafih, en bitkin görüldüğü bir dakikada **birdenbire toplanıyor**, umulmaz bir cebrinefs ile kendine hâkim oluyordu. (ACMK: 26)*

(2) *Yavaş yavaş uslanmaya başlayan rüzgâr kesildikten sonra inceden inceye yağın yağmur, gökte bir yandan bir yana uzanan kıvılcımlı parlak şeritlerden sonra büyük gürültülerle yuvarlanan ve uzaklaştıkça gürültüsü boğuklaşan ağır bir yuvak taşı sanki bulutların suyunu sıkıyormuş gibi **birdenbire hızlanıyor**, şamata geçtikten sonra gene inezden inezden yağıyordu. (ANM: 31)*

2.10.1.1.3. –A/I/r

-A/I/r biçimbiriminin -GEÇMİŞ zamanda ani süreklilik görünüşünde tespit edilen örnekleri aşağıdaki gibidir:

(1) *Ana ve oğul olduklarını bilmeyen Auge ile Telephos'un arasından **apansızın koca bir yılan irkilir** ve bu iki kişiyi birbirinden ayırır. Tam bu sırada kral Teuthras ölür. Telephos kral olur. Troya savaşına gitmek için Bergama kıyılarına çıkan Akha'lan Kaikos (Bakırçay) vadisinden püskürtür. (AE: 67)*

(2) *Bıldırcın, böylece kuş oldu. Onu rüzgârlar getirir, yağmurlar atar, memleketimize. Etlerin en güzeliyle, kokuların en bayıltıcısı ile gelir, ışıklarımıza **dökülüverirler**. Doğduğum şehirde bir akşam, millet sokağa, dökülür. "Bıldırcın yağıyor! Bıldırcın yağıyor!" diye bağrısan çocukların elinde, küçük gözleri korku ile dolu, yağlı vücutlarında canlı kıpırdanmalarla bakışır, oynar dururlar. (SF: 34-35)*

(3) *Fakat rüzgâr dindi mi*

*Her şey **birden durulur***

Tazeleyip rujunu

Döner yine yuvaya

Sevmek istersen eğer

Boş ver olup bitene

Sevmek istersen eğer

Sünger çek belleğine (KAD: 91)

(4) *Carrol, Yahudi asıllı. İncecik bir kadın. Çağdaş Amerikalı yazarların çoğunu yakından tanıyor. Nazi düşmanı, beklenilebileceği gibi. Şiirleri çok ince, duyarlı; hastalıklı Yahudi-duyarlılığı değil ama cesur, atak bir kadın. Çalışma odasını sesgeçirmez bir maddeyle yalıtılmış. Benim nerede çalıştığımı sordu. Bilmem, dedim, her yerde. Postacı gelir, çocuk su ister, konuklar **ansızın bastırır**, ben o arada çalışırım işte. (BUN: 116)*

2.10.1.1.4. –A/I/rmlş

–A/I/r biçimbiriminin –mIş kiplik işaretleyicisiyle birlikte ani süreklilik görünüşündeki örnekleri aşağıdaki gibidir:

(1) *Hera Olympos dağında uzun boylu tuvalet yaptı, takıp takıştırdı, sürüp sürüştürdü, üstelik Aphrodite'nin de büyülu kuşağını aldı. O büyülu kuşak öyleymiş ki, o çözülünce en katı yürekler yumuşayıp şeker kesilir, akan sular **şakkadak dururmuş**. (AE: 53)*

(2) *Çiçek, iri güneş rengi yapraklı, ışıktan, her bir yaprağı üç kavak boyunda, azman bir çiçekmiş. Gölgesine düşen yüz yıldan fazla yaşar, onu koklayan ölmez olurmuş. Çiçeğin dibinde de bir su kaynarmış. Bu sudan kim içerse, hangi hastalığa tutulmuş olursa olsun, hemen iyi oluverirmiş.* (BE: 28)

2.10.1.1.5. Tezlik Fiilleriyle Ani Süreklilik Görünüşü

Tezlik fiilleri birleşik fiil kategorilerinden biridir. Alan yazında birleşik fiiller şu şekilde tanımlanır: *Birleşik Fiil (compound verb)* Korkmaz'ın Gramer Terimleri Sözlüğü'nde ad soylu bir kelimeyle *et-*, *eyle-*, *ol-* yardımcı fiillerinin birleşmesiyle ya da birer sıfat fiil ya da zarf fiil ekleriyle birbirlerine bağlanmış iki ayrı fiilin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türü olarak tanımlanır. Korkmaz ayrıca birleşik fiillerin kalıplaşma yoluyla anlam değiştirerek deyimleşmiş olan türlerinden de bahseder (Korkmaz 2010: 46-47). Kükey'in Türkçe fiiller üzerine yaptığı çalışmada birleşik fiiller dört bölüme ayrılmıştır: Fiilin fiille oluşturduğu birleşik fiiller, fiilimsinin fiille oluşturduğu birleşik fiiller, isim soylu sözcüklerin fiille oluşturduğu birleşik fiiller, ismin fiille oluşturduğu birleşik fiiller (Kükey 10-11). Ercilasun, Kutadgu Bilig'deki fiilleri incelediği çalışmasında birleşik fiillerin bir kelime grubu olduğunu, *fiil+fiil* ya da *isim+fiil* birleşmelerinde fiillerin tek bir kavramı karşıladığını, basit ve türemiş fiillerden farklarının kurulma şekilleri olduğunu aktarır (Ercilasun 1984: 48). Ercilasun, çalışmasında birleşik fiilleri *isim+fiil* ve *fiil+fiil* şeklinde inceler (Ercilasun 1984: 45-89).

Karahan, birleşik fiilleri bir hareketi karşılayanlar ve bir hareketi tasvir edenler olarak ikiye ayırır. Bir hareketi karşılayan birleşik fiillerde *isim+fiil* şeklinde kurulmuş olanları incelerken, bir hareketi tasvir eden birleşik fiillerde tasvir fiili olarak adlandırılan *fiil+zarf fiil eki+yardımcı fiil* yapılarını inceler (Karahan 2006: 73-79). Kononov ise birleşik fiilleri incelerken yardımcı fiilleri, *analitik tip birleşik fiiller*, *sentetik tip birleşik fiiller* olarak ikiye ayırır. Analitik tip birleşik fiiller isim veya isim soylu kelimeler ile yardımcı fiilin, sentetik tip birleşik fiiller ise iki fiilin bitişmesinden oluşmaktadır (Kononov 1941: 117-123).

Tezlik fiillerinin ise Banguoğlu, *i* zarf fiiline *ver-* yardımcı fiili eklenerek oluştuğunu, oluş ya da kılışın çabuk, ansızın, kolaylıkla ya da rahatlıkla gerçekleştiğini bazen ikinci ve üçüncü kişilerde rica amacıyla kullanıldığını aktarır (Banguoğlu 2004: 490-491). Korkmaz'da da benzer bilgiler tekrarır

(Korkmaz 2009:818-820). Demir tezlik fiilleri üzerine çalışmıştır. Demir söz konusu yapıyı zaman ya da görünüş kategorileri içerisinde değerlendirmez. Ancak söz konusu yapının vurgusu üzerine önemli bilgiler verir. Buna göre eğer vurgu *ya'ziver* şeklinde ise işin çabukluğunu; *yazı'ver* şeklinde vurgulandığında ise özenilmeden, kolayca yapılan iş anlamına geldiğini belirtmektedir. Dolayısıyla Demir, vurgunun anlam ayırıcı bir işlevi olduğundan bahsetmiştir (Demir 1994: 91).

Bu çalışmada tasvir fiilleri olarak adlandırılan yapıların aslında kılınış aktardığı daha önce belirtilmişti. Ancak söz konusu yapılar görünüş işaretleyicileri olarak görünüş kategorisinde de değerlendirilebilir. Çalışmada roman ve hikâyelerden tespit edilen tezlik fiillerine getirilen süreklilik görünüşü örnekleri ani süreklilik görünüşü aktarmaktadır. Söz konusu şekiller aşağıda gösterilmiştir.

2.10.1.1.5.1. -Iver-

Aşağıdaki örneklerde –*GEÇMİŞ* zamanla işaretlenen ani süreklilik görünüşü örnekleri bulunmaktadır:

(1) - *A vallahi Behiceciğim, yapmışsın, ama hiç yakıştıramamışsın, **deyiverir**.* (AVK: 109)

(2) *Yörüklerin mezarları vardır da mezarlıkları yoktur. Yolda belde, kim nerede ölürse, öldüğü yere **gömüverirler** onu. Yalnız bu Deliboğa hüüyüğü tepeden turnağa yörük mezarlığıdır. Kadim kışlaktır. İşte Karaçullular bu yıl buraya konup, sonradan başlarının çaresine bakmayı uygun buldular. Deliboğada başlarına olmadık işler geldi.* (BE: 63)

(3) *Bizim küçük Anadolu şehirlerimizde bu müzmin evlenme hastalığı daima hüküm sürmektedir. En kuvvetliler bile bir iki sene dayanabildikten sonra bu amansız mikroptan yakalarını kurtaramazlar ve kör gibi, önlerine ilk çıkanla **evleniverirler**.* (KY: 18)

(4) *Yatak odama da bir tane asmışımdır; geceleyin yatmadan evvel okuduğum kitaba inanmazsam, canım sıkılır da gözümü kitaptan kaldırırsam haritaya gözüm ilişsin diye. Haritayı görünce bir nokta ada, ada görünce de hemen fırtınaları, rüzgârları, uğultuları, köpekbalkılarını sonra **birdenbire** adanın namuslu*

insanlarını **hatırlayıveririm**. Haritada herhangi kargacık burgacık şekil almış adalara, karasevdalıya kurşun döken bir ihtiyar kocakarının akli veya sezişleriyle dalar, bir şeyler bulup çıkarırım a, daha çok şekilsiz, ancak bir nokta gibi gözüken adalar merakımı çeker. (SF: 180)

Şiirlerde tespit edilen örnekler ise şu şekildedir:

(1) *Bilir misin acaba ne demiş tilki*

*Kişi **bir anda** nasıl **çarpılıverir***

Kuliste yarasını saran bir soytarı gibi

Giderek nasıl anlaşılmaz olur sözleri (SS: 149)

(2) *İşte şu yağmurlar, işte şu balkon, işte ben*

İşte şu begonya, işte yalnızlık

İşte su damlacıkları, alnımda, kollarımda

İşte yok oluşumdan doğan kent

Hiçbir yere taşmıyorum, kendime sızıyorum yalnız

Ben dediğim koskocaman bir oyuk

Koltuğun üstünde, aynadaki yansıda

Bir oyuk! sofada, mutfakta, yatağında

Yaşamayı tersinden kolluyorum sanki

Yetişip öne geçiyorum sık sık. Sözgelimi

***Bir iki saatte bitiveriyor** bir mevsim*

iyi

Bugün pazartesi mi? kapının, pencerenin durumu

Salıyı gösteriyor. (GB: 86)

Gezi yazılarından tespit edilen örnekler aşağıdaki gibidir:

(1) *Çok oyalandım galiba, döneyim derken önüme çıkan bir kütüğe basınca **eziliveriyor**. Kütüğün öte yanında üst üste raf gibi sıralanmış kav mantarlarını görünce aklıma geliyor: Ha! Evet, mantarlar da ormanın alt katında yaşarlar. Öyle ya orman ne bir ağaç tarlasıdır ne de bir kereste fabrikası.* (ANM: 88)

Tezlik fiillerine +GEÇMİŞ zaman ekleri getirilerek de ani süreklilik görünüşü yapılabilir. Söz konusu yapılara örnek olarak şunlar verilebilir:

(1) Sanki kendi başına işleyen bu ten iştahasının, bu sıcak sokuluşun ve onların boşluğunu tam zıddıyla dolduran iniltilerin hiç tatmadığı cinsten bir büyüğü vardı. Onun için bir türlü bu kucaklayıştan kendisini kurtaramıyor, ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insanın hem boğulmaktan korkan, hem de uykunun uyuşukluğundan kendisini bir türlü kurtaramayan o garip ve ikizli haliyle onlara kendisini **terkediveriyordu**. (H: 26)

(2) Mustan Kozpınarının yanında tek başınaydı. Ve peşinde silahlı altı kişi vardı, onu yollarda bellerde adım adım izliyorlardı. Nerede olduğunu da **hemen buluveriyorlardı**. Ama Mustan gibi saklanan, kaçan bir insan yoktu. Gene de korkuyordu Mustan. Osman Ağa ne yapıp edecek, Mustanı mümkünü çaresi yok öldürtecekti. Mustan bunu biliyor, bir kurtuluş yolu arıyordu. Ne yapsa, nereye gitse, kuşun kanadının altına sığınsa, yılanın deliğine girse öldürülecekti. (BE: 33)

(3) Küçük kaplar içinde mısır satmadığı için, çocuklarla ve kuşlarla birlikte, başkaları adına sevap işleyemezdi; ayrıca ne kırmızı cüppeli bir müneccime benzeyen ihtiyar gibi tekerlekli ve meşin duvarlı ve öğle tatilinde ön duvarı bir kepenk olup sahibini kapatıveren kulübede yaşıyordu, ne de şişman kötürüm gibi nazar boncuklarını ve tespihlerini ve çakmak taşlarını artık satamadığı anda gaz pedalına basıp motosikletli tezgâhıyla oradan hemen uzaklaşabilirdi. (KB:11-12)

(4) Böyle bir kızla konuşmak, nişanlanmak, sonra da evlenmek isterdi Yabanâbat'lı. Geçende ilk gördüğü zaman beğenmişti. En çok beğendiği yeri gözleri. Gözleri çocuksu çocuksu bakıyor, **gülüveriyordu**. (ÇK: 21)

(5) İnce, siyah kaşlarını çatmış karşılık bekliyordu. Baştan savmak istedim. Beni dinlerken, cezaevine sık sık gelen savcı bayan gibi alt dudağını ısırtıyor, başının bir hareketiyle saçını geriye **atıveriyordu**. Verdiğim karşılıklarla onu kandıramadığımı biliyordum. Yalanımı yüzüme vurmamak için olacak, üstelemedi, yalnız savcı bayan gibi -tıpkı onun gibi- bir süre düşündü. (ÇK: 77)

(6) Bu halka yavaş yavaş genişliyor, genişlerken ya başka bir damlanın halkası veya içine düşen yeni bir damlanın yaptığı küçük, fakat daha acar bir halka onu **siliveriyordu**. (ANM: 33)

2.10.1.1.5.2. -Agel-

Tezlik fiilleri –Iver- yapısının yanında –Agel- yapısıyla da görülebilir. Aşağıda –Agel- yapısının tezlik anlamı ile kullanımı örneklendirilmiştir:

(1) *Ne bahardır **çıkagelir***

Bu yolun dönemecinden!

Bahar bile başka gelir

Eski baharlar içinden. (OBY: 107)

2.10.2. Yan Cümlelerde Ani Süreklilik Görünüşü

Yan cümlelerde tespit edilen ani süreklilik fiilimsi ekleriyle tespit edilmiştir. Söz konusu işaretleyiciler şu şekilde gösterilebilir:

2.10.2.1. İsim Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Ani Süreklilik Görünüşü

İsim fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde tespit edilen ani süreklilik görünüşü örnekleri aşağıda verilmiştir:

2.10.2.1.1. –İş

–İş isim fiil ekinin kalıcı isim yaptığı bu çalışmada daha önce belirtilmişti. Ancak aşağıdaki örneklerde –İş biçimbiriminin ani süreklilik görünüşündeki örnek oluşturduğu görülmektedir.

(1) *Beni yatırır, öperdi. Hemen her gece babam eve girer girmez beni, teyzemle oynadığınız oyunlardan, masalların mutluluğundan ayırırdı. "— Çocuğu yatır!" derdi. Büyük sevinçlerden büyük kederlere **birden geçişi** öğreniyordum. Çünkü onun kucağındayken babamın varlığını unutmuş olurdum. Yatakta, beni ondan ayırmasındaki haksızlığı düşünürdüm. (AAD: 125-126)*

2.10.2.1.2. –Dik

–Dik isim fiil ekinin ani süreklilik görünüşünde yan cümlede kurduğu örnek aşağıdaki gibidir. Söz konusu örnekte “*birdenbire*” işaretleyicisinin süreklilik görünüşünün derecesini belirlediği görülmektedir.

(1) -Biliyor musun Mümtaz, çocukluğumda **sık sık** olurdu. Belki de herkeste olan bir şeydir bu... Bazı uyuşukluk anlarında, yazın Libade'de yahut Boğaz'da tembel tembel otururken, **birdenbire vücudumdan ayrıldığımı** zannederim. Adeta boşlukta yüzer gibi bir şey... Asıl garibi bir gece rüyamda oldu. Vücudumdan yine böyle ayrılmıştım. Ama ayrıldığımı iyi biliyordum. Vücudumdan ayrıldığım için müthiş üşüyordum. Fakat bir türlü ona girmek istemiyordum. O azapla uyandım. Dışlerim zangır zangır çarpıyordu. Ben öldüğüm zaman vücudumu sevmesin... (H: 183-184)

2.10.2.2. Sıfat Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Ani Süreklilik Görünüşü

Çalışmada sıfat fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde ani süreklilik görünüşü örnekleri şu şekilde tespit edilmiştir:

2.10.2.2.1. –An

Aşağıdaki örnekte ani süreklilik görünüşü sıfat fiille kurulmuş yan cümlede tespit edilmiştir. Söz konusu örneklerde süreklilik derecesini “birdenbire” ve “hemen” işaretleyicileri belirlemiştir.

(1) *Az gittik, uz gittik, dere tepe düz gittik... Tahta konakları, kurşun kubbeleri ve simsiyah selvileriyle **birdenbire önümüzde yükselen** bir şehre vardık. Kurtulmuştuk.* (BAEV:17)

(2) *Haritada ada görmeyeyim. İçimdeki dostluklar, sevgiler, bir karıncalanmadır başlayıverir. **Hemen gözlerimin içine bakan bir köpek, hemen az konuşan,** hareketleri ağır, elleri çabuk, abalar giymiş bir balıkçı, yırtık bir muşamba kokusuyla beraber küpeşte tahtalar kararmış, boyası atmış ağır ve kaba bir sandal, sandalın peşini bırakmayan bir kuş, ağ, balık, pul, sahilde harikulade güzel çocuklar, namuslu kulübeler, kırlangıç ve dülger balığı haşlaması, kereviz kokusu, buğusu tüten kara bir tencere, ufuklar dar sisli bir deniz...* (SF: 179)

2.10.2.3. Zarf Fiil Ekleriyle Kurulan Yan Cümlelerde Ani Süreklilik Görünüşü

Zarf fiil ekleriyle kurulan yan cümlelerde ani süreklilik görünüşü örnekleri çalışmada şu şekilde tespit edilmiştir:

2.10.2.3.1. –Ip

Çalışmada –Ip biçimbiriminin yan cümlede ani süreklilik görünüşünde olabileceği tespit edilmiştir. Söz konusu örnekte “çarçabuk” işaretleyicisi süreklilik görünüşünün derecesini belirlemiştir.

(1) *İzmir'in 40 kilometre güneyinde Kolophon denilen anlı sanlı bir kent vardı. Dokuma ve örmede pek usta genç ve güzel Lydialı bir kız oturuyordu orda. Kızın el işlerini görmek için göllerden, ormanlardan, dağlardan göl, orman ve dağ perileri gelirlerdi. Kızı işlerken görenler hayran olurlardı. Kız, işlenmemiş yünü eline alınca uzun ve çevik parmaklarıyla **çarçabuk evirip çeviriyor** ve bulut kadar yumuşak ve hafif bir yumak yapıyordu. (AE: 102)*

2.10.2.3.2. –IncA

–IncA biçimbiriminin ani süreklilik görünüşündeki örneği tezlik fiiliyle beraber şu şekilde tespit edilmiştir:

(1) *Onlara dair Hasan Hüseyin'den o kadar çok şey dinlemiştim ki... Sapasağlam babasına rağmen, evin erkeği annesiydi. Dikiş diker, bekâr çamaşırı yıkar, yoğurt satar, vakit bulursa şuna buna çamaşıra giderdi. Kırkını pek az aşkındı, ama, iki kattı, yüzü, elleri kırıksıklar içindeydi, gözleri de trahomlu... Sık sık, zihninin dağıldığından, ayağa **kalkıverince** gözlerinin kötü kötü karardığından bahsederdi. (BAEV:91)*

2.10.2.3.3. –ArAk

Aşağıdaki örnekte tezlik fiiline eklenen –ArAk biçimbirimi yan cümlede ani süreklilik görünüşünde bir cümlecik kurmuştur.

(1) *Kemer Köyü'ne doğru uzanan yarıntıyı dolanıp bayırdaki harman yerine çıktım, bir gün. Bekçi Ali Osman Dayı'nın Ramazan akşamları fitilledığı topun yerini aradım, buldum. Topu sıkıladıktan sonra memesine bir kaç tutam barut kor, sonra ucundaki yarığa çakmak taşıyla yakılmış bir kav sıkıştırılan değneği*

uzatırdı uzaktan. Barut inceden bir duman **salıvererek yanmağa başlardı**. Biz tam bu sırada iki elimizle iki kulağımızı kapatır, boğuk bir sesle topun geri tepmesini gözlerdik. Minarede elini kulağına getiren müezzinle aralarında bir uyuşma olmazsa alay ederdik Ali Osman Dayı'yla... Belki de sırf bunun için çıkardık harman yerine kadar, zeytinli, reçelli iftar sofralarını bırakıp da. (SY: 71)

2.10.2.3.4. –A/I/r...mAz

Korkmaz, değişik yapıdaki zarf fiiller olarak incelediği –A/I/r...mAz zarf fiil ekinin ana fiildeki hareketin zarf fiildeki hareketin hemen arkasından gerçekleştiğini bildirir. Zamanda çabukluk ifadesiyle ekin ana fiile bağlandığını söyler (Korkmaz 2009: 1036). Söz konusu zarf fiil ekinin yan cümle kurmaktan ziyade ana cümledeki olayı aniden olma şeklinde nitelediği görülmektedir.

(1)'de yer alan örnekte bir karakter özelliği ani süreklilik görünüşünde tespit edilmiştir.

(1) K. TEYZE: *O kadar da çok yiyor ki.*

ANNE: **Yatar yatmaz da uyuyor!** (PEVK: 194)

3. EKSİLTİLİ YAPILARDA SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Alan yazında *ellipsis*, Osmanlıca *hafz u takdir* olarak adlandırılan eksiltilim için şu tanımlamalar yapılmıştır: Zülfikar *eksiltimi*, anlatımda kolaylık sağlamak üzere bir ekin, kelimenin, bir kelime grubunun veya bir cümleinin bazı öğelerinin eksiltilerek kullanılması şeklinde tanımlar (Zülfikar 2006: 649). Korkmaz, anlatımda kolaylık sağlamak üzere bir kelimenin bir kelime grubunun veya bir cümleinin bazı öğelerinin atılıp eksiltilerek kullanılması olarak tanımlar. Korkmaz'a göre bu olayda, bazı ses veya kelimeler atılmış olduğu hâlde, anlamı aksatmayan kendine özgü bir dil biçimlenmesi, bir biçim bütünlüğü vardır (Korkmaz 2010: 81-82).

Gümüşatam, eksiltili yapılarla ilgili araştırmaların belli yapılar üzerine yoğunlaştığını ancak hepsinin sebebinin en az çaba yasası olduğunu belirtmektedir (Gümüşatam 2013: 1541). Ediskun, sonu dinleyince çok belli olan ya da söze bir duygusallık katmak amacıyla yazar ya da konuşucunun cümleleri yarıda kesitiğini, bu kesik cümlelere de eksiltili cümleler denildiğinden bahseder. Ediskun'un bu noktada verdiği örnekler dikkat çekicidir:

- a) *Ah şu çocuk bir adam olsa!*
- b) *Dün öyle eğlendik ki!"*

Ediskun yukarıda a ve b'de verilen cümleleri eksiltili cümle saymaktadır (Ediskun 2017: 390).

Özmen söz konusu durumun dilde en az çaba kanunuyla ilişkili olduğundan bahseder. Eksiltili yapıların üç şekilde olabileceğini belirtir:

- a) *Kelimelerde eksiltili yapı*
- b) *Birleşik kelimelerde ve kelime gruplarında eksiltili yapı*
- c) *Cümlelerde eksiltili yapı* (Özmen 1996: 4)

Delice ise konuya cümle açısından yaklaşır. Ona göre dil bilgisi kitaplarında, cümle düzeyindeki eksiltilimlerden yola çıkılarak eksiltili cümle terimi kullanılmıştır. Eksiltili cümle, cümlede zorunlu olarak bulunması gereken öğelerden birinin eksiltilmesi yoluyla ortaya çıkar (Delice 2007: 169).

Gümüşatam, eksiltiyle ilgili yaptığı kapsamlı çalışmasında konuşma ve yazı dilinde eksiltili yapıları ele alarak sözcük, ses ve hece, ek, sözcük parçaları, söz

dizimi, cümle, metin, internet yazışmalarındaki eksiltili yapıları inceler (Gümüşatam 2013).

Aşağıdaki örneklerde fiil yokluğundan kaynaklı eksiltili yapılar görülmektedir. Ancak söz konusu yapılarda fiillerin yokluğu süreklilik görünüşünün tespitine engel değildir.

(1) -Üvey kızı babasının yanında mı oturuyor?

- **Kızı dipteki odada, baba sizin bu yanınızdaki odada.**(oturuyor) Dün taşınırken burada değil miydi?

- Buradaydı ama ben hangi odada oturduğunu nereden bilirim? (AVK: 12)

(1)'de verilen örnekte devamlı süreklilik görünüşü eksiltili olarak kullanılırken (2) ve (3)'te verilen örnekte tekrarlı süreklilik görünüşü eksiltili bir şekilde kullanılmıştır.

(2) Soruşturum.

-Eskiden çok içerdi gene içiyor mu, dedim.

- **Ooooooo, dediler gece gündüz.** (içiyor)

- E, dedim, nasıl olur? Hasan Bey bunu bilmiyor mu?

- Bilmez olur mu, dediler, gizli içmiyor ya! (AVK: 24)

(3) Ağır bir çay istedi. Çay geldi. Bardağı üşüyen kuru avuçları içine aldı, sonra tabağa koydu, karıştırmaya başladı. Bu ses ona gene cezaevini hatırlattı: “Orası cennetti...” diye geçirdi. “Yiyecek bol, içecek bol... **O çay ikram eder, öteki sigara.**(ikram eder.) Dışarda çöp tenekesini bile çok görüyorlar adama!” (ÇK: 68)

(4) Biz memurlar,

Saat dokuzda, saat on ikide, saat beşte,

Biz bizyizdir caddelerde.

Böyle yazmış yazımızı Ulu Tanrı;

Ya paydos zilini bekleriz,

Ya aybaşını.(bekleriz) (OV:90)

(5) *Kışlanın bahçesi bizim futbol alanımızdı. Okullar arası maçlar burada yapıldığı gibi, sınıflar arası karşılaşmalar da bu alanda olurdu. Okulda ders dışı bütün eylemleri Tabiiyeci Mazhar Bey yönetirdi. Halkalı Ziraat çıkışlı olduğu halde, futboldan, tiyatrosuna kadar o karıştırdı toplumsal çalışmalara. Okulun eski futbolcularıyla sıkı fıkı dost olan Mazhar Bey, onların etkisindeydi. Ayrıca benden de hemen hiç hoşlanmıyordu. Ne futbolda bana bir yer veriyordu, ne tiyatro çalışmalarında...(yer veriyordu) (SY: 147)*

Türkiye Türkçesinde kimi durumlarda bazı eklerin yazılmadığı ortak kullanıldığı görülmektedir. Karahan söz konusu yapıları çalışmasında ortak kip ve şahıs ekleriyle bağlanan cümleler olarak incelemekte bu durumun sebebinin ise cümleler arasındaki anlam ilişkilerini pekiştirme olarak görmektedir (Karahan 2006: 92).

(1) *Çadırların ortasında, koyağın tabanında düz, üç harman yeri büyüklüğünde mermere benzer ak bir taş vardı. Taşın üstüne sabahtan bu yana keçeler, kilimler, döşekler, yastıklar taşınıp seriliyordu. Ak taşın üstü, ılık bahar güneşinin altında bir renk cümbüşündeydi. Büyük kazanlarda güzel kokulu yemekler pişiyordu. Yaşlı kadınlar büyük sinilere yemekler **boşaltıyorlar**, kazanlar **dolduruyorlardı.** Bir duman, bir buğu içinde yitip geri, ortaya çıkıyorlardı. (BE: 13)*

(2) *Bu cezaevine yollanmamı gerektiren hastalığım dolayısıyla revire alındıktan sonra çabucak ahabap olduk. Ahabap olduk, çünkü kadınlar cezaevi bizim avlunun bir köşesindeydi ve Fatma çoğu sefer erkek tutukluların avlusunda **dolaşır**, havuzda kayak yüzdürür, tutuklulara cezaevi bakkalından öteberi **alırdı.** (ÇK: 76)*

(3) *Bu eski kiliselerin gotik mimarisi, esmerleşen duvarları, kara arduvazla örtülü damları, son zamanlarda epeyce yenileşen bu şehirden ziyade havasının mistik haline daha uygundu. Sonra bir de vakti gelince hep birden çalınmaya başlanan çanların sesleri de havaya karıştı mı, ona büsbütün kasvetli bir ton verirdi, İşte böyle zamanlarda, eğer alametleri neden olduğu belli olmayan bir iç ezgisi ise, bende gurbet hastalığının nöbeti **başlar**, yalnız o zamanki değil, bugünkü ve bir ömürlük işimle, daha birçok şeylerimle, hatta delikanlılığım ile ilgili türlü munis hatıralarım olan bu şehir bana **dar gelir**, çocukken içinde oğlaklarımızı kovaladığım stepin yavşanları burnumda **tüter**, kızgın, parlak güneşinin hasreti içimi **yakardı.** (ANM: 2)*

4. FARKLI SÜREKLİLİK İŞARETLEYİCİLERİNİN BİRLİKTE KULLANILDIĞI DURUMLAR

Alan yazında Türkçede süreklilik görünüşünü işaretleyen biçimbirimler *-(I)yor*, *-mAktA* ve *-A/I/r* biçimbirimleri olarak tespit edilmiştir. Ancak söz konusu biçimbirimlerin cümle içerisinde kullanımında bazı işaretleyicilerle beraber süreklilik görünüşünün derecesinin değiştiği görülmüştür. Bu çalışma söz konusu derecelendirme üzerinden şekillenmiştir.

Cümle içerisinde işaretleyicilerin tek başlarına kullanımları süreklilik görünüşünün tespitini kolaylaştırırken farklı görünüş işaretleyicilerinin birlikte kullanılması durumunda süreklilik görünüşünün nasıl tespit edileceği önemli bir soruya işaret etmektedir. Bu sorunun açıklanabilmesi için Türkçede ana ve yardımcı unsurlar hakkında bilgi verilmesi gerekmektedir. Bu adlandırma için söz dizim kurallarından ve Türkçenin yapısından bahsetmek gerekmektedir.

Türkçede kelime grupları ve söz dizimi üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde Karahan (2006), Daşdemir (2015), Özkan, Toker ve Aşçı (2016), Karaağaç (2009), Özmen (2013), Özkan ve Seviçli (2009)'ye atıf yapıldığı görülmektedir.

Daşdemir, söz diziminin dil bilgisinin en eski dallarından biri olduğunu belirtir. Daşdemir söz dizimiyle ilgili bir değerlendirme yaparak geleneksel dil bilgisinin söz diziminden cümle bilgisini anladığını ve çalışmaların bu nedenle cümle üzerinden değerlendirildiğini ancak 20. yüzyıl ile beraber yapısalcılığın etkisiyle söz dizimi konusunda farklı yöntemler geliştirildiğini söyler. Daşdemir bu noktada Bloomfield'in yapısalcılığından, Chomsky'in üretici-dönüşümsel dil bilgisinden, Tesnière'in bağımsal dil bilimi ve Gemalmaz'ın yapısal-işlevsel söz dizimi ve oklama yönteminden bahseder. Daşdemir söz konusu yöntemleri örnekendirerek açıklar (Daşdemir 2015: 4-12).

Söz dizimi üzerine çalışmaları değerlendiren Kerimoğlu (2007); Ergin, Gencan, Şimşek ve Karahan'ın söz dizimi üzerine değerlendirmelerinden bahsederek şu sonuçlara varır:

1. Terim sorunu: Kerimoğlu; özne, nesne ve yüklem konusunda ortaklık sağlandığı ancak diğer öğelerde terim sorunlarının olduğunu bunlara örnek olarak

yer tamlayıcısı/dolaylı tümleç, zarf/zarf tümleci/belirteç tümleci gibi terimleri verir.

2. Özne, nesne, yüklem dışındaki ögelerin belirlenmesi sorunu: Kerimoğlu alan yazında özne, yüklem ve nesnenin belirlenmesinde önemli bir görüş ayrılığı olmadığını ancak bu ögeler dışındaki ögelerin belirlenmesinde bazı dilcilerin işlevi bazı dilcilerin ise şekil özelliklerini esas aldığını ve buna göre sınıflandırma yaptığını dolayısıyla özne, nesne ve yüklem dışındaki ögelerin belirlenmesinde iki farklı görüşün bulunduğunu belirtir. Kerimoğlu'nun tespit ettiğine göre, aşağıdaki cümlelere işlev açısından yaklaşıldığında zarf tümleci olarak adlandırıldığı; şekil açısından yaklaşıldığında ise a'daki cümle yer tamlayıcısı olarak b'deki cümle ise zarf tümleci olarak incelendiğini aktarır.

a) *Eve saat üçte geleceğim.*

b) *Eve şimdi geleceğim.*

3. Cümle dışı unsurlar: Kerimoğlu'nun tespitlerine göre; Ergin, Karahan gibi araştırmacıların bağlaç ve ünlemleri cümle dışı unsur saydığını ancak Gencan, Ediskun, Dizdaroğlu gibi araştırmacıların söz konusu unsurları edat-ilgeç tümleci olarak değerlendirmektedir. Kerimoğlu; Özmen, Üstüner, Yaman, Delice gibi araştırmacıların yeni terim önerilerinde bulunduğunu ancak cümle dışı öge adlandırmasının daha yaygın olduğunu belirtmektedir (Kerimoğlu 2007: 121-122).

Durukan da terim sorununa dikkat çekerek Korkmaz, Hatipoğlu, Gürsoy Naskali, Hengirmen, Topaloğlu ve Vardar'ı incelemiş ve söz konusu terim farklılıklarını bir tablo ile göstermiştir:

Korkmaz	Hatipoğlu	Gürsoy Naskali	Hengirmen	Topaloğlu	Vardar
Ad tamlaması	Ad tamlaması	İsim tamlaması	Ad/ isim tamlaması	İsim tamlaması	Ad tamlaması
-	Adıl tamlaması	-	Adıl tamlaması	-	-
Bağlaçlı tamlama	Bağlaçlı tamlama	-	Bağlaçlı tamlama/ ad öbeği	-	-

Birleşik fiil	Birleşik eylem	Birleşik fiil	Birleşik eylem	Birleşik fiil	-
Çıkmalı tamlama	Çıkmalı tamlama	-	Çıkmalı tamlama	-	-
Deyim	Deyim	Deyim	Deyim	Deyim	Deyim
İkileme/tekrar grubu	İkileme	-	İkileme	İkileme	İkileme
Edat grubu	İlgeçli tamlama	Edat grubu	İlgeçli tamlama/ilgeç öbeği	Takı öbeği	-
İyelikli tamlama	İyelikli tamlama	-	-	-	-
Unvan grubu	San	-	-	Unvan öbeği	-
Sıfat tamlaması	Sıfat tamlaması	Sıfat tamlaması	Sıfat tamlaması	Sıfat tamlaması	Sıfat tamlaması
Tamlama	Tamlama	-	Tamlama	Tamlama	Tamlama
Yönelmeli tamlama/yönelme grubu	Yönelmeli tamlama	-	Yönelmeli tamlama	-	-
Kelime grubu	-	Kelime grubu	Öbek	Öbek	Öbek
Bağlama grubu	-	-	-	Bağlaç öbeği	-
Ünlem grubu	-	-	Ünlem grubu/öbeği	-	-
İsnat grubu	-	-	-	-	-
Yükleme grubu	-	-	-	-	-
Çıkma grubu	-	-	-	-	-
Vasıta grubu	-	-	-	-	-
Fiil grubu	-	-	Eylem öbeği	Fiil öbeği	-
Sayı grubu	-	-	-	Sayı öbeği	-
Ad fiil grubu	-	-	-	İsim fiil	-

				öbeği	
Sıfat fiil grubu	-	-	-	-	-
Zarf fiil öbeği	-	-	-	Zarf fiil öbeği	-
İlgi grubu	-	-	-	-	-
-	-	-	Ad öbeği	-	-
-	-	-	Sıfat öbeği	-	-
Birleşik ad	-	-	-	-	-
-	-	-	Belirteç öbeği	-	-
İkilemeli tamlama	-	-	-	-	

(Durukan 2010: 147-148)

Söz dizimi konusuna evrensel dil bilgisi açısından bakıldığında Özsoy vd.'den bahsetmek gerekir. Özsoy vd. evrensel olarak her cümleinin özne ve yüklemden oluştuğunu aktarır. Dolayısıyla cümlelerin özne ve yüklem olarak ayrıldığını belirtir. Yani, özne dışındaki bütün ögeler yüklemidir. Yüklemeler eylem öbekleridir ve her zaman eylem içerirler söz konusu durum isim öbeklerinde de alan yazında koşaç olarak adlandırılan i- fiiliyle görülmektedir (Özsoy vd. 2011: 145,147). Öbek ya da kelime grubu isimleriyle anılan yapılar ise özne, nesne, yüklem gibi bir işlev üstlenen en az bir ya da daha fazla sözcük içeren ögelerdir. Her öbekte bir öbek kurucu bulunmaktadır. Bu öbek kurucuya *baş* denilmektedir. Türkçede isim öbeği, sıfat öbeği, zarf öbeği, edat öbeği ve fiil öbeği bulunmaktadır (Özsoy vd. 2011: 152-155).

Uzun, Türkçenin eylem ve baş sonlu bir dil olduğunu başın her zaman öbeğin sonunda yer aldığını, öbeklerin ise iç merkezli olduğunu belirtmektedir (Uzun 2000).

Dolayısıyla Türkçede bir cümleyi oluşturan ana ve yan unsurlar bulunmaktadır. Türkçede cümle içerisindeki yapılar birbiriyle ilişkilidir ve bu ilişki cümleyi oluşturmaktadır.

Çalışmada süreklilik görünüşü işaretleyicilerinin fiillere eklenenler ve dereceyi belirleyenler olarak belirlenebileceği gözlenmektedir. Farklı süreklilik

derecelerinin bir cümle içerisinde kullanıldığı durumlar da gözlenmektedir. Bu yapıların ayrı bir başlık altında değerlendirilmesinin uygun olduğu düşünülmüştür. Aşağıda söz konusu farklı süreklilik işaretleyicilerinin birlikte kullanımı örneklendirilmiştir:

4.1. SINIRLANDIRILMIŞ+YAKLAŞMA SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Sınırlandırılmış ve yaklaşma süreklilik işaretleyicilerinin çalışmada tespit edilen örneği aşağıda verilmiştir.

(1) *Hafta aralarında oraya iki üç kişi ya gelir ya gelmezdi. Siftah etmeden kepenkleri çektiği çok olurdu. Hele kış aylarında. Ama kasabada pazarların kurulduğu Perşembeleri, özellikle de Ekim öncesi ile hasat sonrasının Perşembeleri arı kovanına benzerdi dükkân.* (D: 38)

(1)'de verilen örnekte sınırlandırılmış süreklilik işaretleyicisi “perşembeleri” zarfıyken; “benze-” fiilinin sözlük anlamı yaklaşma süreklilik görünüşünde bir fiil olarak değerlendirilmiştir.

4.2. TEKRARLI+YAKLAŞMA SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Tekrarlı ve yaklaşma görünüşü işaretleyicilerinin birlikte kullanıldığı duruma şu örnek verilebilir:

(1) *Merdivenlerini dura dura çıkarken burnumun direğini kıran nemli **kokuyu yeniden alıyor gibi oluyorum.** Yolun iki yanında caneriklerini yolduğum, olmadan elmalarını kopardığım ağaçlar... Belki çocukluğumun ağaçları değil de, onların fışkınlarından uzayan yeni gövdeler, yeni dallar, yeni yapraklar...* (SY: 51)

Yukarıda (1)'de verilen örnekte “yeniden” işaretleyicisi tekrarlı süreklilik görünüşünü işaretlemektedir. Cümlenin yüklemi olan “*alıyor gibi ol-*” yapısı ise yaklaşma süreklilik görünüşünde bir işaretleyicidir. Ancak söz konusu yapılar beraber kullanılabilmektedir.

4.3. SINIRLANDIRILMIŞ+TEKRARLI SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Sınırlandırılmış ve tekrarlı süreklilik görünüş işaretleyicilerinin beraber kullanıldığı durumlar aşağıda örneklenmiştir.

(1) *Bazıları günlerce onu aynı haleti ruhiye içinde **bunaltır**, hiddetten kine, en siyah ölüme kadar götürüp getirir, sonra bir küçük çağrı, basit bir vesile ile yerini bir başkasına terk eder, o zaman kıskançlıktan kısılmış yüz, hiddetten bozulmuş nabız birdenbire değişir; dayanılmaz bir merhamet, içini parçalar, omuzları genç kadına karşı işlediğini sandığı günahların ağırlığıyla çöker, kendini zalim, anlayışsız, hodbin bulur, kendinden ve hayatından utanırdı.* (H: 60)

Yukarıda (1)'de verilen örnekte “bazıları” işaretleyicisi özne bakımından sınırlandırılan bir işe dikkat çeker. Cümlede yer alan “günlerce” ifadesi ise tekrarlı süreklilik görünüşünde bir işaretleyici olarak kullanılmaktadır.

4.4. SINIRLANDIRILMIŞ+KESİNTİLİ SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Bu çalışmada sınırlandırılmış ve kesintili süreklilik görünüşü işaretleyicilerinin birlikte kullanılabildiği tespit edilmiştir. Söz konusu örnek şu şekildedir:

(1) *Dışarda pazar gürültüsü başlıyordu. Pencerenin önünden birkaç sarı yazmalı geçip pazar yerine doğru yönelmişti. Elllerinde yoğurt bakracı, arkalarında giyinişlerinin bir parçası sayılan ufak küfelerle birer ikişer geçiyorlardı. Kırmızı paçalıkların altında her renkte çoraplar görünüyordu. Çocukluğumda **bu aylarda** ayakkabı giyen kadına **pek az rastlanırdı**. Hemen çoğu yalınayak, geriye kalanlar da çarıklydı. Birçoğu arkalarında pazara doğru odun getirir, ellerine de ya yumurta sepeti alırlardı, ya da yoğurt bakracı.* (SY: 53)

4.5. SINIRLANDIRILMIŞ+EDİNİLMİŞ SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Sınırlandırılmış ve edinilmiş süreklilik görünüşü işaretleyicilerinin birlikte kullanıldığı örnekler aşağıda verilmiştir.

(1) *Gündüzleri dairede **uyukladığım oluyor**, sık sık beni ziyarete gelen ahablarla çene çalıyorum. Akşamüstü daireden çıkınca memurlar kahvesine uğruyor, bir iki parti tavla oynuyorum. Sonra vakt-i kerahet geliyor. Birkaç kadeh rakı içiyorum. Arkasından iştahlı bir yemek ve rahat bir uyku. Bu programı arasıra gece eğlentileri değiştiriyor.* (ACMK: 76)

(1)'de verilen örnekte “gündüzleri” işaretleyicisi cümlede yer alan fiili zaman bakımından sınırlandırırken “uyukladığım oluyor” ifadesi her zaman olmasa da ara ara ortaya çıkan bir alışkanlığı işaret etmektedir.

4.6. SINIRLANDIRILMIŞ+DEVAMLİ SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Çalışmada sınırlandırılmış ve devamlı süreklilik görünüşün de birlikte görülebildiği tespit edilmiştir. Söz konusu örnekte Haydar Usta'nın sabahtan akşama kadar durmadan çalışması sınırlandırılmış ve devamlı süreklilik görünüşünde bir cümle kurmuştur.

(1) *Haydar Usta demirci evinde yatıp kalkıyor, **gün doğumundan gün batımına kadar** elleri **durmadan işliyordu**. Sararmış çınarı görünce içinden geçirdi: “Eyvah,” dedi. “Eyvah ki eyvah, kılıç bitmedi. Bu yıl da oba Çukurovada sürünecek. Çalışmasını daha da hızlandırdı.”* (BE: 45)

4.7. ANİ+AŞAMALI SÜREKLİLİK GÖRÜNÜŞÜ

Aşağıda ani ve aşamalı süreklilik görünüşü işaretleyicilerinin birlikte kullanımı örneklendirilmiştir:

(1) *Tevfik Bey, neyin sesiyle, belki de eseri bozacak bir yarışa girmemek için bu sefer sesini adeta hafifletmiş, iyi yontulmuş kıymetli bir taşın üzerinde, gözün ancak takip edebileceği çok yumuşak bir kabartma haline getirmişti. Bununla beraber duanın bazı yerlerinde ses **birdenbire** genişliyor, **büyüyordu**.* (H: 270)

5. SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye Türkçesinde süreklilik görünüşü derecelendirilerek ana cümle ve yan cümle bağlamında; basit, türemiş ve birleşik fiillerde incelenmiştir.

Çalışmanın başında süreklilik kavramından bahsedilmiş, sürekliliğin zaman, kip, kılınış gibi kategorilerde ayrı ayrı incelenebileceği belirtilmiştir. Çalışmada Uzun (1998)'un *tek ek-tek işlev* görüşü benimsenmiş, söz konusu görüşün sebepleri açıklanmış ve bu görüşün “*Bir biçimbirim bir dil bilgisel kategoride yer almalıdır.*” şeklinde belirtilebileceği öne sürülmüştür.

Alan yazında Türkiye Türkçesinde zaman kategorisi üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında Türkçede zaman, görünüş ve kip kategorilerini aynı biçimbirimin işaretlediği görülmüştür. Ancak bu yaklaşım sorunludur. Dillerinin zaman kategorileri incelendiğinde geçmiş-geçmiş dışı, gelecek-gelecek dışı şeklinde bir ayırım olduğu görülmektedir. Türkçede zamanın geçmiş (+*GEÇMİŞ*) ve geçmiş dışı (-*GEÇMİŞ*) olarak ayrılmasının daha doğru olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu duruma alan yazında değinen Uzun (1998)'dur.

Çalışmanın girişinde kılınış kategorisinden bahsedilerek kılınışın fiilin sözlük anlamında doğal olarak var olan zaman olarak tanımlanabileceği görülmüştür. Kılınış kategorisinin neyi kapsaması gerektiği konusunda alan yazında var olan sorunlardan bahsedilmiştir. Buna göre tasvir fiilleri olarak adlandırılan sınıfın Bacanlı (2005) tarafından kılınış kategorisinde değerlendirilmesi gerektiği hususu dile getirilmiştir. Bu çalışmada görünüş kategorisinin zamandan ziyade kılınış kategorisi ile daha çok ilişki içinde olduğu görülmüştür.

Çalışmada daha sonra görünüş kategorisinden bahsedilmiştir. Görünüş kategorisi alan yazında Rusça görünüş sistemi üzerinden örneklendirilerek incelenmektedir. Görünüş en basit anlamıyla bitmişlik-bitmemişlik zıtlığına dayanan bir kategoridir. Bu kategorilerin altında süreklilik görünüşünde de bahsedilebilir. Alan yazın incelendiğinde Comrie (1998), Johanson (1971) ve Smith (1997)'in görüşleri temelde aynı noktaya çıkmaktadır. Süreklilik görünüşü

Comrie (1998)'nin sınıflandırmasında bitmemişlik görünüşüne, Johanson'un sınıflandırmasında sınırlararasılık terimine, Smith (1997)'in sınıflandırmasında bitmemiş görünüşe karşılık gelmektedir. Bu noktada bitmişlik görünüşünde tekrarlanarak gerçekleşen olayların da süreklilik görünüşünde değerlendirilebileceği söylenebilir. Yani süreklilik görünüşü bitmişlik ve bitmemişlik görünüşlerinin altında ya da ayrıca değerlendirilebilecek bir kategoridir.

Çalışmada görünüş kategorisi üzerine yapılan çalışmalarda kullanılan Johanson (1971) ve Uzun (1998)'un yaklaşımlarından bahsedilmiştir. Söz konusu yaklaşımlar açıklanmış ve bu yaklaşımlar kullanılarak yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. Uzun'un (1998) tek ek-tek işlev görüşünün Türkçeye daha uygun olduğu tespit edilmiştir. Uzun'un tek ek- tek işlev görüşündeki işlev kelimesi kategori olarak anlaşılmalıdır. Bu anlamda söz konusu görüş "*Bir biçimbirim, bir dil bilgisel kategoride yer almalıdır.*" olarak düşünülebilir. Yani Uzun'un bahsettiği durum –*ilk* biçimbiriminin hem yer hem eşya hem de topluluk yapma özelliği değildir. Uzun'un bahsettiği husus –*ilk* biçimbiriminin isimden isim yapan yapım eki olarak değerlendirilmesi, aynı biçimbiriminin isimden fiil türetemeyeceğidir. Uzun, bu nedenle hem zaman hem görünüş hem de kip eki olarak değerlendirilen yapılarda bir sorun olduğunu belirterek söz konusu sorunun çözümü için Türkçede sıfır görünüşü, sıfır geçmiş-dışı zaman eki ve sıfır kipliği şeklinde bir açıklama getirmiştir.

Türkiye Türkçesi eklemeli (agglutinative languages) dillerdendir. Çok zengin bir ek sistemi bulunmaktadır. Bu kadar zengin bir ek sistemi varken kip, görünüş ve zaman ekleri niçin aynıdır? Türkiye Türkçesi bu kategoriler için ek üretememiş midir? Bu sorular üzerine düşünmek gerekmektedir. Uzun'un sıfır kategorileri mümkün görülebilir. "*Emre okurdu.*" cümlesinde –*r* görünüşü, –*DI* zamanı göstermektedir çünkü zaman ve görünüş aynı işaretleyiciyle gösterilemez. "*Emre kitap okuydu.*" cümlesinde birinci –*DI* bitmişlik görünüşünü ikinci –*DI* ise zamanı işaretlemektedir. Korkmaz, görülen geçmiş zamanın hikâyesinde –*DI* eki alarak geçmiş zamanda gerçekleşmiş bulunan ve tarz bildiren bir oluş ve kılışın yine geçmiş zamana aktarılarak anlatılması olduğunu belirtir. –*DIyDI* kalıbının kullanımının azaldığını yerini –*mİştI* biçimbiriminin aldığını aktarır (Korkmaz 2009: 733). O hâlde "*Emre şimdi bu parka geliyor*" cümlesinde –(*I*)*yor* şimdiki

zaman işaretleyicisi olsaydı süreklilik görünüşü biçimbirimi de *-(I)yor* olacağı için “*Emre bugünlerde ders çalışıyor/çalışıyor*” gibi bir cümle olması gerekirdi. Ancak söz konusu kullanımlar Türkçede mümkün değildir. Türkçede kimi durumlarda bir biçimbiriminin diğerinin yerini tuttuğu (*Onların babası ya da babaları* örneğinde olduğu gibi) ya da alternatif bir biçimbirimi (*-DIyDI* yerine *-mİştI* örneğindeki gibi) aldığı görülmektedir. Belirtilen bu durumlar *-(I)yor*, *-A/I/r*, *-mAktA*, *-AcAk* biçimbirimlerinde mümkün olmadığına göre biçimbirimin tek bir kategoride değerlendirilmesi gerektiği görüşünün isabetli olduğu anlaşılr. *-(I)yor* ekinin etimolojik olarak gelişimi düşünüldüğünde söz konusu biçimbirimin *yorI-* fiilinden *-r* geniş zaman biçimbiriminin ekleşmesiyle ortaya çıktığı görülür. Dolayısıyla *-(I)yor* biçimbiriminindeki sürekliliğin *-Ar* biçimbirimi ile verildiği anlaşılr. Tasvir fiillerinin kılınış kategorisinde değerlendirilmesi gerektiği ancak ekleştiği takdirde görünüş kategorisinde değerlendirilebileceği alan yazında bahsedilen hususlardandır. Bu anlamda Uzun’un görüşü biraz daha güçlenir.

Ancak Uzun’un sınıflandırmasında da bir sorun görülmektedir. Çünkü Uzun’un görüşü *-AcAk* biçimbiriminde uygun değildir. Söz konusu biçimbirimi Comrie (1998) ve Johanson (1994) kiplik değil, görünüş olarak değerlendirmiştir. Aslan Demir de söz konusu biçimbirimi “*ön görülü bakış*” olarak incelemiştir. *Tek ek- tek işlev* ya da “*Bir biçimbirim, bir dil bilgisel kategoride yer almalıdır.*” düşüncesinden yola çıkılırsa *-AcAk* biçimbiriminin kiplik olarak değil ön görülü bakış olarak görünüş kategorisi altında değerlendirmenin daha uygun olacağı anlaşılmaktadır. Bütün bu bilgiler ışında Türkçede görünüş, zaman ve kip kategorisi için şu şekilde bir tablo yapılabilir:

Zaman	Görünüş	Kip
<i>Sadece birleşik yapılarda görülme üzere; Geçmiş: -DI</i>	<i>Bitmişlik: -DI ve -DIyDI örneğinde -DI şeklinde, mİşmİş ve -mİştI örneğinde -mİş şeklinde Bitmemişlik: -(I)yor, -A/I/r, -mAktA, -AcAk (Ön</i>	<i>-mAII -sA -AyIm, -AlIm, -sIn, Ø -mİş -DIr</i>

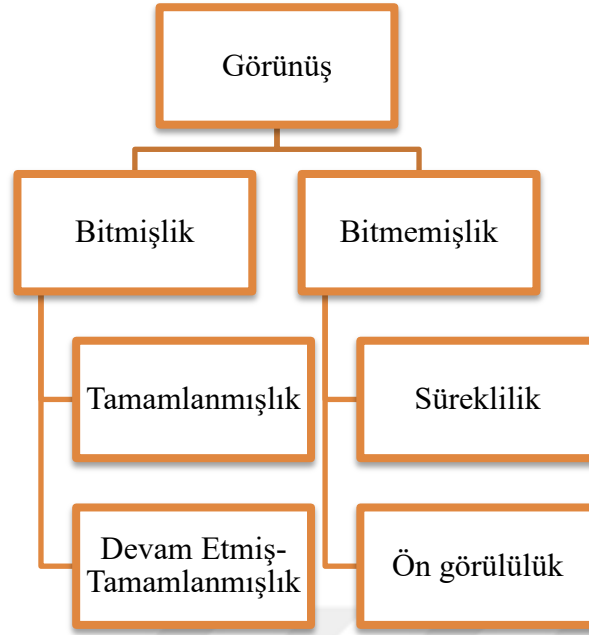
<i>Geçmiş Dışı:</i> $\emptyset$	<i>görülülükle beraber)</i>	
------------------------------------	-----------------------------	--

–*mIş* biçimbiriminin ise durumu biraz karışıktır. Türkçede eş sesli –*mIş* biçimbirimlerinden bahsedilebilir. Çünkü –*mIştI* yapısında görünüş, –(I)*yormuş* yapısında kiplik aktaran iki farklı –*mIş* biçimbirimi vardır.⁷⁵

Kip, “*konusucunun cümleye kattığı anlamlar*” olarak kısaca tanımlanırsa her ifadeye konuşucunun katabileceği bir duygu olabilir. Dolayısıyla söz konusu duygu biçimbirimlerle ya da yapım eki almış bir kelimeyle de verilebilir. Örneğin; Küçük bir kız çocuğunun elinde cam sulukla koştuğunu gören annenin “*Suluk!*” diye bağırdığını düşünelim. Cümlede aktarılan endişe ifadesine sebep olan unsurun –*Ilk* yapım eki olduğu söylenemez. Dolayısıyla kip kategorisi anlam bilimin içerisinde değerlendirilebilecek bir kategoridir. Hirik de kiplin anlambilimsel; kipliğinse hem anlambilimsel hem de biçimbilimsel bir kategori olduğunu aktarmaktadır (Hirik 2014: 415). Ancak söz konusu kiplik alanı –*mIş* biçimbirimi dışında –(I)*yor*, –*A/I/r* ya da –*AcAk* biçimbirimiyle doğrudan ilişkili değildir. Türkçede kiplik işaretleyicileri olan –*AyIm*, –*Allm*, –*mAll*, –*mAk gerek/lazım/gerek-*, –*sA*, –*DIr*, –*mIş (dolaylılık işlevi ile)* dışında kiplik işaretleyicisi biçimbirimler yoktur. Bu anlamda kip anlam bilimsel bir kategoridir. Kip anlamı –*AyIm*, –*Allm*, –*mAll*, –*mAk gerek/lazım/gerek-*, –*sA*, –*DIr*, –*mIş (dolaylılık işlevi ile)* dışındaki biçimbirimlerle değil, cümle bağlamıyla verilebilir.

O hâlde Türkiye Türkçesinde Görünüş kategorisi şu şekilde sınıflandırılabilir:

⁷⁵ –*mIş* biçimbiriminin işlevleri için bkz: Yılmazoğlu (2012).

Bu çalışmada süreklilik görünüşünün derecelerine göre sınıflandırılabilceği gösterilmiştir. Çalışmada *-(I)yor*, *-A/I/r* ve *-mAktA* biçimbirimlerinin süreklilik görünüşünü verdiği ancak cümle içerisinde kullanılan bazı işaretleyicilerle sürekliliğin derecelendirilebileceği gözlenmiştir. Sürekliliğin derecesini belirlemede cümlede kullanılan işaretleyicilerin (*zarflar*, *edatlar*, *ikileme* ve *bağlaçlar* gibi) fiilin sözlük anlamı ve kınışıyla etkileşim içinde olduğu anlaşılmıştır.

Buna göre Türkiye Türkçesinde tespit edilebilen on farklı süreklilik görünüşü çeşidi bulunmaktadır. Bu dereceler şu şekilde gösterilebilir:

1. Devamlı Süreklilik Görünüşü
2. Tekrarlı Süreklilik Görünüşü
3. Kesintili Süreklilik Görünüşü
4. Aşamalı Süreklilik Görünüşü
5. Geçici Süreklilik Görünüşü
6. Yaklaşma Süreklilik Görünüşü
7. Sınırlandırılmış Süreklilik Görünüşü
8. Çıkarıma Dayalı Süreklilik Görünüşü
9. Edinilmiş Süreklilik Görünüşü
10. Ani Süreklilik Görünüşü

Devamlı süreklilik görünüşü “*her zaman, saatlerce, boyuna, sık sık, durmadan, aralıksız, ha babam, daima, ha bire, hep, sürekli, mütemadiyen, büsbütün*” gibi işaretleyicilerle belirgin hâle getirilmektedir. Devamlı süreklilik görünüşünün bilimsel gerçeklerin ifadesinde, bilgi notlarında, atasözlerinde sık kullanıldığı görülmektedir.

Tekrarlı süreklilik görünüşü “*tekrar, yine, gene, iki de bir, üçtür, kırk kere, günde iki kere*” gibi işaretleyicilerde devamlı süreklilik görünüşünden ayrılmıştır. Alan yazında sürerlik fiilleri olarak geçen fiillerin süreklilik görünüşü işaretleyicileriyle tekrarlı süreklilik görünüşünde örnekler kurduğu görülmüştür.

Kesintili süreklilik görünüşü “*zaman zaman, bazen, seyrek, çok seyrek, arada bir, pek nadir, bazı*” gibi işaretleyicilerle gösterilmiştir. *Fiil+DIĞI ol-* ve *Fiil+mAsI ol-* yapılarının kesintili alışkanlık görünüşünde bir işaretleyici olarak kullanıldığı çalışmada tespit edilen diğer bir husustur.

Aşamalı süreklilik görünüşü “*gittikçe, git gide, günden güne*” gibi ifadelerin ve ikilemelerin kullanımlarıyla ortaya çıkmakta olup söz konusu sürekliliğin kademeli olarak gerçekleştiğini belirtmektedir.

Geçici süreklilik görünüşü özellikle “*şimdi, şu anda*” yapılan eylemleri kapsamaktadır. Geleneksel dil bilgisi kitaplarında şimdiki zaman olarak adlandırılan biçimbirimler aslında görünüş işaretleyicisidir ve bu görünüş bulunan anı içerdüğinden geçici bir sürekliliktir. Geçici sürekliliğin taranan eserlerde hikâye zamanına zemin oluşturmak amacıyla da kullanıldığı tespit edilmektedir. Ayrıca *Fiil+A/I/r/(I)yor bul-* ve *Fiil+A/I/r kal-*, *Fiil+A kal-*, *Fiil+DI kal-*, *Fiil+AsI gel*, *Fiil+Ip kal-* yapılarının geçici süreklilik görünüşünde değerlendirilebileceği çalışmada tespit edilen durumlardandır.

Yaklaşma süreklilik görünüşü “*farz edelim ki, sanki, adeta, sözümona*” gibi işaretleyicilerle belirgin hâle getirilirken kimi durumlarda fiilin sözlük anlamının da (*benze-* fiilinde olduğu gibi) sürekliliğin derecelendirilmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Yaklaşma süreklilik görünüşünün *Fiil+(I)yor/A/I/r gibi ol/yap/görün-/san-/gözük-* yapılarında ortaya çıktığı da çalışmada tespit edilen durumlardandır. Çalışmada ayrıca anlamca kaynaşmış birleşik fiillerin ve deyimlerin anlamlarında doğal olarak sahip oldukları benzetme dolayısıyla bu kategoride yer alması gerektiği görülmüştür.

Sınırlandırılmış süreklilik görünüşünde özne, nesne, yer, eylem ya da zaman olarak sınırlandırılan ancak sınırlandırılan bu alanlarda sürekli meydana gelen eylemlerin olduğu gözlenmiştir. Söz konusu süreklilik görünüşünde “*kadar*” ve “*kimi*” ifadelerinin sıklıkla kullanıldığı anlaşılmıştır.

Edinilmiş süreklilik görünüşünde “*artık, bundan böyle, bugünden sonra, sonradan*” gibi ifadelerin kullanıldığı daha önce olmayan yeni görülmeye başlanan bir sürekliliğin bu görünüş türünde verildiği tespit edilmiştir. Söz konusu görünüşün *Fiil+A/I/r/mAz ol-*, *Fiil+mış bulun-*, *fiil+DI git-* yapılarıyla sıklıkla verildiği görülmüştür.

Çıkarıma dayalı süreklilik görünüşünde “*meğer, meğerse, demek, oysa, yani, demek ki, anlaşılıyor ki, anlaşıldığına göre, anlaşılan*” gibi işaretleyiciler sürekliliğin derecesini belirlemektedir. Çıkarıma dayalı süreklilik görünüşünün “*değil*” ile kurulan yapıların süreklilik görünüşü altında değerlendirilebileceği tespit edilmiştir.

Ani süreklilik görünüşü “*birden, birdenbire, aniden, ansızın, şakkadak, pattadanak, apansızın, birden*” gibi işaretleyicilerle belirgin hâle getirilir. Ani süreklilik görünüşünde söz konusu anilik durumu sık sık ya da birden çok defa ortaya çıkar. Tezlik fiiline eklenen süreklilik görünüşü işaretleyicileri de bu kategoride değerlendirilmektedir.

Çalışmada tespit edilen diğer bir husus, geçmiş zaman anlatımı gerektiren hikâye, öykü, roman gibi eserlerde *-(I)yor, -A/I/r* biçimbirimlerinin kullanımıyla ilgilidir. Alan yazında biçimbirimlerin bu şekliyle kullanımının üsluptan kaynaklı bir seçim olduğu ve söz konusu biçimbirimlerin anlatı tabanı olarak tercih edildiği belirtilmektedir. Ancak bahsedilen üslup seçimi sadece Türkiye Türkçesinde mevcut değildir. Bu durumun sebebinin bu çalışmada süreklilik görünüşü olduğu düşünülmektedir. Söz konusu eserlerin tekrar tekrar yaratılma durumları vardır. Bu bilgiye eserleri meydana getiren yazar ya da ana dili konuşurları doğal olarak sahiptir. Dolayısıyla adı geçen edebi türlerde süreklilik görünüşü bilinçli olarak kullanılmıştır. Hikâye yazarları ve anlatıcıları dilden dile aktarılabilecek, tekrar tekrar yaratılacak eserlerin sürekliliğini bu şekilde vurgulamıştır. Çalışmada zamansızlık, zamanüstülük gibi terimlerle adlandırılan çoğunlukla evrensel bir

önermeyi tasvir eden durumların da sebebinin süreklilik görünüşü olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma ile Türkiye Türkçesinde sorunlu bazı alanların olduğu da gözlenmiştir. Bu sorunlu alanlar şu şekilde maddeler hâlinde verilebilir:

1. Türkiye Türkçesi üzerine yapılan çalışmalarda genel olarak terim sorunu görülmektedir. Farklı terimler bazen aynı konunun farklı anlaşılmasına sebep olmaktadır. Bu sorunun çözümü için terim birliğine gidilmesi gerekmektedir. Görünüş kategorisi temelinde terim sorununu inceleyen Güven de alanda uzlaşılması gereken terimlerden bahseder ve bazı terim önerilerinde bulunur (Güven 2008). Ancak öneride bulunmak sadece sorunun olduğuna işaret etmektedir. Bu terimlerin kullanılarak yaygınlık kazanılması gerekmektedir.
2. Sadece ana dilinde değil yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi üzerinde yapılmış çalışmaların da artması gerekmektedir. Türkiye Türkçesi üzerine yazılmış çalışmalarda kullanılan şimdiki zamanın hikâyesi, şimdiki zamanın rivayeti vs. kullanımlar yabancı öğrenciler için yanlış anlaşılmalara sebep olmaktadır. Nitekim karmaşık adlandırmaların (olmayasica gelecek zaman, gelecek zamanın rivayeti vb.) dil bilgisi kitaplarında yer alması hem ana dili öğrencileri hem de yabancı dil öğrencileri için büyük sorun teşkil etmektedir. Bu anlamda ana dili ve yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde çalışmaların artması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Abraham, W. and Leiss, E. (Eds.) (2008). *Modality-aspect interfaces. Implications and typological solutions* (Typological Studies in Language, 79). Amsterdam: John Benjamins.

Ahmed, O. (2013). “Türkçede "değil" Edatının Pek Ele Alınmayan Bir Özelliği Üzerine”. *HİKMET, Uluslararası Hakemli İlmi Araştırma Dergisi*, 21 Mayıs 2013. https://www.academia.edu/4885437/T%C3%BCrk%C3%A7ede_de%C4%9Fil_Edat%C4%B1n%C4%B1n_Pek_Ele_Al%C4%B1nmayan_Bir_%C3%96zelli%C4%9Fi_%C3%9Czerine (Erişim Tarihi: 31.05.2019).

Akalın, Ş., Eker, S., Türk, V., Cavkaytar, S., Aslan Demir, S. (2018). *Türk Dili 1*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayını.

Akcan, P. İ. (2008). “Türkçede Duygu Değeri Olan Eylemlerde Kılınış Özellikleri”. *Dil Dergisi*, (140), 19-31.

Aksan, D. (2006). *Anlambilim, Anlambilim konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.

Aksan, Y. (2001). “Türkçede Zaman Anlatım ve Kimi İkileme Yapıları”. XV. *Dilbilim Kurultayı*, İstanbul: 24-25 Mayıs 2001.

Aksu Koç, A. (1988). *The Acquisition of Aspect and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Akşehirli, S. (2010). “Türkçede Konuşma Zamanı, Olay Zamanı ve Referans Zamanı İlişkileri”. *Turkish Studies*, 5 (4), 15-73.

Ameka, F. ve M. E. Kropp Dakubu (eds). (2008). *Aspect and Modality in Kwa Languages*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.

Anderson, S. C. ve Comrie, B. (eds) (1991). *Tense and aspect in eight languages of Cameroon*, Dallas and Arlington: SIL and University of Texas at Arlington.

Aslan Demir, S. (2013). “Türkçede Anaforik Zaman İfadeleri”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8 (9), Summer 2013, 1099-1109.

Aslan Demir, S. (2008). *Türkçede İsteme Kipliği Semantik-Pragmatik Bir İnceleme*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Aslan Demir, S. (2012). “Türkiye Türkçesinde Ol- Yardımcı Fiilli Yapıların Görünüş-Zaman Bildirimindeki İşlevleri”. *Bilig*, Güz 63, 11-30.

Aslan Demir, S. (2016). *Görünüş Kategorisi-Türkmençe Örneği*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Aydemir, A. İ. (2011). “Tuvacada Şimdiki Zaman”. *Bilig*, 59, 53-66.

Aydemir, İ. A. (2010). *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Aydemir, İ. A. (2012), “Türkiye Türkçesinde Zarf-Fiil Cümlelerinde Sözcük Sıralaması Üzerine” (Çev: DEMİR D. Ö.). *Gazi Türkiyat*, Güz 11, 227-233.

Aydemir, İ. A. (2013). “Türkçede Zarf-fiillerin Görünüş Değerleri”. *Erdem*, 64: 15-30.

Aydın, İ. (2004). “Türkçede Yantümce Türleri ve İşlevleri”. *Dil Dergisi*, 126, 29-55.

Azar, S. B. (1999). *Understanding and Using English Grammar*, Prentice Hall Regents, New Jersey.

Bacanlı, E. (2008). “Türkiye Türkçesindeki -miş Ekinin Dolaylılık ve Dolaylılık-dışı Kullanımlarında Zamansal Atıf”. *Bilig*, 44, 1-24.

Bacanlı, E. (2009). “Türkçe Fiil Slav Türü Bitmiş Görünüş Bildirebilir mi?”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 43-58.

Bacanlı, E. (2010). “Altay Türkçesindeki -atan Ekinin Görünüş-Zamansal ve Kiplik Anlamları”. *Bilig*, Güz 55, 71-92.

Bacanlı, E. (2013). “Güney Sibiry Türk Dillerinde Birleşik Fiillerle İlgili Teorik Sorunlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 6 (24). 27-33.

Bacanlı, E. (2014). *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bache, C. (1997). *The Study of Aspect, Tense and Action, Towards a Theory of the Semantics of Grammatical Categories*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Banguoğlu, T. (2004). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Başdaş, C. (2011). “Türkçede Eklerin Hiyerarşisi ve Ara Ekler”.
http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/cahit_basdas_turkcede_eklerin_hiyerarşisi.pdf
(Erişim tarihi: 17. 06. 2018).

Bayraktar, F. S. (2009), “-miş Bulunmak Yapısı Üzerine”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 4(8), Fall 2009, 698-709.

Benzer, A. (2012). *Türkçede Zaman, Görünüş ve Kiplik*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Bhat, D. N. S (1999). *The Prominence Of Tense, Aspect And Mood*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Binnick, I. R. (1991). *Time and the Verb A Guide to Tense and Aspect*. New York, Oxford: Oxford University Press.

Bozkurt, F. (1995). *Türkiye Türkçesi (Dilbilgisi-Anlatım)*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Bulut, G. (2014). *Tarihî Türkiye Türkçesinde Perifrastik Fiil Yapıları (Olmak Yardımcı Fiiliyle Kurulan Birleşik Çekim Yapıları)*. (Yayımlanmamış yüksek

lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı. Ankara.

Bußmann, H. (1990). *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.

Bybee, J. (1985). *Morphology*. Amsterdam: John Benjamins.

Bybee, J; Perkins, R. Pagluca, W. (1994). *The Evolution Of Grammar: Tense, Aspect And Modality in The Languages Of The World*. Chicago: University Of Chicago Press.

Cevizci, A. (1999). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Comrie, B. (1985). *Tense*. Cambridge: Cambridge University Press.

Comrie, B. (1998). *Aspect- An Introduction Tothe Study Of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge. Cambridge University Press.

Chomsky, N. (2001). *Dil ve Zihin*. (çev. A. Kocaman) Ankara: Ayraç Yayınları.

Coşkun, V. (2000). *Özbek Türkçesi Grameri*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Çakıroğlu, A. (2003). “Kazak Türkçesinde Şimdiki Zaman”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(4), 127-138.

Çetintaş Yıldırım, F. (2005). “Türkçede Zaman Anlatan Ulaçların Görünüş Özellikleri”. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2(1), 51-62.

Cömertel, S. (2019). “Türkçe ve Bulgarcada Zaman/Görünüş”. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (18), Temmuz, 142-160.

Dahl, Ö. (1985). *Tense and Aspect Systems*, Oxford: Basil Blackwell.

Dahl, Ö. (1994). “Aspect’ The Encyclopedia Of Language And Linguistics, (R.E. Asher Haz.), Oxford University. 240-247.

Dahl, Ö. (2000). *The Tense-Aspect Systems of European Languages in a Typological Perspective*. (Ed. Dahl, Ö.) Tense and Aspect in the Languages of Europe. (İçinde 3-25). Berlin: New York: Mouton de Gruyter.

Dawa, I, Sagisaka, Y. ve Nakamura, S. (2009), *Modeling Characteristics of Agglutinative Languages with Multi-Class Language Model for ASR System*, https://www.researchgate.net/publication/239949152_Speech_recognition_for_resource_deficient_languages_using_frugal_speech_corpus (Erişim Tarihi: 02.05.2019).

Daşdemir, M. (2007).“Yapıca Bağımsız Cümlelerden Oluşmuş Yan Cümleler”. İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi UTEK 2007 (27-28 Ağustos 2007) Bildiriler: Türkçenin Söz Dizimi ve Türk Edebiyatında Üslûp Arayışları. 1: 135-144. İstanbul: 2009.

Daşdemir, M. (2015). *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi*. Kayseri: Fenomen Yayıncılık.

Delice, H. İ. (2000). “Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi Denemesi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 221-235, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

Delice, H. İ. (2002). “Yüklem Olarak Türkçede Fiil”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2002, 26 (2), 185-212.

Delice H. İ. (2012). “Türkçede Fiil Çekimlerine Yeni Bir Bakış”, VII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı. 24-28 Eylül 2012. Ankara.

Demir, N. (1994). “Birleşik Fiiller ve Vurgu: -iver- şeklinin görevlerini tespitte vurgunun rolü”, *TDAY—Belleten 1994*, TDK Yayınları, Ankara. 83-94.

Demir, N. (2003). “Türkçede Gereklilik Kipleri ve İşdeşleri”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 2003/I*, TDK yayınları, Ankara: 2006, 11-22.

Demir, N. (2012). “Türkçe’de Evidensiyel” *Bilig* 2012, Yaz 62, 97-118.

Demir, N. (2013). “Kip Ekleriyle Kurulan Birleşik Fiiller”, Prof. Dr. Leyla Karahan Armağanı, Ankara: Akçay Yayınları. 389-398.

Demirel M. ve Kerimoğlu C. (2015). “Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Kip”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4 (3), 1268-1289.

Demirgüneş, S. (2007). *Türkçede Görünüş ve Zaman Morfemleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı. Niğde.

Demirgüneş, S. (2008a). “Türkçede Görünüş ve Dilbilgisel Zaman: Türkçe 1. Sınıf Ders Kitabı Örneğinde Eylem Türleri, Üye Yapı, Biçimbirim ve Belirteç Etkileşimi”. *Dil Dergisi* 140, Nisan-Mayıs-Haziran, Ankara.

Demirgüneş, S. (2008b). “Türkçedeki Zaman Belirteçlerinin Sınıflaması ve Dökümü Üzerine Bir Deneme Çalışması” *Turkish Studies. International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3(2), 278-293.

Deniz Yılmaz, Ö. (2009). *Türkiye Türkçesinde Eylemsi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Deniz Yılmaz, Ö. (2012). “Türkçe Kelime Çekimi Ulamları Dizgesi Üzerine: Fiil Çekimi Ulamları”. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 11, 105-129.

Dik, C. S. (1997). *The Theory of Functional Grammar Part 1: The Structure of the Clause*. (Hengeveld K. Ed.). Berlin: Mouton de Gruyter.

Dilaçar, A. (1974). “Türk Fiilinde Kılınışla Görünüş ve Dilbilgisi Kitaplarımız”. *TDAY Belleten*. 160-171.

Doğan, T. ve Usta Ç. (2015). “Türkiye Türkçesinde Sınır Öncesi Bakış ve Yaklaşma”, *Türkiyat Mecmuası*, 25, Güz, 173-198.

Durukan, E. (2010). “Türkiye Türkçesinde Sözcük Grupları ve Öğretimi Üzerine”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, 43, 145-166.

Ediskun, H. (2017). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul. Remzi Kitapevi.

Emeksiz, Z. E. (2008). “Türkçede Kiplik Anlamının Belirsizliği ve Anlamsal Roller”. *Dil Dergisi* (141), 55-66.

Ercilasun, A. B. (1984). *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.

Ercilasun, A. B. (2013). “Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri”. *Dil Araştırmaları*, 12 Bahar 2013. 17-22.

Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Leiden-Boston: Brill Academic Publications.

Erdem, M. (2007). “Türkmen Türkçesinde İç Cümleciklerin Morfosentaktik Açidan İncelenmesi”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4 (3), 26-51.

Erdem, M. (2016). “Türkçede Fiiller ve Sınıflandırma Sorunları”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*. 11 (20) Fall, 185-200.

Erdem, M. (2019). “Türkmen Türkçesinde İstek Eki Temelinde Kurulan Katmerli Birleşik Kipler”, *ÇÜTAD Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), Haziran 2019, 100-120.

Ergin, M. (2005). *Türk Dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Dağıtım.

Ergönenç Akbaba, D. (2007). “Türkiye Türkçesinde Yapısında İsim Fiil Bulunan Birleşik Fiiller”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), Güz, 83-95.

Erguvanlı Taylan, E. (1993). “Türkçede –Dık Ekinin Yantümcelerdeki İşlevi Üzerine”. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*. 161-171.

Erkman Akerson, F. (2008). *Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Erkman Akerson F. ve Ozil Ş.S.N. (2015). *Türkçede Niteleme Sıfat İşlevli Yan Cümleler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Esmer, E. (2011). “İlköğretim Üçüncü Sınıf Türkçe Ders Kitabı Anlatı Metinlerinde Bakış Açısı Görünüşü-Hal Türü Etkileşimi ve Ön-Arka Plan Düzenlenişi”. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(2), 19-37.

Forsyth, J. (1970). *A Grammar Of Aspect Usage And Meaning In The Russian Verb*. Cambridge: Cambridge University Press.

Friedrich, P. (1974). "On Aspect Theory and Homeric Aspect". *International Journal of American Linguistics*, 40 (4), 1-44.

Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev: M. Akalın), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Geçerler, Y. (2015). *Eski Türkçede Görünüş*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı. Eskişehir.

Gedizli, M. (2013). “Türkçede Yardımcı Fiillerin Morfo-Semantiği ve İşlevi”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 8 (13), Fall 2013, 897-914.

Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.

Giorgi A. ve Pianesi F. (1997). *Tense And Aspect: From Semantics To Morphosyntax*. Oxford: Oxford University Press.

Givon, T. (2001). *Syntax An Introduction Vol 1*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Göğüş, B. (1968). “Türkçede Cümlemsilerin Kuruluşu ve Temel Cümleciğe Bağlanma Şekilleri”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 89-142.

Gökçe, F. (2013). *Gramerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*. Ankara: Türk Kültürü ve Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Dil Araştırmaları Dizisi 05.

Göksel, A., & Kerslake, C. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*, London and New York: Routledge.

Guzev, V. G. (2015). *Teoretiçeskaya Grammatika Turetskogo Yazıka*. “Türkiye Türkçesinin Teorik Grameri”. S. Petersburg: Vostok-Zapad Yayınları.

Guzev, V. ve Deniz-Yılmaz. Ö. (2004). *Opıt postroyeniya ponyatiynogo apparata teorii turetskoy grammatiki: Uçebnoye posobiye na turetskom yazıke, İzdatel'stvo S.-Peterburgskogo universiteta, S.-Peterburg*.

Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü (I A-N,II O-Z)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gülsevin, G. (1997). “Türkiye Türkçesinde Zaman ve Kip Çekiminde Birleşik Yapılar Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* [2000], 215-224.

Gülsevin, G. (2004). “Türkçede Sıra Dışı Ekler ve Eklerin Tasnif-Tanımlanma Sorunu Üzerine” *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1267-1283.

Gümüştam, G. (2013). “Eksiltilim (Ellipsis) ve Türkçede Eksiltilim Türleri”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 8(1), Winter 2013, 1539-1552.

Günay, V. D. (2001). “Göstergebilimsel Çözümlemede Kiplikler Kuramı ve Özne: Eylemi Gerçekleştirici Öznenin Kimliği ve Gücü”. *Dil Dergisi* (99), 27-54.

Gündüz F. (2019). “Uluslararası Öğrencilerin Türkçenin Zaman ve Görünüş Sistemi Üzerine Algıları”. *Yabancı Dil Olarak Türkçe Doktora Programı 1. Öğrenci Sempozyumu*. Ankara. 241- 265.

<http://www.turkiyat.hacettepe.edu.tr/kitap/YDTDktPrgIOgrenciSempBildrlr.pdf>
(Erişim Tarihi: 16. 01. 2020).

Güven, M. (2008). “Görünüş Terimlerinin Türkçeleştirilmesi Üzerine Bazı Gözlem ve Öneriler”, *Boğaziçi Üniversitesi Dilbilim Araştırmaları*, 125-137.

Haan, F. de (2005). *Typological Approaches To Modality*. (Frawley, W. ed.). <https://pdfs.semanticscholar.org/f433/1055c9d78e29d7024f7d966fe22e5c749eac.pdf> adresinden 13.05.2017 tarihinde alınmıştır.

Hacıeminoğlu, N. (1984). *Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller*. Cönk Yayınları.

Hirik, S. (2014). *Türkiye Türkçesinde Bilgi Kiplikleri*. (Doktora Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kırıkkale.

Hirik, S. (2019a). *Türkiye Türkçesinde Bilgi Kiplikleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Hirik, S. (2019b). Türkçede “Zamanüstülük”. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 17 (27), 209- 225.

Hopper, P. J. (1979). “Aspect and Foregrounding in discourse”(in T. Givón, ed),. *Discourse and Syntax*. New York, Academic Press. (Syntax and Semantics vol. 12.), 213-241.

İbe Akcan, P. (2005). “Edinim sürecinde görünüş: İlköğretim ikinci sınıf hayat bilgisi kitaplarındaki eylemler, durum türleri ve görünüş etkileşimi”. *Dil Dergisi*, 130. Ekim-Kasım-Aralık, 7-17.

İlker, A. (1997). *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, S. (2011), *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Johanson, L. (1971). *Aspekt im Türkischen*. Vorstudien zu einer Beschreibung des Turkeitürkischen Aspektsystems, Uppsala: Acta Universitatis Uppsaliensa, 1.

Johanson, L. (1994). Türkeitürkische Aspektotempora. In: Thieroff, Rolf and Ballweg, Joachim (eds.). *Tense systems in European languages*. Tübingen: Niemeyer. 247-266.

Johanson, L. (1995). “Mehrdeutigkeit in der türkischen Verbalkomposition”. Erdal, Marcel & Tezcan, Semih (eds.) *Beläk Bitig. Sprachstudien für Gerhard Doerfer zum 75. Geburtstag (Turcologica 23.)* Wiesbaden: Harrassowitz. 81-101.

Johanson, L. (1996). “Terminality operators and their hierarchical status”. Eds. Betty Devriendt & Louis Goossens & Johan van der Auwera. *Complex Structures: A Functionalist Perspective* (Functional Grammar Series 17.) Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 229-258.

Johanson, L. (1999). “Typological notes on aspect and actionality in Kipchak Turkic”. *Tense-Aspect, Transitivity and Causativity*. Eds. Werner Abraham et al. 171-184.

Johanson, L. (2000). “Viewpoint operators in European Languages”. *Tense and aspect in the languages of Europe*. Ed. Osten Dahl. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 27-187.

Johanson, L. (2009). “Türk Dillerinde Odaksıl Şimdiki Zaman İşaretleyicisi ve Kıbrıs Türkçesinde Eksikliği”, *Bilig*, Bahar 49, 93-100.

Johanson, L. (2016). *Türkçede Görünüş (N. Demir, Çev.)* Ankara: Grafiker Yayınları.

Johanson, L. ve Csató, É. (1998). *The Turkic Languages*, London and New York, Routledge.

Kalfa, M. (2016). “Bulmak ve Bulunmak Fiillerinin Anlam ve Kullanım Özellikleri”. *TÜBAR XL* / 2016-Güz. 83-104.

Kara, F. (2011). “Bil- Tasvir Fiilinin İşlevler”. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, terature and History of Turkish or Turkic* Volume 6 (1). Winter 2011. 1421-1438.

Kara, M. (2005). *Türkmen Türkçesi Grameri*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınevi.

Karabağ, İ. (2002). “Türkçede Kip ve Kiplik Olgusu”. *Türk Dili* (585). 275-278.

Karabeyoğlu, A. R. (2009). “Perifrastik Çiftlerde Anlam Ayırıcı Hususlar ve Semantik Hiyerarşi Üzerine”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4 (3), Spring 2009, 1311-1325.

Karadoğan, A. (2009). *Türkiye Türkçesinde Kılınış*. Ankara: Divan Kitap.

Karahan, L. (2006). *Türkçenin Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Katalin, K. E. (2011). “Remarks on semelfactive verbs in English and Hungarian”, *Argumentum* 7, 121-128.

Kerimoğlu, C. (2007). “Türkçe Dil bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi ile İlgili Kabuller Üzerine II (Cümle Öğeleri)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 119-129.

Kerimoğlu, C. (2011). *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe*. İzmir: Dinazor Kitabevi.

Kerimoğlu, C. (2014). *Genel Dil Bilime Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Kiefer, F. (2009). *Modality, Grammar, Meaning and Pragmatics*. (ed. F. Brisard, J. O. Östman, J. Verschueren), Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Kısa, O. (2018). *Güneybatı Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı. Ankara.

Klein, W. (1994). *Time in Language*. London-New York: Routledge.

Koç, M. (1999). “Ana Cümle Yükleme "Sanmak" Fiili Birleşik Cümleler.” *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, 8 (1999), 177-187.

Kononov, A. N. (1941). *Grammatika Turetskogo Yazika*. Moskova: Leningrad Nauka.

Koraş, H. (2005). “Türkiye Türkçesinde Gereklilik”. *TÜBAR-XVII*. Bahar. 135-154.

Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. Londra-New York: Routledge.

Krainiuchenko, A. (2017). *Türkiye Türkçesinde Perifrastik Fiil Şekilleri*. Ordu Üniversitesi 1. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Sempozyumu. 23-29. Ordu.

Kükey, M. (Belirtilmemiş). *Uygulamalı Örneklerle Türkçede Fiil*. Ankara: Ogun Kardeşler Matbaası.

Lewis, G. (2000). *Turkish Grammar*. New York: Oxford University Press.

Li, Charles N., Sandra A. Thompson and R. M. Thompson (1982). “The Discourse Motivation for the Perfect Aspect: the Mandarin Particle LE”, in Paul

Hopper (ed.), *Tense and Aspect: Between Semantics and Pragmatics*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.

Lyons, J. (1977). *Semantics*. Cambridge: CUP.

Lyons, J. (2005). *Linguistic Semantics, An Introduction*, Cambridge: Cambridge University Press.

Mansuroğlu, M. (1988). “Türkiye Türkçesinde Ses Uyumu”, *TDAY Belleten* 1959. 81-93.

McaArthur, T. (1992). *Oxford Companion To The English Language*. New York: Oxford University Press.

Michalins, L. (1998). *Aspectual Grammar and Past-Time Reference*. Routledge: New York.

Mihaylov, M.S. (1965). *Issledovaniya po grammatike turetskogo yazika: Perifrastiçeskiye formi turetskogo glagola*. Nauka.

Młynarczyk, A. K. (2004). *Aspectual Pairing in Polish*. Utrecht: LOT.

Musaoğlu, M. (2004). “Türk Dilbilimi Çalışmaları” https://mehmanmusayev.com/pdf/mk_4.pdf (Erişim tarihi: 18.04.2017).

Musaoğlu M., Kirişcioğlu F. ve Krainiuchenko, A. (2018). “Türkiye Türkçesinde Analitik Fiil Şekilleri-I”, *Dil Araştırmaları*, Güz 23, 57-77.

Musaoğlu, M. (2017). “V. G. Guzev’in ‘Türkiye Türkçesinin Teorik Grameri’ Adlı Kitabı ve Türkçenin Sondan Eklemeli Yapısı Üzerine Düşünceler”. *Dil Araştırmaları*, Bahar 2017, 20, 15-33.

Musaoğlu, M., & Kirişçi, F. (2008). “Türk Dil Biliminde Görünüş Kategorisinin İncelenmesi Üzerine”.

http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/33272216/turkoloji-dilcilik.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1497873790&Signature=L3jkqGehKDPdvyQ6CzLM81Ij4Qs%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DTurk_Dil_Biliminde_Gorunus_K
adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 19.06.2017).

Nazarov, Z. (2005). “Türkiye Türkçesinde Bazı Fiillerin Leksik-Gramer Özellikleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 28. 83-89. Erzurum.

Nurse, D. (2008). *Tense and Aspect in Bantu*, USA: Oxford University Press.

Ortaköylüoğlu, H. (2015). “Türkçede Görünüş: Okul Öncesi Hikâye Kitaplarında Eylem Türleri, Üye Yapı, Biçimbirim ve Belirteç Etkileşimi”, *International Journal of Language Academy*, 3 (1), Spring 2015, 224-240

Ortapolat, Ş. (2008). *Peyami Safa'nın Mahşer Romanında Yan Cümleler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Erzurum.

Oymak, R. (2004). “Türkçe Öğretiminde –Dil bilgisel- Bir Biçimbirim/Ulam Olan “Kip” Kavramının Biçim dizimdeki İşlevi ile Kavranma Düzeyi ve Geleneksel Dilbilgisi Eleştirisi. III. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, (6-9 Temmuz), İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.

Özçelik, S. (2001). “Türkçede Geniş Zaman Ekine Dair Bazı Tespitler”. *Türk Dili*. Ekim, 2001 (2), 410-411.

Özkan, N. (1996). *Gagavuz Türkçesi Grameri*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özkan, M. ve Sevinçli, V. (2009). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli)*, İstanbul: NK Yayınları.

Özkan, A., Toker, M., Aşcı, U. D. (2016). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. Konya: Palet Yayınları.

Özmen, M. (1996). "Bir Eksiltili Cümle Tipi Üzerine", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, Adana: Çukurova Üniversitesi. 4 (4), 71-82.

Özmen, M. (2000). "Türkçede Değil Kelimesi ve Kullanımları". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. XXIX, 2000, 189-244.

Özmen, N. (2005). "Türkçede Haber Söylemi ve Bitmişlik Görünüşü". *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi*, 15-33.

Özmen, M. (2013). *Türkçenin Sözdizimi*, Adana: Karahan Yayınları.

Özmen, M. (2014). *Türkçede –ken Zarf Fiili*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özsoy, S., Balcı A., Turan Ü. D. (2011). *Genel Dilbilim-1*. (Özsoy S. ve Erk Emeksiz Z. ed.) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Öztürk, D. (2008). *Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Palmer, F. R. (2001). *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Payne, T. (1997). *Describing morphosyntax*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ragimov, M. Ş. ve Aslanov, V.İ. (1964). “E. V. Sevortyan. Affiksı Glagolobrazovaniya v Azerbaydjanskı Yazıke”. *Voprosı Yazıkoznaniya*, No: 3, Moskva: İzdatel'stvo Nauka.

Reichenbach, H. (1947). *Elements of Symbolic Logic*. New York: The Free Press & London: Collier Macmillan.

Reichenbach, H. (2005). “The Tenses of Verbes” (Ed. Inderjeet Mani, James Pustejosvsky, Rob Gaizauskos) *The Language of Time: A Reader*. New York: Oxford University Press. 71-78.

Rentzsch, J. (2016). “Dil Öğrenimi Açısından Ad eylemler ve Ortaçlar”, *Türkbilig*, 31, 57-77.

Rocca, S. (2007). *Child Second Language Acquisition*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Schleicher, A. (1874). *A compendium of the comparative grammar of the Indo-European languages or the IndoEuropean, Sanskrit, Greek and Latin languages*. London, UK: Trübner.

Sebzecioğlu T. (2004). “Türkçede Kip Kategorisi ve -yor Biçimbiriminin Kipsel Değeri”, *Dil Dergisi*, 124, 18-33.

Sev, G. (2001). *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Slobin, D. ve Aksu Koç, A. (1982). *Tense, Aspect, and Modality in the use of the Turkish evidential*. (İçinde) Paul Hopper (Yay..) *Tense-Aspect: Between Semantics and Pragmatics*. Amsterdam: Benjamins, 185-200.

Smessaert, H. (2007). ‘The evaluation of aspectual distance, speed and progress’ in Louis de Saussure, Jacques Moeschler & Genoveva Puskas (Eds), *Cahiers Chronos 17: Tense, Mood and Aspect. Theoretical and Descriptive Issues* (Proceedings of the 6th Chronos conference Université de Genève, 22-24 September 2004). Amsterdam: Rodopi. 27-45.

Smith, C. (1997). *The Parameter of Aspect*, Kluwer Academic Publishers, 2.baskı, Netherlands.

Soars L. ve Soars J. (2018). *New Headway Upper Intermediate Student’s Book*. Oxford: Oxford University Press.

Steel, M. (2000). *Oxford Wordpower Dictionary*, Oxford: Oxford University Press.

Streitberg, W. (1891). "Perfective und imperfective Actionsart im Germanischen." *Beitraege zur Geschichte der deutschen Sprache*, 15, 70-177.

Svantesson, J. O. (1991). "Tense, mood and aspect in Mongolian" Lund University, Department of linguistics, Working papers 38, 189-204.

Şahan Güney, F. (2008). "Tatar Türkçesinde Bitme ve Tamamlanma Bildiren Birleşik Fiil Yapıları", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, 8(1), 125-140. İzmir.

Şahin, H. (2002). "Türkiye Türkçesinde –İp Uaçlı Fiillerin Durumuna Bir Bakış", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3 (3), 99-105.

Thelin, N. (1978). *Towards a Theory of Aspect, Tense and Actionality in Slavic*. Studia Slavica Upsaliensia 18, Almqvist & Wiksell, Uppsala.

Trask, R.L. (1999). *Key Concepts in Language and Linguistics*. Kanada: Routledge.

Turan Z. (2000). "Türkçenin Yapım ve Çekim Düzeninde Yer Alan Eklerin Sınıflandırılması Nasıl Olmalıdır?". 4. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, 25-29 Eylül 2000. 1835-1844. Çeşme-İZMİR.

Turgunbayer, C. (2014). "Kırgız Türkçesinde Fiilin Kılınış Özelliklerine Göre Geniş ve Geçmiş Zaman Eklerinin Görünüş Değişimleri". *Türkbilig*, 27, 59-68.

Turgunbayev, C. (1999). "-A turur Şimdiki Zaman ve –p turur geçmiş zaman eklerinin yapısı", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8, 497-505.

Uğurlu, M. (1999). *Memluk Türkçesinde Zarf-fiilli Parçaların Dizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uğurlu, M. (2003). “Türkiye Türkçesinde Bakış”. *Türkbilig*. 124-133.

Underhill, R. (1985). *Turkish Grammar*. Cambridge: The MIT Press.

Uysal, İ. N. (Belirtilmemiş) “Çıkagel Fiili Üzerine” <http://tdk.gov.tr/images/346-355.pdf> adresinden ulaşılmıştır. (Erişim Tarihi 20.03.2019)

Uzun, L., & Emeksiz, Z. E. (2002). “Türkçede -Ar Biçimbiriminin Anlamsal ve Söz Dizimsel Yapısı Üzerine”, N. B. Karahan (Dü.) içinde, 16. Dilbilim Kurultayı Bildirileri. 129-145. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Uzun, N. E. (1998). “Türkçede Görünüş, Kip, Zaman Üçlüsü”. *Dil Dergisi*, 68, 5-22.

Uzun, N. E. (2004). *Dilbilgisinin Temel Kavramları (Dünya Dillerinden Örnekleriyle-Türkçe Üzerine Tartışmalar)*. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 19. Yay. Mehmet Ölmez, İstanbul.

Ülker, T. (2007). *Türk Dili*, Ankara: Gündüz Kitabevi Yayınları.

Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul. Multilingual Yayınları.

Vendler, Z. (1957). “Verbs and Times”. *The Philosophical Review* 66: 143-160.

Vogt, H. (1971). *Grammaire de la langue georgienne*. Oslo: Universitetsforlaget.

Willett, T. (1988). “A Cross-Linguistic Survey of the Grammaticalization of Evidentiality.” *Studies in Language*, 12(1), 51–97.

Wright, G. von. (1951). *An Essay in Modal Logic*. Amsterdam: North-Holland Publishing Company.

Yaman, E. (1999). *Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yavaş, F. (1979). “The Turkish Aorist” *Kansas Working Papers in Linguistics*. 4 (1), 41-49.

Yıldırım Gündoğdu, H. (2017). *The Structure of Diye Clauses in Turkish*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, Dilbilim Bölümü, İstanbul.

Yılmazoğlu, F. (2012). *Türkçede –miş biçimbiriminin İşlevleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Kırıkkale.

Yuldaşev, A. A. (1965). *Analitičeskie formy glagola v tjurkskix jazykax*. Periphrastic verbal formsin Turkic languages, Moskova.

Zhao, L. (2008). *Türkçe Bildiri Tümcelerinde Yüklemin Yapılanışı: Belirtiler ve Anlamları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Dil Bilim Ana Bilim Dalı. Ankara.

Zülfikar, H. (2006). “Doğru Yazalım Doğru Konuşalım”, *Türk Dili*, Ankara, TDK. 649, 56-61.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.ikazuyarilevhalari.net/fabrika-ikaz-levhalari.html> (Erişim Tarihi: 07.09.2019).

http://www.sabah.com.tr/galeri/teknoloji/inanilmaz_bilimsel_gercekler (Erişim Tarihi: 16.06.2015).

<https://www.yourdictionary.com/durative#americanheritage> (Erişim Tarihi: 08.05.2016).

<https://en.oxforddictionaries.com/definition/durative> (Erişim Tarihi: 25.06.2017)

http://www.bilimtekNIK.tubitak.gov.tr/system/files/makale/haberler_7yapay.pdf

(Erişim Tarihi: 20.12.2019).

http://www.bilimtekNIK.tubitak.gov.tr/system/files/makale/haberler_3giyilebilir.pdf (Erişim Tarihi: 22.12.2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=h-2hbcq5TJI> (Erişim Tarihi 18.06.2019).

<http://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05. 04. 2016 ve 08.05.2016).

<http://tdk.gov.tr/images/346-355.pdf> (Erişim Tarihi: 20.03.2019).

<http://lingvo.info/en/babylon/typology> (Erişim Tarihi: 02.05.2019).

<https://www.lexico.com/en/definition/deontic> (Erişim Tarihi: 22.05.2017).

<http://www.ikazuyarilevhalari.net/fabrika-ikaz-levhalari.html>

07.09.2019).

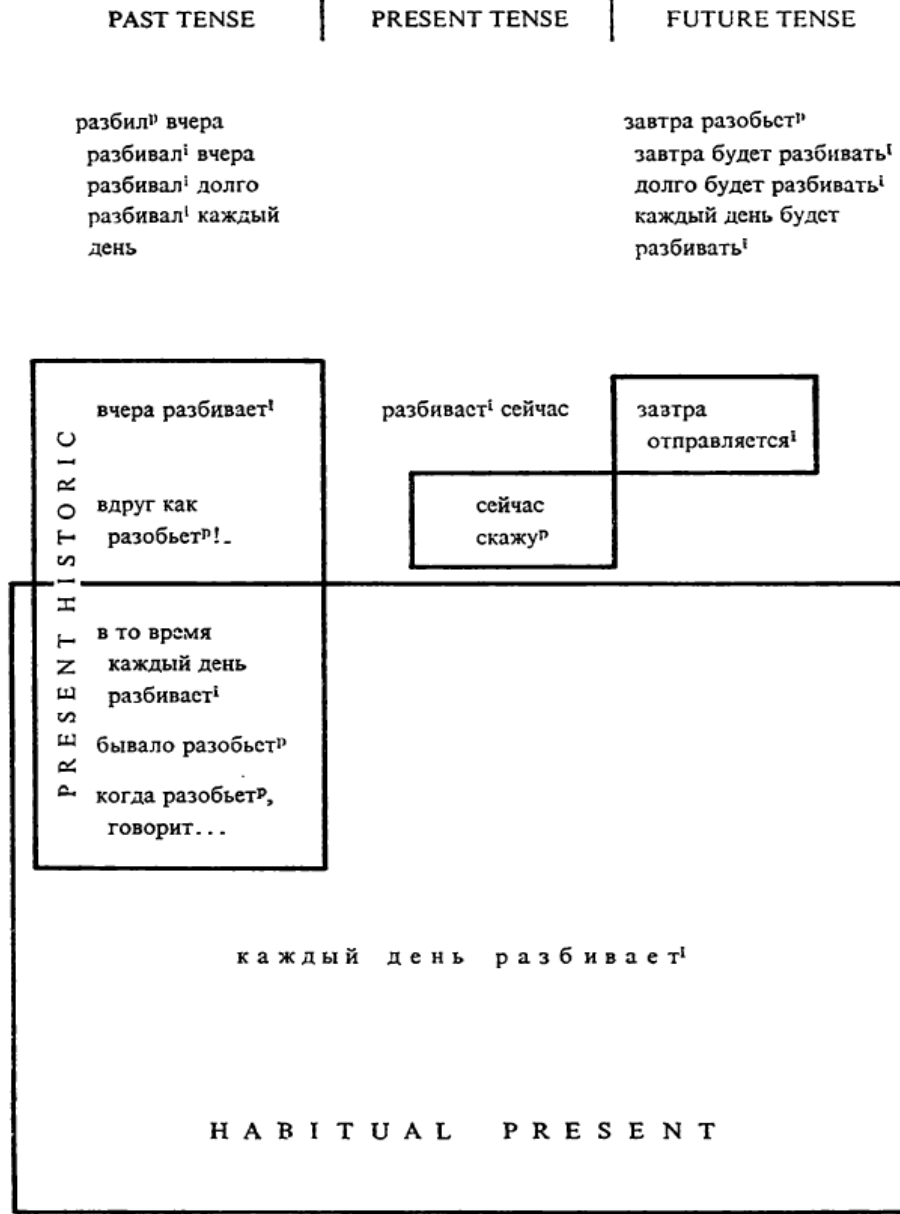
(Erişim Tarihi:

EKLER

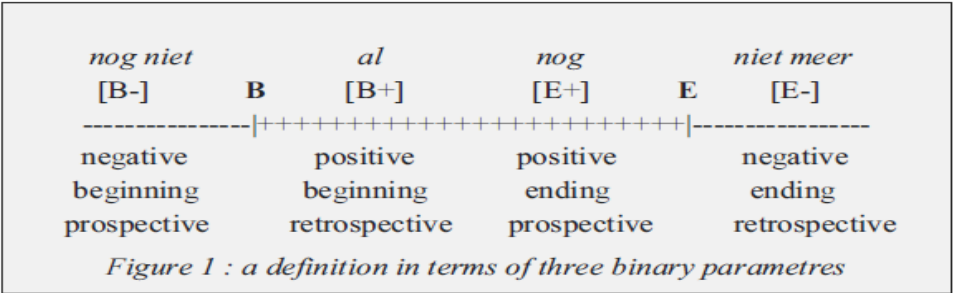
EK: 1

Tablo 28: Forsyth Rusçada görünüş sınıflandırması

(Forsyth 1970: 355)

EK: 2

- (3) a. ACTUAL POLARITY AP = 1 (posit. polarity) AP = 0 (negat. polarity)
b. POLARITY TRANSITION PT = 1 (begin = -/+) PT = 0 (end = +/-)
c. PERSPECTIVE PS = 1 (retrospective) PS = 0 (prospective)

(Smasseart 2007: 28)

EK: 3

Tablo 29: Bache görünüş ve ilişkili olduğu kategoriler

II. Compatibility relations & constraints:

A. Action & aspect:

- (6.1a) -ACTIONAL ⇓ +ASPECTUAL
(6.1b) -ACTIONAL >> -ASPECTUAL

- (6.2a) complex $\Downarrow$ perfective
- (6.2b) complex $\gg$ imperfective, -ASPECTUAL
- (6.3a) punctual $\Downarrow$ imperfective
- (6.3b) punctual $\gg$ perfective, -ASPECTUAL
- (6.4a) telic $\Downarrow$ imperfective
- (6.4b) telic $\gg$ perfective, -ASPECTUAL
- (6.5a) directed $\Downarrow$ perfective
- (6.2b) directed $\gg$ imperfective, -ASPECTUAL

B. Tense & aspect:

- (7.1a) present $\Downarrow$ perfective
- (7.1b) present $\gg$ imperfective, -ASPECTUAL

C. Action & tense:

- (8.1a) punctual $\Downarrow$ present
- (8.1b) punctual $\gg$ future, past, -TEMPORAL
- (8.2a) telic $\Downarrow$ present
- (8.2b) telic $\gg$ future, past, -TEMPORAL

III. Definition-level variation of meaning:

A. Action:

- (9) definition level = function level of aspect and tense (see below)

B. Tense:

- (10) definition level restricted by (7) and (8) above to examples which are *non-perfective* and *non-telic/non-punctual* (i.e. -ACTIONAL, complex, directed or self-contained).

B. Tense & aspect:

- (13.1) present $\Downarrow$ perfective
 $\rightarrow$ present $\approx$ x [x $\Uparrow$ perfective]
 $x = \text{future, past} > \text{-TEMPORAL}$

C. Action & tense:

redundant/systemically void

(Bache 1997: 304-307)

EK: 4

Dahl (2000: 17) Avrupa Dilleri zaman ve görünüş tipleri tablosu

Type 0
(common)

No core categories

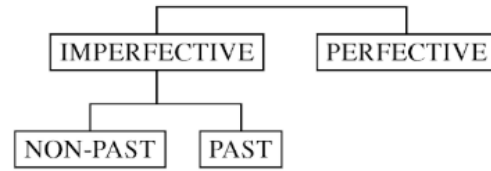
Type 1
(common)

Type 2
(common)

Type 3
(common)

Type 4
(less common)

